

נחלת ה'

גליון תורני בעניני ארץ הקודש

גליונות 1 - 41

מודיעין עילית

סיון תשע"ז

נחלת ה'

גליון תורני בעניני ארץ הקודש

נחלת ה' דא ארץ החיים, והכי קרא לה דוד מלכא לארץ ישראל דאיהי ארץ החיים – נחלת ה' (זה"ק
וירא קטו, א)

”הארץ הקדושה שהכל מצפים לראותה, חמדת כל ישראל, וחמדת
השׁי”ת, וכל העליונים ותחתונים תשוקתם אליה” (הגר”א באגרתו)

גליונות 1 – 41

מודיעין עילית

סיון תשע”ז

הקדמה

בעל עגלה כפרי שהורגל מאז ומתמיד למשוך במושכות הסוסים ולהסיע בעגלה המתנועעת את לקוחותיו, הוזמן על ידי חבריו לראות את הפלא החדש שהופיע על פני תבל – עגלה ללא סוסים. הכפרי היה בטוח שאך לצון חמדו לו חבריו, ומשהגיע לראות את המכונת הראשונה שהוצגה לראוה בתחומי הכפר צחק על חבריו, וכי סבורים אתם שהקופסה הזו תצליח לזוז ללא סוסים? הכיצד? כאשר למרבה הפלא הוא ראה את העגלה נוסעת הוא היה בטוח שאך אחיזת עיניים יש כאן. אותו כפרי שהורגל מאז ומעולם שעגלה איננה יכולה ליסוע ללא סוסים היה בטוח שלא יתכן אחרת.

כך, אומר המשגיח ר' ירוחם ממיר זצ"ל, נראה מי שנגש ללימוד התורה כאשר הנחותיו המוקדמות מובילות אותו בהבנת הדברים. "את זה צריכים לזכור תמיד, כי התורה היא עולם אחר לגמרי, וצריכים להתאים כל המחשבות לעולם התורה, ואז נבין ונדע פשוטו של מקרא. מיד כשלומדים תורה צריכים לידע כי נכנסים לעולם אחר". (דעת תורה בראשית עמי' לז).

הגאון רבי יחזקאל לוינשטיין אשר ידוע בחבתו הגדולה שהיתה לו לארץ הקודש ומכתביו מלאים מזן אל זן ברגשות לבו בחמדת ארץ הקודש כותב לאחד מתלמידיו שזכה לעלות לארץ עוד לפני שהוא עצמו עלה עליה "מה מאד צריך להיות שמחתו כי זכה להיות בארצו הקדושה" "הנה ב"ה עוד תקוטי ע"ד לזכות לנסיעתי לארצנו הקדושה **אשר היא חמדת ישראל**". (אור יחזקאל מכתב לח).

ארץ ישראל היא חמדת ותשוקת העליונים והתחתונים (הגר"א באיגרת), ובכל הדורות נכספה נפשו של כל יהודי לחונן את עפרה. זכה דורנו למה שלא זכו כל אותם דורות, ששערי ארץ הקודש פתוחים לכל החפץ לעבור בהם. וכאשר חלה תמורה זו בחיי היהדות, דבר חדש בא עלינו מה שלא היה עד ימינו, הרי שעלינו מוטל עול שלא היה מונח על כתפיהם של הדורות של אבותינו – להעריך את המתנה, לדעת מה ענינה, וכיצד לזכות לנצל אותה עד תום, וכיון שבמדה מסוימת חסרה לנו המסורת בענין זה של ערכה של ארץ הקודש, הרי שאנו עלולים להיות כמו אותו כפרי שבקש לבחון את המכונת לפי ההנחות המקודמות שהיו בידו.

אולם כאשר נחפש אנחנו יכולים לראות כיצד כ"כ הרבה ידיעות יש לנו מדברי רבותינו מאורי הדורות בנושא גדול זה, וכל שעלינו לעשות הוא להטות את אוזנינו לדברי התורה עפ"י הדרך שהדריכו אותנו רבותינו, ובה, ורק בה, לחפש ולהבין את ערכה ומעלתה של ארץ הוקדש.

גליונות נחלת ה' נולדו מתוך הצורך האמור לעיל. בגליונות אלו אשר נקראים על ידי בני התורה, שבכל נושא חותרים לדעת את דעתה של תורה ואת רצונו של נותן התורה, אנחנו ג"כ משתדלים לראות את דעתה של התורה בנושא המרכזי הזה של ארץ הקודש, ואנו צועדים בעקבות רבותינו אשר השכילו לדלות מתוך התורה את מעלתה וערכה של ארץ הקודש ואת מהות ענינה.

ואכן בחסד ה' הגדול עלינו זכינו והגליונות התקבלו בשמחה בבי מדרשא, תגובות רבות נלהבות הגיעו מקרב הקוראים המציינים בדבריהם את החשיבות של גליון כזה שיוצא מתוך בית המדרש ושואב את דבריו ממימי הדעת של תורתנו הקדושה עפ"י דברי רבותינו מאורי הדורות שהרחיבו כמעין המתגבר וכנהר שאינו פוסק בנושא גדול זה. ועקב בקשות חוזרות ונשנות של קוראים שרוצים לקבל את כל הגליונות בחוברת אחת הוחלט להוציא לעת עתה את הגליונות שיצאו עד כה. וכמו"כ הוספנו מפתחות של כל המאמרים עפ"י סדר פרשיות התורה והמועדים.

אנו תקוה שאכן הגליונות ישיגו את יעדם ואכן נזכה לחבב את ארץ הקודש כראוי וכדברי בעל ספר חרדים הכותב (מצוות התלויות בארץ פנ"ט) "וצריך כל איש ישראל לחבב את ארץ ישראל ולבא אליה מאפסי ארץ בתשוקה גדולה כבן אל חיק אמו, כי תחילת עונינו שנקבעה לנו בכיה לדורות יען מאסנו בה, שנאמר (תהילים קו, כד) 'וימאסו בארץ חמדה', ובפדיון נפשנו, מהרה יהיה, כתוב (שם קב) 'כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו', ושם כתוב 'אתה תקום תרחם ציון'".

ארץ ישראל היא מקום השראת השכינה "הארץ אשר אני שוכן בתוכה", והיא אינה רק משמשת כבית בו אנו מתייחדים עם הקב"ה, אלא כדברי הפסוק "הארץ אשר אני שוכן בתוכה" וכדברי רמ"ד וואלי ש"ארץ ישראל היא גוף השכינה", וכשם שהרוצה להדבק בחבירו אינו יכול להדבק בנשמתו, כך גם הרוצה להדבק בהקב"ה אינו יכול להגיע לכך אלא דרך ארץ הקודש כמו שאומרים חז"ל (בראשית רבה ע, ח) "והנה באר בשדה – זו ציון.. כי מן הבאר ההיא ישקו – **שמשם** היו שואבים רוח הקודש".

"ציון – ארץ ישראל", היא "באר" לשאוב ממנה "רוח הקדש" – עונג הדבקות עם השכינה. היא המקום **שמשם** היו שואבים רוח הקודש, לא **שם** אלא **משם**, **דרכה** אנחנו זוכים להגיע לתענוג האמיתי והעזון הגדול מכל העידונים שיכולים להימצא – להתענג על ה' ולהינות מזיו שכינתו.

ויהי רצון שאכן נזכה לנצל את המתנה הגדולה שזכינו לה לא בזכות מעשינו אלא מחסד ה' עלינו.

בברכת התורה, העורך

פתיחה¹

זה לא מכבר ישבנו מסובין בליל הסדר, הלילה שבו נתקיים בנו **"ישמח ישראל בעשיו בני ציון וגילו במלכם"** (תהלים קמט, ב), קראנו את ההלל ושמחנו בהשי"ת על כך שהוא אבינו האוהב אותנו אהבת עולם, ובחר בנו מכל עם, וגאל אותנו גאולת הגוף והנשמה, קיימנו מצוות ארבע כוסות, אכילת מצה ומרור, סיפרנו לבנינו ולבני ביתנו את הסיפור של **"יציאת מצרים"** - **מתחיל בגנות ומסיים בשבח** - **מביא עמיקתא לאירא רמא, מהיותינו עבדים ושפחות נרצעים לאומה הטמאה ביותר** - **"שמעוהם של מצריים ושל כנעניים מקולקלים מכל האומות..."** (תו"כ ובפירש"י ויקרא יח ג). **בארץ הטמאה ביותר** - **"ניתנו ישראל במצרים שהוא המקום היותר מזוהם מכל הארצות... ולכך נקראת 'ערות הארץ'".** (הג"ר יצחק אייזיק חבר, "פוחת יד" דף ד, ב). **ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו, לפיסגת המעלות - להיות בני א-ל חי, בארץ הקדושה ביותר** - **"וְאֶשָׂא אֶתְכֶם עַל כַּנְפֵי נְשָׁרִים וְאָבֵא אֶתְכֶם אֵלַי"** (שמות יט, ד). **"וְאָבֵא אֶתְכֶם אֵלַי" - כלומר לארץ ישראל ולמקום המקדש** (עייני תרגום יונתן שם. וב"מדברי רבותינו" גליון 40).

*

ועל כן הודינו ושיבחנו בט"ו מעלות שכוללות את כל השלימות - **"שהירח [שרומז לשכינה] עולה חמשה עשר ימים עד תכלית מלואה, שכל זה ראייה שההתעלות הוא חמשה עשר מעלות ולא יותר"**. (מהר"ל "גבורות ה', פני"ט).

וכך אמרנו:

"כמה מעלות טובות למקום עלינו, שהוציאנו ממצרים.."

(המעלה הי"ג): **"וְנִתֵּן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה" - ויותר מזה שנתן התורה הוא דיבוק יותר.**

(המעלה הי"ד): **"וְהַקְּנִיסְנוּ לְאָרֶץ יִשְׂרָאֵל" - ויותר מזה שהכניסם לארץ ישראל, כי הארץ הזאת לחלקו של השי"ת, וכמו שאמרו 'כל הדר בחו"ל כאילו אין לו אלוה', וזהו הדיבוק יותר.**

(המעלה הט"ו): **"וּבְנֵה לָנוּ אֶת בֵּית הַפְּחִיחָה" - ויותר שבנה להם בית הבחירה והשי"ת שוכן אתם לגמרי"**. (מהר"ל גבורות ה' שם. וכ"ה עפ"י הגר"א בהגדה של פסח שם).

זה פיסגת ט"ו מעלות השלימות - ארץ ישראל וביהמ"ק. - **"וְאֶתְנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם לְמַעַן הִבִּיא אֶתְנוּ לְתֵת לָנוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם"** (דברים ו, כג) - מהקצה של הטומאה, אל הקצה של הקדושה. (ועייני גליון 25 ב"מענינא דיומא").

*

ועכשיו אנו עומדים בסיומה של **"ספירת העומר"** - ומתקרבים להשפעת **מעמד הר סיני** בחג השבועות, שבו הקב"ה אמר לנו - **"וְאָבֵא אֶתְכֶם אֵלַי" - כלומר לארץ ישראל ולמקום המקדש** [כנ"ל].. **"וְנִעַתָּה אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמְעוּ קוֹלִי וְשָׁמַרְתֶּם אֶת בְּרִיתִי וְהִיִּיתֶם לִי סֶגְלָה מִכָּל הָעַמִּים כִּי לִי כָּל הָאָרֶץ"**. - שבזכות **"ברית התורה"** תזכו לקבל את **ארץ ישראל**, שבה תהיו מושגחים ע"י הקב"ה בעצמו, ולא ע"י שרים. (עייני רמב"ן שם, ובויקרא יח, כה. - וכן ב"מדרש מי השלוח" ביאר שמש"כ **"וְהִיִּיתֶם לִי סֶגְלָה מִכָּל הָעַמִּים"**, הכוונה שתהיו סגולה - סגול, שלש נקודות, דהיינו שתזכו **שנהיה דבקות משולשת** **"אני [הקב"ה] ואתם [עם ישראל] והארץ [ארץ ישראל]"**. הובא בתו"ש בראשית עמוד מ"ח).

*

ובמעמד הר סיני קיבלנו את התורה שתכליתה לזכות לדביקות בשכינה וגופה ארץ ישראל - **"ובגין כך יהב לון אורייתא דקשוט - בגין דירתון ארעא קדישא**, דכל מאן דזכי בהאי ארעא קדישא אית ליה חולקא לעלמא דאתי" (זוה"ק וישלח קעז, ב).

שהרי - **"יסוד החסידות ושורש העבודה התמימה הוא, שיתברר ויתאמת אצל האדם.. למה צריך שישים מבתו ומגמתו בכל אשר הוא עמל כל ימי חייו. והנה מה שהורונו חכמינו זכרונם לברכה הוא, שהאדם לא נברא אלא להתענג על ה' ולהיות מזיו שכינתו.. והאמצעים המגיעים את האדם לתכלית הזה, הם המצוות אשר צונו עליהן האל יתברך שמו"**. (מסילת ישרים, פרק א).

כלומר, המגמה בעסק התורה והמצוות - צריכה להיות שהמצוות יהיו **אמצעים** כדי לידבק בשכינה שזו **התכלית**.

ובכדי לידבק **בשכינה** צריך לידבק **בגופה ארץ ישראל** - **"הארץ הנבחרת דאיהי גופא דשכינתא ממש"** (רמ"ד וואלי, בראשית, ח"ב, עמוד תכ"א. וכ"כ בעשרות מקומות בחיבוריו).

כי כשם שהרוצה להדבק בחבירו אינו יכול להדבק **בנשמתו** - אלא אם כן נפגש עם **גופו**, כך גם הרוצה להדבק בהקב"ה אינו יכול להגיע לזה אלא דרך ארץ הקודש **גוף השכינה**, כמו שאומרים חז"ל (בראשית רבה ע, ח) **"והנה באר בשדה - זו ציון.. כי מן הבאר ההיא ישקו - שמשם היו שואבים רוח הקודש"**.

"ציון - ארץ ישראל", היא **"באר" לשאוב ממנה** **"רוח הקדש"** - עונג **הדבקות עם השכינה** (עייני זוה"ק חוקת קפג, ב). היא המקום **שמשם** שואבים רוח הקודש, לא **שם** אלא **משם**, ארץ ישראל היא **הבאר** שבאמצעותה ודרכה שואבים את **דבקות השכינה**.

ולכן אומר הזוה"ק (וישלח הני"ל) שהתכלית בכך **"יהב לון אורייתא דקשוט"** - הוא **"בגין דירתון ארעא קדישא"** - שדרכה ובאמצעותה זוכים ל**"חולקא לעלמא דאתי"** - היא השכינה העליונה.

וזהו שאמרה התורה (דברים ד, א): **"וְנִעַתָּה יִשְׂרָאֵל שָׁמַע אֶל הַחֲקִים וְאֶל הַמְשָׁפְטִים.. לְמַעַן תִּחְיוּ וּבִאתֶם וִירְשֶׁתֶם אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם נָתַן לָכֶם"**. **"למען" - זו המגמה של המצוות.**

(ועייני גליונות: גליון 3 ב"מעניני הפרשה"; גליון 12 ב"מעניני הפרשה"; גליון 28 ב"מעניני הפרשה"; גליון 36 כל הגליון; גליון 37 ב"מעניני הפרשה"; גליון 38 ב"שאלת נחלה"; גליון 40 כל הגליון, ובפרט ב"דבר העורך" ו"מדברי רבותינו").

ארץ ישראל וביהמ"ק הם מרכז רגשותיו של האיש הישראלי, הדבקות בהם - הם מקור שמחתו, והריחוק מהם - הוא מקור אבלותו. כל החגים מסתובבים סביב ארץ ישראל, **עצם השם "חג" - הוא השם של ארץ ישראל**, וכמו שאמרו (זוהר פנחס רנז, ב): **"איהי [השכינה**

¹ נכתב ערב שבועות ה'תשע"ז.

וגופה ארץ ישראל אתקריאת חג המצות וחג השבועות וחג הסוכות. ע"כ.
כלומר "חג" הוא מלשון "המרכז שמסתובבים וחגים סביבו", וכמש"כ (ישעיהו מ, כב) "הַיִּשָּׁב עַל חוּג הָאָרֶץ". וביאר המלבי"ם (ישעיהו מ, כב) "חוג הארץ. עגולת המחוגה הסובבת את המרכז".
וארץ ישראל ומרכזה ירושלים – היא "מרכז" – שעם ישראל סובבים סביבם בג' רגלים, וכמש"כ בספר "טעמי המצות" להאריז"ל (פרשת משפטים): "...שלוש רגלים תחוג לי בשנה. **כי המלכות [השכינה וגופה ארץ ישראל] נקרא ח"ג דכלהו**, כנזכר בריש תקונים...".
והאריך בביאור הדבר בספר "הכתב והקבלה" (שמות כג, יח):
"ני"ל בעיקר יסוד שם חג, שענינו האסיפה והקבוץ.. ונקראו שלשת הרגלים - חג הפסח, חג השבועות, חג הסוכות, ע"ש הקיבוץ והאסיפה שהיו בזמנים אלו לכל ישראל בעיר הנבחרת, ככתוב שלש פעמים בשנה וגו'.
ולזה נקראו ג"כ "מועדי ה'", משרש "ועד" - שהוראתו קבוץ ואסיפה, קרואי "מועד". עכ"ל.

*

וכל החגים הם שמחה והודאה על ארץ ישראל.
* **פסח** – כאמור לעיל בהרחבה, פיסגת ההודאה בפסח היא "ואֹתְנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם לְמַעַן הָבִיא אֶתְנוּ לְתֵת לָנוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁפַּע לָאֲבֹתֵינוּ".
* **שבועות** – "בעצרת על פירות האילן" – "הביאו לפני שתי הלחם בעצרת, כדי שיתברכו לכם פירות האילן". (ראש השנה טז, א). והיינו שבעצרת ה' משפיע שפע בפירות ארץ ישראל.
ובמקביל לזה בחג השבועות - ה' משפיע נשמות ישראל, שהם "פירות האילן" – פירות של "עץ החיים" הנטוע באדמת ארץ ישראל העליונה (זוה"ק אמור צז, א; ועיין גליון 39 ב"נבואות ה").
ולכן מחג השבועות ואילך מביאים ביכורים, כדי להודות על שבעת הפירות שנשתבחה בהם ארץ ישראל.
* **ראש השנה** – עיקר המשפט, הוא כמה שפע טובה להשפיע על ארץ ישראל, ולכן המשפט שבר"ה לא הוזכר בפרשת המועדות, אלא דווקא בפסוק שמדבר בשבחה של ארץ ישראל – "אָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ דָּרַשׁ אֶתְּךָ אֶתְּךָ תָּמִיד עֵינֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בָּהּ מִרְשֵׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרֵית שָׁנָה - מראשית השנה נדון מה יהא בסופה" (ראש השנה ח, א; ועיין גליון 30 ב"דבר העורף").
* **יום כיפור** – "אמר רבי עקיבא אשריכם ישראל, לפני מי אתם מטהרין, ומי מטהר אתכם - אביכם שבשמים, שנאמר "וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם מִים טְהוֹרִים וְטָהַרְתֶּם" (יומא פה, ב) – ו"זריקת המים טהורים" הוא מכח ארץ ישראל, וכמש"כ בפסוק לעיל מיניה (יחזקאל לו, כד) "וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם מִן הַגּוֹיִם וְקִבַּצְתִּי אֶתְכֶם מִכָּל הָאֲרָצוֹת וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם אֶל אֲדַמְתְּכֶם" **ושם** - וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם מִים טְהוֹרִים...". (עיין גליון 31 "מעניני הפרשה", וכן בגליון שם באופן כללי).
* **סוכות** – שמחים בסוכה שהיא השכינה וגופה ארץ ישראל - "אֲרַעָא קְדִישָׁא - סוּכַת דְּדוּד" (זוהר חדש חקת, פה, ב). וְיָהִי בְשָׁלֵם "סְכוּ" וּמְעוֹנָתוֹ "בְּצִיּוֹן" (תהלים עו, ג). הקיש סוכה לציון - שארץ ישראל וסוכה בחינה אחת הם ("הגאון החסיד מוילנא" עמוד רמו-ז).
גם "סְכוּ" זה ביהמ"ק (תרגום שם) שכל ארץ ישראל התפשטות קדושתו (רמ"ד וואלי, דברים משנה למלך - עמוד תמ"ו; יחזקאל - עמוד שכ"א).
וכתב "הרוקח" (הלכות סוכות סימן ר"ט. – והובא ב"אליה רבה" או"ח תרכה): שהסוכות הם זכר למה שהקב"ה עזרנו בכיבוש הארץ. (עיין גליונות 5 – 17, "מעניני דיומא", ו"דבר העורף", ובגליון 37 "מדברי רבותינו").
* **שמיני עצרת** – כנגד ביאת הארץ שאז נשלם הכל (עיין ביהגר"א שיר השירים א, ד). – ואכן שמיני עצרת הוא השלימות והשמחה הכי גדולה יותר מכל ימי סוכות (עיין מעשה רב סימן רג"ל).
"וימאי עֲצַרְתָּ. כְּמָה דְאֵת אֲמֹר (שמואל א ט) זֶה יַעֲזוֹר בְּעַמִּי, וְלֵית עֲצָר אֶלָּא מְלֻכוֹת" (זוה"ק פנחס, רנו, ב). – זו מלכות שמים, השכינה הקדושה וגופה ארץ ישראל.
וכן בשמיני עצרת – כל קריאת התורה סובבת בעניני ברכות ארץ ישראל, ומפטירים בכניסת יהושע לארץ.
* **חנוכה** - "וְעוֹרְרָתִי בְּנֵי צִיּוֹן עַל גְּנִידָךְ יְיָ - בשעה שנצחו בניו של חשמונאי הכהן הגדול למלכות יון" (זכריה ט, יג; פסיקתא רבתי, פיסקא ב).
ומסיים הכתוב (טז) "וְהוֹשִׁיעֶם ה' אֱלֹהֵיהֶם בַּיּוֹם הַהוּא כְּצֵאן עַמּוֹ כִּי אֲבָנֵי יְנָר [הכהנים בני חשמונאים המתפארים באבני נזר בטורי חושן ואפוד. רש"י] מְתַנַּסְסוֹת עַל אֲדָמְתוֹ".
ההודאה היא על כך שהחשמונאים כבשו את ארץ ישראל מידי היוונים, ו"אֲבָנֵי יְנָר מְתַנַּסְסוֹת [בעוז] עַל אֲדָמְתוֹ - ארץ ישראל". (ועיין גליון 34 "מעניני דיומא"; ועיין ג"כ גליון 20 ב"מעניני הפרשה").
* **פורים** - "...מן הידועות כי מאורע נס פורים מישך שייכא לקידוש הארץ ע"י עזרא ובנין בית שני שהיו לאחריו. ומצינו דראשית ענינו של המן הוא בעצתו הרעה לבטל מבנין ביהמ"ק...". ("אורה ושמחה" למו"ר הג"ר שמואל יעקב בורנשטיין זצ"ל, עמוד צ"ז. – ועיין גליון 24 ב"דבר העורף").

*

ולאידך גיסא - חורבן ארץ ישראל ובית המקדש היא מרכז אבולו של האיש הישראלי – ועליה מתאבלים **בתשעה באב** (ועיין גליון 29).
ובכל אבילות מנחמים "המקום ינחם אתכם בתוך שאר אבלי ציון וירושלים".

"**ארץ ישראל**" היא הנושא של כל התורה - "תורתנו המסורה מלאה בשבח הארץ.. ומיום מתן תורתנו הקדושה לא פסקה הנבואה מלצוות על ישוב הארץ, ואין לך פרשה שבתורה שלא נזכרת בה ארץ ישראל" ("ה"אור שמח" ב"התור" תרפ"ב, גליון ג', הובא בהרבה ספרים).

וגם הנושאים האחרים שבתורה, מצות ציצית ותפילין צדקה תפילה, וכל המצוות שבין אדם למקום ובין אדם לחבירו – הפנימיות שלהם הוא ענין ארץ ישראל - "הסוגיא של כל התורה כולה היא ארץ ישראל, הנשמה של כל התורה כולה היא כיבוש הארץ, שתכלית זאת של

כל התורה כולה - ארץ ישראל, "שענין ארץ ישראל נוטל חלק בראש בתורה הקדושה" (המשגיח הגי"ר ירוחם הלוי ממיר זיע"א, "דעת תורה" בראשית ח"א עמ' ג-ד; ובעמ' קנ"ט; וב"דעת חכמה ומוסר" ח"ב עמ' רז-ז).

"תבל זו ארץ ישראל, איזהו תבלין שבתוכה זו תורה" (ספרי עקב, פיסקא לז). - התורה מובלעת בתוך ארץ ישראל, התורה היא עצם מעצמה וחלק בלתי נפרד ממהותה של ארץ ישראל - אורה עפרה ואבניה, אילנותיה ותבואתה ודשאיה, ימיה מעיינותיה ונהרותיה, הריה בקעותיה ומישוריה, "ארץ ששמה תורה, וארצה תורה, אבניה תורה, ועפרה תורה, ימיה ומעיינותיה וכל אשר בה..." ("דליות יחזקאל" להגר"י סרנא, חלק ב', עמוד תי"ד). וכדברי הגר"א "כשבקש [משה] יאראה אותה בקש לידע כל עניינה, שהוא ענין גדול כמו ידיעת התורה, שגבוליה וכל עניינה הן ענייני תורה בת מלך פנימה". ידיעת התורה וידיעת ארץ ישראל - דבר אחד הוא.

"ושבחה מבואר בכל התורה, וכל תשוקתו של משה היה לכנוס בה" ("אדרת אליהו להגר"א, דברים לג, כט). - כל השאיפות של משה רבינו בחיר הנבראים כלולות בדבר אחד - ארץ ישראל גוף השכינה.

"בעקבות משיחא חוצפא יסגא.. והמלכות תהפך למינות ואין תוכחה בית ועד יהיה לזנות.." (שלהי סוטה).

אמנם אנו צריכים לזכור שני דברים:

א. אסור להוציא דיבת הארץ ולומר "ארץ אכלת יושביה הוא וְכָל הָעָם אֲשֶׁר רָאִינוּ בְתוֹכָהּ..." (במדבר יג, לב; ועיין בגליון 12 ב"מדברי רבותינו" בד"ה "מוציא דבה על אמת חוטא בחטא מרגלים"; ובגליון 32 ב"דבר העורף").

שהרי אדרבה, "הארץ אשר עברנו בה לתור אתה טובה הארץ מאד מאד" (במדבר יד, ז).

והבעיות ברוחניות - "הזמן גרמא" להם, אי אפשר להימלט מגזירה זו ע"י בריחה למקום אחר, שהרי הזמן הוא זמן עקבות משיחא, והוא זה שגורם את הנסיונות, ועל זה נאמר (תהלים כז, יד) "חזק ויאמץ לבך, חזק בימות המשיח, כי אז יהיו נסיונות הרבה ככתוב במדרשים". ("באר אברהם" לרבי אברהם בן הגר"א על תהלים כ"ז, נדפס בסוף פירוש התפילה לר"א בן הגר"א, בשם אביו הגר"א).

ואדרבה הירידה נוצרה דווקא מתוך הזמן שעם ישראל היו עמוק בתוך הגלות - וכמש"כ בהקדמת שו"ת "פאת שדך" (להגר"ר שמואל דוד מונק זצ"ל, עמ' 9):

"וזה קרוב למאתים שנה היו פעמי גואלנו ראויים להראות, כי קם דור דעה מלא דעת ויראת ה', וביניהם בעל נוי"ב ושג"א ואו"ת ורבים עמהם, ועל כולם אדוננו הגר"א שהחזיר עטרה ליושנה בדרכי הלימוד האמיתי, ובסוף ימי הגר"א גברה חשכת המינות בעולם, ומצרפת תפתח הרעה על כל יושבי הארץ, שוט שוטף כי יעבור בארץ אשכנז ואגפיה ושמו מדרשי התורה..".

וכ"כ מרן החזון איש זיע"א: "מצב הארץ (ברוחניות) נפרז מרחוק כידוע, ואיננו גרוע מהגלות בחו"ל חלילה" (קובץ אגרות ח"א סי' קעה).

ואדרבה בארץ ישראל המצב הכי טוב מבחינת רוחניות, בעליה בתורה, ובחינוך הילדים, וכבוד הגבירה גדול מהשפחה [עיין גליון 12 ב"דבר העורף"; ובגליון 31 ב"דבר העורף", ובגליון 37 "מדברי רבותינו" (מרכז התורה חוזר לא"י), ובגליון 39 "דבר העורף"].

*

ואכן התורה ראתה מראש שבזמן "עקבתא דמשיחא" הנחש יהיה כרוך על העקב, וכמש"כ (בראשית ג, טו) "וְאֵתָהּ תִּשְׁוֹפְנוּ עִקְבִּי", וינסה להפריע לעם ישראל מלבנות ומלעלות את ארץ ישראל לפיסגת דרגתה, וכמש"כ "בעקבתא דמשיחא חוצפא יסגא" (עיין גליון 20 - 29, "נבואות ה'", ובגליון 33 "מעניי הפרשה"), ולכן התורה חיזקה אותנו מראש "ואפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק - אע"ג דאתמר בה ואתה תשופנו עקב" (ברכות פ"ה; זוה"ק בראשית כד, א) - שאפילו שהנחש כרוך על העקב - לא להפסיק מלבנות ולהעלות את ארץ ישראל למעלה למעלה.

וכמו שממשיך הזוה"ק (שם): "ההיא אבן [השכינה וגופה אבן השתיה וכל ארץ ישראל] דאיהי י' דיעקב, דאתמר בה (בראשית מ"ט) משם רועה אבן ישראל - לא יפסיק [מלבנות], וצריך לסלקא לה עד אין סוף".

וכן מבואר עפ"י רמ"ד וואלי (ירמיה עמוד רצ"ה-ו) שגם בסוף הימים שהנחש כרוך על עקבי הקדושה ונושכת את נפשות ישראל, למרות הכאב שמרגישים מזה, לא להפסיק מלעשות את הפעולות לחזק את הקדושה.

*

ב. הדבר השני שצריך לזכור, שגם הרשעים - אשר "וְהַרְשָׁעִים פָּיִם נִגְרָשׁ" (ישעיהו נז, כ) - אמנם "שְׁמַתִּי חוֹל גְּבוּל לְיָם חָק עוֹלָם וְלֹא יִעֲבְרָהוּ" (ירמיהו ה, כב). - "גבול שְׁמַתִּי בַל יִעֲבְרוּן בַּל יִשְׁוֹבוּן לְכַסּוֹת הָאָרֶץ" (תהלים קד, ט) - "גבול שמת בל יעבורו, כגון בשר ודם שהכניס בהמתו לדיר ונעל המסגר בפניה כדי שלא תצא ותרעה את התבואה, כך נעל הקדוש ברוך הוא את הים בחול והשביעו שלא יצא מן החול, שנאמר (ירמיהו ה) אשר שמתני חול גבול ליס" (שמות רבה טו, כב; ועיין גליון 39 "מדברי רבותינו" ד"ה "הרע שימש את הטוב שלא לדעתו").

והכל תלוי בבחירתו הפרטית של כל אחד, וכמו שאמר הגה"ק ר' יקותיאל יהודה מצאנו קלויזנבורג זצ"ל, בהנחת אבן הפינה לקרית צאנו בנתניה (והובא בספר "לפיד האש" עמ' תקכ"ז): "דעתינו היא, שבזמן כזה, כאשר יש אפשרות לכל יהודי לעלות לארץ ישראל, ויש פה ברוך השם קיבוץ גדול של שלומי אמוני ישראל, ועל אף כל המגרעות יכול כל איש לעבוד כאן את ה' כרצונו וכדרכו, מחויב כל יהודי באשר הוא לקיים מצות ישוב ארץ ישראל בגופו ולעלות הנה - כה נכין את עצמינו בהכנה דרבה לדורו של משיח".

ועוד שם (עמ' תע"ב): "... לימים סיפר הרבי, כי שלוחו הנזכר הלך לשאול בשמו את עצתם וחווית דעתם של גדולי ארץ ישראל, כ"ק האדמו"ר מבעלזא זצ"ל, החזון אי"ש זצ"ל, והגר"י מבריסק זצ"ל, בנוגע לתכניתו להשתקע בארצנו הקדושה ולהעלות אליה עוד הרבה יהודים חרדים. "מתוך תשובתם הסקתי" הוסיף אז כי כיוונתי לדעתם בתכניתי, והדבר עודד אותי מאד בדרכי... אני צועד בדרך תלמידי הבעש"ט והגר"א ולמעלה בקודש, בדרכי ראשונים כמלאכים, הרמב"ם והרמב"ן שעלו לחונן את עפר ארצנו ולקומם הריסותיה, בהם תמכתי יתדות... אינני חרד מפני שלטון החילוניים, כי כל זה בר חלוף, ופתאום יבוא האדון אל היכלו... עתידים הם לחזור בתשובה שלמה וילמדו בינה...". (ועיין עוד בדבריו בגליון 31 ב"דבר העורף").

ערב חג "מתן תורתנו" התשע"ז.

בברכת התורה ובברכת הארץ השלובים זה בזה - "שהתורה הקדושה וארץ ישראל יש להם יחוס יחד". ("חסד לאברהם" מעין ג - נהר ז).

מפתחות על סדר הפרשיות

פרשת	פסוק / נושא	מדור
נח	ברית הארץ אינה מתבטלת ע"י שום חטא	"מעניני הפרשה" גליון 18.
	האובה את א"י - זוכה לה	"מעניני הפרשה" גליון 32.
	נמרוד ראש המורדים בה' - גוג ומגוג מרידה בה' שלא היתה כמותה	"נבואות ה'" גליון 33.
לך לך	נסיון אברהם אבינו	"דבר העורך" גליון 2.
	ונתתי לך ולזרעך את ארץ מגורך	"דבר העורך" גליון 19.
	ותרדמה נפלה על אברם - דא גלותא	"נבואות ה'" גליון 40.
וירא	קדושת עם ישראל וא"י	"מעניני הפרשה" גליון 6.
	הר המוריה - הוראה	"דבר העורך" גליון 6.
תולדות	וידו אוחות בעקב עשיו - עקבתא דמשיחא	"נבואות ה'" גליון 20.
	"..הרחיב ה' לנו" - הרחיבי מקום אהלך	"מעניני הפרשה" גליון 19.
	מלחמת יעקב ועשיו על הברכות	"מעניני הפרשה" גליון 33.
	עשיו איש יודע ציד	"דבר העורך" גליון 12.
ויצא	"הארץ.. לך אתננה.. והיה זרעך כעפר הארץ" - בזכות א"י זוכים לבנים	"הכמת סופרים" גליון 23.
וישלח	שבועת הקב"ה לאבות על הארץ	"מעניני הפרשה" גליון 7.
וישב	שנות הגלות כנגד חטא מכירת יוסף	"נבואות ה'" גליון 28.
מקץ	מכירת יוסף	"מעניני הפרשה" גליון 20.
	מרגלים אתם	"דבר העורך" גליון 20.
ויחי	ארץ החיים	"מעניני הפרשה" גליון 8.
	מרכזיות א"י אצל האבות	"דבר העורך" גליון 8.
	"וידגו לרב בקרב הארץ" - הפריחה בא"י לאחר השואה	"דבר העורך" גליון 39.
	וזאת אשר דיבר להם אביהם - שכל דבקותם תהיה בשכינה	הערה ב"מדברי רבותינו" גליון 40.
שמות	בת פרעה - ובנו בני נכר חומותייך	"מעניני הפרשה" גליון 35.
וארא	זבחו לאלוקיכם בארץ	"מעניני הפרשה" גליון 21.
בשלח	קידוש ה' בנתינת א"י	"מעניני הפרשה" גליון 9.
יתרו	מרכזיותה של א"י בתורה	"מעניני הפרשה" גליון 36.
	ואשא אתכם על כנפי נשרים - ובליל ט"ו באו לביהמ"ק	"מדברי רבותינו" גליון 40.
משפטים	גילוי יחוד ה' במלחמות א"י	"מעניני הפרשה" גליון 22.
	את אימתי אשלח לפניך - הניסים במלחמת ששת הימים	"דבר העורך" גליון 33.
תרומה	"ועשו לי מקדש.." - כבוד השכינה השורה במקדש, מתפשט בכל א"י	"הכמת סופרים" גליון 26.
	יסוד האמונה ביציאת מצרים	"מעניני הפרשה" גליון 10.
כי תשא	ביום חתנתו זה מתן תורה, וביום שמחת לבו זה בנין ביהמ"ק	"מעניני הפרשה" גליון 37.
	חטא העגל במסורת חז"ל לעומת הנצרות	"דבר העורך" גליון 37.
	"וחנותי את אשר אחון.." - גאולת בעתה מכח הנהגת היחוד, לדבקים בא"י	"נבואות ה'" גליון 26.
ויקהל	בנים אתם לה' אלוקיכם	"מעניני הפרשה" גליון 23.
שמיני	וענוים יירשו ארץ	"מעניני הפרשה" גליון 24.
	ואת החזיר זו אדום - מלכות אדום מגדלת את מלכות ישראל	"נבואות ה'" גליון 24.
אחרי	ארץ ישראל נחלת ה'	"מעניני הפרשה" גליון 12.
קדושים	"ונטעתם כל עץ מאכל.." - ונטעתם בארץ הזאת	"מעניני הפרשה" גליון 39.
	"ונטעתם כל עץ מאכל.." - ברכת הבנים תלויה בארץ	"נבואות ה'" גליון 39.
בהר	"ושבתה הארץ.." - השראת השכינה בקביעות בארץ ישראל	"מעניני הפרשה" גליון 26.
בחוקותי	וישבתם לבטח בארצכם	"דבר העורך" גליון 26.
	והשימותי את הארץ	"דבר העורך" גליון 10.
	והשימתי את הארץ - ולכן פריחת א"י קץ המגולה	"נבואות ה'" גליון 19.
נשא	גוי אחד בארץ	"מעניני הפרשה" גליון 13.
בהעלותך	חיי הנצח בארץ ישראל	"מעניני הפרשה" גליון 27.
שלח	חטא המרגלים	"מעניני הפרשה" גליון 1.
	"יבושו.. שונאי ציון", כדי להחזיר את כבודה	"דבר העורך" גליון 32.
	בתיקון חטא המרגלים תבא הגאולה	"נבואות ה'" גליון 27.
	כלב מרד בעצת מרגלים - ונקרא יהודי	"נבואות ה'" גליון 41.
קרח	גילוי יחוד ה' בשבח א"י על כל הארצות	"מעניני הפרשה" גליון 41.
חוקת	מלחמתו של עמלק בארץ ישראל	"מעניני הפרשה" גליון 14.
	הפטרה - יפתח הגלעדי	"דבר העורך" גליון 14.
בלק	עיקר מלחמתו של בלק - שלא יזכו לא"י	"מעניני הפרשה" גליון 28.
	דרך כוכב מיעקב	"נבואות ה'" גליון 14.
פנחס	תנה לנו אחוזה בתוך אחי אבינו	"דבר העורך" גליון 41.
מטות	פרשת השבועה - "ג' שבועות-עד שתחפץ"	"נבואות ה'" גליון 21.
	חשיבות הארץ אצל האבות	"מעניני הפרשה" גליון 2.
מסעי	והורשתם את הארץ וישבתם בה - מסירות נפש לא"י	"דבר העורך" גליון 34.
דברים	חטא לשון הרע על א"י	"מעניני הפרשה" גליון 15.
ואתחנן	"ושננתם.." ביאור קדושת התורה, ועפ"ז קדושת א"י	"דבר העורך" גליון 9.
	"שמע אל החוקים.. למען תחיו ובאתם וירשתם את הארץ" - לכון בקיום	"שאלת נחלה" גליון 37 - 38.

	המצוות למען נזכה לאר"י	"דבר העורך" גליון 40.
עקב	עיקר כל המצוות ליושבים בארץ ה'	"מעניני הפרשה" גליון 3.
	"..וברכת את ה"א על הארץ הטובה"	"דבר העורך" גליון 3.
	"..לא תירא מהם"	"דבר העורך" גליון 18. [ראה ג"כ במדור ה' אלוקינו עמנו" גליון 2].
	תמיד עיני ה' אלקיך בה	"דבר העורך" גליון 23.
	הפטרה - והיו מלכים אומניך - שמחתם של הגוים בהשתעבדותם לישראל	"דבר העורך" גליון 35.
ראה	האבות נתחמדו לא"י	"דבר העורך" גליון 1.
	"ספרי" שם	"דבר העורך" גליון 28.
שופטים	דבר אלוקינו יקום לעולם	"מעניני הפרשה" גליון 16.
	א"י ומשפט צדק, והשפעתם זה על זה	"מעניני הפרשה" גליון 30.
כי תבא	והיה כי תבא אל הארץ. והיה לשון שמחה. אור החיים	"דבר העורך" גליון 27.
	פרשת ביכורים	"הכמת סופרים" גליון 24.
	הגדתי היום לה' אלקיך כי באתי אל הארץ	"מעניני הפרשה" גליון 4.
נצבים	והטיבך והרבך מאבותיך	"הכמת סופרים" גליון 25.
	ושב וקבצך מכל העמים	"דבר העורך" גליון 13.
	ושבת עד ה'.. ושב ה' וקבצך - גאולה ותשובה	"דבר העורך" גליון 21.
וילך	קדושת ארץ ישראל מביאה לתשובה שלימה	"נבואות ה'" גליון 22 - 23.
	"כי אתה תביא... אל הארץ אשר נשבעתי.. - ביאת הגאולה למרות ירידת הדורות	"מעניני הפרשה" גליון 31.
האזינו	כי דם עבדיו יקום	"נבואות ה'" גליון 32.
		"דבר העורך" גליון 7.

מועדים וזמנים

פסח	בחירת עם ישראל ביציאת מצרים	"מעניני הפרשה" גליון 11.
	יציאת מצרים שורש כל התורה	"מעניני הפרשה"; "דבר העורך"; "נבואות ה'" - גליון 25.
	מעלת הקיבוץ גלויות ברעמסס	"מעניני הפרשה" גליון 38.
	אומנות היצה"ר, להשכיח הניסים, ולהזכיר הטבע	"דבר העורך" גליון 11.
	עבודות הגאולה	"דבר העורך" גליון 38.
שבועות	מגילת רות: "שיבת ציון" - עין טובה	"מעניני דיומא" גליון 40.
תשעה באב	הגלות - חילול ה'	"מעניני הפרשה" גליון 29.
	והפכתי אבלם לששון	"נבואות ה'" גליון 29.
	הדבקות בה'; בדרכים שהוא קבע	"דבר העורך" גליון 15.
	חורבן ביהמ"ק	"דבר העורך" גליון 29.
אלול	השייכות בין אלול לז' דנחמתא	"דבר העורך" גליון 4.
	"אני לדודי", מכח "ודודי לי", שמתבוננים שה' אוהבינו	"דבר העורך" גליון 16.
ראש השנה	המשפט בר"ה מוזכר רק בפרשת א"י	"דבר העורך" גליון 17; 30.
	כשה' עושה משפט בירושלים - מלכותו והטבתו מתבססת בירושלים	"נבואות ה'" גליון 30.
עשרת ימי תשובה	מהפכת התשובה בימינו בא"י	"דבר העורך" גליון 31.
יום כיפור	מפטיר יונה - שלימות ישראל בתיקון האומות	"נבואות ה'" גליון 35.
יוה"כ וסוכות	כפרת חטא העגל וחזרת ענני כבוד	"מעניני הפרשה" גליון 17.
סוכות	ויהי בשלם סוכו	"מעניני הפרשה" גליון 5.
	השמחה היתירה בסוכות - על שה' נתרצה אחר העגל, לגלות האהבה	"דבר העורך" גליון 5.
הושענא רבה	"קול נשמע בכל גבולך - הרחיבי מקום אהלך"	"נבואות ה'" גליון 31.
חנוכה	וחושך זה גלות יון	"מעניני הפרשה" גליון 34.
	גילוי היחוד מכח א"י	"נבואות ה'" גליון 34.
ט"ו בשבט	להדבק בא"י - ע"י התענוג על קדושתה ופירותיה	"דבר העורך" גליון 22.
פורים	חיבת ארץ ישראל אצל מרדכי היהודי	"דבר העורך" גליון 24.

מפתחות לדברי רבותינו

כללים:

* כשכתוב מספר גליון, מבלי לפרט איזה מדור הוא - הכוונה למדור "מדברי רבותינו".

בהפניה לשאר המדורים - פירטנו על איזה מדור מדובר.

* מדור "מעניני הפרשה" - תמיד נקרא כך, גם כאשר הוא "מענינא דימא"

* מדור "מדברי רבותינו" - תמיד נקרא כך, גם כאשר הוא "כי רצו עבדיך את אבניה"

גליון	הרבנים
"דבר העורך" גליון 21.	הגאון רבי חיים אבועלפיה
"מעניני הפרשה" גליונות 17; 22; 36. "דבר העורך" גליון 16. "נבואות ה'" גליון 39. "מדברי רבותינו" גליונות 9; 24; 31. "מכתבים למערכת" גליון 28.	רבי אברהם אבן עזרא
5; 22. גליון 28 "מכתב למערכת". גליון 37 "דבר העורך".	מהר"י אברבנאל
1; 24; 25. וע"ע "מעניני הפרשה" גליון 30. "דבר העורך" גליונות 22; 24; 25; 33; 34. "מדברי רבותינו" גליון 41 הערה 4.	הגאון רבי יחזקאל אברמסקי
37; 39. וע"ע "דבר העורך" גליון 38.	הגאון רבי יעקב אדלשטיין
3.	הגאון רבי מאיר אויערבך בעל ה"אמרי בינה"
36. וע"ע "מדברי רבותינו" גליון 41 הערה 4.	הגאון רבי שלמה זלמן אויערבך
5	הגאון רבי גדליה אייזמן
גליון 38 "דבר העורך".	הגאון רבי יוסף שלום אלישיב
גליון 30 "דבר העורך". גליון 38 "שאלת נחלה".	מהר"ש אלקבץ
"מעניני הפרשה" גליונות 24; 26; 30; 35; 39; 40. "דבר העורך" גליון 26. "נבואות ה'" גליון 35. "מדברי רבותינו" גליון 5. "חכמת סופרים" גליון 26.	מהר"ם אלשיך
"דבר העורך" גליון 21; "מדברי רבותינו" גליון 34.	הגאון רבי משה מרדכי אפשטיין
40	הגאון רבי שמואל יעקב בורנשטיין
גליון 9 "מדברי רבותינו" הערה 9; גליון 24 "מעניני הפרשה"; גליון 28 "דבר העורך"; גליון 34 "נבואות ה'".	הגאון רבי דוד בן שמעון, בעל "שער החצר"
6.	הגאון רבי חיים ברלין
גליון 3 "מעניני הפרשה".	הגאון רבי שלמה ברעודא
1.	הגאון רבי אברהם גרודז'ינסקי
32; 33.	הגאון רבי שרגא גרוסברד
18 וע"ע גליון 24 "מדברי רבותינו" בהערה.	מהר"ל דיסקין
גליון 41 "דבר העורך".	הגאון רבי יצחק ירוחם דיסקין
27; 28. [וע"ע "מעניני הפרשה" גליון 23. "דבר העורך" גליונות 6; 27].	הגאון רבי אליהו אליעזר דסלר
גליון 6 "דבר העורך".	הגאון רבי יצחק הוטנר
גליון 38 "מעניני הפרשה"	רבינו אליקים ב"ר משולם הלוי
"מדברי רבותינו" גליון 41.	רבינו יהודה הלוי
גליון 37 "דבר העורך"	הגאון רבי שמואל הלוי וואזנר
"נבואות ה'" גליון 29.	הגאון רבי נתן וואכטפויגל
"מעניני הפרשה" בגליונות 1; 10; "דבר העורך" בגליונות 13; 14.	הגאון רבי שלמה וולכה
גליון 21 "נבואות ה'"	מוה"ר חיים ויטאל
גליון 31 "דבר העורך". גליון 34 "מדברי רבותינו"	הגאון רבי יעקב דוד וילובסקי (הרידב"ז)
2; 10 וע"ע "מעניני הפרשה" גליון 27. "דבר העורך" בגליונות 5; 12; 13; 18; 21; 24; 27; 41. "נבואות ה'" גליונות 16; 19; 21; 22. "מדברי רבותינו" גליון 34 הערה 5; גליון 35 הערה 1; גליון 36 הערה 1; 41 הערה 3; 42 הערה 4-5.	הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד
גליון 25 "מעניני הפרשה". גליון 30 "מדברי רבותינו".	הגאון רבי שמחה זיסל זין [הסבא מקלם]
גליון 19 "נבואות ה'"	הגאון רבי יצחק זילבר
גליון 14 "דבר העורך".	הגאון רבי מנחם זמבא
"מעניני הפרשה" גליון 31	הגאון רבי יצחק אייזיק חבר

גאון רבי משה חברוני	"דבר העורך" גליון 3. "נבואות ה'" גליונות 20; 23; 25; 29.
גאון רבי מאיר חדש	"דבר העורך" גליון 33 גליון 35 "מדברי רבותינו"
גאון רבי יהודה ליב חסמן	גליון 15 "מעניני הפרשה".
גאון רבי יחיאל מיכל טוקצ'ינסקי	16
גאון רבי בן ציון יאדלער	"דבר העורך" גליון 34. "נבואות ה'" גליונות 18; 22; 32. "מדברי רבותינו" גליונות 10; 38.
גאון רבי יצחק זאב יאדלער בעהמח"ס "תפארת ציון"	4.
גאון רבי אברהם יפהן	"דבר העורך" גליון 33
גאון רבי אהרן כהן ר"י חברון	"מעניני הפרשה" גליון 32.
גאון רבי יוסף שלמה כהנמן	"דבר העורך" גליונות 33; 38.
גאון רבי אריה לוי	גליון 27 "דבר העורך"
גאון רבי יחזקאל לוינשטיין	16; 30. וע"ע "דבר העורך" גליונות 24; 26; 31; 33; 39. "נבואות ה'" גליון 27. "מדברי רבותינו" גליונות 21 (הערה 2); 33 (בהערה). "שאלת נחלה" גליון 38.
גאון רבי ירוחם ליבוביץ	1. וע"ע "מעניני הפרשה" גליונות 22; 23; 25; 28; 36; 37; 39. "דבר העורך" גליונות 3; 19. "נבואות ה'" גליונות 32; 33. "מדברי רבותינו" גליון 40. "שאלת נחלה" גליון 38.
גאון רבי שמואל דוד מונק	גליון 31 "דבר העורך"
גאון רבי איסר זלמן מלצר	1; [וע"ע גליון 2 מדור "ה' אלקיני עמנו". "דבר העורך" גליונות 18; 25; 27; 31. "נבואות ה'" גליון 19
גאון רבי שרגא פייבל מנדלוביץ	41; 42
גאון רבי יעקב ניימן	31. וע"ע "דבר העורך" גליון 33 "מדברי רבותינו" גליון 41
גאון רבי משה סולובייצ'יק	גליון 37 "דבר העורך" מדברי רבותינו גליון 42
גאון רבי יוחנן סופר גאב"ד ערלוי.	23.
גאון רבי זלמן סורוצקין	26. [וע"ע בגליון 9 "דבר העורך"].
גאון רבי אברהם סלומון	גליון 35 "מדברי רבותינו"
תלמיד הרשב"א, רבינו יעקב ב"ר חננאל סקילי, בעל "תורת המנחה"	גליון 4 "מדברי רבותינו"; גליון 30 "דבר העורך"; גליון 36 "מעניני הפרשה"
גאון רבי יחזקאל סרנא	17. וע"ע "דבר העורך" גליונות 26; 30; 32; 33; 36. "נבואות ה'" גליונות 23; 25. "מדברי רבותינו" גליון 34
גאון רבי נתן צבי פינקל (הסבא מסלבודקא)	2; 34; 35. וע"ע גליון 31 ב"נבואות ה'"
גאון רבי משה פיינשטיין	"מדברי רבותינו" גליונות 36; 41.
גאון רבי חיים פרידלנדר	"דבר העורך" גליון 33. "נבואות ה'" גליונות 24; 26; 34; 35.
גאון רבי ירוחם פרלמן - הגדול ממינסק	2. [וע"ע ב"דבר העורך" גליון 34].
גאון רבי מרדכי צוקרמן	"דבר העורך" גליונות 6; 31.
גאון רבי אהרן קוטלר	גליון 22 "נבואות ה'".
גאון רבי מנשה קליין	29.
גאון רבי משה קליערס	"נבואות ה'" גליון 32.
גאון רבי יעקב קמינצקי	גליון 37 "דבר העורך".
גאון רבי חיים קניבסקי	גליון 8. וע"ע גליון 19 "נבואות ה'". גליון 23 "חכמת סופרים". גליון 31 "מדברי רבותינו" בהערות. גליון 38-40 "דבר העורך".
גאון רבי יעקב ישראל קניבסקי (הסטייפלר)	21. וע"ע גליון 27 "מעניני הפרשה". גליון 38 "דבר העורך" גליון 39 "מדברי רבותינו" הערות 4-5.
גאון רבי אליהו ראם	15
גאון רבי שמואל רוזנברג (האונסדורפר רב)	"מדברי רבותינו" גליון 41.
גאון רבי אברהם שאג	גליון 19 "נבואות ה'".
גאון רבי משה מרדכי שולצינגר	גליון 41 "מדברי רבותינו"
גאון רבי מאיר שפירא	גליון 24 "חכמת סופרים".

הגאון רבי אברהם שמחה מאמצ'סלב [תלמיד הגר"ח מוולאז'ין]	גליון 38 "שאלת נחלה".
רבי צדוק הכהן מלובלין	מדברי רבותינו גליון 42.
הגר"א ותלמידיו	5; 8; 15. וע"ע "מעניני הפרשה" גליון 27. "דבר העורך" גליון 21.
הגר"א ותלמידיו (רבי אברהם בן הגר"א).	גליון 38 "דבר העורך"
הגר"א ותלמידיו (הגאון רבי ישראל משקלוב).	15.
הגר"א ותלמידיו (הגאון רבי מנחם מנדל משקלוב)	15; 38.
הגאון רבי משה ריבלין משקלוב	15.
רבינו בחיי	22. וע"ע "מעניני הפרשה" גליונות 2; 12; 25; 36; גליון 3 "דבר העורך".
מהריעב"ץ	4. וע"ע "מעניני הפרשה" גליון 28. "דבר העורך" גליונות 12; 34. "נבואות ה'" גליון 41. "שאלת נחלה" גליון 38.
הגאון מלבי"ם	13. [וע"ע "מעניני הפרשה" גליונות 1; 6; 7; 8; 9; 10; 21; 24; 25; 30; 36; 37; "דבר העורך" גליונות 7; 13; 23. "נבואות ה'" גליונות 19; 21; 23; 32; 33; 39; 41. "מדברי רבותינו" גליונות 22; 36 (הערה 2); 39 (הערה 3); "חכמת סופרים" גליון 23. מאמר "ה' אלקינו עמנו" גליון 2.
הגאון רבי חיים מוולאז'ין	"דבר העורך" גליונות 2; 28. "שאלת נחלה" גליונות 37; 38.
הגאון רבי יוסף זונדל מסלנט	"שאלת נחלה" גליונות 37; 38.
הגאון הנצי"ב מוולאז'ין	3; 12. [וע"ע "מעניני הפרשה" גליונות 10; 24; 34. "דבר העורך" גליונות 4; 10; 25; 26; 27; 32. "מדברי רבותינו" גליון 9 הערה 8.
המגיד מדובנא	גליון 25 "נבואות ה'".
המהר"ל מפראג	"מעניני הפרשה" גליונות 6; 7; 13; 25; 28; 31; 36; 37; 38. "נבואות ה'" גליונות 19; 21; 22; 24; 33. "מדברי רבותינו" גליון 40. "שאלת נחלה" גליון 38.
המהרש"א	"נבואות ה'" גליון 23.
הסמ"ק	"מעניני הפרשה" גליונות 4; 10. "נבואות ה'" גליון 25.
הרד"ק	"מעניני הפרשה" גליונות 8; 18; 19; 20; 27; 32. "נבואות ה'" גליונות 18; 26; 27; 30; 39. "מדברי רבותינו" גליון 32 בהערה. "חכמת סופרים" גליון 26.
הרמב"ם	"מעניני הפרשה" גליונות 3; 4; 7; 27. "דבר העורך" גליונות 24; 32. "נבואות ה'" גליונות 21; 30. "מדברי רבותינו" גליונות 3; 6; 7; 8; 17; 19; 20; 22; 31; 35. "חכמת סופרים" גליון 26.
הרמב"ן	"מעניני הפרשה" גליונות 1; 3; 7; 12; 14; 16; 17; 18; 20; 21; 25; 27; 33; 34; 36. "דבר העורך" גליונות 17; 19; 21; 28; 37. "נבואות ה'" גליונות 18; 19; 22; 24; 27; 28. "מדברי רבותינו" גליונות 4; 6; 8; 9; 16; 17; 18; 19; 22; 25; 29. "שאלת נחלה" גליון 38.
הרמ"ק	"מעניני הפרשה" גליונות 23; 26; 38. "נבואות ה'" גליונות 21; 26.
ר' האי גאון	גליון 24 "נבואות ה'". גליון 38 "מעניני הפרשה"
ר' סעדיה גאון (רס"ג)	"נבואות ה'" גליון 41. "מדברי רבותינו" גליון 22; גליון 26 הערה 2.
הרשב"א	גליון 21 "דבר העורך"; "מעניני הפרשה" בגליונות 33; 36.
ה"אור החיים"	7; 15; 22. וע"ע "מעניני הפרשה" גליון 27. "דבר העורך" גליונות 21; 34. "מדברי רבותינו" גליון 20 הערה 3. "חכמת סופרים" גליון 24.
ה"אור שמח"	1; [וע"ע "מעניני הפרשה" גליונות 1; 2; 4; 28; 36. "נבואות ה'" גליון 21 בהערה; 33; "דבר העורך" גליונות 19; 36.
האר"י הקדוש	"מעניני הפרשה" גליון 19. "דבר העורך" גליונות 4; 21.

גליונות ה"ה" גליונות 15; 21; 28; 32.	
גליון 21 "נבואות ה"ה".	ה"אבני נזר"
גליון 35 "מעניני הפרשה"	ה"באר משה"
גליון 34 "דבר העורך". גליון 37 "שאלת נחלה".	הב"ח
גליון 25 "נבואות ה"ה".	ה"בית יוסף" [מהר"י קארן]
6. וע"ע גליון 22 "דבר העורך". גליון 32 "מדברי רבותינו" בהערה.	ה"בן איש חי"
גליון 21 "נבואות ה"ה". גליון 23 "מדברי רבותינו"	ה"התעוררות תשובה"
1; 6; 7. וע"ע "מעניני הפרשה" גליון 36. "דבר העורך" גליונות 21; 27; 31. "מדברי רבותינו" גליונות 16; 21; 28.	ה"חזון איש"
גליון 9 "מדברי רבותינו" הערה 14. גליון 27 "מעניני הפרשה" גליון 36 "דבר העורך".	ה"חסד לאברהם"
11; 22. וע"ע "דבר העורך" גליונות 13; 21; 31; 37; 39. "נבואות ה"ה" גליון 20; "מדברי רבותינו" גליון 7; גליון 26 הערה 2; גליון 37].	ה"חפץ חיים"
7. וע"ע "מעניני הפרשה" גליונות 27; 32; 33. "דבר העורך" גליונות 1; 2; 8; 23; 24.	ה"חרדים"
3; 19. וע"ע "מעניני הפרשה" גליונות 13; 24; 32; 34. "דבר העורך" גליונות 24; 37. "נבואות ה"ה" גליון 41. "מדברי רבותינו" גליונות 36; 38.	ה"חתם סופר"
22. [ועיי"ש ב"נבואות ה"ה"].	ה"יד רמ"ה"
גליון 34 "נבואות ה"ה".	ה"כד הקמח"
"מעניני הפרשה" גליון 33.	ה"כלי יקר"
22.	ה"כסף משנה"
גליון 27 "מעניני הפרשה".	ה"מנחת חינוך"
גליון 27 "מעניני הפרשה"	ה"כפתור ופרח"
גליון 22 "נבואות ה"ה".	ה"לשם"
גליון 19 "מעניני הפרשה".	ה"מגלה עמוקות"
22.	ה"עיקרים"
גליון 28 "דבר העורך"	ה"עליות אליהו"
גליון 21 "נבואות ה"ה".	ה"פני יהושע"
גליון 28 "מעניני הפרשה"	ה"צרור המור" [הג"ר אברהם סבע אבי חמיו של בעל השו"ע]
גליון 34 "נבואות ה"ה"	ה"רוקח"
"מעניני הפרשה" גליונות 28; 36. "מדברי רבותינו" גליונות 9 (הערה 5); 36. "שאלת נחלה" גליון 38.	ה"שבות יעקב"
9.	ה"שדי חמד"
גליון 28 "נבואות ה"ה".	הש"ך
3; 7. וע"ע ב"מעניני הפרשה" גליון 3; 8; 14; 24; 36. וב"נבואות ה"ה" גליון 28. וב"דבר העורך" גליון 21.	השל"ה
גליון 26 "מדברי רבותינו" הערה 2.	התורה תמימה"
3.	התשב"ץ"
וע"ע "מעניני הפרשה" גליון 27.	
גליון 14 "דבר העורך".	האדמו"ר מגור
3.	האדמו"ר הזקן רבי אלימלך מנחם מענדל מסטריקוב
20.	האדמו"ר מצאנז - קלויזנבורג
"מדברי רבותינו" גליון 42 הערה 5; 3. וע"ע "דבר העורך" גליונות 24; 28; 31	
14.	האדמו"רים לבית רוז'ין. * האדמו"ר רבי ישראל מרוז'ין * האדמו"ר רבי אברהם יעקב (השני) מסדיגורא, בעל ה"אביר יעקב". * האדמו"ר רבי אהרן פרידמן מסדיגורא, בעל ה"קדושת אהרן". * האדמו"ר רבי מרדכי שלום יוסף פרידמן מסדיגורא, בעל ה"כנסת מרדכי". * האדמו"ר רבי אברהם יעקב (השלישי) מסדיגורא, בעל ה"עקבי אבירים".

על הפרשה

בשבוע שעבר קראנו על חטא המרגלים. בעל האור שמח כותב במכתבו (התפרסם בכתב עת 'התור' ירושלים תרפ"ב גליון ג') "ההקפיד השי"ת על כבוד הארץ יותר מעל כבודו כביכול, עד שבעשיית העגל, אחרי שובם מחל להם השי"ת 'וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו' (שמות לב, יד), ועל הוציאם דבת הארץ, וימאסו בארץ חמדה, נשבע ה' ולא ינחם, כמו שנאמר (במדבר יד, מב) 'אל תעלו' וגו'".

ואכן מלבד העונשים החמורים שהעניש הקב"ה את המרגלים ואת עם ישראל בעקבות חטא המרגלים - המרגלים אין להם חלק לעולם הבא; עם ישראל נשאר במדבר ארבעים שנה; כל החוטאים לא זכו להיכנס לארץ ישראל; חורבן בית המקדש נגרם בעקבות חטא זה; כל הגלויות נגרמו ע"י חטא זה - מלבד כל זה, אנו רואים ביטויים קשים על החטא הזה. יהושע וכלב בן יפונה אמרו לאחר דברי המרגלים "אך בה' אל תמרודו", וכן הקב"ה אמר למשה רבינו "עד אנה ינאצני העם הזה". בפרשת מטות כאשר חשש משה רבינו שבני גד ובני ראובן רוצים לשוב על חטא המרגלים מיד אנו רואים כעס גדול אצל משה רבינו שאין אנו מוצאים כמותו בכל התורה, ועוד לפני שהוא נתן להם לסיים את דבריהם הוא הוכיח אותם בדברים קשים "והנה קמתם תחת אבותיכם תרבות אנשים חטאים, לספות עוד על חרון אפי ה' בישראל".

לכאורה באמת מובן שיש כאן עוון, שהקב"ה אמר לעלות לארץ ישראל והם אמרו לא לעלות, ובכך ג"כ ביטלו מצוות ישוב א"י מעם ישראל, אך מ"מ עדיין לא מובן מדוע חמור עוון זה כ"כ בלא כל יחס לעוונות אחרים, עד כדי כך שאפילו מחטא העגל חמור העוון הזה?

כאשר דיבר הקב"ה עם אברהם אבינו על ברית המילה הוא כרת אתו ברית: "להיות לך לאלוקים ולזרעך אחריו. ונתתי לך ולזרעך אחריו את ארץ מגריך את כל ארץ כנען לאחזת עולם והייתי להם לאלוקים" (בראשית יז, ז - ח). שני הבטחות אמר לו הקב"ה יחד א. להיות לך לאלוקים ולזרעך אחריו. ב. ונתתי לך ולזרעך את הארץ. והקב"ה מסיים את הבטחתו בכך ש'ונתתי לך ולזרעך את ארץ מגוריק וכו', ורק אז - 'והייתי להם לאלוקים'. וכן במקומות נוספים נכרכו שני הדברים הללו יחד, וכגון בפרשת בהר "אני ה' אלוקים אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלוקים" (ויקרא כה, לח).

להיות לכם לאלוקים פירושו של דבר "אשר בחר בנו מכל העמים". כך כותב הגר"א (אדרת אליהו בראשית א, א) "אלוקים הוא מורה על כח המנהיג כל העולם ומלווא ומביט אל כל מעשיהם. ושם הזה הוא מושאל אל כל מנהיג ומשגיח... ונקרא אלוקי ישראל וכן אלוקי אבותינו אברהם יצחק ויעקב, לפי שהם מושגחים מאתו השגחה פרטית... וזה שאנחנו אומרים ה' אלוקינו מלך העולם, עלינו משגיח בפרטות כמו וידע אלוקים, ידיעה פרטית ושל חיבה, ועל כל אומות הוא מלך העולם".

וכך כתב הגר"א אדרת אליהו דברים א, ו "שם הוי"ה ב"ה מורה על צד עצמותו יתברך. ואלוקים הוא מורה על השגחתו על כל בריותיו... ובהשגחה יש ב' ענינים השגחה כללית דהיינו על כל בריותיו ועל כל העולם בכללותו, והשגחה פרטית שמשגיח על ישראל לבד... ולכן אומרים בכל ברכה ה' אלוקינו מלך העולם דהיינו ה' מצד הנעלם ואלוקינו שהוא משגיח עלינו בפרטות".

יש להדגיש שהשם אלוקים אין פירושו של דבר השגחה גרידא, אלא הוא קשר יחס בין הקב"ה ובינינו, קשר שבו כל אחד כביכול תורם את חלקו לחיזוק הקשר, אנחנו עובדים את הקב"ה, והקב"ה משגיח עלינו בפרטות בכדי שנגיע לתכליתנו. הברית של להיות לך לאלוקים כוללת איפה בתוכה שני דברים א. אנחנו נעבוד את הקב"ה ונקבל את מלכותו. ב. הקב"ה ישגיח עלינו. אך לאמיתו של דבר שני הדברים האלו שורש אחד להם, והוא הקשר ההדדי בין הקב"ה לעם ישראל, וכפי שמגדיר זאת הגר"א, "כמו וידע אלוקים, ידיעה פרטית ושל חיבה".

קשר זה אינו יכול להתקיים אלא בארץ ישראל. וכמו שאמרו בגמ' (כתובות קי, ב) "כל הדר בארץ ישראל דומה כמי שיש לו אלוק, וכל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוק, שנא'

דבר העורך

"חביבה ארץ ישראל שבוחר בה הקב"ה. אתה מוצא כשברא הקב"ה את העולם חלק הארצות לשרי האומות, ובחר בארץ ישראל... אמר הקב"ה יבואו ישראל שבאו לחלקי וינחלו את הארץ שבה לחלקי... ירמיה הנביא צוח ואמר "ואנוכי אמרתי איך אשייתך בבנים ואתן לך ארץ חמדה" (ירמיה ג, יט), ארץ שחמדוה אבות העולם. אברהם נתאוה לה, שכן הוא אומר 'ויאמר ה' אלהים במה אדע כי אירשנה' יצחק נתאוה לה... יעקב נתאוה לה... אמר רבי יהודה אף משה נתאוה לה, שנאמר 'ואתחנן אל ה'.. אעברה נא ואראה את הארץ הטובה', ואף דוד נתאוה לה שנאמר 'בחרתי הסתופף בבית אלהי' (תהלים פד, יא). מהו הסתופף, רבי תנחום ברבי חנילאי רב, חד אמר, אמר דוד לפני הקב"ה רבונו של עולם אפילו יש לי פלטרין וטרקלין בחוצה לארץ, ואין לי אלא הסף (- איסקופה שלפני הבית) בארץ ישראל, בחרתי הסתופף. וחד אמר, אפילו לא יהא לי לאכול בארץ ישראל אלא סיפוף של חרובין, בחרתי הסתופף. הוי ואתן לך ארץ חמדה ארץ שחמדו לה האבות". (תנחומא פר' ראה סי' ח).

במשפט קצר מסכמים חז"ל את דבריהם - "ארץ חמדה, ארץ שחמדו לה אבות העולם". בכל הדורות השתוקקו יהודים לארץ ישראל - נחלת ה'. ביראת כבוד וברגש רב היו מקבלים כל יהודי שהגיע מארץ ישראל, רבים היו מהדרים לקנות אתרוג דווקא מגידולי ארץ ישראל, וכשהיה מגיע פרי מפירות ארץ ישראל - ששון ושמחה.

בדורות האחרונים נפתחו שערי הארץ לרווחה - אנו נולדנו לתוך המציאות לה השתוקקו כ"כ אבותינו בכל הדורות. אך דומה, שבו בבד עם האפשרות שניתנה לנו לעלות לארץ, פגה במקצת ההרגשה הזו של "בחרתי הסתופף בבית אלוקי". חסרה ההרגשה של "אפילו יש לי פלטרין וטרקלין בחו"ל ואין לי אלא הסף בארץ ישראל - בחרתי הסתופף בבית אלוקי".

מספר סיבות יש לכך, וכפי הנראה העיקריות הם שנים. ראשית כל - ההרגל. כמו בכל דבר, כאשר נמצאים בתוך מציאות מסוימת, וק"ו כשנולדים לתוכה, ההרגל עושה את שלו, הדבר נראה מובן מאיליו, ואין התפעלות מהדבר. הסיבה השנייה היא - ההתנגדות לתנועה הצינונית,

לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלוקים. וכל שאינו דר בארץ אין לו אלוך אלא לומר לך כל הדר בחו"ל כאילו עובד עבודת כוכבים".

ומבאר הרמב"ן (ויקרא יח כה) "והנה השם הנכבד הוא אלוקי האלוקים ואדוני האדונים לכל העולם אבל ארץ ישראל אמצעות הישוב היא נחלת ה'; מיוחדת לשמו, לא נתן עליה מן המלאכים קצין שוטר ומושל, בהנחילו אותה לעמו המיוחד שמו, זרע אוהביו, וזהו שאמר (שמות יט ה) והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ... והוא מאמרם (כתובות קי) כל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוך, שנאמר (להלן כה לח) לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלוקים, ואומר (שמואל א כו, יט) כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלוקים אחרים. ואמרו בתוספתא דע"ז (פ"ה ה"ה) הרי הוא אומר (בראשית כח כא) ושבתו בשלום אל בית אבי והיה ה' לי לאלוקים ואומר לתת לכם את ארץ כנען (להלן כה לח) כל זמן שאתם בארץ כנען הייתי לכם לאלוקים אין אתם בארץ כנען כביכול אין אני לכם לאלוקים".

מבואר ברמב"ן שארץ ישראל היא נחלת ה', וממילא הדביקות והקשר שלנו עם הקב"ה מקומו הוא בארץ ישראל. הדברים עמוקים, ואין אנו נכנסים כאן לביאור העמוק של הדברים, מה ביאורם של דברים שא"י נקראת נחלת ה', ומדוע א"א להידבק בהקב"ה אלא בא"י, אך עכ"פ כך מבואר בדברי הרמב"ן שהנדבק בארץ ישראל הרי הוא נדבק בשכינה, ובמקום אחר לא יתכן להידבק בהקב"ה באופן הראוי. וכך כותב הגר"א בפירושו לשיר השירים (א, ג פירוש א): כי ישראל לבדם נפשות מן ארץ ישראל והם דבוקים בה, עיי"ש באריכות, כלומר שע"י שעם ישראל דבוקים בארץ, עיי"ז הם דבוקים בהקב"ה, ומתחזק ביניהם הקשר של "וידע אלוקים".

זהו מה שמבואר בגמ', כפי שמבאר הרמב"ן, שהדר בחו"ל כאילו אין לו אלוך, היינו שהקשר הזה בין הקב"ה לעם ישראל, אינו יכול להתקיים אלא דרך הארץ, ובארץ. ומסהיבה הזו התורה קושרת את שני ההבטחות האלו יחד: להיות לך לאלוקים, ולתת לך את הארץ, מפני שבאמת שני הדברים האלו הולכים יחד.

וכך כותב המלבי"ם (בהר פיסקא עז) "ואמר עוד לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלוקים. כי קשור אלהותו עמהם תלוי בישיבת הארץ".

וממילא אנו יכולים להבין היטב מדוע חמור כ"כ עוון המרגלים, משום שעיקר עבודת ה' היא דווקא בארץ, וממילא כל המונע את עם ישראל מלהיכנס לארץ ישראל הרי הוא מונע מעם ישראל את יעדו. בכך אנו יכולים להבין ג"כ מדוע מוגדר חטא המרגלים בתור חטא של "מאסת הארץ", (בתהלים קו, כד "וימאסו בארץ חמדה. וכן בפרשת שלח יד, לב "וידעו את הארץ אשר מאסתם בה") משום שבשביל להידבק בארץ יש צורך לחבב אותה. המרגלים המאסו את הארץ בעיני עם ישראל, וממילא הם הרחיקו אותם מהקב"ה, ובכך הפסידו מעם ישראל את הדבר המרכזי שלו - להידבק בהקב"ה, את ההבטחה הזו שהבטיח הקב"ה לאברהם אבינו "להיות לך לאלוקים ולתת לך את הארץ", הם קלקלו. מעתה לא רק שהם אינם בארץ, אלא הם מרוחקים ממנה עד מצב של מאסה, וממילא גם ה"להיות לך לאלוקים" אינו קיים.

[יש לציין שבאמת היו שני חלקים בחטא המרגלים כפי שמבאר המלבי"ם בפירושו לתהלים (קו, כד) שמלבד החטא של מאסת הארץ היה חטא של "וירגנו באהליהם לא שמעו בקול ה'" - שלא שמעו בקול ה' שאמר שהיא ארץ טובה, ובכך הראו שכביכול "בשנאת ה' אותנו הוציאנו מארץ מצרים". לפי"ז מיושבים היטב המקראות בפרשתנו ובפרשות נוספות המבארות את חטא המרגלים. ויש להאריך בזה. אנו באנו לבאר כאן בעיקר את החטא הזה של המאסה בארץ ועוד חזון למועד לבאר בס"ד את החלקים האחרים של חטא המרגלים].

ומשום כך מצאנו בגמ' שגדולי האמוראים הקפידו לחבב את הארץ בעיניהם, וכמו שאמרו בגמ' (כתובות קיב, א) "ר' חנינא מתקן מתקליה, ר' אמי ורבי אסי קיימי משמשא לטולא ומטולא לשמשא. ר' חייא בר גמדיא מיגנדר בעפרה, שנאמר: כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו". דהיינו שחיפשו עוד ועוד דרכים לחבב עליהם את הארץ. וזהו שמסיימת הגמרא שם "לקיים מה שנאמר כי רצו עבדיך את אבניה, ואת עפרה יחוננו", שגם האבנים והעפר הגשמיים, יהיו רצויים ומחוננים בעיניהם.

כיצד נתרם את הדברים האלו למעשה? כך כותב הרב וולבה זצ"ל "ארץ ישראל מצד תכונתה היא מצב של חיי קרבת אלוקים, אשר לעומתה, הדרגות שאדם יכול להשיג בחו"ל עדיין הן מצב של בכח. חיים בפועל בקרבת אלוקים פשוטה ולכבית - הם החיים בארץ ישראל! העבודה בזה היא להכות שרשים בא"י".

זוהי איפה סגולתה של ארץ ישראל, עצם ההימצאות בה גורמת לקרבת ה', וככל שנדבקים בה יותר ומחבבים אותה כך יותר נדבקים בהקב"ה. ומשום כך נדרשים אנו לחבב את הארץ, וח"ו לא להיפך. וק"ו שקיום המצוות בארץ, כמו לקרב את האדם אל קונו, ולכן עיקר קיום המצוות הוא דווקא בארץ, כפי שמבואר בדברי חז"ל בספרי ואכמ"ל.

אשר יצרה את הרושם כאילו יש כאן התנגדות לענין ארץ ישראל ובנינה ה", או עכ"פ המעטת החשיבות שלה. כפי שכותב הסופר ר' משה שיינפלד זצ"ל במאמר בדגלנו (שבט תש"ז) "ליהדות החרדית קרה אסון רעיוני גדול, בינה ובין ארץ ישראל ניצבה הצינונות. היהדות החרדית נתפסה לתעמולה הצינונית המזהה את ציון עם הצינונות. בשני קצות המחנה הגיבו באופן שונה והסיקו מסקנות מנוגדות ששתיהן סכנתן מרובה. חלק אחד של היהדות החרדית אינו מבחין, בידעין ובלא יודעין, בין אהבת ציון ואהבת הצינונות, ומדרכה של אהבה שהיא מקלקלת את השורה של בהירות רעיונית, כושר הבחנה ושמירה על התחומים. מאידך גיסא גרמה ההתנגדות המוצדקת לצינונות, אדישות והעדר התלהבות לגבי ציון במקצת ממערכות היהדות החרדית".

מאידך, דווקא בתקופתנו - דור עקבתא דמשיחא, נצרכת ההשתוקקות הזו לארץ ישראל, שכן זכותנו להיגאל תלויה בתיוקן חטא המרגלים - "וימאסו בארץ חמדה" (תהלים קו, כד). חטא זה הוא שגרם לכל הגלויות, כפי שנאמר בתהלים מיד לאחר מכן "וישא ידו להם להפיל אותם במדבר, ולהפיל זרעם בגוים ולזרותם בארצות", וכפי שאומרים חז"ל (במדבר רבה טז, כ. וע"ע תענית כט, א) "ותשא כל העדה ויתנו את קולם... ואמר להם הקב"ה אתם בכיתם בכיה של חנם לפני, אני אקבע לכם בכיה לדורות. ומן אותה שעה נגזרה על בית המקדש שתתחרב, כדי שיגלו ישראל לבין האמות, שכן הוא אומר וישא ידו להם להפיל אותם במדבר ולהפיל זרעם בגוים ולזרותם בארצות. נשיאות יד כנגד נשיאות קול". וממילא בכדי להיגאל צריכים אנו לתקן חטא זה.

וכך כותב בספר חרדים (מצוות התלויות בארץ פנ"ט) "וצריך כל איש ישראל לחבב את ארץ ישראל ולבא אליה מאפסי ארץ בתשוה גדולה כבן אל חיק אמו, כי תחילת עונינו שנקבעה לנו בכיה לדורות יען מאסנו בה, שנאמר (תהלים קו, כד) וימאסו בארץ חמדה".

ואף לגבי הגאולה, אומר הספר חרדים, נאמר (תהלים קב, טו) "כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו", כאשר מיד לאחר מכן נאמר "אתה תקום תרחם ציון".

אנו תקווה שעלון זה - אשר כפי הנראה יצא לעת עתה במתכונת חודשית - ישמש כעזר למלא את החלל הזה. בעלון זה נשתדל בעז"ה לברר את מעלותיה של ארץ ישראל, ואת גדרי החיובים שלנו כלפיה, כאן נראה כיצד התייחסו רבותינו לארץ ישראל, וכמה השתוקקו לשבת בה. בצורה זו לא תהיה ישיבתנו בארץ כמצוות אנשים מלומדה, ובצורה זו אף נוכל להבין כיצד, למרות התנגדותנו לתנועה אשר חרטה על דגלה כי "דבר אין לצינונות עם הדת", עפ"ל, אין לנו סיבה, ואף להיפך, יש לנו סיבות רבות יותר לחבב את הארץ, להשתוקק אליה ולהסתופף בה - כי בחר ה' בציון.

בברכת התורה - העורך

מדברי חז"ל

חביבה מהכל - כוללת כל המעלות

"וכן אתה מוצא בדרכי מקום שכל מי שחביב קודם את חבירו, תורה לפי שהיא חביבה מכל נבראת קודם לכל... ביהמ"ק לפי שחביב מכל נברא לפני כל... ארץ ישראל שחביבה מכל נבראת לפני כל שנאמר עד לא עשה ארץ וחוצות (משלי ח) ארץ אלו שאר ארצות וחוצות אלו מדבריות, וראש עפרות תבל זו ארץ ישראל, שנאמר משחקת בתבל ארצו. ולמה נקרא שמה תבל שהיא מתובלת בכל, שכל שאר הארצות יש בזו מה שאין בזו ויש בזו מה שאין בזו, אבל ארץ ישראל אינה חסרה כלום שנאמר ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם לא תחסר כל בה". (ספרי עקב ל"ז).

המודה בהשתייכותו לארץ ישראל - זוכה לה

"אמר ר' לוי אמר לפניו (משה רבינו) רבונו של עולם עצמותי של יוסף נכנסו לארץ ואני איני נכנס לארץ, אמר לו הקב"ה מי שהודה בארצו נקבר בארצו ומי שלא הודה בארצו אינו נקבר בארצו, יוסף הודה בארצו מנין, גבירתו אומרת ראו הביא לנו איש עברי וגו', ולא כפר, אלא אמר כי גנג גנבתי מארץ העברים, נקבר בארצו מנין, שנאמר ואת עצמות יוסף אשר העלו מארץ מצרים קברו בשכם, את שלא הודית בארצך אין אותה נקבר בארצך, כיצד, בנות יתרו אומרות איש מצרי הצילנו מיד הרועים והוא שומע ושותק, לפיכך לא נקבר בארצו, כי לא תעבור את הירדן הזה". (דברים רבה ב, ח).

מתנה טובה ואומות העולם מתאוין לה

"ר' שמעון בר יוחאי אומר חביבין יסורים ששלש מתנות טובות נתנו לישראל ואומות העולם מתאוין להם, ולא נתנו להם אלא ע"י יסורין ואלו הן תורה וארץ ישראל והעולם הבא... ארץ ישראל מנין דכתיב 'ה' אלוקיך מיסרך' וכתיב בתריה 'כי ה' אלוקיך מביאך אל ארץ טובה'". (מכילתא דר"י מסכתא דבחדש פ"י; ספרי דברים פרשת ואתחנן פ"סא לב. וכע"ז ברכות ה, א).

מותאמת בדקדוק לעם ישראל

"רבי שמעון בן יוחאי פתח עמד וימודד ארץ (חבקוק ג), מדד הקב"ה כל האומות ולא מצא אומה שהיא ראויה לקבל את התורה אלא ישראל, מדד כל הדורות ולא מצא דור שהיה ראוי לקבל את התורה, אלא דור המדבר, מדד הקב"ה כל ההרים ולא מצא הר שתנתן בו את התורה אלא הר סיני, מדד הקב"ה כל העיירות ולא מצא עיר שיבנה בה בית המקדש אלא ירושלים, מדד הקב"ה כל הארצות ולא מצא ארץ לינתן לישראל אלא ארץ ישראל, הדא הוא דכתיב 'עמד וימודד ארץ'". (ויקרא רבה יג, ב. וכע"ז בתדבא"ז פ"ב).

מדברי רבותינו

ארץ ישראל - אחת המתנות הטובות כתורה וכעולם הבא

"בגמ' (ברכות ה, א) ג' מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל וכולן לא נתן אלא על ידי יסורין, אלו הן: תורה, וארץ ישראל, והעולם הבא. ארץ ישראל היא אחת המתנות הטובות כתורה וכעולם הבא. כבישת הארץ וישיבתה בה, היא מצות עשה. ארץ ישראל אלינו היא מעיקרי התורה, היא יסוד כל התורה כולה. אמרו חז"ל (כתובות קי) כל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוך...".
ר' ירוחם ממיר. דעת תורה ח"ד עמ' קכד.

כל גאוני ישראל - לבם חם במעלות יישוב ארץ ישראל

"הפעולה הממשית בארצנו הקדושה, אשר כולנו מחויבים בה. מלבד שכל עבודה מעשית תהיה תשועה וגאולה לארצנו הקדושה אשר כל משהו פעולה בה היא מצווה רבה וגדולה, וכבר ידועים המאמרים הנלהבים מדברי חז"ל בזה אשר מותר לפורטם, ודי אם נזכיר מאמר אחד, כי עמרי אשר היה רשע גמור זכה למלוכה ארבעה דורות בשביל שהוסיף עיר אחת בארץ ישראל, והננו יודעים כי כל גאוני ישראל בוודאי לא היו עומדים מרחוק או מנגד לתנועת הישוב, כאשר גם הרבה מהם היו בראשונה מן הזרזים - מקדימים, רק ההשתתפות עם החפשים בדעות היא שריחקה אותם מגבולו".
ר' איסר זלמן מלצר זצ"ל. מתוך מכתבו לבטאון אגו"י הדרך כ"ו אדר ב תרעג. הובא בספר בדרך עץ החיים ח"ב עמ' 334

הארץ הקדושה היא נקודת ליבנו באמת

"זאת באמת צריך להיות תשוקת וחפץ כל מי שיש לו חלק ונחלה בתורת משה וישראל, כי הארץ הקדושה היא נקודת ליבנו באמת, כי אין לחלק הארץ מהתורה, כי הם כלולים יחד בברכת המזון: נודה לך ד' וכו' על ארץ חמדה וכו' ועל יציאת מצרים וכו' ועל ברית הבשר, ועל התורה, וכו'. ואין לנו תורה באמת רק תורת הארץ, כי מציון תצא תורה, והשגת הארץ היא באמת קודם התורה, כי היא נחלת אבות, והתורה היא תורה צוה לנו משה מורשה וכו', ומה לנו לדבר עוד בשבחה כי היא מכפרת עוון, כל ההולך ד' אמות בארץ ישראל נמחלו לו עונותיו. כמדומני כי ידידי יודע מה, כמה הייתי מחבב הדיבור על דבר ארצנו הקדושה, כמה ענינים דיברתי מאמונה הנובעת מקדושת הארץ, כמה תועלת הי' לי ב"ה מענינים האלו".
ר' יחזקאל לוינשטיין זצ"ל. אור יחזקאל, מכתבים, סימן ט.

כל התורה מלאה כים - בשבחי ארץ ישראל

"הנה דע יקירי כי להראות גודל המצווה הזאת ומעלתה היא אך למות, כי מי הוא האיש הישראלי אשר יסתפק בזה, הלא מיום קרוא ה' לצור מחצבתנו הבטיח לו בארץ חמדה, ושלש מתנות נתנו לישראל: תורה וא"י ועוה"ב כולם כאחד... וכן תורתנו המסורה מלאה בשבח הארץ ושקלו רבותינו מעלת ספר יהושע במעלת התורה לפי שהוא ערכה של א"י, ור' יוחנן התפלא כי שמע כי איכא סבי בבל - למען ירבו ימיכם כתיב! התבונן איך שקל את מצוות ישוב ארץ ישראל בזמן חורבנה עד כי חש פן יעלה בלבב אחד לאמר הלא בחוף לארץ אקיים מצוות יתירות, וזה יו"ט שני של גלויות, ושתי חלות בסוריא, קרי ר' יוחנן על זה 'וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים ומשפטים בל יחיו בהם' שיותר טוב להיות בארץ לשמור רק יום אחד. ופרקים שלמים בתוספתא ובספרי דבי רב ובתלמודים שמפליגים בשבח הארץ, עד כי המלקט מהם מאמרים במעלות הארץ וישובה הוא בעיני כמלקט אגלי טל מני ים. כלליות תורתנו והמסורה היא מקושרה במעלות הארץ... לכן לעורר רבים למצוות ישיבת ארץ ישראל היא אצלי משנה שאינה צריכה, כי היהדות מעטה תהלה לארץ, ותזכיר להישראלי ג' פעמים בכל יום בהתפללו דרך ארצם, כל ברכת המזון יברך ויודה על הארץ הטובה...".
האור שמח (א"י בספרות השו"ת ח"ג עמ' סח - ט).

ענין ארץ ישראל - נוטל חלק בראש בתורה הקדושה

"הרי אנו רואים שענין ארץ ישראל נוטל חלק בראש בתורה הקדושה, כל התורה מלאה מענין ארץ ישראל: ספר משנה תורה כמעט כולו מדבר מענין ארץ ישראל... תפלות כמנין 'ואתחנן' התפלל משה רבינו, רק כדי ליכנס פסיעות אחדות לארץ ישראל... האבות הקדושים נשאו ונתנו אודות ארץ ישראל, 'במה אדע' שנכשל בו אברהם אבינו, הרי הי' משום ארץ ישראל, שרצה להבטיח ענין הארץ. וכן אנו רואים כסדר הבטחת ה' להם את הארץ, לאברהם הבטיח ה' את הארץ, ואח"כ ליצחק, ושוב ליעקב, ומהו ענין הארץ, וכי כל המשא ומתן הלזה היה בשביל מדינה לגור בה? הרי אין שוטה בעולם שיוכל לומר כך, הלא בני הפילגשים זכו מדינות שלימות בלי יגיעה, ומהו ענין ארץ ישראל שכ"כ מסרו נפשם ע"ז האבות הק', וכל התורה מלאה מענין זה. (ע"ש בהמשך שמבאר ענין א"י).
ר' ירוחם ממיר. דעת חכמה ומוסר חלק ב עמ' רו - רז.

סיפורים ופנינים מדברי רבותינו

החזון איש

לו בישרתי עלייך לאר"י - אז הוספת לי משנה שמחה

את ארץ ישראל אהב בכל לבו. תאב היה לראות את בני ציון, המצויינים בהלכה ובדרכה של תורה, מתיישבים בארץ - חפץ זו ונוטעים בה את אהלם. פעמה בו התקוה להחייאת שממות הארץ ושיבתה לתפארתה והדרה. עוד עשר שנים לפני כן כאשר נשאל על ידי ידיד אם לעלות לארץ כתב אליו מווילנא (בערב חג השבועות תרפ"ד) כדברים האלה: "לא אוכל לעשות מה שהטלת עלי, להגיד החלטה ע"ד העליה לארצנו הקדושה לוא בישרתי החלטתך אתה - או יותר נכון עלייך שמה - אז הוספת לי משנה שמחה". (פאה"ד ח"ב עמ' מא).

וכי זוהי דעה בכלל? - איזה יהודי יש בדעתו לחזור מן הארץ?

באחד הימים ביקר אצלו אחד מצעירי התיירים מארצות הברית. בידוע היה שהחזון איש מעודד גם את התיור בארץ, וכן כתב באחת מאיגרותיו: "התיור בארצנו כשהוא לעצמו איננו משום חשש איבוד ממון", אלא שהציג לאותו תייר צעיר את השאלה: האם באת להשתקע בארץ? התשובה היתה שלילית. אמר לו: האם מותר לצאת מארץ ישראל? האורח התבלבל ואמר: שמעת, שאם באים ארצה בכוונה מראש לא להשתקע בה, מותר לעזוב אותה!

ועל כך ענה החזון איש בנימה של אכזבה גדולה:

- תמה, תמה, אתה טורח בכדי למצוא דרך איך לעזוב את הארץ, בעת שאנו מתאמצים כולנו דוקא למצוא דרכים איך לעלות ארצה!

באו אליו בחורי ישיבה שעלו מן הגולה ללמוד תורה בארץ ישראל, כשהם שואלים: מה דינם בנוגע לשמירת יום טוב שני של גלויות מאחר שדעתם לחזור?

השיב להם החזון איש מיניה וביה:

- וכי זוהי דעה בכלל? איזה יהודי יש בדעתו לחזור מן הארץ? (שם עמ' מב).

איזה רושם כביר על ערכה של ארץ זו - סופג לתוך נשמתו ילד הלומד את התורה

איך יתכן בכלל - היה טוען בפליאה - שאיש אשר חונך על ברכי התורה לא ירגיש חיבה והשתוקקות לארצו? הלא מוטבע דבר זה בחינוכו של הילד הרך עד שאין למחות את הרשמים שהוא מקבל, הנחרתים כצפורן ברזל ושמיר על לוח לבו, הנה לומד הילד חומש, לומד על משה רבינו שלא קם כמותו, אדון הנביאים אשר קרע לנו את ים-סוף והביאנו לפני הר סיני, - ועל שנותיו האחרונות, והנה משה העומד לפני פטירתו ושערי גן עדן פתוחין לפניו, והוא שיזכה להתענג מזיז שכינתו, יתברך לעילא מכל דרגין, בקשה אחת יתירה יש לו: (דברים ג כה) אעברה נא ואראה את הארץ הטובה... "איזה רושם כביר על ערכה של ארץ זו סופג לתוך נשמתו ילד זה הלומד את התורה, והלומדה לא כאחרים, אלא בקדושה ובטהרה, הנה הוא רואה לפניו את משה רבינו, אשר חין ערכה גבה בעיניו עדי שחק, וגדולתו כל תשווה לשאר בשר ודם, והוא משתוקק אל הארץ וקדושתו - ואיך הוא לא יאהב את ארץ ישראל? (שם עמוד מ"ד).

רבי אברהם גרודז'ינסקי

געגעויע וכיסופיו לארץ הקודש המו בו כל ימיו

ביום כ"ה בסיוון תרפ"ה עלה ה'סבא' (מסלבודקא) עצמו לחברון, בלוויית קבוצת בחורים נוספת, ואילו רבי אברהם נקרא לשוב לסלבודקה לעמוד בראש הנהלתה הרוחנית.

חזקה עליו הוראתו של הסבא לשוב לסלבודקה. "היתה זו מסירות נפש של ממש מצידו של רבי אברהם לעזוב את ארץ ישראל" - סח רבי יצחק הוטנר לבנו של רבי אברהם...
געגעויע וכיסופיו לארץ הקודש, המו בו כל ימיו... (יחיד ודורו עמ' 247).

לבו היה תמיד מלא געגעויעם לארץ ישראל

אחת מהשיחות שמסר רבי אברהם נחקה בזכרונו ותודעתו של רבי מרדכי (צוקרמן) באופן מיוחד... אף כי כלפי חוץ נמסרה אותה שיחה בישוב הדעת, בקולו השלו נסוך הבטחון של רבי אברהם, אולם טמנה בחובה גילוי מרעיש. בשיאה של שיחה זו, שלף רבי אברהם פתקה שהיו רשומים בה שנים עשר סעיפים, שהיו לדעתו של רבי אברהם שתיים - עשרה סיבות, שהרפיון שחל בהם בתקופה האחרונה, הוא אשר הביא את החורבן הנורא, את "העונש במשפט". ואלו הם:

א. אמונה; ב. שמירת שבת; ג. טהרת המשפחה. ד. זהירות ממאכלות אסורות; ה. ריבית; ו. חינוך הבנים בדרך התורה; ז. ביטול תורה; ח. אהבת רע וישראל; ט. חסד; י. הסתפקות; יא. בטחון; יב. ארץ ישראל...

אודות הקבלה האחרונה שברשימה - "ארץ ישראל" - סיפר ר' מרדכי, כי לבו של רבי אברהם היה תמיד מלא געגעויעם לארץ ישראל, והצטער והתנצל על שנשאר בחוץ לארץ.

אף בתו של רבי אברהם - הרבנית וולבה - מספרת: "את האהבה והגעגעויעם לארץ ישראל השריש בנו אבא עד מאוד. ואין איפוא פלא, שלאחר המלחמה, כששהיתי בשוודיה וקיבלתי מכתב מדודי רבי יעקב קמיניצקי - "בואי לאמריקה, פה נדאג לך!" - ענית נחרצות: לא! מקומי הוא בארץ ישראל!" (שם עמ' 286 - 287).

רבי יחזקאל אברמסקי

אליה הנני נושא את נפשי מעודי -

בכיסופים וגעגעויעם עד כלות הנפש

אהבה נפלאה אהב רבינו את ארצנו הקדושה, ארץ הצבי, ש"כל גדולי עולם נתחמדו לה". "אליה הנני נושא את נפשי מעודי, בכיסופים וגעגעויעם אין חקר עד כלות הנפש" השתפך פעם, באגרת משנת תרצ"ו, כשישב כבר על כסא הרבנות בלונדון רבתי. שאיפה כמסה קיננה בלבו, שיזכה סוף כל סוף לשמש בקודש בפלטרין של מלך...

באיגרות נוספות שכתב באותה שנה לידיד בא"י, לאחר שפרצו בה מאורעות דמים מידי הכנופיות הערביות, קוראים אנו בין השאר את הקטעים הבאים אשר מהם נשקפים קצת הלכי נפשו בנוגע לארצנו הקדושה:

"בהגיע אלינו איזו בשורה טובה מן הארץ, אנו שמחים כמו על גאולתנו ופדות נפשנו. בכליון עינים מחכה כל אחד ואחד על עיתוני בוקר לדעת את שלום הארץ ומה יעשה בה, כל מכתב המגיע עדינו הוא מחיה נפשות... זה עתה נודע שהמצב בארץ הולך וטוב, הלואי שתהיה בשורה זו שמועה נכונה...

ההתענינות בכל הנעשה בא"י היא גדולה מאד. כל רצח אנו חשים, כל אחד ואחד מאתנו, כאילו הוא רצח בעצמותיו. ומתוך השקפה זו תבין שמכאוביכם הם מכאובינו. אבל מי שחש בכאב הציבור הוא גם נמנה על אלו המשתדלים למצוא מזור ותרופה. הסבלנות והבטחון של הישוב בשעה הנוכחית, המה שתי עטרות של היהודי הנצחי, אשר בהם ישראל יתפאר - חזקו ואמצו ה' עמכם. (מלך ביפיו ח"א עמ' 463 - 464).

דבר העורך

התגובות החמות שהגיעו אל שלחן המערכת מלמדות כי אכן קיים בציבור התורני רצון להעמיק בנושא הזה של ארץ הקודש. חיבת ארץ הקודש מוטבעת היא אצל כל יהודי עוד מימי האבות הקדושים, וכפי שהבאנו בגליון הקודם מדברי המדרש שמתאר כיצד אברהם נתאוה לה, יצחק נתאוה לה, יעקב נתאוה לה, ואף דוד נתאוה לה.

המשנה במסכת אבות (ה, ב - ג) אומרת: "עשרה דורות מנח ועד אברהם... עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו...", מבאר ר' חיים מוולוז'ין (רוח חיים שם) מדוע דווקא בעשרה נסיונות נאמר אברהם אבינו ואילו בעשרה דורות מנח ועד אברהם לא מוזכר אברהם אבינו, משום שלאחר שעמד אברהם אבינו בנסיונות אלו, נעשו לו הדברים האלו כטבע והשתרשו אצל זרעו לדורות, וזה מה שנותן לנו - בניו, את הכח לעמוד באותם נסיונות. בזה הוא מבאר מנין התשוקה שמתעוררת אצל יהודי לעלות לארץ, שמקורה מהנסיון של אברהם אבינו לך - לך אל הארץ אשר אראך. בכך השריש אברהם אבינו לדורות את הטבע הזה, שיהודי עוזב את כל אשר לו, ועולה לארץ ישראל. על ידי פעולה זאת, ועל ידי החיבה שנוצרה אצל אברהם אבינו בעקבותיה לארץ ישראל, וכמשי"כ בספר חרדים "אחר שבא שמה פעם ראשונה, וראה במראה הנבואה יקר תפארת קדושת הארץ, אז נכסוף נכסף", השריש אברהם אבינו את חיבת הארץ בלב בניו.

מלבד זאת קשור היהודי בכל חייו לארץ ישראל. בכל תפילותיו, ערב ובקר וצהריים מתפלל היהודי לפניו פונות אל ירושלים, ואם הוא מתגורר בחו"ל פניו כלפי ארץ ישראל.

כאשר יהודי סועד את סעודתו הוא מצווה מפי הבורא לברך אותו על "הארץ הטובה אשר נתן לך" (דברים ה, י), והברכה השניה מוקדשת כולה לברכת הארץ, לאחר מכן הוא מתפלל "רחם ה' אלוקינו... ועל ירושלים עירך ועל ציון משכן כבודך.. ובנה ירושלים עיר הקודש". גם כאשר הוא מברך מעין שלש, הוא מודה "על ארץ חמדה טובה ורחבה שרצית והנחלת

על הפרשה

חשיבות הארץ אצל האבות

בגליון הקודם עמדנו על מה שאנו רואים בפרשתינו כיצד התייחס משה רבינו בחומרה להצעתם של בני גד ובני ראובן, כאשר הוא חשב שהם רוצים ע"ז להניא את לב בני ישראל מלעלות לארץ, וכיצד התבטא עליהם במילים חריפות והוכיחם בצורה שאין אנו מוצאים דוגמתה בתורה. מכך אנו רואים את חשיבותה של ארץ ישראל בעיני משה רבינו, שמפני כך הוצרך משה רבינו לדחות בתקיפות כל נסיון לגרום רפיון בדבר הזה. זוהי הנקודה הרגישה אצל עם ישראל, שעליה ראה משה רבינו צורך לשמור באופן מיוחד.

ויתירה מכך, אף לאחר שבני גד ובני ראובן הבטיחו למשה רבינו שהם יעברו חלוצים, הוצרך משה להזהירם בלשון קשה, ואמר להם לקיים את תנאם "ואם לא תעשון כן הנה חטאתם לה' ודעו חטאתכם אשר תמצא אתכם". דבר זה נראה משונה קצת, שגם לאחר שהבטיחו בני גד ובני ראובן שלא יגרמו רפיון אצל עם ישראל בעלייתם לארץ, המשיך משה רבינו להוכיחם בצורה קשה. אבל לפי האמור הדברים מובנים, שבענין זה לא היה מקום לכל ויתור, והיה צריך משה רבינו להזהירם בחומרה.

על דרך זה ניתן לראות במקומות רבים כיצד התורה מתייחסת לענין ארץ ישראל, כאשר מתוך הפסוקים עצמם אנו יכולים לראות כיצד החשיבה התורה ענין זה כדבר מרכזי אצל עם ישראל. בגליון זה נראה כיצד התייחס הקב"ה לארץ ישראל בדיבורו עם האבות, וכיצד ראו האבות את ענין ארץ ישראל.

בברית בין הבתרים (בראשית טו, ז) אמר הקב"ה לאברהם אבינו: "אני ה' אשר הוצאתיך מאור כ שדים לתת לך את הארץ הזאת לרשת ה'". כלומר, התכלית שלמענה הציל הקב"ה את אברהם אבינו מאור כ שדים היא בשביל לתת לו את הארץ. דהיינו שזה הדבר המרכזי שניתן לאברהם אבינו, ולמענו היה צריך להציל את אברהם אבינו.

ההתגלות הראשונה לאברהם אבינו - על ענין הארץ

כאשר הקב"ה בחר באבותינו והבטיח להם שמהם תצא האומה הנבחרת, בד בבד עם כך שהוא אומר להם שהוא בחר בהם ובזרעם, הוא מבטיח להם שהוא יתן להם ולזרעם את הארץ. אין הקב"ה מבטיח להם דבר אחר מלבד נתינת הארץ, ועל הבטחה זו הוא חוזר שוב ושוב, עד שלפעמים נראה הדבר כפלא מדוע חוזר הקב"ה על הבטחה זו פעמים רבות כ"כ.

חז"ל אומרים (בראשית רבה לך לך פל"ט) "ר' יצחק פתח שמעי בת וראי והטי אזנך ושכחי עמך ובית אביך, אמר רבי יצחק משל לאחד שהיה עובר ממקום למקום, וראה בירה אחת דולקת אמר תאמר שהבירה זו בלא מנהיג, הציץ עליו בעל הבירה, אמר לו אני הוא בעל הבירה, כך לפי שהיה אבינו אברהם אומר תאמר שהעולם הזה בלא מנהיג, הציץ עליו הקדוש ברוך הוא ואמר לו אני הוא בעל העולם".

מה אמר לו הקב"ה באותה התגלות גורלית: לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך (בראשית יב, א). זוהי ההתגלות הראשונה של הקב"ה לאברהם אבינו, ועל פסוק זה אומרים חז"ל את הדברים הנ"ל.

וכך אומרים חז"ל (שם וירא נב) "בשעה שבקשו אומות העולם להתעות אתי נגלה עלי הקדוש ברוך הוא ואמר לי - לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך וגו'". בדברי חז"ל אלו מבוואר ג"כ שזוהי הפעם הראשונה שהקב"ה נגלה אל אברהם אבינו, כדי להצילו מאומות העולם שביקשו להתעותו, והדבר היחיד שהוא אמר לו היה: לך לך אל הארץ אשר אראך.

לאבותינו, ולאחר מכן הוא מתפלל "רחם ה' אלוקינו על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל ציון משכן כבודך.. ובנה ירושלים עיר הקודש במהרה בימינו והעלנו לתוכה וכו".

בימים נוראים סובבת כל התפילה על "ותמלוך אתה ה' לבדך על כל מעשיך בהר ציון משכן כבודך וירושלים עיר קדשך". את תפילות יום הכיפורים מסיימים באמירת "לשנה הבאה בירושלים". וגם את ליל הסדר - הלילה המקודש בשנה, מסיימים באמירה זו.

בברכת שבע ברכות מברכים "שוש תשיש ותגל העקרה בקיבוץ בניה לתוכה בשמחה", ואח"כ "מהרה ה' אלוקינו ישמע בהרי יהודה ובחוצות ירושלים קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה".

כך ניתן להאריך רבות כיצד היהודי בכל ימי חייו מעלה את ירושלים על ראשו, אינו שוכחה בימים רגילים כבימי חג ומועד, הוא מתענה על חורבנה, משאיר אמה על אמה בביתו לזכר ירושלים, ומייחל כל ימיו לבנינה. באלפיים השנים שהיו עם ישראל בגלות, בכל שנות נדודיו, עם ישראל לא שכח את הארץ, והמשיך להיות קשור אליה באלי נימים.

אולם בכל אופן אין די במה שמורגל אצל כל יהודי ובמה שמושרש אצלו מאבותיו. על האדם מוטל לעבוד על עצמו ולא להניח למרוצת ההרגל ולשאר סיבות שמונעות אותו מלהתבונן בדברים האלו, וכפי שהבאנו בגליון הקודם מדברי הספר חרדים שמחויב כל אדם לחבב את ארץ ישראל ולבוא אליה מאפסי ארץ כבן אל חיק אמו.

וכך כותב ר' משה דוד וואלי (גדול בית מדרשו של הרמח"ל): "וימאסו בארץ חמדה לא האמינו לדברו. והנה העון הזה היה כל כך המור לפניו ית', לפי שפגם בעיקר הכל שהיא האמונה. עד שממנו נמשכה הגזרה של הגלויות, כדי שיכירו וידעו הבנים שאין ארץ כארצם, ולא יתוקן עון המאסה של האבות, עד שהבנים יביאו את עצמם לחשוק בה בחשק גדול, כענין שנאמר: אתה תקום תרחם ציון כי עת לחננה כי בא מועד - כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו, כלומר דהא בהא תליא, שלא יבא עת חנינה לציון, עד שבניה יחמדוה בתכלית החמדה והתשוקה".

את הכלים יש לנו, עלינו רק לנצל אותם, להתבונן בכל מה שאנו עושים ובכל מה שאנו אומרים, להתבונן ביופי הארץ ולעורר את החיבה המוטבעת אצלנו אליה, עד שיתקיים בנו דברי הכתוב "כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו".

בברכת התורה העורך

לאחר מכן באותה פרשה הקב"ה מבשר לו ארבע פעמים שיקבלו בניו את ארץ ישראל:

א. לאחר שהגיע אברהם אבינו לארץ נאמר "וי ראה ה' אל אברם ויאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת" (שם, ז).
ב. לאחר מכן, כאשר הוא נפרד מלוט, אומר לו הקב"ה שוב "שא נא עיניך וראה מן המקום אשר אתה שם צפנה ונגבה וקדמה וימה. כי את כל הארץ אשר אתה ראה לך אתננה ולזרעך עד עולם. קיום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה" (שם יג, יד - טו).

ג. בברית בין הבתרים מביטיח לו הקב"ה שוב שיהיו לו בנים, ושהם יקבלו את הארץ, "ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית לאמר לזרעך נתתי את הארץ הזאת מנהר מצרים עד הנהר הגדל נהר פרת. את הקיני ואת הקנזי ואת הקדמני. ואת החתי ואת הפרזי ואת הרפאים. ואת האמרי ואת הכנעני ואת הגרגשי ואת היבوسی. (שם טו, יח - כא).

ד. בפעם הרביעית הקב"ה מביטיח לו את הארץ בזמן שהוא מדבר אתו על ברית המילה, ושם הוא אומר לו "והקמתי את בריתי ביני ובינך ובין זרעך אחריו לדרתם לברית עולם להיות לך לאלקים ולזרעך אחריו. ונתתי לך ולזרעך אחריו את ארץ מגריך את כל ארץ כנען לאחזת עולם והייתי להם לאלקים" (שם יז, ז). שוב, מלבד ההבטחה של 'להיות לך לאלקים ולזרעך אחריו' הוא אינו מביטיח לו שום דבר אחר מלבד הבטחת הארץ.

ההבטחה המרכזית לאבות

אצל יצחק אבינו ג"כ, בפעם הראשונה שה' נגלה אליו הוא מדבר אתו על ענין הארץ ומביטיח אותה לזרעו, וכך הוא אומר לו "אל תרד מצרימה שכן ב ארץ אשר אמר אליך. גור ב ארץ הזאת ואהיה עמך ואברכך כי לך ולזרעך אתן את כל הארצת האל והקמתי את השבעה אשר נשב עתי לאברהם אביך. והרב יתי את זרעך ככוכבי השמים ונתתי לזרעך את כל הארצת האל והתברכו בזרעך כל גויי הארץ". (שם כו, ב - ד).

וכך גם אצל יעקב אבינו, בהתגלות הראשונה של הקב"ה אליו הוא אומר לו - "אני ה' אלקי אברהם אביך ואלקי יצחק - הארץ אשר אתה שכב עליה לך אתננה ולזרעך. והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה וקדמה וצפנה ונגב ה'". (שם כח, יג - יד).

ואח"כ הקב"ה מבשר לו שני פעמים נוספות על הארץ:

בבואו מפרד ארם אומר לו הקב"ה "אני אל שדי פרה ורבה גוי וקהל גוים יהיה ממך ומלכים מחלצין יצאו. ואת הארץ אשר נתתי לאברהם וליצחק לך אתננה ולזרעך אחריו אתן את הארץ. (לה, יא - יב).

ובדרכו למצרים הקב"ה מביטיח לו כבר בפעם השלישית את הארץ, "ויאמר אלקים לישראל במראת הלילה ויאמר יעקב יעקב ויאמר הנני. ויאמר אנכי האל אלקי אביך אל תירא מרדה מצרימה כי לגוי גדול אשימך שם. אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה ויוסף ישית ידו על עיניך (שם מו, ב - ד).

מכל זה אנו רואים כיצד אצל אברהם יצחק ויעקב "היה קושר כל תקותו והבטחתו בהנחילו את ארץ הקדושה לבניו" (לשון האור שמח), זהו הנושא העיקרי עליו דיבר הקב"ה עם האבות, ועל דבר זה בלבד הביטיח להם הקב"ה שוב ושוב.

חיבת האבות לארץ ישראל

מצד שני אנו יכולים לראות כיצד אצל האבות עצמם, תפס ענין א"י מקום מרכזי, וכיצד בכל מקום שדיברו עם בניהם דיברו על הבטחה זו, ו.

כאשר יצחק אבינו נפרד מיעקב לפני לכתו לחון, הוא מברך אותו על ענין הארץ בלבד (בראשית כח, ג - ד), כך גם יעקב לפני מיתתו מברך אותו שירש את הארץ (שם מח, ג - ד) ולפני מיתתו הוא מזכיר שוב את הברכה שבירכו ה' על ענין הארץ (שם מח, ג - ד); יוסף לפני מיתתו מברך את אחיו "ואלקים פקד יפקד אתכם והעלה אתכם מן הארץ הזאת אל הארץ אשר נשבע לאברהם ליצחק וליעקב" (שם נ, כד).

כך אנו יכולים לראות גם בהמשך אצל משה רבינו, וכך הדבר ממשיך לאורך כל נבואות הנביאים ושירות דוד המלך, כאשר כל מי שמתבונן בפשוטי המקראות, יכול להיווכח עד כמה תופס ענין ארץ ישראל מקום בראש, ועד כמה נחשבת ירושת ארץ ישראל כדבר מרכזי.

אין אנו צריכים להבין מדוע זה כך, משום שההבנה שלנו אינה אלא מגבילה, עלינו לראות מן התורה כיצד היא מתייחסת לדבר, ומזה עלינו ללמוד כיצד להתייחס אליו. ומכל מקום מה שאנו יכולים להבין בענין זה מדוע כ"כ חשוב הענין הזה של הארץ, משום שתמצית הקשר בין הקב"ה לעם ישראל עוברת דוקא דרך הארץ, וכמו שהארכנו בזה בגליון הקודם על פי דברי חז"ל (כתובות קי, ב) "כל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוה, שנאמר 'כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים'".

וכך כותב רבינו בחיי (בראשית כד, ב) "וביאור המאמר הזה 'דומה', כמי שאינו מן האומה המיוחדת, ואין לו אותו אלוה המיוחד עליה שהוא אדון הכל יתברך". בזה אנו יכולים להבין את חשיבות ענין ארץ הקודש, שבה מתייחד עם ישראל, ובה תלוי כל הקשר בין עם ישראל ובין הקב"ה.

ה' אלוּקִינוּ עֲמֵנו¹

נכון לשעת כתיבת שורות אלו נתונים יושבי ארץ ישראל תחת מלחמה שנכפתה עלינו ע"י שונאי ישראל המבקשים לכלות את עם ישראל היושבים בארץ היל"ת. בזמן זה "אויבך יהמיון ומשנאיך נשאו ראש. על עמך יערימו סוד... אמרו לכו ונכחידם מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד" (תהלים פג). מטרתם המוצהרת היא, להרע ליושבי הארץ היהודים ע"מ להפריע לשיבתם בארץ, כדי ליצור הוכחה מדומה כי להם הארץ והם העם הנבחר ח"ו, וכפי שאומר דוד המלך בהמשך הפרק שם "אשר אמרו נירשה לנו את נאות אלוקים". ומפרש המלבי"ם "אשר אמרו, יען שאמרו, נירשה לנו את נאות אלהים, כמ"ש בתפלת יהושפט בד"ה (שם) הם גומלים עלינו לגרשנו מירושתך אשר הורשתנו".

אך כידוע, הנהגת הבורא יתברך היא שדוקא הרע מכלה עצמו, ודווקא אותם פעולות שבהם הוא מנסה להילחם בה, הם אלו שגורמות שיתקיים רצון ה'; וכפי שהיה אצל המן שהכין לעצמו את העץ אשר נתלה עליו (עי' רמח"ל דעת תבונות סי' מח). כך אנו רואים ג"כ בענייננו. דווקא ע"י התקפותיהם ונסיבותיהם להזיק ליושבי הארץ היהודים ולהטיל מורך בלבבם למען יעזבו את הארץ, דווקא מתוך כך אנו רואים את ניסי ה'; את שמירתו על עמו ישראל, ואת רצונו להנחיל את הארץ דווקא לזרע אברהם עבדו.

ככל שעוברים הימים אנו רואים יותר כיצד שומר השי"ת על יושבי ארץ ישראל בשמירה על טבעית, שוב ושוב אנו רואים כיצד למרות שמצד אחד א"י, עפ"י דרך הטבע, היא המקום המאויים ביותר, אך מאידך א"י היא המקום השמור והבטוח ביותר. דוקא כאן, למרות כל האיומים, ישנה שמירה מיוחדת של הקב"ה על עמו ישראל.

כל העולם עומד ורואה כיצד הם זורקים מאות טילים שבאופן טבעי היו אמורים לגרום לאלפי הרוגים. אך לא. יש ניסים ממש. וכולם רואים שיד ה' עשתה זאת. הקב"ה מראה לכל העולם כמה הוא אוהב את עמו ישראל. אין לו שום עניינים אחרים בעולם, רק עם נחלתו. וגם הסבל שיש, אלו מכות הספוגים באהבה אין קץ.

[וכאשר נשאל אחד מבכירי החמאס "האם אתם כאלו לא יוצלחים, שאינכם יודעים לכוין למטרה", ענה: "אנחנו יודעים לכוין, אבל האלקים של היהודים מזיז את הטילים הצידה". ובאמת זה פלא מדוע הם ממשיכים למרות שהם רואים ברור שאלקי ישראל אינו נותן להם להזיק לעמו ישראל, ופעולותיהם נידונו מראש לכשלון חרוץ. ואולי הקב"ה מכביד את לבם כפי שהכביד את לב פרעה - למען ספר שמי בכל הארץ].

את השמירה הזו אנו רואים לא מהיום, אלא בכל המלחמות שהיו בארץ. מאז נס אל עלמיין המפורסם עד ימינו, אנו רואים הגנה שמימית מיוחדת על יושבי ארץ ישראל, ובעיקר במלחמות האחרונות ממש, מאז מלחמת המפרץ, כאשר אנו רואים בעינינו כיצד "יפול מצדך אלף ורובה מימינך - אליך לא יגש", ומן הצד השני - "רק בעיניך תביט ושלמת רשעים תראה", ואת כל זה לא שייך להסביר בהסבר אחר מלבד מה שאומר המשך הפסוק - "כי אתה ה' מחסי".

דברים אלו צריכים לגרום אצלנו קידוש ה'; כאשר אנו רואים את שמירתו של הקב"ה על עמו ישראל, היושבים בארץ ישראל. ומצד שני דבר זה צריך לחזק אותנו בהבנה שאין כל מקום להכנס לפחד ובלבול, שאיננו יודעים מה ילד יום ומי יודע מה יקרה לנו וכדו'. שהרי אנו רואים שהקב"ה שומר על יושבי הארץ, ורצון הקב"ה הוא שעמו ישראל ישב בארץ בבטחה.

עלינו לדעת שמי שהביא אותנו לכאן ומי שקיבץ לפה כשבע מליון יהודים, ומי ששומר עליהם בשמירה עליונה כל הזמן, זה הקב"ה אדון העולם השליט הכל יכול, והוא ימשיך לשמור עלינו.

וכן מובא על הגרא"ז מלצר זצ"ל: "בימי המצור על ירושלים - יום לפני שנפצע, החלה הפגזה כבדה, אותה שעה ישבו בביתו מספר אנשים, אמר להם אז רבנו: הקב"ה לא קבצנו כאן כדי להשמידנו". (דרך עץ החיים ח"ב עמ' 460).

לדבריו של הגרא"ז מלצר זצ"ל אפשר להביא מקור מדברי הנביא (יחזקאל לח): כאשר הוא מתנבא על מלחמת גוג ומגוג הוא אומר: "מימים רבים תפקד, באחרית השנים תבוא, אל ארץ משובבת מחרב, מקבצת מעמים רבים על הרי ישראל אשר היו לחרבה תמיד, והיא מעמים הוצאה וישבו לבטח כלם". ומפרש רש"י: "והיא מעמים הוצאה. והיה לך לשום על לב שהיא מעמים הוצאה, והמוציאה מן העמים לא יעזבנה בידך".

כלומר: א. "היה לך לשום על לב שהיא מעמים הוצאה". - שגוג יבין - שאומת ישראל לא "יצאה" מעצמה מבין העמים, אלא היא "הוצאה" בידי הקב"ה אדון העולם, שהרי בדרך הטבע לא היו עם ישראל יכולים להתקבץ אם לא שהקב"ה הביאם אל הארץ.

ב. "והמוציאה מן העמים לא יעזבנה בידך". - וממילא עליך להבין שאם הקב"ה הוא שהביא את עמו לארצו, לא יעלה על הדעת שזה בשביל שאח"כ גוג יבא להשמידם עליה ח"ו.

וכמו שכתב רמ"ד וואלי, (גדול בית מדרשו של הרמח"ל. דברים, משנה למלך, עמוד רס"ז): "כי אין בגידה בקדושה חלילה חלילה, ואם הוא בא, אינו בא אלא כדי להושיע, שאם רצונו להכשיל ח"ו מפני העונות, אינו בא עמהם, ואדרבא מסתלק מעליהם".

ואף אנו נאמר, אין כל הסבר טבעי לשמירה המיוחדת על יושבי הארץ בזמן הזה, המצטרפת לשמירה של כל השנים של הקב"ה על יושבי הארץ, ולתופעה שהקב"ה קיבצנו לארץ ישראל, וממילא עלינו להבין מכך שרצון הקב"ה הוא שניצל, ושנמשיך להתקיים בארץ ישראל בשלווה ובבטחון על אדון כל הארץ שלא יעזבנו.

כך תתחזק אצלנו ההכרה, ותתברר לעיני אומות העולם, ש"הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל", ובכך יתברר ג"כ לעיני כל, שרצון הקב"ה להנחיל את ארצו לזרע אברהם עבדו, "שאם יאמרו אומות העולם לישראל, ליסטים אתם, שכבשתם ארצות שבעה גוים, הם אומרים להם, כל הארץ של הקב"ה היא, הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו, ברצונו נתנה להם, וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו".

עלינו להזכיר לעצמנו שוב ושוב את השמירה העל - טבעית שאנו רואים שהקב"ה שומר עלינו, וזכירה זו תגבר על זכרון הסכנה שעל פי דרך הטבע. וכמו שכתב רבי משה דוד וואלי (דברים משל"מ, עמ' קיב בד"ה לא תירא מהם): "והנה כל אומנותו של יצה"ר היא להשכיח את דרך הפלא ולהזכיר את דרך הטבע כדי להפחיד את האדם, ואתה כנגדו תזכור את דרך הפלא כדי להפיג את פחדך, ולהבטיח את עצמך דמאן דאחמי לך בעילאי יחמי לך בתתאי, וזהו שאמר "זכור תזכור את אשר עשה ה' אלקיך לפרעה ולכל מצרים".

"ומ"ש בכפל הלשון "זכור תזכור", כי כשם שהוא ישתדל להשכיח כמה פעמים, כך אתה תקפוץ כנגדו ותשתדל כמה פעמים להזכיר, עד שהזכירה שלך תתגבר על השכחה שלו, ותבטח בעוזרך בבטחון השלם".

"וכל שכן שיש לך להזכיר לעצמך כמה וכמה דברים מדרכי הפלא זו אחר זו, שאם לא תועיל האחת תועיל האחרת, והיצה"ר אין לו להזכיר לך כדי להפחידך, כי אם דבר אחד בלבד שהוא דרך הטבע הגרוע".

¹ עקב המצב בארץ הקודש אנו מביאים את הדברים האלו במקום המדור מדברי חז"ל.

מדברי רבותינו

לא חדלו לדרוש לה ולהשתדל לעלות אליה תמיד

ורוב החביבות שהראו לה חז"ל דהוו נקטי במיצרא, מינשק כיפי, מיגנדי בעפרא, וגם החכמים לאחר התלמוד לא חדלו לדרוש לה ולהשתדל לעלות אליה תמיד, וכמה קדישי עליון שמסרו נפשם עליה, כמו שמסופר על ריה"ל בעל הכוזרי, ובימי חכמי צרפת רבותינו בעלי התוספות ז"ל והרמב"ן ז"ל שהיה בימיהם נתעוררה תנועה חזקה ועצומה בקרב ראשי ארץ"י ועדת חכמים רבים ונכבדים התנדבו לעלות לארץ"ק ויכוננו שם ישיבות מפוארות, המה עוררו את ארצנו לתחייה וינערו שממותיה מעליה ומני אז ינהרו אליה בכל דור ודור חכמים ושלמים צדיקים וחסידים לחונן עפרה ולקבוע בה מקומם, ואף כי בימים ההם כל הזכרים היו בחזקת סכנה ופקידי הארץ משלו בעריצות ושרירות לב והיו נתונים לשמה ומשיסה וחיהם היו תלויים להם מנגד...".

הגדול ממינסק. (ארץ ישראל בספרות השו"ת כרך ג' עמ' סא - סג).

ויפליגו לרומם ערכה בהפלגות גדולות ועצומות

"אך מה לנו לפלפל הרבה ולמצות עומק הדין, לענין מעשה רב לנו רב בראותנו איך אבותינו הראשונים קדושינו ונביאינו חבבו את הארץ ויוקירוה, וחכמי המשנה והגמרא סלסלוה ויתנו לה כבוד ופאר באומר ומעשה ויפליגו לרומם ערכה בהפלגות גדולות ועצומות שאלמלא נאמרו מפייהם אין אנו רשאים לאומרם, למשל אומרם בתוספתא דע"ז כל זמן שאתם בארץ הריני לכם לאלוקים אינכם בארץ איני לכם לאלוקים, ואמרו בכתובות הדר בא"י שרוי בלא עוון והמהלך בה ד' אמות מובטח לו שהוא בן העוה"ב, והקבור בה כאילו קבור תחת המזבח, ועוד להם כמה מאמרים כאלה בבבלי וירושלמי אשר עצמו מספר.

סיפורים ופנינים מדברי רבותינו

הסבא מסלבודקה

היה קשור בקשרי אהבה לארץ

לאחר שמדינת ליטא התבססה, התחילה לצמצם לאט לאט את זכויות היהודים שהעניקה להם ביד רחבה בראשית יסודה, ובתוך שאר הגזירות הוציאה פקודה שהיא תכיר בזכויות סמינר לרבנים רק לשיבות אלה שינהיגו לימוד השפה הליטאית והשכלת חול... נפלה החלטה לדחות את התערבות הממשלה בתכנית הלימודים. וביום בהיר אחד, בקיץ תרפ"ד קיבלו חלק גדול מתלמידי סלבודקה פקודה להתייצב לגיוס בצבא הליטאי... מצב זה הביא לידי כך שמנהלי הישיבה באו לידי החלטה דרסטית מאד, להעביר מיד חלק מהישיבה לארץ ישראל.

ר' נתן צבי היה קשור בקשרי אהבה לארץ מקדמת דנא, ועוד לפני המלחמה העולמית גילה את רצונו לפני מקורביו לקחת מנין בחורים מן הישיבה ולעלות איתם ארצה. גם בשנת תרע"ג כשר יעקב דוד (רידב"ז) התיישב בצפת ביחד עם חתנו ר' יוסף קנוביץ מתלמידיו של ר' נתן צבי, תכנן רנ"צ לייסד בצפת ישיבה... ר' נתן צבי לא התייאש משאיפתו לעלות לארץ, וכידוע רעיון זה נמנה בין קבלותיו שהיה מקבל על עצמו בכל ערב יום הכיפורים. והנה כעת כשבאה דחיפה לכך גם מהחוץ, ראה בזה יד השגחה העליונה וחייב את הצעד הבא...

כיבוד שבילי א"י - גמרא מפורשת היא

מאז עלייתו של רנ"צ התחילה תקופה חדשה בישיבה, ואולי גם בחייו של ר' נתן צבי... הוא היה שופע רעיונות ללא הרף, וכל היום לא פסק פיו מלהטיף שיחותיו לפני התלמידים. פניו הבהיקו כאילו באור חדש, מצחו הרחב נצנץ בזוהר מיוחד, זקנו הצח היווד על פי מדותיו הבריק מלובן ושפתותיו דובבו בלחש ללא הפסק כאילו מאליהן ופלטו פנינים יקרים שהרהיבו את הדעת והרחיבו את המחשבה. ואם כי הדברים היו רעיונות שכליים ונאמרו תוך קור רוח, ניכרים היו רגשי הקודש שלהטו מתחתם וההתפעלות החבויה שיקדה מאחוריהם, ומי שהסתכל הרגיש שלא פעם עמדו דמעות בעיניו מרוב התרגשות, ויש אשר שמו מחנק בגרונו והיה נאלץ להפסיק מה עד אשר הבלג עליהן והמשיך בדבריו.

ר' נתן צבי גילה חיבה יתירה לארץ הקודש, שהיתה מתבטאת בצורות שונות. כדאי לציין עובדה אחת. בימים הראשונים להתישבותו בחברון, יצא בבוקרו של יום קיץ אחד, בשעה מוקדמת לפני התפילה לטייל על הכביש הראשי המוליך ירושלימה, ותוך הליכתו התכופף כמה פעמים לסלק אבנים יחידות שהיו מוטלות על הדרך. מלוויו חשבו שכונתו להסיר תקלה מרשות הרבים שיש בזה משום מצוה. ברם כששאלו את פיו אם כיוונו לדעתו, הסתכל בהם בעינים תמהות ואמר כי הרי זו גמרא מפורשת: "ר' חנינא מתקן מתקן מתקליה", ומסביר רש"י: "משווה ומתקן מכשולי העיר מחמת חיבת הארץ שהיתה חביבה עליו ומחזר שלא יצא שם רע על הדרכים". (תנועת המוסר ח"ג פרק ז').

ר' יוסף חיים זוננפלד

הגיע הזמן לחסל את העסקים ולעלות לארץ ישראל

ביטויי החיבה והכמיהה של מורנו לבנין הארץ, שנטפו שפתותיו בכל עת מצא יש בהם כדי למלא כרכים שלמים, הצגנו כאן דוגמאות והתבטאויות בודדות שללמד על אחרים יצאו, כי לא היתה אצלו שעה פנויה מלהגות ולערוג להקמת שכונת מגולותא ולשובם של בנים אל שלחן אביהם, והנה סיפור אחד מיני רבים שנלקט באקראי מפי זה שהיה מרא דעובדא ומעשה שהיה כך היה:

בשנת תרצ"א שנה אחת לפני פטירתו של מורנו, ביקרה בירושלים משלחת נכבדים מקלויזנבורג, שבה השתתף מר לוי קוש ועוד ארבעה עשירים מנכבדי העיר. במשך שהותם בירושלים היו נוהגים לסעוד את הסעודה השלישית על שולחנו של מורנו, ולקלוט בדחילו וברחימו כל רחש והגה שיצאו מפיו.

כשבאו לקבל ברכת פרידה לפני שובם לארצם, שאלוהו חברי המשלחת מה עליהם למסור בשמו לקהילת קלויזנבורג הגדולה. קם מורנו מכסאו, וכדרכו בשעה של התרגשות, השעין כפות ידיו על שולחנו ואמר: "הגידו לכל היהודים בקלויזנבורג ובגלילותיה, וביחוד לאולמנים, כי עתה הוא הזמן לחסל את העסקים ולעלות לארץ ישראל, ואין לחכות יותר..." (האיש על החומה ח"ב עמ' 154).

אסור לנו לוותר מפני הפחד על שום רובע ושום פינה בירושלים

חיבתו העזה לארץ הקודש מצאה לפעמים ביטויים מוחשיים שהדהימו גם את אלה שידעוהו והכירו את להט נפשו לחיבת הארץ, והנה מה שמספר הרב משה בלוי על אחד הגילויים האלו: "בפרוע פרעות בישראל בשנת תר"פ, והיציאה מפתח הבית היתה כרוכה בסכנת נפשות בפועל ממש, ורבינו זיע"א קיבל עליו מאתמול ליום זה מצוות מוהל בברית מילה, לא הועילו כל תחנוני בני הבית והוא הלך עטוף בטלית ותפילין לברית המילה לבדו, מביתו דרך שער שכם, המקום המסוכן ביותר, עד למקום הברית. ושמתו אחרי כן היתה עצומה מאד, כשנתברר לו שאם לא היה בא לא היו מלים את התינוק מפני ששום מוהל לא רצה לבא בזמן סכנה כזה.

שאלתי את רבינו: "אמנם שלוחי מצווה אינן ניזוקין לא בהליכתן ולא בחזרתן אבל היכא דשכיח הזיקא שאנני? והוא השיב לי: "אי, הם לא יעשו לי רעה", ועל שאלתי השניה: "מדוע בחר דרך שער שכם המסוכן ולא דרך שער יפו המסוכן פחות? השיב - מה? וכי נפקיר את שער שכם? הלא אם אנו נפחד ללכת ברחוב זה, יחשבו הם שבאמת הצליחו לגרש אותנו מהרובע, לא, זה לא! אסור לנו לוותר מפני הפחד על שום רובע ושום פינה בירושלים". (שם עמ' 173).

דבר העורך

בפרשתנו נאמר הציווי "ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלוך על הארץ הטובה אשר נתן לך". בשביל לברך את הקב"ה על הארץ אשר נתן לנו, אנו צריכים להתבונן מה הם מעלותיה של הארץ ולדעת על מה אנו צריכים להודות, ואכן לפני שהתורה מצווה לברך את ה' על הארץ, היא מאריכה במעלותיה של הארץ. נתבונן קצת באותם פסוקים:

"כי ה' אלוך מביאך אל ארץ טובה; ארץ נחלי מים; עינת ותהמת יצאים בבקעה ובהר; ארץ חטה ושערה וגפן ותאנה ורמון; ארץ זית שמן ודבש; ארץ אשר לא במסכנת תאכל בה לחם; לא תחסר כל בה; ארץ אשר אבניה ברזל ומחרהיה תחצב נחשת".

ראשית, אומרת התורה באופן כללי שהארץ היא 'ארץ טובה'. ומבאר הגר"א (אדרת אליהו): "אזכיר טוב, יפה נוף, אקלים מזוג, מושג כל הארץ. היפך מה שאמרו המרגלים, שהוציאו דיבה רעה, ומה היא הרעה, ארץ אוכלת יושביה - אזכיר רעה".

לאחר מכן מאריכה התורה בשאר מעלותיה של הארץ, במימיה המשובחים, הנובעים מנחלים, מעינות ותהומות, בכך שגדלים בה מיני מזון ומשקאות משובחים; "ארץ אשר לא במסכנת תאכל בה לחם" - כלומר לא תאכל פת חריבה כדרך עני ומסכן, שהרי מלבד החטה ושעורה שהוא לחם, יהיה לך גפן ותאנה ורימון וגו' ודבש תמרים שהם מתוקים (רשב"ם). "לא תחסר כל בה" - כל הגדל בה אינו גדל בחס רון אלא בשפע (חזקוני). הארץ הזאת עשירה גם באוצרות טבע, באדמה שלה ישנם ברזל ונחושת, שהם החומרים השימושיים ביותר לתעשייה. ניתן להתבונן עוד הרבה בפסוקי התורה ובמפרשיה לראות את מעלותיה של הארץ, וכמובן שבכל הדברים האלו ישנם רבדים נוספים ועמוקים יותר.

בתיאור מעלותיה של הארץ ישנם כמה ענינים, הראשון הוא מה שמאריכה התורה כאן, בשביל להודות להקב"ה, ולא להיות כפוי טובה על המתנה היקרה שהוא נתן לנו.

מלבד זאת ישנו צורך להתבונן בשבח הארץ, בשביל להיות קשורים אליה, וכמאמר חז"ל "אמר ר' לוי אמר לפניו (משה רבינו) רבונו של עולם עצמותיו של יוסף נכנסו לארץ ואני אין אני נכנס לארץ, אמר לו הקב"ה מי שהודה בארצו נקבר בארצו ומי שלא הודה בארצו אינו נקבר בארצו, יוסף הודה בארצו מנין, גבירתו אומרת ראו הביא לנו איש עברי וגו', ולא כפר, אלא אמר כי גנב גנבתי מארץ העברים, נקבר בארצו מנין, שנאמר ואת עצמות יוסף אשר העלו מארץ מצרים קברו בשכם, את שלא הודית בארצך אין אתה נקבר בארצך, כיצד, בנות יתרו אומרות איש מצרי הצילנו מיד הרועים והוא שומע ושוקק, לפיכך לא נקבר בארצו, כי לא תעבור את הירדן הזה". (דברים רבה פ' ב, ב ד.)

מבואר בדברי חז"ל שלא מספיק לגור בארץ, אלא צריך להיות קשור אליה. כאשר אדם נמצא באופן פיזי בארץ, אבל הוא אינו מרגיש קשור אליה והוא רואה את עצמו משתייך לחו"ל, הוא עדיין רואה את עצמו כשייך למקום ממנו הוא הגיע בעקבות הגלות, הרי חסר לו בכל הקשר שלו לארץ. יהודי צריך להרגיש קשור לארץ ישראל, וכפי שכותב הגר"א בפירושו לשיר השירים

על הפרשה

עיקר כל המצות ליושבים בארץ ה'

ידועים דברי הספרי בפרשתנו "ואבדתם מהרה, ושמתם את דברי אלה וגו'. אף על פי שאני מגלה אתכם מן הארץ לחוצה לארץ היו מצויינים במצות שכשתחזרו לא יהו עליכם חדשים... הוא שירמיהו אומר הציבי לך ציונים וגו' אלו המצות שישראל מצויינים בהם".

וכתב ע"ז הרמב"ן (ויקרא יח, כה) "והנה הכתוב שאמר (דברים יא יז) ואבדתם מהרה ושמתם את דברי אלה וגו', אינו מחייב בגלות אלא בחובת הגוף כתפילין ומזוזות, ופירשו בהן כדי שלא יהו חדשים עלינו כשנחזור לארץ, כי עיקר כל המצות ליושבים בארץ ה'".

כלומר, הרמב"ן מוכיח מדברי הספרי שעיקר קיום המצוות, ואפילו מצוות שהם חובת הגוף, הוא דווקא בארץ ישראל, שהרי הפסוק מדבר על מצוות שהן חובת הגוף ולא חובת קרקע, ובכל אופן אומר על כך הספרי שעיקר קיומם בחו"ל אינו אלא מהטעם שכשתחזרו לא יהו עליכם חדשים.

ובאמת דברי הספרי מבוארים בפירוש בפסוקים רבים וכפי שנביא להלן: בפרשת ואתחנן (דברים ד, ה) נאמר: "ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים כאשר ציוני ה' אלוך לעשות כן בקרב הארץ אשר אתם באים שמה לרשתה". ומבאר הרמב"ן: "ואמר לעשות כן בקרב הארץ, להזהיר על כולם.. או ירמוז שעיקר המצות כולן בארץ, כמו שרמזתי בסוד הארץ (ויקרא יח, כה)".

וכך מבאר ג"כ הגר"א (אדרת אליהו כת"י, והובא בחומש הגר"א שם): "שכל התורה, אף מצוות שאין תלויות בארץ, כולם לא ניתנו רק בשביל הארץ".

וכן נאמר שם (ד, יד) "ואתי צוה ה' בעת ההוא ללמד אתכם חקים ומשפטים לעשותכם אתם בארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה". ועוד שם (ה, כז) "ואתה פה עמד עמדי ואדברה אליך את כל המצוה והחקים והמשפטים אשר תלמדם ועשו בארץ אשר אנכי נתן להם לרשתה". [וכן בדברים ו, א; יב, א כתוב אותו הלשון. וע"ע בספר יבנה המקדש להגר"ש ברעוודה זצ"ל (עמ' מג) שהביא מזוה"ק שמות (א, ב) "דלא הוּוּ פקודי אורייתא חומרא למעבד (חמורים לקיימם) עד דעאלו ישראל לארעא". ומזוה"ק האזינו (רפו, א) "דהא כל פקודי אורייתא בארעא משתכחין"].

[וצריך להדגיש שבוודאי ישנו חיוב גמור מדאורייתא לקיים מצוות אף בחו"ל בכל פרטיהם ודקדוקיהם, אלא שאומרת על כך התורה שהתכלית של זה אינה תכלית עצמית, אלא בשביל שידעו לקיימם כשיחזרו לא"י. (וממילא אין מקום לקושיא שהובאה בספר דברי אליהו מדברי הגמ' בקידושין (לו, ב) שמצוות שאינם חובת קרקע נוהגות אף בחו"ל, וכן קושיות דומות, שבאמת דברי הספרי אינם סותרים לזה. וכבר העירו בחומש הגר"א שקושיא זו שהובאה בשם הגר"א אינה מדבריו)].

תכלית המצוות בשביל הארץ

בדברי הגר"א בביאורו לשיר השירים (א, ג פ"ב) אנו רואים שלא רק שעיקר קיום המצוות הוא בארץ, אלא שכל התכלית היוצאת מקיום המצוות אינה שייכת אלא בארץ, וכך הוא כותב: "ומפני שנפשותיהם (- של העכו"ם) יותר גבוה, שהוא מן השמים, והם על הארץ רחוק משרשם... מה שאין כן אנו בני ישראל הסמוכים לארצנו ולשרשנו...".

ואל תתמה ע"ז כי משל הוא כי עבדי המלך נוטלים אספמיא שלהם מיד לחם חוקם, מה שאין כן אנו בני המלך, נותן המלך סכום עצום ליד המלכה והיא נותנת טרף לביתה, וא"כ אף שהעבדים מקבלים מיד המלך מ"מ הסברא נותנת שהבנים מקבלים יותר מובחר מהעבדים, כי משלחן גבוה קא זכו, ואמם נותנת המובחר לבנים בוודאי, כן הוא הנמשל בין האומות לישראל, ולכן האומות אין צריכין למצוות כי יש להם בלאו הכי פרנסה בריוח, אבל בני ישראל שמקבלים מן הארץ, והארץ לית לה מגרמה כלום (- אין לה מעצמה כלום), רק כשזורעין לתוכה אז נותנת, ולכן אנו צריכין למצוות".

דהיינו, הגר"א מבאר שקיום המצוות הוא בשביל לזרוע את הארץ ולקבל ממנה פירות, ועל כך מביא הגר"א משל מבני המלך, שאינם מקבלים את שכרם מיד המלך אלא המלך מביא לאמם סכום עצום והיא קונה בו את צרכיהם, כך עם ישראל אינו מקבל את השפע מן השמים אלא מן הארץ וע"ז הם מקבלים חלק יותר טוב.

עבודת אדם הראשון – לעבדה ולשמרה

לפני שנבוא לבאר את דברי הגר"א יש להביא מקור לדבריו ממה שנאמר בתורה (בראשית ב, טו) "ויקח ה' אלהים את האדם וינחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה". ואמרו חז"ל (תיקו"ז נה) "לעבדה בפקודין (- במצוות) דאורייתא דעשה, ולשמרה בפקודין דלא תעשה". דהיינו, שתכלית המצוות הם בשביל לפתח ולשמור על הגן עדן.

והנה אמרו חז"ל (בפדר"א פ"כ): "גורש ויצא מג"ע, וישב לו בהר המוריה, ששער ג"ע סמוך להר המוריה". דהיינו ששם הוא מצא את התחליף המשני לג"ע. ובאיכה רבתי (פתיחות סימן ז): "אמר הקב"ה אדם הראשון הכנסתי אותו לגן עדן... אף בניו הכנסתי אותם לא"י". ומבואר שא"י היא במקום הגן עדן. וכך כותב הש"ה (שער האותיות אות קדושה) "וכשקלקל וגורש מגן עדן... נתן להם ארץ הקדושה שהיא מקודשת מעין קדושת גן עדן...". וממילא כמו בגן עדן כך בא"י, עיקר המצוות הם בשביל לפתח את הארץ. אמנם צריך להבין מה הכוונה שהמצוות מפתחים את הארץ ומדוע יש צורך בזה. ונבאר את הדברים באופן כללי.

בהשראת השכינה בארץ תלוי כל השפע

הדבר המרכזי בתורה הוא השראת השכינה, וכמו שנאמר (שמות כט, מה - מו) "ושכנתי בתוך בני ישראל והייתי להם לאלוקים. וידעו כי אני ה' אלוקיהם אשר הוצאתי אתם מארץ מצרים לשכני בתוכם". דהיינו שתכלית יציאת מצרים היא בשביל שהקב"ה ישכון בתוך עם ישראל.

ובהשראת השכינה בארץ תלוי כל השפע והברכה, וכל המעלות והשלימויות וכמו שמבאר הרמח"ל בארוכה (דעת תבונות סי' קס) שהשראת השכינה בארץ היא שורש כל החיות של הנבראים והיא זו שנותנת להם את כל צרכיהם, וכפי המדה שהשכינה שורה בארץ, כך יתרבה השפע לנבראים.

ויש לדעת שהצורך של השראת השכינה בארץ אינו רק משום שאנו נמצאים בארץ ולכן השכינה צריכה להיות קרובה אלינו, אלא שזה התכלית של הבריאה שהשכינה תשרה בארץ, ועיקר קבלת השכר לעתיד לבא הוא דווקא ע"י שהשכינה תשרה בשלימות בארץ, וכמ"ש הגר"א בהמשך דבריו שם: "ובזה (- במה שביאר הגר"א קודם שישראל מקבלים מן הארץ) מתורץ מה שהקשו כל הקדמונים מה שלא נאמר בתורה שזכר עולם הבא, כי עיקר עולם הבא הוא להשיב הנשמה למקורה לדבק בשכינה, ובודאי יותר טוב מזה כשהשכינה דבוקה למטה כאשר היתה כוונת הבריאה כידוע, ושכר זה כתוב כמה פעמים בתורה עד אין מספר, 'ושכנתי בתוכם', '[והתהלכתי בתוכם]' ולא תגעל נפשי [אתכם]".

וזהו כוונת הגר"א שהמצוות ניתנו בשביל הארץ, דהיינו שע"י קיום המצוות השכינה שורה בארץ, וע"ז בני ישראל יכולים לקבל בשלימות הראויה את כל השפע, הרוחני והגשמי, וממילא כל זה לא שייך אלא בא"י שבה יש השראת השכינה אבל לא בחוץ לארץ, ולכן בחו"ל לא שייך קיום המצוות אלא מהטעם שלא יהיו עליכם חדשים כשתחזרו.

(א, ג פירוש א): "כי ישראל לבדם נפשותם מן ארץ ישראל והם דבוקים בה". וכך מבואר בפסוק (במדבר לו, ז) "כי איש בנחלת מטה אבתיו ידבקו בני ישראל" וחזר הכתוב וכפל בפסוק ט: כי איש בנחלתו ידבקו מטות בני ישראל", ופירש רבינו בחיי "כי האחד דבקות הגוף, והשני דבקות הנפש". דהיינו שהאדם צריך להיות דבק בארץ בגופו ובנפשו. וכע"ז פירש רמ"ד וואלי (במדבר עמוד שנו - שנו).

משום כך צריך אדם להתבונן במעלותיה של הארץ ולחבב אותה, כדי להיות קשור אליה, ומהסיבה הזו מצאנו שהאמוראים חיפשו עוד ועוד דרכים כיצד לחבב את הארץ עד שהיו מתגלגלים בעפרה ומנשקים את אבניה כמבואר בגמ' בסוף מסכת כתובות, וכפי שכותב הרמב"ם (פ"ה ממלכים ה"י) "גדולי החכמים היו מנשקין על תחומי ארץ ישראל ומנשקין אבניה ומתגלגלין על עפרה. וכן הוא אומר (תהילים קב - טו) "כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו".

*

אחד הדברים שאנו יכולים להתבונן בהם בענין הקשר שלנו, עם ישראל, עם ארץ ישראל, הוא השייכות שלנו אליה מצד מציאותינו, שהרי ידוע שהדומה מידבק בדומה, וכמו שאמרו חז"ל (ב"ק צב, ב): "כל עוף למינו ישכון ובני אדם לדומה לו", וגם אנחנו עם ארץ ישראל בבחינת "דומה לדומה", שאנחנו "עם ניסי", והיא "ארץ ניסית".

וכך כותב הגר"י יצחק אייזיק חבר זיע"א (בספרו "יד מצרים" על הגש"פ בד"ה מתחילה עובדי ע"ז): "שלכך ניתנה ארץ הקודש לישראל למורשה... שכל מדינה מקבלת שפעה מן המזל והשר השולט בה, משא"כ ישראל שהם חלקו יתברך, ואין לשום שר ומזל שליטה עליהם. והטעם, כי אברהם אבינו ע"ה בטבעו היה עקר, ונמצא שלא היה לזרעו שום שורש ואחיזה במזל כלל. ולכך ניתן לזרעו ארץ הקודש למורשה, שגם היא אינה טבעית ואין לה אחיזה במזל, כמו שנאמר (דברים יא, יב) "ארץ אשר ה' אלקיך דורש אותה תמיד עיני וגו'".

בכך יש לנו קשר עם ארץ הקודש, כאשר אנחנו היהודים, המהות של מציאותנו היא ניסית, ששורה עלינו השכינה וההשגחה הפרטית, וכמו שאמרו חז"ל (יומא סט ב): "אלו הן נוראותי, שאלמלא מוראו של הקב"ה היאך אומה אחת יכולה להתקיים בין האומות".

ומאידך ארץ ישראל היא ארץ ניסית, וכפי שאנו רואים בימים אלו שאין מקום מוגן כמו ארץ ישראל, ורק עיוור אינו יכול לראות את ההשגחה הניסית שהקב"ה משגיח על כל ארץ הקודש ויושביה, ואע"פ שלצערנו עדיין איננו ראוים לניסים האלו, מ"מ הקב"ה ברחמיו שומר עלינו, משום שארץ ישראל היא מקום ש"דרך הטבע" שלה היא ניסים, וכפי שכותב הגר"א (אסתר א, ב) שנס שבארץ ישראל אינו כל כך חידוש, [ולכן חנוכה אינו נס כמו פורים אף שהיה נס גדול].

*

וגם היסורים (החולפים) גורמים לקשר אותנו לארץ הקודש, וכמו שאמרו חז"ל (ברכות ה, א) "ארץ ישראל נקנית ביסורים", שכלול בזה שיסורי ארץ ישראל עושים קנין והתקשרות נפשית בארץ (עי' בספר 'דעת תורה' לר' ירוחם ממיר ח"ד עמ' קכד), וכמו"כ החזו"א (קובץ אגרות, ח"א סי' כ"ג) "העמל עושה קנין עולמי בנפש, כידוע".

ויה"ר שיתקיימו בנו דברי ר' יהודה הלוי בספר הכוזרי (מאמר ה) "ובהערת בני אדם והתעוררותם אל אהבת המקום הוא הקדוש, ינחץ הענין המיוחל שכר גדול וגמול רב, כמו שנאמר: אתה תקום תרחם ציון כי עת לחננה כי בא מועד, כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו, רוצה לומר כי ירושלים אמנם תבנה, כשיכספו בני ישראל לה תכלית הכסף עד שיחוננו אבניה ועפרה".

בברכת התורה, העורך

מדברי הז"ל

מעלת ספר יהושע על כל הנ"ך - משום שערכה של אר"י הוא

אמר רב אדא ברבי חנינא אלמלא חטאו ישראל לא ניתן להם אלא חמשה חומשי תורה וספר יהושע בלבד, שערכה של ארץ ישראל הוא. נדרים כב, ב.

המשבח את הארץ - זוכה לה

כיון שזכרו את ציון בכו געיה אחת ובכו, לכך נאמר בזכרינו את ציון. הטיילו בהם כשדיים תילין תילין של הרוגים ואמרו, שירו לנו משיר ציון, אמרו להן, שוטי עולם, אילו שרנו לא גלינו מארצנו. [א.ה. שאילו היו משבחים את ארץ ישראל, ומשוררים עליה לפני ה', לא היו גולים ממנה]. תנא דבי אליהו רבה פכ"ח.

ישיבת ארץ ישראל שקולה ככל המצוות שבתורה

מעשה ברבי יהודה בן בתירה ורבי מתיא בן חרש ורבי חנניה בן אחי רבי יהושע ורבי יונתן שהיו יוצאים חוצה לארץ והגיעו לפלטום וזכרו את ארץ ישראל זקפו עיניהם וזלגו דמעותיהם וקראו בגדיהם וקראו את המקרא הזה 'וירשתם אותה וישבתם בה ושמתם לעשות את כל החקים' חזרו ובאו למקומם אמרו ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצוות שבתורה. מעשה ברבי אלעזר בן שמוע ורבי יוחנן הסנדלר שהיו הולכים לנציבים אצל רבי יהודה בן בתירה ללמוד ממנו תורה והגיעו לציידן וזכרו את ארץ ישראל זקפו עיניהם וזלגו דמעותיהם וקראו בגדיהם וקראו את המקרא הזה 'וירשתם אותה וישבתם בה ושמתם לעשות את כל החוקים ואת המשפטים' אמרו ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצוות שבתורה חזרו ובאו להם לארץ ישראל. ספרי ראה פ"סקא פ.

אין חביבה כא"י

את מוצא כשהרג יהושע אותם המלכים, א"ר ינאי הכהן ששים ושנים היו שם, ל"א ביריחו ל"א בימי סיסרא כשהלך להלחם עם ישראל נהרגו אף הם עמו, למה שהיו מתאווים לשתות מים מן א"י, ובקשו מן סיסרא ואמרו לו, בבקשה ממך נבוא עמך למלחמה, כל מלך שהיה מבקש למלחמה היה משלם ושוכר פועלים בכסף שיעזרו אותו, אמרו לסיסרא, אין אנו מבקשין ממך כלום, אלא נבוא עמך בחנם, שאנו מתאווים למלאות כרסינו מן מים של אותה הארץ, שנא' (שופטים ה) באו מלכים נלחמו אז נלחמו מלכי כנען בתענך על מי מגדו, בצע כסף לא לקחו. להודיעך שאין חביבה כא"י.

אכניס את ישראל שהן חביבין עלי לארץ שחביבה עלי

א"ל הקדוש ברוך הוא למשה הן הארץ חביבה עלי, שנאמר (דברים יא) ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה תמיד, וישראל חביבין עלי, שנאמר כי מאהבת ה' אתכם, אמר הקדוש ברוך הוא אני אכניס את ישראל שהן חביבין עלי לארץ שחביבה עלי, שנאמר כי אתם באים אל ארץ כנען. במדבר רבה מסעי כג; מדרש תנחומא מסעי ה.

מדברי רבותינו

בא"י כאלו יש לו אלוה וכו', שרוי בלא עון וכו', כאלו קבור תחת המזבח וכו'. וחכמי ישראל היו מסכנים בעצמם לעבור נהרות כדי לכנוס לא"י וכו'. עכ"ל. תשו' תשב"ץ ח"ג סי' פ"ח.

סיכנתי עצמי לעלות לארץ חפצתי

והאיר ה' עיני שכלי אין זה אלא לקום ולעלות אל מקום חשבתי בו הוא מקום השכינה עיר הרמה עיר החביבה על אלהי עולם וממשלות עולם עליון ותחתון ואזרתי כגבר חלצי סיכנתי עצמי סכנות גדולות דרך מדבר באתי בו עד כי הביאני ה' פה עיר ליוארני יע"א לעלות דרך כאן לארץ חפצתי והצאתי ביושבי ארץ

הקדמה לספר אור החיים עה"ת

רצונו ית' שתתישב הארץ על ידי ישראל

"הן נודע דעת חז"ל כי בשעה שאין קללת ה' רובצת על ארצנו להיות שוממה, אז רצונו ית' שתתישב הארץ על ידי ישראל עמו, וכמו שמוכח דבר ה' ליצחק אבינו "שכן בארץ" ופירשו חז"ל ברבה "עשה שכונה בארץ, הוי זורע הוי נוטע הוי נציב", אע"ג שהפלתשים הושיבוה לצרכם, ועדיין לא הגיעה השעה שינחלוה זרע אברהם, מכל מקום היה רצון ה' שיעשה יצחק מצידו איזה מושב ושכונה לפניו.

והנה בעת החיה (- בתקופה הנוכחית) הננו שומעים דבר ה' ע"י מה שאנו רואים כמה סיבות מהמסבב ית' כי כך ברצונו שתתישב הארץ לאט לאט ע"י נדחי ישראל, והדבר מושכל שעלינו למלא אחר רצון ה' ית' בכל אופן שיזדמן לפנינו, אם בפעולה חומרית או בפעולה רוחנית, היינו להעיר ולהפיח רוח אהבת הארץ בקרב ישראל, ומי מישראל שזכה ה' להתיישב שמה ולעשות בה איזה ישוב מדיני, בעבודת האדמה או בחרושת המעשה או במסחר, יהיה יודע שכוון מצוה ומילוי רצון ה' בזה ויקוה שכל טוב מאלוקי הארץ".

הסכמת הנצי"ב לספר ילקוט ארץ ישראל.

ישוב ישראל בארץ ישראל - יסוד קיום העם

ובכאן שורש גדול מאד משרשי האמונה לא ידעוה ולא יתבונן במקומו אלא מי שדעתו עמוקה. וזה שהייתנו היום בחוצה לארץ מונים במלאכת העבור שבידינו ואומרים שזה היום ראש חדש וזה היום יום טוב לא מפני חשבוננו נקבעוה יום טוב בשום פנים אלא מפני שבית דין הגדול שבארץ ישראל כבר קבעוה זה היום ראש חודש או יום טוב... אילו איפשר דרך משל שבני ארץ ישראל יעדו מארץ ישראל, חלילה לאל מעשות זאת כי הוא הבטיח שלא ימחה אותות האומה מכל וכל, ולא יהיה שם בית דין ולא יהיה בחוצה לארץ בית דין שנשמך בארץ, הנה חשבוננו זה לא יועילנו אז כלום בשום פנים... כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים.

ספר המצוות להרמב"ם עשה קנ"ג.

מעין קדושת גן עדן

בבריאת אדם שהיה קודש, ויניחה ה' בגן עדן, וכשקלקל וגורש מגן עדן ונתקן באומה ישראלית הנקראים אדם על ידי התורה, נתן להם ארץ הקדושה שהיא מקודשת מעין קדושת גן עדן, וכמו שכתוב ביחזקאל (לו, לה) 'הארץ הלוז הנשמה היתה כגן עדן'. ואף עתה בחורבנה, מכל מקום היא בקדושתה, והיא ארץ אשר ה' דורש אותה. וארץ העמים ארצם טמא, וכל ישראל אשר שם ארץ באפשרויות לתפלותם שיעלו למעלה, אם לא שישלחו תפלתם דרך ארץ הקדושה לירושלים, ומשם למקום קודש קדשים, כי זה שער השמים. זולת כמה מעלות טובות למקום הקודש הזה, ועל כן תנן בסוף כתובות (קי ב) הכל מעלין לארץ ישראל ואין הכל מוציאים, הכל מעלין לירושלים ואין הכל מוציאים.

של"ה שער האותיות אות ק - קדושת המקום

היו מסכנים בעצמם לכנוס לא"י

הדירה בא"י מצוה גדולה, והרמב"ן מנה אותה בתנ"ך מצות. ובספרי אמרו: שקולה ישיבת א"י כנגד כל המצוות וכו' וכבר הפליגו רז"ל ואמרו, שכל הדר

סיפורים ופנינים מדברי רבותינו

לא הסיח דעתו מארץ ישראל

אהבה ללא מיצרים וחיבה לזהות הגה מרן החתם סופר לארץ הקודש ושלל תכלית שלילה את הגולה. ואם כי כל ימיו חי בארץ העמים, לא הסיח דעתו ומחשבתו מארץ הקודש. אהבת ארץ ישראל, ישובה, וקיום המצוות התלויות בה, תופסים מקום נכבד בדרשותיו.

אחד המוטיבים הבולטים שלו: "כי אין עיקר קיום התורה והמצוות אלא בארץ החיים היא ארץ ישראל" (דרשות חת"ס ח"א, יח), ומאידך "הגולה והגלות מקור כל הצרות והתלאות - הגולה נקראת קבר כדכתיב בגאולה: "בפתחי את קברותיכם עמי"... כי בא"י יש חיים כפולים, ארץ ישראל גופא היא ארץ החיים, משא"כ בחו"ל נחשבים כמתים". ("תורת משה" מהדו"א, פר' וישב, ד"ה אל בני).

ועל אלה הבונים בתים ונוטעים כרמים בחו"ל כתב: "בחו"ל עלינו ללמוד מזקנינו גאוני בכל, שלא לבנות בתים ולנטוע כרמים... והבונה בית אבנים שלא לצורך, להרחיב לו משכנות בחו"ל ולהתיאש מן הגאולה, בכיוצא באלו הרי בנינו בסכנה, וה"ה המרחיב דעת ולבנות במקום שלא היה שם בית כדי להוסיף ישיבת חו"ל... כי היכי דאיכא מצווה בא"י בבתים טפי מדקלי משום ישוב א"י, הוא הדין בהיפוך בחו"ל...". (ש"ת חת"ס י"ד קלח).

עליית תלמידי החת"ס לירושלים החלה בשנת תק"א, עם עלייתו של ר' משה זקס תלמיד מובהק לחת"ס, ממיסדי ובוני "בתי מחסה" והוגי רעיון ההתיישבות החקלאית בא"י. אחריו באו עוד תלמידים, שפעלו רבות לחידוש הישוב בירושלים, והקמת המושבות החקלאיות ברחבי הארץ...

החת"ס ארגן בהוגריה מפעלי תרומות שנועדו לחזק את הישוב בא"י ולתמוך בחלוצים שעלו להתיישב בה הכספים הועברו דרך אמסטרדם ששימשה אז צינור ראשי להעברת כספים לא"י.

רבי ישראל משקלוב שלרגל יסוד כולל הפרושים ביקר גם בפרשבורג, מספר ברשימותיו "שהגאון רבי משה סופר נעשה לי ולכוללנו אוהב נאמן". האיש על החומה ח"ב עמוד 102 - 106.

הקרבות על מזבח אהבת ציון כל מחמדי

גבורי כח חלוצי ובוני הישוב מסוגו של מורנו (ר' יוסף חיים זוננפלד) חיבבו את הארץ לא כשם שהאדם מחבב את ביתו או רכושו, אלא כל כולם היו אחוים ודבוקים בה בכל נימי נפשם ונשמתם באהבה לזהות ארץ ישראל עד שמפניה נדחו ונתבטלו שאר האהבות והרצונות הטבעיות בנפשו של אדם. וחיבת ארץ הקודש הכשירתם להוות את אבני היסוד לחידוש בנין ארץ חמדתנו.

והרי אין לך אהבה כאהבת האב לבניו, עד שזו הפכה למשל: "כרחם אב על בנים". גם אהבה נאצלת וטהורה זו נתבטלה ביטול גמור מפני אהבת הארץ, כפי שזו מצאה את ביטויה מפי הגאון רבי מאיר **אורבאך**, שזנח אחריו בשנת תרי"ט קהילה מפוארה בקאליש אשר בגאליציה ועלה לירושלים וכך הוא כותב בהקדמה לספרו אמרי בינה: "זוהב הארץ ההיא טוב, אין טוב כתורת ארץ ישראל, והקרבות על מזבח אהבת ציון וירושלים כל מחמדי, עזבתי את בני היקרים המופלגים ואחי ורעי ובחתי לשבת גלמוד בד' אמות של הלכה בקודש". האיש על החומה עמ' 113 - 114.

מיחל ומצפה בכליון עינים מתי אוכל ליסוע לארה"ק

על כ"ק האדמו"ר הזקן רבי אלימלך מנחם מענדל מסטריקוב ז"ע מסופר: כל ימיו היה רבנו קשור בעבותות של אהבה בכל נימי לבו

ונפשו לארה"ק וליושביה ולירושלים עיר הקודש בפרט, וככה מתבטא מאגרותיו אל אנ"ש היושבים באה"ק "אחת שאלתי שאזכה לעלות לירושלים אמנ"; "...מיחל ומצפה בכליון עינים מתי אוכל ליסוע לארה"ק אי"ה"; "אתם יושבים בירושלים ב"ה, מה זה אתה מכניע את עצמך לפני", אלו הם מעט מהתבטאויותיו של רבנו באגרות שלומים ששלח לחסידיו, בהם ניכרים היטב אהבתו וכיסופיו לארץ הקודש וליושביה.

באהבתו היוקדת לארה"ק אף ביקש בכל חפץ של מצוה שישלחו לו מארה"ק, כמו בשמן זית להדלקת נרות חנוכה ומצות לפסח, ואפי שטריימל חדש ביקש שישלחו לו דווקא מארה"ק. פעם שמע אנשים משוחחים ביניהם בטרנויא אודות האקלים החם בא"י, מיהר רבינו והיסה בהם "חוששני שבדיבורים אלו אתם בכלל מוציאי דיבה על הארץ", ועובדא הוי בעת שישב בשולחנו הטהור בעיה"ק ירושלים, והביאו לפניו את פרי ה"סאברא" הגדל בארה"ק, מכיון שלא הכיר את הפרי אכלם רבינו כדרך גידולו בקליפתם המלאה קוצים, ולא היה ניכר עליו שום שינוי והתפעלות מרוב חביבותו לפירות א"י.

ביקורו בארץ הקודש

בשנת תרפ"ד נתקיימה משאת נפשו של רבינו, ובז' אדר דרכו רגליו על אדמת ארץ הקודש. זמן רב שהה רבינו בה עד סוף הקיץ, כשעיקר שהותו היתה בירושלים עיה"ק נקודת לבבו, ואף ביקר בישובים רבים ברחבי ארה"ק.

ביקור מיוחד ורב רושם ערך רבינו בעיר "בני ברק" שהיתה בשבועות הראשונים לייסודה וראשית התיישבותה. תושבי העיר יצאו לקבל את פני רבינו כשהוא מיסב לסעודה רבתי שערכו לכבודו, ומרעיף עליהם עידוד וחזקת רב על עמלם בכל עוז לשמור את שנת השמיטה כשעזבו כל אשר להם בפולין ועלו ארצה לקיים מצוות ישוב א"י.

את רחשי לבו וגודל שמחתו למראה עיניו אשר ראה, העלה רבינו מיד עלי אגרת שהשאיר בידיהם:

"בעזה"י יום ג' שנכפלו בו כי טוב לסדר "הנני נותן לו את בריתי שלום". פה העיר העתיקה "בני ברק" (מחוז יפו - ת"א). הנני בא בקידה והשתחוויה, לספר תהלות ה' במזמור לתודה, ורב תהילה לנורא עלילה, שזכיתי לעלות למעלה ולהיות בארצנו הקדושה בכל מקומות הקדושים, יהי שם ה' מבורך עדי עד. נתכבדתי להשתתף בהנחת אבן הפינה של העיר העתיקה 'בני ברק' המתחדשת עכשיו מאחינו עולי פולין, מאנשים מופלגים והחרדים לדבר ה': נסעתי במכוון לפה לראות את התיסדות המושבה בני ברק, הנה ב"ה ראיתי ומצאתי את שאהבה נפשי ורב ששון ועונג היה לי ולשמחת לב כל יראי ה' וחושבי שמו לראות מקום קדוש הלז ברוח ישראל סבא על מי מבועי התורה והיראה כאשר היה עם לבבנו, וראשית מעשיהם שהמה שומרים תורת ה' ופקודיו על אופן היותר טוב ונאה, וכולם שובתים שנת השמיטה בכל מלאכת עבודת האדמה וגידוליה, ובעזרת ה' יפרסם על ידם כבוד שמים. והעולה על כולם הוא ביהמ"ד אשר בנו תיכף בבואם, והקול תורה נשמע שם על הרי יהודה וירושלים, וב"ה המה שוקדים על התורה והמצוות, זאת הביא שמחה גדולה בלבבי והנני מביע את ברכתי ל'בני ברק' שיעזרו לכם השי"ת ותשרה השכינה במעשי ידיכם בשפע ברכה והצלחה. ובזכות זה אשר אתם 'בני ברק' מקיימים שנת השמיטה ככל משפטו וחוקתו, ישוטטו רבים לבקש דבר ה' ותרבה הדעת ויראת ה' ותכונן עיר הצדק ויבנה בה בית עולמים במהרה בימינו אמנ". מופת הדור - מכון אוצר החיים ב"ב.

דבר העורך

ימי האלול בהם אנו עומדים הינם ימי רחמים ורצון (כמ"ש האריז"ל הובא ביסוד ושורש העבודה שער המים פ"א). ענינם של ימי האלול מקורם בדברי חז"ל בפרקי דרבי אליעזר (פרק מה) שהובאו בראשונים ובטור (או"ח תקפא) "בר"ח אלול אמר לו הקב"ה (למשה רבינו) עלה אלי הרהר, והעבירו שופר במחנה משה עלה להר, שלא יטעו עוד אחר ע"ז, והקב"ה נתעלה באותו השופר שג' עלה אלהים בתרועה, לכן התקינו חכמים שיהיו תוקעים בשופר בראש חודש אלול בכל שנה ושנה".

בימים אלו אנו קוראים ג"כ את ההפטרות של שבעה דנחמתא, כאשר בסיום ימי האלול אנו מסיימים את ההפטרות האלו, ומיד לאחר מכן מגיעה שבת שובה בה אנו קוראים את הפטרת שובה ישראל. ובפשטות נראה שהשבעה דנחמתא אינם שייכים לימי האלול אלא שבמקרה יצא כך.

אמנם לאמיתו של דבר המתבונן יראה שאין זמן מתאים לשבעה דנחמתא יותר מימי האלול, ובאמת שני הדברים האלו הם דבר אחד.

את השורש של חטא העגל ביארו חז"ל בפרקי דר"א (פרק מד): "לאחר ארבעים יום שכחו את אלהיהם, וכן אח"כ מביא הפרקי דר"א שאמר הקב"ה למשה: "שכחו ישראל לכה גבורתי שעשיתי עמהם במצרים ועל ים סוף ועשו להם ע"ז", דהיינו, הסיבה שהם הגיעו לחטא העגל היתה מפני ששכחו את אהבת ה' אליהם ואת העובדה שכל רצונו של הקב"ה בעבודת האדם אינה אלא בשביל להיטיב לו. וממילא ע"ז הגיעו לידי כך שחשבו שיותר טוב יהיה להם אם יעבדו אלהים אחרים. וא"כ התיקון של חטא העגל ענינו לזכור את "כה גבורתו של הקב"ה שעשה לישראל", ולראות את אהבתו אלינו, וע"ז להתחזק בעבודתו של הקב"ה ובאהבתו ויראתו. וזהו ענינו של חודש אלול וכמו ש"כ הסבא מקלם: "חודש אלול האהוב והנחמד באותות השמים, כמ"ש הרמב"ם ז"ל כי מזלו מזל בתולה להורות על האהבה לכנסת ישראל, ובחר להם החדש הזה להכין לבם לאביהם שבשמים, להוסיף אהבה על אהבתם בהתקרבותם אליו יתברך" (חכמה ומוסר ח"א, פה; כתבי הסבא מקלם פנקס הקבלות, עמוד ס"א).

ויסוד דבריו כ' ג"כ הב"ח (או"ח תקפא): "אני לדודי ודודי לי" ראשי תיבות אלול, וסופי תיבות עולה ארבעים, כנגד ארבעים יום מראש חודש אלול ועד יום הכפורים, כי באלו ארבעים יום התשובה מקובלת להיות לבו קרוב אל דודו בתשובה ואז דודו קרוב לקבל תשובתו מאהבה".

וא"כ מה מאד מתאימים הם ההפטרות של הנחמות בהם הקב"ה מודיע לעמו ישראל שאע"פ שהם גלו ונראה שהקב"ה הרחיק אותם ממנו מכל מקום אהבתו לא סרה מהם, וכפי שנאמר בהפטרות עקב "ותאמר ציון עזבני ה' וה' שכחני". ומשיב לה הקב"ה "התשכח אשה עולה מרחם בן בטנה גם אלה תשכחנה ואנכי לא אשכחך", ומבאר במזודת דוד: "כאומר, הנה לא כן הוא, כי האם תשכח אשה עולה וכי תקשה לבה מלרחם בן בטנה. גם אלה תשכחנה - אף אם יתכן בשום פעם שתשכחנה גם

מעניני הפרשה

פרשת ביכורים

פרשת ביכורים עליה אנו קוראים בפרשת כי תבא נראית לכאורה תמוהה למי שמתבונן בכל התהליך של הבאת הביכורים.

לאחר שראה אדם שביכרה התאנה שלו עליו להודות לה; וכפי שנצטוונו בברכת המזון כך גם בהבאת הביכורים, ביחד עם ההודאה להקב"ה על המזון, אנו מודים לו גם על הארץ שממנה הגיע המזון, משום שכשהקב"ה מביא לנו מזון, הרי כלול בנתינה זו גם את כל מה שכרוך בהבאת המזון, וכאשר אנו מקבלים לחם מן הקב"ה הרי הוא נתן לנו גם את הארץ ואת כל מה שכרוך בהבאת הלחם, ומשום כך גם בביכורים אנו מבינים שיש להודות על הארץ.

אלא שמכל מקום בביכורים אין מסתפקים בהודאה הזו, ראשית כל על המביא ביכורים לעלות עם הביכורים האלו לירושלים, וכיצד היא עלייתו לירושלים, מתאר הרמב"ם (פ"ד מהל' ביכורים הט"ז): "כיצד מעלין את הבכורים, כל העיירות שבמעמד מתכנסות לעירו של מעמד כדי שלא יעלו יחידים שנאמר "ברוב עם הדרת מלך". ובאים ולנים ברחובה של עיר... ובשחר, הממונה אומר "קומו ונעלה ציון אל ה' אלוקינו".

"והשור הולך לפניו, וקרניו מצופין זהב... והחליל מכה לפניו... והם הולכין בכל הדרך וקורין 'שמחתי באומרים לי בית ה' נלך'... הגיעו קרוב לירושלים שלחו לפניו שלוחין להודיע לאנשי ירושלים, ועטרו את בכוריהם ופרכסו אותן... והפחות והסגנים והגזברים יוצאין לקראתן מירושלים... ומשיכנסו כולן בשערי ירושלים יתחילו לקרות 'עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים'".

"כל בעלי אומניות שבירושלים עומדין מפניהם ושואלין בשלומן... והם מהלכין בתוך ירושלים והחליל מכה לפניו עד שהם מגיעים להר הבית. הגיעו להר הבית נוטל כל אחד ואחד סלו על כתיפו ואומרין "הללויה הללו אל בקדשו" וכו' עד "כל הנשמה תהלל יה הללויה" והם מהלכים בהר הבית וקוראין עד שמגיעין לעזרה. הגיעו לעזרה דברו הלויים בשיר "ארוממך ה' כי דליתני" וגו'".

יש כאן תיאור מפליא כיצד התנהלה הבאת הביכורים, איזה עסק גדול עשו מזה, הדבר נראה כמעמד נדיר ומיוחד.

ולאחר מכן עומד האיש בעזרה ומודה לה' על כל ההיסטוריה של עם ישראל מארמי אובד אבי, וכל יציאת מצרים, כל הנוסח שאנו אומרים בליל הסדר כאשר אנו באים לספר על יציאת מצרים.

והדברים נראים תמוהים מדוע צריך לעשות כזה עסק גדול מהודאה על עץ תמרים, בכל העולם גדלים תמרים, ובכל שנה גדלים תמרים, אין כאן מאורע כה נדיר וכה מיוחד שצריך בשבילו לעשות את כל השמחה הגדולה הזו, וההודאה המיוחדת על כל הורתו ולידתו של כלל ישראל מיעקב אבינו ויציאת מצרים.

ההודאה במקרא ביכורים היא על הארץ

אמנם לאמיתו של דבר אם נתבונן בפסוקי התורה נראה שמצוות הבאת הביכורים אין ענינה רק הודאה על הפירות שגדלו. מיד בתחילת הפרשה אומרת התורה "ובאת אל הכהן אשר יהיה בימים ההם ואמרת אליו הגדתי היום לה' אלוקיך כי באתי אל הארץ אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו", ומבאר רש"י עפ"י הספרי: "ואמרת אליו - שאינך כפוי טובה". כלומר, ההודאה פה היא על כך ש"באתי אל הארץ".

מעתה מובן היטב מדוע כ"כ החשיבו את מצוות הביכורים, שהרי יש כאן ענין מיוחד פעם בשנה שמודים להקב"ה על מתנת הארץ, ובוודאי שעל דבר זה צריך להודות בצורה נרחבת.

ומעתה מובן ג"כ מדוע בקריאת הביכורים צריך להאריך על כל מה שעבר על עם ישראל ביציאת מצרים, משום שתכלית יציאת מצרים היתה בכדי שיכנסו עם ישראל לא"י וכפי שנאמר בתורה (דברים ו, כג) "ואותנו הוציא משם למען הביא אתנו לתת לנו את הארץ אשר נשבע לאבותינו",

אלה, אולם אנכי לא אשכחך.

ובכך אנו רואים את אהבתו הגדולה של הקב"ה לעם ישראל כאשר אינו מסיר את אהבתו אליהם בשום אופן, ואף בזמן ההסתר פנים, הקב"ה אינו שוכחם אף לרגע קטן. וממילא עבודת האלול - להתקרב אל ה' ע"י התבוננות באהבתו אלינו, מתקיימת ע"י ההתבוננות בנחמות הנביאים, בהם אנו רואים את אהבתו של הקב"ה לישראל.

*

כיצד מנחם הקב"ה את עם ישראל? בהתבוננות קלה בהפטרות של הנחמות נראה שעיקרם של הנחמות מיוסדות על ההבטחות שעם ישראל יחזור לארץ ישראל, ותחת היותה שממה היא תפרח ע"י עם ישראל השבים אליה. בכך הקב"ה מראה את אהבתו לעם ישראל, שלמרות שהוא הגלה אותם מא"י, מ"מ הוא מבטיח להם שהיא עדיין שלהם והם יזכו לשוב אליה.

בנתינת הקב"ה לעם ישראל את א"י ניכרת אהבתו של הקב"ה, שכן ארץ זו, אשר כל פסגת תקוותם של האבות היתה שבניהם יזכו לשבת בה (כלשון האו"ש), ו"כל תשוקתו של משה היה לכנסו בה" (כלשון הגר"א באדרת אליהו דברים לג, כט) אינה ניתנת אלא לאוהב הגדול ביותר, וכמו שביארנו בארוכה במאמר על פרשת הביכורים שנתנית ארץ ישראל לעם ישראל מעידה על אהבה ה' לישראל משום שמתנה כזו אינה ניתנת אלא לאוהב הגדול ביותר.

[ולא לחינם אומות העולם כ"כ מתעניינים בכל פיסת אדמה בא"י, והם כ"כ מתקוממים על כל התרחבות של שטחי א"י, משום שהם מבינים שזוהי הנקודה הרגישה ביחס שבין ישראל לאומות העולם וככל שתתחזק אחיזתם של עם ישראל בא"י, כך יתברר לעין כל כי עם ישראל הוא העם הנבחר, וכמובן שדבר זה אינו נותן להם מנוחה. ואע"פ שהם אינם מבינים דבר זה, מ"מ הנפש שלהם מרגישה דבר זה כמו הרבה הרגשות אינסטינקטיביות שמרגישה הנפש אע"פ שאין השכל מביין].

ומאידך, חטא המרגלים - מאיסת הארץ, אשר הוא גרם את הגלות, ענינו היה חסרון באמונה באהבת ה', וכפי שנאמר בתהלים (קו, כד) "וימאסו בארץ חמדה לא האמינו לדברו", ומבאר הנצי"ב בהעמק דבר (במדבר יד, יא): "לא האמינו לדברו - היינו מה שאמר שהוא אוהב אותם ורוצה בטובתם", כלומר החסרון באמונה באהבת ה' לישראל גרם לכך שהם חשבו שהארץ אינה טובה, וכן לאידך גיסא, מחמת שהם הוציאו את דבת הארץ לומר שאינה טובה, חסרה להם ההוכחה לאהבת ה' לישראל.

וממילא על מנת לזכות לכל הנחמות עלינו לתקן את החטא שגרם לכל הקלקול, דהיינו: החסרון בהתבוננות באהבת ה', הניכרת מנתינתו לעם ישראל ארץ חמדה, וזהו בדיוק עבודתנו בחודש אלול להכיר באהבת ה' ולהתקרב אליו.

*

אנו שזכינו לשבת בא"י, יש לנו אפשרות יותר גדולה לנצל את ימי האלול להתקרבות אל השי"ת, שכן מלבד עצם העובדה שהישיבה בא"י סגולתה לקרב את היהודי לאלוקיו, אצלנו ג"כ האמונה באהבת ה' לישראל אינה רק אמונה לבד, אלא היא ניכרת מעצם זה שהוא נתן לנו לשבת בא"י, משום שהמבין את גודל מעלת א"י, יכול להבין שהישיבה בא"י אינה במקרה, ורק מחמת אהבת ה' לעמו ישראל, הוא נתן לנו לשבת בארץ אע"פ שאיננו ראוים לכך מצד מעשינו, ולולי אהבתו של הקב"ה לעמו ישראל הוא לא היה נותן לנו לשבת בא"י. וממילא המתבונן באהבת ה' לעמו ישראל הניכרת לנו באופן גלוי, יכול להוסיף ולהתקרב אל השי"ת יותר ויותר בכל ארבעים הימים האלו של ימי הרצון, ומכח הימים האלו בכל השנה כולה.

ברכת התורה, העורך

וכן במקומות נוספים מבואר בתורה דבר זה. וא"כ בזמן ההודאה על הביאה לא"י צריך להודות על כל מה שהביא אותנו לידי כך שנוכל להיכנס לארץ.

ולא לחינם זמן הבאת הביכורים הוא בשבועות, שהוא הגמר של פסח וכמש"כ הרמב"ן (ויקרא כג, לו), משום שפסח הוא הזמן שמודים על עצם הגאולה ממצרים ולא על התכלית שבשבילה היתה הגאולה, וכפי שמבאר הגר"א (הגש"פ ד"ה די אכלו אבהתא), ואילו בשבועות מודים על התכלית הסופית שבה מכה יציאת מצרים, דהיינו מתן תורה והכניסה לארץ ישראל.

ומשום כך בליל הסדר אנו קוראים את הפסוקים שנאמרו בהבאת הביכורים, אלא שאיננו קוראים אלא עד הפסוק של ויבאנו אל המקום הזה, משום שבאמת מקרא הביכורים וסיפור יציאת מצרים בליל הסדר ענינם אחד, בהם אנו מספרים על התהוותו של עם ישראל, אלא שבלייל הסדר איננו מספרים אלא על חלק היציאה ממצרים, וממילא מה מתאים יותר מאשר לקרוא את הפסוקים של הבאת ביכורים, שבהם קבעה התורה כיצד להודות על יציאת מצרים שהיא ההכנה לכניסה לארץ ישראל, מלבד החלק של הפסוקים המדברים על הכניסה לארץ, שעל זה עדיין לא מדברים בליל הסדר אלא אח"כ בחג הביכורים.

בחירת עם ישראל ניכרת ביציאת מצרים וכביאת הארץ

ומדברים אלו אנו למדים, שהן ענינה של יציאת מצרים והן ענינה של הביאה לארץ, מהותם הוא הבחירה של עם ישראל, דהיינו שהם מהדברים המרכזיים בהם ניכר שהקב"ה בחר בישראל, ומשום כך הוא הוציא אותנו ממצרים ולכן הוא הביא לנו את ארץ ישראל. ולכן בשניהם אנו מודים על התהוותו של עם ישראל מארמי אובד אבי.

וכן מבאר הסמ"ק את ענין יציאת מצרים, שענינה הבחירה בעם ישראל, ועפ"י מבאר הסמ"ק (מצוה א) את מה שאמרו (שבת לא, א) ששואלים את האדם בשעת הדין ציפית לישועה, ומבאר הסמ"ק שחיוב זה נלמד מן המצווה הראשונה בעשרת הדברות "אנכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים" שכוונת התורה לומר כאן ציווי "כשם שאני רוצה שתאמין בי שאני הוצאתי אתכם, כך אני רוצה שתאמין בי שאני ה' אלהיכם, ואני עתיד לקבץ אתכם ולהושיעכם".

והיינו שבכך שהוציא אותנו הקב"ה ממצרים ניכר שהוא בחר בנו לעם, ומשום שהוא בחר בנו לעם הוא הוציא אותנו ממצרים, ולכן כאשר מצווה אותנו התורה לזכור שהקב"ה הוציאנו ממצרים, כוונתה לצוות אותנו לזכור שה' בחר בעם ישראל, והוא אלוקיו (כלומר מנהיג אותנו), וממילא מובטח גם שיקבצנו ויושיענו.

וגם בענין נתינת א"י אנו רואים ענין זה, שמנתינת ארץ ישראל ניכרת הבחירה של הקב"ה בעם ישראל, וראשית כל אנו רואים כן בדברי הנביא יחזקאל (פרק כ) כאשר הוא מתאר את יציאת מצרים, ובתוך דבריו הוא אומר שיציאת מצרים ענינה להוציא את עם ישראל ממצרים בכדי שיבואו לארץ ישראל, וע"ז אומר הנביא שכל זה נעשה למען קידוש ה'.

וכן לאידך גיסא מבואר בנביא יחזקאל (פרק לו) שיציאת עם ישראל לגלות היתה חילול ה'. וביאור הדברים עפ"י מה שביארנו שכיון שתכלית הבריאה היא בשביל עם ישראל, ותכלית עם ישראל היא שהם יגיעו לא"י, וכפי שכותב האור שמח שפסגת תקוותם של האבות היתה שבניהם ישבו בהר המוריה. והיינו משום שהתכלית של עם ישראל הוא הקשר שלו עם הקב"ה, והקשר הזה אינו מתקיים אלא בא"י.

וממילא כל זמן שעם ישראל אינם מגיעים לתכליתם, דהיינו שאינם מגיעים לא"י הרי יש בזה חילול ה' שכביכול המטרה שלמענה ברא הקב"ה את הבריאה אינה מתקיימת.

ולאידך גיסא אנו רואים שנתנית הארץ מראה על אהבת ה' לעמו ישראל, וכפי שאמרו חז"ל (בראשית רבה מא, ח) "אהב טהר לב... - זה אברהם שהיה תמים וטהר לב, ונעשה אוהבו של מקום שנאמר זרע אברהם אוהבי... שמתוך אהבה שאהבו אמר לו לזרעך נתתי את הארץ הזאת".

הרי מבואר מדברי חז"ל שנתנית הארץ מורה על אהבתו של הקב"ה לאברהם אבינו. וכמו"כ אומרים חז"ל (במדבר רבה כג, ז) "אל הקדוש ברוך הוא למשה הן הארץ חביבה עלי... וישראל חביבין עלי... אני אכניס את ישראל שהן חביבין עלי לארץ שחביבה עלי".

וכן על הפסוק (ירמיה ג, יט) "איך אשיתך בבנים ואתן לך ארץ חמדה נחלת צבי צבאות גוים", מבארים חז"ל (שמות רבה משפטים לב, ב) "מהו אשיתך, אמר הקדוש ברוך הוא משעה שעמדתם בסניני וקבלתם את התורה וכתבתי שאני אוהב אתכם שנאמר (דברים ז) כי מאהבת ה' אתכם, ואחר שאהבתי אתכם היאך אני יכול לשנוא אתכם איך אשיתך בבנים, ואין אשיתך אלא שנאה שנאמר (בראשית ג) ואיבה אשית".

וע"ז אומר הנביא שאני אוהב את עם ישראל ולכן נתתי להם ארץ חמדה וכו'.

מכל הנ"ל אנו יכולים לראות כיצד החשיבה התורה את מתנת ארץ ישראל, עד שנתניתה מהווה הוכחה לאהבת הקב"ה לעמו ישראל, משום שלולא אהבתו של הקב"ה לישראל הוא לא היה נותן להם את המתנה הזו, ונתינת ארץ ישראל לעם ישראל מעידה על כך שעם ישראל הוא העם הנבחר, אשר תכלית כל הבריאה היא בשבילו, וכל חפצו של הקב"ה הוא להיטיב לו, ולכן הוא נתן לו את הארץ הזאת שכה נתאוו אליה אבותינו.

ומעתה מובן היטב מדוע מאריכים במקרא ביכורים להודות על כל עצם קיומו של עם ישראל, משום שכאמור, נתינת ארץ ישראל היא ההתגשמות של הבחירה שבחר הקב"ה בעם ישראל, וממילא כאשר באים להודות על הארץ יש להודות על הבחירה שבחר ה' בעם ישראל שמכחה הוא נתן לנו את הארץ.

מדברי הז"ל

ארץ שמתיא חיים תחילה

זעקתי אליך ה' אמרתי אתה מחסי חלקי בארץ החיים (תהלים קמב ו), מי אמר הפסוק הזה, דוד אמרו, חלקי בארץ החיים - הוא קורא ארץ ישראל ארץ החיים, למה, אמר ריש לקיש בשם ר' אלעזר הקפר מפני שמתי ארץ ישראל חיים תחילה לימות המשיח, לפיכך הוא קורא אותה ארץ החיים. אמר דוד מתאוה אני לישב בתוכה, ואין שאול מניחני, אלא כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה', לפיכך - זעקתי אליך ה'. ועל ידי שעשיתי כך נעשיתי מלך על ישראל.

שהיה יעקב מתאוה לחזור לארץ ישראל

ד"א זעקתי אליך ה' מדבר ביעקב, כשיצא מבית אביו מהו אומר אם יהיה אלהים עמדי וגו' (בראשית כח כ), תלה עיניו להקב"ה אמר אתה מחסי, א"ל הנה אנכי עמך וגו'. חלקי בארץ החיים - שהיה יעקב מתאוה לחזור לארץ ישראל, אמר יעקב ברשות יצאתי, אם איני נוטל רשות איני חוזר, אמר הקדוש ברוך הוא רשות אתה מבקש, הרשות בידך - שוב אל ארץ אבותיך. מדרש תנחומא ויצא כג.

ארץ ישראל שקולה כנגד המילה וכנגד כל מה שנברא בששת ימי בראשית כתיב וזכרתי את בריתי יעקוב וגו' והארץ אזכור. מן הפסוק הזה אתה למד שני דברים, שארץ ישראל שקולה כנגד המילה, כשם שמילה דוחה את השבת כך כבושה של ארץ ישראל דוחה את השבת, ועוד שהיא שקולה כנגד כל מה שנברא בששת ימי בראשית, ביום ראשון כתיב וירא אלהים את האור כי טוב, ובארץ כתיב כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה, בשני כתיב יהי רקיע בתוך המים, ובארץ כתיב ארץ נחלי מים, בשלישי כתיב תדשא הארץ דשא וגו', ובארץ כתיב ארץ חטה ושעורה, ברביעי כתיב יהי מארת, ובארץ כתיב ארץ וגו' לא תחסר כל בה, בששי נברא אדם וחווה שנאמר ויאמר אלהים נעשה אדם, ובארץ כתיב כי האדם עץ השדה, בשביעי כתיב ויברך אלהים את יום השביעי, ובארץ כתיב ואכלת ושבעת וברכת.

חבב הקב"ה את ארץ ישראל ששקולה כנגד כל הבריות

ראה מה חיבה חבב הקדוש ברוך הוא את ארץ ישראל ששקולה כנגד כל הבריות שברא בעולמו, אמר משה לישראל לא חבב הקדוש ברוך הוא לאומה בעולם כשם שחבב אתכם שנאמר ובך בחר ה' אלהיך להיות לו לעם סגלה, ולא חבב מכל הארצות אלא ארץ ישראל שנאמר ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה הרי אתם נכנסין לתוכה על מנת הדרישה שנאמר ויתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו חקיו ותורתיו וגו'. ילקוט שמעוני עקב תתס.

מדברי רבותינו

תועלת בעשיית המצות עליה, ואף על פי שדבר זה אינו מושג ומורגש בשכל האנושי, הוא מושג בשכל חכם הרזים כי א-ל דעות ה'.

"תורת המנחה" לר' יעקב ב"ר חננאל סקילי תלמיד הרשב"א. (פרשת עקב, דרשה סח).

אל תחשבו להשתקע בחו"ל ח"ו לקיים ואכלה אתכם ארץ אויביכם

ידוע שחובת המתפלל לכוון גופו כנגד ירושלים וכו', וכאן ראינו לזכור ירושלים שנית, לומר שלא יספיק הרושם והרמז וכו'. ולזה צריך כל אדם מישראל לעשות בלבו הסכמה קבועה ותקועה לעלות לדור בארץ ישראל, ולהשתוקק להיות זוכה להתפלל שם לפני היכל מלך, אעפ"י שחורב לא זזה שכניה ממנו, והדר בחו"ל עובד ללא אלהי אמת כמו שאמר דוד המלך כי גרשוני היום מסתפח בנחלת ה'...

ע"כ שמעוני אחי ורעי המתגוררים בארץ לא לנו על אדמה טמאה, זכרו את ה' וירושלים תעלה על לבכם, התקוששו וקושו. המזכירים את ה' אל דמי לכם תמיד לא יחשו. ואל תתנו דמי לו עד יכונן ועד ישים את ירושלים תהלה. עושו גושו חושו, ואל תחשבו להשתקע בחו"ל חס ושלום לקיים ואכלה אתכם וכו', זאת היתה חטאת אבותינו שגרמו בכיה לדורות כי מאסו ארץ חמדה. והיא שעמדה לנו בגלותנו המר, שלא אחד בלבד עמד עלינו, אלא בכל דור לא שקטנו ולא שלוננו, על צוארנו נרדפנו, יגענו ולא הונח לנו, כמת מלב נשכחנו, אחר ששכחנו דירת ארץ ישראל לגמרי.

אין אחד מאלף מתעורר להחזיק בה להתיישב שם לדור כי אם אחד ממדינה ושנים בדור. אין איש שם על לב מבקש אהבתה דורש שלומה וטובתה ולא מצפה לראותה. כמדומה לנו בהיותנו מעט בשלוח בחוץ לארץ שכבר נמצאנו ארץ ישראל וירושלים אחר דוגמתה...

ציון היא דורש אין לה, היינו עזובה היינו שכוחה. גם היא נאנחה ותשב אחור וזודה חמק עבר, שלח ידו מן החור, והבנים חשך משחור תארם הלכו שחוח בגוים לא מצאו מנוח... כל זאת באתנו, כי כארז נמשלנו, ארץ צבי שכחנו, לשוב אל ארץ מולדתנו לא זכרנו...

התורה תלויה בעם ה' על נחלת ה'

כי ישראל קרוים נחלת ה' והארץ היא נחלתו, והתורה תלויה בשניהם בעם ה' על נחלת ה' והעוזב אחת עוזב השנית על דרך האמת. ואמרו בבראשית רבה פ"ר לך לך (מו, ט) אם נכנסין לארץ מקבלין אלהותי ואם לאו וכו'. ואין להאריך בידוע כמה הפליגו חז"ל בשבח א"י והדרים בה כי התלמוד והזוהר וספרי החכמה מלאים מפה לפה. וכן המפרשים מלאו ידיהם לה' להזכירה לשבח גדול, ביחוד הראב"ע והרמב"ן על התורה יעוין עליהם ובעל ספר הכוזר.

סידור בית יעקב להיעב"ץ סולם בית אל ג, ו.

אין להקב"ה כ"כ נחת רוח מהמצוות בחו"ל

ואחר שהודיעם הגלות ציום על מצות תפילין ותלמוד תורה ומזוזה לומר לך שאע"פ שיגלו מן הארץ לא יפטרו מן המצוות, שלא יאמרו כי אין חיוב המצוות אלא בארץ כענין שנא' (דברים ד ה) ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים וגו' לעשות כן בקרב הארץ, (דברים ו א) וזאת המצוה והחקים והמשפטים אשר צוה ה' אלקיכם אתכם לעשות בארץ, (שם יב א) אלה החוקים והמשפטים אשר תשמרון לעשות בארץ אשר נתן ה' אלקי אבותיך לך לרשתה. אינו כן.

כי אף על פי שיעקר חיוב המצוות בארץ וכן הוא על דרך האמת, ועל כן מרע"ה נתחנן ליכנס לארץ, ויעקב נשא ב' אחיות בחוזה לארץ ולא נכנס בשתייהן לארץ וכו', צוה הקדוש ברוך הוא כשיגלו שיתעסקו בהם, כדי שלא ישכחו אותם ולכשיחזרו בארץ יהיו מלומדין בהם ובקיאים בעשייתם, כמו שמחנכין לנער מבן עשר ומבן אחד עשר שנה קודם זמן חיוב במצות, ולא מפני שהוא חייב אלא כשיגיע לזמן החיוב כבר יהיה מורגל בהם, כך צוה השם ית' לישראל להתעסק במצוות בגלות בחו"ל.

וכן ארז"ל בספרי ואבדתם מהרה וגו', אף על פי שאני מגלה אתכם מן הארץ לחו"ל הו' מצוינין במצות שכשתחזרו לא יהיו בעיניכם כחדשים, משל למלך שכעס על אשתו וטרפה לבית אביה ואמר לה הוי מתקשטת בתכשיטים לכשתחזרי לא יהיו חדשים עליך, שנא' (ירמיה לא כ) הציבי לך ציונים וגו' דרך הלכת וגו' שובי אל עריך אלה.

ואם תאמר מ"מ אנו מחוייבין לעשותם בחו"ל כבארץ שהרי צונו לשם כבכאן, והעובר עליהם יענש והמקיימם הנה שכרו אתו, א"כ מאי נפקא לן מינה בין בארץ בין בחו"ל - נפקא מינא לעשות נחת רוח ליוצרינו, שכשישראל עושין מצות בחו"ל אין להקב"ה כ"כ נחת רוח כי הם ברשות אחרים ובארץ טמאה, ואדרבא כתי' שם (דברים ד כח) ועבדתם שם אלהים אחרים, וכת' ועבדתם שם אלהים מעשה ידי אדם, ולא מצינו שעבדו ישראל ע"ז אחר שגלו, אלא רמז על המצוות שהם נעשות ברשות אחרים כענין שנא' (מלאכי ב יא) ובעל בת אל נכר, ור"ל אלהי נכר הארץ בעל בת אל שהם ישראל שנא' בהם (תהלים מה יא) שמעי בת וראי והטי אזנך...

הארץ מרגישה בקיום המצוות והם תועלת לה

וגם לארץ עצמה יש תועלת, כי המצוות הם קיום העולם. ואל תאמר ומה תועלת יש לארץ בקיום המצוות, ומה הרגש יש לאבן דומה ולעפר הארץ, שהרי מצינו בעשיית העבירות שהיא נענשת ומרגשת דכתי' (במדבר לה, ג): ולא תחניפו את הארץ אשר אתם בה כי הדם הוא יחניף את הארץ ולא יאריך לא יכופר לדם; (ויקרא יח, כה) ותטמא הארץ ואפקוד עונה עליה ותקיא הארץ את יושביה; (שם שם, כח) ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אותה כאשר קאה את הגוי. וכשם שיש לה עונש ונזק בעשיית העבירות כך יש לה

כי רצו עבדיך את אבניה

מסר נפשו לחבב את ישוב ארץ הקודש

בספרו "בן יכבד אב" מספר הגאון רבי בן ציון ידלר זצ"ל "מגילת הרפתקאות שעברו לפני מאה שנה על אאמו"ר הגה"צ מוהר"ר יצחק זאב יאדלער זצ"ל, בעהמ"ח ספר תפארת ציון על מדרש רבה - מיום שמסר נפשו לעלות ולחונן עפר ארץ הקדש ולקבוע בה את משכנו עד יומו האחרון י"ב סיון תרע"ו".

"משחר טל ילדותו מסר נפשו לחבב את ישוב ארה"ק, ובעודו נער בן תמניא החליט בלבו הטהור לעלות ולקבוע משכנו בארה"ק. הוא סיפר לי ששגורה היתה תפלה בפיו שהש"י יזמין לו לאשה אשת חיל שתהא נאות לעלות עמו לא". תפלתו נתקבלה, והש"ת הזמין לו בעיר הורדנא אשה יראת ה' ה"ה אמי מורתי מלכה בת ר' יצחק ז"ל אשר בטח בה לב בעלה.

בהיותו אברך בן עשרים וארבע שנים (תרכ"ז), גמר אומר להוציא מן הכח אל הפועל את מחשבתו הטהורה לעלות ולהשתקע בארה"ק אשר עיני ה' בה מראשית השנה עד אחרית שנה, הוא הודיע את חפצו לאמי מורתי ע"ה, ויעץ לה שתמכור את כל רכושם והסחורה שבחנותה. אמי ע"ה שהיתה יראת ד' עשתה רצון בעלה, ומכרה את כל רכושם וקבצה בערך ארבע אלפים ר"כ.

אבא מארי ז"ל ואמי מורתי ע"ה לא שמו לב לקשיים שעמדו בדרכם. והגם שנחשבו בעיני כל כמתעתעים לעזוב ארץ מגורם, מקום שם רכשו רעים ואוהבים, ומקור מחיה ופרנסה, ולנדוד למדבר שמם עם שתי ילדות וילד קטן בן שנה ורבע, אבל הם לא שתו לבם לכל זה, ועמדו ועשו את דרכם לא".

ויהי כאשר ראו אוהביו שלריק הי' כל יגיעתם, וכי הוא עדיין עומד בדעתו, לזה הודיעו לאביו הרב יהודה דוד ז"ל, ויעצוהו שיגזור עליו בגזירת כיבוד אב לבל יסע לאר"י, וכן עשה, ואז מצא עצמו דחוק מאד לבלי להמרות גזרת אביו, לזה מצא תחבולה לשלוח את אמי הצדקנית נ"ע לאביו, ושתאמר לו שכבר הוחלט אצלה בהחלטה גמורה לנסוע לאר"י, ובאם אינו מניח את בנו לנסוע איתה, אזי ישפיע עליו שיתן לה גט פיטורין, כי לא תשנה דעתה מחמת שום דבר. בשמוע אביו את דבריה היוצאים מן הלב, נזכר בדברי זקנו הרה"ג חיים זלוטנער זצ"ל, שאמר שדור רביעי ישובו הנה, ובנו הוא הדור הרביעי ממנו, לזה ביטל גזירתו וברך אותם שיצליחו בנסיעתם ברוחניות ובגשמיות.

...ואמר (ר' יצחק זאב ידלר) בהתרגשות נוראה, היתכן שהקב"ה הזן ומפרנס מקרני ראמים ועד ביצי כינים, אינו מפרנס רק לתושבי חו"ל, ולאיש אשר נדבה רוחו להתיישב בארה"ק אינו מפרנסו?! השופט כל הארץ יעשה זאת?!

והקב"ה הזמין לו אנשים מכובדים לנסוע בצוותא לארץ הקדש, ובתוכם היה הגאון הישיש הר' אלעזר לנדא זצ"ל בן הגאון ר' יעקב משה זצ"ל בנו של הגאון ר' אברהם זצ"ל בנו של האדמו"ר הגר"א מווילנא זצלה"ה, והיה שמח שמחה גדולה על שהקב"ה הזמין לו לנסוע בצוותא עם נכדו של הגר"א מווילנא שהוא היה הראש והראשון לעורר את קדושת הארץ וזירז את תלמידיו לנסוע אל ארץ הקודש.

והנוסעים שהיו על הספינה היו זקנים וזקנות, והוא היה אברך בן כ"ד שנה ועמו שלשה ילדים קטנים, והי' פלא בעיניהם איפה נוסע אברך זה עם ילדים קטנים למדבר שממה, ושאלו אותו לאיפה הוא נוסע ולמי נוסע, השיב להם שיש לו אב עשיר בירושלים ואליו הוא נוסע, והוטב בעיניהם תשובתו... וכשבאו סמוך להעיר יפו אמר להם, האב העשיר שלי הוא האב העשיר שלכם, הוא האב לכל העולם, רק רצונו ברוך הוא שכל אחד יבטח בו כמאמר הכתוב השלך על ה' יהבך והוא יכלכלך.

יסורי ארץ ישראל

אחרי טלטולי נסיעה קשים הגיעו אל ארץ חמדתם, היה זה בשנת תרכ"ז. הם ירדו בנמל יפו ושמו מיד את פניהם לירושלים, וגם

בפנים הארץ עמדו לפניהם טלטולי דרך קשים, כי בימים ההם אין כבישים סלולים, הדרכים זרועים הרים וגבעות, אבני נגף וחתחתים, סלעים ועמקים, והכל משובש ומפותל. ולרכוב על החמור לא יכלו, וכך טלטלו את עצמם רגלי מיפו עד ירושלים, והילד נישא על הידיים. טפסו על הרים וגבעות, סחבו את רגליהם על אדמת הטרשים וערמות הסלעים, עד אשר הופיעו ובאו להר הקודש ירושלים, פלטרין של השי"ת.

יסורים קשים ומרים פגעו באבי מורי זצ"ל בשנה הראשונה לבואו לירושלים, הקב"ה יסר אותו ואת כל בני ביתו במחלות שונות ר"ל, עד שכל הכסף שהביא איתו מחו"ל אזלו בעד הרופאים והרפואות, וקבל הכל באהבה כמאמר חז"ל שא"י הוא אחד מהשלשה דברים שבא ע"י יסורין.

מצבו הלך וחסר מיום ליום, והוא בטחונו לא עזב. אז באה א"מ נ"ע ואמרה לו הלא אתה רואה שאיננו זוכים להיות בארץ הקודש והקב"ה אינו רוצה שאנו נדור בארץ הקודש, לזה הרי עדיין יש לי כלי כסף ותכשיטים, ונוכל בשווים לחזור להורדנא, אבל אם נאבד גם זה, לא יהיה לנו במה לחזור. השיב לה, לא נשוב להורדנא בשום אופן שבעולם, ואם אינני זוכה להיות בארץ הקודש בחיים, אז הרי יש הר הזיתים, אנחנו צריכים לצפות לישועת ה' כי ישועת ה' כהרף עין, ובטחוני על מאמר חז"ל שאפילו רשעים בגיהנם נדונים רק שנים עשר חדש.

ועל כל גל וגל נענע בראשו וקבל את הפורעניות ר"ל באהבה, ואדרבא מכל ריבוי היסורין הקשים והמרים שהיו לו, נתחזק בטחונו יותר כמאמר הפסוק הזורעים בדמעה ברנה יקצורו.

נתן תודה להקב"ה שלקח ממנו הכסף הטמא מחו"ל

וככלות שנים עשר חדש נתן תודה להקב"ה על כל היסורין שעברו עליו כמאמר חז"ל כשם שמברכין וכו' והתפלל בלב נשבר להקב"ה שירחם עליו ומי שאמר לעולם די יאמר לצרותי די, ומן השמים ריחמוהו וחלצו אותו מיסוריו. התחילה אמי מורתי נ"ע לשלוח ידי למסחר כפי שהורגלה מאז, ושכרה חנות ברחוב היהודים, החנות הראשונה על יד פתח החורבה של ר' יהודה החסיד מצד הימין, אך לא ידעה לדבר ערבית כלל [כי כל הסחורות היו צריכים לקנות מהערבים] ולימדה אבי מורי ז"ל מן התרגום קצת מילים ערביות, והתחילה להתעסק בחנות מכולת, וה' נתן ברכה והצלחה בכל מעשיה, וכן בעיני הקונים, שכל האנשים אמרו שהחמאה שלה יותר טוב מחמאת אחרים, וכולם באו לקנות חמאה רק ממנה, והי' ממש ברכה הנראה לעינים בבחינת אסוך השמן של הנביא אלישע, וכן היתה ברכה בכל מיני מכלת.

ובכל לילה ולילה הביאה אמי מורתי נ"ע את הכסף שהרויחה מכל היום ומסרה לאדוני אבי ז"ל, ומנה אותם וכתב בפנקס את הסכום שהביאה, ובערך תשעה חודשים נתמלא כל הסכום שהביאו מחו"ל, ומאז נפסק השפע הרב והרויחה רק לפרנסת בני ביתה, ונתן אבי מורי ז"ל תודה להקב"ה שלקח ממנו הכסף הטמא מחו"ל ונתן לו כסף קדוש מארץ הקודש.

רצוני שתהא חתונתי בעיר העתיקה

בשנותיו האחרונות גברה עליו חולשתו מאד, ועפ"י פקודת הרופאים היה צריך להחליף את האויר, והעתיק משכנו מחוץ לעיר העתיקה [אף שזה היה תמיד נגד רצונו], לשכונת בית דוד ע"י נחלת שבעה.

ובתחילת שנת תרע"ז ביקש ממני שאחזירו למגורו בעיר העתיקה, ואמר לי רצוני שתהא חתונתי בפנים העיר העתיקה. רצונו נתמלא, וקבעתי לו בית דירה בחצר אור החיים הקדוש זיע"א.

בשבת קודש י"ב סיון נצחו אראלים את המצוקים והעלה נשמתו הטהורה למרום עם תפלת המנחה, ההלויה היתה במוצש"ק וגדולי רבני ירושלים הספידוהו. נכרה לו מקום מנוחתו על יד מן רשכבה"ג מוהר"ל דיסקין זיע"א.

מענינא דיומא

ויהי בשלם סוכו

נאמר בתהלים (עו, ג) ויהי בשלם סוכו ומעונתו בציון. וביארו חז"ל (שוח"ט שם; וכע"ז במ"ר וירא נו, י) שישלם היינו ירושלים. וז"ל: "את מוצא שנקרא בית המקדש שלם, שנא' ומלכי צדק מלך שלם... ואברהם קרא לבית המקדש יראה, שנא' ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה... מה עשה הקדוש ברוך הוא, שיתף מה שקראו שניהם, אברהם קראו יראה, ושם קראו שלם, והקב"ה ירושלים, הוי ויהי בשלם סוכו, ומהו ירושלים, יראה ושלם". ומבואר בדברי הכתוב שישנו ענין מיוחד של סוכו בירושלים [וכל ארץ ישראל בכלל ירושלים, כמו שאמרו בזוה"ק (מדה"נ וירא קיד, ב)]. וצריך להבין מה השייכות בין שניהם. בכדי להבין ענין זה עלינו לעמוד על תוכנה של מצוות הסוכה.

השראת השכינה בישראל ע"י ענני הכבוד

ידוע שמצוות הסוכה היא כנגד ענני הכבוד שהיו לישראל ביציאתם ממצרים, וצריך להבין מדוע דווקא כנגד זה קבעה התורה חג מיוחד ולא כנגד דברים אחרים שהיו לעם ישראל בהליכתם במדבר כמו המן והבאר, ומהו המיוחד בענני הכבוד. והדברים מבוארים בדברי הגר"א בשיר השירים.

הגר"א מבאר שד' פסוקים הראשונים בשיר השירים "הם נגד ד' זמנים שהיו לישראל. הראשון [שיר השירים] נגד יציאת מצרים, שבאותו הלילה שרו שירה כמ"ש השיר יהיה לכם כליל התקדש חג. ופסוק ב' [ישקני] נגד מתן תורה כנ"ל. ופסוק ג' [לרחי שמניך טובים] הוא נגד בנין המשכן שהקריבו ע' פרים נגד העכומ"ז כנ"ל. ופסוק ד' הוא נגד ביאת הארץ שאז נשלם הכל".

ומוסיף הגר"א "וגם הם (- ארבעת הפסוקים) נגד ד' רגלים, הא' נגד פסח שאמרו שירה. והב' נגד שבועות שהוא מתן תורה. והג' נגד סוכות שהוא זכר להיקף ענני כבוד שהיה תלוי בבנין המשכן כידוע... והד' משכני אחרים הוא נגד שמיני עצרת שהוא לישראל לבדו".

מבואר מדברי הגר"א שהפסוק "לרחי שמניך טובים", מדבר על בניית המשכן, ועל סוכות שהוא זכר לענני כבוד שהיו במשכן.

ומבאר הגר"א שם מדוע בניית המשכן וחג הסוכות תלויים זה בזה "לפי שכשעשו את העגל נסתלקו העננים ואז לא חזרו עד שהתחילו לעשות המשכן, ומשה ירד ביוה"כ, ובמחרת יו"כ ויקהל משה, וצויה על מלאכת המשכן, וזה היה ב"א תשרי... ובט"ו התחילו לעשות, ואז חזרו ענני כבוד, ולכך אנו עושין סוכות בט"ו תשרי" [בזה מתרץ הגר"א את קושיית הטור מדוע אין עושים סוכות בפסח שאז התחילו הענני כבוד].

מבואר מדברי הגר"א שמה שעושים סוכות זכר לענני כבוד, הכוונה היא זכר לענני כבוד שחזרו לעם ישראל כאשר הם בנו את המשכן, לאחר שהם הסתלקו בחטא העגל.

וביאור הדברים, שענני הכבוד ענינם השראת השכינה בישראל, וכמ"ש הרמח"ל במאמר החכמה בביאור ברכת שופרות "הענן הוא הלבוש שבו מתלבש האור העליון ליגלות למטה". וממילא לאחר יום כיפור שנתרצה הקב"ה לישראל והסכים להשרות את שכינתו ביניהם, ואמר להם לבנות משכן על מנת שיהיה "ושכנתי בתוכם", ממילא אז חזרו ג"כ ענני הכבוד.

והארץ בזה הגר"א ג"כ ב'אדרת אליהו פר' כי תשא וז"ל: "זוהו התפילות שעשה כל ארבעים יום האלו [שמר"ח אלול עד יו"כ] להשיב שכינתו בתוכינו כראשונים שאמר לו מעשה המשכן בשביל 'ושכנתי בתוכם' והפסידו, ועתה לא שב אחור עד שהשכין השכינה".

ובהמשך דבריו מאריך לבאר שהקב"ה נענה למשה רבינו ביו"כ והשרה שכינתו בענן על המשכן. [ועיי"ש מה שהארץ לבאר כל סדר בקשותיו של משה בענין זה והדברים ארוכים].

ועכ"פ מבואר ענין זה שהחזרת ענני הכבוד ענינם החזרת השראת השכינה בישראל, שזה נעשה כאשר נתרצה הקב"ה לעם ישראל לעשות משכן ולשכון בתוכם, ולזכר זה אנו עושים חג הסוכות.

ובאמת ידוע מדברי הזוה"ק במקומות רבים שסוכה הוא צילא דמהימנותא, דהיינו שבישיבה בסוכה אנחנו חוסים תחת צל השכינה, שזה באמת ענין הסוכה שהיא זכר להשראת השכינה שהיתה במשכן ע"י ענני הכבוד.

דבר העורך

חג הסוכות הוא זמן שמחתנו. בכל המועדים ישנו חיוב שמחה, וכלשון הרמב"ם (פ"ו מהל' יו"ט הי"ז) "חייב אדם להיות בהן שמח וטוב לב הוא ובניו ואשתו ובני ביתו וכל הנלוים עליו". וק"ו בחג הסוכות שבו ישנה שמחה יתירה, ועליו נצטוונו "ושמחת בחגיך והיית אך שמח". ומבואר בגמ' שהשמחה אינה מסתיימת בלב, אלא שאדם צריך לעשות פעולות המביאות אותו לידי שמחה, על ידי אכילת בשר, ובזמן שאין בית המקדש ע"י יין, וכל אחד ואחד בראוי לו, לעשות את הדברים שמביאים אותו לידי מצב של שמחה.

השאלה היא במה אנו שמחים. אמנם לנו, כיהודים, לא חסר במה לשמוח, אך השאלה היא מה היא השמחה המיוחדת לסוכות.

חז"ל מבארים (בזוה"ק רע"מ אמור קד, א) שענין השמחה בחג הסוכות הוא שהקב"ה שמח בעמו ישראל, וממילא גם ישראל שמחים בהקב"ה.

והדברים מתבארים לפי דברי הגר"א (שהובאו במדור מענינא דיומא), שענינו של חג הסוכות הוא על הריצוי שנתרצה הקב"ה לישראל וכיפר להם על חטא העגל, וכפי שמבאר בסידור הגר"א בשיח יצחק ששלושת הלשונות שאנו אומרים בתפילת יו"ט "אתה בחרתנו מכל העמים אהבת אותנו ורצית בנו" מכוונים כנגד שלשת הרגלים, אתה בחרתנו כנגד חג הפסח, שבו בחר בנו ה' לעם, אהבת אותנו הוא על נתינת התורה בחג שבועות, ורצית בנו הוא על חג הסוכות שבו נתרצה הקב"ה לישראל, ומוסיף שם שלכן ישנה שמחה יתירה בסוכות.

דהיינו שרצון הוא דרגה יותר גדולה מאהבה, שע"י שנתרצה הקב"ה לנו אע"פ שחטאנו, הרי זה מגלה על גודל החיבה של הקב"ה אלינו ואהבתו אלינו בעצם היותנו בניו, ולכן בחג הסוכות ישנה שמחה מיוחדת שבו הקב"ה שמח בבניו, ואף אנו שמחים בו - ישמח ישראל בעושינו. וממילא כל יהודי באיזה דרגה שהוא נמצא הרי הוא שייך בשמחה זו, שהרי עליו לשמוח בעצם היותו יהודי וזה שהוא זה שנבחר לייצג את הקב"ה בעולם הזה, וכשם שהקב"ה שמח בו בעצם היותו יהודי.

ובאמת בסוכות ישנו ג"כ את ענין האהבה להקב"ה וכמו שנאמר בשיר השירים (ב, ג) "בצלו חמדתי וישבתני", ומבארים חז"ל בזוה"ק (אמור קג, א) שמדובר על חג הסוכות שאנחנו אומרים שאנחנו חמדנו לשבת בצלו של הקב"ה - בסוכה. והדברים מתקשרים זה בזה שבסוכות שהוא זמן הריצוי, הקב"ה מראה את אהבתו לישראל, וישראל משיבים לו אהבה והולכים לחסות בצלו בסוכה.

כך מתאר הנביא (ירמיהו לא, לד - לו) את אהבתו של ה' לעמו: "כה אמר ה' נתן שמש לאור יומם, חקות ירח וכוכבים לאור לילה.. אם ימוש החוקים האלה מלפני נאם ה', גם זרע ישראל ישבתו מהיות גוי לפני כל הימים". - ור"ל כמו שהחוקים האלה לא ימוש, כן זרע ישראל לא ישבתו. מצוד"ד.

וממשיך הנביא: "כה אמר ה', אם ימדו שמים מלמעלה, ויחקרו מוסדי ארץ למטה, גם אני אמאס בכל זרע ישראל

על כל אשר עשו נאום ה"י.

- "ור"ל כמו שא"ל למדוד גובה השמים ולחקור במדידה עומק יסוד הארץ - כן לא אמאס בישראל בעבור פשעם". מצוד"ד.

ובביאור רמ"ד ואלו שם (עמ' רכט): "שכשם שאי אפשר למדוד השמים מלמעלה ולחקור מוסדי ארץ למטה, כך אי אפשר לחקור את האהבה הגדולה והדבקות הגמורה שיש לו להקב"ה עם ישראל. שאי אפשר להתפרד מהם בשום פנים ולמאוס בהם בכל העונות שעשו .. והדבקות הזו אי אפשר שיתפרד לעולמי עד ואין כח לעונות להפרידו, ואם הגלם מעל אדמתם אינו מפני מאיסתו בהם ח"ו, כי אם לצרפם וללבנם על ידי כור ומצרף של הגליות, ולהביא צדק עולמים לבסוף".

*

בימים אלו מן הראוי להתבונן ולראות את אהבת ה' והארת פניו לישראל בתוך כל ההסתה, כאשר למרות כל התופעות הקשות שבדורנו - דור עקבתא דמשיחא - אנו רואים גם מצד אחר איך שהקב"ה מאיר את פניו לישראל ומראה להם את אהבתו.

ארץ ישראל שהיתה שוממה במשך אלף שמונה מאות שנה התעוררה לחיים, ואנו זוכים לראות כיצד המוני יהודים ממלאים את רחובותיה. בימי הסוכות ניתן לחוש ברחובות את השמחה והחיות שבארצנו הקדושה.

נתינת ארץ ישראל לעם ישראל מראה אף היא את אהבתו של הקב"ה לישראל וכפי שהבאנו בגליון הקודם מדברי חז"ל המבארים ענין זה שעל נתינת הקב"ה לישראל את הארץ אמר הקב"ה שהוא מחמת אהבתו לישראל וכלשון חז"ל במדרש רבה (במדבר רבה כג, ז) "אל הקדוש ברוך הוא למשה הן הארץ הביבה עלי... וישראל חביבין עלי ... אני אכניס את ישראל שהן חביבין עלי לארץ שהביבה עלי".

כל מי שמתבונן בענין זה ומבין היטב את ענינה של ארץ הקודש, מבין שהימצאותנו בארץ ישראל אינה מציאות פיזית בלבד, אלא היא נגרמת מכח אהבת ה' לישראל, וכפי שכבר בזמנו כתב רבי יוסף חיים זונגפלד זצ"ל (במכתבו לאחיו הובא בספר האיש על החומה ח"ג עמ' 57) "נכון הדבר כי במשך השנים מאז באתי לכאן, וכבר עברו לטובה שלושים ואחת שנים, התחוללו כאן שינויים גדולים שלא התחוללו במשך אלף שנים לפני כן, ללא ספק נבנו כאן למעלה מאלף בתים יהודיים, ההתרחבות של העיר הקדושה עצמה, אשר בה הוקמו לאחרונה בניני מידות יפים שמעולם לא תיארו לעצמנו, בניית מסילת הברזל שבנינה נמשך והולך; לראות את המושבות החדשות, שטחים שהשממה והריקות שלטו בהם במשך דורות רבים, לבשו חיים ופריחה. ובכל מקום גנות ופרדיסים מוריקים ומבלבלים מלוא העין - האם לא יתכן לראות את יד ההשגחה העליונה בכל זה?".

בכך [ובדברים נוספים כמו פריחת עולם התורה ועוד] אנו רואים כיצד הקב"ה מאיר את פניו לעמו ישראל, ואע"פ שאיננו רואים לכך מצד מעשינו, מ"מ הקב"ה באהבתו לעמו מאיר את פניו אלינו ודואג לנו שנגיע לתכלית שלמותינו. דבר זה מחייב אותנו להתבונן בכך, ולהגיע עי"י לאהבת ה', וכפי שכתב הגאון ר' אברהם יפה זצ"ל (בהסכמתו לספר חבלי משיח בזמנינו) "שרבה החובה כעת לשום לב ועין פקחא על המאורעות בתקופתנו שהקב"ה מרבה חסדו הגדול להראות לפנינו גילוי שכינתו, ולא לסגור עינינו ולהטיח כלפי מעלה נסתרה דרכי מד' ח"ו".

זוהי השמחה שלנו בחג הסוכות, כאשר אנו מכירים בכך שאנחנו עם ה' ובנו בחר ה' לגלות את יהודו. בעצם היותנו יהודים יש לנו לשמוח, שכן אהבת ה' לישראל כוללת כל יהודי בכל מצב, ובפרט בחג הסוכות בו הקב"ה מראה את אהבתו לבניו ושמה בהם.

בברכת התורה, העורך

ומעתה מובן היטב הקשר שבין ירושלים לסוכה, משום שענין הסוכה הוא השראת השכינה, והחסיון בצל כנפי השכינה, וממילא מקומה של הסוכה הוא בירושלים ששם הוא מקום השראת השכינה. [ובזוה"ק (אמור קד, א) לאחר שמדבר על ענין צילא דמהימנותא שישנה בסוכה, מבאר שהיושב בארץ ישראל, יושב ג"כ בצילא דמהימנותא].

תיקון העולם ע"י עם ישראל בארץ ישראל

ובמש"כ הגר"א שהפסוק 'לריח שמניך טובים' הולך על בנין המשכן ועל חג הסוכות, ביאר הגר"א שהוא משום שבבית המקדש נאמר "וגם אל הנכרי אשר לא מעמך ישראל הוא וכו' ובא והתפלל אל הבית הזה", דהיינו שמבית המקדש [שהוא השלימות של השראת השכינה שהתחילה במשכן] נהנו גם אומות העולם וע"ז אומר הפסוק "לריח שמניך טובים שמן תורק שמך על כן עלמות אהבון" דהיינו שהעלמות' שהם אומות העולם ג"כ נהנו מהשראת השכינה שהיתה בישראל, אמנם הם לא נהנו ממנה ממש אלא בבחינת הריח, כמו מי שמריח מאכל מרחוק שאע"פ שאינו יכול ליהנות מהמאכל מ"מ הוא נהנה מריחו.

ובאמת גם בסוכות ישנו את הענין הזה, וכידוע שבסוכות היו מקריבים שבעים פרים כנגד שבעים אומות העולם, וכמו כן מבואר בגמ' (ע"ז ג, א) שלעתיד לבא הקב"ה ינסה את הגויים במצוות סוכה. וכמו"כ נאמר בנביא (זכריה יד, טו - יט) "והיה כל הנותר מכל הגוים הבאים על ירושלם ועלו מדי שנה בשנה להשתחוות למלך ה' צבאות ולחג את חג הסוכות. והיה אשר לא יעלה מאת משפחות הארץ אל ירושלם להשתחוות למלך ה' צבאות ולא עליהם יהיה הגשם. ואם משפחת מצרים לא תעלה ולא באה ולא עליהם תהיה המגפה אשר יגף ה' את הגוים אשר לא יעלו לחג את חג הסוכות. זאת תהיה חטאת מצרים וחטאת כל הגוים אשר לא יעלו לחג את חג הסוכות".

אלא שבאמת צריך להבין מדוע ענין בית המקדש וענין הסוכה שייכים לגויים, עד כדי כך שהנביא מתייחס כ"כ בחומרה לאומות העולם שלא יעלו לחג את חג הסוכות.

ביאור הדברים כפי שכבר ביארנו במקור"א שתכלית הבריאה הוא השראת השכינה בארץ, וכמ"ש הרמח"ל במאמר החכמה (בחינת ברכת אתה קדוש) "והנה המצב הטוב שישאר בו העולם הוא שיהיו הברואים בכל ההכנה המצטרפת, ומלכותו ית' תהיה מתגלית עליהם תמיד, והם מקבלים מזה טובה אחר טובה עד אין תכלית, כי הנה הוא ית"ש בלתי בעל תכלית, וטובו בלתי בעל תכלית, ובהיותו שורה עליהם ומתקשר בהם, ימצאו מקבלים טוב בלא תכלית".

וכן האריך בזה הרמח"ל בדעת תבונות (סי' קס) שהשראת השכינה היא השורש של כל הטוב שיש בעולם הזה, וככל שתגדל השראת השכינה כך יתרבה הטוב בעולם הזה. וכל מה שנעשה בעוה"ז, מוביל לקראת התכלית הזו, להשרות את השכינה בשלימות בעולם הזה, וכל פעולה שנעשית בעולם, מסבב הקב"ה שהיא תגרום לתכלית הזאת, וכך הולך העולם ונתקן יותר ויותר עד שיגיע לתכלית תיקונו לעתיד לבא.

והנה התכלית הזאת אינה יכולה להתקיים אלא ע"י עם ישראל ובארץ ישראל, כלומר הקב"ה משרה את שכינתו על עם ישראל דרך ארץ ישראל, ועי"ז נמשכת ההשפעה לכל אומות העולם, וכפי שכותב הרמח"ל במאמר החכמה (בביאור ברכת מלכויות) "והנה לשתתחזק הקדושה כראוי צריך שיהיו ישראל בארץ ישראל, כי הם עם הנבחר והיא הארץ הנבחרת ובישראל ימלוך מלך מבית דוד שהוא המלך הנבחר ובו נקשרים כל ישראל ליקשר בקדושה. ואם אחד מהתנאים האלה חסר, אין הקדושה מתחזקת כראוי".

דהיינו שכיון שעם ישראל הוא העם הנבחר - שבו בחר הקב"ה שדרכו תגלה השכינה בארץ, וארץ ישראל היא הארץ הנבחרת - שבה בחר הקב"ה לגלות את שכינתו, לכן צריך את שני התנאים האלו (וכן את התנאי של מלכות בית דוד) בשביל שהקדושה תתחזק כראוי, כלומר שהשכינה תשרה בארץ.

וכך אנו מוצאים במקראות שמדגישים שוב ושוב את הענין הזה שהקב"ה נקרא אלוקיך ציון ושהקב"ה שוכן בציון, ונאמר ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשיו והיתה לה' המלוכה, דהיינו שמלכות ה' תלויה בציון, משום שהקב"ה קשר את שמו במקום הזה שנקרא ציון, ודווקא ע"י שעם ישראל יהיו בארץ ישראל תגלה מלכות ה' בעולם ותשרה השכינה בארץ, וכפי שאנו מסיימים את ברכת אתה קדוש בימים נוראים "ותמלך אתה ה' לבדך כל מעשיך בהר ציון משכן כבודך ובירושלים עיר קדשך ככתוב בדברי קדשך ימלוך ה' לעולם אלוקיך ציון לדור ודור".

מעתה אנו מבינים היטב מדוע מוגדר בית המקדש בפסוק על כן עלמות אהבון, ומדוע חייבים אומות העולם לחוג את חג הסוכות, משום שכאמור ענין בית המקדש וענין חג הסוכות, שהוא השראת השכינה, הוא תיקון גם לאומות העולם, שע"י שהשכינה שורה בישראל, בזה נתקן העולם ומגיע גם לאומות העולם ההשפעה של זה.

ומשום כך החמיר הקב"ה כ"כ באומות העולם שלא יעלו לארץ ישראל לחוג את חג הסוכות, משום שהעליה לחוג את חג הסוכות מבטאת את ההכרה של אומות העולם בכך שהקב"ה משרה את שכינתו על עם ישראל בארץ ישראל, וממילא אם הגויים מתנגדים לזה ואינם מכירים בתהליך הזה שהקב"ה מחזיר את שכינתו לציון ע"י עם ישראל, הרי הם מפריעים לדבר המרכזי בבריאה, ולכן אין להם זכות קיום.

מדברי הז"ל

שעמדתם בסיני וקבלתם את התורה וכתבתי שאני אוהב אתכם שנאמר (דברים ז) כי מאהבת ה' אתכם, ואחר שאהבתי אתכם היאך אני יכול לשנוא אתכם איך אשיתך בבני, ואין אשיתך אלא שנהא שנהא' (בראשית ג) ואיבה אשית, (ירמיה ג).

ואתן לך ארץ חמדה. למה נקראת חמדה שבהמ"ק נתון בתוכה, הה"ד (תהלים סח) ההר חמד אלהים לשבתו. ד"א ארץ חמדה שחמדו לה כל המלכים, שבין העי ובין יריחו אינו אלא ג' מילין לזו מלך ולזו מלך. ד"א ארץ חמדה, רבנין אמרי ארץ שנחמדו לה אבות העולם, אברהם שנאמר (בראשית יב) לך לך מארצך יצחק "גור בארץ הזאת", יעקב "ונשאתני ממצרים". ולמה הם מתחמדים לה, אמר רשב"ל מפני שהם חיים תחלה לימות המשיח.

ומה נחלת צבי, למה הוא מושלה לצבי מה הצבי משאדם מפשיטו אין עורו מחזיק את בשרו כך בשעה שזכו ישראל אין ארץ ישראל מחזקת פירותיה. ד"א מה צבי זה קל לאכול, כך א"י פירותיה קלין לאכול. ורבנין אמרי מה צבי זה רגליו קלין יותר מכל בהמה ומן החיה, כך א"י ממחרת לבשל פירותיה יותר מכל הארצות.

וכל כך למה, אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל, כדי שיהא שמי מיוחד עליכם. שמות רבה (וילנא) פרשת משפטים פרשה לב.

בשביל שדורשה דורש כל הארצות עמה

"ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה", וכי אותה בלבד הוא דורש והלא כל הארצות הוא דורש שנאמר "להמטיר על ארץ לא איש"; "להשביע שואה ומשוואה", ומה תלמוד לומר ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה, כביכול אין דורש אלא אותה ובשביל דרישה שדורשה, דורש כל הארצות עמה.

כיוצא בו אתה אומר "הנה לא ינום ולא ישן שומר ישראל", וכי ישראל בלבד הוא שומר והלא הוא שומר את הכל שנאמר "אשר בידו נפש כל חי ורוח כל בשר איש", ומה תלמוד לומר שומר ישראל, כביכול שאינו שומר אלא ישראל ובשביל שמירה ששומרם, שומר את הכל עמהם.

כיוצא בו אתה אומר "והיו עיני ולבי שם כל הימים", והלא כבר נאמר "עיני ה' המה משוטטים בכל הארץ", ואומר "בכל מקום עיני ה' צופות רעים וטובים", ומה תלמוד לומר והיו עיני ולבי שם כל הימים, כביכול אין עיני ולבי אלא שם. ספרי דברים פרשת עקב פיסקא מ.

כדי שיהא שמי מיוחד עליכם

"ואנוכי אמרתי איך אשיתך בבנים ואתן לך ארץ חמדה" (ירמיה ג). ואנוכי אמרתי איך אשיתך בבנים. מהו אשיתך, אמר הקדוש ברוך הוא משעה

מדברי רבותינו

שהוא עץ הדעת טוב ורע כי מות ימותו בגלות הזה בעה"ז ובעונש גהנם לעולם הבא.

אברבנאל בראשית פרק ג.

הקשר שיש לעם ישראל ולארץ

בתהלים (פז, ד) כתוב "הנה פלשת וצור עם כוש זה ילד שם. ולציון יאמר איש ואיש ילד בה" - רואים הבדל בהגדרה של ישיבת ארץ ישראל בין האומות לישראל. באומות הוזכר "ילד שם" שזה מורה שבמקרה נולדו שם, כי הלשון שם יכול ליפול על כל מקום שהוא, ויכלו להיוולד בכל מקום אחר, אבל בישראל כתוב "ילד בה" מיחד את המקום בה' הידיעה, כי הם קשורים לציון, וזה מראה על הקשר שיש לעם ישראל עם ארץ ישראל.

פרי גידולים מהגה"צ ר' גדליה אייזמן זצ"ל עמ' קמד.

ארץ ישראל מקור החיים

האלשיך הקדוש ביאר את הכתוב (דברים ח, ז) 'ארץ נחלי מים עינת ותהמת יצאים בבקעה ובהר' שהכוונה היא שבכל המקומות בעולם זרימת המים של הנהרות נובעות מחוץ לגבול ארצם מלבד ארץ ישראל שהם נובעים מתוכה - מהבקעה ומההר.

ויש להוסיף עוד, כי בזה מובן למה א"י מכונה 'ארץ החיים' (כמ"ש באבות דרבי נתן לד, י), ידוע שהסבא מקלם זצ"ל ביאר כי המושג 'חי' הונח על דבר שבא מעצמו ולא מאחר, ולכן השם יתברך שממנו הכל נקרא חי העולמים. ומטעם זה עני משול כמת, כי כל דבר שאין לו מעצמו אלא מקבל מאחר, חסר לו בחיות וזה גם המובן של 'שונא מתנות יחיה'. מעתה אפשר לומר מכיון שיש מעלה מיוחדת בא"י שהנביעה יוצאת ממנה לכן היא נקראת 'ארץ החיים'. וכן מוזכר בהלל 'אתהלך לפני ה' בארצות החיים' שהכוונה היא לא"י.

ואמר רבינו זצ"ל שראה הערה של אדם גדול, מדוע כתוב בפר' שביעית 'וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית' הלא אפשר היה לקנות דברי מאכל מחו"ל כמו בכל מקום שיש רעב. ותירץ שהבקשה שלהם אינה מתייחסת שלא יהיה להם מה לאכול, אלא שיחסר להם הפירות המיוחדים במעלתם של גידולי ארץ ישראל.

שם עמ' קנא.

ישראל בארץ ישראל כאדם הראשון בגן עדן

ואומר שעם היות כלל האנשים בני אדם המה, הנה האומה בפרט היו עיקר המין והמובחר שבו, עד שמפני זה נקראת אדם שנאמר (יחזקאל ל"ד) ואתנה צאני צאן מרעיתי כו'.

ועתה ראה איך נדמה ענין האומה לענין אדם אביהם. אדם יצרו אלהים עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים, כן בהיות ישראל במצרים נבזים ושפלים הקים השם מעפר דל ונתן להם התורה שהיא נשמת חיים. ונטע הקדוש ברוך הוא גן בעדן מקדם, כן בהנחל עליון גוים בהפרידו בני אדם בחר בארץ הקדושה ובפרט בירושלם הבנויה שהיתה כגן ה' וכנה אשר נטעה ימינו.

אדם לקחו האלהים וינחהו בג"ע כן לקח את ישראל מכור הברזל ממצרים, וינחם בגבול קדשו הארץ הקדושה, והיא ירושלם עיר הקדש, שתמיד עיני ה' אלהיך בה. בגן הצמיח השם כל עץ נחמד למראה וטוב למאכל, כן הצמיח בארץ הקדושה חטה ושערה וגפן ותאנה ורמון זית שמן ודבש כל עץ טוב למאכל. הצמיח בתוך הגן עץ החיים המותר לאדם, והמביאו לחיים נצחיים, ועץ הדעת טוב ורע שנאסר עליו. כן בארץ ישראל היה עץ החיים, והוא בית המקדש, התורה והנבואה, והיה גם כן שמה בקרב הכנעני העבודות זרות, שהיו עובדים תחת כל עץ רענן להוריד מהכחות העליונים טובות מדומות ומרה באחרונה.

נהר יוצא מהשגחת ה' להשקות את א"י בכל הטובות וההצלחות

נהר היה יוצא מעדן להשקות את הגן. כן נהר השפע היה יוצא מהשגחת השם להשקות את הגן שהוא ארץ ישראל בכל הטובות וההצלחות. אבל אמרו משם יפרד והיה לארבע ראשים דרשו רז"ל על ארבעה מלכויות. פישון בבל. גיחון מדי. חדקל יון. פרת ארץ רבה. ויהיה רומז שכמו שנהר השפע וההשגחה לטוב היה יוצא מעדן החכמה האלוקית להשקות את גנו ואת אדמתו הקדושה כן בהשפע ישראל משם יפרד המשפט ההשגחיי והיה לארבע ראשים הממלכות שבאו עליה לכבשה ולהחריבה.

ויניחם בארץ ישראל לעבדה ולשמרה

וכמו שלקח ה' אלהים את האדם וינחהו בג"ע לעבדה ולשמרה. כן לקח את ישראל ויניחם בא"י לעבדה ולשמרה במצות עשה ומצות לא תעשה כפי משפט אלהי הארץ. וכמו שצוה ה' אלהים מכל עץ הגן אכול תאכל וגו' כן צוה הש"י שיאכלו מטוב הארץ אבל שלא יעבדו אלהים אחרים

כי רצו עבדיך את אבניה

השורש לכל קיום הישוב והרחבתו

לכבוד יום הזכרון לפטירת רבינו הגר"א החל בחג הסוכות, אנו מביאים כאן רשימות מהגאון ר' ישעיה חשין זצ"ל (שהיה ראש המלמדים בת"ת עץ חיים. הרשימות התפרסמו בסוף ח"ב של ספרו דברי ישעיהו, בחלק 'רשימות וזכרונות'), המתאר, בתור צאצא של תלמידי הגר"א, את עלייתם של תלמידי הגר"א לארץ ישראל. וכך הוא כותב:

ראשית, צריכים כל בית ישראל לדעת שכל הענין הזה הוא אינו רק ענין של זמן העבר, לא רק לשם סיפורי דברים על מה שהיה בימים קדומים. צריכים לדעת שהאלן קיים ופורה רק על יסוד שורשו. השורש הגדול של הישוב עד כה ועד ביאת משיח צדקנו במהרה בימינו, הוא תלמידי הגר"א ותלמידי הבעש"ט, שהם הם שיסדו והקימו את יסוד הישוב במסירות נפשם ומתוך סכנות נוראות. בזכות השורש הנשגב הזה תלוי כל קיום הישוב והרחבתו.

בכדי לדעת ולהבין לרוחם, התלהבותם, ומסירות נפשם של תלמידי הגר"א, והסתכנותם בנסיעה לאר"י משך שנה בסירות קטנות על מים רבים אדירים, וסבלותם בהתישבות הראשונה, בזמן של מחלות, מגפות ופרעות ר"ל, ולהבין לעקשנותם הגדולה בעבודה זו, צריכים קודם ללמוד הרבה את היסוד הרוחני שלהם, את "סערת אליהו" רבם הגר"א לקיבוץ גלויות וישוב ארה"ק, שזה היה יסוד היסודות שתלמידי מסרו את נפשם ובאו באש ובמים בכדי לקרב את הגאולה במצוות רבם.

שיירת שבעים נפש משקלוב לירושלים

השיירה הראשונה בשבעים נפש משקלוב, יבנה דרייזין, הגיעה לצפת ביום ח' אלול תקס"ט. מי יוכל לספר ומי יוכל לתאר את מסירות נפשם ומכ"ש את רוחם הסוערת "בסערת אליהו" רבינו הגר"א לשם קירוב הגאולה ע"י קץ המגולה. כי ראו ברוח קדשם כי הגיעה עת לחננה כי בא מועד כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו.

אחר זמן קצר עברו חלק מהם להתיישב בירושלים. הראשון ר' הלל [ריבלין] משקלוב בעל קץ המגולה, ור' מנדיל משקלוב, ובנו ר' נתן נטע, ואדוני זקני ר' סעדיה, ור' ש"ז שפירא. בראש עבודת ההתיישבות בצפת היו ר' ישראל משקלוב בעל פאת השולחן, וא"ז ר' יצחק מחסלאוויץ, ובראש עבודת ההתיישבות בירושלים היו ר' הלל ור' מנדיל ור' סעדיה.

מי יוכל לספר את פרשת התלאות שסבלו המתיישבים הראשונים; מגפות ופרעות, חסרת מים, עוני ומחלות שונות. ומי יוכל לספר את גבורת רוחם ועקשנותם, להחזיק את הישוב שעמד בכל יום להתמוטט ולהתבטל ח"ו, לרגלי הצרות והתלאות, ורק בכח החזק והאדיר של אמונתם העמוקה במצוות רבם הגר"א וברכותיו, החזיקו מעמד בעקשנות שאין בכח איש לתאר ולספר.

אב אבי אבי, הגאון הצדיק ר' יצחק מחסלאביץ ז"ל המכונה ר' איצלה, מגדולי תלמידי הגר"א זצ"ל היה, ומראשוני העולים בשיירת העולים הראשונה של תלמידי הגר"א, שיירת "שבעים נפש", שעשתה נסיעה ארוכה ומסוכנת בים וביבשה במשך עשרה חודשים, ימים שלש מאות, ונחשול תלאות, ותקעה לה יתד עם בואה בעיר הקודש צפת בשנת תקס"ט.

לפני צאתו לדרך הארוכה להפליג לארץ, נסע תחילה לוואלוזין, להפרד מאת הגאון ר' חיים מוואלוזין, כשנודע לגאון הר"ח דבר בואו של ר' יצחק אליו, צוה על כל בני הישיבה לצאת להקביל את פניו של האורח הדגול.

מספר עובדות על התישבותם של תלמידי הגר"א בארה"ק, מביאים המוציאים לאור (חתניו של ר' ישעיה חשין) ממה ששמעו מפיו של ר' ישעיה:

"מעשה נורא ומופתי היה מספר ר' ישעיה. בימי המגפות הקשות ר"ל, שפרצו בירושלים בתקופת תלמידי הגר"א, היו נוהגים להוציא

את המשפחות אל מחוץ לעיר ע"י מקום קבר שמואל הנביא, ושכנו שם באהלים של מחצלאות עד יעבור זעם, ורק את ילדי התשב"ר ומלמדיהם השאירו בתוך העיר, כי חששו למה שאמרו רז"ל "ויצא מבת ציון כל הדרה" אלו תנוקות של בית רבן, והחזיקו אותם בחצר סגורה לשמור מפני התדבקות המחלה, שבעיקרה באה מתוך השכנים הערבים, שלא ידעו את דרכי השמירה והבריאות. פעם אחת באו הורי הילדים לפני תלמידי הגר"א ר' הלל ור' מנדל והתחננו לפנייהם להעביר גם את הילדים אל מחוץ לעיר. תלמידי הגר"א חששו מאד למלא בקשה זו, ויענו להורים הנבהלים לחכות עוד ימים אחדים. בלילה ההוא הלכו לכותל המערבי ויעשו שמה "שאלת חלום" מרבם הגר"א ז"ל ויקבלו תשובה: "חלילה להוציא את התשב"ר מהעיר, ובערב שבת בשעת הדלקת נרות שבת תפסק המגפה לגמרי". וכך נתקיים הדבר במלואו בסייעתא דשמיא.

מסירותם הגדולה של תלמידי הגר"א

ר' ישעיה היה מספר על מעשי גבורה של ר' משה חשין ז"ל (בנו של ר' יצחק מחסלוביץ), במקרים רבים של שמירה והגנה על חיי היהודים בימים ההם, נגד ההתנפלויות של הבדואים שהיו שכוחות בימים ההם. בהקשר לזה אנו מביאים כאן קטע מעניין מועתק מתוך כתב ידו של ר' ישעיה חשין, בו מדבר על מסירותם הגדולה של תלמידי הגר"א ביסוד הישוב, ברוח רבם והשפעתו, ובין השאר כותב בזו הלשון: "הוא הציל את הגאון בעל פאת השולחן בעיה"ק צפת (בעת התנפלות של הערבים), ופעם אחת באו שודדים והתחילו לשבור הדלת ולהרוג ולגזול את כל כסף הכולל, ומר אבי זקני הגאון ר' משה מחסלוביץ שבר את החלון והוציא את כל כסף הכולל. ועוד כמה סיפורי מעשיות את עמלו תמיד עם הערבים היה מתוון עמהם בכוחו וחכמתו ומחו, ורוח נדיבה".

ר' משה היה גר בזמן הראשון בעיר צפת. אחרי מספר שנים בא לירושלים לבקור, התאכסן אצל הגאון ר' הלל משקלוב תלמיד הגר"א, הוא מצא חן בעיני ר' הלל על גדולתו בתורה בספרות ובעסקנות ציבורית. ר' הלל יעץ לו בהתעוררות מרובה שיתיישב בירושלים. ר' הלל היה ידוע לבעל רמזים נפלאים בשיטת הגר"א ור' משה אמר לו שיגיד לו איזה רמז על זה, ויאמר לו ר' הלל, כתוב: "וראה בטוב ירושלים כל ימי חיך וראה בנים לבניך שלום על ישראל", "בטוב ירושלים" גימטריה "משה בן יצחק" [בעקבות כך הוא נתן לבנו את השם "שלום"].

ר' יצחק (חשין, אביו של ר' ישעיה) היה אף הוא מבעלי השמירה של הגברדיא היהודית בימים ההם, והוא היה נשלח מטעם ועד הכולל לעיתים קרובות רכוב על סוס להעביר כספים מיפו לירושלים במטבעות זהב. פעם ברכבו מיפו לירושלים עם צרור הכסף רדפו אחריו שני בדויים, ר' יצחק זרק להם כמות גדולה של תפוחים ושקדים שהיו אצלו, הבדויים התעכבו לאסוף אותם והוא נמלט בין ההרים רוכב על הסוס ויבוא לירושלים שלם בגופו ובצרור הכסף.

הוא היה מהמייסדים והמתיישבים הראשונים של שכונת "אבן ישראל" ושכונת "בית יעקב". פעם אחת בליל גשם חזק נגרם שטפון גדול בבתי הקומה התחתונה של שכונת אבן ישראל, הוא ר' יצחק, ור' יוסף ריבלין ראש הבונים, ועוד מהשכנים, ירדו לתוך זרם המים בדירות הנמוכות והצילו את נפשם הדיירים, שם ר' יצחק הצטנן מאד ונחלה בדלקת הריאות ונפטר אחרי ימים אחדים, ומספידיו הזכירו את הדבר בהלויותו כקרבן ההצלה ביסוד בנין ירושלים".

ר' מרדכי מנדלסון (בנו של ר' יצחק חשין ואחיו של ר' ישעיה) היה עשיר מופלג. השקיע סכומים עצומים בגאולת שטחי אדמה גדולים בארץ. בין יתר פעולותיו בשטח זה, השקיע סכום גדול בקניית האדמה הראשונה של המושבה רחובות והציל בזה את גוף היסוד של המושבה בראשית יסודה.

מעניני הפרשה

קדושת עם ישראל וארץ ישראל

פרשיות התורה שאנו קוראים בשבועות אלו, עוסקים בבחירת אברהם אבינו, שאותו מצא הקב"ה נאמן לפניו ובחר בו שממנו תצא האומה הישראלית.

בכל מקום אנו רואים שכשהקב"ה דיבר עם אברהם אבינו על היעוד שלו ושל זרעו, ובכל הבריתות שלו עם אברהם אבינו, הוא דיבר אתו על שני דברים: על הזרע ועל הארץ, משמע ששני דברים אלו כרוכים יחד.

וכך אנו רואים בפרשתנו, שלאחר שעשה אברהם משתה גדול ביום הגמל את יצחק, התחיל ישמעאל לצחק, וכאשר ראתה שרה כן, היא אמרה לאברהם אבינו "גרש האמה הזאת ואת בנה כי לא יירש עם בני עם יצחק" ומביא רש"י מדברי חז"ל: "מתשובת שרה כי לא יירש בן האמה הזאת עם בני, אתה למד שהיה מריב עם יצחק על הירושה ואומר: אני בכור ונוטל פי שנים".

כלומר, טענתו של ישמעאל (שאותה אנו שומעים עד ימינו) היתה, שהוא הוא הזרע העיקרי של אברהם אבינו, והוא זה שצריך לקבל, עכ"פ את החלק החשוב בירושת הארץ. ומשום כך לאחר שעשה אברהם אבינו משתה גדול, בו הוא פרסם את דבר לידתו של יצחק, וכפי שמבארים חז"ל, שביום המשתה הביאו השרות את בניהן עמהן והיניקה אותם, שהיו אומרות לא ילדה שרה אלא אסופי הביאה מן השוק, מיד לאחר מכן התחיל ישמעאל לערער על החשיבות היתירה שנתנה ליצחק בתור זרעו של אברהם, וטען שהוא הזרע העיקרי ולו מגיעה עיקר הירושה.

וכך מבאר המלבי"ם "ואז בעת המשתה ראתה שרה שישמעאל מצחק ומתלוצץ על המשתה הזו, ולא פירש מה היה הצחוק, רק ברמז מ"ש אשר ילדה לאברהם, שאמר כמו לצני הדור שמאבימלך נתעברה שרה, ורק הוא נולד מאברהם".

וכפי שמבואר בתורה, עיקר הדין ודברים היה על ענין הירושה, ישמעאל טען שהוא היורש העיקרי, ועל כך הקפידה שרה ואמרה "כי לא יירש עם בני עם יצחק".

ועל כך אמר הקב"ה לאברהם אבינו "כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה כי ביצחק יקרא לך זרע", ומבאר הרשב"ם "בריתי שהקימותי לזרעך לתת להם את ארץ כנען כדכתיב כי גר יהיה זרעך וגו', על יצחק הבטחתיך". דהיינו ש- "כי ביצחק יקרא לך זרע", מקביל להבטחה לתת להם את ארץ כנען.

בכך אנו רואים כיצד עיקר היעוד של עם ישראל מתקיים על ידי שעם ישראל מקבלים את ארץ ישראל.

תפקיד ישראל בתיקון העולם תלוי בא"י

וביאור הדברים כמו שביארנו בגליון הקודם, שתיקון הבריאה תלוי בעם ישראל, וכלשון הרמח"ל במאמר העיקרים: "אין כלל הבריאה משתלם עד שתסודר כלל האומה הנבחרת בסדר נכון, ותשתלם בכל עיטוריה, ותדבק בה השכינה, ואח"כ יגיע העולם למצב השלם, ויזכו הפרטים כל אחד ואחד כפי מה שזכה במעשיו".

וב'פירוש הגר"א על כמה אגדות' (באגדה א' "האי גלא דמטבע לספינתא" - במהדוה"ר פלדמן הוא בעמ' י"ט) "ואמרו רז"ל כי אין השם שלם ואין הכסא שלם עד שיגאלנו (תנחומא תצא יא)... וענין "כסאו"... כי גדולת הקב"ה ומלכותו - עם ישראל הוא, וכשהם בשפלות ובגלות אין מלכותו שלמה. ולכן בים (שאז יצאו מהשפלות והגלות) אמרו "ה' ימלוך לעולם ועד" (שמות טו, יח). כי אין מלך בלא צבא, ואין נקרא "ה' צבא-ות" עד שיגאל את צבאו וימלוך עליהם, כמו שנאמר "גואלנו ה' צבאות קדוש ישראל" (ישעיה מז, ד). [כלומר, שביאור הכתוב הוא כך: שבשעה שה' גואלנו מגלותינו ושפלותינו, אז הוא "מתקדש ומתגדל ומתרוםם ונעשה מלך ע"י ישראל - קדוש ישראל", וממילא אז הוא נקרא "ה' צבאות - מלך הצבאות"].

וממילא האומה הזאת - צבא ה', שקיבלה את התפקיד להביא לתיקון העולם, זקוקה לקבל את ארץ ישראל שבביל התפקיד שלה, וכפי שהבאנו בגליון הקודם מדברי הרמח"ל במאמר החכמה "לשתתחזק הקדושה כראוי צריך שיהיו ישראל בארץ ישראל, כי הם עם הנבחר והיא הארץ הנבחרת, ובישראל ימלוך מלך מבית דוד שהוא המלך הנבחר ובו נקשרים כל ישראל ליקשר בקדושה. ואם אחד מהתנאים האלה חסר, אין הקדושה מתחזקת כראוי".

דבר העורך

בשבוע זה אנו קוראים בתורה על 'ארץ המוריה'. כאשר אמר לו הקב"ה לאברהם אבינו להעלות את יצחק לעולה הוא אמר לו "ולך לך אל ארץ המוריה". חז"ל (בראשית רבה נה, ז) מסבירים מדוע נקראת ירושלים מוריה: "רבי חייא רבה ורבי ינאי חד אמר למקום שהוראה יצאה לעולם, ואוחרנא אמר למקום שיראה יצאה לעולם".

דהיינו, שהמקום הזה מסוגל לתורה ויראת שמים במדה רבה כ"כ עד שהוא מהווה מרכז עולמי שממנו יוצאת תורה ויראה לעולם.

ובאמת בכל הדורות שהיה ישוב יהודי בארץ ישראל, למרות שהיו מרכזים תורניים במקומות אחרים, המרכז שממנו יצאה תורה לכל העולם, היה תמיד בארץ ישראל.

תופעה שראוי לתת עליה את הדעת היא, שבבית שני כאשר עלו יהודי הגולה עם עזרא הסופר, עלו אתו מעט מאד יהודים ביחס לאלו שנשארו בגולה (ארבעים ושתים אלף שלש מאות ששים) וגם אלו לא היו מהמיוחסים שבישראל, כמבואר במסכת קידושין שהעלה עזרא עשרה יוחסין מבבל ואת בבל השאיר כסולת נקייה, ובכל אופן מיד לאחר כמה דורות, היתה ארץ ישראל המרכז הרוחני, ורק תורתם של חכמי א"י שבאותה תקופה (עד חורבן הבית) נשארה לדורות במשניות.

במקומות רבים מדברים חז"ל על מעלת תורת ארץ ישראל, וכמו שאמרו חז"ל בבראשית רבה (טז, ד) "זוהב הארץ ההיא טוב - מלמד שאין תורה כתורת ארץ ישראל, ואין חכמה כחכמת ארץ ישראל. נמצאת ארץ ישראל ראויה לתורה, ואין התורה שלמה אלא בארץ ישראל".

ולא עוד אלא שחז"ל מתייחסים לארץ ישראל כתנאי עיקרי להצלחה בתורה, וכמו שאמרו (הגיגה ה, ב) "כיון שגלו ישראל ממקומן, אין לך ביטול תורה גדול מזה". ובביאור הגר"א לשיר השירים (א, ד) כותב: "הביאני המלך חדריו. הוא מועד ביאתן לארץ ישראל. ואמר חדריו, שהן חדרי תורה, כי עיקר התורה היא בארץ ישראל, כמ"ש (איכה ב, ט) מלכה ושריה בגוים אין תורה".

ואפילו בנתינת התורה, שהיתה לפני כניסת עם ישראל לארץ ישראל, אמרו חז"ל (מדרש תהלים סח): "סיני מהיכן בא? א"ר יוסי מהר המוריה נתלש כחלה מעיסה וכו'", ומבואר שבשביל לתת את התורה היה צריך להביא חלק מהר המוריה שמשם הוראה יוצאה, ובלא"ה לא היה אפשר לקבל את התורה.

ומשום כך מדגיש הגר"א (אדרת אליהו דברים א, ה) "וגילוי של תורה הוא בארץ, כמ"ש "אירא דארץ ישראל מחכים" (ב"ב קנח, ב)... וכן התורה לא ניתנה אלא לישראל בהר סיני". דהיינו שדווקא בהר סיני היה

אפשר לתת את התורה משום שהר המוריה שכן על הר סיני.

וכך כותב רמ"ד וואלי: "והאמת הוא בלי ספק, כי יש יותר הצלחה בתורה בארץ ישראל, ממה שיש בחוצה לארץ, כי אורה של ארץ ישראל מהכים... ובחוצה לארץ הטורה מרובה וההשגה מעוטה, כי אור הטמא גורם. ואלמלא שהבטיח הש"י לישראל "כי לא תשכח מפי זרעו" כמעט שנשתכחה תורה מישראל בחוצה לארץ. אבל הבטחתו ית' גורמת שתתקיים בהם קצת ממנה".

ממילא מובן היטב שברגע שישנו מרכז של תורה בארץ, הוא מהווה את המרכז בכל העולם, שכן עיקר התורה היא בא"י, ובזמן מועט אפשר להגיע להשגות הרבה יותר גבוהות בתורה ממה שאפשר להגיע בחו"ל לאחר עמל רב.

אף בדורנו אנו רואים שעיקר התורה היא בארץ ישראל, והיא מהווה את המרכז שממנו יוצאת תורה לכל העולם, הספרים שמתחברים בארץ ישראל משמשים את כל לומדי התורה בכל העולם, ממקומות אחרים מגיעים בחורים רבים ללמוד בארץ, רבנים מארץ ישראל משמשים בכל התפוצות, ועיני היהדות העולמית נשואות אל ארץ ישראל, ממנה היא מקבלת את כל צרכיה הרוחניים, ועליה היא נסמכת - מכאן הוראה יוצאת לעולם ומכאן יראה יוצאת לעולם.

על הסייעתא דשמיא שישנה ללומדי ארץ ישראל בימינו עמד כבר במכתב מאלהו (ח"ג עמ' 196) וכך הוא כותב: "אמרו רז"ל 'איך תורה כתורת ארץ ישראל'; 'אורא דארץ ישראל מהכים'... בדורנו אנו רואים בחוש כיצד צעירים העוסקים בתורה מתפתחים בארץ ישראל. הם עולים בלימוד, מצליחים לרכוש ידיעה בש"ס כולו, ומשיגים הרבה יותר מאשר משיגים בחנוך התורני בשאר הארצות".

וגם במדת היראת שמים ניכר הבדל בין בני א"י לבני חו"ל, ומן הענין להביא כאן עדות של הגה"צ ר' מרדכי צוקרמן זצ"ל (יחיד ודורו ח"ב עמ' 705) "בסוף מלחמת העולם השנייה הכרתי הרבה אנשים יראים ושלמים, מהם שברחו לנסוע לאמריקה ומהם שנסעו לארץ ישראל. לא היו הבדלים במדת היראת שמים שלהם, אבל ההבדל ניכר בדור השני שיצא מהם, רואים הבדל בין הדור שגדל באמריקה לבין הדור שגדל בארץ ישראל... וזהו אות וסימן על הכח הסגולי של קדושת ארץ ישראל".

הגאון ר' יצחק הוטנר זצ"ל (פחד יצחק אגרות וכתבים, קסב) מעיד על ההבדל בין הארץ לחו"ל: "בדברי על אודות הפרידה מארץ ישראל אי אפשר לי שלא להדגיש עד כמה קושי אני מרגיש בזה. הה, עד כמה! למי שלא היה בכאן ולא ראה בעיניו, אי אפשר לצייר עד כמה מגיעה מדת ההתקשרות אליה. ונוסף על זה הנני מוצא את עצמי אסיר תודה לה, על כל הטוב שגרמה לי. הרבה הרבה מעיקרי השקפות בדעת תורה ובהננת היהדות נתחוויר לי ונתבססו אצלי רק הודות להשפעתה עלי. שום שיטה ושום מורה ושום מחנך לא היה יכול כל כך להדור אל תוך תוכיות נשמתיות כמו שעשתה זה ארץ ישראל, מקומם האמיתי של חיי תורה. "ברית כרותה לארץ ולתורה". וכיצד מתפרדים ממנה? כיצד?!"

ונסיים בדברים שסיים הגרא"א דסלר זצ"ל בסיום מאמרו שהובא לעיל: "הקב"ה משפיע עלינו שפע של סיועים וכלים, הבה נתכונן להיות כראוי להם, ולא נזלזל בערכם ח"ו, אלא נצלם עד תומם בעלייתנו בתורה ויראת שמים".

בברכת התורה, העורך

דהיינו שהתיקון השלם של הבריאה, שהוא תלוי בהשראת השכינה בארץ, אינו יכול להתקיים אלא ע"י שעם ישראל נמצא בא"י, משום שעם ישראל הוא העם שבו שורה השכינה, וארץ ישראל היא המקום שבו שורה השכינה, וע"י שעם ישראל נמצא בארץ ישראל, מתגדלת השראת השכינה בארץ והקב"ה יכול למלוך על כל העולם, וכמו שנאמר "ימלוך ה' אלוקיך ציון לדור ודור" - שמקום מלכותו של הקב"ה הוא בציון, וע"י שעם ישראל נמצא בציון יכולה מלכותו של הקב"ה להיות בציון.

קדושת הארץ תלויה בישיבת ישראל בה

נמצאנו למדים ששיעור השראת השכינה בארץ תלוי בישיבת ישראל בארץ, והיינו שישביבת ישראל בארץ ישראל יש בה כביכול יחסי גומלין, ומלבד הטובה שעם ישראל מקבל מעצם היותו יושב בארץ, כך הוא גם להיפך, שהארץ מקבלת טובה מישיבת ישראל בה, וקדושת הארץ תלויה בישיבת ישראל בה, וככל שתתחזק ישיבת עם ישראל בארץ ישראל כך תגדל השראת השכינה בארץ.

את הענין הזה שהשראת השכינה בארץ וקדושתה תלויים במדה שישראל נמצאים בארץ, אנו רואים לגבי כמה ענינים. ראשית נמצאנו לגבי כמה מצוות התלויות בארץ אשר אין חיובם אלא א"כ רוב עם ישראל או כולו נמצא בארץ ישראל, כמו יובל שנאמר בו (ויקרא כה, י) וקראתם דרור בארץ לכל יושביה, ואמרו ע"ז בגמ' (ערכין לב, ב) בזמן שכל יושביה עליה ולא בזמן שגלו מקצתן. וכן כל המצוות התלויות בארץ אינן נוהגות בזמן שאין רוב יושביה עליה אלא מדרבנן (לרוב הראשונים), ומבואר מכל זה שככל שיותר יהודים יושבים בארץ ישראל כך גדלה השראת השכינה בארץ ישראל, וממילא קדושת הארץ מתחזקת.

וכמו"כ תלויה הקדושה בגבולות שבהם יושבים ישראל, וככל שיושבים יהודים ביותר מקומות בארץ, כך גדלה השראת השכינה, וכמ"ש הגר"א (אדרת אליהו בלק מהד"ו כד, יח) על הפסוק במלאכי (א, ה) "ועיניכם תראינה ואתם תאמרו יגדל ה' מעל לגבול ישראל" וביאר הגר"א: "כשיתגדל גבול ישראל יתרבה קדושת שמו יתברך". וכך מבואר בתרגום יונתן שם: "יסגי יקרא דה' ואפתי ית תחום ישראל" (- יגדל כבודו של ה' וירחיב את גבול ישראל), דהיינו שהגדלת תחום ישראל הוא הגדלת כבודו של הקב"ה.

ומשום כך אנו מוצאים בספר יהושע (יח, ב) שיהושע הוכיח את עם ישראל כאשר הם לא כבשו את כל תחומי ארץ ישראל: "עד אנה אתם מתרפים לבוא לרשת את הארץ אשר נתן לכם ה' אלוקי אבותיכם". ולכאן צ"ב מדוע הוכיחם יהושע על כך, הרי מ"מ כבר נכנסו כולם לארץ ישראל, וא"כ מדוע צריך למהר לכבוש את כל הארץ, ואם הם אינם צריכים שטחים נוספים למגורים מדוע צריך לזרום על כך.

וכמו"כ אנו מוצאים שהקב"ה הבטיח לאבות את גבולות הארץ, לאברהם אמר הקב"ה (בראשית יג, יז) "קום התהלך בארץ לארכה וגו'", וליצחק (בראשית כו, ג) "כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל", וליעקב (בראשית כח, יד) "ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה". ובשבת קיח, ב "והאכלתך נחלת יעקב אביך לא כאברהם... ולא כיצחק... אלא כיעקב שכתוב בו ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה". וצ"ב מה הענין בכל ההבטחות האלו על גבולות הארץ, ובוודאי אי"ז הבטחה שיהיה מספיק מקום לכולם לשבת בארץ.

קדושת ישראל משפיעה על קדושת א"י

מכל זה אנו רואים שקדושת הארץ תלויה בישיבת עם ישראל בה, וככל שישנם יותר מקומות בארץ שיושבים בהם עם ישראל, כך גדלה קדושת הארץ, משום שקדושת הארץ תלויה בעם ישראל.

וכך מבאר ר' משה דוד וואלי בביאורו ליחזקאל (לו, י): "וענין אמרו 'והולכתי עליכם אדם את עמי ישראל'. הסוד הוא, לפי שרגלי האומות המתהלכים בארץ הקדושה מצערין אותה הרבה מאד מפני טמאתן... אבל לעתיד לבא, שישבו בניה להתהלך בה ולירש אותה, אז תתנחם מצרתה, שהרי הבנים הקדושים הבאים אצלה מוליכים עמהם הקדושה".

וכך כותב המהר"ל (נצח ישראל פרק ו) "וכאשר ניטלה מן הצבי העור, ונסתלק רוח חיים ממנו, ונשאר החומרי בלבד, אין ספק כי אין בו הדקות כאשר אין בו החיות, ואז אין מחזיק בשרו. וכן הארץ הקדושה, כאשר יושביה עליה, שזה ראוי לארץ, וזהו חיות הארץ, שהארץ נתן השם יתברך לישראל, והיא נקראת "ארץ ישראל" (ש"א יג, יט, ועוד). לכך חיות הארץ הוא דוקא כאשר יושביה ישראל עליה. ואז יש לה המעלה הנבדלת בכל דבר: שהיתה ממחרת פירותיה, שמורה שיש בה מעלה בלתי גשמית; כמו הצבי שהוא ממחר התנועה, כך ארץ ישראל ממחר לבשל פירותיה. וכמו שהצבי, בשעה שעורו על הצבי, מתפשטת העור, שאין לעורו גסות החומרי כאשר הוא על הצבי בחיותו, ובהופשט העור - גמדה, שכבר נסתלק החיים שגורם דבר זה...

ועוד, כי ישראל שהם עם קודש, יושביה עליה, ובשביל כך יש לה מעלה הקדושה גם כן, לכך היה לה הרווחה, ואין לה ענין הגשמי שהוא מוגבל. וכשאין יושביה עליה, נסתלקה המעלה הנבדלת, וגמדה. ודברים אלו עמוקים מאוד מאוד, ואין להאריך".

[ומבואר מדברי המהר"ל שישנם שני סיבות מדוע קדושת הארץ תלויה בישיבת ישראל בה: א. משום שהם חיות הארץ, והארץ לגבי עם ישראל היא כמו עור הצבי לגבי הצבי, שתלוי חיותו בצבי. ועוד שקדושת עם ישראל משפיעה על קדושת ארץ ישראל, ויש עוד להאריך בזה].

מדברי הז"ל

אין מקיפין על עיר של עכו"ם פחות מג' ימים קודם לשבת. הדא דתימר במלחמת הרשות. אבל במלחמת חובה אפילו בשבת שכן מצינו שלא נכבשה יריחו אלא בשבת דכתיב (יהושע ו, ג) כה תעשה ששת ימים. וכתב (שם ד) וביום השביעי תסובו את העיר שבע פעמים. וכתב (דברים כ כ) עד רדתה אפילו בשבת. ירושלמי שבת פ"א.

לא תתעסקו אלא במטע תחילה

ר"י ב"ר סימון פתח (דברים יג) אחרי ה' אלוקיכם תלכו, וכי אפשר לבשר ודם להלוך אחר הקדוש ברוך הוא אותו שכתוב בו (תהלים עז) בים דרכך ושבילך במים רבים ואתה אומר אחרי ה' תלכו, ובו תדבקו וכי אפשר לבי' לעלות לשמים ולהדבק בשכינה... אלא מתחלת ברייתו של עולם לא נתעסק הקדוש ברוך הוא אלא במטע תחלה הה"ד ויטע ה' אלהים גן בעדן, אף אתם כשנכנסין לארץ לא תתעסקו אלא במטע תחלה הה"ד כי תבאו אל הארץ. ויקרא רבה כה.

כי תבואו אל הארץ ונטעתם. אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל, אעפ"י שתמצאו אותה מליאה כל טוב, לא תאמרו נשב ולא נטע, אלא הוו זהירין בנטיעות, שנאמר ונטעתם כל עץ מאכל. תנחומא קדושים ח.

תנא: אמר הלה זיתי אני נוטל אין שומעין לו. מאי טעמא, אמר רבי יוחנן משום ישוב ארץ ישראל... אמר ר' יעקב אמר רבי יוחנן בבית שומעין לו, בשדה אין שומעין לו. בשדה מאי טעמא משום ישוב ארץ ישראל. ב"מ קא, א - ב.

כל העצים כשרין למערכה חוץ משל זית ושל גפן... הני מ"ט? רב פפא אמר משום דקטרי, רב אחא בר יעקב אמר משום ישוב דארץ ישראל. תמיד כט, ב.

עשה שכונה בארץ - שכן את השכינה בארץ

וירא אליו ה' ויאמר אל תרד מצרימה שכון בארץ, עשה שכונה בארץ ישראל הוי נוטע הוי זורע הוי נציב, ד"א שכון בארץ שכן את השכינה בארץ. בראשית רבה סד.

ויירא יעקב מאד ויצר לו... אמר כל השנים הללו ישב בארץ ישראל תאמר שהוא בא עלי מכוח ישיבת ארץ ישראל. בראשית רבה עו.

אמר רבי יוחנן: מפני מה זכה עמרי למלכות - מפני שהוסיף כרך אחד בארץ ישראל. סנהדרין קב, ב.

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: הלוקח עיר בארץ ישראל, כופין אותו ליקח לה דרך מארבע רוחותיה, משום ישוב ארץ ישראל. ב"ק פ, ב.

ישוב א"י אפילו בשבת

והלוקח בית בארץ ישראל - כותבין עליו אונו אפילו בשבת. בשבת סלקא דעתך, אלא כדאמר רבא התם אומר לנכרי ועושה, ה"נ אומר לנכרי ועושה. ואף על גב דאמירה לנכרי שבות היא, משום ישוב ארץ ישראל לא גזרו ביה רבנן. שם.

רבי יהושע בן לוי שאל לרשב"ל מהו ליקח בתים מן העכו"ם. א"ל אימת ר' שאל בשבת, ותני בשבת מותר. כיצד הוא עושה מראה לו כיסין של דינרין, והעכו"ם חותם ומעלה לארכיים, שכן מצאנו שלא נכבשה יריחו אלא בשבת. ירושלמי מו"ק ב, ד.

מדברי רבותינו

שנצטוינו לרשת הארץ

שנצטוינו לרשת הארץ אשר נתן האל יתעלה לאבותינו לאברהם ליצחק וליעקב, ולא נעזבה ביד זולתינו מן האומות או לשממה, והוא אמרו להם והורשתם את הארץ וישבתם בה, כי לכם נתתי את הארץ לרשת אותה, והתנחלתם את הארץ אשר נשבעתי לאבותיכם. ופרט אותה להם במצוה הזו כולה בגבוליה ומצריה, כמו שאמר ובואו הר האמורי ואל כל שכניו בערבה בהר ובשפלה ובנגב ובחוף הים וגו' - שלא יניחו ממנה מקום... וזו היא שחכמים קורין אותה מלחמת מצוה.

וכן אמרו בגמ' סוטה (מד, ב) אמר רבא, מלחמת יהושע לכבוש דברי הכל חובה... ומאומרם מלחמת יהושע לכבוש [חובה], תבין כי המצוה הזו היא הכיבוש... א"כ היא מצות עשה לדורות מתחייב כל אחד ממנו, ואפילו בזמן גלות, כידוע בתלמוד במקומות הרבה וכו'.

רמב"ן סה"מ מ"ע מ"ע ששכח הרמב"ם ד.

לעולם ידור אדם בארץ ישראל

אסור לצאת מארץ ישראל לחוצה לארץ לעולם, אלא ללמוד תורה או לישא אשה או להציל מן העכו"ם ויחזור לארץ, וכן יוצא הוא לסחורה, אבל לשכון בחוצה לארץ אסור אלא אם כן חזק שם הרעב... גדולי החכמים היו מנשקין על תחומי ארץ ישראל ומנשקין אבניה ומתגלגלין על עפרה, וכן הוא אומר כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו. אמרו חכמים כל השוכן בארץ ישראל עונותיו מחולין, שנאמר ובל יאמר

שכן חליתי העם היושב בה נשוא עון, אפילו הלך בה ארבע אמות זוכה לחיי העולם הבא... לעולם ידור אדם בארץ ישראל אפילו בעיר שרובה עכו"ם ואל ידור בחוצה לארץ ואפילו בעיר שרובה ישראל, שכל היוצא לחוצה לארץ כאילו עובד ע"ז...".

רמב"ם פ"ה מהל' מלכים ט - יב.

אבל מחוצה לארץ לארץ ישראל כופין לעלות אפילו מנוה היפה לנוה הרע, ואפילו ממקום שרובו ישראל למקום שרובו גויים מעלין, ואין מוציאין מארץ ישראל לחוצה לארץ ואפילו נוה הרע שרובו גויים לנוה היפה שרובו ישראל.

שם פי"ג מאישות הי"ט

עבד שאמר לעלות לארץ ישראל כופין את רבו לעלות עמו או ימכור אותו למי שיעלוהו לשם. רצה האדון לצאת לחוצה לארץ אינו יכול להוציא את עבדו עד שירצה. ודין זה בכל זמן אפילו בזמן הזה שהארץ ביד עכו"ם.

שם פ"ח מהל' עבדים ה"ט.

ומצוות ישוב ארץ ישראל הוכרעה ע"י הרמב"ם והרמב"ן ושאר פוסקים.

קוב"א חזו"א ח"א, עה.

כי רצו עבדיך את אבניה

אהבתו וציפייתו לארץ ישראל

בספר תולדותיו של ה'בן איש חי' (הוצאת ישיבת אהבת שלום) מובא על חיבתו הרבה ופעולותיו של ה'בן איש חי' למען ארץ ישראל, ונביא כאן קטעים מהספר הנ"ל:

"אהבה רבה ואהבת עולם אהב רבינו ז"ל את ארץ ישראל, ארץ חמדה טובה ורחבה, נחלת אבות, שהעניק מלך כל הארץ לעם קרובו. יושב היה רבינו בארץ בבל ורוחו ולבו בארץ הקודש. מארץ שנער כאב את שוממות ערי הקודש והמחוזות, ושמח על ניצני שלוה שהחלו נראים בארץ. אף הוא בכבודו ובעצמו בן איש חי רב פעלים מקבצאל למען אר"ק, יושביה, חכמיה, ושלוחיה. עד אשר כינוהו חכמי ירושלים, 'מלאך מושיע ממרום לבת ציון העלובה'.

גם בדת תורה תמימה היה רבינו דורש בעוז ובתעצומות על שבחיה והלכותיה ומנהגיה של ארץ הצבי, אליה נשא את נפשו עד שענינו ולבו היו שם כל הימים.

אף הוא היה ראש המעוררים להצית מחדש את שלהבת ארץ הקודש החבויה בלב כל דורשי ציון. ודין גרמא להתעוררות עליית חכמי ורבי בבל לארץ הקודש. ואף בעלייתם לא הסיר חסדו מהם ובריתו נאמנה עמהם להעתיק עבורם מאת אדוני הארץ, להטיבם ולעמוד לימינם בכל מחסורם. ולדבר זה היה חמרא בר חמרא לגבי אביו הגאון כמהר"ר אליהו ז"ל, הוא הגבר אשר מרוב אהבתו לארץ ישראל עורר את לב ידידו ואוהבו הגאון החסיד רבי אליהו סלימאן מני ז"ל לעלות לארץ ישראל, וקיבל כל מחסורו עליו עד יומו האחרון ואחריו החרה החזיק לתומכו ברא כרעא דאבוה, רבינו ז"ל.

וכך העיד על רבינו ז"ל תלמידו ונאמן ביתו רבי בן ציון חזן ז"ל: 'אהבתו לארץ ישראל במדה גדושה עד מאד, ובפרט אהבת ירושלים ושאר ארצות החיים ולמוסדותיהם. וכמה היה מכבד ומטיב להשד"ר, וכמה היה מלמד זכות על תושביהן ומעורר רחמים עליהם. ובזמן שהיה מגיע לו מכתב ממנהיגיהם שעומדים באיזה צר ומצוק חלילה, היה עושה הרעשות ומקבץ נדבות ושולח להם בהקדם האפשרי. ורוב ספריו הדפיסים בעיר הקודש ירושלים ת"ו כדי להנות את הפועלים והעסקנים ותושבי ארץ הקודש'.

ביקורו בארץ הקודש

רשפי שלהבת י-ה של רבינו לארץ חמדת אבות לא נשאר כמוסים אך בליבו. ביום ג' כ"ה בניסן תרכ"ט, ארי עלה מבבל וישם לדרך פעמיו אל ארץ ישראל כשהוא מלווה על ידי אחיו רבי יחזקאל ז"ל. בדרכם התנהלו ע"י ארחת גמלים מונהגת בידי גמל ישמעאלי אשר הובילם דרך המדבר בואכה סוריה באורחות מדבריות. עד כי ביום י"ב אייר הגיעו לדמשק העיר, ומשם כוננו דרכם לעבר ארץ ישראל לחון עפרה ולהשתטח על קברות הצדיקים הטמונים בה.

כאשר פקד רבינו נחלת אבות, קברי אבותינו שבחברון, עורר עליו חמת הטמאים בני השפחה, זבובי המוות המבאשים ריח טוב. מאורע מדאיב זה נתפרסם הרבה ובא רישומו במכתבי העתים: 'זה איזה חודשים ארי עלה מבבל ויאיר לנו עד חברון, הלא זה הוד הרב הכולל חסין קדוש יאמר לו, מגזע היחס והמעלה, כמוהר"ר יוסף חיים יצ"ו, להשתטח על קברי אבות העולם, ורצה להיכנס בהקלעא (- מצודה), ויסבוהו הישמעאלים סביב סביב וסור טמא קראו לו, כי המקום קדוש הוא, ואלמלא מוראה של מלכות הרבו פצעו חנינם. הרב הנזכר מקנאת אדמת קודש אשר נהפכה לזרים, זלגו עיניו דמעות ושב לביתו בפחי נפש. ובאשר ידע הרב כמונו כי ישנו דבר אחד להישמעאלים אשר בעבורו יטהרו טמאים, והוא הכסף אשר איננו נמאס בעיניהם, קרא לביתו לאחד מגדולי הישמעאלים ויתן על ידו מלא כף כסף, והוא הביאהו אל תוך המקום, ולא אנה לצדיק כל און מהישמעאלים כי הכסף טיהרו'.

מאורע מעציב זה הניאו לרבינו לעשות מעשה לעורר נדיבי עם לנסות לגאול נחלה זו, ובכך לגולל במעט חרפת הבנים המרוחקים מנחלת אבותם. חכמים שונים תרמו את חלקם למאמצי גאולת המקום, אך סופו של דבר לא עלתה בידם.

לגודל חיבת הקודש ואהבת הארץ הביא עמו רבינו ז"ל בחזרתו לבבל מאבני המקום ומעפרה שקים מלאים מכל טוב עפר הארץ, על דרך שקדמו ועשו יכניה וסיעתו, והניחם בבית הכנסת הגדול אשר בבבל.

ומכאן יראה הקורא ובדעתו ישכיל עד היכן הגיעה השתדלותו של רבינו ז"ל להשריש בלבבות קהל עדתו את אהבת ארץ ישראל והתשוקה לחונן עפרה. ועל ידי זה נעשה בלא ספק חיזוק לדברי חכמים שאמרו: 'המתפלל צריך לכון את לבו לארץ ישראל', והיתה תקומה להמקום להוסיף בו קדושה, לא נצרכה אלא להעדפה, ואלה מוסיף על הראשונים, לעשות פועל דמיוני להיות עיניהם אל ארץ ישראל נשואות, לאמץ הלבבות לביאת משיח וקבוץ גלויות בב"א.

למען ירושלים לא ישקוט

השתדלותו ורוב התמסרותו של רבינו לירושלים ובניה, נגלתה לעין כל כאשר חשף זרוע קדשו ויצא כברק חיצו למען קופות עניי ירושלים לבל יגרע ויחסר חלקם, ועמד לישעם במחלוקתם עם שאר ערי הקודש, כמו גם בשאר דברים בהם עמד לימינם תמיד, עד שכונה משום כך על ידי הראשון לציון הגאון יש"א ברכה 'מלאך מושיע ממרום לבת ציון העלובה'. [השתלשלות הפרשה וחלקו הרב של הבא"ח בה מסופר באריכות].

מפעולותיו הכבירות של רבינו וזכייתו לדורות, יש לזקוף גם את הקמת ישיבת 'פורת יוסף' שבתוככי ירושלים, בית אולפנא רבתי אשר משם יצאה תורה והוראה לישראל. זאת באמצעות הגביר הצדיק רבי יוסף אברהם שלום ז"ל, אשר היה מכונן מעשיו עפ"י הדרכת רבינו מאז, והרבה פעלים לצדקה וחסד בהשתדלותו. וע"פ בקשת והוראת רבינו נתן לכסף מוצא לגאול מקום מקודש השוכן בירושלים מול מקום המקדש, לקומם עליו בית גדול לתורה ולתפלה.

לא בנקל היה הדבר, כי הרבה יגיעות יגע רבינו להביא את רבי יוסף אברהם שלום לגמור בדעתו להקדיש את כספו לבניית הישיבה בירושלים, כאשר סיפר לימים הגאון רבי עזרא עטייה ז"ל. ויש המוסיפים כי בתחילה עלתה הסכמתו של הנדיב לכונן בית חולים בירושלים, עד שהניאו רבינו לשנות את דעתו להקמת הישיבה. ומסורת פני בני בבל כי מתחילה חשב רבי יוסף לבנות הישיבה בבבל, אבל רבינו השיבו כדברי נבואה, עתידה בבל שתחרב וארץ ישראל שתבנה, ומן הראוי איפוא לקבוע הישיבה בארץ ישראל.

על החשיבות והקדושה היתירה של בית כנסת ובית מדרש, הקרובים אל מקום המקדש, מצינו בספרו של רבינו 'עוד יוסף חי וז"ל': 'בית הכנסת שהיא תוך חומת ירושלים מקודש יותר ממקום שהוא חוץ חומת ירושלים... וגם מקום שהוא תוך החומה בודאי יש הפרש בין מקום למקום לענין קדושתו ומעלתו, והיינו כי כל מקום שהוא קרוב וסמוך להר הבית שבו קרקע המקדש ובית קדש הקדשים הוא מעולה ומקודש יותר... ולכן בוודאי בית הכנסת ובית המדרש שהיא בנויה עתה קרוב וסמוך להר הבית, היא מעולה ומקודשת יותר כיון שהיא סמוכה וקרובה לשער השמים, וכל שכן אם העומדים שם יכולים לראות ממנה קרקע בית המקדש מן החלונות שבה, הרי זו מעלה יותר ויותר, ואשרי הזוכה להתפלל שם ולעסוק בתורה במדרש הבנוי שם'.

מעתה מובן היטב התאמצותו של רבינו לייסד דווקא במקום מקודש זה בית מדרש לתורה, אשר בזכות פועל ידו הקדושה, ובזכות מעשיו - מעשיהם של צדיקים אשר יש להם קיום לעד, קומם במקום זה בית יוצר לתורה, תל שהכל פונים אליו.

על החשיבות הרבה והמקום הנכבד שתפסה ארץ ישראל וירושלים במשנת רבינו, יש ללמוד גם מרוב החשיבות שיחס למנהגיה ולתקנותיה שנעשו ונקבעו במרוצת הדורות על ידי רבנן סבוראי מתקיפי ארעא דישראל.

בהגיע השמועה המרה (על הסתלקותו) אל הגאון המובהק רבי חיים ברלין זצ"ל, אב"ד ירושלים, קרע בגדיו וקרא עליו בקול מר ונשבר מאמר רבי זירא 'ארץ שנער הרה וילדה ארץ צבי גדלה שעשועיה, אוי נא לנו כי אבדה כלי חמדתה'. כאשר תמה הגה"צ רבי יוסף חיים זוננפלד אשר שהה במחיצתו באותה שעה, 'והלא צדיק זה לא ביקר בארץ ישראל כי אם פעם אחת בלבד, ואיך יאמר עליו ארץ צבי גדלה שעשועיה; נענה רבי חיים לעומתו ויאמר 'הן אמרו רבותינו אחד הנוול בה ואחד המצפה לראותה, וגאון קדוש זה כל ימיו ציפה לראותה, וכפי הנראה מספריו היו רוחו ונפשו קשורות והדוקות תמיד בארץ הקודש'.

מעניני הפרשה

שבועת הקב"ה לאבות על הארץ

כאשר הגיע יעקב אבינו לארץ ישראל הבטיח לו הקב"ה כמה הבטחות, ובסופן אמר לו: "ואת הארץ אשר נתתי לאברהם וליצחק לך אתננה" (לה, יב). הרמב"ן מבאר הבטחה זו: "כאשר נתתיה להם כן אתננה לך, ירמוז זה לשבועה, כי להם נתנה בשבועה שלא יגרום החטא, אבל לו נתנה מתחלה בלא שבועה, וזהו שאומר בכל מקום (שמות לג, א ועוד) אשר נשבועתי לאברהם ליצחק וליעקב".

ביאור דבריו, שמה שהקב"ה הבטיח ליעקב אבינו לתת לו את הארץ, אע"פ שכבר הבטיחו על כך קודם לכן, היה בשביל השבועה, שכאשר הקב"ה מבטיח בלא שבועה עדיין יש לחוש שמא יגרום החטא, כמו שאמרו בגמ' בברכות (ד, א) ובסנהדרין (צח, א), ודווקא כאשר נשבע הקב"ה, ההבטחה תתקיים עכ"פ, אף אם יגרום החטא. וכמ"ש הרמב"ן בפרשת בא (שמות יב, מב) "שאינן שום הבטחה שלא יגרום החטא לבטלה אלא במקום שבועה".

[ואע"פ שנבואה לטובה אינה חוזרת, מ"מ כבר כתב הרמב"ם בהקדמה לפירוש המשניות שכ"ז כאשר הקב"ה אומר לנביא להתנבא לאחרים, אבל כשמבטיח לו הקב"ה בינו לבין עצמו בזה יכול לגרום החטא].

וממילא כיון שנשבע הקב"ה על נתינת הארץ, מובטח שלא יגרום שום חטא למנוע את נתינת א"י לעם ישראל.

וכך כתב הרמב"ן גם בברית בין הבתרים (בראשית טו, יח) וז"ל: "ביאר לו תחומי הארץ, והזכיר לו כל העמים עשרה אומות, והוסיף לכרות לו ברית עליהן שלא יגרום החטא".

וביאור הדברים מבואר בדברי הרמח"ל (לענין הגאולה) וז"ל: "זאת נחמתינו, כי לא על מעשינו יפקוד, ולא לזכותינו ימתין, או מחסרון מעשים יחליפנו ח"ו, אלא מפני השבועה שנשבע לאבותינו והברית אשר כרת. הנה אפילו אם לא יהיה זכות בישראל - כשיגיע עת מועד (הקץ האחרון של הגאולה), יום נקם בלבנו, הנה על כל פנים יושיענו ודאי, כי אדון כל הוא, ויכול לעשות כן כשהוא רוצה" (דעת תבונות עמוד טו - יז).

דהיינו, שאף אם לא יעשו ישראל תשובה, ולא יוכלו להביא את הגאולה בזכויותיהם, מ"מ הקב"ה יביא את הגאולה [כאשר יגיע הזמן של "בעתה"], ולצורך כך הקב"ה יתנהג בהנהגת היחוד, שבה הקב"ה מראה שאינו משועבד לשום דבר, ואף לא לחוקים שחקק הוא בעצמו, וממילא הוא מקיים את רצונו - להיטיב לישראל, אע"פ שאינם ראויים מצד מעשיהם לקבל את ההטבה הזו. [עיי"ש בדברי הרמח"ל שהארץ הרבה בענין זה].

[ואף שבוודאי חובתינו לשוב אל ה' ולתקן מעשינו, ובכח מעשינו גם נציל מחבלי משיח כמאמרם "מה יעשה אדם וינצל מחבלו של משיח יעסוק בתורה ובגמילות חסדים", אולם ככלות הכול, הבטיחנו הקב"ה שכאשר יגיע הקץ, הוא יגאלנו על כל פנים].

וכך הוא גם לענין נתינת ארץ ישראל לעם ישראל [שגם היא קשורה לענין הגאולה], שהבטיח הקב"ה שאע"פ שעם ישראל לא יהיו ראויים לקבל את הארץ, מ"מ הוא יתן להם את הארץ - למען חסדו. [ויתבאר להלן עוד].

נתינת ארץ ישראל בצדקה

ובאמת מבואר בכמה מקומות שנתנת הקב"ה לישראל את הארץ אינה אלא מחמת חסדי ה', וכמו שאמרו חז"ל (בראשית רבה ו ה, והובא ג"כ בויקרא רבה לה, ח): "ג' דברים נתנו מתנה לעולם... אף ארץ ישראל שנא' (תהלים קה) ויתן להם ארצות גוים וגו'". ובפירוש "עץ יוסף": "נתנו מתנה לעולם. שהעולם בלתי כדאי לעניינים אלו, לולי שחנן ה' לעולם כנותן מתנה. (יפ"ת)".

וכתב המהר"ל ("נצח ישראל" פרק יא): "... כאשר בחר השם יתברך מתחלה באברהם והוציאו מאור כשדים לתת לו הארץ, כתיב (בראשית יב, א) "ויאמר ה' אל אברם לך מארצך וממולדתך אל הארץ אשר אראך". והקשה הרמב"ן ז"ל שתימה הוא שלא זכר הכתוב קודם זה שהיה אברהם צדיק, ולכן נגלה עליו השכינה ואמר לו "לך מארצך וממולדתך וגו'".

ותירץ על כך המהר"ל: "שלא הזכיר הכתוב צדקת אברהם קודם שנגלה אליו השכינה

דבר העורך

עדיין לא עברו שלשים מאז הרצח הנורא שעשו בני ישמעאל השפלים, אשר לא עצרו עוז ונכנסו לתוך היכל ה', שם הרגו את בני אהוביו של הקב"ה אשר מסרו את נפשם על קדושת השם כאשר שם ה' נקרא עליהם - אלו תפילין שבראש, בעומדם בתפילה לפני אבינו מלכנו. מקרה זה מצטרף לכל המקרים הקודמים שבהם הרגו בני ישמעאל את בניו של הקב"ה באכזריות כפי טבעו של ה"פרא אדם".

אין אנו יודעים חשבונות שמים, אבל כפי שמקובלנו מגדולי הדורות האחרונים, תקופתנו היא תקופת חבלי משיח, ובוודאי נבחרו אלו הקדושים ע"י הקב"ה כקרובן על עם ישראל על מנת לזכנו ולהעלותינו, ולעורר לבנו שנחפשה דרכינו ונחקרה ונשובה עד ה', עד שנהיה ראויים לגאולה השלימה במהרה בימינו.

הרמח"ל (דעת תבונות) מאריך לבאר כיצד הרע אינו יכול להתנגד להנהגת הקב"ה, ובמעשי הוא דווקא מביא את הטוב, ובכך מתגלה יחוד ה' כיצד א"א להתנגד אליו, ומי שפועל על מנת להתנגד להנהגת הקב"ה, לא די שהוא לא יצליח, אלא אף דווקא ע"י פעולותיו תתגלה הנהגת הקב"ה, וכפי שהיה אצל המן שהכין את העץ למרדכי, ובסוף הוא נתלה עליו. וממילא עלינו להבין שדווקא מתוך הרע הזה, יתקיים רצונו של הקב"ה - לרומם את קרן ישראל ואת כבודם.

בימים נוראים ובעתונות אנו מתפללים להקב"ה "נקום לעינינו נקמת דם עבדיך השפוף" וכן בשבתות אנו מתפללים על זה בתפילת אב הרחמים. ענין הנקמה ברשעי הגויים, שייכת לעצם הנהגת הקב"ה בעולם, וכפי שאנו רואים בפרשת האזינו בה מסופר כל ימות העולם ותכליתו עד סוף ההנהגה, שנסתיימת הפרשה בפסוקים: "כי אשא אל שמים ידי ואמרתי חי אנכי לעולם. אם שנותי ברק חרבי, ותאחז במשפט ידי, אשיב נקם לצרי ולמשנאי אשלם. אשכיר חצי מדם, וחרבי תאכל בשר, מדם חלל ושביה מראש פרות אויב". ומסיים הפסוק "הרנינו גוים עמו כי דם עבדיו יקום, ונקם ישיב לצרי וכפר אדמתו עמו". ובפסוק זה מסתיימת ומגיעה סוף ההנהגה.

גילוי כבוד ה' בעולם יהיה ע"י עם ישראל, וכאשר יתרבה כבודם של ישראל - עמו של הקב"ה, יתרבה כבודו של הקב"ה, וכמו שכתב הרמח"ל במסילת ישראל (פרק יט) "שהרי אי אפשר לכבוד העליון להתרבות אלא בגאולתן של ישראל ובריבוי כבודם".

וממילא ענין הנקמה ברשעי הגויים אשר ניסו להתנגד להנהגת הקב"ה והרגו בניו אהוביו, היא מביאה את קידוש ה', שבכך מתרבה כבודו של הקב"ה בכבודם של ישראל ע"י שרואים אומות העולם כמה נחשב הוא דם ישראל ושאינו הפקר - "כל הנוגע בהן כאילו נוגע בבבת עיני" (גיטין נז, א).

ולכן נאמר בפסוק (תהלים עט, יב) והשב לשכנינו שבעתים אל חיקם חרפתם אשר חרפוך ה', וביאר המלבי"ם "וגם ראוי שתשיב לשכנינו על מה שחרפו אותך, שזה ג"כ נוגע לכבוד שמך, וראוי שתשב להם שבעתים, כי כפי ערך המחרף והמתחרף אין די אם תשיב להם כפי חרפתם, כי אין ערך שוה בינך ובינם, וראוי שיקבלו שבעתים, ר"ל פעמים אין מספר".

בכך אנו רואים את יקרותם של עם ישראל בעיני הקב"ה, וכל יהודי שנהרג ע"י גוי דמו חשוב כ"כ בעיני הקב"ה, אשר החמיר כ"כ בענין הנקמה ברשעי הגויים שהרעו לישראל.

וזהו שכתוב (ישעיהו סו יד): "וראיתם ויש לכם ועצמותיכם כדשא תפרחנה ונודעה יד ה' את עבדיו וזעם את אויביו" ודרשו חז"ל (מדרש תהלים מזמור א): נודעה יד ה' את עבדיו, ואימתי? [בשעת] וזעם את אויביו". דהיינו שכאשר יראו את כעסו של הקב"ה על אויבי ישראל - אויביו של הקב"ה, אז יתקיים ונודעה - לשון חבה - יד ה' את עבדיו.

*

נקמת הגוים היא שתביא לתיקון הארץ, וכפי שמסיים הפסוק וכפר אדמתו עמו, ומפרש הרא"ש שם: "וכפר אדמתו עמו. עמו כפרו אדמתו של הקדוש ברוך הוא, דכתיב ולא יכופר כי אם בדם שופכו, וישראל ישפכו דמן של אומות כמו שפכו דמן של ישראל, דכתיב ונתתי נקמתי באדם ביד עמי ישראל. וא"כ עמו יכפרו אדמתו".

כלומר שבמה שעם ישראל ינקום את נקמת ה' מאת הגוים, הוא יכפר על אדמת א"י, משום שלארץ לא יכופר כי אם בדם שופכו.

וכך אומרים חז"ל (מכילתא בשלח מסכתא דדיהי) זה לשונם: "וה' הולך לפניהם יומם בעמוד ענן... וכך הודיע הקדוש ברוך הוא הבתם של ישראל לאומות העולם שיהיו נוהגים עמהם בכבוד ולא דיין שאינם נוהגין עמהם בכבוד אלא שממיתים אותם מיתות המורות מיתות משונות זו מזו, ולענין כן הוא אומר 'קבצתי את כל הגוים והורדתים אל עמק יהושפט' (ויאל ד, ב) יכול על עבודה זרה ועל גילוי עריות ועל שפיכות דמים, ת"ל 'על עמי ונחלתי ישראל', ואומר 'מצרים לשמה תהיה ואדום למדבר שממה תהיה מחמס בני יהודה אשר שפכו דם נקי בארצם'. באותה שעה ויהודה לעולם תשב וירושלם לדור ודור. ואומר ונקתי דמם לא נקתי וה' שוכן בציון, אימתי וה' שוכן בציון, ונקתי דמם לא נקתי".

וממילא דווקא מתוך הרע יתגלה הטוב - ע"י רשעותם של הגוים שרוצים להרע לישראל היושבים בארץ ישראל, תתגלה הנהגת הקב"ה כאשר הוא ינקום את כבודו, ובכך תתוקן הארץ וישכון הקב"ה כבוד בארץ ישראל בקרב עם ישראל.

*

שנאת הגוים לעמנו אינה חדשה, וימיה כימות עם ישראל. כבר אצל יצחק וישמעאל ראתה שרה את ישמעאל מצחק, כמתלהלה היורה זיקים ואומר משחק אני, עשיו רצה להרוג את יעקב, וכך בכל הדורות. בכל פעם הם מוצאים סיבה אחרת מדוע להרוג את עם ישראל.

בימינו נטושה המערכה על ארץ ישראל, כאשר הישמעאלים מצהירים כל הזמן שמטרתם היא להוציא את אדמת א"י מתחת ידי ישראל. מבואר בזוה"ק (סוף פר' וארא) ששליטתו של ישמעאל על א"י הינה כאשר א"י ריקנית, ואכן בזמן ששלטו כאן הערבים הייתה א"י שממה, ורק בשנים האחרונות כאשר חזרו עם ישראל לא"י, הם הפריחו את הארץ בתוך תקופה קצרה. דבר זה אינו נותן מנוח לישמעאלים, שאע"פ שהם אינם מבינים את הנהגת הקב"ה, אע"ג דאיהו לא חזי מזליה חזי, והם מרגישים שכל שא"י יותר נבנית, כך עתידים בא"י יותר בסכנה. ועל כן הם מנסים בכל דרך למנוע את זה, בחושבם שע"י שהם ירעו לעם ישראל, הם ינחלו את הארץ.

אך בוודאי שום ישמעאלי אינו יכול לשנות את הנהגת ה' בעולם, וכיון שאנו רואים את הנהגת הקב"ה שהוא רוצה שבעת יהיו עם ישראל בא"י, לא יוכל אף אחד לשנות את המצב הזה. וכפי שמפרש רש"י על מלחמת גוג ומגוג שהקב"ה בא אליו בטענה "היה לך לשום על לב שהיא (- כנסת ישראל) מעמים הוצאה, והמוציאה מן העמים לא יעזבנה בידך". ולכן אמרו בגמ' (ברכות י, א) שהנהגת גוג היא מרידה בהקב"ה כמו עבד שמורד ברבו, משום שהוא רואה שרצון ה' לשמור על עם ישראל, והוא בכל אופן הולך להילחם עם ישראל.

וכן בימינו, כל העולם ראה את שמירתו הפלאית של הקב"ה על עם ישראל במלחמה האחרונה בקיץ הקודם, ובמשך כל השנים האחרונות, וממילא הנהגת הגוים שמנסים להזיק לעם ישראל בכדי להפריע לשיבתנו בארץ, היא מרידה בהקב"ה. ומנגד אנו יכולים להיות בטוחים שזממם לא יעלה בידם, וכמו שאנו רואים גם עכשיו שמתוך נסיונותיהם הרבים (שחלק גדול מהם אנו אפילו לא יודעים) להרע לעם ישראל, רובם ככולם לא עולים בידם.

ארץ ישראל נקנית ביסורים. עלינו לשמוח שהיסורים שאנו סובלים כאן הם מכה שיתנו בא"י, ולא בגלל ישיבתנו בחו"ל, וכל היסורים האלו נוטעים אותנו יותר בא"י ומקנים לנו אותה, ועי"ז בסוף נזכה ל"זכר אדמתו עמו".

אנו תפילה שיותר לא נצטרך לשום יסורים, ולא ישמע עוד שוד ושבר בגבולנו, ונזכה במהרה לגאולה השלימה מתוך שמחה וינקום ה' את נקמת עמו ואז יתקיים "וה' שוכן בציון".

בברכת התורה, העורך

ואמר לו "לך לך מארצך וממולדתך וגו'" (בראשית יב, א), שאם כך היה משמע שלכך נגלה עליו הקדוש ברוך הוא ואמר לו "לך לך מארצך" בשביל זכותו שהזכיר, ואם כן היה זאת האהבה תלויה בדבר, וכל האהבה התלויה בדבר - בטל דבר בטל האהבה (אבות פ"ה מט"ז). לפיכך אל בחירה הפרטית יש שנוי, ולא אל הבחירה כללית. וכיון שלא נזכר צדקת אברהם קודם שאמר לו "לך לך מארצך", לא היה זה בשביל צדקת אברהם - עד שתאמר אם בטל דבר בטל האהבה, כי זכות אבות אפשר שיהיה תמה, ואם כן תהיה הבחירה הזאת שבחר אברהם בטל. ולכך לא הזכיר זכותו, לומר כי **הבחירה הזאת לא תליא בזכות כלל, ולכך אי אפשר שיהיה דבר זה בטל**... ואילו יבינו זה בני אדם לא עלה על מחשבתם, מחשבת הבל, לומר כי השם יתברך מאס בישראל חס ושלום" [ע"ש שהאר"י בענין זה].

וכאשר נכנסו עם ישראל לארץ בפעם הראשונה נאמר (דברים ט, ה) "לא בצדקתך וביושר לבבך אתה בא לרשת את ארצם כי ברשעת הגוים... ולמען הקים את הדבר אשר נשבע ה' לאבותיך".

וכתב הגר"א (אדרת אליהו דברים א, ח): "ראה נתתי לפניכם את הארץ באו ורשו את הארץ אשר נשבע ה' לאבותיכם... ומה שאמר תחילה לשון מתנה - "נתתי".... מפני שעיקר מה שנתן להם ארץ ישראל היה מחמת האבות (א.ה. כלומר, מחמת 'השבועה' לאבות וכדלהלן), כמו שאמר בפרשת עקב (ט, ה) 'לא בצדקתך גו' ולמען הקים את הדבר אשר נשבע ה' לאבותיך וגו'".

וכן כשנכנסו לא"י בימי עזרא, אמרו חז"ל (קידושין ע, א) "ואלו העולים מתל מלח, אלו בני אדם שדומים מעשיהם למעשה סדום שנהפכה לתל מלח". ורוא אמר (קידושין דף סט, ב) שעזרא הכריח אותם לעלות לאר"י. וא"כ בודאי היה זה רק במתנה שלא לפי מעשיהם.

וכמו"כ מתנבא הנביא יחזקאל (לו, כב) "לא למענכם אני עושה בית ישראל, כי אם לשם קדשי... וקידשתי את שמי המחולל בגוים... ולקחתי אתכם מן הגוים וקבצתי אתכם מכל הארצות והבאתי אתכם אל אדמתכם". וכתב רמ"ד וואלי ב"ביאור משנה תורה" (דברים לב, מג) "הש"י יביאם על אדמתם, ושמ יזרוק עליהם מים טהורים כדי לטהרם מכל העוונות ומכל הטומאות, כמו שכתוב בפירוש בספר יחזקאל: והבאתי אתכם אל אדמתכם [ואח"כ] וזרקתי עליכם מים טהורים וגו'".

מכל זה אנו רואים שנתנית הקב"ה את ארץ ישראל לעם ישראל, היא מכה חביבות לעם ישראל, ולא מכה מעשינו. ולכן נשבע הקב"ה לאבות שיתן לבניהם את הארץ, בשביל שיוכלו בניהם לקבל את הארץ אע"פ שלא יהיו להם זכויות.

חזרת ישראל לא"י למען קידוש ה'

וזהו מה שמבואר בנביא שהקב"ה אומר לעם ישראל שהוא יקבץ אותם "לשם קדשי" וכן אח"כ אומר הנביא "וקידשתי את שמי המחולל בגוים... והבאתי אתכם אל אדמתכם", ומבואר שהגלות היא חילול ה'.

וכמו"כ בתחילת הפרשה אומר הנביא "ויבוא אל הגוים אשר באו שם ויחללו את שם קדשי באמר להם עם ה' אלה ומארצו יצאו", דהיינו שישנו חילול ה' בגלות, שאומרים הגוים עם ה' אלה ומארצו יצאו, וכתב שם המלבי"ם (וכע"ז מפרשים שאר המפרשים) "אחר שראו שהשגחת ה' אתם, וגם בהיותם בארץ אויביהם לא עזב אותם ללותם, עי"כ אמרו: הלא עם ה' אלה, שעדיין השגחת ה' דבוקה בם, וא"כ למה מארצו יצאו? ולמה לא יחזירם אל ארצו ששם מקום ההשגחה. ואמרו מבלתי יכולת".

ומבואר שמחמת אהבתו של הקב"ה לעם ישראל ראוי שהם יהיו בא"י אע"פ שהם אינם ראויים. וכאשר נראה שאין הקב"ה מיטיב ישראל, הוא חילול שמו של הקב"ה. וכמו שכתב רש"י (יחזקאל לט, ז) "שפלותם של ישראל חילול שמו הוא, באמור להם עם ה' אלה ולא יכול להצילם".

ולכן אומר הנביא שגם כאשר יכניס הקב"ה את עם ישראל לארץ ישראל [לאחר שסבלו את יסורי הגלות, ומעתה מדת הדין אינה מקטרגת], הוא יכניסם אע"פ שלא יהיו ראויים, ורק לאחר מכן, כאשר יהיו בא"י יחזירם בתשובה, [וכמו שנאמר ולקחתי אתכם מן הגוים... והבאתי אתכם על אדמתכם, ורק לאחר מכן נאמר וזרקתי עליכם מים טהורים וכו', וכמו שהבאנו לעיל מדברי רמ"ד וואלין, וכ"ז "לשם קדשי", דהיינו למען קידוש ה', שיראו שהקב"ה מיטיב לבניו.

ומכל זה אנו רואים שנתנית הקב"ה את ארץ ישראל לעם ישראל הוא מחמת אהבתו של הקב"ה לעם ישראל, ומשמרו את השבועה אשר נשבע לאבותינו.

וזהו שנאמר בפסוק (ישעיהו מח, יא) "למעני למעני אעשה כי איך יחל". וביאר התרגום את הכפילות 'למעני למעני': "בדיל שמי בדיל מימרי אעביד". והיינו למען קידוש ה' שמדתו להיטיב, ולכן ראוי שיטיב לישראל אע"פ שאינם ראויים, ולמען דבריו של הקב"ה שהבטיח לאבות.

וכן בכתוב (תהלים קטו, א) לא לנו ה' לא לנו כי לשמך תן כבוד על חסדך על אמתך, ובתרגום: "מטול טובך ומטול קושטך", והיינו למען קידוש שמך שמידתו להיטיב, ולמען קידוש קיום הבטחתך.

וכן הוא ג"כ לענין נתינת א"י, שהקב"ה נתנה לנו אע"פ שאינם ראויים, משום הבטחתו לאבותינו, ומשום אהבתו אלינו ורצונו להיטיב לנו.

מדברי חז"ל

נולדו בחוצה לארץ ובנימן נולד בארץ ישראל. מכילתא יתרו - מסכתא דבחדש פרשה ד.

תלמידי חכמים שבארץ ישראל

אמר רבי אושעיא: מאי דכתיב ואקח לי שני מקלות לאחד קראתי נועם ולאחד קראתי חובלים, נועם - אלו תלמידי חכמים שבארץ ישראל, שמנעימין זה לזה בהלכה. חובלים - אלו תלמידי חכמים שבבבל, שמחבלים זה לזה בהלכה. ויאמר אלה [שני] בני היצרה העמדים וגוי ושנים זיתים עליה. יצהר אמר רבי יצחק: אלו תלמידי חכמים שבארץ ישראל, שנוחין זה לזה בהלכה כשמן זית, ושנים זיתים עליה - אלו תלמידי חכמים שבבבל שמרויין זה לזה בהלכה כזית. סנהדרין כד, א.

חביבה עלי כת קטנה שבארץ ישראל יותר מסנהדרין גדולה שבחוצה לארץ. ירושלמי סנהדרין פ"א ה"ב.

רבי נתן אומר אין לך אהבה כאהבה של תורה. ואין לך חכמה כחכמה של ארץ ישראל...
רבי שמעון בן אלעזר אומר חכם הדר בארץ ישראל ויוצא חוצה לארץ פגם, הדר בה משובח הימנו. ואף על פי שפגם משובח הוא יותר מכל המשובחים שבמדינות. משלו משל למה הדבר דומה לברזל הנדואי שבא ממדינת הים שאעפ"י שנפחת ממה שהיה הוא משובח יותר מכל המשובחים שבמדינות. אבות דרבי נתן א, כח.

תורת ארץ ישראל

וזהב הארץ ההיא טוב, מלמד שאין תורה כתורת א"י ולא חכמה כחכמת א"י. בראשית רבה טז.

"כיון שגלו ישראל ממקומן אין לך ביטול תורה גדול מזה". חגיגה ה, ב.

תבל, זו ארץ ישראל, למה נקרא שמה תבל על שם תבל שבתוכה, איזהו תבל שבתוכה זו תורה שנאמר בגוים אין תורה, מיכן שהתורה בארץ ישראל. ספרי דברים לז.

השראת השכינה בארץ ישראל

אמר ר' יוסי בר חלפתא לר' ישמעאל בריה מבקש את לראות פני שכינה בעולם הזה, עסוק בתורה בארץ ישראל, שנאמר דרשו ה' ועוזו בקשו פניו תמיד. מדרש שוחר טוב קה.

ראוי היה רבינו שתשרה עליו שכינה, אלא שבבל גרמה ליה. [שאינו שכינה שורה בחוץ לארץ. רש"י]. מ"ק כה, א.

ומפני מה שרתה שכינה בחלקו של בנימין, שכל השבטים היו שותפין במכירתו של יוסף ובנימן לא היה שותף עמהם, ועוד שכל השבטים

מדברי רבותינו

ראוי שיהיו נכספים ותאבנים אליה

וצריך כל איש ישראל לחבב את ארץ ישראל ולבא אליה מאפסי ארץ בתשוקה גדולה כבן אל חיק אמו, כי תחלת עונינו שנקבע לנו בכיה לדורות, יען מאסנו בה, שנאמר (תהלים קו, כד) 'וימאסו בארץ חמדה', ובפדיון נפשנו מהרה יהיה, כתיב (שם קב, טו) 'כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחננו', ושם (פסוק י"ד) נאמר 'אתה תקום תרחם ציון'. ולפיכך היו האמוראים מנשקים עפרותיה ואבניה בבואם אליה. ומה טוב ומה נעים לשיר שיר ידירות אשר יסד רבי יהודה הלוי עליה באהבה רבה, תחלת השירה, ארץ הקדושה יקרה חמודה וכו'. כן אנו משוררים על ציון רבי יהודה בר אלעאי כל ערב ראש חודש בשמחה רבה, ומתחננים לאל, שאל יגרשנו מעליה.

גם הקרובים והרחוקים אשר חוצה לה, ראוי להם שיהיו נכספים ותאבנים אליה, כי כשם שבחר בהם כך בחר בארץ ישראל, ויחד אותה להם, ואין נקראים גוי אחד אלא עמה, שכך פירש רבי שמעון בן יוחאי (זהר ח"ג דף צ"ג ע"ב) על מקרא שכתוב (שמואל - ב ז, כג) 'ומי כעמך כישראל גוי אחד בארץ'..

צריך היושב בא"י להיות שמח תדיר במצוותו

ידוע שעיקר שכר המצוה על השמחה הגדולה, כדכתיב (דברים כח, מז) 'תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה'. על כן צריך היושב בארץ ישראל להיות שמח תדיר במצוותו התדירה באהבתו אותה. וגם צריך להיות ירא וחרד, כדכתיב רבי שמעון בן יוחאי (ראה תקוני זהר תיקון י', דף כ"ה ע"ב) כל פקודא דלאו איהו ברחימו ודחילו לאו פקודא היא. לכן אמרו באבות דרבי נתן הוי שש וחרד על המצות. והנה תיבת 'והיה' אצל מצות ישיבת ארץ ישראל רמז לשמחת המצוה. (א.ה. ע"י אור החיים דברים כו, א).

ספר חרדים מצוות התלויות בארץ פ"ב.

כמה מעלות טובות למקום הקדוש הזה

קדושת המקום נוהג בארץ... ואף עתה בחורבנה, מכל מקום היא בקדושתה, והיא ארץ אשר ה' דורש אותה. וארץ העמים ארצם טמא, וכל ישראל אשר שם אין באפשריות לתפלתם שיעלו למעלה, אם לא שישלחו תפלתם דרך ארץ הקדושה לירושלים, ומשם למקום קודש קדשים, כי זה שער השמים. זולת כמה מעלות טובות למקום הקודש הזה, ועל כן תנן בסוף כתובות (קי ב) הכל מעלין לארץ ישראל ואין הכל מוציאין, הכל מעלין לירושלים ואין הכל מוציאין. ובגמרא (שם) תנו רבנן, הוא אומר לעלות והיא אומרת שלא לעלות, כופין אותה לעלות, ואם לאו תצא בלא כתובה. היא אומרת לעלות והוא אומר שלא לעלות, כופין אותו לעלות, ואם לאו יוציא ויתן כתובה. ובטור אבן העזר סימן ע"ה כתב, דכל אלו הדינין הם גם כן בזמן הזה. וכן נראה מהרי"ף (כתובות ס"ה ע"ב מדפיו) והרא"ש (שם פ"ג סי' י"ח), שהביאו אלו הדינים.

הפליגו רבותינו מאד אפילו בחורבנה

והפליגו רבותינו זכרונם לברכה במאד שם בסוף כתובות (דף קי עמוד ב), תנו רבנן לעולם ידור בארץ ישראל אפילו בעיר שרובה גוים, ואל ידור בחוץ לארץ ואפילו בעיר שרובה ישראל, שכל הדר בארץ ישראל דומה כמי שיש לו אלוה, וכל הדר בחוץ לארץ דומה כמי שאין לו אלוה, שנאמר (ויקרא כה, לח) 'לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלהים'. וכי כל שאינו דר בארץ אין לו אלוה, אלא לומר לך כל הדר בחוץ לארץ כאילו עובד עבודת כוכבים כו'. ובריייתא זו מיירי אפילו בחורבנה, כמו שהזכיר ברישא 'אפילו בעיר שרובה גוים', וזה ודאי לא היה בישובה בזמן הבית.

של"ה שער האותיות ק - קדושת המקום.

כי רצו עבדיך את אבניה

עליית החזון איש לארץ ישראל

ידועה חיבתו של החזו"א לצוק"ל לארץ הקודש שמחמתה הוא עזב את מקומו בוויילנא ועלה לארץ ישראל, להלן נביא קטעים מהספר "פאר הדור" על עליתו של החזו"א לארץ הקודש וחיבתו אליה: באסרו חג של פסח שנת תרצ"ג, קרא החזון איש אליו את תלמידו ר' שלמה כהן ואמר לו, שברצונו לגלות בפניו סוד כמוס. עשה ר' שלמה אזניו כאפרכסת, והקשיב לדברי רבו:

בדעתי לעלות בקרוב לארץ ישראל ולהתיישב בה, לך נא אל רבי חיים עוזר ותבקש ממנו שיכתוב ירושלימה לרבי משה בלוי ראש אגודת ישראל שידאג לשלוח סרטיפיקט עבורי ועבור זוגתי. נדהם ר' שלמה וקפא תחתיו. האמנם? האם באמת חושב החזו"א לעקור מוילנא ולנטוש אותה לתמיד? ומה יגיד ר' חיים עוזר על כך. ברם אימת רבו היתה עליו והוא לא שאל מאומה, כי אם שם פעמיו אל דירתו של ר' חיים עוזר אשר ברחוב זאוולנה, להפתעתו נתן לו ר' חיים עוזר את המכתב שביקש ממנו על אתר והוא שלחו במצוות החזון איש על פי הכתובת של רבי משה בלוי. רק למחרת כאשר נפגש שוב עם רבי חיים עוזר אמר לו שלמה, כי בזמן שכתב את ההמלצה לא עמד כלל על משמעות הדברים והוא מתחרט על מעשהו. "היטב חרה לי שרבי אברהם ישעיהו חושב לעזוב את וילנא" אמר, בחפשו תחבולות איך להשפיע על החזון איש שיחזור בו מתוכניתו. אך כל הדרכים שניסה לא הועילו...

במוצאי שבת קודש, ז' בתמוז שנת תרצ"ג עזב החזו"א את וילנא בדרכו לארץ חמדה... כעבור עשר שעות של נסיעה הגיעה הרכבת לוורשה. משם המשיך החזון איש אחרי סידור המסמכים אצל האמבסדור של ממשלת פלשתינא בבירת פולין, ברכבת היוצאת לעיר הנמל הרומנית קונסטנצה, בה עלה עם זוגתו כשהם נושאים במו ידיהם את צרורות חפציהם הדלים, על סיפון אוניית הקיטור "פולוניה", שפניה היו מיועדות ישר לארץ ישראל.

את רוב היום היה מבלה על הסיפון... חופת ענן של שלווה גדולה ונפלאה עוטה את ארשת פניו, ובידו ספר פתוח, זהו ה"יועץ האישי" שלו, השלחן ערוך, שהוא נוהג להיוועץ בו לפני כל תנועה מתנועותיו. גם לפני נסיעה זו שאל בעצת השולחן ערוך, ונענה בבירור כי עליו לנסוע. "מצוות ארץ ישראל הוכרעה ע"י הרמב"ם והרמב"ן ושאר פוסקים", הרי לו נימוק די משכנע. ועוד נימוק: "...וידוע עד כמה שאף החפץ חיים זללה" לעלות". גם החפץ חיים נמנה על יועציו, הן לכולי עלמא היה שולחן ערוך חי...

והנה הוא סוגר את ספרו מהדקו בכף ידו הימנית מול לבו, והוא ניצב ליד מעקה הסיפון, כשעיניו נעוצות נכחו, לעבר המזרח, לשם מתקדמת האניה ומפלסת נתיב לעצמה. "כן בנתיב ים זה עבר גם הגר"א, מורי ורבי הרוחני", הוא מהרהר לעצמו, "ממש בין גלים אלה ומתחת לרקיע זה שטה ספינתו, בה חתר להגיע לחופי ארץ חמדתו, אך מן השמים עיכבו אותו ונאלץ לשוב על עקבותיו". הגר"א ראה בעליה לארץ חובת גברא, לא התחשב בשום קשיים וחירף את נפשו לחונן עפרה, אך לא עלתה בידו. אף הוא יעשה כמוהו. הוא לא יתחשב בקשיים כלשהם. ערבים וחביבים יהיו עליו יסורין שארץ ישראל נקנית בהם, ובלבד שיזכה לעלות, שלא יעכבוהו מן השמים.

תקוות רבות תולה הוא בעלייתו ציונה. ארץ הקודש נבנית עתה והולכת בקצב מזוהז. בבנין גשמי הדברים אמורים, ובנינה הרוחני מה יהא עליו? רגשות הומים מלאו את לבו כל אימת שנזכר במחשבה זו, כי עוד מעט ויטה שכמו עם הבונים את ארץ הצבי, אך לא כבנינם בנינו. הוא חיפש מילים למבע רוחו, מלים כחרוזיו של רבי יהודה הלוי, שלבו נשרף ביקוד אהבתו לארץ ישראל: ...עלי, הספינה! ודרשי מדינה / אשר לשכינה בתוכה חדרים / וחושי בעופך ויד א-ל-תניפך / וקשרי כנפך כנפי שחרים / לנדים ונעים ברוח קלעים / ולבות קרועים לאלף גזרים.

בעקבות תלמידי הגר"א

חום גדול שלט בירושלים אותו יום שני בשבת, ט"ו בתמוז שנת תרצ"ג. הקיץ עמד בעיצומו ורוחות מדבר, רוחות יבשות וצורבות יבשו כל טפה של לחלוחית. אף על פי כן יצאו פרנסי אגודת

ישראל, ביניהם ר' משה פרוש, על אף כבשונו של יום כדי לרדת ליפו ולקבל את פניו של החזון איש, שספינה זו אשר עשה בה דרכו עמדה להגיע היום אל החוף.

חברי המשלחת הבחינו מרחוק בין קבוצת היורדים בסולם, בדמותו של יהודי מהורהר בגיל העמידה, שארשת פניו העידה עליו כמאה עדים כי הוא הוא! בניחותא צעד לו, עשה את ד' אמותיו הראשונות על אדמת ארץ ישראל בפסיעות מתונות, וניכר: מתוך ישוב הדעת גדול ובדחילו ורחימו.

עכשיו עצר בהילוכו. הם נחפזו אליו, הקיפוהו בחצי גורן עגולה והושיטו לו ידים לשלום. הוא צהל לקראתם בחדוה גלויה, מבלי שיוכל להסתיר את רשפי הגיל שנתזו מפניו הקורנות, הוא לא ידע את נפשו מרוב אושר, בהגיעו אל חוף מבטחים זה, משוש לבו של כל יהודי. אל הארץ אשר עיני ה' בה. לחייו הוורידו והעלו סומק, כשל תינוק המקיץ מתוך חלום פז ממושך והנה נתגשם חלומו ונתרקם במציאות. רגליו רעדו קמעה מרוב התרגשות, כאילו לחש לו קול פנימי: "של נעליך מעל רגליך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא". היתה לו עוד סיבה נוספת להתרגש. וכי זוטרתא: על רציף עתיק זה גופו, בנמל יפו, עשו את פסיעותיהם הראשונות על אדמת קודש גם בחירי תלמידיו של הגר"א מוילנא, הפרושים, שעלו והתיישבו בה לפני מאה ושלושים שנה במצוות רבם הגאון, והנה צועד הוא עתה בעקבותיהם.

באותו רגע שדרכו רגליו של החזון איש על חופו הצהבה של הים התיכון בנמל יפו העתיק, היה שפוך על פניו סבר של שביעות רצון ואושר, כאושרו של ילד השב לאחר פרידה ממושכת ומתרפק אל חיק אמו והיא מקבלתו בזרועות פתוחות. חיוכו הביישני, המהול בקורט של רצינות אף בשעת חדווה, לא סר מעל פניו אפילו לרגע. ידיו אחזו במזוודות, בהן צרר את חפציו הדלים ואת כתביו, כשהוא צועד ביחד עם זוגתו לעבר הדוכן של פקיד המכס והדרכונים. כיון שסיים את הסידורים הפורמליים, המשיך ושם את פעמיו לעבר שער היציאה.

מצוות ישוב הארץ

את ארץ ישראל אהב בכל לבו. תאב היה לראות את בני ציון, המצוינים בהלכה ובדרכה של תורה, מתיישבים בארץ חפץ זו ונוטעים בה את אהלם. פעמה בו התקווה להחיית שממות הארץ ושיבתה לתפארתה והדרה.

כדרכו בכל ענין, השפיע אצלו גם בנושא רגשני זה, השקול ההלכתי הטהור. "הדבר מוכרע בסברא שדין זה (איסור מכירת קרקע א"י לנכרי) בכלל הרצון שתהא הארץ מיושבת מישראל, ולא יחנו בארץ עובדי עבודה זרה, וארץ ישראל היא גם בגלותנו" (חזו"א זרעים עמ' 297). הוא הסיק להלכה, כי ארץ ישראל ניתנה לאברהם אבינו ו"מתנת אברהם אבינו ע"ה קיימת לעולם, וא"י בחזקתנו עומדת לעולם מפני שניתנה לנו. ואף לאחר שגלו ישראל, וקנו האויבים את הארץ בכיבוש מלחמה ויאוש ומפני שנשתקע שם הבעלים, נחשבת הארץ של ישראל מצד הבטחת שמו יתברך להשיבה אלינו. וגוף הארץ היא שלנו. ואף שכל יחיד כבר פקע קנינו מחלקו המגיע לו מכח ירושת החלק שנתחלקה א"י לשבטים, מכל מקום יש לכל יחיד בארץ מצד שניתנה לכל ישראל לתחלק לבאי הארץ לעתיד לבא".

יתירה מזו: כאשר התלקחה, בשנים הבאות המלחמה בין היהודים לערבים, אירע שפניו אליו יהודי המתגורר במושבה שנמצאה בחזית האש ושאל: כלום יעקור עם משפחתו למקום יותר בטוח? והוא השיב לו: הגע בנפשך אם כך ינהגו כל האוכלוסין שבמקומך הרי יזוז הגבול לפני הארץ ושטח ישובנו ילך ויצטמצם.

ככל שראה מאן דהוא מיהודי התפוצות, שהוא מבקר בארץ ושואל אם להתיישב בה, עודדו וחיזקו לעלות ארצה ולהתנחל בה, "ארץ ישראל נקנית ביסורים ובהרבה סבלנות", אמר לאחד מרבני אשכנז, ששיחר את פניו עם עלותו ארצה.

לאחד מרבני אמריקה שסר לבקר את החזו"א אחרי שטייל בארץ הקודש לאורכה ולרוחבה שאל: ומה דעתך, האם לא צדקו יהושע וכלב? (בגליון 1 הובאו עובדות נוספות על חיבת הארץ של החזו"א).

מעניני הפרשה

ארץ החיים

לפני מיתתו של יעקב אבינו הוא ציווה את יוסף לקבור אותו בארץ ישראל. את החשיבות שהוא ייחס לבקשה זו אנו יכולים ללמוד מדברי המדרש שהובאו ברש"י על הפסוק (בראשית נ, ה) בקברי אשר כריתי לי בארץ כנען שמה תקברני, ומביא רש"י "מדדו לשון כרי, דגור, שנטל יעקב כל כסף וזהב שהביא מבית לבן ועשה אותו כרי, ואמר לעשו טול זה בשביל חלקך במערה" וכתב הגר"א (אדרת אליהו במדבר כב, לא. מהדורא תליתאה) "וכן בק"ש כתיב ג' דברים בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך, ודרשו בספרי (ובכל מאדך) נגד יעקב שנתן כל ממונו בשביל א"י, וכמ"ש אשר כריתי לי". ומבואר שנתן יעקב כל ממונו בשביל להיקבר בא"י.

אחד הטעמים שרצה יעקב אבינו להיקבר בא"י הביא רש"י מדברי חז"ל, משום שאין מתי חז"ל חיים אלא ע"י שנעשה להם מחילות ומגיעים לא"י ושם חיים. וכך מבארת הגמ' בכתובות (קיא, א) יעו"ש באריכות.

ומבואר שהכח לחיות בתחיית המתים אינו נמצא אלא בא"י. וכך מצאנו בגמ' בברכות (ח, א) "אמרו ליה לר' יוחנן, איכא סבי (שמאריכים ימים) בבבל, תמה ואמר למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה כתיב אבל בחוצה לארץ לא".

והנה מבואר בדברי חז"ל שענין זה נחשב מאד מרכזי עד שאומרים חז"ל שהטעם שחמדו אבותינו את ארץ ישראל היא משום סיבה זו, וז"ל: "ארץ חמדה, רבנין אמרי ארץ שנחמדו לה אבות העולם, אברהם שנאמר לך לך מארצך, יצחק גור בארץ הזאת, יעקב ונשאתני ממצרים. ולמה הם מתחמדים לה, אמר רשב"ל מפני שהם חיים תחלה לימות המשיח" (שמות רבה משפטים לב, ב).

ומבואר עוד בדברי חז"ל שעל שם זה נקראת ארץ ישראל "ארץ החיים" וזה לשונם: "אתהלך לפני ה' בארצות החיים... רשב"ל בשם בר קפרא ארץ שמתיה חיים תחילה לימות המשיח מה טעמא 'נותן נשמה לעם עליה'; מעתה רבותינו שבבבל הפסידו, אמר ר' סימאי הקדוש ברוך הוא מחליד לפניהן את הארץ והן מתגלגלין כנודות וכיון שמגיעין לארץ ישראל נפשותיהן עמהן" (ירושלמי כתובות פרק יב ובעוד מקומות). וצריך להבין מדוע נחשב דבר זה כ"כ מרכזי.

והנה מה שמתי ארץ ישראל חיים תחילה לימות המשיח אי"ז מעלה בעלמא, אלא הטעם הוא משום שארץ ישראל היא מקור החיים, ומשם מגיעים החיים לעולם, וכמ"ש לעיל. אמנם באמת יש בזה ענין יותר עמוק, שארץ ישראל היא מקור החיים הנצחיים. וכמו שנבאר.

עץ החיים בתוך הגן

בתחילת התורה מבואר שנתן הקב"ה את אדם הראשון בגן עדן לעבדה ולשמרה. "ויצמח ה' אלוקים מן האדמה כל עץ נחמד למראה וטוב למאכל ועץ החיים בתוך הגן ועץ הדעת טוב ורע". ומבואר שבמרכז הגן (בתוך הגן פירש"י "באמצע", וכ"ה בתרגום אונקלוס) היה את עץ החיים. ועיקר עבודתו של אדם הראשון היתה לאכול מעץ החיים אשר בתוך הגן.

והאכילה מעץ החיים היא אשר היתה צריכה להביא את אדם הראשון לחיים הנצחיים, וכמו שנאמר לאחר החטא "ועתה פן ישלח ידו ולקח גם מעץ החיים ואכל וחי לעלם", דהיינו שעכשיו, לאחר החטא, כיון שנגזרה עליו מיתה אסור לו לאכול מעץ החיים, אבל קודם החטא הוא היה צריך לאכול מעץ החיים ועי"ז לזכות לחיים הנצחיים.

וכך מבאר שם הרד"ק "והנה מתחילה לא מנעהו מעץ החיים, אבל צוהו לאכול ממנו, כמו שפרשנו, כי הוא בכלל עצי הגן, וכל זמן שיאכל מעץ החיים יאריך חיותו עד

דבר העורך

בשבוע זה אנו מסיימים את חומש בראשית ואת סיפור מעשיהם של אבותינו הקדושים. מי שמתבונן רואה כיצד ענין א"י תופס מקום מרכזי בפרשיות התורה המדברות על האבות, כיצד הקב"ה הבטיח שוב ושוב על זה וכיצד אצל האבות תפס ענין א"י מקום מרכזי.

ישנו חסרון גדול אצלנו ביחס לא"י, והוא - חסרון ההרגל בענין זה. ונבאר את הדברים בדוגמה מענין בית המקדש. כל אחד יודע כיצד בית המקדש והעבודה שבו תופסים את המקום הכי מרכזי בבריאה, ומכל מקום איננו מרגישים את זה, איננו מרגישים חסרון בכל יום שעובר שבו אנחנו לא מקריבים קרבן תמיד ושאר הקרבנות; איננו מרגישים חסרון בכל חג שעובר ואנחנו לא עושים את הדבר שהתורה מתייחסת אליו כמאד מרכזי במועדים - הבאת המוספים, וגם איננו מרגישים חסרון בכל הדברים הרבים שאנחנו אמורים לקבל מבית המקדש - בית חיינו.

הסיבה לכך איננה ח"ו משום שאנחנו חושבים שהדברים האלו אינם מרכזיים, אלא משום שמחמת המצב בו אנו נמצאים, איננו חיים מספיק את הנושאים האלו. אנחנו רגילים לשמוע שיחות על חשיבות התורה, על חשיבות התפילה, ועל שאר הדברים שניתנו לנו, שצריך לעורר עליהם, אולם לא כל כך הורגלנו לשמוע דברים שיעוררו אותנו עד כמה חשוב הוא קרבן תמיד, ואיננו רגילים להתבונן בדברים האלו. והסיבה לכך פשוטה: משום שלצערנו הדברים האלו אינם נוגעים למעשה, לא שייך לעורר ולא שייך להתעורר כמה צריך להתחזק בקיום מצוות קרבן תמיד וכמה זה חשוב בשביל הקשר שלנו עם הקב"ה, בעוד שאיננו יכולים להקריב אותו, וממילא למרות החשיבות שכל יהודי מייחס לדברים האלו מ"מ בחיי היום יום הדבר אינו חי ומורגש.

וכך הוא גם הדבר לענין הנושא הזה של ארץ ישראל. במשך אלף ושמונה מאות שנה עם ישראל ישב בגולה, ולא היתה אפשרות לעלות לארץ, ולכן למרות שלכל יהודי היה ברור החשיבות של הנושא, וכל יהודי השתוקק והתפלל בכל יום שלוש תפילות לפחות שהוא יזכה לעלות לארץ, בחיי היום יום הנושא לא היה מספיק חי. וגם בשנים האחרונות, למרות שנתנה האפשרות לעלות לארץ ישראל, ולמרות שהיתה התעוררות גדולה לענין הזה, מ"מ בגלל החשש מהתחברות לרשעים שהשתלטו על הנושא הזה, לא התעסקו בנושא זה במדה מספיקה כפי שהיה ראוי לעשות אילולי החשש מהתחברות לרשעים שתיווצר בעקבות זה.

וכך נוצר מצב זה בו אנחנו עומדים בימינו, שכמעט רובו של עם ישראל נמצא בא"י, ולכל עם ישראל ישנה אפשרות לעלות לא"י, וכמוכן כל יהודי כשר יודע את החשיבות של ארץ ישראל, אך אין מרגישים את זה כדבר מרכזי. והדבר דומה למה שכל במסילת ישרים על ענין אהבת ויראת ה', שאע"פ שכל אחד מבין את חשיבות הנושא מ"מ לא מעיינים בו מפני פרסום הדברים, וכך גם בענין זה. איננו מעיינים עליו לא מפני שאנו סבורים שאין מה לעיין בו (- כמ"ש המס"י על עניני אהבה ויראה) אלא מפני הסיבות שביארנו לעיל, ומשום כך נוצר מצב דומה לדברי המס"י שיכול להיות חוסר חיות בדברים מאד חשובים ומרכזיים, משום חוסר ההתעסקות בהם.

ואמנם רצון הקב"ה הוא שאנחנו כן נחיה את הנושא הזה, ושנחבב את ארץ ישראל. וכמו שאמרו בגמ' "ציון היא דורש אין לה - מכלל דבעי דרישה", ובגמ' בכתובות (קיא, ב) מבואר איך שחכמי הגמ' חיפשו עוד ועוד דרכים כיצד לחבב את הארץ וכיצד להימנע מחוסר נוחות בא"י שתגרום תרעומת על ישיבת א"י. וכך אנו

רואים גם בתהלים (קו, כד) שחטא המרגלים, שעד היום אנו נענשים עליו, היה משום "וימאסו בארץ חמדה", וממילא עלינו להבין שבכדי לתקן את החטא הזה צריך לעשות את ההיפך, ולהשתוקק לארץ חמדה, וכמו שהבאנו (בגליון א) מדברי החרדים (מצוות התלויות בארץ פנ"ט) ש"צריך כל איש ישראל לחבב את ארץ ישראל ולבא אליה מאפסי ארץ בתשוקה גדולה כבן אל חיק אמו, כי תחילת עונינו שנקבעה לנו בכיה לדורות יען מאסנו בה, שנאמר (תהלים קו, כד) וימאסו בארץ חמדה".

*

ישנו דבר נוסף אשר מקשה עלינו לחוש את החשיבות של המגורים בא"י, והוא שאנחנו רואים את הדורות הקודמים שישבו בגולה, וקיימו חיים יהודיים תוססים, עבדו את ה' בכל לבם ודבקו בתורתו. וכך נוצר לנו הרושם שלא חסר דבר במגורים בחו"ל מבחינת הקשר של היהודי עם הקב"ה ועם עבודתו.

אמנם בוודאי שהדברים האלו אינם נכונים, ואין ללמוד מהדורות בהם לא היתה אפשרות לעלות לא"י, שכאשר אין את האפשרות לפעול בכלים מסוימים הקב"ה אינו עוזב את עמו ישראל, ונותן להם אפשרויות אחרות, וכבר אמרו חז"ל שבזמן שגלו, גלתה שכינה עמם, וכתב הרמח"ל (תיקונים חדשים, מ"ו. מתורגם): "בזמן שישראל נמצאים בגלות, השכינה נדבקה בהם יותר, כדי להצילם מהגלות...". [וכל זה אינו כאשר נותן הקב"ה אפשרות לעלות, ורצונו שיעלו לא"י, ואדרבה במקום הדבקות הזו נשאר כעס על אלו שלא עולים מרצונם לארץ ישראל, וכמו שאמרו (יומא ט, ב) לגבי אלו שלא עלו מרצונם בזמן עזרא "אלהא סיניא לכר"].

וכמו"כ אמרו חז"ל (כתובות עה, א) "אחד הנולד בה ואחד המצפה לראותה", ופירש"י "ואחד המצפה לראותה יקרא מבניה". וממילא כל אלו שלא היתה להם אפשרות לעלות לארץ ישראל, אבל השתוקקו אליה נחשבו במדה מסוימת כנמצאים בא"י. אבל בזמן שנתנה האפשרות לעלות לא"י, ורצון הקב"ה שנעבוד אותו כאשר אנו בא"י, ישנו חסרון מהותי מאד בכל היהדות כאשר נמצאים מחוץ לארץ ישראל, ודי לנו לראות מה שאמרו חז"ל כל הדר בחו"ל כעובד ע"ז ואמרו ישראל שבחו"ל עובדי עבודה זרה בטהרה הם.

ומלבד זאת אין ספק שגם לכל הדורות הקודמים שהיו מחוץ לא"י היה חסרון גדול מחמת היותם בחו"ל, והם היו יכולים להגיע לדרגות הרבה יותר גבוהות אילו היו בא"י, וכמו שאמרו בגמ' (מו"ק כה, א) "ראוי היה רבינו שתשרה עליו שכינה, אלא שבבל גרמה ליה". [וניתן לראות כיצד בדברים רבים משפיעה ארץ ישראל על מעלתם של עם ישראל, וכגון פריחת עולם התורה שלא היה בדורות עברו ריבוי כה גדול של לומדי תורה ובעוד דברים], וכמו שלענין הקרבות אנו מבינים שעם כל גדלותם של גדולי הדורות הקודמים היה להם חסרון גדול בכך שלא הקריבו קרבנות, (כמובן שלא באשמתם).

כאשר אנו מתבוננים כיצד השתוקקו האבות להיות בא"י, ומתבוננים בדברי התורה ובדברי חז"ל, וכן בדברי גדולי הדורות, כיצד הם החשיבו את ענין העליה לא"י, וכיצד עוררו בחום לבם על כך, הדברים האלו יכולים לעורר אותנו ולבאר לנו את המרכזיות של א"י בשביל היהדות, וההתבוננות בדברים האלו תחיה אצלנו את ההרגשה הזו.

אנו יכולים גם להתעורר מכל מה שקורה בעולם, ולראות כיצד הקב"ה משנה את כל סדרי העולם בשביל שעם ישראל יוכל לשבת בשקט בארץ ישראל, ודי לראות כיצד הקב"ה מסכסך מצרים במצרים, וכל העולם הערבי שמשבינו נלחמים איש ברעהו בכדי שיהיו עסוקים בזה ולא ירעו לעם ישראל, שעל אף הבעיות, הרי שלעומת כמות ההרג הרבה וכל המתרחש בארצות שמעאל הסובבים אותנו, עם ישראל יושב בביטחה בא"י כמו אי של שקט בתוך הים הרועש והגועש בגלים אימתניים. מזה אנו יכולים להתעורר ולהרגיש כמה חשובה ושייבת א"י בעיני הקב"ה.

אנו תקווה שעלון זה ישמש ככלי ע"מ ללמוד ולראות מתורת רבותינו אשר מפייה אנו חיים, את חשיבותה של א"י וחשיבות הישיבה של עם ישראל בה, וע"י כך יתקיים בנו: "אתה תקום תרחם ציון כי עת לחננה כי בא מועד" - כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו".

בברכת התורה העורך

שיחיה שנים ארוכות יותר ממה שחיה, אבל בעברו על מצות האל ואכל מהעץ אשר מנעהו ממנו היה עונשו המיתה טרם זמן הנגזר לו מתחלה, לפיכך לא רצה שישאר בגן פן ישלח ידו ולקח ויאכל גם מעץ החיים כמו שאכל מעץ הדעת ויחיה זמן רב, כי כן טבע פרי העץ ההוא לחזק טבע האדם ולהאריך חייו, וכיון שעבר על המצוה יקבל ענשו לקצור ימיו וראוי לגרשו מן הגן בעבור זה כדי שלא יאכל מעץ החיים".

והנה לא נתבאר בתורה מהו עץ החיים, אמנם במשלי (ג, יח) נאמר על התורה "עץ חיים היא למחזיקים בה", ומבואר שהתורה היא עץ החיים משום שהתורה היא מקור החיים וכמו שנאמר (קהלת ז, יב) "החכמה תחיה בעליה".

ובוודאי יש בזה דברים מאד עמוקים, ונביא כאן מדברי הרמח"ל שמגלה לנו קצת את הענין של עץ החיים וז"ל בדעת תבונות (סי' קכו): "ואמנם זה כלל ענין שני העצים - עץ החיים ועץ הדעת, שודאי אין מקרא יוצא מידי פשוטו, והעצים עצים היו והפירות פירות, והאכילה אכילה, אך פירות דקים ואכילה דקה מה שאין מחשבתנו מציירת, שאינה מציירת אלא דברים גופניים. אמנם הלא גם בפירות הגשמיים יש הסגולות שמשמשות מהם לרפואות ולדברים אחרים, ויש בסגולות הטבעיים דברים נפלאים. גם העצים האלה היה בפרים סגולה שחקק בהם הבורא ית"ש, כי עץ החיים היה בפרי סגולה להכניס בלב הדיעה הנכונה והדביקות והאהבה אליו יתברך, והידיעה בדרכיו הקדושים, והיה שולל מן הנפש התאוות הגופניות, ועץ הדעת להיפך היה פרי מכניס סגולה להכניס בלב הדיעה הנכונה והדביקות והאהבה אליו יתברך, והידיעה בדרכיו הקדושים, והיה שולל מן הנפש התאוות הגופניות, ואם היה אדם הראשון אוכל מעץ החיים ולא מעץ הדעת, היה מתדבק והולך בקדושת קונו ומתענג על הוד קדושתו לנצח נצחים באין מפריד. וכשאכל מעץ הדעת נשקע בתאוות הגופניות ואהב החומריות".

ארץ ישראל היא מקומו של עץ החיים

ולאחר שחטא אדם הראשון וגורש מגן עדן, לא בטלה עבודתו אלא השתנתה הצורה שלה, וכמו שהבאנו (בגליון 3) מדברי הש"ה ש"כ: "וכשלקלל גורש מגן עדן. נתן להם ארץ הקדושה שהיא מקודשת מעין קדושת גן עדן, וכמש"כ ביחזקאל (לו, לה) הארץ הנשמה הלזו היתה כגן עדן". ולכן מלכתחילה היתה עבודתו של אדם הראשון "לעבדה ולשמרה", וכמו שנאמר "ויקח ה' אלקים את האדם ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה" ופירשו חז"ל בזוה"ק (תיקו"ז נה) "לעבדה בפקודין (- במצוות) דאורייתא דעשה, ולשמרה בפקודין דלא תעשה", ולאחר מכן נאמר "וישלחהו ה' אלוקים מגן עדן לעבוד את האדמה אשר לוקח משם", דהיינו שמעתה תהיה עבודתו לתקן את ארץ ישראל ע"י מעשי המצוות, וכמו ש"כ הגר"א בשיר השירים (א, ג פ"ב). [והארכנו בכל זה בגליון 3].

וממילא כשם שבגן עדן יש את עץ החיים, שאכילתו היא נותנת את החיים הנצחיים, כך ארץ ישראל היא 'ארץ החיים', שבה יש את עץ החיים שאכילתו היא מזכה בחיי הנצח.

ולאחר מכן אצל זרעו של אדם הראשון נבחר אברהם אבינו וזרעו לעשות את התיקון של העולם שהיה צריך להיעשות ע"י אדם הראשון, ולכן אמר לו הקב"ה לך לך אל הארץ אשר אראך, ושם בא"י נטע אברהם את עץ החיים, כמו שמבארים חז"ל בזוה"ק. וזהו עבודת עם ישראל שצריכים ללמוד ולשמור את התורה בארץ ישראל, ועי"ז נזכה לאכול מעץ החיים ולקבל את החיים הנצחיים מעץ החיים אשר מקומו בארץ ישראל.

ולעתיד לבא יצא כל ההשפעה של חיי הנצח מארץ ישראל, וכמו שנאמר בנביא (זכריה יד, ח - ט) "והיה ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלים חצים אל הים הקדמוני וחצים אל הים האחרון בקיץ ובחורף יהיה. והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד".

וכתב המלבי"ם: "והיה ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלים. תחלה אמר כי יהיה מקור נפתח רק בירושלים לבד, אבל אחר מלחמה האחרונה יתרבו המים עד שיצאו לחוץ ויתפשטו עד ים המזרחי והמערבי. ומלבד שיהיה כן כפשוטו כמו שבארתי למעלה (י"ג, א) מרמז גם כן על התפשטות המים המדעים ונחל האמונה האמתית מים עד ים ומנהר עד אפסי ארץ, מפרש: והיה ה' למלך על כל הארץ. זה נמשל המים, שכל העולם יכירו מלכות ה' ואחדותו...".

ומעתה אנו יכולים להבין מדוע כ"כ התאוו האבות להיקבר בארץ ישראל, משום שארץ ישראל היא המקום שבו אפשר לזכות לחיים הנצחיים, ובתחיית המתים אלו הקבורים בארץ ישראל הם יהיו הראשונים שיקבלו את המעלה הנצחית הזו.

מדברי רבותינו

מצות ישוב ארץ ישראל בזמן הזה

התודה והברכה להרה"ג ר' יצחק גולדשטוף שליט"א, מו"ל הגליון החשוב "דברי שייח", שטרם וחיפש ושלח לנו בסבר פנים יפות את העלון "דברי שייח" כי תשא תשע"ד (גליון 53). בו הובאו תשובות ממרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א (מתוך הספר דולה ומשקה) בעניני ישוב ארץ ישראל [הכתורות וכן ההערות המופיעות בסוגריים המתחילות בא.ה. מהעורך]:

רבים מבני חו"ל הבאים לא"י להתברך אצל רבינו שליט"א שומעים מרבינו שאומר להם תשארן כאן בארץ ישראל, ושומעים את החשיבות הגדולה והמעלה לגור דוקא כאן בארץ ישראל, הבאנו כאן כמה שו"ת בענין מצות יישוב א"י, ויהי רצון שיקוים בנו בקרוב "וקבצנו יחד מארבע כנפות הארץ" וככתוב בנביא (מיכה ב, יב) "קבץ אקבץ שארית ישראל יחד" בקרוב במהרה בימינו, אמן.

ש. הרמב"ן כותב בספר המצוות, בהשמטות (מצוה ד), שיש מ"ע בישיבה בא"י, גם בזמן הגלות. האם קי"ל להלכה כהרמב"ן או כהראשונים החולקים, וצ"ע.

ת. יש לחוש להרמב"ן.

[א.ה. וכ"כ החזו"א (קוב"א א, עה): "ומצוות ישוב ארץ ישראל הוכרעה ע"י הרמב"ם והרמב"ן ושאר פוסקים". וכן ביו"ד (סימן ס"ה, א) "והרי אנו חייבים בישיבה ולדור בה גם בגלותנו, וכמו שהאריך הר"מ פ"ה מה' מלכים וכמש"כ הרדב"ז פ"ד מה' סנהדרין ה"ו. עכ"ל].

ש. האם מצות ישוב א"י קשורה לקדושת א"י, וממילא בזה"ז, יהיה תלוי אם קדושה שניה לשעתה וקדושה לעתיד לבוא. או דלמא דאין שיכות בין מצות ישוב א"י, לקדושת א"י, וגם אם קי"ל שקדושה שניה בטלה, מ"מ יש מצות ישוב א"י.

ת. יתכן.

[א.ה. וכ"כ החזו"א יו"ד סי' סה הנ"ל שאינו תלוי בקדושת הארץ ע"ש].

ש. האם צריך להשתדל כל אחד "לבנות בית" בא"י, לקיום מצות ישוב א"י לרמב"ן. ואיך נהגו גדולי ישראל בזה.

ת. מי שיכול.

ש. האם צריך להשתדל לנטוע אילנות בא"י לקיום מצות יישוב א"י ואיך נהגו גדולי ישראל בזה.

ת. הכל בכלל.

[א.ה. עיין ויקרא רבה (כה, ג): רבי יהודה בן רבי סימון פתח... מתחלת בריתו של עולם לא נתעסק הקדוש ברוך הוא אלא במטע תחלה... אף אתם כשנכנסין לארץ לא תתעסקו אלא במטע תחלה, הה"ד כי תבואו אל הארץ ונטעתם].

גדרי המצווה

ש. מהי המצווה של ישוב א"י לרמב"ן האם "כשגר בא"י, או "כשקונה דירה" בא"י. דהיינו האם המצווה הוא בדירורין עצמם, או בהתיישבות בתורת "בעלים". ונפ"מ האם לקנות דירה בא"י או סגי בדירורין.

ת. בדירה.

[א.ה. ועי' טעמא דקרא - הוראות ממרן החזו"א" (ל): יעץ זירז לקנות

קרקע בארץ ישראל משום ישוב ארץ ישראל וגם הוא בעצמו קנה קרקע.

(ועיין ב"ק פ' א' והלוקח בית בארץ ישראל כותבין עליו אוננו אפילו בשבת. בשבת סלקא דעתך, אלא כדאמר רבא התם אומר לנכרי ועושה, ה"נ אומר לנכרי ועושה, ואף על גב דאמירה לנכרי שבות היא, משום ישוב ארץ ישראל לא גזרו ביה רבנן ועי' רות זוטא פ"ד סי' ה' ויאמר בועז ביום קנותך וגו'. וזרע עבדיו ינחלה (תהלים ס"ט ל"ז), מכאן אמרו כל הקונה ארבע אמות בארץ ישראל מובטח לו שהוא בן עולם הבא)

אמנם גם בלא דירה מקיים מצוות ישוב א"י ולא גרע ממי שבא לביקור (בשאלה הבאה) אלא שאינו מקיים בשלימות].

ש. אם שבא לא"י לביקור, ונמצא "שבוע אחד", האם מקיים מ"ע של ישוב א"י, או שצריך דירורין באופן קבע, ולא זמני?

ת. מקיים.

[בספר נזר החיים (תשו' קס"ט) כתב בשם רבינו שיש ב' מצוות, מצות "ישיבה" בא"י, ומצות "יישוב" א"י, ותייר, את מצות ישיבה בא"י ודאי שמקיים, ומצות "יישוב" א"י ספק אם מקיים ע"ש].

החייבים במצוות ישוב א"י

ש. האם אשה מצווה במצוות ישוב א"י. (דשמא מכיון שהיא לאו בת כיבוש, אינה מצווה בזה).

ת. כן.

[יש סוגיא שזכות האשה לעלות לא"י ולחלק מהראשונים הוא מטעם מצוות יישוב א"י שגם אשה בכלל המצווה].

[א.ה. הרמב"ן (במדבר לג, נג) מוכיח ממה שהבעל כופה את אשתו והאשה את בעלה לעלות לא"י שיש מצוות ישוב א"י, ומבואר שגם באשה יש מצוות ישוב א"י. וכ"כ עוד ראשונים. וכ"כ הר"ן על הר"ף (כתובות סה, ב) לאיתווי עבדים כנענים שכופה את רבו להעלותו עמו לפי שהוא חייב במצות כנשים והם מצווים ג"כ ביישוב הארץ].

ש. האם יש דין חינוך על קטן בזה, דשמא מכיון דהוא סמוך לאביו, ולפעמים אין אביו דר בא"י, לא שייך לחנך קטן בדבר כזה. שידור בלא אביו. (וכמו בסוכה שיש שיעור של תינוק הצריך לאמו).

ת. יתכן.

מצות ישוב ארץ ישראל בכל רגע

ש. האם כל רגע ורגע שגר בא"י, מקיים מ"ע לדעת הרמב"ן. או שרק בבא להתיישב מקיים מ"ע, וצ"ע.

ת. כל רגע.

ש. אם נאמר שכל רגע ורגע שגר בא"י מקיים מ"ע, האם זהו דוקא כשהגיע מחו"ל לא"י, או גם באופן שנולד בא"י.

ת. גם כשנולד כאן.

כוונה במצוות ישוב א"י להידור

ש. האם יש בכזה סוג מצוה, שלא עושה מעשה, ומקיים ממילא, דין "מצות צריכות כונה", או לא. ונפ"מ האם מפעם לפעם שנזכר במ"ע של ישיבה בא"י, שיכוין הנני מכיון לקיים מ"ע של ישיבה בא"י.

ת. יתכן שטוב לעשות כן.

[א.ה. עי' דרכי מוסר (להגר"י ניימן זצ"ל. פר' וישלח) שכתב ג"כ להוכיח שאין הכוונה לעיכובא ממה שאמרו על עשיו שקיים מצוות ישוב א"י].

קובץ תורני הלכתי "אליבא דהלכתא" [במדור "שיח הלכה". מאת הרה"ג ר' אברהם חיים שציגל שליט"א].

איסור יציאה לחו"ל

שאלה: מי שפועל לחיזוק קדושת בית הכנסת, האם מותר לו לנסוע לחו"ל לקבר התו"ט, להתפלל לישועת הכלל והפרט, ובמיוחד לישועת המתחזקים בקדושת ביהכ"נ.

ת. אסור לנסוע לחו"ל רק ללמוד תורה ולישא אשה.

שאלה: האם מותר לצאת מא"י לזמן מועט ולחזור מיד, או לא. (שיש שרצו להתיר כשיוצא וחוזר מיד, שרק לדירורים מועטים אסור, ולא ליציאה מועטת ממש).

ת. לכתחילה אין לצאת כלל. (תשו' דולה ומשקה, כת"י).

שאלה: האם מותר לצאת לחו"ל, בשביל להתפעל מפלאי הבריאה, שע"ז מתעורר לאהבת ה' [כידוע מהרמב"ם]. ויחשב זאת כמו יציאה לחו"ל לדבר מצוה שמותר וצ"ע

תשובה: קשה להקל. (תשו' דולה ומשקה, כת"י).

הדר בארץ ישראל ואינו מקיים שאר מצוות

שו"ת "לבנימין אמר" וישלח (אות מ):

במדרש איתא שיעקב אבינו פחד מזכות מצות ישוב ארץ ישראל שיש לעשו. ויש לתמוה האם ישוב ארץ ישראל גרידא בלי מצוות הוי זכות, והא לכאוי אדרבה גרוע יותר לעבור עבירות בפלטרין של מלך (וכמש"כ הרמב"ן בדרשתו לר"ה)?

תשובה: זה מצוה ככל המצוות.

מתוך הספר "ויאמר שמואל" להרה"ג ר' שמואל ברוך גנוט שליט"א סימן נט [התודה והברכה להרה"ג המחבר ששלח לנו את הדברים בטוב עין]:

ג' שבועות הם דברי אגדה

כתובות קי"א א, ג' שבועות... שלא יעלו ישראל בחומה ואחת שהשביע הקב"ה את ישראל שלא ימרדו באומות העולם ואחת שהשביע הקב"ה את העובדי כוכבים שלא ישתעבדו בהן בישראל יותר מידי וכו' והנה הרמב"ם והטור והשו"ע השמיטו כליל את איסור ג' השבועות ולא הזכירו בספריהם, וצ"ע אמאי.

ומו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א כתב לי בזה דאולי ס"ל שהם דברי אגדה.

כי רצו עבדיך את אבניה

מסירות נפשם של תלמידי הגר"א

כידוע ניסה הגר"א מספר פעמים לעלות לארץ ישראל ולא עלה בידו. בשנת תקמ"ב כבר היה בדרך לארץ ישראל וחזר באמצע הדרך. כשנשאל ע"י בנו מדוע הוא חזר, לא השיב. פעם אחת הפציר בו, והשיב: "אין לי רשות מן השמים" (הקדמת בני הגר"א ל"שו"ע אר"ח). אף לעת זקנותו לא זנח הגר"א את תקוותו לעלות לארץ. כפי שאמר לתלמידו "לוא יתן ה' שאזכה לשבת בארץ הקודש, וכדאי הוא לי שאפטר לכל הפחות ממנהגי פוליש". (תוספת מעשה רב' בסוף הספר).

לאחר שראה הגר"א שאינו יכול לעלות לארץ ישראל הוא שלח את תלמידיו לארץ ישראל. סיפורים רבים יש על מסירות נפשם, פשוטו כמשמעו, של תלמידי הגר"א, שמהם נוכל ללמוד את גודל החשיבות של הפרחת הארץ וישובה, שהשריש הגר"א בתלמידיו, שלולא כך אין כל הסבר לעקשנותם הבלתי רגילה להמשיך ליישב את הארץ חרף כל התלאות, וכפי שכתב הגאון ר' ישעיה חשין זצ"ל [ראש המלמדים ב"עץ חיים] מצאצאי תלמידי הגר"א בספר "דברי ישעיהו" (בחלק "רשומות וזכרונות" עמ' א. הבאנו דבריו בהרחבה בגליון 6): "בכדי לדעת ולהבין לרוחם, התלהבותם, ומסירת נפשם - של תלמידי הגר"א, והסתכנותם בנסיעה לאר"י משך שנה בסירות קטנות על מים רבים אדירים, וסבלותם בהתישבות הראשונה בזמן של מחלות ומגפות ר"ל, ופרעות ר"ל, ולהבין לעקשנותם הגדולה בעבודה זו, צריכים קודם ללמוד הרבה את היסוד הרוחני שלהם, את "סערת אליהו" רבם הגר"א לקיבוץ גלויות וישוב ארה"ק, שזה היה יסוד היסודות שתלמידיו מסרו את נפשם ובאו באש ובמים, בכדי לקרב את הגאולה במצות רבם...".

וב"ספר ארץ ישראל" להגרי"מ טוקצ'ינסקי זצ"ל (ח"א פרק כז סעיף ח): "ובמסירות נפש ממש עלו העולים הראשונים לא"י להתישב באחד מארבע העירות "צפת טבריא ירושלים וחברון", נסעו על ספינות שייט ששטו על יד החופים, והנסיעה ארכה עפ"י רוב קרוב לשנה, ונסעו מעיר לעיר אשר על שפת הים, ובכל עיר היו צריכים לחכות על ספינת שיט אחרת הנוסעת לכוון א"י. ומיפו לירושלים היו נוסעים על חמורים סוסים וגמלים, במשך יום ולילה, ופחד משודדים, גם רשיון הכניסה לא"י לא היה קל, וסבל היושבים בה היה קשה עד מאד.

ובכמה מסירות נפש הקימו שבעה בני ישיבה את שכונת נחלת שבעה במעברה של ירושלים, במקום חיתו טרף ושוודים שורצים, ואחריה, הקמת שכונת מאה שערים בצפון, ושכונת בית יעקב ומשכנות ואבן ישראל במערב, ואחריהן העוז והגבורה להקמת מושבה הראשונה פתח תקוה במדבר ציה ושממה, שם שרצו חיתו טרף וליסטים לרוב. ובכל הארץ לא היה שום כביש כי אם גאיות ועמקים מלאים סלעים וצוקים, והמתישבים סבלו גם מחוסר מצרכים חיוניים, וגם מחוסר מים ומחוסר דלק למאור, ועל כולם מרדיפות והתנפלויות מאדוני הארץ, ועם כל זה היו שמחים בחלקם שזכו ליישב את הארץ, אשר גם היא, הארץ, שמרה אמונים לבני ישראל, ובכל הזמן הארוך שישבו בתוכה עמים אחרים לא הסירה הארץ את בגדי אלמנותה והיתה עטופה בשממון".

ר' ישראל משקלוב

אחד מתלמידי הגר"א שעלו לארץ ישראל הוא הגאון ר' ישראל משקלוב "שבא הוא וכל בני ביתו להסתפח בנחלת ה' וגבול תפארתו, באהבה בחיבה ובנשיקת עפר אדמתה, בהלל והודיות על כל פסיעותיו, בגעגועים רבים כבן אל חיק אמו". (לשון תלמידי הגר"א באגרת).

בהקדמתו לספר "פאת השולחן" הוא מספר על יסורי ארץ ישראל הרבים שפקדו אותו וזה לשונו שם: "ראיתי מעשה ונזכרתי הלכה כי חובה לאדם לספר מעללי ה' וכל אשר מביא על האדם יסורים וצרות ואשר עוזר בנפלאותיו כמ"ש בזוהר פ' בא וז"ל כגוונא דא חובה הוא על בר נש לאשתעי תדיר קמי קוב"ה ולפרסומי ניסיה בכל אינון ניסין דעבד וכו' ע"ש, ובכן גם עלי חובה להזכיר היסורין וצרות שעברו עלי ביסורי ארץ ישראל, כמ"ש יסור יסרני י-ה ולמות לא נתנני".

ויהי בשנת תקע"ג בשובי ממדינתנו אחרי עזרני הרחמן ויסדתי יסודות קבועות לישוב ארצנו בכל גלילותינו, ופגעתי בזמן צרות המגיפה בגליל הק' ר"ל לא תקפ"ץ (- לא תקום פעמיים צרה) ותעשה בני אדם כדגי הים ר"ל, וברחו אנשים רבים למדברות וליערות בשיירות. וגם אני ובני ביתי נסענו לעיה"ק ירושלים ת"ו, ואני בדרך מתה עלי נות ביתי אשת נעורים הצנועה ריאת ה' מרת העני' תנצב"ה בים ה' סיון, ואקברה בדרך שפרעם תוב"ב,

ובבואי עם כב"ב (- כל בני ביתי) לעיה"ק ירושלים גם שם מצאתי מחדרים אימה וחשיכה עלה מות בחלונינו".

כאן הוא מספר על מיתת בני משפחתו, אביו ואמו בניו ובנותיו, שנפטרו במגיפה, וממשיך:

"והייתי שוכב על הגג בוכה ומתנפל ומתחנן לפני אבינו שבשמים, ובתי הצנועה מרת מלכה שיינדל תחי היתה ג"כ קטנה חולה מוטלת על ידי ודמעוטי על לחיי עיני ירדה מים על כל אשר עבר עלי וגדול כים שברי. ובגליל ה' הלכו עדרים עדרים אנשי אמת, גדולי חבורתנו הצדיקים, ומעומק הלב הוצאתי מילין בשפל קול התחנה, לאשר את דכא ישכון נכח שער השמים לאמר, אנא מלך מלא רחמים, חוס נא ורחם על שארית פליטת בית ישראל, אוד מוצל מאש, אחרי אשר שולחם האם עם הבנים, ותפשתי מעשה אבינו הזקן יעקב אבינו ע"ה אשר נדר בעת צרה, כן אנוכי נדרתי לאמר והיה תעשה עמדי חסד והקימותי מחלי זאת אז אייגע לסדר חיבור סדר זרעים בתלמוד ירושלמי עם שיטת אדמו"ר הגאון קדש הקדשים רבני החסיד זצוק"ל, אשר זכיתי לשמשו לפני מותו, וזכותו הגדול יעמוד לי לחבר ולסדר ההלכות אשר השמיטו רבותינו הקדושים הקדמונים.

והנה אחר בכיי בכי רב ונרדמתי בשינה מתוך הבכי ונדמה כאלו אחד בא ויגע בי ויעירני כאיש אשר יערו משנתו וכה אמר לי גוף ורפוא ומן אז והלאה הופיע חסדו עלי ויצילני אותי ובתי הנזכרת, וישיבני לגליל ה' לביתי אשר זכיתי מאז בגליל הק' וברחמי הגדולים בנה ביתי ומצא לי אשה בת גדולים...".

"ואח"כ בשנת תקע"ד חזרה המגיפה ר"ל בגליל הק' ועברו גם עליה יסורין וסכנות נפשות ובחוליה המסוכן הנז' נטתה למות וישמע ה' לקול בכיותינו וזכות אבותינו עמדו שם"ה קמה וגם נצבה מחוליה".

בעת הריגת ר' חיים פרחי סבלו שוב היהודים סבל רב וכמו שמתאר שם: "ואח"כ בעת ניטל מאתנו הגביר הצדיק אור החיים ז"ל עברו עלינו צרות רבות ופחד ואימת מות, וג"כ ניטל מחמד עיני הבן יקיר לנו כמר שמואל זאב בליל ר"ה תקפ"ב, ואח"כ בן קטן השני מנחם שמו, ונפל עלי כל משא סבל עול צרכי ציבור הטהור דכוללנו הנהגתם וכלכלתם ולראות כל צרכי סיפוקם וסדר לימודם, וסבלתי צרות רבות מצרי הגויים אלי הארץ בעת סוגרה העיר עכו יע"א, והושלכתי בבית הסוהר בשבי הקשה וסבלנו פחדים ואימת מוות ומכולם הצילנו הרחמן ית"ש ונתקיים בי הכתוב כי מכל צרה הצילני וגו', באלוקי בטחתי לא אירא... ואח"כ בחודש אדר תקפ"ה היה פה עה"ק צפת ת"ו מפולת בתים בימות הגשמים מגשמים מרובים ורוחות קשות ונפלו הרבה בתם ונפל ביתי בליל י"ג אדר ואני וכב"ב ושכני ישוב בתוך הבית בעת שנפלה וברוך ה' שעשה לנו נס במקום הזה שהצילני עם כב"ב".

באחת התקופות הסוערות, כשרדיפות הישמעאלים הלכו וגברו ואף ריחף איום גירוש על תלמידי הגר"א בצפת, שלח רבי ישראל את אחד מחשובי הקהל לטורקיה בתקווה שיצליח לפעול בקרב אנשי השלטון שם למען הצלת וחיוק היישוב בא"י. במכתבו לאותו שליח (הובא בקובץ "סיני" ה) כותב רבי ישראל: "כי עתה ארץ הקודש בסכנה ח"ו כאשר המקשה לילד שהיא מסוכנת והילד שהיא מולידה. בעת שאני כותב עיני זולגות דמעה ומעי חמרמרו. וידידי, יתחזק בכל כחו, ויעשה בצנעה כל ענייניו". בתוך מכתבו זה הוא מחזקו בדברים על שליחות נועזת זו למען יישוב הארץ וכותב לו: "כדאי היה שיברא מעכ"ת רק בשביל זה... גם הגרש"ז שפירא - מראשי הקהילה ותלמידו של רבי חיים מוואלוז'ין, הוסיף למכתב דברי חיזוק ברוח זו וכותב: "ידידי ידידי, אלמלא לא נבראנו רק לתקן זאת ישוב ארץ הקודש די לנו, כי שקולה זה כנגד כל המצוות".

ארץ ישראל דחביבא לי טובא

לקראת סוף ההקדמה כותב ר' ישראל: "א"י דחביבא לי טובא כי ביסורים רבים עמדה לי אשר זכיתי להסתפח בנחלת ה' ולהתגנדר בעפרה זה שבעה ועשרים שנה והרבה נתייסרתי והרבה יגיעות על תיקוני ישיבתה יגעתי וכמה הרפתקאי עדו עלי מיום שבת, פחד דבר וחורב רועב טעמתי ובשבי הקשה בסוגר ישיבתי סבוני גם סבבוני אויבי נפשי יקיפו עלי ומה יעשה לי אדם אמרתי, ובה' בטחתי, ה' לי בעוזרי, עליו מרחם השלכתי. והרבה הצלתי ועזרתי ארץ הקודש ואנשים בה בעז"ה, בכל כחי עבדתי, והנהגות כולל ציבור טהור בכל כחי עשיתי, ועבודת לימוד תורה ברבים קבעתי, ויסודות ישוב אה"ק הרבה מחוץ ופנים יסדתי, בחו"ל בשער בת רבים בין גדולי רומי, גדולי ישראל, קרן ארץ הקודש הגדלתי, גם לגליל הק' גם לעיה"ק ירושלים תוב"ב ראש ישובם הרימות".

מעניני הפרשה

קידוש ה' בנתינת ארץ ישראל

בנביא יחזקאל (לו, כ) מתוארת יציאת עם ישראל לגלות כחילול ה', וחזרתו לארצו כקידוש ה'. וכך אומר הנביא: "ויבוא אל הגוים אשר באו שם ויחללו את שם קדשי באמר להם עם ה' אלה ומארצו יצאו" (ומבאר בתרגום שם: "אם עמא דה' אילין ואיכדין מארעא בית שכינתיה גלו", וכן במדרש איכה (פתיחתא אות טו) "אם עם ה' אלה למה מארצו יצאו").

ובהמשך הפסוקים (לו, כג - כד) נאמר "וקדשתי את שמי הגדול המחלל בגוים אשר חללתם בתוכם וידעו הגוים כי אני ה'...", וכיצד יקדש הקב"ה את שמו - "ולקחתי אתכם מן הגוים וקבצתי אתכם מכל הארצות והבאתי אתכם אל אדמתכם", כלומר במה שעם ישראל יחזור לארצו הוא קידוש ה' לעיני העמים [וכך מפרש רש"י שם "וקדשתי את שמי. ומהו הקידוש - ולקחתי אתכם מן הגוים"].

ומבואר מדברי הנביא שביציאת עם ישראל לגלות ישנו חילול ה', ובחזרת ישראל לארצו ישנו קידוש ה', ונבא להרחיב את הדברים בס"ד.

קידוש ה' בקריעת ים סוף

בגמ' (פסחים קיז, א) אמרו "ת"ר, הלל זה מי אמרו? משה וישראל אמרוהו בשעה שעמדו על הים, הם אמרו לא לנו ה' לא לנו, משיבה רוח הקדש ואמרה להן למעני למעני למעני אעשה". ומבואר שבקשת משה וישראל על הים היתה שיצילם הקב"ה למען שמו, ובאמת השיבה להן רוח הקודש למעני למעני אעשה - שבקשתם נתקבלה.

ואכן נאמר בתהלים (קו, ז - ט) "אבותינו במצרים לא השכילו נפלאותיך לא זכרו את רב חסדיך וימרו על ים בים סוף. ויישעם למען שמו להודיע את גבורתו. ויגער בים סוף ויחרב ויוליכם בתהמות כמדבר".

ומבואר שבקריעת ים סוף היה ענין מיוחד שהצלת עם ישראל היתה למען קידוש ה'. [ואמנם כל יציאת מצרים למען קידוש ה' כמבואר ביחזקאל (כ, ה ואילוף) אך קריעת ים סוף היתה הגמר של יציאת מצרים ושם ניכר במיוחד ענין הקידוש ה' וכמו שיתבאר].

וביאור הדברים מדוע היה צריך את הנימוק המיוחד של קידוש ה' במיוחד בקריעת ים סוף, יש לבאר, עפ"י מה שאנו רואים בתורה שעיקר הענין של קריעת ים סוף היתה למען נקמתו של הקב"ה במצרים, ולא היה בזה צורך להצלת עם ישראל, שהרי הקב"ה ציווה לעם ישראל לחזור לכיוון מצרים כדי שיאמר פרעה נבוכים הם בארץ, וילך לרדוף אחריהם. ומבואר שהיה ענין מיוחד שפרעה ירדוף אחריהם, ובאמת למען הצלתם לא היה צורך בזה, אלא שהקב"ה רצה לנקום את נקמתו בפרעה וכמו שאומר הפסוק "ואכבדה בפרעה ובכל חילו וידעו מצרים כי אני ה'" ופירש"י (והוא מדברי חז"ל במכילתא ובעוד מדרשים) "כשהקב"ה מתנקם ברשעים שמו מתגדל ומתכבד".

ומטעם זה דווקא בקריעת ים סוף נאמר אז נבהלו אלופי אדום וכו', וכן במקומות רבים מבואר שעיקר הפחד של הגויים היה דווקא מקריעת ים סוף, וכגון בספר יהושע (ב, ט) שאמרה רחב למרגלים "וכי נפלה אימתכם עלינו וכי נגמו כל ישבי הארץ מפניכם. כי שמענו את אשר הוביש ה' את מי ים סוף מפניכם בצאתכם ממצרים". ומבואר שהיה לגויים פחד מיוחד דווקא מחמת קריעת ים סוף, משום שאז נתגלה כיצד הקב"ה נוקם מאויבי ישראל, ואילו ביציאת מצרים לא ראו אלא שהקב"ה פועל למען הצלת עם ישראל, וכל המכות שקבלו המצריים במצרים לא היו אלא למען הצלת עם ישראל. ולכן אמרו חז"ל שאמר שרו של מצרים בזמן קריעת ים סוף הללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז, ומשום שבזמן זה שבו הקב"ה דן את המצרים התעוררה מדת הדין ג"כ על ישראל שגם להם מגיע דין.

ולכן היה צורך מיוחד לבקש את הצלת בני ישראל למען קידוש שמו של הקב"ה אע"פ שישראל אינם ראויים.

על חסדך על אמתך

מדוע ישנו קידוש ה' בהצלת עם ישראל? את זה אנו גם רואים בהמשך הפסוקים: "לא לנו ה' לא לנו כי לשמך תן כבוד על חסדך על אמתך" ומבואר שמשם וישראל הזכירו שני

דבר העורך

בסיום שירת הים, אומר משה רבינו את התכלית הסופית של יציאת מצרים - "תבאמו ותטעמו בהר נחלתך" - לארץ ישראל שהיא נחלת ה', "מכון לשבתך פעלת ה'" - שהכנת לך שם מקום להשראת השכינה. והתכלית היא - "ה' ימלוך לעולם ועד". דהיינו שהשראת השכינה תלויה בכך שעם ישראל יבוא לארץ ישראל שהיא נחלת ה'.

היעוד הגדול ביותר של העולם, דהיינו - "ה' ימלוך לעולם ועד", מתקיים דווקא בארץ ישראל, שהיא 'נחלת ה' והיא המקום שבו בחר הקב"ה כדי להשרות את שכינתו בעולם הזה.

פעמים ישנו מצב שלמרות שאדם מבין את חשיבותה של ארץ ישראל, מ"מ אין הדבר חי אצלו מבחינה רגשית מכיון שישנו קושי לראות בחבל ארץ' דבר קדוש, ואע"פ שבוודאי כל אחד מבין מבחינה שכלית שארץ ישראל היא קדושה, אך מ"מ מבחינה רגשית חסר בהרגשה הו"ו כנ"ל.

אך באמת ישנם הרבה מצוות שעפ"י הבנת שכלנו איננו מבינים מדוע ישנה קדושה בזה, וכמו בלולב שנראה כחתיכת עץ בעלמא, ורק משום שהקב"ה קבע שיהיה בו את קדושת המצווה יש לו חשיבות, ומיד לאחר הסוכות הוא חוזר להיות עץ בעלמא.

ואף לגבי התורה כתב הרמח"ל (דרך ה' ח"ד ב, ה): "כי הנה כל כחה של התורה אינו אלא במה שקשר ותלה ית"ש את השפעתה היקרה בה, עד שעל ידי הדיבור בה וההשכלה, תמשך ההשפעה הגדולה ההיא. אך זולת זה לא היה הדיבור בה אלא כדיבור בשאר העסקים או ספרי החכמות, וההשכלה ככל שאר מושכלות המציאות הטבעי למיניהם, שאין בהם אלא ידיעת הענין ההוא, ואין מגיע ממנו התעצמות יקר ומעלה כלל בנפש הקורא המדבר והמשכיל, ולא תיקון לכלל הבריאה".

וכך הוא גם לענין ארץ ישראל שבה בחר ה' לנחלה לו ובה הוא משכין את שכינתו, ולולא כך באמת לא היתה בה שום קדושה ולא היה מגיע לדברים בה שום השפעת קדושה, ולא היה הבדל בינה לבין שאר ארצות לענין זה, אבל אחר שקשר הקב"ה את קדושתו בארץ ישראל, ממילא כל הגר בה מקבל את השפעותיה ומתקדש בקדושתה.

וידוע המעשה (שהובא ב"תורת העולה" להרמ"א והביאו ב"לב אליהו" בראשית עמ' רסג) על ירמיהו הנביא שכאשר ראה אותו אפלטון בוכה על חורבן בית המקדש, שאל אותו מדוע הוא בוכה על עצים ואבנים, ולאחר שהראה לו ירמיהו את חכמתו אמר לו שחכמה זו הוא קיבל מעצים ואבנים אלו. וגם כאן אנו רואים את אותה הבחנה שבאמת אי"ז אלא עצים ואבנים כשאר עצים ואבנים, אך לאחר שקשר הקב"ה את השפעתו בעצים ואבנים אלו הרי אין קדושה גדולה מזו.

[ואמנם מצינו פעמים רבות שהתורה משבחת את הארץ על עצם מעלותיה הגשמיות וכמו בפרשת עקב (ח, ז) כי ה' אלוקיך מביאך אל ארץ טובה ארץ נחלי מים וכו', וכן מצאנו בגמ' בסוף כתובות שהאמוראים השתדלו לחבב בעיניהם את החלק הגשמי שבה, כלומר שהביבותה של הארץ, מלבד ענין קדושתה, היא גם בשל

כלל מעלותיה, אך עכ"פ מסתבר שולוא רצה הקב"ה לקשור את קדושתו בארץ הזו לא היתה חשיבות מיוחדת לכל המעלות האלו].

*

קדושת ארץ ישראל תלויה היא ג"כ בעם ישראל, וככל שיותר יהודים נמצאים עליה, כך גדלה קדושתה, וכמו שאנו רואים לענין מצוות התלויות בארץ, שהם תלויות במספר היהודים הנמצאים בארץ, ואנם נוהגות מדאורייתא אם אין רוב עם ישראל בארץ. וכך כותב רמ"ד וואלי בביאורו ליחזקאל (לו, י): "ולפי שהעבודה מסורה לישראל שהם קרואים אדם, כדי להמשיך את השפע... על האדמה הקדושה המקבלת ממנו, לפיכך כתיב "והרביתי עליכם אדם כל בית ישראל כלה" שמשמע כל השרשים הקדושים וכל הניצוצות שלהם ישובו למקומן, ועל ידיהם "ונושבו הערים והחרבות תבנינה".

והאריך בענין זה הגאון ר' זלמן סורוצקין זצ"ל ("אזנים לתורה" ויקרא עמ' שו - שז) ונביא כאן חלק מלשונו: "הנה ישראל קדושים הם וארץ ישראל קדושה, ומצינו שב' קדושות המתאחדות יוצאה מהן קדושה נפלאה 'קודש הקדשים'... והוא הדבר בישראל וארץ ישראל, כל אחד ואחד מהם קדושה רגילה, אבל כשהן מתחברות והיהודי יושב על אדמת הקודש, הוא מתעלה בקדושתו למעלה למעלה, וכן מתעלה ע"ז קדושת הארץ".

וכמו"כ הבאנו (בגליון 6) מדברי הגר"א (אדרת אליהו בלק מהד"ו כד, יח) על הפסוק במלאכי (א, ה) "ועיניכם תראינה ואתם נתאמרו יגדל ה' מעל לגבול ישראל" וביאר הגר"א: "כשיתגדל גבול ישראל יתרבה קדושת שמו יתברך". דהיינו שכל שיותר חלקים מארץ ישראל נמצאים תחת ידי עם ישראל בכך מתגדלת קדושת שמו של הקב"ה. ע"ש מה שהבאנו לבאר את ענין זה.

בכך אנו יכולים להבין ג"כ מדוע ייחסו חז"ל חשיבות לעליית יהודים לארץ שכן מלבד עצם התועלת העצומה ליהודי עצמו שעולה לארץ ישראל, ישנה גם תועלת לכלל ההנהגה, שכלל שישנם יותר יהודים בארץ, כך גדלה השראת השכינה בארץ, וממילא בעולם כולו.

ולכן מבואר בדברי חז"ל (יומא ט, ב) שהיתה קפידה על אלו שלא עלו לארץ בזמן בית שני ונשארו בבבל עד שאמרו (שהש"ר ח, י) שאילו היו עולים כל ישראל בזמן בית שני לא היה חרב בית המקדש, ומשום שכאשר כל עם ישראל נמצאים בא"י הרי הם משפיעים עליה קדושה כ"כ גדולה שמונעת את חורבנה וכמו שמסיים רמ"ד וואלי בהמשך דבריו הנ"ל על הפסוק ונושבו הערים והחרבות תבנינה: "ועל ידיהם (ע"י עם ישראל שישבו בה) ונושבו הערים והחרבות תבנינה, שהרי אומות העולם היושבים על אדמת הקדש הם גורמים את חרבנה על ידי הטמאות שלהם, ואין לה ישוב כי אם על ידי הניצוצות של ישראל...".

וכתב בספר הכוזרי (מאמר ב) "והעוון הזה (שלא עלו לא"י) הוא אשר מנענו מהשלמת מה שיעדנו בו האלוקים בבית שני, כמה שאמר ר'ני ושמחי בת ציון, כי כבר היה הענין האלוקי מזומן לחול כאשר בתחלה אלו היו מסכימים כלם לשוב בנפש הפצה, אבל שבו מקצתם ונשארו רובם וגדוליהם בבבל רוצים בגלות ובעבודה שלא יפרדו ממשכנותיהם ועניניהם... ובאו הענינים מקוצרים מפני קצורם, כי הענין האלוקי איננו חל על האיש אלא כפי הזדמנותו לו אם מעט מעט ואם הרבה הרבה. ואילו היינו מזדמנים לקראת אלוקי אבותינו בלבב שלם ובנפש הפצה, היינו פוגעים ממנו מה שפגעו אבותינו במצרים".

משום כך, דווקא בזמנינו כאשר קרובים אנו ומצפים לגאולה השלימה במהרה ולהחזרת השכינה לציון, מצווים אנו לגרום לכך ולסייע בידי כל היהודים השבים לארצנו, וכן לחזק את אחיזתנו ואת הקשר שלנו לארץ הקודש ועל ידי זה נזכה לראות בשוב ה' את שיבת ציון.

בברכת התורה, העורך

טעמים שהקב"ה יציל אותם למען שמו: א. למען חסדך. ב. למען אמיתך [כלומר למען קיום ההבטחה שהבטחת לאבות על קיום האומה].

וביאר שם המלבי"ם "ר"ל לא בעבורנו, כי אין אנו ראוים לכך... כי לשמך תן כבוד... צריך אתה לתת כבוד לשמך שלא יהיה חילול השם. על חסדך על אמתך. צריך אתה לעשות או מצד החסד בלא שום זכות והבטחה, כמו שהתחלת מציאת הנסים היו מצד החסד, או מצד האמת וההבטחה אחר שכבר הבטחת לנו להיות לנו לאלהים".

כלומר שמו של הקב"ה מורה על שני דברים: א. על טובו, וכמו שתקנו אנשי כנסת הגדולה לומר בתפילה "הטוב שמך", וכך נאמר בתהלים (נד, ח) אודך שמך ה' כי טוב, [ופירש במצודות: "כי שמך הוא טוב". ומדה זו של הטבת ה' היא בעיקר לעם ישראל שהם בניו, וכמו שאחז"ל (שמות רבה ו, ב) על הפסוק "וידבר אלוקים אל משה ויאמר אליו אני ה' - אלוקים (כלומר מדת הדין) על המצרים, אני ה' (מדת החסד) על ישראל".

ב. על מדת נאמנותו לקיים את דבריו וכמו שאמרו חז"ל חותמו של הקב"ה אמת (שבת נה, ב) וכן אחז"ל (שמות רבה א, לו): ידע הקב"ה שעליו לגאלם למען שמו, בעבור הברית שכת עם האבות, וכן הוא אומר ויזכור אלהים את בריתו, וכן הוא אומר (יחזקאל כ) ואעש למען שמי". וכך כתב רש"י (שמות ו, ט) "למדנו כשהקב"ה מאמן את דבריו אפילו לפורענות מודיע ששמו ה', וכל שכן האמנה לטובה". דהיינו שעצם ענין האמיתות, שהוא מאמן דבריו, מודיע ששמו ה', וכ"ש כשמאמן לטובה, שאז נוסף גם ההוראה הראשונה והעיקרית של שם ה', ש"הטוב שמך".

יחוד ה' - להראות את יכולתו לקיים רצונו

ולכן אם אין מתקיימים הדברים הללו הרי זה חילול לשמו הגדול, שכביכול הקב"ה ששמו מחייב לעשות את החסד ואת האמת, אינו יכול לקיים את רצונו. וזהו שהמשיכו משה ובני ישראל ואמרו "למה יאמרו הגויים איה נא אלוקיהם ואלוקינו בשמים כל אשר חפץ עשה".

דהיינו שכיון שהגויים יודעים על מדת טובו של הקב"ה כלפי עם ישראל, וכמו שראו ע"י כל הניסים שעשה הקב"ה לעם ישראל, וכמו"כ ראו הגויים שהקב"ה עד עתה היה נאמן בדבריו ודבר אחד מדבריו לא שב ריקם, א"כ כאשר יראו שאינו מציל את בניו אהוביו, יאמרו שאין לו כח להציל את בניו, וכדי להראות ש"כל אשר חפץ עשה" ראוי שיציל את עם ישראל. וע"ז באמת ענה הקב"ה למעני למעני אעשה.

[ואמנם עיקר שמו של הקב"ה מורה על מדת טובו, (וכמבואר בפרשת כי תשא כאשר ביקש משה רבינו הראיני נא את כבודך, וענה לו הקב"ה אני אעביר כל טובי על פיך, ואכמ"ל), וענין נאמנותו הוא מתלווה לזה.

ודוגמה לדבר, כמו שאומרים על סופר סת"ם, ששמו מחייב שהוא כותב ספרי תורה, וגם שמו מחייב שהוא מתפלל שחרית, שאל"כ הוא אינו כשר להיות סופר סת"ם. ולכן אם מישהו שואל אם הוא מתפלל שחרית אפשר לומר לו שע"כ שהוא מתפלל שחרית שהרי הוא סופר סת"ם, אבל עכ"פ אי"ז עיקר מהותו של הסופר סת"ם, אבל מי שישאל האם הוא כותב ספרי תורה התשובה תהיה שוודאי הוא כותב ס"ת משום שהוא סופר סת"ם וכל מהותו של סופר סת"ם היינו שהוא כותב ס"ת. וכן הוא ג"כ בענינינו, שמו של הקב"ה מחייב את נאמנותו, אבל אי"ז עיקר מהותו, אבל את ענין ההטבה מחייב השם מחמת עצם מהותו.

ודבר זה אנו יכולים ללמוד ג"כ מדברי התרגום (ישעיה מח, י) שמבאר את המילים למעני למעני אעשה (שהוא תשובה על הבקשה "כי לשמך תן כבוד על חסדך (טובך) ועל אמתך". וכמו שהבאנו לעיל מדברי הגמ' בפסחים קיז, א): "בדיל שמי בדיל מימרי אעביד (-) בשביל שמי ובשביל קיום דיבורי אעשה". ומבואר שכנגד הבקשה 'על חסדך' ענה הקב"ה למען שמי, וכנגד הבקשה 'על אמתך' ענה הקב"ה למען מימרי, כלומר כדי לאמת את דברי שהבטחתי לאבות. ומבואר ששמו של הקב"ה נקרא בעיקר על מדת טובו].

וזהו יסוד אמונתנו כמו שהאריך הרמח"ל שתכלית כל העולם סובב על ענין יחוד ה', שיראו הכל בסוף כל הבריאה כיצד רצונו של הקב"ה (=דהיינו להיטיב לישראל) מתקיים על כל פנים, ואין מי שיכול לעכבו, ודבר זה אנו מכריזים פעמיים בכל יום "שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד", היינו ה' - הטוב ומיטיב, שהוא אלוקינו - מנהיג אותנו, הוא ה' אחד, כלומר אין שום דבר שיכול לעכב אותו מלקיים את מגמתו בעולם להיטיב לנו. [ויעו"י ב"דעת תבונות" להרמח"ל בפרק "גילוי יחוד ה' יסוד הבריאה" סי' לד - מז].

ובענין נתינת א"י ישנם ג"כ את שני הטעמים שאמרו עם ישראל על הים, דהיינו למען חסדו של הקב"ה שרצונו להיטיב לישראל ולתת להם את נחלת הקודש, וכמו שמבארים חז"ל במקומות רבים שנתינת הקב"ה לישראל את א"י היא מחמת אהבתו ורצונו להיטיב לישראל. וכן למען אמתו של הקב"ה שנשבע לאבות פעמים רבות שיתן לזרעם את הארץ (והארכנו בזה בגליון 7).

וזהו מה שאומר הנביא, שכאשר רואים הגויים שעם ישראל גלה מן הארץ, הם אומרים שכביכול אין הקב"ה יכול לממש את רצונו להיטיב לישראל, אם מחמת עוונותיהם, אם מחמת חוסר כח, ולכן אומר הקב"ה שהוא יחזיר את עם ישראל כדי שנראה את אמונת היחוד, שאין שום מונע להקב"ה לקיים רצונו להיטיב לישראל ולהביאם אל אדמת הקודש, הן מחמת התנגדות הגויים ואפילו לא מחמת החוקים שחקק הוא בעצמו.

מדברי רבותינו

ב"שדי חמד" חלק ז (ובחלק מההוצאות בחלק י), כתב "מכתב גלוי". ושם באות ז כתב, וז"ל:

"מי ימלא תהלות הארץ כלן, וקדושתה, וזכות ומעלת העם היושב בה, ולהארץ הטובה דומיה תהלה. ורק ארשום בקיצור איזו מעלות טובות אשר אסף איש טהור, מר קשישא, גאון עיזו, האח נפשניו, בספרו היקר נפש היפה יצ"ו, מדברי רז"ל במדרשים וילקוטים וכיוצא:

(א) נקראת ארץ חמדה שחמדו לה גדולי הדור אברהם אמר וכו'.²

(ב) כל שפע הטוב שבחוצה לארץ ממנה יצמח³

(ג) אינו שולט בה שום ממונה ומזל אלא הקב"ה בעצמו.⁴

(ד) מחשבה טובה מצטרפת למעשה - אינו אלא בארץ ישראל.⁵

(ה) מי שיש לו חלק בארץ ישראל חשוב כיש לו חלק לעוה"ב.⁶

(ו) הדר בא"י הוא הנקרא עובד ה' מאהבה, מה שאין כן הדרים בחוצה לארץ.⁷

(ז) בזמן שישראל שרויים על אדמתם נקראים אחד, וזה שנאמר ישראל גוי אחד בארץ.⁸

(ח) חביבים ישראל שנקראים בניו למקום כשיושבים בארץ ישראל, ובחוצה לארץ נקראים עבדים.⁹

מקורות והערות:

¹ להג"ר יצחק ב"ר חיים פלאגי, מח"ס 'אבות הראש', ויפה ללב.

² תנחומא משפטים יז. ואתן לך ארץ חמדה (ירמיה ג) **ארץ שנתחמדו לה כל גדולי עולם** אברהם אומר לבני חת תנו לי אחוזת קבר עמכם, ואף הקדוש ברוך הוא מחבבה לפני יצחק שנאמר גור בארץ הזאת ואהיה עמך ואברכך, יעקב אמר בקברי אשר כרית לי בארץ כנען שמה תקברני הוי ארץ חמדה.

³ זוה"ק יח"י: (רלז, ב - השלמה מהשמטות דף רנה, ב סימן כא): **"מתמצית גופה של א"י העולם שותה"**.

זו"ח רות צט, א: "דתני רבי חייא **כל עלמא לא שתיין אלא מתמצית א"י**".

תענית י, א: ת"ר: ארץ ישראל נבראת תחילה וכל העולם כולו לבסוף... **א"י שותה מי גשמים, וכל העולם כולו מתמצית**... א"י שותה תחילה, וכל העולם כולו לבסוף".

וע"ע זוהר לך לך (עח, א); וירא (קח, ב); וארא (כב, ב).

⁴ זוה"ק נח (סא, א): **ארעא דישאל לא שריא עלה רוחא אחרא** ולא ממנא אחרא בר קודשא בריך הוא בלחודו".

זוה"ק וירא (קח, ב): דקוב"ה פליג כל עלמין וארען לממנן שליחן **וארעא דישאל לא שריא עלה רוחא אחרא** וכו'.

תענית י, א: **א"י משקה אותה הקב"ה בעצמו**, וכל העולם כולו על ידי שליח".

⁵ איתא בכתובות (ק, ב) "כל הדר בחו"ל כאילו עובד עבודת כוכבים". וכתב שם ב"עיון יעקב" (לבעל ה"שבות יעקב", המודפס על ה"עין יעקב") "מדמה הדר בחו"ל כאילו עובד עכו"ם לענין שנידון על המחשבה כמעשה, ולענין פוקד עון אבות על בניו". עכ"ל יעו"ט.

⁶ זוהר וישלח (קעז, ב): ובגין כך יהב לון אורייתא דקשוט, למזכי בה ולמנדע ארחוי דקודשא בריך הוא, בגין דירתון ארעא קדישא. **דכל מאן דזכי בהאי ארעא קדישא אית ליה חולקא לעלמא דאתי** כמה דאת אמר (שם ס) ועמך כלם צדיקים לעולם ירשו ארץ".

אבן עזרא וישלח לג, יט, והביאו הרמב"ן שם, על הפסוק "ויקן את חלקת השדה... במאה קשיטה" והזכיר זה הכתוב להודיע כי מעלה גדולה יש לו לארץ ישראל, ומי שיש לו בה חלק, חשוב הוא כחלק עולם הבא".

וע"ע זוהר פרשת אחרי (עב, ב).

⁷ זוהר פרשת במדבר (קיא, א): כתוב אחד אומר עבדו את ה' בשמחה, וכתוב אחד אומר עבדו את ה' ביראה וגילו ברעדה, מה בין האי להאי, אלא כאן בזמנא דישאל שראן בארעא קדישא כאן בזמנא דישאל שראן בארעא אחרא.

וע"ע להלן אות ח שהדר בא"י נקרא בן והדר בחו"ל נקרא עבד - ובן עושה מאהבה ועבד מיראה.

⁸ זוה"ק אמור צג, ב. "גוי אחד בארץ. ודאי בארץ הם גוי אחד... **לא אקרון אחד אלא בארץ**".

ועיין בספר "למען ציון" (שי"ל בהסכמת הנצי"ב), בחלק ג' גוי אחד בארץ.

⁹ כתובות (ק, ב) "שכל הדר בארץ ישראל - דומה כמי שיש לו אלוה, וכל הדר בחוצה לארץ - דומה כמי שאין לו אלוה, שנאמר, לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלהים".

(ט) ב"ד קודש ילבש, הרוצה להתבודד בינו למקום ישכון בארץ ישראל.¹⁰

(י) היושב בארץ ישראל יושב בצלא דמהימנותא.¹¹

(יא) "פוקד עון אבות על בניו" - לא נאמר על היושבים בארץ ישראל.¹²

(יב) על ידי השתוקקות שאדם משתוקק לקבורת ארץ ישראל - נשפע עליו פרנסה גדולה.¹³

(יג) הדר בארץ ישראל נקרא צדיק, וזהו ועמך כולם צדיקים לעולם ירשו ארץ.¹⁴

(יד) הזן ומפרנס אחד מהיושבים בארץ ישראל - יש כח ביד אותו בן ארץ בזמן תחיית המתים להחיות גם אותו שהחזיק בידו ולא זכה לעלות לארץ ישראל ומת ונקבר בחוצה לארץ.¹⁵

הנך רואה כמה מעלות טובות להארץ הקדושה וליושבי בה, הטיב אשר דבר רבין חסידא בספרו הקדוש פלא יועץ, כי למצוה רבה תחשב להמסייעים ומחזיקים ביד יושבי ארץ ישראל, ישא ברכה מאת ה' וצדקתו עומדת לעד, והיא הצדקה המקרבת הגאולה, ותחזינה עינינו ביאת משיחנו בשבוב ה' את שיבת ציון - ובנין אפריון, במהרה בימינו אמן ואמן".

והאלקות, הוא שהקב"ה לנו **לפטרון**, שהוא ענין **אבהות**. [עיין בראשית רבה מו ט) אם מקבלים בניך אלהותי - אני אהיה להם **לאלוה ולפטרון**, ובבראשית רבה (צג י): וישימי **לאב** לפרעה, **לפטרון**].

וגם שארץ ישראל נקראת "גבירה", וחז"ל נקראת "שפחה". כמבואר בזוהר ואתחנן (רסה, ב), וכן במסכת תענית (כא, ב): "אמרו ליה לרב נחמן: איכא מותנא בארעא דישאל. גזר תעניתא. אמר: **אם גבירה לוקה - שפחה לא כל שכן**". וע"ע בספר "שער החצר" סימן ז וסימן תקיז.

¹⁰ לכאורה כוונתו שבא"י אין כוחות חיצוניים המפרידים בינו לבין השכינה, ועיין רמ"ד וואלי (ויקרא עמוד רטו): שאינו דומה הזיווג שיש לשכינה [א.ה.] עם בני ישראל] בהיותה עם גופה שהוא ארץ ישראל התחנתה ממש, אל הזיווג שיש לה בהיותה מבחוץ באויר של ארץ העמים. כי הזיווג בארץ ישראל הוא זיווג שלם פנים בפנים, לפי שאין שם קליפה מפרדת מפסקת. אבל הזיווג בחוצה לארץ אינו זיווג שלם, לפי שיש החצונים המפרידים".

¹¹ זוהר אמור (קד, א) "**דמאן דאית ליה חולקא בעמא ובארעא קדישא יתיב בצלא דמהימנותא**... למחדי בהאי עלמא ובעלמא דאתי". ועי"ש שהשוו את א"י לסוכות לענין זה, וכן השוו את ישיבת א"י לישיבה בסוכה בזוה"ק בראשית (מח, א) וע"ע בזוה"ק וישלח (קעב, ב).

¹² עי' לעיל הערה 5.

¹³ אולי מקורו מבראשית רבה (צו, ה): למה האבות מחבבין קבורת א"י, שמתו א"י חיים תחילה בימות המשיח **ואוכלין שנות המשיח**".

ונהג עצם ענין הפרנסה הגדולה בארץ ישראל - למי שנמצא בה בחייו, מקרא מלא הוא (דברים ח, ט): **"ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם לא תחסר כל בה"**.

¹⁴ עי' "חסד לאברהם" (לרבי אברהם אזולאי זקנו של החיד"א. מעין ג נהר יב): "ודע שכל מי שדר בארץ ישראל נקרא צדיק, גם שאינם צדיקים כפי הנראה, שאם לא היה צדיק היה מקיא אותו הארץ, כדכתיב ותקיא הארץ את יושביה, וכיון שאינה מקיא אותו בודאי נקרא צדיק אף על פי שהוא נראה בחזקת רשע".

¹⁵ יתכן שדימה את זה למה שאמרו בכתובות (קיא ב): "אמר ר' אלעזר: עמי הארצות אינן חיים... דכתיב, כי טל אורות טליך וארץ רפאים תפיל, כל המשתמש באור תורה - אור תורה מחייהו, וכל שאין משתמש באור תורה - אין אור תורה מחייהו. כיון דחזייה דקמצטער, א"ל רבי, מצאתי להן תקנה מן התורה, ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום, וכי אפשר לדבוקי בשכינה? והכתיב, כי ה' אלוקיך אש אוכלה. - אלא, כל המשיא בתו לתלמיד חכם, והעושה פרקמטיא לתלמידי חכמים, והמנהג תלמידי חכמים מנסיון, מעלה עליו הכתוב כאילו מדבק בשכינה".

וכיון שמצינו שגם "ארץ ישראל" היא זכות לענין תחית המתים, וכנ"ל (הערה 13) מבראשית רבה (צו, ה): "שמתו א"י חיים תחילה בימות המשיח", ממילא גם המחזיק את יושבי א"י יזכה לתחיית המתים. ואמנם בודאי היושב בא"י זכותו גדולה יותר, וכמו הת"ח עצמו, ואי"ז אלא תקנה למי שאינו יכול לעלות.

ומ"מ לענין גלגול מחילות משמע מדברי חז"ל (בר"ר צו, ה) שאינו מועיל תקנה זו, שלא מצאו תקנה לצדיקים אלא ע"י גלגול מחילות, ומשמע שלא מועיל שיתמכו ביושבי א"י.

כי רצו עבדיך את אבניה

געגועים לארץ הקודש

הגאון רבי חיים חזקיהו מדיני זצ"ל הידוע על שם ספרו ה"שדי חמד" נולד בירושלים (ז' מרחשוון התקצ"ג), בשנת תרי"ג נפטר עליו אביו ועל פרנסת משפחתו נפל עליו, ולכן הוצרך, עפ"י עצת רבותיו, לצאת לחו"ל אל קרובי משפחתו האמידים המתגוררים בקושטא.

את צערו על שהוצרך לצאת מהארץ הוא מבטא בשירתו, וכך הוא כותב: "נער הייתי (כבן עשרים שנה) כצאתי מירושלים / בעצבון רוח וברפיון ידים / ארץ חמדה תאווה היא לעינים... / אוריה מחכים לא יערכנה זהב פרוויים / היא קודש ומעשיה קודש / ארץ ישראל מקודשת שקדשוה שמים / כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים".

ובהמשך השיר לאחר שהוא מספר על פטירת אביו הוא כותב: "בעצת השרים והסגנים / רבני הדור אדירים וגאונים / מנקיי הדעת שבירושלים / הוצרתי להבדיל בין הקודש לחו"ל / כי בזולת זה לא מצאו אנשי חיל ידים ורגלים / להחיות את נפשותינו כי נמס כל לב ורפו כל ידים".

הוא מתאר את צערו על שהוצרך לצאת מהארץ: "דמי עלי כעובר על תרי"ג מצוות / והיה קשה מאד בעיני פרידתה / כחומץ לשינים וכעשן לעינים".

עושה ומעשה למען ארץ הקודש

כל ימיו השתוקק לעלות לארץ ישראל ובערוב ימיו אף עלה אליה בחזרה וכפי שנביא להלן. במכתבו הוא מבאר את חשיבות העליה לארץ ישראל ומעודד את הפועלים למען ישוב ארץ הקודש וכך הוא כותב:

"אל אחינו בני ישראל גומלי חסד ועושי צדקה בכל עת קולי אקרא! גלוי וידוע לכל כי רעיון ישוב ארץ ישראל הוא ענין גדול ונכבד מאד, עד כי המפורסמות אינן צריכות לחזוק ולראיה, גם הנה הרעיון הזה לא חדש מקרוב בא במחנה העברים, כי עוד לפני עדן ועדנים החל לפעם בלבבות, בלב אדירי התורה וגדולי האומה והיה נס להתנוסס לחונן עפרה, להושיב אדמתה, לקומם הריסותיה ולטעת נטיעיה... אך מסבות שונות לא יכלו להוציא את מחשבתם הטובה אל הפועל, אך הסופות בנגב נפחו רוח חיים בעצמות היבשות, וזיק ישוב ארץ ישראל החל להתלהב ולהתרחב ויהי לשלהבת-יה כי רוח ממרום נשבה על יחידי סגולה ויאזרו כח ואון לאחד ולאחה את הלבבות ולעבוד שכם אחד בענין הקדוש הזה ובקול גדול קראו: "אחים! חזקו והתחזקו בעד עמנו וישו ארצנו להיות כל אחד לעזר ולאחיסמך"... ע"כ גם אנכי אמינא לפעלא טבא ישר, ואבקש את אחב"י בכל מקום שהם: עושו חושו להושיט יד למפעל הקדוש הזה, ואם ראשיתו עוד מצער אחריתו ישגה אי"ה מאד. ובגלל זה נזכה לחזות ולחזות בגאולה האמתית, לראות בשוב ה' את שיבת ציון וירושלים אנחנו כולנו חיים".

ואף הוא עצמו היה מן העושים והמעשים, והיה תומך בכספו ומתרים אחרים למען עניי ישראל, וכפי שהוא מספר בהקדמת חלק ו של ספרו, שם הוא מביא ג"כ את דברי הפוסקים שעניי א"י קודמים לעניי חו"ל אף אם הם עניי עירו, ומשום כך "למצווה רבה תחשב להמסייעים ומחזקים ביד יושבי ארץ ישראל... והיא הצדקה מקרבת את הגאולה".

בספר אורות ממזרח (מאת הרב אהרן סורסקי) מסופר על עליותיו לארץ ישראל: "בשנת תר"ל, כשגברו געגועי לארץ ישראל, עלה אליה עליית עראי "להשתטח על קברות הצדיקים" ובשובו משם הביא עמו מעפרה. בעיניו נחשבה אף עליה כזאת מצווה וחובה, כפי שכותב: "חיובא רמיא להשתדל להשתטח על קברי הצדיקים שבא", שמקיים גם מצוות עליית א"י, דגם העולה ע"מ לחזור הוא מצווה... ואשריהם ישראל מקיימים מצווה זו בכל דור ודור בשמחה רבה והולכים מידי שנה בשנה מד' כנפות הארץ הקרובים והרחוקים, לא יחוסו על הוצאות רבות ולא על טלטולא דגברא. ומי שאין ידו משגת לילך ברכב ובסוסים אורה ברגליו יעבור, כאשר ראיתי בעיני כי רצו עבדיך את אבניה ועפרה יחוננו".

... למרות השנים המרובות שחלפו, לא פסקו געגועי לציון אף ליום אחד. מעולם לא ראה את עצמו תושב קבוע בגולה וחתם באגרותיו "גר

אנוכי לעתות כאל באחת מעיירות קרים". הוא השתוקק לשוב ולעלות אולם חזקו עליו הפצרות בני קהילתו שישאר להיות רועם - וברגעים כאלה, היתה שירתו תפילתו היחידה, שלפחות יזכה להקבר בארץ הקודש:

וכל יום כי יעבור / אוחיל ואצפה בכליון עינים / כי ישקיף ה' לטובה / ויזכני לשוב ולהתיישב בתוככי ירושלים / ואני זקנתי את יום מותי לא ידעתי / אנא ה' שם תהא מנוחתי / שם תהא קבורתי / בעיר הקודש ירושלים.

ומתוך שחשש פן לא יזכה, בקש בצוואתו, כי במדה וימות בנכר, "יפזרו על גבי גופי מעפר ארץ ישראל".

עליתו לארץ הקודש

בשנת תרנ"ט אחרי שמלאו ל"ג שנים לכהונתו בקרסו-בזאר, גמר בלבו שיעקור מן הגולה וישוה להשתקע בארץ ישראל, ולא הועילו עוד כל הפצרות בני קרים לבל יטשם - כי "אין דבר העומד בפני ארץ ישראל". בקיץ של אותה שנה, ביום ג' פרשת שלח, יצא לירושלים עיר מולדתו. אנשי העדה נפרדו מעליו פרידה נרגשת, ולפי עדות אחד מבני קרסו-בזאר "באו אנשים למאות ולא לפים אל החוף, ועמדו על רגליהם עד אשר נעלמה הספינה על מימי הים השחור".

ויהי ביום השלישי, ה' בתמוז תרנ"ט, עגנה אנייתו בנמל העתיק של יפו. יהודי המקום ערכו לכבודו קבלת פנים חמה, והוא שהה בקרבם שני שבועות, התהלך בחוצותיה ולבו עלץ ממראה התפתחות הישוב. כצאתו מיפו הביע את רשמיו באגרת לפרנסי העיר בלשון זו: "אודה ואברך את ה' אשר זיכני לעלות לעיר הקודש ולשכון בנוה היפו יפו תו"ב, ואשבח לאבינו שבשמים אשר ענינו פקוחות על הארץ הקדושה הנז', כי זכיתי לראות עיר הקודש הזאת בשלוותה אחרי ראותי אותה בשנת התר"ל בפחותה. יהי שם ה' האומר לעיר יהודה תבנה מבורך. והנני מברך ברכה: שהחינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה לראות נוה היפה יפו תו"ב, וברוכים יהיו כל האנשים הנכבדים פה אשר ענותם תרבני וקבלו פני בסבר פנים יפות והראו לי כל בית נכאתה של העיר, בתי התפילה ובתי הספר שיסדו למו הדרים בעיה"ק הנ"ל".

מיפו עלה לירושלים עיר מולדתו ומשאת נפשו. גם פה נתקבל בחיבה גדולה על ידי האוכלוסיה היהודית וחכמי התורה בראש. הוא התכוון להתבודד פה בפנה שקטה, בין אוצרות ספריו ולהשלים את חיבורו הגדול "שדי חמד", גם אם יצטרך להסתגל לחיי צער, כלשונו: "ידעתי כי בבואי אל הארץ הקדושה, לא תהיה פרנסתי מרווחת כבראשונה. אבל יודע רבוני כי על דעת כן באתי להתנהג כאחד העם, ולא לילך בגדולות, לא בנויי המלבושים ולא שום דבר מהנהגת בני אדם, כי רק כאחד מדלת העם תהיה כל הנהגת ביתי, בלחם לאכול ובגד ללבוש, לא אכילת מעדנים ולא לבושי שנים, וחלילה מלקבל עלי שום משרה גדולה או קטנה למען תהיה דעתי פנויה לעסוק במלאכתי בסידור המערכות ולא יטרודני ולא יפסיקוני טרדות אחרות".

אולם רק זמן מצער ישב בין החומות. בימים ההם נתפנתה כהונת ה"חכם באשי", ובחוגי הרבנים הספרדים התחילו להישמע רמזים שראוי לגאון כמותו להתעטר באיצטלת ה"ראשון לציון", כי לו נאה ויאה. כיון שהגיעו הרמזים והלחישות לאזניו, נזדרז לברוח מן הכבוד, ועבר לעיר האבות חברון, שבה התקיים ישוב קטן, ובה קיווה להגשים את שאיפותיו "בבטחוני בהש"ת אשר בו אוכל לבלות את ימי חיי זקנתי על התורה והעבודה במנוחה בלי מפריע".

אמנם דברי חז"ל ש"כל הבורח מן הגדולה גדולה רודפת אחריו" נתקיימו בו. כיון שנפטר רבה של חברון, רבי רחמים יוסף פראנקו, נתנו בו "שבעת טובי העיר" את עיניהם להכתירו "חכם באשי" ואבד"ק חברון, ומתוך רגשי רחמנות וחמלה על העדה המיוותמת שהורם נזרה, לא עמד לבו לסרב להם, ויט שכמו לסבול המשא העם ויגדיל מעשהו להגדיל תורה ולהאדירה על אדמת חברון. הוא התנה עמהם שלא יטרודוהו בעניי יומיום של הקבילה אבל העמים על עצמו, מרצונו הטוב, את הפיקוח על חינוכו התורתי של הדור הצעיר".

מעניני הפרשה

יסוד האמונה ביציאת מצרים

בסיום פרשת המשכן נאמר "ושכנתי בתוך בני ישראל והייתי להם לאלוקים. וידעו כי אני ה' אלוקיהם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים לשכני בתוכם אני ה' אלוקיהם". כלומר: ע"י שהקב"ה ישרה שכנתו בתוך עם ישראל, ידעו עם ישראל שהמטרה שבשבילה הקב"ה הוציא אותם ממצרים היא בשביל לשכון בתוכם.

וצריך להבין, מדוע מתייחס ענין השראת השכינה דווקא ליציאת מצרים, הרי כמו כן אפשר לומר אני הוא שיצאתי אתכם על מנת לשכון בתוכם, ומדוע התורה מדגישה דווקא את ענין יציאת מצרים, שהיא היתה בשביל שהקב"ה ישרה בתוכינו.

וכמו"כ צריך להבין מדוע מדגישה התורה שהמטרה של יציאת מצרים היא דווקא בשביל ענין השראת השכינה, ולא למטרות אחרות כמו קבלת התורה והמצוות.

ועוד צריך להבין מדוע יש צורך מיוחד לדעת את זה, וכמו שאומרת התורה וידעו כי אני ה' אלוקיהם אשר הוצאתי אותם וכו'.

ולצורך הבנת הענין עלינו להבין היטב את מהותה של יציאת מצרים.

בדיברה הראשונה מעשרת הדיברות נאמר "אנכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים", ומבארים הראשונים שדיברה זו היא ציווי שנאמין בה' שהוא הוציא אותנו מארץ מצרים.

והקשו המפרשים מדוע נאמר אשר הוצאתיך מארץ מצרים ולא אשר בראתי שמים וארץ. שהרי ענינה של יציאת מצרים היא חיזוק האמונה בה' שברא שמים וארץ.

ובפירוש העמק דבר להגאון הנצי"ב זצ"ל ביאר וז"ל: "אנכי ה' המהווה הכל. אלוקיך. מנהיגך ומשגיח עליך בפרטות... והנה הקדים המקום ב"ה לומר אשר הוצאתיך מארץ מצרים ולא אשר בראתי שמים וארץ, באשר אין מזה הוכחה שרוצה להשגיח על ישראל ביחוד מכל האומות העולם, משום הכי הקדים אשר הוצאתיך ועל כרחך להיות אלוקיך. היינו משגיח עליך, שהרי הוצאתיך מארץ מצרים, מהמקום שלא היה ראוי להופיע עליך השגחתו כ"כ, ועל כרחך היה כדי ליקחך לי לעם ולהשגיח עליך, וכן ממה שהוצאתיך מבית עבדים וכמש"כ לעיל י"ג ר"פ קדש ל"ו".

דהיינו שבאנוכי ה' אלוקיך וכו' נאמר שני דברים עליהם אנו מצווים להאמין. א. שה' הוא בורא שמים וארץ. וזה נכלל באנוכי ה'. ב. שהקב"ה בחר בעם ישראל והוא מנהיגם, וזה נכלל באלוקיך כלומר מנהיג אותך, ולכן נאמר אשר הוצאתיך מארץ מצרים, ששם ראינו שה' בחר בעם ישראל.

הגר"א (אדרת אליהו בראשית א, א) כותב כי "אלוקים הוא מורה על כח המנהיג כל העולם ומלואו ומביט אל כל מעשיהם. ושם הזה הוא מושאל אל כל מנהיג ומשגיח... ונקרא אלוקי ישראל וכן אלוקי אבותינו אברהם יצחק ויעקב, לפי שהם מושגחים מאתו השגחה פרטית... וזה שאנחנו אומרי ה' אלוקינו מלך העולם, עלינו משגיח בפרטות כמו וידע אלוקים, ידיעה פרטית ושל חיבה, ועל כל אומות הוא מלך העולם".

ולפי דברי הגר"א מבואר ג"כ כדברי הנצי"ב, שבדיבור "אנוכי ה' אלוקיך" נאמרו שני דברים. א. ה' המהווה הכל. ב. אלוקיך – מנהיג אותך, ועל זה הביא ראייה מיציאת מצרים, ששם ניכר שה' בחר בעם ישראל.

בחירת עם ישראל ביציאת מצרים

וכדברים האלו מבואר ג"כ בדברי הסמ"ק וז"ל: "מצווה א. לידע שאותו שמים וארץ הוא לבדו מושל מעלה ומטה... וזוה תלוי מה שאמרו חכמים ששואלים לאדם לאחר מיתה בשעת דינו ציפית לישועה, והיכן כתיב מצוה זו, אלא על כרחין מאחר שהוא דיבור (-) כלומר מאחר שהוא אחד מעשרת הדיברות, ואין כאן סיפור דברים בעלמא, אלא ציווי) הכי קאמר, כשם שאני רוצה שתאמינו בי שאני הוצאתי אתכם, כך אני רוצה שתאמינו בי שאני ה' אלוקיכם (-) כלומר מנהיג אתכם, כמו שיתבאר להלן), ואני עתיד לקבץ אתכם. וכן יושיענו ברחמי שנית כדכתיב ושב וקבצך מכל העמים וגוי".

דבר העורך

בתורה נאמר והשימותי אני את הארץ ושמו עליה אויביכם היושבים בה (ויקרא כו, לב). גזירת הגלות מנעה מעם ישראל את האפשרות ליישב את ארץ ישראל, ולא רק מעם ישראל כי אם גם מכל האומות נשללה האפשרות להפוך את ארץ ישראל למקום יישוב. ואכן למרות כל ניסיונותיהם של גויי הארצות ליישב את הארץ, ולמרות שהיא היתה במוקד ההתעניינות הן של הנצרות והן של האיסלם, וקרבות קשות התנהלו על השליטה בה, לא הצליח אף עם ליישב את הארץ.

ככל שחלפו השנים מאז שגלו עם ישראל, וחזרת עם ישראל לארץ היתה נראית כבלתי אפשרית, נוצרה ציפייה לנס, והיה נראה שחזרת ארץ ישראל לא תיעשה אלא ע"י המשיח, וכתוצאה מכך השתרשה לה המחשבה שענין ישוב ארץ ישראל אינו נוגע לנו עד ביאת המשיח ואינו מתפקדנו.

אולם בדבר זה, כמו בהרבה דברים אחרים, אנו רואים כי לא מחשבותי מחשבותיכם, ובימינו נוצרה האפשרות לקיים את מצוות ישוב ארץ ישראל, וכמו שאמר האדמו"ר מקלויזנבורג זצ"ל אנו סברנו כי ארץ ישראל תתיישב ע"י המשיח, אולם הקב"ה הנהיג אחרת ממה שחשבנו.

ובאמת שכבר מבואר בגמ' (מגילה יז, ב) שארץ ישראל תתיישב קודם ביאת המשיח, וכך מתארים חז"ל את סדר ההשתלשלות "וכיון שנתקצו גלויות נעשה דין ברשעים. וכיון שנעשה דין מן הרשעים כלו הפושעים. וכיון שכלו הפושעים מתרוממת קרן צדיקים. והיכן מתרוממת קרנם בירושלים. וכיון שנבנית ירושלים בא דוד". ומבואר שקיבוץ גלויות ובנין ירושלים יהיו קודם ביאת בן דוד.

וכך מבואר בפסוקים ביחזקאל (לח, יב) שמלחמת גוג ומגוג תהיה על ארץ ישראל שהיא תהיה "ארץ משובבת מחרב (מיושבת מפליטי חרב), מקבצת מעמים רבים (שנקבצו מארצות עמים רבים), על הרי ישראל אשר היו לחרבה תמיד (שזמן רב הם היו חרבים), והיא מעמים הוצאה (ועם ישראל שנקבץ אליה, ה' הוציא מגלות העמים), וישבו לבטח כלם". ומבואר ג"כ שקודם ביאת משיח בן דוד תהיה ארץ ישראל מיושבת על ידי עם ישראל.

מעתה, לאחר שאנו רואים כי ניתנה האפשרות ליישב את הארץ, חוזרת למקומה מצוות ישוב ארץ ישראל, שאינה גרועה משאר מצוות שבתורה כמו לולב ושופר שאיננו משאירים את קיומם לתפקידו של הקב"ה, אלא אנחנו דואגים בכל כוחנו שנוכל לקיימם, וכך גם בעניין מצוות ישוב ארץ ישראל, שבזמן שנתנה האפשרות לקיים מצווה זו חוזר החיוב למקומו.

וידועים דברי הגר"א שאמר על הפסוק "ויהי בשלם סוכו ומעונתו בציון", שמצוות סוכה ומצוות ישוב ארץ ישראל הושו זה לזה, שאת שניהם מקיימים עם כל הגוף, והוסיף הגר"א שכשם שבסוכה נאמר תעשה ולא מן העשוי, כך גם במצוות ישוב ארץ ישראל דינה הוא תעשה ולא מן

ומבואר מדברי הסמ"ק שהוא מבאר ג"כ ש"אשר הוצאתיך מארץ מצרים" הוא ציווי להאמין שה' בחר בעם ישראל ומנהיגם, וע"כ יש חיוב לצפות לישועה, שהרי כיוון שהקב"ה בחר בנו על כרחך שיושיענו.

וכך אנו רואים בנביא יחזקאל (כ, ה - ו) שיציאת מצרים מתוארת בו כהנקודה שבה בחר ה' בעם ישראל וכך הוא אומר "כה אמר ה' אלהים ביום בחרי בישראל, ואשא ידי לזרע בית יעקב, וְאָנֹדַע להם בארץ מצרים, ואשא ידי להם לאמר אני ה' אלוקיכם. ביום ההוא נשאתי ידי להם להוציאם מארץ מצרים אל ארץ אשר תרתי להם זבת חלב ודבש צבי היא לכל הארצות". ומבואר שענין יציאת מצרים היא הבחירה בעם ישראל.

וכך אנו רואים ג"כ בברכות קריאת שמע, שלאחר שאנו מזכירים את יציאת מצרים בסיום הק"ש אנו מאריכים בתיאור האמונה כאשר כל האריכות היא להראות כמה ה' שומר על עם ישראל בכל הדורות. ומבואר ג"כ שענין האמונה ביציאת מצרים היא האמונה בכך שה' בחר בעם ישראל ומנהיגם עד תכלית ההטבה באחרית הימים.

וביאור הטעם שהאמונה בה' כוללת את החיוב לדעת שהקב"ה בחר בנו לעם, משום שזהו עיקר פעולתו של הקב"ה בעולם, וכמו שאומר הנביא ישעיהו (מט, טז) "הן על כפים חֲקַתֶּיךָ חוֹמוֹתֶיךָ נגדי תמיד", כלומר הקב"ה חקק את שמם של עם ישראל על כפות ידיו, ומפרש המלבי"ם שם "והנמשל - שכל פעולותיו ומעשיו הם אמצעיים מובילים אל התכלית הגדולה שהיא התשועה המובטחת", וכך אומרת הגמי (יבמות סג, א) "אפילו ספינות הבאות מגליא לאספמיא, אינן מתברכות אלא בשביל ישראל". ומסכם הרמח"ל (שערי רמח"ל, עמ' צז) "כל העולם ומלואו אינו עומד אלא על האהבה שהקב"ה אוהב את ישראל". וממילא בכלל מצוות האמונה, נכלל החיוב להאמין בכך שה' בחר בעם ישראל - שזהו כל פעולותיו של הקב"ה בעולם.

ומעתה אנו מבינים את דברי הפסוק שמדגיש שצריך לדעת מדוע הוציאנו ה' ממצרים, משום שהיציאה ממצרים היא מורה על הבחירה בעם ישראל, ולומר מה היא המטרה של יציאת מצרים זה כמו לומר בשביל מה התחתנו כביכול עם הקב"ה, ועל כך אומר הכתוב שהתכלית היא - לשכני בתוכם.

בחירת עם ישראל ע"מ להשרות השכינה בהם

ומדוע דווקא לשכני בתוכם? משום שזהו תכלית הבריאה, שהקב"ה ישרה את שכנתו בארץ, וכך נוכל להידבק בו וכמו שכתב הגר"א "כי עיקר עולם הבא הוא להשיב הנשמה למקורה לדבק בשכינה, ובדאי יותר טוב מזה כשהשכינה דבוקה למטה כאשר היתה כוונת הבריאה כידוע". [וכע"ז כ' בצ"ח ברכות כח, ב. ובכתבי המגיד רבי ישכר בער מריטובה (נין הגר"ר אברהם אחי הגר"א): עיקר התיקון הוא בעולם הזה, לכך רבי בא כל שבת לביתו... וכבר כתבתי במקו"א סיפור מהגר"א על זה האופן, כי עיקר כוונת הבריאה מהבורא ית"ש היא רק העולם הזה].

וזהו כוונת הפסוק, שע"י שיראו ישראל שאני שוכן בתוך עם ישראל, ידעו הם שהמטרה שה' בחר בהם - שהוציאם ממצרים, היא בשביל המטרה המרכזית בבריאה - לשכני בתוכם.

ולכן רוצה הקב"ה שנדע דבר זה, משום שזהו בכלל ידיעת ה' - שעיקרה ידיעת פעולותיו בעולם. ומה הם פעולותיו - הבאת עם ישראל לתכלית ההטבה שזהו השראת השכינה. וזהו כל פעולותיו של הקב"ה בעולם, וכמו שהבאנו לעיל שכל מה שקורה בעולם הכל הוא למען עם ישראל שיגיעו לתכליתם.

ובכך אנו מבינים את מה שמבואר בפסוקים שתכלית יציאת מצרים היא הכניסה לא"י, וכמו שנאמר (דברים ו, כג) ואותנו הוציא משם למען הביא אותנו לתת לנו את הארץ אשר נשבע לאבותינו", וכן מבואר בסדר בפסוקים, שכאשר התורה מדברת על יציאת מצרים היא מדברת על כך שהיציאה היא לארץ ישראל, משום שכיון שתכלית יציאת מצרים היא בשביל השראת השכינה בעם ישראל, וזה מתקיים בא"י, ממילא היציאה ממצרים והכניסה לא"י - היינו הך.

ומשום כך אנו רואים בפסוקים ובדברי חז"ל שבחירת עם ישראל ניכרת ג"כ מנתינת הארץ, וכמו שהבאנו לעיל מדברי הנביא שאומר שביום בו בחרתי בעם ישראל - "ביום ההוא נשאתי ידי להם להוציאם מארץ מצרים אל ארץ אשר תרתי להם זבת חלב ודבש צבי היא לכל הארצות".

וכך מבאר שם המלבי"ם "ומאז הפלם (ל' הפלאה - הבדלה) שיהיו תחת השגחתו... ולהביאם אל הארץ אשר תרתי להם, כמי שיש לו נטע נעמן משובח, שיתור לו קרן בן שמן, מקום ששם יצליח הנטע להיות גפן שורק. וכן בחר בא"י מצד שהיא ארץ זבת חלב ודבש, וימצאו שם כל צרכיהם הגשמיים שיהיו פנוים אל התורה והעבודה, ומצד שהיא צבי לכל הארצות בענין הנפשי והרוחני, וחלות שם השכינה וההשגחה והנבואה".

וכך אנו רואים בדברי חז"ל במקומות רבים שמבארים שמשום שבחר ה' בישראל, הוא נתן להם את הארץ. ומבואר שבנתינת הארץ ניכרת בחירת עם ישראל. משום שארץ ישראל היא מקום השראת השכינה, ובה מתקיימת תכלית בריאת העולם - שהקב"ה ישכון בתוך עם ישראל. וממילא מכך שנתן הקב"ה את הארץ לעם ישראל מוכח לעין כל שאנו העם הנבחר לתכלית בריאת העולם - שהיא הדביקות בהקב"ה. [וע"ע בדבריו של הרב וולבה זצ"ל (בספר עולם הידידות עמ' קמה ובעמ' קפג) שהארץ בכך שבהתחדשות הישוב בא"י בימינו נסרתו טענות הנוצרים בדבר הברית החדשה כביכול שכרת עם הקב"ה ועזב את עם ישראל עפ"ל, מה שגורם לא מעט כאב ראש לכנסיה הנוצרית יעו"ש באריכות].

ואע"פ שהובטחנו ע"י נביאינו על כך שעם ישראל יחזרו לארץ ישראל, אין בכך סתירה שאנו נפעל למען ישוב הארץ, משום שאדרבה, חובתנו לפעול לקיום רצון ה' שהתגלה ע"י נביאיו, וכמו שאנו מבינים שחובה עלינו לפעול להשיב לב בנים לאביהם שבשמים, אע"פ שהובטחנו פעמים רבות בתורה ובנביאים שהקב"ה יחזיר את עם ישראל בתשובה בגמר הגאולה, משום שתפקידנו הוא לעשות את רצון ה' ולא להכות שהוא יעשה את זה, וכך הוא רצון ה' שכל הדברים יעשו ע"י איתערותא דלתתא, ומה שאנו רואים שרצון ה' שיתקיים אין אנו צריכים להכות שהוא יקיים את זה, אלא אדרבה, רצון ה' הוא שאנו נפעל למען זה. וכמו שכתב הגר"א (אדרת אליהו פ' מקץ) על מה שיוסף לקח את בנימין כשבאו אליו אחיו למצרים: "וכוונתו ח"ו לא לצערם וכ"ש לצער אביו, על חנם אלא שידע שע"כ יתקיימו החלומות... שכל מה שעשה לא עשה אלא מרוב צדקתו שיקוימו החלומות שלא להכביש רצון וגזירת עליון וזהו כלל התורה" ומבואר שאע"פ שהתגלה לו בנבואה שיהיה כך, הוא השתדל בפעולותיו להוציא את זה אל הפועל.

ובודאי בימינו שאנו רואים שרצון ה' שעם ישראל יתיישב בארץ ישראל, ובודאי כל קיום הישוב בארץ אינו באופן טבעי, הן מבחינת התפתחותו המהירה, שכל מי שמתבונן כיצד ממקום הכי שומם על פני כדור הארץ, נהפכה ארץ ישראל בתוך פחות ממאתיים שנה למקום פורה והומה אדם, והן מבחינת השמירה העל טבעית שאנו זוכים לראות כל יום, עד שהורגלנו כבר לשמוע על סיכול של פיגוע מידי כמה ימים, ואיננו שמים לב שכל מה שקרה [וה' ירחם על עמו ישראל ולא יאונה יותר רע לאף אדם מישראל], הוא כאין וכאפס לעומת מה שהיה יכול להיות אילו לא שמירתו המיוחדת של הקב"ה על היהודים יושבי הארץ. מכל זה עלינו להבין שרצון ה' הוא שעם ישראל יתיישב בארץ בימינו.

וכבר בזמנו כתב הנצי"ב בהסכמתו לספר ילקוט א"י: "והנה בעת החיה הננו שומעים דבר ה' ע"י מה שאנו רואים כמה סיבות מהמסבב ית' כי כך ברצונו שתתישב הארץ לאט לאט ע"י נדחי ישראל, והדבר מושכל שעלינו למלא אחר רצון ה' ית' בכל אופן שידומך לפנינו, אם בפעולה חומרית או בפעולה רוחנית, היינו להעיר ולהפיה רוח אהבת הארץ בקרב ישראל, ומי מישראל שזכה ה' להתיישב שמה ולעשות בה איזה ישוב מדיני... יהיה יודע שכרוך מצוה ומילוי רצון ה' בזה ויקוה שכל טוב מאלוקי הארץ".

וכידוע, גדולי הדורות בדורות האחרונים עשו ופעלו רבות למען מצוות ישוב הארץ, וכמו שידוע על הגר"א, אשר תלמידיו מסרו את נפשם למען הישוב, ובאו לארץ ישראל, לא בשביל להיות בה, כי אם בשביל להפריח את שממותיה ולהעלות אליה את כל יהודי הגולה, וראו בכך חשיבות גדולה כפי שהשריש להם רבם הגר"א, [ואף ה' חיים מוולוז'ין שלא עלה לארץ היה ראש התומכים בישוב, ועל ידו התנהלה כל מגבית הכספים בחו"ל למען המתיישבים].

בימינו אנו זוכים לראות כיצד ציבור יראי ה' מתיישבים ובונים עוד ועוד ערים בארץ הקודש, ובודאי כל מי שעוסק בכך צריך להעריך את הזכות הגדולה שנפלה לידו, וכבר אמרו חז"ל בסנהדרין (קב, ב) מפני מה זכה עמרי למלכות, מפני שהוסיף כרך בא"י, ואם כך אמרו על עמרי אשר נאמר עליו (מלכים א טז, כה) "ויעש עמרי הרע בעיני ה' וירע מכל אשר לפניו, וילך בכל דרך ירבעם בן נבט ובחטאתיו אשר החטיא את ישראל", ק"ו בן בנו של ק"ו לכל יהודי ירא ה' אשר פועל בענין זה בכוונה טהורה שאין גבול לזכויותיו.

בברכת התורה, העורך

מדברי רבותינו

יושבים היינו בשבת קודש אחר הצהרים מסביב לשולחנו של רבנו הצדיק רבי זרח ולומדים בצוותא בפרשת שלח. רבנו לא הרגיש אז בטוב ולמדנו בביתו. והנה נפתחה הדלת ורבי חיים זוננפלד מופיע, בכדי לקיים מצות ביקור חולים אצל רבנו.

בתוך שמצא אותנו עוסקים בתורה, שאלנו: באיזה ענין אנו עוסקים? - "בפרשת המרגלים" ענינו לו. נתיישב רבי חיים סמוך לשולחן והתחיל להרצות דבריו בנועם ובחן: איך נוכל להסביר ענין זה שאנשים מורמים מעם ראשי אלפי ישראל הוציאו דיבת הארץ המובטחת ורצו להניא את העם מלהכנס בתוכה. התרחשות זו של דיבת המרגלים אין לפרשה כפשטה, אם נתבונן שהמדובר בראשי אלפי ישראל בדור דעה של דור המדבר.

אלא, יש לפרש כי גדולים אלה משבאו לארץ ישראל שרתה עליהם רוח הקודש וראו כל הדורות העתידיים שיהיו שרויים בארץ הקודש, גם את אלה שעתידיים לחטוא, וגם את הדור שלנו עם "הציונים", ונתנהלו ואמרו: אם כך, מוטב להשאר במדבר ולא להכנס לארץ. וזו הכוונה "ארץ אוכלת יושביה", כי קדושת הארץ אינה סובלת יושבים שאינם מתנהגים בקדושה, וסופם להיות נפלטים ומוקאים ממנה - "ושם ראינו את הנפילים", אלו האנשים שיפלו ממדרגתם ויטמאו את עצמם בחטאים; ואם כך מוטב להשאר במדבר ולא להכנס לארץ.

ועל זה ענו להם יהושע וכלב: "טובה הארץ מאד מאד עלה נעלה וירשנו אתה" - למרות הכל עלינו לעלות ולרשת את הארץ, ולעמוד בכל הנסיבות, ובהדי כבשי דרחמנא למה לנו. וזה היה חטאם של המרגלים, כי לא היה להם להתחכם נגד מה שצוה ה' ולהרהר אחר הבטחתו". (עמ' 141-140).

לחיות עם האמא

ד. אף בזמנים של מצוקה עודד להישאר בארץ, ולבחור באפשרות זו על פני מגורים בחו"ל בחיק ארץ נכריה, ועי"ז תבא הגאולה.

ב"הגדה של פסח - משולחנם של גדולי ירושלים" (עמוד 170 בד"ה "ולא ראיתי צדיק נעזב") "בימים ההם - סיפרו לי זקני ירושלים - היו העניות והרעב בירושלים נורא מאד, והיו רבים שעלו לא"י כעשירים מופלגים, וחזרו לחו"ל בעירום ובחוסר כל, וכן היו גדולים וטובים שסבלו חרפת רעב, הגה"צ רבי יוסף חיים זוננפלד היה רעב ללחם בשעה שבא לירושלים, והיה סובל עניות גדולה, עד שהוכרח ללון ברחוב העיר, כי לא היה לו לשלם שכר הדירה. באחד מן הימים ההם, כשהלך גאון זה להתפלל ע"י כותל המערבי, פגש בו אחד מן הת"ח שבוער, אשר גם הוא סבל רעב ועניות, ואמר לו: אמשול לך משל על מצבנו בירושלים כיום הזה, היה פעם איש סוחר מכובד שכל הנהגות ביתו בעשירות, ומתוך כך נתרגלו בני ביתו בכל דרכיהם בעשירות, באכילה ובמלבושים וכדומה, עד שנפטר העשיר, והאלמנה שלא יכלה להמשיך את העסקים ירדה מנכסיה, והחלה לחיות בצמצום גדול, והיו הבנים רוטנים על זאת מאד, עד שאמרה להם אמם: "הברירה בידכם - או שאתם מוכנים לחיות במצב כזה, ולבטוח בה' שיעזור לבסוף, הרי מוטב, ואם לא - סעו לכם לאן שאתם רוצים, כי איני יכולה להביא לכם יותר מזה".

והנמשל הוא על מצב ירושלים: כל זמן שביהמ"ק היה קיים, וירושלים עשירה היתה, כל תושביה אכלו מעדנים וששו עימה משוש, אבל לאחר החורבן אומרת ירושלים לבניה: "אם רוצים אתם לסבול את יסוריי ולצפות לישועת ה', מוטב; ובאם לא - שובו למקומכם".

ולכך צריכים אנו להתחזק ולבטוח בה' ולדעת את שאמרו חז"ל "כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה" (תענית ל ע"ב), ואמרו אז, שאם היו כולם סובלים את תחילת ביאתם ולא חזרו, או אז היתה ירושלים רבתי עם, והיה אתחלתא דגאולה, וכמאמר הזוהר הקדוש בפרשת וירא (דף קיז), ובמה שחזרו קלקלו הרבה. והוא רחום יכפר עון. (מפי רבי בן ציון יאדלר)."

בעל מלאכה בא"י ורב בחו"ל

ה. אף לצורך לימוד תורה בהרחבה בחו"ל ללא דאגות פרנסה, הורה לנכדו להישאר בארץ

אחרי נישואיו של נכד מורנו שידלו רבי יצחק ירוחם (דיסקין) לצאת לחו"ל ולקבל עליו משרה שתאפשר לו להמשיך בשקידת התורה. כאן בארץ - טען רבי יצחק ירוחם, בזוהר הפרנסה וטרדות השעה מתבזבזים הכשרונות המעולים ביותר, ואברכים מוכשרים שהיו לתהילה בפי כל מרוב חריפותם ושקידתם שקעו בתהום הנשייה והניוון מחוסר קרקע פורה להתפחותם,

בספר תולדות חייו של הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל "האיש על החומה" שיצא ע"י נכדו רבי שלמה זלמן זוננפלד זצ"ל הובא באריכות רבה מדבריו והנהגותיו בעניני ארץ הקודש. ליקטנו מעט מהדברים המובאים שם וכן הבאנו בתחילת הדברים תמצית מהם, כשלאחר מכן מובא (באותיות שונות) המקור מהספר הנ"ל.

לערוג לשובם של בני ארץ שולחן אביהם

א. השיבות מרובה ראה הגאון ר' יוסף חיים זוננפלד זצ"ל לענין חיבת הארץ ולשיבת בני ארץ שולחן אביהם, והרבה לדבר על ענינים אלו.

"ביטויי החיבה והכמיהה של מורנו לבנין הארץ, שנטפו שפתותיו בכל עת מצא יש בהם כדי למלא כרכים שלמים, הצגנו כאן דוגמאות והתבטאויות בודדות שללמד על אחרים יצאו, כי לא היתה אצלו שעה פנויה מלהגות ולערוג להקמת שכינתא מגולתא ולשובם של בני ארץ שולחן אביהם. (ח"ב עמ' 154).

עוד הובא שם מדבריו שכתב: "אין בי לא תורה ולא חכמה ולא ידעתי כי שום מעלה, כי אם שזכיתי ברחמי שמים לישיב בעיה"ק ת"ו...". ובצוואתו ביקש שלא יגידו עליו שום שבחים, אלא חבל על א אלטן ארץ ישראל איד" ("חבל על יהודי זקן מארץ ישראל"). כי היה זה לדידיה המעולה שבשבחים - הפך ביה והפך ביה דכולה ביה!..." (שם עמ' 180).

יש לעלות לארץ ולא להכות יותר

ב. זירו את כל היהודים החרדים לעלות לארץ ואמר שאין להכות יותר, ומי שסיפק בידו לעלות ואינו עולה עתיד ליתן את הדין.

בשנת תרצ"א שנה אחת לפני פטירתו של מורנו, ביקרה בירושלים משלחת נכבדים מקלויזנבורג, שבה השתתף מר לוי קוש ועוד ארבעה עשירים מנכבדי העיר. במשך שהותם בירושלים היו נוהגים לסעוד את הסעודה השלישית על שולחנו של מורנו, ולקלוט בדחילו וברחימו כל רחש והגה שיצאו מפיו.

כשבאו לקבל ברכת פרידה לפני שובם לארצם, שאלוהו חברי המשלחת מה עליהם למסור בשמו לקהילת קלויזנבורג הגדולה. קם מורנו מכסאו, וכדרכו בשעה של התרגשות, השעין כפות ידיו על שולחנו ואמר: "הגידו לכל היהודים בקלויזנבורג ובגלילותיה, וביחוד לאולמנים, כי עתה הוא הזמן לחסל את העסקים ולעלות לארץ ישראל, ואין להכות יותר..." (שם עמ' 154).

פרופ' פטאי ביקר בארץ, ובהיותו בירושלים סר לבקר את מורנו, בשונו פירסם בשבועונו כתבה על ביקורו אצל מורנו ועל הויכוח ביניהם:

"...אחרי מוסף סרתי לביתו של רבי חיים זוננפלד...

רבי - פניתי אליו - אצלנו בהונגריה אומרים שכב' הרב אויבו ומתנגדו של הישוב החדש בארץ ישראל.

דברים אלו הוציאו את רבי חיים משלוותו, והוא הפסיק את דיבורי, ואמר לי בהתרגשות ניכרת: חס וחלילה, האם נעלמו ממני דברי הספרי "שקולה ישיבת א"י נגד כל המצוות", או מה שאמרו חז"ל "חביבה עלי כת קטנה בארץ ישראל מסנהדרין שבחו"ל". כמה וכמה פעמים ביקשתי וציויתי להגיד להיהודים החרדים שכל מי שסיפק בידו לעלות לא"י ואינו עולה עתיד ליתן את הדין... אני נלחם רק נגד הרוח האנטי דתית של ההתיישבות החדשה...

- יש אומרים, העירוני כאילו כדי לקנטרו, ודוקא בשם הרב, שיהודי דתי אסור לעלות לארץ ישראל.

הזדקף רבי חיים וקולו נעשה יותר צלול ותקיף, והכריז "חס וחלילה, דוקא היהודים הדתיים מחוייבים לעלות ולבנות את הארץ על טהרת הקודש, כי הארץ מחכה להם שיגאלוה משוממותה". ועל האחרים, המשיך רבי חיים, כתוב "ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב" - מקודם תהיה הגאולה ואח"כ יחזרו החוטאים בתשובה, ואני מאמין שכל חלוץ המשתתף בבנין הארץ, תעמוד לו זכות ארץ ישראל שיחזור בתשובה, הלא גם אלה שעלו מבבל בימי עזרא ונחמיה לא היו צדיקים גמורים, כמסופר בספרי הקודש שחיללו את השבתות והמועדים, ובכל זאת נבנה בית המקדש על ידם וחזרו בתשובה..." (עמ' 148).

לא לעשות חשבונות

ג. אף שבזמנו היו שהששו לעלות שמא ירדו ממדרגתם מהמת החשש מהתחברות אל החילוניים, הוא סבר שיש לקיים את המצוה שה' ציונו, לעלות לארץ ישראל, (א.ה. וכמו שאחז"ל בכתובות ק"ו, ב לעולם ידור אדם בארץ ישראל ואפילו בעיר שרובה עכו"ם), ומצידינו נשתדל לעמוד בכל הנסיבות.

מספר אחד מתלמידיו של הגאון רבי זרח ברורמן (הר"ר יוסף חיים גרייבר)

מדברי רבותינו

מתוכם אנשי מדע היודעים פרק בדרך ארץ, ולהתבונן בענין הקדוש הזה ולאחר התייעצות אח"כ עם הגדולים אשר בארץ.

וכנראה נתקיים בנו אם תעירו וכו' עד שתחפץ, והנראה שהחפץ הזה התעוררות עליון, הש"ת ברחמי יחי' ישועה לעמו בבא ובהכא..."

כותב המנהיג והאידיולוג האגודאי ד"ר יצחק ברויאר בספרו מוריה:

"איפה הגולה התורתית? שאל אותי רבינו הגדול רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל בשנת תרפ"ו. - איפה הגולה התורתית? וכי היא אינה רואה כאן אצבע אלהים? הנה אני מבין היום את תפילת מוסף של יום טוב: "ומפני חטאנו גלינו מארצנו ונתרחקנו מעל אדמתנו" - גלינו מארצנו ע"י השם ב"ה, ואחרי כן התרחקנו בעצמנו מאדמתנו! הכי חדלנו לחכות כל רגע ורגע? נניח שאלפיים שנה לא נפל שום גשם מהשמיים, והנה פתאום נראה ענן קל מאד, וכי לא יזדעזעו כלם ויאמרו במתיחות יתירה: "טאמער דאך טאמער דאך..." (שמה בכל זאת, שמה בכל זאת...), וכי המנדאט אינו לפחות ענן קל כזה? (שם עמ' 351).

המשך הישוב עד ביאת גואל צדק

ה. הביע תמיד את אמונתו בגאולתם של ישראל ובכך שלא ייפסק הישוב היהודי בא"י, אף בזמנים שהיה נראה שהכל עומד להתמוטט.

"שאלתי אותו, האם אין הוא חושש לתוצאות המלחמה הבלתי פוסקת של שכנינו ועוזריהם מבחוץ, שבתוך אדום וישמעאל: היה זה באחד הרגעים הרעים ביותר שעברו על הישוב.

ענה הרב:

"לא יועיל להם (ז"א ליריבנו) שום דבר, אנו ננצח, כי אתנו האמת והארץ הונטחה לנו ע"י הקב"ה. הכולל המערבי הוא שלנו. הכולל והארץ כולה לנו יהיו... אנחנו עתה המיעוט בארץ אבל בעתיד יהיה אחרת. מיעוט שהאמת אתו סופו לנצח בכל התנאים. אסביר לך את הדבר. הנה אומרים אנו בתפילת שמונה עשרה: אלהי אברהם, אלהי יצחק ואלהי יעקב, לכאורה מה כאן הרבותא? בסך הכל אלוהים של שלשה אנשים בלבד, אך אפילו שלשה אנשים בלבד, אם האמת בידם תורתם מתפשטת וגוברת על השקר. וכך יהיה בענין ארץ ישראל. האמת שלנו סופה שתנצח את השקר של אדום וישמעאל. שום ספק לא יכול להיות בדבר". (שם עמ' 67).

כאשר עבר על פני העיר החדשה צהלו פניו, ומפיו היו נפלטים המלים: "בונה ירושלים ה'". הוא היה שמח גם בראותו בנינים חדשים של לא יהודים, ובכל היה רואה בנין ירושלים והכנה אל הגאולה. בעת הבעת התפעלות על אחד הבנינים הגדולים החדשים של ירושלים, בשעת טיול לצורך שאיפת אויר צח בשכונות טלביה וקטמון העיר לו אחד ממלווי: "רבי של לא יהודים הוא".

- ומה בכך, השיב. אבותיהם החריבו את הארץ הקדושה, וכלום אין הם חייבים לסייע בבנינה? והוסיף: "אל דאגה כל הוילות המהודרות ובניני הפאר, כולם עוד יהיו שלנו!"... (ח"ב עמ' 137).

להראות נוכחות יהודית בכל מקום

ט. אף בזמנים של מתיחות מול הישמעאלים הקפיד להפגין נוכחות יהודית במקומות מסוכנים, בכדי שלא יחשבו שהצליחו לגרש את היהודים משום שטח.

חיבתו העזה לארץ הקודש מצאה לפעמים ביטויים מוחשיים שהדהימו גם את אלה שידעוהו והכירו את להט נפשו לחיבת הארץ, והנה מה שמספר הרב משה בלוי על אחד הגילויים האלו: "בפרוע פרעות בישראל בשנת תר"פ, והיציאה מפתח הבית היתה כרוכה בסכנת נפשות בפועל ממש, ורבינו זיע"א קיבל עליו מאתמול ליום זה מצוות מוהל בברית מילה, לא העוילו כל תחנוני בני הבית והוא הלך עטוף בטלית ותפילין לברית המילה לבדו, מכיתו דרך שער שכם, המקום המסוכן ביותר, עד למקום הברית. ושמתו אחרי כן היתה עצומה מאד, כשנתברר לו שאם לא היה בא לא היו מלים את התינוק מפני ששום מוהל לא רצה לבא בזמן סכנה כזה.

שאלתי את רבינו: "אמנם שלוחי מצווה אינן ניזוקין לא בהליכתן ולא בחזרתן אבל היכא דשכיח הזיקא שאני?" והוא השיב לי: "אי, הם לא יעשו לי רעה", ועל שאלתי השניה: "מדוע בחר דרך שער שכם המסוכן ולא דרך שער יפו המסוכן פחות? השיב - מה? וכי נפקיר את שער שכם? הלא אם אנו נפחד ללכת ברחוב זה, יחשבו הם שבאמת הצליחו לגרש אותנו מהרובע, לא, זה לא! אסור לנו לוותר מפני הפחד על שום רובע ושום פינה בירושלים". (שם עמ' 173).

ומחוסר אפשרויות כלכליות הדרושות לשם המשך השתלמות בלימוד התורה מתוך שלווה וחוסר דאגות פרנסה.

רבי יצחק ירוחם אף טרח להתקשר בענין זה עם אחד מעסקני הציבור, והלה השיג בשבילו כתב מינוי לרבנות מאחת העיירות המפורסמות בצ'כסלובקיה.

עם הגיע כתב המינוי קיבל הענין משמעות אקטואלית. מצויד עם כתב המינוי מצא הנכד עוז לבא אל הסבא, וסיפר לו על מצוקת הפרנסה, ועל משאלתו האיתנה להמשיך בשקידת התורה, שתי הבעיות שימצאו את פתרון בקבלת המינוי של רב ואב"ד באחת הקהילות הנכבדות בחו"ל.

תקע מורנו עינים של חבה בנכדו ואמר לו:

- "בני איך האלט אז זיין אין א"י א בעל מלאכה, אין העכער וייא אין חו"ל אפילו ארב אזיין" (לדעת, עדיף להיות בעל מלאכה באר"י מאשר להיות רב בחו"ל).

וההצעה ירדה מעל הפרק. (ח"ב עמ' 157).

להפריח שממות הארץ

ו. עודד רבות את החרדים לדבר ה' לבנות חרבות ארץ ישראל ולהוסיף ישובים חדשים ואף במקום של קשיים מרובים היה מעורר להמשיך לפעול, ומשגי טעמים: א. משום מצוות ישוב ארץ ישראל ב. בשביל שמירת הצביון התורני ע"י שיבנו בארץ ישובים על טהרת הקודש.

הרב פישל זוסמן - סופר ערך ביקור בארץ בשנת תרפ"ז בראש משלחת שבאה לחקור את מצב אנשי הכולל בירושלים, ובעקבותיו פרסם חוברת בשם "אלה מסעי". באותה חוברת הוא מפרסם מכתב נוסף שקיבל ממורנו בענין יסוד מושבות חרדיות -

"עיני ראו ושמחו קיבוץ חבורה של בני תורה ויראי השם אשר נועדו בכוונה טובה ורצויה לבנות חרבות ארץ ישראל וליסד מושבות ליהודים כשרים בסביבת עיה"ק על טהרת הקדש אשר יתנהגו עפ"י דרכי התורה והמצוה ויקיימו מצוות התלויות בארץ... ואשרי המסייע למצוה כפולה זו ישוב ובנין ארץ ישראל והחזקת התורה וקיום מצוותיה אשר בזכותם נזכה לגאולה אמיתית וקרובה..."

מאלפת גם השיחה בין מורנו לבין הרב זוסמן - סופר שנתקיימה באותו ביקור ואשר נסבה בענין רכישת אדמה בארץ ישראל: "... אני מבקש ודורש מכם קומו ורכשו נחלות בארץ הקודש ושמרו שמיטה כמו שאחרים עושים. (עמ' 146-147)

עד שתחפץ

ז. חשיבות מרובה ראה הגרי"ח ז' במצוות ישוב ארץ ישראל במיוחד בזמננו שרואים משמים שה' הפץ בכך ונתקיים כבר אם תעירו וכו' את האהבה עד שתחפץ".

במכתבו לאחיו הוא כותב: "נכון הדבר כי במשך השנים מאז באתי לכאן, וכבר עברו לטובה שלושים ואחת שנים, התחוללו כאן שינויים גדולים שלא התחוללו במשך אלף שנים לפני כן, ללא ספק נבנו כאן למעלה מאלף בתים יהודיים ההתרחבות של העיר הקדושה עצמה, אשר בה הוקמו לאחרונה בניני מידות יפים שמעולם לא תיארונו לעצמנו, בניית מסילת הברזל שבנינה נמשך והולך: לראות את המושבות החדשות, שטחים שהשממה והריקנות שלטו בהם במשך דורות רבים, לבשו חיים ופריחה. ובכל מקום גנות ופרדיסים מוריקים ומלבלבים מלאו העין - האם לא יתכן לראות את יד ההשגחה העליונה בכל זה. עלינו לעסוק בישוב הארץ תוך בטחון בהש"ת שנתן לנו את תורתו הקדושה. בוודאי שאם נשמור לה אמונים נזכה לשבת כאן לבטח ונהיה תמיד לחן ולחסד ולרחמים, כי מלאכיו יצוה וכו'". (ח"ב עמ' 139).

במכתבו למחותנו הרב פישל זוסמן (ח"ב עמ' 145): "אומר אני, בודאי הגיעה השעה שיתעוררו בעלי היכולת ליתן לב להישוב בקודש, אם כי מאז לבם של ישראל עם הקודש הומה לחיבת הקודש, לא היה להם כי אם לתמוך באותם המעטים השרידים אשר נתנו לבם לעלות בקדש, אבל לשים לב להרבות הישוב בקדש, בזה כנראה לא התעוררו, וכבר דבר בקדשו הגאון הצדיק זצ"ל בהקדמת סידור היעב"ץ כראוי בענין הקדוש, והעיר אוזן ומוסר. ובכל זאת, הגם כי אגדו"י עשו למעשה בזה, והתעוררות גדולה וגאוני פולין עשה רושם גדול, והלא המה ג"כ עשו לאחר שנתנו לבם לעלות לאה"ק ע"י שלוחיהם ולהתבונן על הדבר, וכמו כן יעשו כל המתנדבים בעם בזה לבור

מענינא דיומא

בחירת עם ישראל ביציאת מצרים

ענין יציאת מצרים מודגש בתורה פעמים רבות. חמישים פעמים מוזכר בתורה ענין יציאת מצרים (כמ"ש בזוהר פר' יתרו פה, ב). אנו מצווים כל יום להזכיר את יציאת מצרים ביום ובלילה; להניח תפילין שמוזכר בהם יציאת מצרים; בשבת אנו אומרים שהיא זכר ליציאת מצרים, וכן בכל המועדים ובמצוות רבות. ובליל הסדר אנו מצווים לספר לבנינו את יציאת מצרים. לכאורה קשה מדוע מדגישה התורה כ"כ את ענין יציאת מצרים, הרי היינו זוכרים את יציאת מצרים גם בלא תזכורות רבות כ"כ.

והדברים מבוארים בדברי הרמח"ל (דרך ה' ח"ד פ"ד אות ט) "הנה יציאת מצרים היה תיקון גדול שנתקנו בו ישראל ונשאר הדבר לנצח.

והיינו כי מאחר חטאו של אדם הראשון נשאר האנושיות כולו מקולקל כמו שזכרנו בחלק ראשון (ח"א פ"ג אות ו - ח) והיה הרע מתגבר בכולו עד שלא היה נמצא מקום לטוב שיתחזק כלל. ואע"פ שנברר אברהם אבינו עליו השלום להיות הוא וזרעו נבדלים לה' מכל האומות, הנה עדיין לא היה להם מקום שיוכלו להתחזק ולהתכונן בבחינת אומה שלמה ולזכות לעטרות הראויות להם, מפני הרע שהיה מחשיך עליהם והזוהמה הראשונה שלא יצאה מהם עדיין. ועל כן הוצרך שיגלו למצרים וישתעבדו שם, ובאותו השעבוד הגדול יצורפו כזהב בתוך הכור ויטהרו."

כלומר, המטרה שהקב"ה הוריד את בני ישראל למצרים הוא בשביל שיפרדו מהרע שנדבק באדם הראשון, שעדיין לא נפרד מהקדושה אצל אברהם אבינו, והרע הזה מנע את האפשרות להקים אומה שלמה ולזכות לעטרות הראויות להם, ולצורך כך הוריד הקב"ה את עם ישראל דווקא למקום הטומאה הכי גדולה, וע"י הצירוף שהקב"ה יצרף אותם מטומאת מצרים - הם יזדככו לגמרי, גם מהטומאה שהיתה דבוקה בהם קודם ירידתם למצרים. [ודבר זה הוא מסתרי ההנהגה שדווקא בדרך זו יהיה התיקון]. וכמו שאמר משה רבינו לעם ישראל "ויוציא אתכם מכור הברזל ממצרים", דהיינו שהמטרה של הירידה למצרים היא בשביל שנהיה ב'כור הברזל' דהיינו המקום ששם מצרפים את הברזל, וכמו שביאר הרמח"ל.

וממשיך הרמח"ל לבאר כיצד יצאו ישראל מתוך הטומאה של מצרים: "והנה כשהגיע הזמן הראוי, **חיזק האדון ב"ה את השמעתו והארתו על ישראל**, וכפה את הרע לפניו; והבדיל אותם ממנו, ורומם אותם מן השפלות שהיו בו והעלם אליו, ונמצאו גאולים מן הרע גאולת עולם. **ומשם והלאה הוקמו לאומה שלמה דבוקה בו יתברך ומתעשרת בו.**

והנה זה תיקון שנתקנו בו לעולמים כמו שזכרנו, וכל הטובות שהגיעו ושמיגיעות לנו, כולם תלויות בו, **ועל כן נצטוונו לזכור אותו תמיד ולהזכירו בפנינו, שעל ידי זה מתחזק התיקון ההוא עלינו, ומתאמץ האור בנו**, ומתמיד בנו התועלת הנמשך מן התיקון ההוא." ע"כ דברי הרמח"ל.

ומבואר ברמח"ל יסוד גדול שעל פיו מבואר מדוע הוצרכה התורה והצרכה אותנו להזכיר פעמים רבות כ"כ את יציאת מצרים, שבאמת עיקר ענינה של זכירת יציאת מצרים אינה רק בשביל להזכיר לנו את יציאת מצרים, אלא בשביל שע"י ימשיך התיקון של יציאת מצרים. שע"י שאנו מזכירים את התיקון שהקב"ה הוציא אותנו מטומאת מצרים, ע"י מתחזקת אצלנו ההארה הזאת של היציאה, וע"י אנו יוצאים מטומאת מצרים ונדבקים בהקב"ה. ולכן התורה מצווה כ"כ הרבה לזכור את יציאת מצרים משום שכל שנזכור ונזכיר את יציאת מצרים, במדה הזו אנחנו נצא מטומאת מצרים ונתדבק בהקב"ה, ואם ח"ו לא נזכור את יציאת מצרים במדה המספיקה, הרי אנו עלולים לחזור שוב להיות תחת יד פרעה (שהוא, כידוע מסמל את היצה"ר).

דברים אלו מבוארים היטב עפ"י מה שהבאנו בגליון הקודם שזכירת יציאת מצרים ענינה הוא זכרון הבחירה של הקב"ה בנו, וממילא ככל שנחזק את ענין זה אצלנו, ונזכור את זה שוב ושוב, ככה יותר נתדבק אליו ונצא מתחת יד מצרים, וזה הן מבחינה טבעית, ע"י שנחזיר את זה לעצמנו, וככל שנתבונן ונתעמק בדברים, יקבע בנפשנו הענין הזה שהקב"ה בחר בנו ונבין את האהבה הגדולה של הקב"ה אלינו, ובכך נתדבק בו. והן מבחינה סגולית, שע"י שנזכיר את זה, יתעורר עלינו שוב האור ההוא שהאיר עלינו אז, וכמ"ש הרמח"ל (שם ח"ד פ"ד סימן ג) "והנה בהיות ישראל מתחזקים בכל יום על דבר זה, ומקבלים מלכותו יתברך ומודים לו בלבם ובפיהם, מופיע הקב"ה בעולמו, וכחות הרע נכפים תחת הטוב ונמשכת הברכה לעולם, ובהעיד על יחודו כמו שכתבנו לעיל, הנה כנגד זה נענה לנו ומתנשא ביחודו, ומחזיק ומוסיף לעולם תיקון על תיקון בבחינת התיקון האמיתי שזכרנו שאליו מתגלגלים כל מסיבות ההנהגה, ומקיים עצתו שהיא העמיד הבריאה על הטוב השלם וכמו שכתבנו."

אהבת הקב"ה לעמו שנתגלתה ביציאת מצרים

לאחר שראינו שענין יציאת מצרים הוא הבחירה של עם ישראל, נתבונן קצת ביציאת מצרים מהבחינה הזאת של יצירת עם ישראל ובחירתו ע"י הקב"ה.

הנביא יחזקאל מתאר את תהליך יציאת מצרים מהבחינה המהותית של תהליך בחירתו של הקב"ה בעם ישראל, ויצירת עם ישראל ועלייתו במדרגות הקירבה להקב"ה.

דבר העורך

הרא"ש באורחות חיים (יום א אות כו) כותב "לבטוח בה' בכל לבבך ולהאמין בהשגחתו הפרטית ובה תקיים בלבבך היחוד השלם, בהאמין בו כי עיניו משוטטות בכל הארץ, ועיניו על כל דרכי איש ובוהן לב והוקר כליות. **כי מי שאינו מאמין אשר הוצאתיך מארץ מצרים אף באנכי ה' אלקיך אינו מאמין ואין זה יחוד שלם כי זה הוא סגולת ישראל על כל העמים וזה יסוד כל התורה כולה."**

כאשר אדם מתבונן בניסי יציאת מצרים ובצורה העל טבעית בה הנהיג הקב"ה את עמו ישראל, מתחזק בטחונו בהקב"ה, והוא מאמין שכשם שהקב"ה הוציא את עמו ישראל ממצרים, כך הוא ימשיך להטיב להם, ואף בזמנים שהדבר נראה בלתי אפשרי מבחינה טבעית.

כאשר חזרו המרגלים מארץ כנען, היה ויכוח ביניהם ובין יהושע בן נון וכלב בן יפונה, המרגלים אמרו "לא נוכל לעלות אל העם כי חזק הוא ממנו", ואילו יהושע וכלב אמרו "עלה נעלה וירשנו אותה כי יכול נוכל לה".

המרגלים טענו טענות מאד הגיוניות, "אפס כי עז העם הישב בארץ והערים בצרות גדלת מאד וגם ילדי הענק ראינו שם", כלומר לא שייך שאומה קטנה בת שישים ריבוא תתמודד מול כל העמים החזקים, בעלי האמצעים החזקים, היושבים בארץ. ואכן טענותיהם היו נכונות מבחינה טבעית, אלא שיהושע וכלב אמרו שעמנו אינו עם המתנהג בצורה טבעית, "אם חפץ ה' בנו והביא אותנו", אנחנו מונהגים בידי הקב"ה וכשם שהוא הוציא אותנו ממצרים בצורה על טבעית, כך הוא יתן לנו את היכולת לקיים את ציוויי על אף שזה נראה בלתי אפשרי מבחינה טבעית.

הויכוח בין יהושע וכלב לבין המרגלים לא היה ויכוח על העובדות, כי אם כיצד להתייחס אליהם, המרגלים ראו את הדברים בעין רעה, בפנימיות ליבם הם לא רצו לקיים את דבר ה', ועל כן הם ראו רק את המציאות הנראית לעיניהם של ערים גדולות ובצורות, והסיקו שבלתי אפשרי לכבוש את הארץ, ואילו יהושע וכלב שרצו לקיים רצון ה', אצלם לא היו מגבלות, הם לא ראו את הסכנות הטבעיות, אלא את השגות הקב"ה על עמו ישראל, והסיקו מכך ש"אם חפץ בנו ה' והביא אותנו".

ואכן טענתו של הקב"ה על המרגלים היתה "עד אנה ינאצני העם הזה ועד אנה לא יאמינו בי בכל האתות אשר עשיתי בקרב"ו" (שם, יא). וכך משה רבינו בתוכחתו לעם ישראל בתחילת ספר דברים אומר להם: ה' אלקיכם ההלך לפניכם הוא ילחם לכם ככל אשר עשה אתכם במצרים לעיניכם. ובמדבר אשר ראית אשר נשאך ה' אלוךך כאשר ישא איש את בנו בכל הדרך אשר הלכתם עד באכם עד המקום הזה. ובדבר הזה אינכם מאמינים בה' אלוךיכם. ההלך לפניכם בדרך לתור לכם מקום לחנותכם באש לילה לראתכם בדרך אשר תלכו בה ובענן יומים".

כלומר אחר שראיתם את חסדו של הקב"ה ביציאת מצרים ובכל הדרך, עליכם להאמין שאע"פ שיש הרים גדולות ובצורות בשמים, וגם בני ענקים, כל זה אינו מונע מהקב"ה לתת לכם את הארץ, וכמו שהוא הנהיג אתכם בחסדים כ"כ גדולים עד עכשיו, כך הוא יתן לכם כח לעלות אל הארץ ולכבוש אותה נגד כל הסיכויים הטבעיים.

גם בזמנינו אנו רואים כיצד הקב"ה סייע לעם ישראל בכל ההתישבות בא"י, ועל אף שבמונחים טבעיים לא היה שייך כלל שיתקיים הישוב בארץ אפילו תקופה קצרה, הקב"ה

דואג לעמו ישראל ומסייע בעדו. כאשר הלורד בלפור הציע לתת את הארץ ליהודים טענו אנשי משרד החוץ של אנגליה שבלתי אפשרי להביא לארץ כמה יהודים בתוך ים של אנשים מאמיני האסלאם. ענה להם בלפור אילו היה מדובר באומה אחרת, באמת הדבר בלתי אפשרי, אך כיון שמדובר על האומה היהודית אין הדבר כך. היהודים הם "עם לבדד ישכון" ולמה של כללים אחרים. ואכן ההיסטוריה הוכיחה את הדברים האלו, שכל ההתיישבות נעשתה בצורה בלתי טבעית, ואופיינית אך ורק לעם לבדד ישכון".

לצערנו נשמעו ונשמעים מפי אנשים שלא גדלו על ברכי התורה ר"ל, דיבורים על כך שעלינו לסמוך על כוחנו ובצורה זו נינצל ונצליח. וכידוע יסודה של התנועה הציונית היתה על ברכי הדיבורים האלו על כך שעלינו לסמוך על כוחנו.

אמנם אנו המאמינים בה' ורואים נכוחה את אשר לפנינו, יודעים בבירור כי לולא ה' שהיה לנו אזי חיים בלעונו, לולא הסייעתא דשמיא העצומה המסובבת את הישוב היהודי בא"י, לא היה לו קיום כלל. ואע"פ שבוודאי מוטל עלינו לפעול ככל יכולתנו, כיון שמצוות ישוב א"י היא מצווה המוטלת עלינו ככל המצוות, אך עלינו לזכור כי ה' אלוהיך הוא "הנותן לך כח לעשות חיל", וכאשר אנו נעשה את המוטל עלינו ה' יגמור בעדנו.

דברים אלו צריכים לחזק אותנו במקרים של קשיים, כאשר נראה עתיד הישוב בארץ בלתי ברור, כאשר נראה שישנם קשיים בישיבה בארץ, או כאשר באים לפעול דבר למען קיום מצוות ישוב הארץ. עלינו לדעת באופן ברור כי לא יטוש ה' עמו ונחלתו לא יעזוב.

דבר זה נכון לגבי כל מצוות התורה, כאשר לפעמים נראה לנו שאנחנו אנשים קטנים והדורות הלשים ולא יכולים לקיים בשלמות את רצון התורה. על כך אומרת התורה "כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוה היום לא נפלאה היא ממך ולא רחקה היא לא בשמים היא וכו' כי קרוב אליך הדבר מאד וכו'". לא לחינם כתבה התורה פסוקים אלו, בוודאי מדובר על דברים שבאמת נראים גבוהים בשמים ורחוקים מעבר לים, אך כל הקשיים מתגמדים, והדברים הבלתי אפשריים נעשים אפשריים, כאשר אנו זוכרים את אהבתו של ה' אלינו ואת יכולתו, ואת רצונו שנעבוד אותו.

עלינו ללכת בדרכם של היושע וכלב, להתבונן בכל הניסים של יציאת מצרים ולראות מכך את אהבתו הגדולה של הקב"ה אלינו, וכיצד הוא פועל לטובתנו בלא שום הגבלה, וכפי שמאריך משה רבינו בדברי תוכחתו על חטא המרגלים, ומכך להתחזק בקיום רצונו מתוך אמונה ש"אם חפץ בנו ה' והביא אותנו אל הארץ הזאת".

ואמנם רכזו של היצה"ר היא להשכיח את הניסים ולהזכיר שוב ושוב רק את הסכנות והמניעות שנראות על פי דרך הטבע, ולכן עלינו להזכיר שוב ושוב את כל הניסים שראינו, וכמו שאומרת התורה (דברים ז, יז - יט) "כי תאמר בלבבך רבים הגוים האלה ממני איכה אוכל להורישם. לא תירא מהם זכר תזכר את אשר עשה ה' אלוהיך לפרעה ולכל מצרים וכו' כן יעשה ה' אלוהיך לכל העמים אשר אתה ירא מפניהם".

וכתב שם רמ"ד וואלי (דברים משנה למלך, עמ' קיב): "והנה כל אומנותו של יצה"ר היא להשכיח את דרך הפלא ולהזכיר את דרך הטבע כדי להפחיד את האדם, ואתה כנגדו תזכור את דרך הפלא כדי להפיג את פחדך, ולהבטיח את עצמך דמאן דאהמי לך בעילאי יחמי לך בתתאי, וזהו שאמר 'זכור תזכור את אשר עשה ה' אלוהיך לפרעה ולכל מצרים'".

ומ"ש בכפל הלשון "זכור תזכור", כי כשם שהוא ישתדל להשכיח כמה פעמים, כך אתה תקפוצך כנגדו ותשתדל כמה פעמים להזכיר, עד שהזכירה שלך תתגבר על השכחה שלו, ותבטח בעוזך בבטחון השלם. עכ"ל.

וממילא גם אנו צריכים לראות ולהזכיר שוב ושוב את הניסים והנפלאות שראינו בישיבתנו בארץ הקודש בכל המלחמות ובכל השנים ובפרט במלחמה האחרונה בקיץ תשע"ד שאין שום הסבר טבעי למה שהיה אם לא שמירת ה' על הישוב היהודי בארץ הקודש, ומה נבין שכשם שראינו נסים כמו כן מובטח לנו שה' ימשיך לשמור עלינו בארץ ישראל, וקצפרים עפות כן יגן ה' קצבאות על רזשולם גנון והציל פטח והמליט (ישעיהו לא ה). וכימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות.

בברכת התורה, העורך

הנביא מדמה את הגאולה של מצרים ללידה, עד לגדילה של עם ישראל והגעתם לפסגת המעלות. ומתאר הנביא את מצב עם ישראל כתינוק שנוולד ללא שטיפלו בו, וכך הוא נשאר מלוכלך ומוזנח.

וממשיך הנביא: "ואעבר עליך ואראך מתבוססת בדמיוך ואמר לך בדמיוך חיי ואמר לך בדמיוך חיי", כלומר, נכון שאת עדיין מתבוססת בדם לידה ואף אחד לא טיפל בך לאחר הלידה, מכל מקום אני אומר לך - את תחיי, אמנם את באמת בדמיוך, אבל תחיי.

לאחר מכן: "רבבה כצמח השדה נתתיך" גדלת הרבה מאד "ותרבי ותגדלי ותבאי בעדי עדיים" עדי זה תכשטים - היופי של אשה "שדים נכנו ושערך צמח ואת ערם ועריה", כלומר כבר גדלת, ומ"מ את במצב של ערום ועריה, אז הקב"ה שוב פעם אומר -

"ואעבר עליך ואראך והנה עתך עת דדים" את כבר ראויה להתחתן "ואפרש כנפי עליך", כלומר, הכנסתי אותך תחת רשותי [כמו שאמרה רות לבועז ופרשת כנפיך על אמתך אמתך (רות ג, ט), ופירש"י, והוא לשון נישואין]. "ואכסה ערותך. ואשב עלך" שאני יהיה בעלך "ואבוא כבנית אתך נאם ה' אלוהים ותהיי לי" - כאן נעשה עם ישראל לעמו של הקב"ה.

ואח"כ ממשיך הנביא לתאר את כל התהליך כיצד עם ישראל הגיע לרום דרגתו, ממצב של מתבוססת בדמיוך, עד מתן תורה ועשיית המשכן, וכפי שמפרש בתרגום שם.

בדברי הנביא מודגשת הנקודה שהקב"ה בחר בעם ישראל, למרות שבשעת הבחירה לא היתה בהם שום מעלה, והם היו מלוכלכים בחטאיהם, כתינוק שעדיין מלוכלך בדם לידה, ולמרות זאת הקב"ה בחר בהם והעלה אותם מתהום השפלות שהיו בו עד לפסגת המדרגות של קירבה להקב"ה.

בכך נפתח לנו פתח להבין את הקשר של עם ישראל להקב"ה; אהבת הקב"ה לישראל היא אהבה בעצם, אהבה שאינה תלויה בדבר, ולכן למרות שישראל לא היו ראויים, הקב"ה הוציא אותם ממצרים ונתן להם את כל המתנות, משום שכאמור אהבתו אליהם היא אהבה שאינה תלויה בסיבה מסוימת.

ומשום כך אומר הנביא (יחזקאל כ, ה ואילך) "כה אמר ה' אלהים ביום בחרי בישראל, ואשא ידי לזרע בית יעקב, וְאָנֹכֶךָ להם בארץ מצרים, ואשא ידי להם לאמר אני ה' אלוהיכם. ביום ההוא נשאתי ידי להם להוציאם מארץ מצרים אל ארץ אשר תרתי להם זבת חלב ודבש צבי היא לכל הארצות... וימרו בי ולא אבו לשמע אלי, איש את שקוצי עיניהם לא השליכו ואת גלולי מצרים לא עזבו, ואמר לשפך חמתי עליהם לכלות אפי בהם בתוך ארץ מצרים. ואעש למען שמי לבלתי החל לעיני הגוים אשר המה בתוכם אשר נודעתי אליהם לעיניהם להוציאם מארץ מצרים. ואוציאם מארץ מצרים...".

נקודה זו מודגשת במקומות רבים, שכשהקב"ה מיטיב לישראל ומושיע אותם, הוא עושה את זה למען קדושת שמו. וכך אומר הנביא יחזקאל (לט, ז) בנבואת גוג ומוגו "ואת שם קדשי אודיע בתוך עמי ישראל ולא אחל את שם קדשי עוד וידעו הגוים כי אני ה' קדוש בישראל". ופירש"י "שפלותם של ישראל חלול שמו הוא באמור להם (לעיל פרק לו) עם ה' אלה ולא יכול להצילם".

כלומר על ידי שיראו הגוים שאני מושיע את ישראל עי"ז אני אודיע את שם קדשי, כלומר בזה יראו את שם קדשי, בצורה הזו יתגלה שמי - יראו כיצד אני מתגלה בעולם ואיני מסתתר כביכול, ועי"ז - "וידעו הגוים כי אני ה' קדוש בישראל", כלומר שיראו שבאמת מתקיימת מגמתי שבשבילה בראתי את הבראה, ואני מיטיב לישראל.

נמצאנו למדים מכאן דבר נפלא המורה על האהבה של הקב"ה לעמו ישראל, עד כדי כך שגילוי כבוד שמו של הקב"ה מתקיים עי"ז טובתם של ישראל, וכשטוב לישראל - הרי נתגלה שמו של הקב"ה. ומשום שזוהי כל מהות פעולותיו של הקב"ה וכמ"ש הרמח"ל (שערי רמח"ל, עמ' צז) "כי באמת, כל העולם ומלואו אינו עומד אלא על האהבה שהקב"ה אוהב את ישראל". (והארכנו בענין זה בגליון הקודם), ומשום כך גם ביציאת מצרים, אע"פ שלא היו ישראל ראויים, עשה הקב"ה למען שמו, בכדי שיראו שהוא אינו מוגבל בקיום רצונו להיטיב לישראל, והעלה אותם מהדרגה שהם היו, עד לדרגה של "ושכנתי בתוכם".

קידוש ה' בנתינת ארץ ישראל

בדברי הנביא יחזקאל שהבאנו לעיל מבואר שתכלית יציאת מצרים היתה "להוציאם מארץ מצרים - אל ארץ אשר תרתי להם זבת חלב ודבש צבי היא לכל הארצות", דהיינו שהתכלית הסופית של יציאת מצרים היא להביא את עם ישראל לארץ ישראל. וכך מבואר כבר בתורה (דברים ו, כג) "ואותנו הוציא משם למען הביא אותנו לתת לנו את הארץ אשר נשבע לאבותינו" ומבואר מזה שכניסת עם ישראל לארץ ישראל היא תכלית הגילוי של קידוש ה', שהרי יציאת מצרים, שעליה נאמר שהיא נעשתה למען קידוש ה', תכליתה היא בשביל הכניסה לארץ ישראל. והוא מהטעם הנ"ל שבזמן שמקבלים עם ישראל את מתנת ארץ ישראל שהיא תכלית ההטבה הרי זה קידוש ה', שמתבצעת מגמתו של הקב"ה בבראה - שהיא ההטבה לישראל.

ובאמת במקום אחר אנו רואים בפירוש שהנביא אומר שכניסתם של בני ישראל לארץ ישראל היא קידוש ה', ויציאתם ממנה ח"ו נקראת חילול ה', וכמו שכתוב בנביא יחזקאל (לו, כ) "ויבוא אל הגוים אשר באו שם ויחללו את שם קדשי באמר להם עם ה' אלה ומאראצו יצאו", כלומר בעצם מה שעם ה' יצא מארץ ה' הוא חילול ה', ובהמשך הפסוקים (לו, כב - כד) נאמר "לכן אמר לבית ישראל כה אמר אדני אלהים לא למענכם אני עשה בית ישראל כי אם לשם קדשי אשר חללתם בגוים אשר באתם שם. וקדשתי את שמי הגדול המחלל בגוים אשר חללתם בתוכם וידעו הגוים כי אני ה' נאם ה' אלהים בהקדשי בכס לעיניהם", וכיצד יקדש הקב"ה את שמו - "ולקחתי אתכם מן הגוים וקבצתי אתכם מכל הארצות והבאתי אתכם אל אדמתכם", כלומר במה שישראל יחזרו לארצם יהיה קידוש ה' לעיני העמים (וכך פירש"י שם "וקידשתי את שמי, ומהו הקידוש, ולקחתי אתכם מן הגוים").

בפסוקים אלו מודגשת ג"כ הנקודה שהזכרנו לעיל, שאהבת הקב"ה את ישראל אינה אהבה תלויה בדבר, ואע"פ שעם ישראל חוטאים הקב"ה אינו מסיר את אהבתו מהם, וכשהם גולים מארצם הרי זה חילול ה', ואע"פ שהם גולים מחמת חטאיהם יש בזה חילול ה', שנראה שאין הקב"ה יכול להיטיב לישראל כפי רצונו להיטיב להם בכל זמן. ואף בחזרתם לארצם אומר הנביא "לא למענכם אני עושה בית ישראל כי אם לשם קדשי אשר חללתם בגוים אשר באתם שם", כלומר, אע"פ שעם ישראל חוטאים, מ"מ הקב"ה מביאם לארצם למען קידוש שמו.

ויה"ר שנזכה אף אנו להשיב אהבה לאהבת ה' אלינו, ולאהוב אותו שאינה תלויה בדבר ולקיים מצוותיו שלא ע"מ לקבל פרס.

מדברי רבותינו

מהנהגות והוראות החפץ חיים זיע"א

א. גיסה בכל כוחו לעלות לארץ ישראל, ואף כשהיו עיכובים לא נכנע, וגיסה שוב ושוב.

בספר "החפץ חיים חייו ופעלו" (להרב משה מאיר ישר, חלק ב' - עמוד תר"ח - תר"כ). "בדרך לארץ ישראל" מספר באריכות על נסיונותיו של הח"ח לעלות:

ב"תנאים" של חתנו הראשון, הרב הגאון ר' אהרן הכהן (מחבר הספרים "עבודת הקרבנות", "פרחי אהרן", "מטה אהרן", "בית אהרן" ועוד, נפטר בתל אביב כ"ז שבט תרצ"ז), עם בתו הבכירה גיטל, שהתקיימו בשנת תרמ"א, התנה תנאי מפורש, שאם כי הוא מבטיח לחתנו מזונות לאחר חתונתו, לא יהיה הלה רשאי לעכבו מלנסוע לארץ ישראל. מעין זה התנה גם ב"תנאים" של חתנו השני הגאון ר' צבי לוינסון עם בתו שרה בשנת תרמ"ד. משנשא בשנת תרס"ד את אשתו השניה (בת הרב ר' הלל אבד"ק לאפי) הרבנית מרים פרידא, התנה עמה שתסכים לנסוע עמו ארצה ישראל. אותו תנאי התנה גם ב"תנאים" של חתנו הצעיר הגאון ר' מנחם מנדל יוסף זקס עם בת זקוניו פיגא. י"ד שבט תרפ"ג.

בשנת תר"פ בהיותו שרוי בתוך גלותו הכפולה ברוסיה, יזם החפץ חיים לנסוע משם דרך אודיסה לארץ ישראל. חתנו ר' צבי אמר ללוותו. בשבועון "מחזיקי הדת" שהופיע בירושלים מד' כסלו תרפ"א, אף הודיע שהחפץ חיים יחד עם עוד שלושה רבנים מפורסמים נמצאים כבר בדרכם לארץ ישראל.

ברם מצבה המסוכן של ישיבתו תחת משטר הבולשביקים עכבו באותה שעה...

כל החפצים נארזו. הספרים, האמהות של חבריו וכמו כן כל הדברים הנחוצים כבר נשלחו. לפיכך שוב לא חדל מלהתכונן למסע. אף כבר מכר או חילק את רהיטי ביתו.

בערב ראש חדש אלול תרפ"ה כתב בוילנה אגרת פרידה לאחיו שבגולה, שתוכנה בחלקו, כך:

"כאשר זכני השי"ת ברחמי והגעתי לגבורות והנני מתעתד בעז"ה לעלות לארץ הקדושה לרצות אבניה ולחונן עפרה, אמרתי להפרד מאחי ועמי יושבי הארצות האלה בברכה..."

כל וכל בביתו של החפץ חיים כבר היה מוכן לנסיעה... והנה אירע שבדיק יום לפני כן חלתה אשתו של החפץ חיים מחלה מסוכנת. נאלצו להעבירה לילנה, מקום שם נאלצה לעבור נתוח רציני. "מעשה שטן הוא בכל מקום הוא מתערב, אך לא יעלה בידו" - מחה במרירות. את תקותו עוד טרם אבד. "השי"ת יעזור, היא תבריא ואי"ה נסוע נסע..." ברם מקורביו כבר נוכחו אז שמן השמים יעכבוהו.

היא אמנם הבריאה והחפץ חיים שוב החל לערוך הכנותיו בסתר. לא אבה שמישהו מלבד בני ביתו ידע על כך. הוא התבטא: "יתכן שהפרסום המרובה יתר על המדה הוא הגורם להפרעת תכניתו. הלוחות הראשונות נשברו משום שנינתו בקולי קולות..."! לפיכך קוה שלכשיערוך הכנותיו בסודיות אולי יעלה בידו להגשים את משאלתו. מענין, שבו ביום שקיבל בשניה את מסמכיו הדרושים מארץ ישראל חלתה בתו הצעירה פיגא. הכל ראו אז בעליל שמן השמים אין מניחים לו לבצע את תכניתו.

ברם החפץ חיים עצמו עוד טרם אבה להכנע. "מה זאת תדברו? הקב"ה בחסדו יעזור. היא תבריא ואי"ה נסוע נסע!"

הבת אמנם הבריאה, אך החפץ חיים עצמו מבחינה גופנית הלך הלך והחלש. הובא בשבילו רופא באופן מיוחד מוילנה, שקבע שבריאותו הרופפת וזקנתו המופלגת אינן מרשות לו לערוך מסע ממושך שכזה.

הפעם כבר הודה גם החפץ חיים בעצמו שמן השמים מעכבים את נסיעתו - "כי לא תעבור!". אף על פי כן, משהרגיש עצמו חזק יותר,

ריענן מחדש את תקותו לנסוע ארצה ישראל... אך לשוא היו כל מאמציו לעלות למקום הקדוש שמשה ואהרן לא זכו להכנס בו.

את רגשי אכזבתו ודאבונו על שלא הצליח חפצו בידו לעלות לארצנו הקדושה. מביע החפץ חיים במכתב לידידו הנדיב ר' אברהם מאירס בשיקגו, לאחר שהלה שב מבקור בארץ ישראל:

ב"ה יום ה', ו' לחדש שבט תרצ"ג.

כבוד ידידי הטוב הרבני הנכבד והנדיב רחם ומוקיר רבנן מר ר' אברהם מאירערס נ"ו.

אחד"ש מעכ"ה

התענגתי לשמוע משלומי הטוב בשומו בשלום הביתה. יזכה לעלות יחד עם כל נפוצות הגולה לציון ברנה, גם אנכי משתוקק הייתי בתשוקה גדולה להיות באה"ק ומה גם לעת זקנתי, אך לא זכיתי לזה בעו"ה ומן השמים עכבוני...

כמו"כ מספר תלמידו של הח"ח שלמד אצלו כט"ז שנה (הג"ר יעקב משה שורקין זצ"ל, הובא בספרו של בנו "מגד גבעות עולם" עמ' סב): "החפץ חיים זצ"ל היה מבקש מכל הנכנס והיוצא אליו, "נעמט מיר צו ארץ ישראל". (קחו אותי לארץ ישראל)".

ב. וכן זירז ועודד אחרים לעלות לארץ ישראל.

ספר "תולדות החפץ חיים" (שחבר ע"י בנו הג"ר אריה לייב הכהן זצ"ל. עמוד עה): ומר אבא בעצמו התגעגע כל ימיו לנסוע, וכבר היה מוכן לנסוע, ושלח כבר ספריו וכלי ביתו, אבל לדאבון לב כולנו מן השמים עכבוהו, וכמו שנספר להלן.

אני הכותב נסעתי לארצנו בלי שום מטרה. רק לראות את הארץ, אשר אנו מזכירים אותה בשבתנו וקימנו כל ימי חיינו, וכשבאתי בחזרה ובקרתי את אבי אמר לי הסכלת עשה, אם היית שם כבר היה לך להשתקע שם. וע"ע באות הבאה.

ג. כבר לפני השואה חזה את הסכנה שתהיה בגולה, ואמר שהעצה להינצל ממנה היא לעלות לא"י.

בספר נתיבות הקדש (עה"ת ומועדים עמ' קסא), בהערות המו"ל, כתב בשם רבי אברהם משה סלומון (הרב מחרקוב. חתנו של הג"ר משה לנדינסקי ראש ישיבת ראדין): "שמעתי מאיש מהימן.. כי שמע מכבוד הצדיק בעל החפץ חיים זצ"ל, כי כל איש ואשה אשר יש לו מוח בקדקדו יסע לארץ ישראל ויקנה בית ואחוזתו. כי העיר ברלין וגם הכרכים אשר בחו"ל יחרבו וארץ ישראל תמלט".

ובספר חפץ חיים על התורה פרשת וישלח (עמוד עב): "אם יבוא עשו אל המחנה האחת וגו'". בשנת תרצ"ג, כשצורר כל היחודים באשכנז ימ"ש עלה לגדולה ולקח רסן הממשלה בידו, נשאל החפץ חיים על ידי אחד מראשי הישיבה שלו בראדין (א.ה. מפורסם שזה הוא הרב מפוניבז' זצ"ל) ... מי הוא זה איפוא המחנה שישאר לפלטה?

ועל זה ענהו החפץ חיים זכר צדיק לברכה: כתוב מפורש בדברי הנביאים: "ובהר ציון תהיה פליטה והיה קודש" (עובדיה א, יז) והרב השואל יצא מאת החפץ חיים, כשידי רועדות על חורבן יהדות אירופה, ולבו היה נכון בטוח, כי ארצנו הקדושה תנצל, וחרב לא תעבור בה. וכן היה, שתחלת מפתו של הרשע הזה היתה, כשהתקרב לחופי ארצנו הקדושה".

מדברי רבותינו

כפי שהבאנו לעיל שהח"ח ראה בהתעוררות לא"י דבר חיובי ורצה להשתתף בזה ג"כ, וכמו"כ אנו רואים שכל התנגדותו לתנועה הציונית היתה מחמת פריקת העול של חבריה, וגם אז **נזהר מלהחלישם בפעולותיהם למען ישוב הארץ, והשתדל בהתנגדותו שתתמקד רק בנושא פריקת העול** (יעו"י להלן על סיפור המכתב). וכפי שמספר בנו בספר תולדות הח"ח (עמ' סט) באריכות רבה, על מבוכתו של הח"ח "למן היום שהמשכילים שנואי נפשו החלו ליקח חבל בשמחתנו, ויסדו חברת חובבי ציון... והחלו ליסד קולניות בארצנו. אמנם לפי ראות עיניים היה הכל טוב ויפה, אבל החרדים בעמנו ובתוכם גם מר אבי ז"ל נאנחו מרה... אמנם היותר מכאיב, כי בין חברי הועד היו כאלה הנודעים בכל עמנו לפורקי עול...

ביותר עוד חטאו המשכילים לעמם בשלחם מגידים בכל המדינה להעיר את לבם לקום על נדיבות לטובת בנין הארץ. אמנם שלחו אנשים כמותם ומגידי בעלטה אלה ראשית דרכם היה ללגלג על ביאת המשיח... תחת שהיה להם לרכוש לב העם ולחזק את לבם כי קרוב יום ה' וקיבוץ גלויות החלה, ועלינו לחזקה, ואם ראשיתנו מצער אחריתנו ישגה, כאמור בתורתנו אם יהיה נדחך בקצה השמים משם יקבצך, וכאשר החל להראות את חסדו כן יוסיף לחונן אותנו ועוד נזכה לראות ירושלים בבנינה ומלכות בית דוד (וכמו שסדרוהו בעלי כנסת הגדולה בתפילה, קיבוץ גלויות, ואח"כ שיבת שופטים בישראל, ואח"כ בנין ירושלים, ואח"כ צמיחת מלכות בית דוד, ולבסוף בנין בית הבחירה. ובוודאי אנשי קודש אלו קבלו זאת מנביאים ה' שכך תהיה סדר הגאולה). **ולו שמעו טובי עמנו דברי שלום וניחומים כמו אלה, בלי ספק נקבצו שלומי אמוני ישראל ברבבותיהם ותהי למחנה אלוקים ובכל נפשם ומאודם עזרו להקמת ארצנו הקדושה...**

לאחר שהראו לח"ח מאמר שכתב אחד המשכילים לאחר הצהרת בלפור, שמעתה יהיה אפשר בלא שמירת המצוות, "אז לא יכול שוב מר אבי להתאפק, ויצא במאמר גדול להכחישם על פניהם... מחאתו נתפרסמה אז בין כל החרדים שבדור, אני הכותב לא הייתי בבית אבי בשעה שכתב מאמרו ונשלח לדפוס, וכשבאתי ונודעתי מזה נתוכחתי עם מר אבי ז"ל, ואמרתי לו **למה לך להתערב בריב אשר הקיף את כל עמנו, ולרפות ידי הבונים בני אדם דור הולך ודור בא והארץ לעולם עומדת, אם הבונים אין כוונתם לשמים, אבל בכגון זה אמרו יכין רשע וצדיק ילבש. ענני, אמת כי הדברים יצאו ממני, אבל לא גמרתי עוד בדעתי אם לשלוח על פני חוצות, ושלא בידיעתי נשלח.**

ז. אף מי שאינו בדרגה שיישב כל חייו בתורה ותפילה, חייב לעלות לא"י.

כפי שממשיך שם בנו של הח"ח: אבל ידעו נא הקוראים כי מר אבא לא היה מן הקיצוניים בין החרדים בדבר הציונות, הוא לא דרש מהעולים שיבלו שם ימיהם בתורה ובתפלה כל הימים, רק כי יתנהגו ע"פ התורה והמצווה, וכמו שנוהגים כל בני ישראל הישרים בגולה. זכורני כי באתי פעם לבית אבי לבקרו בימיו האחרונים ומצאתי שם חוברת שלוחה מבית אדמו"ר אחד. ובהביטי בו ראיתי כי הוא מתנגד לכל הישוב החדש. ובאש קנאתו הוא פוגע גם ברביים של חסידים שנותנים רשות לאנשי שלומם לנסוע לארץ. והוא אומר ישלחו אותם לכל ארץ וארץ אבל לא לארצנו הקדושה. ולפי דבריו שם הארץ הזאת נבחרת רק לעבודת השם, וכהנה וכהנה מאריך שם בדבריו. ושאלתי את מר אבא אם עיין בהחברת הזאת. ענה לי כי אין בכחו לעת זקנותו להתעניין בכל דבר הנשלח לו. וביקשתי שאעפ"כ יעיין קצת. וכשהגיע להמקומות שמרעיש עולמות הניע בכתפיו ולקח התנ"ך בידו והראה לי ביחזקאל ל"ח פ"ב נאמר על גוג לשלול שלל ולבוז בז להשיב ידך על חרבות נושבות ואל עם מאוסף מגויים עושה מקנה וקנין עיי"ש. **הרי שעמנו עסקו במקנה וקנין, אלא העיקר הוא שיתנהגו בדרך התורה.**

ד. הציפיה למשיח אינה סתירה לעליה לא"י, ואדרבה, מי שלא יעלה לא"י קודם ביאת המשיח, מי יודע אם יזכה להיות בה כשיבא המשיח.

בספר "החפץ חיים חייו ופעלו".

לחיות בארץ ישראל היה חלומו ותשוקתו של החפץ חיים מעודו. הוא, שתמיד השתדל לעודד ולנחם את אחיו שבגולה, בלמדו אותם לחיות ולצפות לגאולה, למשיח, לירושלים הבנויה - היה חדור געגועים יוצאים מן הכלל לארץ ישראל. תמיד השתוקק להתישב בה כאדם ששואף להשתחרר ממקום שהאוויר בו מחניק, שריאותיו אינן מוצאות בו די אויר לנשימה, כך הרגיש החפץ חיים בחוץ לארץ. מערכתיו הרוחניות לא מצאו כאן די ספוקן. אורית הקדושה שנוצרה סביבו, רוח התורה והיראה שאוריה של רדין היה אפוף בו, הגדילו ביתר שאת את משאת נפשו הפנימית. קשה לאין ערוך היא העבודה בחוץ לארץ. כאן אך לעתים נדירות מאד מסוגלת הנשמה להגיע לשלמותה. בשאיפתו התדידית ל"שלמות הנפש" הרגיש, משום כך, החפץ חיים משאלה פנימית לארץ שאוריה "חיי נשמות".

בשנת תר"מ עלה רבה של רדין, ר' יהודה'לה לארץ ישראל משם כתב במכתב לידיד נפשו החפץ חיים: "בחוץ לארץ לא הרגשתי את קדושת השבת וזהרה. את קדושת השבת ואת זיו תפארה התחלתי להרגיש בבואי לארץ הקדושה". **תופעה כזו הגבירה ביתר שאת את השתוקקותו לארץ ישראל. בדרך כלל לא היתה זו אצלו שאיפה נאה בלבד, אלא שבכל הזדמנות ובכל מקרה חשב והשתדל באופן ממשי להגשים את חלומותיו.**

"מי יודע אם יזכה להיות מאלה שיכניסום לארץ ישראל בשוב ה' את שבות עמו. אך מי שיהיה שם מקודם לכן יש תקוה ששוב לא יגורש משם" טוען היה.

ה. בפרט בזמן עקבתא דמשיחא הוא חיוב מיוחד, שבזמן זה ישנה פקידה ומתחיל התעוררות של קיבוץ גלויות.

כותב בנו בספר "תולדות החפץ חיים" (עמוד מ"ג, והובא ב"מכתבי החפץ חיים" עמ' 44): בזכרוני כי בשנת תר"נ ותרנ"א, שהחלו לגרש את אחינו ב"י ממאסקאווא, התעוררה אז תנועה גדולה לארצנו הקדושה, המגורשים למאות ולאלפים החישו למפלט למו לארץ אבותינו, קנו שם קרקעות, נטעו כרמים, יסדו מושבות, כן בתחום המושב נאספו אסיפות, נתיסדו חברות, שלחו משולחים לקנות קרקעות, בעלי בתים מכרו נכסיהם וכל חפציהם, ובצרור כספם עלו בשמחה לארצנו הקדושה, בתקותם למצוא שם בלי זעת אפים עושר ואושר.

בזמן זה קבלתי מכתב מאבי ז"ל ובו הוא מעירני על ההתעוררות הגדולה בכל פנות עמנו לעלות לארצנו הקדושה, ומשער, כי הימים ימי עיקבא דמשיחא, וכי פקד ד' את עמו, ואפשר הוא אתחלתא דקיבוץ גלויות, שהוא קודם ביאת המשיח, ואם היינו ביכולת, היה מן הראוי לקנות קרקע ולעלות לארץ, אבל באשר אין בכחנו לע"ע, נעשה את אשר מוטל עלינו ואשר בדינו וכו'.

ובעמ' סט שם: "... היה בטחונו חזק שבקרוב יפקוד ד' את עמו, ויותר התחזק בתחילת שנות הששים, שנתעוררו למאות ולאלפים לשוב אל ארצנו ולעבוד אדמתה, והחלו לדבר ע"ד שיבת ציון בכל האומות, וראה בזה אצבע אלקים, וכי ישיב ד' את שבות עמו בקרוב וישיב שכינתו לציון עירו ויכונו מקדשו, ובעבודת בית המקדש נשמח כלנו, ובחזק אמונתו הכין את עצמו ואת אחיו הכהנים במדינתנו בידיעת הלכות עבודה, כידוע ומפורסם, והיה עומד ומצפה מיום ליום לישועת ד' ולהתגלות כבודו.

ו. אין להימנע מחמת ג' שבועות וטעמים כעין אלו.

דבר העורך

נאמר בשיר השירים (פרק ה פסוק ג) "שטיתי את כותנתי איככה אלבשנה רחצתי את רגלי איככה אטנפם" ומבארים חז"ל במדרש שם שפסוקים אלו מתארים את טענות עם ישראל, כאשר הקב"ה בא לגאול אותם בימי עזרא, ורבים לא רצו לעלות לא"י בטענה ש-"רחצתי את רגלי, מטינוף עבודת כוכבים, יודעת הייתי שאבק של אותו מקום משיאני לעבודת כוכבים".

עוד מפרשים חז"ל שם שהיתה להם טענה נוספת: "כך אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא רבש"ע כל נסים שעשית לי על ידי כורש, לא היה מוטב לעשותן לי על ידי דניאל, ועל ידי אדם צדיק".

דהיינו שטענותיהם של ישראל היו שאינם רוצים לעלות לארץ ישראל משום שבא"י היה יצרא דעבודה זרה, וכמו"כ לא רצו מפני שהגאולה היתה אז ע"י כורש שאמר (עזרא א, ג) "מי בכם מכל עם... ויעל לירושלים", והיה נראה להם שאי"ז ראוי שתהיה הגאולה על ידי אדם כמו כורש, ולכן לא רצו לעלות לארץ ישראל.

וכ' הנצי"ב (הובא במדור מדברי רבותינו) "ובכל זאת אנו רואים שהתרעם הקב"ה הרבה על זה, כמו שנראה בהמשך השיר הקדוש, ובמדרש שם, וביומא פ"א".

וכונתו לדברי הגמרא ביומא (ט, ב): "ריש לקיש הוה סחי בירדנא (- היה שוחה בירדן), אתא רבה בר בר חנה יהב ליה ידא, אמר ליה אלהא סנינא לכו (- אנחנו שונאים אתכם, הבבליים), דכתיב אם חומה היא נבנה עליה טירת כסף ואם דלת היא נצור עליה לוח ארז, אם עשיתם עצמכם כחומה ועליתם כולכם בימי עזרא נמשלתם ככסף שאין רקב שולט בו, וכשיו שעליתם כדלתות, נמשלתם כארז שהרקב שולט בו".

וכן בשיר השירים רבה (פרשה ח פסוק ט) "אלו ישראל העלו חומה מבבל לא חרב בית המקדש בהיא שעתא פעם שנית".

ובהמשך המדרש שם: "ריש לקיש כד הוה חמי להון מצמתין בשוקא הוה אמר להון בדרו גרמיכו, א"ל בעלייתכם לא נעשיתם חומה וכאן באתם לעשות חומה. רבי יוחנן כד הוה חמי להון הוה מקנתר להון, אמר מה נביא מקנתר להון שנאמר ימאסם אלוקי כי לא שמעו לו, ואנא לית אנא מקנתר להון. [ריש לקיש כאשר ראה את הבבליים מתאספים בשוק, היה אומר להם תתפורו, בעלייתכם לארץ ישראל לא נעשיתם חומה, ועכשיו אתם נעשים חומה? ר' יוחנן כאשר ראה אותם היה מקנטר להם, אמר מה הנביא מקנטר להם ואני לא יקנטר להם?].

וכתב היעב"ץ בסידורו (בית יעקב. סולם בית אל) "דהוא (-) אליהו הנביא) המקטרג נגד הבבליים מבני ישראל שלא עלו ברשיון כורש מלך פרס, שאלמלי עלו כחומה באותה פקידה לא היה רקב שולט בהם והיתה גאולה שלימה... ולכן היה מקום לקטרג לפי שהבבליים היו סיבה להאריך זמן הגלות".

אנו רואים כמה קפידה היתה להקב"ה על אותם שלא עלו לא"י בזמן בית שני, למרות שהסיבות שהם לא עלו היו מדאגה לשמירת התורה ולא מהתעלמות ממצוות התורה, אלא שבאותה דאגה לקיום המצוות מונחת התעלמות מקיום מצוות ישוב א"י השקולה כנגד כל המצוות.

פעמים אנו שומעים טענות 'תורניות' נגד ההתעסקות במצוות ישוב הארץ, ישנם שאינם עולים לארץ בטענה שהם חוששים שהם או בניהם ירדו ממדרגתם בארץ [למרות שטענה זו בימינו אינה שייכת כלל, ואדרבה ציבור היראים בארץ ישראל הוא גדול בכמותו ובאיכותו מבמקומות אחרים], או שמרבים להביא את מעשיהם הגרועים של השלטונות החילוניים בארץ, בתור טענה כנגד מצוות ישוב הארץ בימינו, וכל כיצא בזה טענות ממיין הטענות האלו. אנחנו המדרש מצביע על טענות אלו כטענות

מעניני הפרשה

ארץ ישראל נחלת ה'

לאחר פרשת העריות מזהירה התורה "אל תטמאו בכל אלה כי בכל אלה נטמאו הגוים אשר אני משלח מפניכם. ותטמא הארץ ואפקד עונה עליה ותקא הארץ את ישיביה".

וידועים דברי הרמב"ן שהק' מה השייכות בין עבירות העריות לטומאת הארץ, שהרי אי"ז מהמצוות התלויות בארץ.

וביאר הרמב"ן שארץ ישראל "היא נחלת ה' מיוחדת לשמו לא נתן עליה מן המלאכים קצין שוטר ומושל בהנחילו אותה לעמו המיוחד שמו זרע אוהביו" ומשום שהארץ היא נחלת השם הנכבד תקיא כל מטמא אותה ולא תסבול עובדי ע"ז ומגלים עריות.

ובהמשך דברי הרמב"ן הוא מבאר שטעם זה עיקר כל המצוות, אף שאינן תלויות בארץ, אינן נוהגות בחו"ל אלא מטעם "הציבי לך ציונים", "כי עיקר כל המצוות ליושבים בארץ ה'".

וכן מבואר מאמר חז"ל (כתובות קי) כל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוך שנאמר (להלן כה לח) לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלוקים ואומר (שמואל א כו יט) כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים ואמרו בתוספתא דע"ז (פ"ה ה"ה) הרי הוא אומר (בראשית כח כא) ושבתי בשלום אל בית אבי והיה ה' לי לאלוקים... כל זמן שאתם בארץ כנען הייתי לכם לאלוקים אין אתם בארץ כנען כביכול אין אני לכם לאלוקים. עכ"ד הרמב"ן.

וכדברי הרמב"ן כתב ג"כ הגר"א (אדרת אליהו דברים לב, ט) "כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו. כי בהנחל עליון לכל שר ושר אומה שלו, בחר לחלקו את עמו ולקח א"י לנחלה שלו ונתנה לישראל, כמו שאמרו בכתובות כל הדר בחו"ל כמי שאין לו אלוה לפי שהוא תחת השרים, אבל א"י אין שום ממשלה לשבעים שרים עליה וכו' וזהו כי חלק ה' עמו, מה שלקח ה' לחלקו נתן לעמו".

[וכדבריהם מבואר בזוה"ק יתרו (עט, ב) "כל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוה, מאי טעמא, משום דזרעא קדישא לארעא קדישא סלקא, ושכינתא באתרה יתבא, והאי בהאי תליא". וכן בעוד מקומות בזוה"ק].

מבואר ברמב"ן שני ענינים א. משום שהארץ היא נחלת ה', על כן המצוות והעבירות מתייחסות אליה, ולכן עיקר המצוות אינן אלא בא"י, [ובחו"ל אינן נוהגות אלא כדי שלא יהיו חדשים], ומאיזך העבירות בא"י משפיעות טומאה על הארץ. ב. משום שהארץ היא נחלת ה', לכן הדר בא"י יש לו אלוך, והדר בחו"ל שאינה נחלת ה', כמי שאין לו אלוך.

הדביקות בהקב"ה דרך ארץ ישראל

ונבוא לבאר את הדברים, ראשית יש לבאר את הענין שא"י היא נחלת ה'. ביאור הדברים כמו שביארנו (בגליון 3) שענין השראת השכינה בארץ איננו רק בשביל שהשכינה תהיה קרובה אלינו מפני שאנו בארץ, אלא שזה התכלית, וכמ"ש הגר"א (שיר השירים א, ג פ"ב) שעיקר כוונת הבריאה היתה בשביל שבני אדם ידבקו בשכינה בעולם הזה, דהיינו שישנו הבדל בין הדביקות בשכינה בעוה"ב לדביקות בעוה"ז, ורצון הקב"ה שהדביקות בו תהיה דרך הארץ, וזהו ענין השראת השכינה בארץ, שישנו קשר בין השכינה לארץ, ודרכה נדבקים בהקב"ה.

וכן נאמר בפסוק בפרשת מסעי (במדבר לה, לד) "ולא תטמא את הארץ אשר אתם יושבים בה אשר אני שכן בתוכה כי אני ה' שכן בתוך בני ישראל", דהיינו שהשראת השכינה בארץ גורמת לכך שהמטמא את הארץ כביכול מטמא את הקב"ה. ומבואר מכל זה שהארץ היא כעין גוף של השכינה, ולכן דרך הארץ מגיעים אל הדביקות בשכינה בשלימות.

[ועי' ר' משה דוד וואלי פרשת שלח - (במדבר יג, ב. עמ' קטז): "וכבר כתבנו למעלה שיופי הגוף משתוה ליופי הנפש... וישראל היו יודעים כבר יופי הנפש של הארץ הנבחרת, שהיא השכינה עצמה שמתהלכת עמהם תמיד, ואם כן מזה היו צריכין לידע ולהכיר יופיו של גופה שהיא ארץ ישראל התחתונה, כי בודאי המאציל ית' לא התקין גוף כעור לנפש היפה". ועוד כתב (בראשית, ח"ב עמוד תכ"א): "...והנה ההבטחה הראשונה היותר עיקרית היא לתת לו ולזרוע הארץ הנבחרת דאיהי גופא דשכינתא ממש". וכ"כ במקומות רבים. ומקורו מדברי זוה"ק (פרשת נח סז, א): "לה' הארץ ומלואה, האי קרא על ארעא דישאל אתמך דאיהי ארעא קדישא. ומלואה דא שכינתא" (כלומר, מלת ומלואה רומזת על השכינה שהיא ממלאת את ארץ ישראל כנשמה לגוף).

וביאר הדברים עפ"י מה שאמרו חז"ל (ברכות י, א) מה הקב"ה מלא כל העולם אף נשמה מלאה את כל הגוף וכו', והנה ידוע שהנשמה פועלת דרך הגוף, והגוף הוא דומם ואינו יכול לראות ולשמע וכו', והנשמה היא זאת שרואה בעיניים של הגוף ושומעת באוזני הגוף, כלומר היא משתמשת בגוף ועושה את פעולותיה דרכו (עי' רמח"ל דעת תבונות ס"י עב), וכך הוא גם היחס בין השכינה וא"י; השכינה [שהיא מביאה את כל השפע לנבראים] פועלת דרך הארץ, וכמו

שאינם מתקבלות בעיני ה', וכמו שביאר הנצי"ב "כי באמת אין לחוות דעה את ה', וכאשר אמר ע"י ישעיה הנביא 'כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי'". המעייץ בדברי הנצי"ב שהבאנו בגליון זה, יראה כיצד הנצי"ב התייחס לכמה טענות מעין אלו, ועל כולם הוא אומר את המסקנא ש"המצוה במקומה, ומחויב לזוהר, ומי שאינו נזהר הוא רשע ועונו ישא, אבל אין אנו אחראין לזה".

כיצא בזה הובא בשמו של ר' יוסף חיים זוננפלד צוק"ל (בספר האיש על החומה, הובא בגליון 10) "אין נוכל להסביר ענין זה שאנשים מורמים מעם ראשי ישראל הוציאו דיבת הארץ המובטחת ורצו להניא את העם מלהכנס בתוכה. התרחשות זו של דיבת המרגלים אין לפרשה כפשוטה, אם נתבונן שהמדובר בראשי אלפי ישראל בדור דעה של דור המדבר.

אלא, יש לפרש כי גדולים אלה משבאו לארץ ישראל שרתה עליהם רוח הקודש וראו כל הדורות העתידים שיהיו שרונים בארץ הקודש, גם את אלה שעתידיים לחטוא, וגם את הדור שלנו עם "הציונים", ונתבלו ואמרו: אם כך, מוטב להשאר במדבר ולא להכנס לארץ. וזו הכוונה "ארץ אוכלת יושביה", כי קדושת הארץ אינה סובלת יושבים שאינם מתנהגים בקדושה, וסופם להיות נפלים ומוקאים ממנה - "ושם ראינו את הנפילים", אלו האנשים שיפלו ממדרגתם ויטמאו את עצמם בחטאים; ואם כך מוטב להשאר במדבר ולא להכנס לארץ.

ועל זה ענו להם יהושע וכלב: "טובה הארץ מאד מאד עלה נעלה וירשנו אותה" - למרות הכל עלינו לעלות ולרשת את הארץ, ולעמוד בכל הנסיונות, ובהדי כבשי דרחמנא למה לנו. וזה היה חטאם של המרגלים, כי לא היה להם להתחכם נגד מה שצוה ה' ולהרהר אחר הבטחתו". (עמ' 140 - 141).

פעמים רבות טענות אלו הינם עצת היצר אשר בערמיותו מראה לאדם פנים של 'פרומקייט' ומראה לו שדווקא אם ימנע ממצוות ישוב א"י הוא יהיה יותר צדיק ויותר קדוש, אך על האדם לשים לב שאין זו אלא עצת היצר, ועליו מוטל לא להתפעל מעצות אלו אלא לקיים את ציווי ה' בלא לחוות לו דעה, וכדברי הנצי"ב.

דרכו של היצר הרע הראות לאדם שהוא דואג לרוחניותו כביכול, ובכך למנועו מלקיים את מה שה' רוצה ממנו, וכמו שמצאנו אצל יעקב אבינו שכאשר חזר מגלותו לבית לבן והיה בדרכו להיכנס לארץ ישראל בא אליו מלאכו של עשיו, ולדעה אחת בגמ' (חולין צא, א) כתלמיד חכם נדמה לו, וידוע לבאר שפעמים רבות כאשר מזדמנת לאדם מצווה, מגיע אליו היצר הרע ומנסה למנועו ממנה בטענות תורניות, שזה יכול לגרום לו ירידה ברוחניותו וכדו' [וכמובן יש לשקול כל מקרה לגופו, ופעמים הטענות נכונות ומגיעות מכיוון היצר הטוב], וגם כאן ניסה שרו של עשיו למנוע את יעקב אבינו מלהיכנס לארץ בטענות הראות כטענות תורניות שהוא יהיה יותר צדיק וקדוש אם ישאר בחו"ל.

וזוהו דרכו של היצר הרע, הוא שרו של עשיו ושל נכדו עמלק, וכמו שנאמר ויהי עשיו איש יודע ציד, ופירש"י לציד ולרמות את אביו בפיו, ושואלו אבא היאך מעשרין את המלח ואת התבן, כסבור אביו שהוא מפקדק במצות. וכך אמרו חז"ל (בראשית רבה פרשת תולדות סה, א) על עשיו שהוא כחור שפושט את טלפיו ואומר טהור אני כך היה עשיו צד נשים וכו', וכע"ז אמרו בויקרא רבה (פרשת שמני, יג ה) לגבי מלכות אדם שגזולת וחומסת ומראה את עצמה כאילו נהגת בצדק וביורש.

ובמדרש 'שכל טוב' (פרשת תולדות כה, כז): "ויהי עשו איש יודע ציד. מתרבותו של נמרוד, שהיה צד את הבריות בפיו". דהיינו שנמרוד הוא זה שלימד את עשיו אומנות זו, וכמו שאמרו חז"ל (בראשית רבה לו, י) על הפסוק (בראשית י ט) הוא קָהָ גֵבַר צִיד לַפְּנֵי ה', שהיה צד ומרמה את הבריות. והנה את המשך הפסוק, "גבור ציד לפני ה'", דרשו חז"ל (בראשית רבתי י, ט) "שעשה מצותו של הקב"ה (שהתיר לבני נח בשר תאור) וצד ואכל". עיי"ש. וכשנחבר את שני המדרשים הנ"ל, נוכל לומר עפ"י שיש מחודש ונפלא בפסוק, שהיה צד ומרמה את הבריות בטענה שהיא מוציאה ה', ממצות ה', לשם שמים.

התפקיד שלנו הוא להוריד את המסכות ולזהות את האמת, ולא להתפעל מאותו יצר"ר שאומנתו "גבור ציד לפני ה'".

עלינו לזכור שמצוות ישוב א"י היא מצווה ככל המצוות, והיא אף שקולה כנגד כל המצוות, וכל הסיבות שלא היינו נמנעים מהמתם ליטול לולב, אין בכחם למנוע ג"כ מצוות ישוב א"י, וכל המקיים את רצון ה', לא רק שלא יפסיד מזה, אלא אדרבא ירויח מזה בכפל כפלים לנצח נצחים.

בברכת התורה, העורך

שמבואר בדברי חז"ל שאפי' מה שמגיע לכל העולם, מגיע דרך א"י, וכמו שאמרו בזה"ק ויחי (רלז, ב - השלמה מהשמטות דף רנה, ב סימן כא): "מתמצית גופה של א"י העולם שותה". ובזו"ח רות צט, א: "דתני רבי חייא כל עלמא לא שתיין אלא מתמצית א"י". ובתענית י, א: ת"ר: ארץ ישראל נבראת תחילה וכל העולם כולו נברא לבסוף... א"י שותה מי גשמים, וכל העולם כולו מתמצית... א"י שותה תחילה, וכל העולם כולו לבסוף".

נתינת ארץ ישראל תכלית ולא כאמצעי

במקומות רבים אנו רואים שהיחס לנתינת ארץ ישראל לעם ישראל הוא בתור תכלית לעצמה ולא כאמצעי, וכמו לגבי המצוות שכי' הרמח"ל במסילת ישרים שהתכלית היא הדביקות בה' והמצוות הם האמצעים המביאים אותנו אל התכלית הזו, ואילו א"י אינה משמשת רק בתור אמצעי, שבה אפשר לעבוד את ה' יותר (וכמובן גם דבר זה נכון, שא"י היא המקום שבו ישנה את האפשרות הכי טובה לעבוד את ה'; אך אי"ז סוף הדברים), אלא א"י היא תכלית בפני עצמה, יש בה קדושה עצמית, והקב"ה נתן לנו אותה כדי שנידבק בה. ומשום כך אנו רואים שהקב"ה הבטיח לאבות כ"כ הרבה פעמים שיתן לזרעם את הארץ, ואילו לגבי שאר המצוות הוא לא דיבר אתם, ומשום שהמצוות אינם אלא בתור אמצעי לקרבת ה'; ואילו א"י היא תכלית בעצמה, והדביקות בה היא הדרך לדביקות בה; ועיקר הבטחת הקב"ה לאבות היתה על כך שבניהם יהיו העם שנבחר להידבק בהקב"ה, ולא על כך שיהיו לו אמצעים להגיע לתכלית זו.

וכך אנו רואים גם שכאשר ישמעאל היה מצחק, אמרה שרה לאברהם (בראשית כא, י) "גרש האמה הזאת ואת בנה כי לא יירש בן האמה הזאת עם בני עם יצחק", וע"ז אמר הקב"ה לאברהם (שם, יב) "כל אשר תאמר אליך לך שרה שמע בקולה כי ביצחק יקרא לך זרע" ומבואר שענין ירושת הארץ הוא הדבר המרכזי המיחד את עם ישראל, עד שכאשר היה צריך לגרש את ישמעאל כדי להוכיח שאינו מקבל את הארץ, הוצרך הקב"ה לומר שיצחק הוא זרעו של אברהם. וכך אנו רואים בעוד מקומות שמה שמייחד את זרע אברהם הוא קבלת הארץ ולא שאר המצוות, ומשום שהמצוות אינם אלא בתור אמצעי לתכלית, שהיא הדביקות בה' שמתקיימת דווקא ע"י הארץ.

ובזה מבואר מה שאנו מוצאים בכמה מקומות את ענין חיבת הארץ וכמו שנאמר בתהלים (קב, כה) על המרגלים שחטאם היה "וימאסו בארץ חמדה", וכתב הגר"א בשיר השירים (א, ג פי א) כי ישראל לבדם נפשותם מן ארץ ישראל והם דבוקים בה".

וכדברי הגר"א מבואר בפסוק בפרשת מסעי (במדבר לו, ט) "ולא תסב נחלה ממטה למטה אחר כי איש בנחלתו ידבקו מטות בני ישראל" והנה היה אפשר לומר כי איש נחלתו יירשו בני ישראל וכמו שכתבה התורה בפסוק הקודם "למען יירשו בני ישראל איש נחלת אבתיו". אמנם הלשון ידבקו בא להורות על ענין זה שעם ישראל יהיו דבוקים בארץ, [וכך פי' שם רמ"ד וואלי. ועי' רבינו בחיי שם "ולכך הזכיר פעם שניה: 'ולא תסוב נחלה', וכן מלת 'ידבקו' כי האחד דבקות הגוף, והשני דבקות הנפשות"].

והדברים מבוארים היטב לפי מה שביארנו, שא"י אינה רק 'חבל ארץ' ואינה משמשת רק בתור מקום שבו אנו צריכים להיות כדי שנוכל לעבוד את ה', אלא היא קשורה לעם ישראל, וע"י שנדבקים בה אנו נדבקים בשכינה, וממילא מצווה להידבק בה שע"ז אנו מקיימים מצוות ובו תדבק. [ויש לציין שהשפעתה של א"י למתקשרים אליה ניכרת אף בימינו, וכפי שמעיד הרב בנימין כהן מנכ"ל קהן השביעית מתוך התעסקותו עם החקלאים שומרי השמיטה, על "שביבי אש של ידות צרופה אשר איננה מוכרת לאנשי העיר, אלא רק לאנשי האדמה המחוברים לארץ ישראל, לקדושתה, לאדמתה, לרגביה". (שביעית של פסח עמ' 5)].

ובכך יש לבאר ג"כ את מה שאמרו חז"ל (סנהדרין צח, א): "ואמר רבי אבא, אין לך קץ מגולה מזה, שנאמר ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל וגו'". דהיינו שפריחת הארץ היא סימן לקץ המגולה, ולפי הנ"ל מבואר מדוע דווקא בענין פירות הארץ ישנו סימן לקץ המגולה, משום שכאשר יוצאים פירות מהארץ מתגלה שעם ישראל התחיל להתקשר עם הקב"ה וההתקשרות עם הקב"ה מתבטאת בארץ, והפירות הגשמיים מוכיחים על הפנימיות, שהתחילה לפרוח בארץ. ומשום כך אין כח ביד שום אומה ליישב את הארץ כמו שידוע שבמשך כל ימי הגלות לא הצליחו אומות העולם ליישב את הארץ והיא היתה בשממה מוחלטת למרות כל ניסיונותיהם ליישב אותה, משום שהיחידים שיכולים לגרום לפריחתה הם אלו הקשורים עמה. וזהו ביאור דברי הרמב"ם, שמשום שהארץ היא נחלת ה' לכן אמרו חז"ל שהדר בחו"ל כעובד ע"ז, ומשום שהדביקות בהקב"ה אינה יכולה להתקיים אלא בארץ ישראל, שהדביקות בה היא זאת שמביאה לדביקות בשכינה, משא"כ הדר בחו"ל נמצא תחת ממשלת השרים וריחוקו מהארץ גורם את ריחוקו מהקב"ה.

תכלית המצוות - לזרוע את א"י

את היחס בין עם ישראל לא"י אנו רואים בדברי הגר"א בפירושו לשיר השירים (א, ג פירוש ב): "... אבל בני ישראל שמקבלים מן הארץ, והארץ לית לה מגרמה כלום, רק כשזורעין לתוכה אז נותנת, ולכן אנו צריכים למצות". כלומר שהמצוות הם כמו זרע שנותנים לארץ, והארץ מוציאה מהפירות ומהפירות אנו אוכלים, ויסוד הדברים מבואר בזה"ק שביאר על הפסוק (בראשית ב, טו) "ויקח ה' אלהים את האדם וינחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה" - "לעבדה בפיקודין דעשה ולשמרה בפיקודין דלא תעשה", כלומר שעיקר עבודת האדם היתה לעבוד ולשמור על הגן עדן ע"י המצוות וההימנעות מעבירות, ולאחר חטאו של אדם הראשון נאמר (שם ג, כב) וישלחוהו ה' אלוקים מגן עדן לעבד את האדמה אשר לקח משם", דהיינו שמעתה הוחלפה העבודה, ובמקום לעבוד את הגן עדן, תפקידו של האדם מעתה לעבוד ולזרוע את א"י, וכמו שביאר הגר"א שזה ע"י המצוות. (והארכנו בכל זה בגליון 3). ומבואר מכל זה שישנו קשר בין עם ישראל לא"י, וכשם שעם ישראל מקבל את השפע ממנה, כך גם עם ישראל נותן לה את השפע ע"י קיום המצוות.

ומעתה מבוארים דברי הרמב"ם שמשום שהארץ היא נחלת ה', לכן אין המצוות שייכים אלא בה, ובחו"ל נוהגות רק מטעם הציבי לך ציונים, ומשום שתכלית המצוות להשפיע על הארץ, וע"י שהם משפיעים עליה, היא חוזרת ומשפיעה עלינו, וכל זה אינו שייך בחו"ל.

מדברי רבותינו

הקב"ה מראה את רצונו דרך מאורעות העולם

וכן לעת כזאת אחרי אשר אנו רואים מתוך עלילותיו, שהעיר את לב הנדיב להפליא לעשות לטובת הישוב, והטה את לב השולטן ושריו להסכים לזה, **אותותיו אלה הן הן דבריו**, כמו שכתוב (תהלים קה, כז) שמו במ דברי **אותותיו**. (א.ה. כלומר, ביאור התיבות דברי אותותיו היינו שאותותיו הן דבריו. ויסוד זה כתב הנצי"ב גם בהעמק דבר בראשית כב, ב; במדבר יד, כב, ועוד).

וביחוד חובה על גדולי ישראל, יברכם ה'; להשתתף לרצון ה' ע"י עצות ליחידים אשר ברכם ה' להפריז על זה איזה סך מסויים, או לנדב לחברה הקדושה אשר על ישוב הארץ נוסדה, ובזה יזכו גם המה לראות את ישראל בנויהם בארץ ה' שמה, והיו מאירים ככוכבים - דרך ארץ הקודש לרבים, וזכות הרבים היא תלוי בהם, וימצאו חיים צדקה וכבוד כמשמעו ומדרשו, וכנפש העמוס בעבודה, הבא על החתום היום יום א' ששי לימי תשובה שנת תרנ"א, פה"ק וולאזין. נפתלי צבי יהודה ברלין. (הובא בספר שיבת ציון ח"א עמ' 17).

הננו שומעים דבר ה' כי כן ברצונו שתתישב הארץ לאט לאט²

הן נודע דעת חז"ל כי בשעה שאין קללת ה' רובצת על ארצנו להיות שוממה, אז רצונו ית' שתתישב הארץ על ידי ישראל עמו, וכמו שמוכח דבר ה' ליצחק אבינו "שכן בארץ" ופירשו חז"ל ברבה "עשה שכונה בארץ, הוי זורע הוי נוטע הוי נציב", **אע"ג שהפלשתים הושיבוה לצרכם**, ועדיין לא הגיעה השעה שינחלוה זרע אברהם, **מכל מקום היה רצון ה' שיעשה יצחק מצידו איזה מושב ושכונה לפניו**.

והנה בעת החיה הננו שומעים דבר ה' ע"י מה שאנו רואים כמה סיבות מהמסבב ית' כי כך ברצונו שתתישב הארץ לאט לאט ע"י נדחי ישראל, והדבר מושכל שעלינו למלא אחר רצון ה' ית' בכל אופן שיזדמן לפנינו, **אם בפעולה חומרית או בפעולה רוחנית**, היינו להעיר ולהפחית רוח אהבת הארץ בקרב ישראל, ומי מישראל שזכה ה' להתיישב שמה ולעשות בה איזה ישוב מדיני, בעבודת האדמה או בחרושת המעשה או במסחר, יהיה יודע שכורך מצוה ומילוי רצון ה' בזה ויקוה שכר טוב מאלוקי הארץ.

עתה התעורר הרב החריף ירא אלוקים מרבים, שפתותיו שושנים ומודע לבנונים, מ' יהודה אידל ציזלינג נ"י מק' אושמינא, וטרח לגבב כל מאמרי חז"ל מכל המקומות שמדברים בשבח הארץ וכדומה, הכל העתיק והביא בלשונם ובפירושים בסדר נכון בפלגות ראובן ענין ענין לבד, כגודל חקרי לבבו, והנני לאשר חילו של הרב הנ"ל ירצה ה' פעלו להפיצו בישראל, ויאושר שמו, ויבורך טעמו, ויה' ה' אלוקיו עמו. כנפש הבא עה"ח היום יום ג' צום הרביעי יהפך לשו"ש, שנת "ברוך תהיה" לפ"ק נפתלי צבי יהודה ברלין מוולאזין.

קול ה' דופק על פתחי לבבנו - הגיעה השעה לדרוש את אר"י³

ראה ראינו כי היה ה' את רוח עמו ישראל בכל חלקי תבל ומלואה להושיב נחלות שוממות בארץ הקדושה ולכונן שם מושבות לנדחי ישראל וקול ה' דופק על פתחי לבבנו לאמור: פתחו לי פתח בפעולתכם כי הגיעה השעה אשר לא יאמר עוד על ארץ ישראל עזובה ואין דורש אותה, ועתה סרה מעליה קללת ה' שתהיה הארץ שוממה, ובא דבר ה' בכריתת ברית לאמור "והארץ אזכור!".

יש לחזק ידי הבונים אפי' בדבר מועט, כדי לחזק את עוז רוחם

מעתיה עלינו לדעת כי מצוה וחובה על מי שהוא מאמין ביעודי הטובות והנחמות לתת יד למצוה הבאה לפנינו לעשות אגודה שתהא על אה"ק נוסדה, וכל אחד ממנו יושיט ידו לתת לקופת החברה בכל שבוע כל אשר את לבבו, **ואם כי יד עניים אנו, ואין בידינו לעשות בזה הענין דבר מסוים לתכלית הישוב, בכ"ז עלינו לקבץ פרוטה לפרוטה ולמצוא חשבון ולשלח למקום שעוסקים בבנין ביד רחבה, להודיע בזה כי רצונו שלם להשתתף את מיסדי הישוב בארץ אבותינו ומחשבתנו תחזק פעולתם**.

² הסכמה לספר ילקוט ארץ ישראל. במכתב זה הובאו כל היסודות שהוזכרו לעיל במאמר "אחרית כבראשית" - עם קצת השלמות.
³ מכתב שכתב לבני עדתו.

ידועה חיבתו של הגאון הנצי"ב לארץ הקודש, בספרו העמק דבר על התורה הוא כותב במקומות רבים על מעלתה של הארץ, שנאמר עליה טובה הארץ מאד מאד (במדבר יד, ז) **"כי ארץ טובה כמוה אין בעולם כלל"**... טובה הארץ מאד במה שהשגחה תמידית שמה, שאין הטוב שבה מחטיא הרבה כי ההשגחה שולטת ביותר להעניש, וממילא הרגשת הטוב הרבה, באשר מצוי שם לפי ההשגחה על כל איש לפי מעשיו. ומשמעות מאד מאד שתי פעמים, לשתי הוראות: מאד לטובה גשמית, מאד במה שההשגחה שומרת את האדם מן החטא". (העמק דבר שם).

הנצי"ב עודד רבות את הפעילות למען ישוב הארץ והפרחת שוממותיה, הן בפעולות גשמיות, דהיינו הבנין בפועל, והן בפעולות רוחניות, כגון הוצאת ספרים וכדו'. בין השאר הוא דרש לתקן תקנות למען שמירת המצוות וחיזוק הישוב בארץ על יסודות שמירת הדת, וכן למען שמירת המצוות התלויות בארץ ובפרט מצוות השמיטה. מכתבים רבים כתב הנצי"ב למען חיזוק הישוב, והבאנו כאן חלק מהמכתבים בהם נתבארו יסודות רבים מדבריו. מכיון שבכל מכתב ישנם כמה וכמה יסודות חשובים הוספנו כותרות בתוך המכתבים.

אף בזמן שא"א לנחול את הארץ, מצווה לשבת בה⁴

כבר הראנו דעת חז"ל כי בשעה שאין קללת ה' רובצת על ארצנו להיות שוממה, אז רצונו ית' שתתישב הארץ על ידי ישראל עמו, וכמו שאמר ה' ליצחק אבינו "שכן בארץ" ופירשו חז"ל ברבה "עשה שכונה בארץ, הוי זורע הוי נוטע הוי נציב", **אע"ג שהפלשתים הושיבוה לצרכם**, ועדיין לא הגיעה השעה שינחלוה זרע אברהם, **מכל מקום היה רצון ה' שיעשה יצחק מצידו איזה מושב ושכונה לפניו**.

מאורעות ימינו מראים כי רצון ה' כעת שניישב את הארץ

והנה בעת החיה (- בתקופה הנוכחית) קול דודנו הקב"ה עלינו, ע"י שאנו רואים כמה סיבות היוצאות מהמסבב יתברך כי כך ברצונו יתברך שתתישב הארץ לאט לאט ע"י נדחי ישראל, והטה לב מלך הקיר"ה ושריו להרשות לעשות ועד וחברה לאסוף כסף "לתמוך את אחינו עובדי אדמה ובעלי מלאכה אשר בא"י וסוריא" והועד הזה מתנהג ע"פ חקים ישרים בדעת הממשלה, אות הוא כי כך עלה ברצון ה' לעשות ישוב ע"י ישראל בארצנו הקדושה.

עלינו לפעול למען ישוב הארץ בכל סוגי הפעולות

ועלינו להעיר ולהפחית רוח אהבת הארץ ולמלא אחר רצון ה' בכל אופן שיזדמן לפנינו, אם בפעולה חומרית, בעבודת האדמה או בחרושת המעשה או במסחר, אם בפעולה רוחנית היינו הדפסת ספרים מועילים לענין הנשגב.

אף שחלק מהפעולות נעשות ע"י רשעים אין לחוות דעה את ה'

ואין לנו לחשוב מחשבות כי ראוי היה הדבר הגדול הזה באופנים אחרים כאשר מצויר בדעות בני האדם, כי על זה לקה משה רבינו על שאמר "והן לא יאמינו לי ולא ישמעו בקלי כי יאמרו לא נראה אליך ה'", ולקה ע"ז כדאיתא במסכת שבת דף צז, א. והדבר ברור שלא אמר משה והן לא יאמינו כלל בגאולה, שהרי אותה הם מבקשים, אלא אמר משה שלא יאמינו למשה כי נראה אליו ה', והיינו משום שלא היו יודעים את משה לגדול בתורה המסורה להם מן האבות, וגם לא נודע בקדושה וחסידות, שהרי היה בנעוריו גדל בפלטין של פרעה, ועוסק בחכמות חיצוניות, ומלוכב ומדבר כמצרי, שעל כן חשבוהו בנות יתרו כאיש מצרי, **ולפי דעות בני האדם היה ראוי יותר שיתראה ה' לאהרן קדוש ה' שהיה נביא עוד במצרים** כמ"ש בספר שמואל הגלה נגלתי לבית אביך וגו'. וזאת היתה טענת משה רבינו שיאמרו ישראל "לא נראה אליך ה'".

וע"ז הראה הקב"ה אות המטה שנהפך לנחש והיה ראש המטה לראש הנחש וקצה המטה לזנב הנחש, וצוהו ה' לאחוז בזנבו ונתהפך למטה, והיה ראוי להיות שוב קצה המטה מה שאין מקום לתפשו כך בכפו, אבל לא כן היה, אלא - "ויהי למטה בכפי", היינו שנתהפך קצה המטה להיות לראש המטה וכדרך שתופשים המטה בכף. ובזה הראה שאע"פ שאינך כדאי בעיניהם אלא להיות זנב לאריות, מ"מ בזכות האבות נהפך משה רבינו לראש מנהיגי הדור שהוא משל למטה ושבת.

והנה נענש משרע"ה על שחשד את ישראל לאמר כי לא יאמינו שנראה ה' למשה להוציא את ישראל ממצרים, **כי באמת אין לחוות דעה את ה'**, וכאשר אמר ע"י ישעיה הנביא "כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי". (א.ה. וכ"כ בהעמק דבר שמות ד, א).

¹ מאמר אחרית כבראשית, הובא בספר שיבת ציון ועוד.

מדברי רבותינו

רחצתי את רגלי מטינופת ע"ז, שאותו המקום משיאני לע"ז. ולפי קלות דעתינו היא טענה נמרצה, ובכ"ז אנו רואים שהתרעם הקב"ה הרבה על ע"ז כמו שנראה בהמשך השיר הקדוש, ובמדרש שם, וביומא פ"א.

ומזה אנו רואים כי אין להקל במצוות הישוב משום שרואים שם איזה עוברי תורה אחר שיכולים ליהרר יפה.

ולא דמי למש"כ התוס' כתובות דק"י דעכשיו אין מצווה לדור בא"י משום מצוות התלויות בארץ דאין אנו יכולים ליהרר בהם ולעמוד עליהם, בדמנמם לא היו יכולים ליהרר בהם (ולעמוד עליהם) אבל היום יכולים ליהרר יפה אלא שקשה ליהרר לא גרע ממה שהיה ישיבת א"י משיא לע"ז, כמו שידוע באגדה דפי חלק כמה היה קשה ליהרר מע"ז, ומכל מקום אין זה מתקבל בעיני ה', אלא המצוה במקומה, ומחויב ליהרר, ומי שאינו נוהר הוא רשע ועונו ישא, אבל אין אנו אחראין לזה.

וכנגד זה יש לחשוב כמה יקר מצוה תדירית יום ולילה בלי הפסק, ועיי בב"ר פע"ו דמשה"ה ירא יעקב אבינו מעשו, אמר תאמר שהוא בא עלי מכח ישיבת א"י, לכן הנני מעיר ג"כ לכל מי שבידו לעזור לישובה, ויהא זה הספר למען ציון לו למעיר ובה, ובאו הדברים האלה על לבו כמים בקרבו באהבה. ויזכה לראות את הארת בישובה וישראל בנויהם כנפש העמוס בעבודה רבה. נפתלי צבי יהודה ברלין.

אין לנו לחשוב טעמים של הבונים כי אם כך רצון ה'.

ב"ה ה' שמיני דע"ת תחלת שינה ז' ברכתה תרמ"ט לפ"ק ישאו ברכת המועדים אחינו חבר סגולה, חבר הנאה להם והנאה לעולם סלה, אנשי לבב עושי מסלה להושיב ארץ אבותינו במחשבה ובפעולה, בעלי קהל "איהומען" יחי ועליהם יהל אור יקרות הרב הגאון חו"ב מוהר"ר צבי הירש [קאלישר] נ"י אב"ד דק"ק הנ"ל!

הגיעני מכתבכם מפ' נצו"י מן עש"ק ואשר דרשו דעתי הדלה בעניין ישוב ארץ ישראל הקדושה הן כבר היה דברי בדפוס כי מהראוי להתבונן ע"ד ה' ליצחק אבינו "שכן בארץ" ודרשו חז"ל ב[מדרש] רבה: עשה שכונה בארץ הוי זורע הוי נוטע ואע"ג שהיה אז כל א"י ביד פלשתים ויצחק היה שם אלא בגירות, מכ"מ היה רצון ה' שיצחק יעשה בה ישוב ויהי מושרש בלבבו כי הארץ היא שלו; ועתה כי אנו רואים שבא התעוררת להושיב נשמות הארץ, יש לנו להבין כי קול המון כקול ש-ק-י בדברו ואין לנו לחשוב תכליתם וטעמם, כי אם כך רצון ה'.

לא להיות בכלל המונע את הרבים מלעשות מצוה

וידע נא כי יש אנשים מתחכמים לחפוש עלילות על מצוה זו. וברוך חכם הרזים ית' שלא השוה דעות בני האדם זל"ז. אמנם מה לנו לחוש להמתנגדים על מצוה זו? וגם אותם המתנגדים אם כי נאמין שכונתם לשם שמים ועליהם כתוב "ועמך כלם צדיקים" וגו', בכ"ז מה להם למחות באחרים ולא יחושו אולי יהי בכלל המונע את הרבים מלעשות מצוה שהוא מדברים שמעכבים את התשובה, כמבואר ברי"ף מס' ר"ה ורמב"ם ה' תשובה...

והנני לברך עושי צדקה זו יזכו לחזות אה"ק בבניניה, והשוכנים בה יהי נטעי נאמנה, ירעו צדק ירעו אמונה, ונשמח גם אנחנו בתקונה, ומברכות מעכ"ה תברך נפשי להגדיל תורה, ולפרנס ולכלכל צרכי הישיבה הק' בגבורה.

הנני העמוס בעבודה - נפתלי צבי יהודה ברלין

מוציא דבה על אמת חוטא בחטא מרגלים

הנצי"ב לא הרשה שידברו רע על יושבי הארץ, למרות שמפי השמועה שמעו בחו"ל הרבה דברי דיבה. מסופר שאחד מהשדרי"ם בשיחה עם הנצי"ב דבר עליהם דבר רע על המתיישבים בארץ. גער בו הנצי"ב כבעס: "אתה מרגל ומוציא דבה! צא ממחיצתי", האיש נבהל מאד וניסה להצטדק ולטעון שבסך הכל אמר את האמת, ואין בדבריו אפילו גוזמא. ענה שוב הנצי"ב "גם המרגלים ספרו את האמת, ואעפ"כ נענשו, כי גם אם הדברים הם אמת, אם באים להחליש ע"ז מצוות ההתישבות או פוגמים בכבוד א"י גדול עונו מנשוא" (הובא במוסף שב"ק יתד נאמן שלח תשע"ד עמ' 31).

בניאה שאחר הגלות יש ליישב הארץ גם קודם שיכבשוה

והננו מאמינים בהבטחת ה' לאברהם אבינו "כי את כל הארץ אשר אתה ראה לך אתננה ולזרעך עד עולם. ושמתי את זרעך כעפר הארץ אשר אם יוכל איש למנות את עפר הארץ גם זרעך ימנה. קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה" (בראשית יג).

מתחלה אמר ה' אשר בראה יקנה אותה, ואח"כ אמר שיתהלך בארץ ובזה תנתן לו הארץ, והראיה ע"ז כי בירושה ראשונה ע"י יהושע בן נון לא נצטוו להקדים פעולתם ולעשות ישוב הארץ טרם בואם, ובבואם מצאו הארץ מיושבת בכל טוב.

אבל אחר שהיה הגלות ויתקיים בננו: "ושמתי את זרעך כעפר הארץ" שהכל דשים עליהם, ואמר ה' עוד "אשר לא יוכל איש למנות את עפר הארץ גם זרעך ימנה", פירוש, שכמו שישנה שעה שאפשר למנות את עפר הארץ, היינו בימות הגשמים שעפר הארץ נעשה גושים, ככה גם זרעך ימנה, היינו בעת שהצרות מתרבות ונשאר אנוש מעט מזער - בעת ההיא, קום התהלך בארץ וכו' היינו בבנייה שאחר הגלות, עלינו להתהלך בארץ ולעסוק בישובה טרם נזכה בה ב"ב. (א.ה. עיי בדבריו בהעמק דבר שיובאו להלן).

יש להעלות כל סוגי בני ישראל

וכמו שהיה בימי עזרא הסופר, שקבץ איזה אלפים בבבל מכל סוגי בני אדם היינו גדולי תורה ויראי ה', וגם מאותם האנשים נושאי נשים נכריות אשר היו מורגלים בחלול שבת ולא ידעו את התורה כלל, כל אלה נתקבצו ובאו, והכינו ישוב הארץ בערים, עד שאח"כ נתמלאה הארץ מבניה. כן עלינו להקיץ לקול רצון ה' הנשמע מקצה העולם ועד קצהו בכל מקום אשר אחינו מפוזרים נדחים ונענים, לעשות מה שבידינו הן מעט או הרבה, ובכל סוגי בני ישראל.

ועל המקובצים לעלות להושיב את א"י ולבנותה ולנטוע בה כל עץ מאכל, ועל כולם יתקיימו דברי עזרא הסופר בזמנו: "יד אלהינו על כל מבקשיו לטובה וכו'" (עזרא ח, כב), והיתה ידו יתברך שמו עמנו להגדיל פעולת ישראל בכל מקום שנקבצים לזו התכלית ולהרחיב חוג מבטנו מן המצר על ישוב ארץ אבותינו, וישמח לבבנו גם אנחנו פה וולאזין כי זכינו להמנות בכלל מיישבי ומיסדי הישוב והבנין עד אשר נזכה לחזות בנעם הארץ ולאכול מפריה ולשבע מטובה ולשמור כל מצות ה' התלויות בארץ בשמחה, בקדושה בטהרה במהרה בימינו אמן. בחדש כסלו תרמ"ו נפתלי צבי יהודה ברלין. (הובא בספר שיבת ציון ח"ב עמ' 5).

יהיו מוכרחים לעשות הישוב בעצמם

קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה. אמר לו שנית מתנת הארץ, היינו אחר שיענשו גם זרעם ועתה יהיו גולים ונתמעטים, ישובו לארץ ישראל וישבו בה, אבל לא באותו אופן שישבו בראשונה בימי יהושע שאז נתקיים כי כל הארץ אשר אתה רואה, שישאל לא בנו בתים ומצאו הכל לפנייהם, אבל בגאולה השניה והשלישית נדרש אברהם אבינו להתהלך בארץ, וכן יהיה בשב"ה את ישראל לארץ הקדש יהיו מוכרחים לבנות בתים ולעשות הישוב בעצמם. אמנם אמר ה' התהלך בארץ ולא אמר לך בארץ, אלא משום שהיה הליכת אברהם בכל הארץ לא בדרך הטבע אלא בכח אלוקי, כך יהיה ישוב הארץ ע"י ישראל אבל בעזר אלוקי כמו שהיה בימי עזרא שבנו בעצמם הבתים וככה יהיה בגאולה העתידה בב"א. העמק דבר בראשית יג, יז.

⁴ הן הרב חריף האברך מ' יעקב הכהן (פלעקסער, אשר) חס לבו בהגיגו על דבר ישוב אה"ק, וראה לחשב הישוב על הבריות בדבריו חוצבים להבות אש והציג הדברים על ספר למען ציון לחלקם ביעקב ולהפיצם בישראל וחייבר לזה איזה דרושים וביאורי מקראות אשר הורו והוגו מלבו להגיע אל המטרה אשר הציב לו.

אין להקל במצוות הישוב משום שרואים שם איזה עוברי תורה

וכאשר הראה לי את החיבור מצאתי מקום בזה להגיד לרבים עד כמה חביבה ישוב א"י בעיני ה', עד כי בעת שהי קול ה' דופק ע"י כורש לאמר, מי בכם מכל עמו יהי ה' אלהיו עמו ויעל, והמה סירבו ולא רצו לעלות, באמרם רחצתי את רגלי איככה אטנפם, ופירשו חז"ל במדרש שה"ש ע"ז המקרא,

⁵ אגרת לקהילת איהומען ורבה ר' צבי הירש, מיום ח' תשרי תרמ"ט "המליץ", תר"ס, גיליון 76.

⁴ הסכמה לספר למען ציון.

מעניני הפרשה

גוי אחד בארץ

בפרשת זו אנו לומדים על ברכת כהנים המסתיימת במילים 'וישם לך שלום'. הגמ' (מגילה יח, א) אומרת: 'ומה ראו לומר שים שלום אחר ברכת כהנים, דכתיב ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם. ברכה דהקב"ה שלום, שנאמר ה' יברך את עמו בשלום'. ומבואר ש'ואני אברכם' הוא ברכת השלום, כמו 'וישם לך שלום'. ומצד שני מבואר בגמ' בחולין ש'ואני אברכם' הוא הסכמה לכל ברכת כהנים, וכמו שאמרו שם (חולין מט, א) 'ואני אברכם. כהנים מברכין לישראל, והקב"ה מסכים על ידם'. ולכאור זה סותר לדברי הגמ' במגילה הנ"ל שמבואר שם ש'ואני אברכם' שהוא "ברכת השלום", הוא רק הסכמה ל"וישם לך שלום".

אמנם ביאור הדברים, עפ"י מה שמבואר ברמח"ל (אדיר במרום, רכז) שבאמת ענין כל הברכת כהנים הוא לפעול שלום, והכל שלבים להביא לידי 'וישם לך שלום'.

ומבאר עוד הרמח"ל שם את ענין ברכת כהנים: 'וישם לך שלום.. שכל השרשים יהיו נקשרים ומשפיעים בענפיהם ויהיה הכל ביחוד ודביקות אהבה מכל הצדדים'. דהיינו שברכת כהנים ענינה הוא לעשות שלום מכל הצדדים, שלום בין ישראל לאביהם שבשמים, ושלום בתוך ישראל בין אדם לחבירו.

וכך כותב גם הגר"א בביאורו לאסתר (י, ג עה"פ ודובר שלום לכל זרעו): 'והיינו ברכת כהנים שהם שש ברכות.. ושלום הוא כלל של כל המידות. לכן סיים (ברכת כהנים) ב"שלום".. ולכן אמר ג"כ 'ודובר שלום לכל זרעו'. ובדבריו אנו רואים ג"כ ששלום הוא כלל של כל הברכות שבברכת כהנים.

כדברים האלו אנו רואים בדברי חז"ל (בראשית רבה סו, ב): 'שובי שובי השולמית.. אומה שהכהנים משימין לה שלום בכל יום, שנאמר ושמו את שמי, וכתוב וישם לך שלום'. דהיינו - שהיושמו את שמי, כלומר, כל הברכת כהנים, ענינה הוא, שהכהנים משימין שלום. וכמו"כ אומרים חז"ל (תדב"א רבה לא): 'אהרון הכהן שהיה עושה שלום בין ישראל לאביהם שבשמים.. ובין ישראל לחבירו.. אמר לו הקב"ה אני מוציא ממך בני שמכפרים על ישראל בכל שנה ושנה, וקוראין עליהם שלום בכל יום ויום, ויאמרו להם יברכך ה' וישמרך וגו' וישם לך שלום'. כאן אנו רואים שוב שכל הברכת כהנים מיברכך ה' וישמרך, עד וישם לך שלום, ענינה הוא - 'קוראין עליהם שלום בכל יום'.

ובאמת כל ענין הכהונה מוגדר כ"עשיית שלום", וכפי שאנו רואים בפסוק (במדבר כה, יב - יג) "הנני נותן לו את בריתי שלום.. והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונה עולם.. ובזוה"ק (אחרי מות סו, ב) אמרו: כהנה אתער שלמא בעלמא לעילא ותתא". וכך כתב המהר"ל (דרך חיים' אבות א, יב): "עיקר עצם מדריגת אהרן במה שהוא היה כהן גדול - היה עושה שלום".

וכן עבודת הקרבנות מוגדרת כעשיית שלום ואהבה, וכפי שהבאנו לעיל מדברי התנא דבי אליהו שעבודת הקרבנות ניתנה לאהרון בזכות שהיה אוהב שלום. וכן אמרו חז"ל (מכילתא שמות כ, כב) "שהמזבח מטיל שלום בין ישראל לאביהם שבשמים". ובת"כ (ויקרא ג, א) "כל המביא שלמים מביא שלום לעולם.. ומנין לרבות את התודה.. את העולה.. חטאת ואשם..".

ברכת כהנים והקמת המשכן

לפי הדברים האלו נוכל להבין ענין נוסף. הסדר בפרשה הוא שמיד לאחר פרשת ברכת כהנים, נאמר: "ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן וימשח אותו ויקדש אותו וכו'". ומבאר הרמב"ן בפרשת שמיני (ויקרא ט, כב) שבדווקא נאמר הסדר הזה, משום שבאמת ביום הקמת המשכן בירך אהרן את ישראל בברכת כהנים, וכפי שנאמר שם, בפרשת שמיני, לאחר כל עבודת היום השמיני למילואים. "וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם וירד מעשות החטאת והעולה והשלמים" (ויקרא ט, כב), ורק לאחר מכן שרתה השכינה על המשכן כמבואר שם בפסוקים. וצריך להבין מהי השייכות בין ברכת כהנים להקמת המשכן.

לכאור הדברים צריך להקדים, שישנם שני ענינים בהקמת המשכן: א. השראת השכינה בארץ וכמו שאמרו חז"ל (שיר השירים רבה ה, א) עיקר שכינה בתחתונים היתה.. חטא אדם הראשון ונסתלקה שכינה לרקיע הראשון.. עמד משה והורידה לארץ.. ומתי שרתה שכינה עליה (על הארץ), ביום שהוקם המשכן על ידי משה שנאמר ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן". ענין זה מוגדר כ"נתינת שלום בין ישראל לאביהם שבשמים".

ענין שני הוא, נתינת שלום בעם ישראל בין אחד לחבירו, וכפי שאומרים חז"ל (פסיקתא, והובא בילקוט שמעוני, נשא, רמז תשיא) "ביום כלות משה להקים את המשכן.. רבי יוחנן אמר ביום שכלתה איבה מן העולם, שעד שלא הוקם המשכן היתה איבה וקנאה ותחרות ומצות ומחלוקת בעולם, אבל משהוקם המשכן נתנה אהבה וחבה וריעות וצדק ושלום בעולם".

וכמו"כ אמרו חז"ל (ברכות יב, א): משמר היוצא אומר למשמר הנכנס, מי ששכן את שמו בבית

דבר העורך

חובה עלינו להודות לה' על כל הטובות שהוא מיטיב עמנו, ולכן עלינו להתבונן בחסדי ה', הן בחסדים שהוא עושה עם כל אחד באופן פרטי, והן בחסדיו לכלל האומה.

בדורנו, דור עקבתא דמשיחא, עלינו לראות את האור הגדול שה' מאיר לנו, ולמרות כל הקשיים, שכבר חוו אותם חז"ל לפני אלפי שנים, בתור המאפיינים של ימי עקבתא דמשיחא, עם כל זה ימים אלו כפי שמכונים "עקבתא דמשיחא", וכמו שפורש רש"י בתהלים (פרק פט): "עקבות משיחך, סופי מלך המשיח, ולשון משנה הוא, בעקבות המשיח חוצפא יסגא". כלומר בימים אלו אנו כבר מושפעים מאורו של מלך המשיח, אמנם רק מהעקב, סוף הקומה. ולכן למרות כל הקשיים שבאים בד בבד, אנו יכולים לראות אור גדול הזורח עלינו. ואסור לנו להיות כפויי טובה להתבונן רק ברעות הימים של עקבתא דמשיחא, ולא לראות את כל הטובות שעושה הקב"ה עמנו.

כבר בתקופתו, למרות הקשיים והמלחמות המרות שניהל ר' יוסף חיים זונגפלד עם החוגים החילוניים, הוא מעיד במכתבו על הפריחה של ארץ הקודש ורואה בה את יד ההשגחה, וכך הוא כותב, "נכון הדבר כי במשך השנים מאז באתי לכאן, וכבר עברו לטובה שלושים ואחת שנים, התחוללו כאן שינויים גדולים שלא התחוללו במשך אלף שנים לפני כן.. לראות את המושבות החדשות, שטחים שהשממה והריקות שלטו בהם במשך דורות רבים, לבשו חיים ופריחה. ובכל מקום גנות ופרדיסים מוריקים ומלבלבים מלוא העין - האם לא יתכן לראות את יד ההשגחה העליונה בכל זה?"

ואם כך הוא כותב על ימיו, ק"ו הדברים על ימינו, בהם עם שרידי חרב עלה לארץ, וממצב של "אפס עצור ועזוב" הגיע למה שאנו רואים בימינו, להפריח את הארץ עד כי כמעט נתקיים הכתוב "כי נחם ה' ציון נחם כל חרבותיה וישם מדברה כעשן וערבתה כגן ה', ששון ושמחה ימצא בה תודה וקול זמרה", וגם את תקומתו של עם ישראל אנו רואים באופן לא טבעי כלל, הן מבחינה גשמית והן מבחינה רוחנית. ואם בימיו כותב ר' יוסף חיים זונגפלד, שבמשך שלושים ואחת שנים התחוללו כאן שינויים שלא התחוללו במשך אלף שנים לפני כן, הרי שבימינו התחוללו שינויים מרחיקי לכת ללא כל השוואה למה שהיה אז.

ניתן לראות בדברים רבים את האור שמאיר הקב"ה עלינו, ולדוגמא, פריחת עולם התורה בדורנו, הן בכמות, כאשר רבות של אברכים בני תשחורת עמלים בתורה, ללא שום מטרה אחרת אלא בשביל ללמוד את תורת ה', לא לצורך משרת רבנות או לצורך פניות אחרות, אלא אך ורק כדי ללמוד את תורת ה', ולמרות הדחק בפרנסה ממשיכים לעמול בתורה, כאשר כל העולם החיצוני מתבונן ואינו מבין מהיכן ירק זה חי, ואילו בני התורה אינם שמים לבם לכל זה, ומקיימים בעצמם "לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה", מתוך שלוה ובטחון ש"מאן דיהיב חיי יהיב מזוני". והן באיכות, כאשר ישנם אברכים רבים שהינם גדולי תורה ממש, וכמו שהתבטא הרב מפונבז' זצוק"ל שבארץ ישראל יש יותר עילויים מאשר היו בליטא, ואברכים צעירים מסתובבים כאן כאנשים פשוטים, אך רבים רבים מהם הינם גדולי תורה ממש. לא מסתובבים סיפורי מעשיות ואגדות מאותם בני תורה, ולכן אין הדבר בולט ומפורסם, אך בוודאי ניתן לתאר תיאורים מרהיבי עין על כל אותם צורבים שאין להם בעולמם אלא ד' אמות של הלכה, לא פחות, ופעמים רבות אף יותר, מכל התיאורים שנוהגים לתאר בערגה על הדורות הקודמים. בוודאי שיש מה לתקן, ולא הגענו לשלימות, ומי שרוצה להסתכל על

הזה הוא ישכין בניכם אהבה ואחוה ושלוש וריעות.

וכך אנו רואים גם בדברי הנביא יחזקאל (פרק לז) שהחיבור בין עץ אפרים ועץ יהודה – והיו לאחדים בידך, יהיה ע"י "ונתתי את מקדשי בתוכם לעולם", וע"י המקדש יפסקו המחלוקות בין יהודה ואפרים. [שהם במשך כל הדורות מזמן השבטים יהודה יוסף, ואח"כ בין רחבעם ממלכות בית דוד, ובין ירבעם שהיה משבט יוסף (מלכים א, פרק י"ב והלאה), וכן בכל הדורות ובין המשיחים עצמם כמבואר בישיעהו יא, ג].

ומעתה מבואר היטב מדוע ביום הקמת המשכן צריך ברכת כהנים, שהיא באה לחזק את השלוש בין ישראל לאביהם שבשמים, דהיינו השראת השכינה, וכן את השלוש בין איש לרעהו, וכל זה נצרך להקמת המשכן שענינו ג"כ פעולות אלו.

כאשר ישראל באחדות השכינה שורה בישראל

ובאמת שני הענינים הנ"ל תלויים זה בזה, שע"י שיש שלום בישראל בינם לבין עצמם, ע"ז יש שלום ג"כ בין ישראל לאביהם שבשמים, והשכינה שורה בעם ישראל, וכפי שנאמר בפסוק (דברים לג ה) "ויהי בישרון מלך בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל". ופירש"י "בהתאספם יחד באגודה אחת ושלוש ביניהם הוא מלכם, ולא כשיש מחלוקת ביניהם".

וכ"כ הגר"א (משלי ו, טז) "כאשר ישראל באחדות - אז השכינה שורה בישראל, וזהו (שם) "ונפשו אותה ויעש", אבל כאשר מדנים בין אחים, אז וגעלה נפשי וגו".

ומשום כך אנו רואים שלפני מעמד הר סיני, שבו שרתה השכינה [כמ"ש "וידר ה' על הר סיני"], וכן לפני הקמת כל בתי המקדש (הראשון, השני, והשלישי), שאז השכינה יורדת לשכון בתחתונים, [וכמש"כ (שמות כה ח) "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם"] - צריך להקדים לזה שלום בישראל בינם לבין עצמם.

א. **במעמד הר סיני** נאמר (שמות יט, ב) "ויחן שם ישראל נגד ההר" ופירש"י: "כאיש אחד בלב אחד, אבל שאר כל החניות בתרעומת ובמחלוקת".

ב. **בביהמ"ק הראשון** בימי שלמה המלך, היו עם ישראל מאוחדים, וכפי שנאמר בפסוק (מלכים א - ד, א) ויהי המלך שלמה **מלך על כל ישראל**, כלומר שאז היתה מלכות אחת לכל עם ישראל כמו שיהיה לעתיד לבא, ולא נחלקה המלכות ליהודה ויוסף. כמ"כ שמו של שלמה המלך מורה על השלוש. רב האי גאון מבאר שמשום כך שלמה המלך תיקן עירובין שענינו לאחד בין דיירי החצר, משום שבימיו היה שלום.

ג. **ביהמ"ק השני** היה ג"כ מיד לאחר מעשה מרדכי ואסתר ששם מודגש הענין של השלוש בין עם ישראל, וכפי שאמרה אסתר (אסתר ד, טז) "לך כנוס את כל היהודים", וכן אח"כ נאמר (שם ט, טז) "נקלה ועמוד על נפשם", וביאר הגר"א "ועמוד (לשון יחיד) פירוש באחדות גמור". וכן "וקבל היהודים" (ט, כג) פי' הגר"א "שכולם קיבלו כאחד". וכן התקנה היתה משלוח מנות ומתנות לאביונים, והמגילה חותמת במילים "ודובר שלום לכל זרעו".

ד. **בבנין ביהמ"ק השלישי** שאנו מצפים לו במהרה בימינו ג"כ נאמר (מלאכי ג כג) "הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא לפני בוא יום ה' וכו'". ואמרו חז"ל (ערויות ח, ז) שאליהו בא לעשות שלום בעולם.

לא נקראו אחד אלא בארץ

גם בארץ ישראל, מקום השראת השכינה אנו רואים את אותו ענין. חז"ל אומרים (זוה"ק אמור צג, ב): "גוי אחד בארץ. ודאי בארץ הם גוי אחד... לא איקרון אחד אלא בארץ". כלומר, בדומה למקדש שהוא מקום השראת השכינה, כך גם א"י, בה שורה השכינה, סגולתה לאחד בין עם ישראל.

וכך כותב רמ"ד וואלי (יחזקאל לז, כב. עמוד שיח): "והנה כבר ידוע שישאל אינם נקראים "גוי אחד" אלא על אדמתם, כענין שנאמר "ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ", כי שם הוא מקום הייחוד שאין החצונים המפרידים, וז"ש ועשיתי אותם לגוי אחד בארץ בהרי ישראל".

ובמהר"ל (נתיבות עולם נתיב הצדקה פ"ו): "ולא נעשו ישראל מחוברים להיות עם אחד לגמרי, עד שבאו לארץ, והיו ביחד בארץ והיה להם מקום אחד הוא ארץ ישראל, וע"י ארץ ישראל הם עם אחד לגמרי".

וכך כותב בחתם סופר עה"ת (בראשית ע"א מ"ב): "והנה מדרך טבע ארץ הקדושה להוסיף עוד אחדות ואהבה ורעות להצדיקים היושבים, כמו שאמרו חז"ל (נדרים כב) ונתן ה' לך שם לב רגז בבבל הוא דכתיב".

[ויסוד זה יש לו השלכות מעשיות, ומצאנו לענין כמה הלכות שביארו האחרונים שאינם נוהגות בחז"ל מטעם זה, כגון שאינם מביאים פר העלם דבר של ציבור משום שאינם נקראים קהל (עי' אבנ"ז או"ח שיד, ד), וכן מה שאמרו (ברכות נח, א) לגבי ברכת חכמים על שישים ריבוא שא"ז נוהג בחז"ל משום ש"אין אוכלוסא בבבל", וביארו האחרונים (עי' צפנת פענח סי' קמג, ובספר מלכות בית דוד סימן א) שהוא מטעם הנ"ל שאין דין קהל בבבל. וע"ע מנחת חינוך מצוה רפד שביאר כמה ענינים בזה].

לפי הדברים שנתבאר לעיל מבואר היטב הענין, שבא"י ישנו צורך מיוחד לאחדות בין עם ישראל, משום שבכך נגרם השראת השכינה. ומאידך, השראת השכינה בארץ היא ג"כ גורמת את השלוש בין עם ישראל, וכפי שבית המקדש מביא שלום. ושני דברים אלו, דהיינו השלוש בין ישראל לאביהם שבשמים - השראת השכינה, והשלוש בין אדם לחבירו, תלויים זה בזה, וגורמים זה לזה.

ומשום כך ענין השראת השכינה בארץ תלוי בביאת עם ישראל לא"י ובריבוי היהודים בארץ, [וכמו שמצאנו לענין מצוות התלויות בארץ], משום שהשראת השכינה תלויה באחדות בין כל עם ישראל, וככל שיותר יהודים בארץ ישראל, כך ישנם יותר יהודים מאוחדים בעם ישראל [והאחדות אינה רק העדר מריבה, אלא אחדות חיובית]. וכמו"כ פעמים רבות האחדות בין אחד לשני נעשית ע"י אדם שלישי, וכמו מגדל אבנים שהשורה האמצעית מחברת בין השורה העליונה והתחתונה, וממילא יתכן ששני אנשים נמצאים בארץ, אמנם האדם השלישי שתפקידו לחבר ביניהם נמצא בחז"ל, ואין לו את הכח לעשות השידוך והשלוש. ולכן צריך שכל ישראל יהיו בארץ ישראל, וכך ע"י האחדות בין ישראל, נעשית ג"כ האחדות בין ישראל לאביהם, והשכינה שורה בישראל.

המגרעות ימצא אותם, אך אין ספק שהמתבונן יוכל לראות דברים נפלאים כיצד עולם התורה פורח כפי שלא היה דורות רבים. וגם מבחינת פנימיות וטהרת הלב, אפשר לראות באופן נפלא רבבות אברכים אשר הינם בני תורה בכל מהותם, וכל הנהגתם אומרת "ראו פלוני שלמד כמה נאים דרכיו כמה מתוקנים מעשיו - ישראל אשר בך אתפאר" (עפ"י יומא פו, א). כמו"כ עולם הצדקה והחסד פורח כפי שלא היה שנים רבות, ועוד הרבה דברים שנתן להארץ בהם. כל מי שמתבונן יכול לראות את האור הזורח בדורנו. ואין ספק שזהו מרחמי ה' שמכין אותנו ומטרה את עמו ישראל ומטרה את לבבו לפני ביאת משיח בן דוד.

אין ספק שכל זה לא היה יכול להיות בחז"ל, ורק אורא דא"י הוא שגורם לכל זה, וכפי שאנו רואים, שגם בקהילות המובהקות של בני תורה בארצות אחרות, אין להשוות כלל את מדרגתם למדרגת בני ציון היקרים.

ואף גם זאת אנו רואים, שא"י משפיעה אף על אלו הרחוקים לדאבונו מחיי תורה, ורבים מהם חוזרים בתשובה, וגם בין אלו שעדיין לא, רובם מקפידים לשמור על קשר ליהדות, ושומרים על כשרות וכדו', ונוהרים מנישואי תערובת ר"ל, מה שמצוי לדאבונו מאד בקהילות בחז"ל. [וע"ע בדברי הרב וולבה (עלי שור ח"א עמ' רפו) "ואין גם שום ספק כי כל דיירי הארץ, אף שיהיו פורקי עול תורה ומצוות, אמונה עמוקה וחיקה מקננת בהם באלהי הארץ בל יעזבם בידי אויבינו המרובים, כי לולא אמונה כזאת לא תתכן עקשנות כזאת של התבססות בארץ ישראל"].

מכל ההתפתחויות שקורים בימינו, אנו רואים בחוש שבזמננו רצון הקב"ה שעם ישראל ישוב בא"י, וא"י היא השומרת על עם ישראל הן מבחינה גשמית והן מבחינה רוחנית, ובכך מכין אותנו הקב"ה לקראת הגאולה השלימה במהרה בימינו.

לדאבונו אנו רואים שבחז"ל האנטישמיות מתגברת, והיהודים סובלים שם רבות, ואף ישנם מקומות שמפחדים לצאת לרחוב בלבוש יהודי. ואף שאיננו יודעים חשבונות שמים אך אנו האמונים עלי התורה שיונקים את מבטנו ממנה, בוודאי יש לנו להטות אוזן לדברי הנביאים המביאים לנו את קריאתו של הקב"ה "שובי בתולת ישראל, שובי אל עריך אלה". ואין ספק שהקב"ה רוצה לראותנו בארץ. בנים אנו שגלינו משולחן האב, אך האב רוצה לראות את הבנים חזרה, הוא מחכה ומצפה להם, והוא מאפשר היום את מה שלא כ"כ היה אפשר בכל אלפיים שנות גלות - לשוב אל ארץ נחלתו, לינוק מקדושתה, להידבק במעלתה, לקיים את הציווי שציוונו לישב בה ולהתגורר בה.

ומה מתאימים לימינו דברי המלבי"ם שם על הפסוק: "שובי בתולת ישראל, מן הגולה, ומוסיף שובי אל עריך אלה, הנה עריך עומדים לפניך למראה עיניך, שובי אליהם". אנו רואים כיצד הקב"ה בונה את א"י, וכיצד הוא כביכול עומד וקורא לעם ישראל, שוב מן הגולה אל א"י הנבנית.

ולמרות שא"י מן הרצוי לעלות לא"י רק משום הפחד מן האומות, אך מ"מ מי שלא עלה קודם לכן עליו לכל הפחות עשוי, ודומה הדבר לבן שאביו ביקש ממנו דבר מה, והוא לא שמע לדבריו, וכאשר הכה אותו על כך, אמר הבן שכעת ג"כ אינו רוצה לקיים את ציוויו כיון שרוצה להראות שהוא מקיים את ציוויו מרצון ולא מחמת אונס.

וכידוע הח"ח זירז את כל שומעיו לעלות לא"י לפני השואה, ולא חשש לכך שא"י ראו לעלות לארץ כדי להינצל, וכפי שהובא בשמו, שאמר ש"כל איש ואשה אשר יש לו מוח בקדקדו יסע לארץ ישראל ויקנה בית ואחוזה. כי העיר ברלין וגם הכרכים אשר בחז"ל יחרבו וארץ ישראל תמלט". (רבי אברהם משה סלומון. הרב מחרקוב וחתנו של הג"ר משה לנדינסקי ראש ישיבת ראדין. הובא בספר נתיבות הקדש עה"ת ומועדים. ירושלים תשס"ב. עמ' קסא, בהערות המו"ל).

ונסיים בדברי של ר' יוסף חיים זוננפלד בהמשך מכתבו הנ"ל "עלינו לעסוק ביישוב הארץ תוך בטחון בהש"ת שנתן לנו את תורתו הקדושה. בוודאי שאם נשמור לה אמונים נזכה לשבת כאן לבטח ונהיה תמיד לחן ולחסד ולרחמים, כי מלאכיו יצוה וכו'".

ברכת התורה, העורך

מדברי רבותינו

גאון מלבי"ם

וכמה זה שיושב בארץ ישראל הוא גדול יותר מכמה גדולים היושבים בחו"ל. ("הגאון מלבי"ם" פרק סח).

גם הנולד בחו"ל, א"י נחשבת אמו וארץ מולדתו

הושע פרק ט פסוק ו כי הנה הלכו משד מצרים תקבצם וגו'. ופי' המלבי"ם: כי הנה הלכו משד. לעומת מ"ש ושב אפרים מצרים, וישראל היו חושבים שהם שבים לארץ מולדתם כי האומה בראשיתה נולדה במצרים, ודומה בעיניהם כמי ששב אל ארץ מולדתו ששם ינק משדי אמו, והוא שב אל שדי אמו ואל חדר הורתו, ועפ"ז אומר הנביא כי הוא דמיון כוזב, כי באמת א"י הוא שדי אמו, שם ינקו דבש וחלב והיא ארץ הורתם.

מי שיש לו חלק בא"י נשמתו מתקדשת בקדושתה

מלבי"ם דברים פרק כה, ה "... ואומר עוד מה תועלת יהיה מהיבום... יקום על שם אחיו המת" באופן אשר "ולא ימחה שמו מישראל" שהוא הקמת זרע ממש. ובענין בועז ורות שאין שם מקום להקמת זרע [א.ה. שהרי בועז לא היה אח של מחלון וכליון, אלא רק בן דודם כמבואר ב"ב צא. א שאלימלך (אבי מחלון וכליון) ושלמון (אבי בועז) אחים היין]. ורק הקמת שם בנחלה [א.ה. שהוא קרוב לגאול את שדה המת שנמכר, עיין מלבי"ם רות ד, ג]. שקדושת א"י גדולה כ"כ שאף אם יקרא שמו על נחלתו יש ג"כ שארית להמת, וענין הגאולה בשדה אחוזה האמור בקרובים הוא שלא יכרת שמו משדה אחוזתו כי נשמתו נתקדשה בקדושת א"י. כמ"ש ופרשת כנפך וגו' כי גואל אתה, וכן אמנם כי גואל אנכי, ועוד כמה פעמים נזכר בענין הזה שם גאולה שעיקרה על שדה אחוזה".

ארץ ישראל היא המעלה היותר גבוהה מכל המעלות

"כי האדם מתחילת יצירתו בראשית הבריאה עד סוף כל הדורות, הוכן שיצעד במהלך השלימות ממדרגה למדרגה. תחילה אחר חטא אדם הראשון... ואחריו בימי נח... ואחריו בימי האבות... וכן הגביהו עוד עד עת שעמדו בהר סיני בשעת מתן תורה, שאז עלו למעלה ראש, ומשם נסעו ממעלה למעלה בהכנסם לארץ, ואח"כ בבנין בית הבחירה". (ישעיהו א, ד).

שופטים (ב, א): "ויאמר אעלה אתכם ממצרים ואביא אתכם אל הארץ אשר נשבעתי לאבותיכם".

ובפי' המלבי"ם: "אעלה וכו', ר"ל, א] ההרמה מן השפלות היותר גדול מעני מצרים, ב] ההגעה אל המעלה היותר גבוהה שהיא ואביא אתכם אל הארץ".

[א.ה. עיין מהר"ל גבורות ה' פרק נ"ט, על כמה מעלות טובות, ונתן לנו את התורה, והכניסנו לארץ ישראל].

ארץ ישראל מסוגלת לזרע של קיימא

(בראשית כה, יד): "והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה וקדמה וגו'".

ופירש מלבי"ם. "והיה. בכל מקום הסמיך ברכת הזרע אל ברכת הארץ, כי שניהם מצרניים ותנאיים זל"ז, שהנטיעה הטובה לא תצלח לעשות פרי קודש רק בארץ נבחרת".

בראשית (לה, יא): "ויאמר לו אלקים... פרה ורבה גוי וקהל גוים יהיה ממך ומלכים מחלצין יצאו". ופירש מלבי"ם: "ורבה היינו שיתרבו בניו עד יהיו לגוים, והבטיחו עוד על ירושת הארץ, שהזרע והארץ קשורים זב"ז כמו שבא בכמה מקומות". [ועי' יבמות סד, א].

חיבה יתירה היתה נודעת להרב מלבי"ם לארץ האבות, הארץ שבחר הקב"ה לתת לעמו למורשה, אותה אהב בכל לבבו ונפשו. יש ארצות ויש ארץ, אין שתי ארצות דומות זל"ז, כל אחת חלוקה מחברתה, לא ידמה האקלים זל"ז. הטבע של האחת שונה מזו של חברתה, וארץ ישראל עולה על כולן ביפיה והדרה, חן חן לה בהודה ותפארתה. איש ואיש ומדינתו, עיר ועיר ומקומה. יוצאת מן הכלל היא עיר ירושלים. היא כלילת יופי, משוש כל הארץ. ("הגאון מלבי"ם" להרב משה מאיר ישר תלמיד הח"ח ומחבר הספר הח"ח חייו ופעלו" ח"א פרק סח עמ' רכח).

את חביבותו הרבה לא"י ולפירותיה, ואת החשיבות הרבה שראה בסיוע ליושבי הארץ, ניתן לראות במכתב להלן שהובא בספר בסופה ובסערה (מאת הרב אהרן סורסקי. עמ' קצה. והובא ג"כ בספר הגאון מלבי"ם לרמ"מ ישר ח"א עמ' רמז):

"התפרסמה ב"הלבנון" (שנה י"ב חוברת מ"ט) איגרת המלבי"ם בענין המצוה בתכלית ההידור לברך על אתרוג ארצישראלי דוקא, איגרת שתוכה רצוף אהבה עזה לארה"ק, וכל תג שבה טבול בצוף עדנים עסיסי של שירת המלבי"ם. מפני יקרתה נעתיק כאן את האיגרת הזאת כלשונוה לאמור:

"לשמחת לבבי עבר עלינו ציר אמונים מהר"ל סאלאנט מארץ צבי, וראינו את פרי הארץ פרי עץ הדר, אשר הביא אתו, לאותות ולמופתים בישראל - כי עוד עיני ה' על הארץ הזאת, והוד והדר ישוה עליה. האמת אגיד כי אתרוגים מהודרים כאלה לא ראיתי מימי, כולם מלאים חן ויופי בהדרת קודש, ואתרוגי כל הארצות וגם הציטרינין המורכבים מקורפו כבני כושיים המה נגד בני ציון היקרים המסולאים בפז... ועתה כאשר היו לנגד עינינו טוב ארץ הקדושה הודה והדרה, תחת הסרפד היוני יעלה הדר (הדס), ועורתי בניך ציון על בני יון אשר בנים זרים ילדו, ופרי ארץ חפץ כולו זרע אמת, והסוחרים פה יקנו מאת השד"ר הנ"ל עפי' פקודתי כמה אלפים אתרוגים, ולבטח כן יעשו בארץ רוסיה ופולין, בשגם יש בזה תקנה לתת מחיה ליושבי ארה"ק ולעזור לשוב הארץ, ובימי שמחתנו נעלה את פרי ירושלים על ראש שמחתנו, ומהללים לחדרת קודש בכבוד הלבנון והדר הכרמל והשרון, כבוד הדר מלכות יהוד והדר פעלו, והנני מוסר מכתבי ורחש לבבי ליד מוכ"ז וחותרם בחותמי להודיע לבני עמי. כ"ח תמוז תרל"ו קניגסברג מאיר ליבוש מלבי"ם".

היושב בא"י גדול מכמה גדולים היושבים בחו"ל

הרב מלבי"ם התגורר במוהילוב בדירה מרווחת ולה אולם המתנה רחב ידים. חדר העבודה היה מוקף ארונות ספרים שהגיעו עד לתקרה.

כמעט כל היום היה חדר ההמתנה מלא מפה לפה, כל מקומות הישיבה היו תפוסים מאנשים ממעמדות שונים, המבקשים להתקבל אצל הרב. לבושי קרעים מדלת העם, ועשירים מלובשים בפרוות יקרות, כולם היו שווים. לאיש לא ניתנה זכות קדימה להכנס לחדרו של הרב. כבר היה ידוע כי המלבי"ם לא מכיר ביתרונותיהם של העשירים על העניים, ולא של המיוחסים על פשוטי העם. היוצאים מן הכלל היו תלמידי חכמים ידועים, ובמיוחד נתחבבו שלוחי דרבנן (שד"ר) הבאים מארץ ישראל. להם היה מגלה הרב מלבי"ם אהבה פנימית, ומפני חיבת הקודש היו הם מתקבלים על ידו מחוץ לתור.

היה מעשה שפעם נכנס המשמש והודיע להרב כי שני אורחים הנראים חשובים ממתניין בפרוזדור להתקבל על ידו, אחד כנראה רב גדול, והשני שד"ר נכבד מארץ הקודש. שניהם מבקשים לראות פניו. והשאלה היתה את מי יכניס ראשון. ציוה המלבי"ם להכניס ראשונה את השד"ר מארץ ישראל. כשהלה הופיע נכנס עמו המלבי"ם בשיחה שארכה כחצי שעה. לאחר שיצא, נכנס אחריו הרב הנ"ל. הלה ראה את עצמו נעלב על שהגאון מלבי"ם הקדים ביקורו של השד"ר לביקורו הוא. אחר שנכנס פנה אל המלבי"ם בנימה של אירוניה, ואמר: "בודאי שמע כבוד הרב כל הזמן הזה חידושי תורה עמוקים מאת השד"ר שקדם לי?".

הבין המלבי"ם כי הרב נעלב והחזיר לו כדברים האלה:

אמנם לא שמעתי ממנו חידושי תורה. ברם באותה שעה נזכרתי מ"ש ברש"י (בראשית ט"ו י"ח) בד"ה "עד הנהר הגדול נהר פרת - לפי שהוא דבוק לארץ ישראל קוראהו גדול, אעפ"י שאינו גדול". על אחת כמה

מדברי רבותינו

ארץ ישראל נקראת נחלת ה' על שם שהשכינה דבוקה ושורה בה.

ירמיהו פרק ב פסוק ז: ואביא אתכם אל ארץ הכרמל לאכל פריה וטובה ותבאו ותטמאו את ארצי ונחלתי שמתם לתועבה.

ופי המלבי"ם (ביאור המילות): ארצי נחלתי. כל מקום שבאו נרדפים ארצי ונחלתי, או עמי ונחלתי, אצל ה', יציין בשם נחלה הקדושה שיש בו דבוק השכינה וההשגחה התמידית.

רק כשישראל נמצאים בארץ, היא נעשית נחלת ה'

ירמיהו שם פ"ב המלבי"ם: ואביא. אחרי שחשב חטא אבותיהם יוצאי מצרים חושב חטא בניהם, אתכם הבאתי אל ארץ הכרמל (הגם שאבותיכם חטאו), והיתה תכלית ההבאה שני דברים, א] לאכול פריהלשבע מטוב הגשמי, ב] לאכול טובה באשר היא ארץ מוכנת להשיג בה הטוב האמתי והאושר הנפשי, ובשניהם היו בהפך, כי ותבאו, עת באתם נגד לאכול פריה טמאתם את ארצי, במעשים מגועלים מונעים ההצלחה הגשמית, ב] נגד לאכול טובה אמר נחלתי מצד שהיא נחלת ה', כי אחר שנכנסו ישראל לארץ נכנסה תחת השגחת ה' ונעשית נחלתו, שמתם אותם לתועבה.

תכלית הבריאה שתשכון השכינה בארץ, ע"י שישראל יושבים בה

(מלבי"ם ויקרא, פ' קדושים פסקא קכ"ד). "יש תכלית נשגב בישיבתכם בארץ, שבזה תשרה השכינה שם. וזה היה תכלית בריאת העולם, שישכון בתחתונים, וינהיג הנהגה נסית מופלאת." עכ"ל.

ירושלים עיר שמחברת את עם ישראל

נעים זמירות ישראל מצייר את הארץ בכללה כגוף אחד המורכב מחבורי פרטים שונים, וירושלים היא העיר "שחברה לה יחדיו", שבה יתחברו האברים הפרטיים להיות גוף אחד שלם. בה יחול רוח החיים, ממנה מתפשטת ההשראה של הנפש המשכלת והנפש האלקית הבאות כאחד.

ירושלים היא הלב והמח של האומה הישראלית, היא הכלי המכין והמכשיר, המרומם והמקדש את העם לקבלת פני השכינה, כי לשם עלו שבטי י"ה להתחבר כולם ע"י העיר הזאת, והיא עדות לישראל שהם גוי אחד, מתאחרים ברזא דאחד. בה כולם מתקבצים בשלשת מועדי השנה להודות לשם ה' האחד והמיוחד.

העיר הקדושה היא הכח הפנימי המקשר והמחיה את הגויה הכללית, המקשר והמאחד את הכל, היא תקרב את העצמות המפוזרות עצם אל עצם, כי שמה ישבו כסאות למשפט שהם הסנהדרין ושופטי ישראל, ומשם תצא תורה, דת ודין. משם תצא ההנהגה הכללית לכל פרטי האומה. ("הגאון מלבי"ם" שם. ומקורו עפ"י מלבי"ם תהלים קכב, ג - ו).

תכלית המצוות, בשביל א"י

דברים יא, ח "ושמרתם את כל המצוה אשר אנכי מצוך היום למען תחזקו ובאתם וירשתם את הארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה".

ופי המלבי"ם: ושמרתם את כל המצוה. למען תחזקו ובאתם וירשתם את הארץ. וצריכים אתם לשמור את כל המצוה מצד שבזה תלוי ירושת הארץ. וזה (שמירת המצוות) צריך עתה למען תחזקו ובאתם וירשתם את הארץ. וגם אחר שתירשו את הארץ צריכים אתם לשמור כל המצוה, למען תאריכו ימים על האדמה, כמו שיפרש אח"ז פן יפתה לבבכם וסרתם. ואבדתם מהרה מעל הארץ הטובה. עכ"ל.

דברים יא, לא - לב "וירשתם אתה וישבתם בה. ושמרתם לעשות את כל החקים ואת המשפטים..."

ופירש המלבי"ם: כי אתם עוברים לבא לרשת את הארץ, וכדי שירשתם אותה וישבתם בה צריכים אתם לשמור לעשות את כל החוקים וכו'. ע"כ.

בבואנו לפעול למען ישוב הארץ אין לחשוש מפני אומות העולם

ספר "הגאון מלבי"ם" להרב משה מאיר ישר (ח"א, עמוד קפ"ח): פרק נה "אהבת הארץ": בימים ההם כבר היה במלא מרץ פעילות התנועה להרחיב ולבצר את ישוב היהודים בארץ ישראל, ובארצות התפוצה נשמעו קולות מקולות שונים. לא כולם נתנו ידם לתנועה זו. חלק גדול מבני עמנו עמדו מרחוק, וביניהם היו גם אישים דתיים ותורניים. אחד מנימוקי ההתנגדות היה "מפני שלום מלכות". שלא להפיח שנאת הגוים, בהצביעם על התענינותם לטובת אחיהם בארץ אבותיהם, כהוכחה שאינם אזרחים נאמנים לארץ מגוריהם. הם הסתמכו על עצת זקני הנגב כשנשאלו "מה יעבד אינש ויחיה?" אמרו - "ימית עצמו" (תמיד ל"ב ע"א). הם ראו בזה רמז על יהודי הגולה אחר שנשללה ממנו ריבונות ארצו, יש עליו להשפיל את עצמו, ולהדגיש כי ישראל היום איננו עם רק כתי דתי.

מאיךך הריפורמים הכריזו כי הם נתקו כל קשר עם ארץ אבותם, ומחקו כל זכר ירושלים מסידורי תפלתם, אף באמונת משיח ראו רק עקרון לאומי המתנגד לנאמנות היהודים כאזרחי הארץ.

עובדה היא, כי רבנו המלבי"ם בעמדו על משמרתו בבוקרשט, הזכיר תכופות בדרשותיו ובמאמריו המלהיבים, את אהבתו העזה וכמיהתו הלוהטת לאדמת ישראל. אויביו ומתנגדיו מצאו כאן מקום להפיץ העלילה כי בזה הוא מעורר את שנאתם של הגוים לישראל. הם האשימוהו כי לא איכפת לו הסבל שהוא עלול לגול בדרשותיו על אחב"י.

יהיה ישוב א"י קודם ביאת משיח

"ויש לי כמה ראיות מפשוטי הכתובים כפי פירושי, כי הגאולה תצמח לאט לאט כשחר נכון מוצאו הולך ואור עד נכון היום, ושתחילה יתיישבו אנשים מבני ישראל בארץ ישראל ברשיון מלכי הארץ הישרים והחסידים, ויהיה ישוב ארץ ישראל קודם ביאת משיח". (מכתב מהמלבי"ם הובא בספר שיבת ציון ח"ב עמ' 3 ובעוד מקומות).

ואתה מגדל עדר עופל בת ציון עדיך תאתה ובאה הממשלה הראשונה ממלכת לבת ירושלים. (מיכה ד נ).

ואתה מגדל עדר. מסב פניו על הר ציון הנזכר, אומר אליו, את הר ציון, שאתה מגדל של העדר הלז שהוא עדר הצאן הצולעה והנדהה, תחלה תהיה כמגדל של צאן, ואח"כ תהיה עופל, שהוא מבצר חזק.

ומפרש שזה יהיה בשלש מדרגות, תחלה 'בת ציון עדיך תאתה': שהגליות יתחילו להתקבץ, וגלות יהודה ובנימין שהם בת ציון שגלו מציון בחורבן בית שני יתקבצו אליך. ואח"כ 'ובאה הממשלה הראשונה': תבוא ממשלה קטנה, שיהיה להם קצת ממשלה והנהגה כמו שהיו לישראל בימים הראשונים, לפני מלך מלך לבני ישראל שהיה להם שופטים מנהיגים אותם. ואח"כ 'תבא ממלכת לבת ירושלים': יהיה להם מלכות קבוע שהוא מלכות בית דוד, שאח"כ ימלוך המלך המשיח בממלכה קבועה, וכן התבאר ביחזקאל ס"ו ל"ד כ"ג כ"ד, וס"ו ל"ו כ"ד כ"ה, ועמוס ט' י"א, שמלכות ב"ד תתגלה בהדרגה, ותחלה לא יהיה רק במדרגת שופט ויתעלה לאט לאט עד שיהיה לה' המלוכה, עיין שם. מיכה ד, ח. וע"ע בפירושו לישעיהו סו, ז.

אחר שכבר ישבו ישראל על אדמת ישראל, עתידים האומות להתאסף ולכבוש את ירושלים, ויבא גוג נשיא משך ותובל מארצות הצפון והמערב. יחזקאל לב, יז.

[ועי' ויקרא רבה (פרשת צו - ט ו): ... לכשיתעורר גוג הנתון בצפון יבא ויפול בדרום... - מלך המשיח שנתון בצפון יבא ויבנה בהמ"ק הנתון בדרום...]. ע"כ. וכתב היפה תואר: "מסדר המדרש נראה כי קבוץ גליות ומלחמת גוג יהיו לפני בוא מלך המשיח ואחרי זה יבוא משיח צידקנו לבנות בית המקדש, וכן נראה מסדר התפלה, כי תקע בשופר על קבוץ גליות נאמר ראשונה, ואחרי זה השיבה שופטינו לעשות דין בגוג וכמו דאיתא בפ"ב דמגילה, ובאחרונה נאמר, את צמח דוד עבדך על ביאת המשיח".]

מעניני הפרשה

מלחמתו של עמלק בארץ ישראל

בפרשת השבוע אנו קוראים על עם ישראל הנמצא בשלבים האחרונים לפני כניסתו לארץ ישראל. בדיוק ברגעים האחרונים הללו נכנס עמלק להילחם עם ישראל. כפי שאנו רואים בפסוקים (במדבר כא, א) "וישמע הכנעני מלך ערד ישב הנגב כי בא ישראל דרך האתרים וילחם בישראל וישב ממנו שבי". ומפרש רש"י "וישב הנגב. זה עמלק, שנאמר עמלק יושב בארץ הנגב (במדבר יג, ט), ושנה את לשונו לדבר בלשון כנען, כדי שיהיו ישראל מתפללים להקב"ה לתת כנענים בידם, והם אינן כנענים, ראו ישראל לבושיהם כלבושי עמלקים ולשונם לשון כנען, אמרו נתפלל סתם, שנאמר אם נתון נתן את העם הזה בידך".

כפי שהבאנו בגליון 12, דרכו של עמלק שאותה ירש מסבו, עשיו, היא באחיזת עיניים - "איש יודע ציד", ובדרכים עקיפות הוא מנסה לעשות את מעשיו הרעים. גם כאן, כשנלחמו עמלק בישראל ורצו למנוע את כניסתם לארץ, הם פעלו בדרך זו של רמיה, והתחפשו לכנעניים. וכך אנו רואים בכל פעם שעמלק נלחם בישראל, הוא עושה זאת בדרכי רמייה, או שהוא מראה שכל רצונו לדאוג לטובתם של ישראל, ולהראות להם שרווחתם, הגשמית והרוחנית, תמצא דווקא בארץ העמים, או שהוא נלחם בתחפושת - בצורה אנונימית, ולאחר מכן הוא מופיע כאוהב ישראל וכמי שאינו רוצה להילחם אתם.

מבואר בדברי השל"ה (שער האותיות, קדושת המקום, תנט) שלא לחינם הגיעו עמלק דווקא סמוך לכניסת ישראל לא"י, אלא משום שעמלק רוצה להפריע לעם ישראל להיכנס לא"י, וכשרוצים להיכנס לא"י עמלק מזדמן להם בדרך. ובכך מבאר השל"ה את סמיכות פרשת ויבא עמלק לפרשת כי תבא, משום שלפני כי תבא אל הארץ, מגיע עמלק.

[וגם לפני שנכנסו לארץ בימי עזרא קם עליהם המן מזרע עמלק ורצה להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים. וגם בזמנינו, קודם שהתחילה העליה העיקרית של היהודים לארץ, הגיע הצורך הגרמני מזרע עמלק עם אותה תוכנית של המן, להשמיד להרוג וכו'. וכידוע הוא הבטיח למופתי הערבי דאז שהוא ידאג לכך שהיהודים לא יגיעו לא"י. ואמנם כפי ההנהגה שהקב"ה מנהיג את הבריאה, דווקא הרע ברצונו להתנגד לרצון ה', הוא גורם שיתקיים רצון ה', ודווקא השואה היא זו שגרמה לעליה מואצת של היהודים לארץ, וגם בישוב היהודי בארץ הוא לא הצליח לפגוע].

מלחמתו של זרעו של יוסף בעמלק

נגד כל פועלו של עשיו ותולדותיו הרוחניים לעכב את גאולת ישראל, עומד כנגדו יוסף, אשר לו שני תפקידים א. להכרית את זרע עשיו. וכמו שאמר חז"ל (ב"ב קכג, ב) על הפסוק (עובדיה א, יח) "והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש" - "אין זרעו של עשו נמסר אלא ביד זרעו של יוסף". ובמדרש תנחומא (סוף פר' כי תצא) "רבי פנחס בשם רבי שמואל בר נחמן אומר, מסורת אגדה היא, ביד בניה של רחל עשיו נופל".

ובנוסף לכך אנו רואים שתפקידו של יוסף הוא ג"כ לקבץ את עם ישראל לארץ ישראל. כמ"ש הגר"א: "ע"י משיח בן יוסף יהיה גאולה משעבוד מלכויות, שעל ידו יהיה קיבוץ גלויות, ועל ידי משיח בן דוד חירות ממלאך המות". (ליקוטי הגר"א עם ביאור "באר יצחק" להגר"א תבר דף סג, ב). וכך אנו רואים ג"כ בדברי חז"ל (שמות רבה פרשה א, ה) "יוסף, ע"ש שעתידי הקדוש ברוך הוא להוסיף ולגאול את ישראל ממלכות הרשעה כשם שגאל אותם ממצרים דכתיב (ישעיה יא, יא) והיה ביום ההוא יוסף ה' שנית ידו לקנות את שאר עמו אשר ישאר מאשור וממצרים וכו' ונשא נס לגוים ואסף נדחי ישראל ונפוצות יהודה יקבץ מארבע כנפות הארץ". (ואע"פ שפשוטו של מקרא מדבר על משיח בן דוד כמבואר במקראות שם, מ"מ חז"ל דרשו את זה על משיח בן יוסף).

ומבואר שיוסף, שתפקידו הוא להכרית את עשיו, תפקידו הוא ג"כ קיבוץ גלויות, משום ששני התפקידים האלו קשורים זה בזה. משום שהמלחמה עם עשיו (ועם עמלק בפרט), היא על ביאת עם ישראל לא"י, שעמלק רוצה להפריע לזה, ויוסף, שהוא זה שנלחם בעמלק, תפקידו לסייע לזה.

מכל זה אנו רואים, שהמלחמה העיקרית בין יוסף לעשיו וממשיכו עמלק, היא על ארץ ישראל. שעמלק רוצה להפריע לשיבת ארץ ישראל בא"י, ויוסף הוא מכרית את זרעו של עמלק ודואג שעם ישראל יגיע לארץ ישראל.

התנגדותם של עמלק - נרגן מפריד אלוף

ככדי להבין מדוע עמלק נלחם על דבר זה יש להקדים ולבאר את החילוק בין ישמעאל לעשיו. אצל ישמעאל מצאנו ג"כ שהוא נלחם על הארץ, אמנם עיקר מלחמתו של ישמעאל היא משום שהוא רוצה להראות שהוא הבן של אברהם איבנו, וממנו יוצאת האומה הנבחרת שמיוחסת

דבר העורך

אחד המקומות בהם התורה מחדדת לנו את המבט מהי המשמעות של אדמת ארץ הקודש אשר הנחילנו הקב"ה, זוהי הפרשה בספר שופטים, שאנו קוראים בהפסרת השבוע, המספרת על הדו-שיח בין יפתח לבין שכנו-יריבו מלך עמון.

יפתח שולח לשאול את מלך בני עמון מדוע הוא נלחם בישראל, והוא עונה לו: "כי לקח ישראל את ארצי בעלותו ממצרים" כאשר כוונתו היתה לחבל ארץ, שהיה שייך לבני עמון לפני שכבש אותו סיחון מהם, ולאחר שכבש סיחון ארץ זו, כבשו אותה עם ישראל מידי סיחון בכניסתם לארץ. מלך עמון אף הציע ליפתח "ועתה השיבה אתהן בשלום", כלומר, "מבלי מריבה ומלחמה" (מצודות). הצעתו של מלך בני עמון היתה: תחזיר לי את חלקי ארץ ישראל שכבשתם, ונחיה בשלום. אולם יפתח מסרב להסכים להצעה זו, ותחת הצעה זו הוא מעדיף להכנס למלחמה עם בני עמון, וסוף דבר היה: "ויתנם ה' בידו. ויכם מערוער ועד בואך מנית עשרים עיר ועד אבל כרמים מכה גדולה מאד ויכנעו בני עמון מפני בני ישראל".

לכאורה לא מובן מדוע היה צריך להיכנס למלחמה זו, הלא מוטב היה אילו הוא היה מוותר למלך בני עמון על חבל ארץ זה, וחוסך את שפיכות הדמים, ואת הסכנה בכניסה למלחמה.

את התשובה לכך עונה יפתח בעצמו בדבריו למלך בני עמון: "ועתה ה' אלוקי ישראל הוריש את האמרי מפני עמו ישראל, ואתה תירשנו?" האם הקב"ה נתן לנו את הארץ כדי שנספסר בה, וניתן חלקים ממנה בתור פיוס למי שרוצה להילחם אתנו?

יפתח אף מוסיף לו משפט יסודי וחשוב שבעצם שם ללעג וקלס כל ערעור על אדמת הארץ המובטחת לעם ה': "הלא את אשר יורישך כמוש אלוהיך אותו תירש ואת כל אשר הוריש ה' אלוקינו מפנינו אותו נירש".

מדברים אלו אנו למדים על קדושת הארץ, כאשר כל חלק וחלק ממנה יש בו קדושה, ומשום כך לא הסכים יפתח לוותר על חלק כלשהו לטובת "הסכמי השלום" של מלך בני עמון, אף במחיר של כניסה למלחמה.

הגר"א כותב בביאורו לזוהר (יהל אור במדבר קנו, א) "שביקש [-משה] ואראה אותה. שביקש משה לידע כל עניניה שהוא ענין גדול כמו ידיעת התורה, שגבוליה וכל עניניה הן עניני תורה 'בת מלך פנימה' והקב"ה העתיר לבקשתו, ויראהו ה' את כל הארץ וכו'". מכך אנו יכולים להבין את קדושת כל חלק וחלק מארץ הקודש.

דברים ברוח זו התבטא אחד מגדולי רבני יהדות פולין לפני השואה הגאון רבי מנחם זמבה זצ"ל הי"ד בכניסיה הגדולה של אגודת ישראל כאשר היה נדון על הצעת חלוקת הארץ שהציעו האנגלים לחלק את הארץ בין היהודים והערבים: "יש לנו ספר תורה קדוש אשר נאמר עליו תורת ה' תמימה, ואם חסרה אות אחת הרי זהו פסול מקדושתו, יש לנו גם ארץ קדושה אשר גם עליה נאמר כי קדושתה היא כשכל ישראל עליה. ולכן רק אנשים כאלה אשר להם העוז המר לקרוע גזרים מתורתנו התמימה והקדושה - הם הם אשר ירבה בנפשם לקרוע גם את ארצנו לגזרים. אבל אנחנו שומרי התורה וחרדים על דבר ה' של תורה שבכתב ושבוע"פ מראשו ועד סופו מוסרים את נפשינו על כל אות ואת ועל כל מנהג שבישראל - בשום אופן לא נוכל להסכים לוותר אפילו על צעד ושעל אחד מארצנו הקדושה". (הפרדס שנה יא חוברת ו אלול תרצז).

האדמו"ר מגור זצ"ל התבטא אף הוא בדברים קצרים וברמז דרכו, שעל התנהגות הגויים שרוצים לחלק את הארץ בין

היהודים והישמעאלים נאמר בנביא (יואל ד, ב) "וקבצתי את כל הגוים והורדתי את עמק יהושפט ונשפטי עמם שם על עמי ונחלתי ישראל אשר פזרו בגוים ואת ארצי חלקו".

זה היה מבטם של גדולי עולם על קדושת הארץ. הם ראו בחומרה רבה את נסיונות הגויים לנשל מעם ישראל חלקים מארצו, משום שהם הבינו את קדושתה של הארץ, והבינו שכשם שא"ל לקחת חלקים מהספר תורה ח"ו, כך א"א לקחת חלקים מארץ הקודש.

בכך אנו יכולים להבין ג"כ את נסיונותיהם הבלתי פוסקים של כל אומות העולם להוציא חלקים מהארץ מידי היהודים ולהביא אותם לידי הגוים, משום שאע"פ שאותם ערלים אינם מבינים את חשיבותו של כל חלק מהארץ, מ"מ השר שלהם או משהו שממונה עליהם מבין שכאן היא נקודת המהות. אין זאת מלחמה על פיסת אדמה, אלא מלחמה על ה' ועל משיחו, האם א"י תישאר בקדושתה תחת יד ישראל, או שתלך לכוחות הטומאה הנלחמים בהקב"ה. [ויעו"ו בדבריו של הרב וולבה זצ"ל על כך שההתישבות היהודית בארץ בימינו, היא סתירה לאמונה הנוצרית שהקב"ה עוזב את ישראל ובוחר בהם עפ"ל, ומכאן שורש ההתנגדות שלהם להתחדשות הישוב בארץ].

אמנם אנו סמוכים ובטוחים באמונתנו בהקב"ה שבסופו של דבר ינצח את כל אויביו, ויקיים את שבעתו לאבות "לך ולזרעך נתתי את כל הארצות האל", ובכך נראה את יחוד ה', כדברי הרמח"ל "ובסוף הכל, כל יותר שהקשה הרע את עול סבלו על הבריות, כך יותר יגלה כח יחודו יתברך וממשלתו העצומה אשר הוא יכול, ומתוך עומק הצרות הרבות והרעות, מצמיח ישועה בכחו הגדול".

בברכת התורה, העורך

לאברהם אבינו, וכפי שאנו רואים בפרשת וירא שהיה ישמעאל מצחק, ושם מבואר שהיתה המלחמה על הירושה, ומשום כך אמרה שרה "גרש האמה הזאת ואת בנה כי לא יירש בן האמה הזאת עם בני עם יצחק", והקב"ה אמר לאברהם "כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקלה כי ביצחק יקרא לך זרע". מכל זה אנו רואים שמלחמתו של ישמעאל עם יצחק על א"י, היא המלחמה מי הוא זרעו של אברהם. לעומת זאת אצל עמלק, מלחמתו אינה נובעת מרצונו לרשת את הארץ, אלא כל רצונו הוא שישראל לא יהיו בארץ.

הרמח"ל (פרשת שלח "אוצרות רמח"ל" חלק ד, עמ' סג) מבאר כי רצונו של עמלק הוא להפריד בין ישראל לאביהם שבשמים ועליו נאמר הפסוק (משלי טז, כח) "ונרגן מפריד אלוף" - שמפריד את אלופו של עולם מישראל. ולכן אין השם שלם ואין הכסא שלם עד שימחה זרעו של עמלק.

וזוהו שורש התנגדותו של עמלק לכניסתם של עם ישראל לא"י, משום שא"י הוא המקום שבו מתדבקים עם ישראל עם הקב"ה, וכמו שאמרו בגמ' (כתובות קי, ב) "כל הדר בא"י כמי שיש לו אלוך וכל הדר בחו"ל כמי שאין לו אלוך" וביארו הרמב"ן (ויקרא יח, כה) והגר"א (אד"א דברים לב, ט), שהוא משום שא"י היא נחלת ה', ואילו בחו"ל שולטים השרים הממונים על האומות, ומשום כך הדביקות בה' לא תיתכן אלא בא"י, וכך כותב הכוזרי (מאמר ב) "לא יתכן לסגולה הזאת (- עם ישראל) להגיע אל הענין האלוקי בבלעדי המקום הזה, כאשר לא יתכן שיצליח הכרם בבלעדי ההר הזה".

הגר"א כותב בפירושו לשיר השירים (ד, ח): "אתי מלבנון כלה... ואמר עכשיו כלה ולא קודם לכן, כי עד עכשיו מדבר מה שבחו"ל, וכל הדר בחו"ל כמי שאין לו אלוה, אבל עכשיו מדבר בהדור שבאו לארץ ישראל לכן אמר כלה". [והוא כמו שנתבאר לעיל, שבארץ ישראל - הקב"ה מתדבק בישראל, כמשוש חתן על כלה].

זהו שורש התנגדותו של עמלק לכניסתם של עם ישראל לא"י, משום שהוא יודע שדביקותם של ישראל בהקב"ה תלויה בכניסתם לא"י, ועל כן הוא עושה את כל המאמצים שלא יכנסו עם ישראל לא"י.

מדברים אלו אנו למדים על זכותנו הכפולה בא"י, שבכך אנו נקראים העם הנבחר זרע אברהם, ועל ידי שאנו בא"י, אנו יכולים להידבק כראוי בהקב"ה ולהגיע לתכלית שבשבילה הגענו לעולם - להתענג על ה' ולהינות מזיו שכינתו.

ובמהרה יתקיים כלה שיער וחותרנו - ויעלו לציון מושיעים.

נבואות ה' לאחרית הימים

הגאולה העתידה עפ"י חז"ל

באמרי נועם לברכות נח, ב ביאר הגר"א את ענין "כוכב דשביט", וז"ל: "דרך כוכב מיעקב" - דמתחילה יעשה הקב"ה נסים גלויים (קטנים ורגילים שנמשלו) לכוכבים פשוטים. "וקם שבת מישראל" - שלבסוף יעשה הקב"ה נסים נסתרים (נסים גדולים ונסתרים, שבאים רק לעתים רחוקות) שנמשלו לכוכב דשביט, שגם הוא נסתר ואינו נראה אלא לעתים רחוקות. וכשיהיה עדיין במדרגה פחותה שע"ז מורה השם יעקב, לא יעשו להם רק נסים פשוטים, אבל כשיעלו למדרגת "ישראל" יזכו לנסים גדולים. עכ"ל.

כלומר שבימות משיח בן יוסף, שעליהם נאמר "דרך כוכב מיעקב", יהיו נסים רגילים, ובימות משיח בן דוד שעליהם נאמר "וקם שבת מישראל", יהיו נסים גדולים.

נראה לפרש, שניסים רגילים אלו, הם נסים שה' עשה לעם ישראל בימי עתניאל, אהוד, גדעון, ושמואל, שאול ודוד, שעם ישראל נלחמים בגויים ומנצחים, למרות שאין להם כוח רב והם מעטים מול רבים וחלשים מול גבורים. (המפרש שנסים רגילים הכוונה ל"ניסין שבכל יום עמו", נמצא שאין הבדל בין ימי הגלות לימי הגאולה, כיון שתמיד יש נסים).

אמנם משיח בן דוד נאמר בו (ישעיהו יא, ה) והיתה מנוחתו כבוד, ופירש המצודת דוד, "בחור במנוחה ולא יתגרה במו, ומנוחת המשיח תהיה לו לכבוד כי כולם יהיו נשמעין אליו". והיינו שהקב"ה יעשה נסים גלויים, מבלי שעם ישראל יצטרכו לילחם כלל.

בתקופת משיח בן יוסף - הערב רב מתגברים

ה. משיח בן יוסף הוא מסטרא דשמאלא (בקדושה), ומשיח בן דוד מסטרא דימינא, וכמש"כ הגר"א בביאורו לתיקוני זוהר חדש (תיקון כב עה, א) "משיח הראשון שהוא משיח בן יוסף, בכור שורו מסטרא דשמאל כידוע".

בביאור הגר"א לספד"צ (דף י, יא) מבאר, שמש"ח בן יוסף מפני שהוא מסטרא שמאלא, והוא ביסוד ושם נמצאת הערלה - לכן נמצא משיח בן יוסף בסכנה מפני החיצוניים המתגברים שם על השמאל, וזוהי הסיבה להתגברות הערב רב בתקופת משיח בן יוסף, והשלמת הגאולה היא ע"י שיתער ימינא, והוא משיח בן דוד מסטרא דימינא, שהוא יכרית את הערלה.

[אציין בזה דבר ששמעתי, כי שמואל שדיבר על ימות משיח בן יוסף, וכנ"ל, יש בו אותיות שמאל, וכידוע ולכן שמואל מדבר רק על משיח בן יוסף. ועוד י"ל, איתא בגמ' הלכה כשמואל דינא, וכידוע דין הוא מצד השמאל, ולכן עוסק שמואל בעניני משיח בן יוסף].

גם בדורות הראשונים - בתחילה מלך שבת יוסף, ואח"כ שבת יהודה

ו. תחילת הגאולה כאמור היא ע"י יוסף והשלמתה ע"י משיח בן דוד, וכבר היה לזה תקדים בדורות ראשונים, שמצינו שבתחילה שבת יוסף מולך ואח"כ המלוכה עוברת לדוד, יהושע שהיה משבט אפרים הכניס את עמ"י לא"י, ובימי השופטים מוזכרים בני יוסף יותר מבני יהודה, משכן ה' הראשון היה בשילה בארץ אפרים, וכן משיח ה' הראשון היה שאול שהיה משיח בן יוסף (הגר"א על ספד"צ פרק א). אמנם לבסוף מאס ה' באוהל יוסף ובוחר בירושלים לנצח, וכמו"כ בבית דוד בחר ה' לנצח.

מתוך הספר חזון הנביאים (עמ' 300 - 304) שיו"ל ע"י מכון "ויבנו במקרא". עם הוספות קלות וכתורות.

הגאולה באה קימעה קימעה

א. חז"ל לימדונו בכמה מקומות (תנחומא דברים, א; שוחר טוב תהלים סו"פ י"ח, זוה"ק וישלח קע, א) שתהליך הגאולה יהיה בהדרגה שלב אחר שלב, תחילה הקב"ה יאיר לישראל באור מועט, אח"כ יאיר להם יותר ויותר, והדברים לא יקרו בבת אחת.

קודם **ביאת משיח בן דוד** - משיח בן יוסף מקבץ לאר"י את השבטים יהודה ובנימן. ב. הגמ' במסכת מגילה (יז, ב) דנה בדבר סדר הברכות בתפילת שמונה עשרה, ומבארת שבתחילה יהיו מלחמות, ואח"כ הרי ישראל ישאו פריים, ואח"כ קיבוץ גלויות, ואח"כ יהיה דין ברשעים, ואח"כ הרמת קרן הצדיקים, ואח"כ בנין ירושלים, ואח"כ ביאת משיח בן דוד. נמצאנו למדים שיהיה תהליך של גאולה לפני בוא משיח בן דוד שלב אחרי שלב.

קיבוץ גלויות מתחלק לשתי פעמים, האחת קיבוץ גלויות ל"יהודה" (אנחנו, השבטים יהודה ובנימן. - שבת בנימן עניינם קרוב ליהודה, יהודה ערב על בנימן, ולבסוף בנימן נכללו במלכות יהודה), ופעם שניה לעשרת השבטים. ישנם שני משיחים, משיח בן יוסף (או משיח בן אפרים), ומשיח בן דוד. גאולתם של יהודה תהיה ע"י משיח בן יוסף, וגאולתם של עשרת השטים תהיה ע"י משיח בן דוד. כמפורש במאמר הגאולה הרמח"ל (במהדורת "מכון רמח"ל" הוא בעמוד נ"ח): ועתה אודיעך עוד סוד גדול... כי שני השבטים היו ליהודה והעשרה לאפרים, ולעתיד יקבצו השנים על ידי משיח בן אפרים... והעשרה האחרים יבואו על ידי משיח בן דוד. עכ"ל.

העולה מן הדברים הוא, שה"קיבוץ גלויות" המוזכר בגמרא מגילה בענין סדר הגאולה קודם ביאת משיח בן דוד, הוא בהנהגה מיוחדת של הקב"ה המכונה "משיח בן יוסף" שיקבץ שני השבטים יהודה ובנימן [שהרי עשרת השבטים עדיין אינם מתקבצים עד ביאת משיח בן דוד וכנ"ל].

בתקופת משיח בן יוסף - תהיה רק יציאה משעבוד מלכויות

ג. בתקופת משיח בן יוסף עדיין לא יתקיימו כל נחמות הנביאים, אלא תהיה רק יציאה משעבוד מלכויות. ובענין זה איתא בברכות דף לד, א אמר רבי חייה בר אבא אמר רבי יוחנן, כל הנביאים כולן לא נתבאו אלא לימות המשיח, אבל לעולם הבא עין לא ראתה אלהים זולתך. ופליגא דשמואל, דאמר שמואל, אין בין העוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכויות בלבד, שנאמר כי לא יחדל אביון מקרב הארץ. וכתב הגר"א בחידושי אגדות, אלו ואלו דברי אלקים חיים, כי שני ימות המשיח הן וכו'. עכ"ל. ובאמרי נועם להגר"א (שם דף יג, א) פירש יתיר, וביאר שמה שאמר שמואל אין בין העוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכויות, מכון לימות משיח בן יוסף, ור' יוחנן מדבר על זמן משיח בן דוד, שאז יתקיימו כל נחמות הנביאים.

בתקופת משיח בן יוסף יהיו נסים רגילים - שעניינם "סיוע להשתדלות בדרך הטבע"

ד. באדרת אליהו פ' בלק עה"פ דרך כוכב מיעקב, כתב הגר"א: "דרך כוכב מיעקב" - זה משיח בן יוסף, "וקם שבת מישראל" - הוא כוכב דשביט והוא משיח בן דוד.

מדברי רבותינו

רבי אברהם יעקב (השני) מסדיגורא

חיבתו והשתוקותו לארץ ישראל מימי נעוריו

ר' אברהם יעקב משה (השני) מסדיגורה בעל אביר יעקב, הוא נכדו של ר' אברהם יעקב הראשון מסדיגורה - בנו של ר' ישראל מרוזין. בסוף ח"ב של ספרו הובאו תולדותיו, ושם (בעמ' קצז) מסופר על חיבתו לארץ הקודש:

אהבתו של האדמו"ר זצ"ל לארץ ישראל היתה רבה ועצומה, ההשתוקקות לעלות אליה ולחונן את עפרה יקדה בו עוד מימי נעוריו, ענין זה קבוע היה בתנתינו עוד מזמן שנמלט מסדיגורה לוינה בימי מלחמת העולם הראשונה.

באותה תקופה השתקעו כידוע חלק מאדמו"ר"י בית רוזין בווינה, ולא עזבוה גם כאשר נסתיימה המלחמה, הרבה תמהו על כך ולא הבינו ענין זה, כ"ק האדמו"ר נתן לכך אחד מהנימוקים, באמרו יש לנו בקבלה שוינה היא השער לארץ ישראל וכאשר דוחקים לשם לאחור אין חוזרים. ומענין זה ראוי לציין כי דודו האדמו"ר הרה"ק רבי ישראל מצ'ורטקוב זצ"ל, כאשר חסידיו בגליציה הפצירו בו לשוב אליהם להחיות מחדש את חצרו וחסידותו בגליציה, השיב גם הוא בין השאר כי **כל ימיו הוא משתוקק לעלות לא"י, ווינה קרובה לא"י יותר מגליציה, ועל כן אינו רוצה לחזור לשם ולהתרחק מא"י.**

הקב"ה צופה שיעלו לא"י

ההתעוררות לעלות לארץ ישראל שהחלה ביותר לאחר מלחמת העולם הראשונה עוררה בו גל של התלהבות, וביותר שמח תמיד על כיבוש חורבותיה של ארץ הקודש והפרחת שממותיה. נשאל פעם אחרי המלחמה הראשונה על טיבה של עליה זו ודעתו עליה, והשיב, **ודאי הדבר שהקב"ה צופה לכך שיהודים יקומו ויעלו לארץ ישראל.**

וכי יש שמחה גדולה מלדור בארץ ישראל

ובהיותו כבר בארץ ישראל שמח שמחה גדולה ולהתרגשותו לא היה קץ וגבול, בראש השנה הראשון לעלייתו לא"י טעה בקידוש ואמר "זמן שמחנתו", וכאשר נשאל על טעותו ע"י אחד החסידים, השיב באמת אין זו טעות גדולה כל כך, **וכי יש שמחה גדולה מלדור בארץ ישראל.**

ישיבתו בארץ ישראל תרמה לו כל הזמן להתרוממות נפשית גדולה ולהתעוררות רוחנית פנימית.

אחד האדמו"רים התאונן פעם בפניו כי זה לו הביקור השלישי בארץ ישראל אולם אין הוא מרגיש כל כך אותה הארה שהיתה לו בביקורו הראשון ועל זה השיב לו רבינו ז"ע לנו יש בכל רגע ורגע של שהותנו בא"י אותה הארה ואתה ההשתוקקות כפי שהיתה לו ברגע הראשון שרגלינו דרכו על אדמת ארץ האבות.

בעליה החרדית תלוי עתידה הרוחני של הארץ

הרבה בכל הזדמנות לדרוש למען הגברת עלייתם של יהודים שומרי תורה לארץ, כדי להרבות בה קדושה ולעצב את דמותה הרוחנית על יסודות התורה.

בכל הזדמנות היה קורא ומעודד לעליה ולהתיישבות, **וביחוד הדגיש את החשיבות של עליה חרדית, שבה תלוי עתידה הרוחני של הארץ.**

פעם ערך ביקור גומלין אצל אחד האדמו"רים שביקר אז בארץ ישראל, לראשונה בזמן הביקור הפציר בו שיעלה לארץ על מנת להשתקע, ענה לו האדמו"ר ההוא: "אבוא ביחד עם משיח". חזר רבינו ואמר לו: "אם כן יבוא עם החסידים - יגרום בכך שאחרים יחזרו בתשובה, וזה יביא את המשיח", נענה שוב האדמו"ר ההוא: "הלואי וידעתי שכך יהיה", על זה השיב רבינו "צריך להאמין כך". ואמנם האדמו"ר ההוא בא כעבור שנה והשתקע בארץ ישראל.

באהבתו הגדולה והיוקדת לארץ הקודש, היה מבקר קשות את אלו אשר מטעמים שונים היגרו ממנה ועזבוה, במקרים אלו היה מזגו הרך וטבעו הנוח משתנים לחלוטין, עד כדי ביקורת גלויה וקשה מהולה בקפידה, והיה מתמלא עגמת נפש וצער.

ידועה חיבתו של הרבי ר' ישראל מרוזין, אבי שושלת בית רוזין (הכוללת את חסידות סדיגורה, צ'ורטקוב, הוסיאטין, בויאן, בוהוש ועוד), שאותה הוריש לצאצאיו. וכידוע כל אדמו"רי בית רוזין נודעו בחיבתם הרבה לארץ וחלקם אף זכו לעלות לארץ לפני השואה. להלן נביא מדבריהם של כמה מאדמו"רי שושלת זו. מחוסר מקום נביא כאן רק חלק מהחומר הרב שישנו מאדמו"רי בית רוזין, וא"י"ה עוד חזון למועד להביא עוד משושלת זו.

ר' ישראל מרוזין

גם עשירים בחו"ל נקראים אורחים ועבדים

"כל זמן שאין לנו את ביתנו האמיתי אנו נקראים אורחים בלבד, היושבים בשולחן זה, ואפילו ברחבות הגדולה ובעשירות - זה נקרא לחמא עניא, השתא עבדי - אפילו בשררות שיש מדי פעם ליהודים בגלות, אנו בכל זאת בבחינת עבדים, כי נשמותינו נמשכות ממקום אחר, ורק בשובנו לארצנו הקדושה, בבוא הגאולה, אז נקרא 'בני חורין'". (מדבריו בליל הסדר האחרון לחייו - מחצר הרבי).

מי שיודע להעריך את ארץ ישראל - היא מוצאת חן בעיניו גם בלא קישוטים חיצוניים

יהודי מרוזין נסע לבקר בא"י. כשחזר, נכנס אל רבי ישראל מרוזין והתאונן שהארץ לא מצאה חן בעיניו. אמר לו: "היה פעם יהודי עשיר שהשיא את כל בנותיו לתלמידי-חכמים, אבל לבת-הזקונים שלו לא מצא חתן כלבבו ושידך אותה עם חייט פשוט. לפני החתונה אמר לבתו להתקשט, כדי שתמצא חן בעיני בעלה. אמרה לו בתו: בשביל החייט שלי אני יפה למדי כמות שאני". וסיים: "אף ארץ ישראל כך - היא מתקשטת ומתגלה במלוא הדרה לפני מי שיודע להעריך את רום ערכה וגודל מעלתה, אבל לפני אנשים חומריים - היא נראית ארץ ככל הארצות".

הכל מעלין לארץ ישראל

במכתבו של זקני מרן הרה"ק רבי ישראל מרוזין ז"ע"א להרה"ג רבי שמעון הורוויץ ז"ל, בענין אשה שעמדה במרדה שנתיים ולא חפצה לעלות עמו לארץ ישראל, כתב הרה"ק מרוזין ז"ע"א, על סמך הגמרא במסכת כתובות (ק:): כי צריכה מכל הארצות לעלות עמו לארץ הקדושה, לבד מבבל, **לכן הנני גוזר עליה בגזרתי, תיכף ומיד לעלות עמו ואחריי תלך. ואל תעכב יותר מדאי,** פן תהיה לבזו, ואולי תתחרט. וגם ממכם אבקש שתדברו על לבה, ולמעני תעשו ומאחרי דברי לא ישנו, עכ"ל"ק. (כנסת מרדכי בראשית, עמ' מז).

האם מקיימים מצות ישוב ארץ ישראל - גם ללא כוונה

וזהו בפרט כדאיתא בגמ' (חגיגה כז). "פושעי ישראל שמלאין מצוות כרימון", וכמאמר זקני הס"ק מרוזין ז"ע"א, **שאלו ידעו ריקנין אלו כמה מצוות מקיימים הם בלא משים לב, כגון בישבתם בא"י, היו מתפקעים מרוב כעס.** ע"כ. דא"כ כל היושבים בא"י מקיימים מצוות רוב, וכענין ש"ישיבת א"י שקולה כנגד כל המצוות שבתורה" (ספרי דברים פ). דמעתה כל העולה לא"י (ממילא) בא להוסיף בקיום המצוות, וגם משה"ה ראוי שהש"ת יגאלנו. (עקבי אבירים, שנת תשנ"ה: עמוד רצט).

הקיבוץ גלויות יהיה בצורה טבעית ובאיתערותא דלתתא

בספר "מגדולי החסידות" (עמ' קנט) מתואר ליל הסדר האחרון לחייו: "פתאום נתעורר, הסתכל על סביביו בתמהון, והתחיל לקרוא מתוך התלהבות מיוחדת "היא שעמדה לאבותינו ולנו, שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותינו". כאן הפסיק ופנה אל בניו ואמר: "הנה יגיע זמן שאומות העולם תתמלאנה משנאתן ליהודים, וכשיראו שלא יוכלו לכלותינו, אזי יגרשו אותנו מארצותיהם לארצנו הקדושה. באמת יהיה זה בשבילנו בזיון גדול, שאתחלתא דגאולה שלנו תהיה באופן זה, אבל תהיה ככל שתהיה, ובלבד שנמלט בפעם אחת מידיהם, והשאר יבוא לנו אחר כך ממילא, כמו שהיה גם ביציאת מצרים, שהלא ממצרים גורשנו בכח, כמו שכתוב (שמות יב) "כי גורשו ממצרים"... וסיים את דבריו: "אשרי מי שיזכה על כל פנים להגרש לארץ ישראל, אבל לאו כל אדם זוכה".

ב"ספר הזכרונות" לרבי אייזיק חסיד מסופר בשם חסיד אחד, שבשנת תר"ח היתה התעוררות בעולם שהגיעו ימות המשיח והגאולה תבוא בקרוב, והצדיק מרוזין יהיה משיח. וכשהגיעו הדברים לאזני הריזניאי אמר: לא, הדור הזה אינו ראוי לגאולה נסית, עם ישראל ישתחרר משעבוד הגוף, אם רק יתנו לו רשות לבוא לארץ ישראל בלי נסים ונפלאות, אזי ממילא תבוא הישועה הרוחנית. מתחלה צריך להיות אתערותא דלתתא ע"י עובדות ומעשים של ממש, לא רק במחשבות וברצון בלבד. אני אומר - אמר אדמו"ר מרוזין - **שמקודם צריכה להיות גאולה על פי הטבע כמו בזמנו של עזרא בבית שני, אח"כ בארץ ישראל תבוא הגאולה האמיתית, הגאולה הרוחנית.**

מדברי רבותינו

ואומר אני שכמו שעיקר הלמוד הוא בראיית פני רבו בשעת הלמוד, כדכתיב (ישעי' ל, כ) והיו עיניך ראות את מוריק, ככה השכל מחייב שבשעה שהתלמיד שומע שמועה מרבו - צריך רבו לראות את תלמידו פנים אל פנים. ויש עדיפות אם הרב רואה את תלמידו, וכמו שמרומז בתורה על ארץ ישראל "תמיד עיני ה' אלקיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה" (דברים יא י"ב), וכן אומר הכתוב (תהלים לד טז) עיני ה' אל צדיקים - ואז - ואזניו אל שועתם, וכן אומר הכתוב (שם קו, מד) וירא בצר להם בשמעו את רנתם וד"ל. כנסת מרדכי שמות עמוד טז.

לקראת ביאת המשיח - לשבת ולבנות את א"י ולקיים בה את התורה

חובתנו הקדושה בעת קשה כזו - יחד עם אמונתנו המוצקה, שאחכה לו בכל יום שיבוא, אף על פי כן נתנו לנו חז"ל סימנים, וזה ההבדל בין צפיה לישועה, המתנה, ומחכים לישועה. כי אנו יכולים לחכות בכל יום שיבוא, אבל אם יש סימן, כמו שאמרו חז"ל (בראשית רבה מב, ד) "אם ראית מלכיות מתגרות אלו באלו צפה לרגליו של משיח", היינו הסימן הזה יהיה לך שמתחילים ימות המשיח, עוד לא ביאת המשיח רק ימות המשיח, וצריך להתחיל את כל ההכנות של התחלת ימות המשיח, כי ימות המשיח זה התקופה שמבצבץ ועולה דור חדש, ועם נולד כיהודים שלמים, המקיימים תורה ומצוות, ולא רק כת אחד שלומדים תורה - אלא כל העם כולו יתחיל את הציפיה, בבחינת מחוטב עץ עד שואב מימך (דברים כט י), כל אחד לפום דרגא דיליה. **ובזה שיושבים בארץ הקודש, ומקיימים את התורה בפועל ממש, ונזהרים בקלה כבחמורה, ובונים ערי ישראל,** כמו בדור הראשון כשעלו ממצרים, וכבשו את ארץ ישראל תוך כדי קיום מלא של תורה ומצוות, כדי שיוכל לקום דור שיהיה ראוי לקבל פני משיח, ועלינו להתאמץ להחזיר עטרה ליושנה... ובזה יהיה המבשר צדק לבשר בואו של משיח צדקנו גואלנו האמיתי במהרה בימינו. כנסת מרדכי, מועדים, עמוד טז.

רבי אברהם יעקב (השלישי) מסדיגורא

רבי אברהם יעקב, השלישי בשושלת סדיגורה שנקרא בשם זה, נולד בווינה בשלהי שנת התרפ"ח. אביו, רבי מרדכי שלום יוסף מסדיגורה, כמו אדמו"רים אחרים מבית רוז'ין, קבע את משכנו לאחר מלחמת העולם הראשונה בבירת אוסטריה. עם פרוץ מלחמת העולם השנייה עלה רבי מרדכי שלום יוסף עם בני משפחתו ארצה.

בשבתו במועצת גדולי התורה הוביל קו של התנגדות להפקרת חבלי ארץ לידי הערבים. במשך השנים מנע פעמים רבות מסירת חלקים מא"י לידי הגויים, וישובים רבים הקיימים בארץ נזקפים לזכותו. מספר אחד העסקנים: "כל בעיה שהיתה עם ענייני ארץ ישראל, היינו נוסעים לרבי מסדיגורה. הוא היה כותל הדמעות וגם כותל הברכות שלנו". הרבי היה מסור לענייני הישוב היהודי בחברון, ואף היה מבקר באופן קבוע בער"ח חשוון בחברון. לאחר התפילה במערת המכפלה היה עולה לתל רומיידה שם היה עורך טיש. נלב"ע ב"ט טבת התשע"ג.

לא לתת לגויים חלקים מארץ הקודש

כן יעזרנו השי"ת שבזכות התורה ובזכות ישיבת ארץ ישראל לא יעשו לנו שונאי ישראל כל רע, וכיום שישנם המדברים על שלום עימם, יה"ר שלא תהיה להם כל שליטה עלינו. עקבי אבירים שנת תשנ"ה עמ' מו.

... וי"ל דמיידי כלפי ארץ הקודש דוגמת הזמן הזה, שישנם הרוצים לחתום על הסכמים עם בני ישמעאל לגבי גבולותיה, דיש לדעת שהם נסיונות בלבד, והשי"ת ידרוש את טובתנו ויהיה בעזרנו שתהיה לנו ארץ ישראל בגבולותיה. וכענין שנאמר דברים יא, יב) "ארץ אשר ה' אלקיך דרש אתה" ד"ל שזהו גם מלשון דרישה ותביעה מצד השי"ת שיהיה יותר רווחא לארץ ישראל. שם עמ' שלד. וע"ע שם שנת עמוד שש; שנת תש"ע עמוד קמג.

בא לפניו אברך שהיה תושב חו"ל לקבל ברכה לרגל חתונתו, לאחר שבירכו בברכת קדשו, אמר לו האדמו"ר: "בודאי תשתקע כאן בארץ", השיב לו האברך בנימה שניכרה בה התלהבות מסויימת: "לא כן, אלא אני נוסע לאמריקה", הקפיד רבינו כנגדו ושאלו: "ומה כאן ההתלהבות הזאת".

וכדומה לזה סיפר אחד שבא לקחת מרבינו ברכת פרידה בטרם צאתו לארה"ב בשליחות אחד המוסדות, אמר לו האדמו"ר בקורטוב של טרוניה: "לא באת להתייעץ אצלי אם לנסוע או לא, אלא באת בהחלטה גמורה ונחושה לקחת ממני ברכה, אילו באת לשאול מסופקני מה תשובה הייתי משיב לך, אבל מאחר והנך עומד לפני הנסיעה, הנני מברךך שהשי"ת ישמרך מכל רעיון שתראה לישראל שם באמריקה, וברכה זו תלווה אותך במשך כל ימי שהותך שם".

בנאומו באסיפת הכנה לכנסיה הגדולה הרביעית של אגודת ישראל בשנת תשי"ד, אמר בין השאר, כי יש לקרוא לכל היהודים בעולם שיבואו להתיישב כאן, ולא לשמוע למנהיגים שלא נותנים לבוא לכאן.

לנקות את רחובות ארץ ישראל

עם פלישתם של הנאצים ימ"ש לאוסטריה ו"סיפוחה" לממלכת הרייך, היה ראשית מעשיהם להתעלל ביהודים וביחוד באדמו"רים ורבנים. בינה התגוררו אז כמה וכמה מאדמו"רי בית רוז'ין והם היו הראשונים שהגרמנים נטפלו אליהם בתעלוליהם. בגזירתם נאלצו האדמו"רים לטאטא את רחובות וינה, וביניהם היה גם הרבי מסדיגורה. במרירות מרובה אמר אז: אינני מיצר על שאני מטאטא את הרחובות, שהלא גם רחובות וינה רחובותיו של הקב"ה הם, אלא לבי דואב על "מה יאמרו הגויים!" אותה שעה נדר שאם יזכהו השי"ת לעלות לא"י, כי אז יטאטא את רחובותיה. אמר ועשה. לאחר שעלה, היה יוצא בכל יום השכם בבוקר ומטאטא את קטע המדרכה בסמוך לביתו, עד שיום אחד מצאהו חסיד אחד במעשה זה, ומאותו יום הפסיק. ירחון "בית יעקב" גליון 79 - 80.

סירב לעבור דרך אמריקה

הרבה טרחה ומאמצים השקיעו החסידים להוציאו מן התופת הנאצית בווינה. מתחילה רצו חסידיו באמריקה לסדר לו ויזה לשם, אולם הוא סירב בכל תוקף לנסוע לכל מקום אחר מלבד א"י. גם כאשר הקונסול האמריקאי טלפן אליו ובקשו לנסוע לאמריקה ומשם יוכל לנסוע לא"י אם ירצה בכך עמד על דעתו. לאחר מאמצים קשים ומייגעים, סודרה לו הויזה לא"י. שם.

רבי אהרן פרידמן מסדיגורא

בא"י משיגים את הקב"ה בלי מסך המבדיל, ובחו"ל נצרכים לאותות ומופתים

אעברה נא ואראה את הארץ הטובה וכי ההר הטוב הזה. וקשה, הלא היה אז התגלות אלקית גם במדבר. רק, זאת ההשגה היא רק כמו התחלה להשגת ארץ ישראל, כי אירא דארץ ישראל מחכים, שבשם משיגים הטוב בעצמו, בלי שום מסך המבדיל, אבל בחוץ לארץ משיגין רק ע"י אותות ומופתים שהם מעשי ד', וזהו ואתחנן אל ד' ... אתה החילות דייקא, להראות את עבדך את גדלך וכו', כל זה הוא רק התחלה, ועוד כי זהו רק ע"י אותות ומופתים שאתה מנצח השרים והמלכים ואין מוחה בידך, כפירש"י, וזהו אשר יעשה כמעשיך וכגבורותיך ומודיע גבורותיו לבני האדם אפילו על אדמת נכר, אבל אעברה נא ואראה את הארץ הטובה וכו' שכל הדר שם יש לו אלוך, כי שם ההר הטוב הוא טוב בעצמו, כמ"ש והיו עיני ולבי שם, שבשם רואים את המלך בעצמו כביכול, השי"ת ירחם ויגאלנו ויוליכנו קוממיות לארצינו אכיה"ר. קדושת אהרן ואתחנן דף ע, ב.

רבי מרדכי שלום יוסף פרידמן מסדיגורא

בארץ ישראל הקב"ה מביט בישראל - ועי"ז יותר משיגים תורה, ויותר מתקבלים התפילות

חז"ל אמרו (ירושלמי שקלים ב ה) האומר שמועה בשם אומרו יראה בעל השמועה כאילו עומד לנגדו, שנאמר (תהלים לט ו) אך בצלם יתהלך איש.

מעניני הפרשה

חטא לשון הרע על א"י

המשנה בערכין (טו, א) אומרת: "האומר בפיו חמור מן העושה מעשה, שכן מצינו שלא נתחתם גזר דין על אבותינו במדבר אלא על לשון הרע שנאמר וינסו אותי זה עשר פעמים וגו'". והדברים תמוהים, הלא חטא המרגלים היה שמרדו בהקב"ה, שאמר לעלות לא"י והם לא רצו לעלות. ומדוע מגדירה המשנה את חטא המרגלים כחטא לשון הרע.

אמנם כבר בתורה אנו מוצאים שמלבד עצם החטא בכך שלא רצו לעלות לא"י, היה חטא של נרגנות. וכפי שנאמר בפרשתנו "ולא אביתם לעלת ותמרו את פי ה' אלוקים: ותרגונו באהליכם ותאמרו בשנאת ה' אתנו הוציאנו מארץ מצרים לתת אתנו ביד האמרי להשמידנו". הרי שהיו כאן שני חטאים עצם זה ש"ולא אביתם לעלות", ובנוסף לכך "ותרגונו באהליכם" - שדיברתם דברי נרגנות. וכן מצאנו בתהלים (קו, כד - כה) "וימאסו בארץ חמדה לא האמינו לדברו. וירגונו באהליהם לא שמעו בקול ה'". הרי מבואר גם כאן שני חטאים א. וימאסו בארץ חמדה, דהיינו שהתרחקו מהארץ עד כדי מאיסה [ומכאן הוכיחו הראשונים שלא די להיות בא"י אלא צריך אף לחבב אותה]. ב. וירגונו באהליהם.

אמנם עדיין יש להקשות מדברי הגמ' שם שאמרו "ומה המוציא שם רע על עצים ואבנים כך, המוציא שם רע על חבירו על אחת כמה וכמה". ולכאורה בפסוק מבואר שדברי הנרגנות היו על הקב"ה, שאמרו בשנאת ה' אותנו הוציאנו וכו', ולא על עצים ואבנים.

אך באמת ביאור הדברים שהרגנות היתה על הארץ, אלא שבדברי הנרגנות על הארץ היה מונח נרגנות נגד הקב"ה, וכמו שאמרו במדרש תנחומא (פרשת שלח סימן יא) "מהו ותרגונו, תרתם גנות ארץ ישראל שקראה הקדוש ברוך הוא ארץ טובה, משל למי שהיה אוהב למלך והמלך בורר לו מנה יפה לתת לו ועמד אחד ואמר לאוהבו שהוא רעה אינו אומר לא כבדת לאוהבך יפה". והיינו שהמרגלים בדבריהם על כך שהארץ אינה טובה, רצו להוכיח את חוסר אהבתו של הקב"ה ח"ו לעם ישראל, ע"י שהמעטו מערך מתנת א"י לעם ישראל.

ההוכחה ל"אהבתי אתכם" - שנתתי לכם ארץ חמדה

ובאמת מצאנו שכאשר הקב"ה רוצה להראות את אהבתו לעם ישראל הוא מוכיח את זה בכך שהוא נתן להם את א"י, וכמו שפותח הנביא מלאכי "אהבתי אתכם אמר ה' ואמרתם במה אהבתנו הלוא אח עשו ליעקב נאם ה' ואהב את יעקב. ואת עשו שנאתי ואשים את הריו שממה ואת נחלתו לתנות מדבר".

ופירש"י ואוהב את יעקב - לתת לו את ארץ חמדה צבי צבאות גוים (ירמיה ג) ארץ שצבין כל צבאות העכו"ם בה. ואת עשו שנאתי - לדחפו אל ארץ שעיר מפני יעקב אחיו ומנהג שבעולם מי שיש לו שני בנים לבכור הוא בורר לו מנה יפה. ואשים הריו שממה - אינן דומין להרי ישראל.

הרי שבכך מתבטאת אהבתו של הקב"ה לישראל - לתת לו ארץ חמדה. ובכך שאמרו המרגלים שא"י אינה ארץ טובה, המעיטו מערך אהבת ה' לעמו ישראל, עד שהגיעו לומר "בשנאת ה' אותנו הוציאנו מארץ מצרים".

ומשום כך אנו רואים בדברי חז"ל (כתובות קיא) שהקפידו לשבח את א"י, וכן נזהרו שלא יגרמו דברי גנאי על הארץ, משום שהוצאת דיבה על הארץ והמעטת ערכה, הינה המעטה בערך המתנה שנתן הקב"ה לעם ישראל, ובערך אהבתו של הקב"ה לישראל.

בכך יש לתרץ את הקושיא שעולה לנגד עינינו, שמחד מבואר בפרשתנו באריכות שעיקר חששם של עם ישראל היה מהמלחמות עם יושבי הארץ, ומבואר לכאורה שהם לא מאסו בארץ, אלא שפחדו לעלות אליה, ומאידיך בתהלים כתוב וימאסו בארץ חמדה [ובתוכחתו של משה רבינו לעם ישראל לא מוזכר כלל שהוציאו את דבת הארץ].

אמנם הדברים מבוארים, שבאמת עיקר הסיבה שלא רצו לעלות לארץ היתה מחמת הפחד מהמלחמות עם יושבי הארץ, אלא שכל זה נבע מהוצאת הדיבה, שכן רק אחרי שאמרו שהארץ אינה טובה, הם יכלו לומר "בשנאת ה' אתנו הוציאנו מארץ מצרים לתת אתנו ביד האמרי להשמידנו".

אילו היו רואים את שבח הארץ ומכח זה היו רואים את אהבת ה' לעמו, הם היו בטוחים שהקב"ה ישמור עליהם ולא יתן אותם ביד האמרי.

ועל כך האריך משה רבינו בתוכחתו לעם ישראל כיצד הם יכולים לומר שהקב"ה אינו אוהבם אחר כל הניסים שעשה להם הקב"ה, ואיך הם חוששים שהקב"ה לא יעזור להם במלחמתם לאחר שעזר להם עד כה - ה' אלוקים ההלך לפניכם הוא ילחם לכם ככל אשר עשה אתכם במצרים לעיניכם" וכמו שעזר לכם כל הזמן עד עכשיו כאשר ישא האומן את היונק כך הוא ימשיך לעזור לכם גם במלחמתכם עם יושבי הארץ.

המרגלים פגמו באהבת ה' ובכבוד ה'

שתי רעות ישנם בדברי הנרגנות של המרגלים, האחד הוא כפיות טובה, ועל דרך מש"כ הרמח"ל

דבר העורך

השבוע בו אנו נמצאים בימי האבילות על חורבן בית המקדש, שורשו נמצא בפרשת השבוע שאותה אנו קוראים בדיוק באותם ימים. משה רבינו מאריך בתוכחתו לעם ישראל על חטא המרגלים, עליו אמרו חז"ל (תענית דף כט, א) "אותה לילה ליל תשעה באב היה. אמר להם הקדוש ברוך הוא: אתם בכיתם בכיה של חנם - ואני קובע לכם בכיה לדורות". וכפי שממשיך במדרש רבה, "מאותה שעה נגזר על עם ישראל שיגלו לבין האומות".

אחת הנקודות הכלולות בהתנגדותם של המרגלים לבא לא"י, היא הטענה (שעלולה להיות טעות בכל הדורות) שלא שייך לומר שעבודת ה' מיוצגת לטריטוריה מסוימת. הרי בכל מקום אפשר לקיים את מצוותיו, להתקרב אליו ולדבוק בו.

אמנם בשביל להבין ענין זה עלינו להבין את ענין יחוד ה', שכתב הרמח"ל בכמה מקומות שעיקר התענוג שיהיה לעתיד לבא הוא ההכרה ביחוד ה', בכך שיראו שדבר ה' קיים לעד וכה הרע שהתנגד אליו - בעל כרחו נוצח והשתעבד לרצונו.

ובכלל יחוד ה' הוא ג"פ הענין הזה שעבודת ה' צריכה להיעשות דיוקא בדרך שקבע הקב"ה, וכל דרך אחרת שאדם בוחר, להתקרב אליו, גם אם הוא בחר לעצמו דרך שבעיקרון יש בכוחה להעלות את האדם, ואפילו שבתחילה הדרך הזו שבחר בה - תעלה אותו גבוה גבוה, וגם אם הוא יגיע עד הכוכבים, אמנם "ברגע האמת" הוא יצטרך לראות "שהוא נופל מרום דרגתו והצלחתו" והוא לא יגיע לקרבת ה' בסופו של דבר - מכיון שהוא לא הלך בדרך המדויקת שבחר בה ה'.

[ובזה הוא יראה את יחוד ה' בדרך הקשה. רח"ל]. וכמש"כ הגר"א באדרת אליהו בסוף פרשת מקץ, "ולכך הקדימה התורה ויזכור יוסף את כל החלומות להודיע שכל מה שעשה [יוסף לאחיו לגרום שיכנעו לו] לא עשה, אלא מרוב צדקותו, שיקיימו החלומות, שלא להכחיש רצון וגוירת עליון, ומסיים הגר"א: וזהו כלל התורה".

כך הוא גם בענין זה, כיון שקבע הקב"ה שעבודתו אינה יכולה להתקיים אלא בא"י, עד כדי כך שאמרו חז"ל (כתובות קי, ב) שהדר בחו"ל כעבוד ע"ז, מי שינסה למצוא דרך אחרת לעבוד את ה' אינו אלא טועה ובסופו של דבר יראה את יחוד ה' ע"י כשלונו, כאשר יראה שהוא לא הצליח בדרכים אחרות ממה שקבע הקב"ה.

את הנקודה הזו אנו מוצאים גם באבילות בה אנו עוסקים, בימים בהם אנו מחזקים את הציפייה למלכות בית דוד ולבנין בית המקדש. חז"ל אומרים (מדרש שמואל פ"ג הובא ברש"י הושע ג, ה) "תנא משום רבי שמעון בן יוחי בשלשה דברים מאסו בני ישראל בימי רחבעם, במלכות שמים ובמלכות בית דוד ובבית המקדש... אמר רב שמעון בן מנסיא אין מראין סימן טוב לישראל עד שיחזרו ויבקשו שלשתן, אחר ישובו בני ישראל ובקשו את ה' אלהיהם - זו מלכות שמים, וזאת דוד מלכם - כמשמעו, ופחדו אל ה' ואל טובו - זה בית המקדש כד"א (דברים ג) החר הטוב הזה".

[ובספר "יוסף חן" להגר"צ ר' נתן פרידלנד זצ"ל (דף פח, ב), הביא גירסא מדברי חז"ל בפסיקתא שבה נוסף המשפט: "ו(עד) שייבקשו את הארץ אשר מאסו אבותינו, שנאמר וימאסו בארץ חמדה". וגם לגירסא שלפנינו זה כלול בבית המקדש, וכמו שהוכיחו הראשונים מהפסוק בתהלים (קב, יד) שהאולה תלויה בבקשת אבניה ועפרה של א"י].

ולכאורה תמוה כיצד שייך לומר ובקשו את ה' אלוקיהם ואת דוד מלכם, וכי לאחר בקשת ה' שייך להוסיף עוד דברים, האם יש תכלית נוספת מלבד ובקשו את ה' אלוקיהם?

אמנם הן הן הדברים. כיון שקבע הקב"ה שאנחנו נגיע

שערי רמח"ל, עמ' צז) כשבא לסכם את תוכן כל התורה כולה, וז"ל: הא למה זה דומה, למלך שאוהב אחד מעבדיו, ועושה בעבורו כמה דברים גדולים בעבור אהבתו, הייטב בעיניו שלא יהיה העבד הוא שם בלבו לכל הדברים הרבים האלה. כן הדבר הזה, כי באמת, כל העולם ומלואו אינו עומד אלא על האהבה שהקב"ה אוהב את ישראל, ואם ישראל אינם שמים לב לראות דבר גדול כזה הייטב בעיני ה'?

ומלבד זאת ישנו חילול ה' בכך, וכפי שאנו רואים ביחזקאל (פרק לו) שכאשר יצאו עם ישראל מא"י היה בכך חילול ה', ומשום כך מבטיח הקב"ה שהוא יחזירם לא"י למען קידוש ה'. כאשר עם ה' מושפל נראה שכיבכול הקב"ה אין לו כח להיטיב לעמו, וכמו שכתב רש"י (יחזקאל לט, ז): "שפלותם של ישראל חילול שמו הוא, באמרו להם עם ה' אלה ולא יכול להצילם".

ועיי בדברי הגה"צ ר' יהודה ליב חסמן זצ"ל, בספרו "אור יהל" (חלק ג עמ' פב - פז) "הנה למדנו עד כה שאם טוב לו לאדם מישראל הרי"ז קידוש השם, ואם ח"ו ההיפוך הוא להיפוך, א"כ יש לנו לדאוג האיך לקבל את הטוב והחסד אשר מיטיב השי"ת אתנו, אם מקבלים הטובה בהכרה מלאה כי היא טובה וברכה - בסכר פנים יפות - בשמחה ובטוב לבב, הרי אנו מקדשים שם שמים, משא"כ אם ח"ו יבקש אדם לעלות וכל מחשבתו נתונה רק כמה שחטר לו - ולא כמה שיש לו.. יאמרו מעם ד' הוא ולמה זה מארצו יצא?!

מדברים אלו אנו יכולים ללמוד לימינו, להודות להקב"ה על הארץ הטובה שנתן לנו ולהכיר בטובה שאנחנו נמצאים בתוכה, ולא להתמקד רק בחלקים הרעים. בכך שנתבונן בחסדי ה' העצומים שבדורנו, בישיבתנו בארץ ובשמירתו המיוחדת עלינו בה, ובכל שאר החסדים שהתייחד בהם דורנו, נכיר בהארת פניו של ה' אלינו, ובכך נזכה שתמשיך הארה זו יותר ויותר. ולא להיפך ח"ו כפי שהיה בדור המדבר כאשר אמרו ה' ש' ה' בקרבנו אם אין [וח"ו לא היה כוונתם לכפור במציאות ה', אלא שטענו שהקב"ה מסתיר את פניו מהם], ומיד הגיע עמלק, וכמו שכתב רש"י על פרשת ויבא עמלק "סמך פרשה זו למקרא זה לומר, תמיד אני ביניכם ומוזמן לכל צרכיכם, ואתם אומרים היש ה' בקרבנו אם אין, חייכם שהכלב בא ונושך אתכם, ואתם צועקים לי ותדעו היכן אני. משל לאדם שהרכיב בנו על כתפו ויצא לדרך, היה אותו הבן רואה חפץ ואומר, אבא טול חפץ זה ותן לי, והוא נותן לו, וכן שנייה וכן שלישי, פגעו באדם אחד, אמר לו אותו הבן ראית את אבא, אמר לו אביו איך יודע היכן אני, השליכו מעליו ובא הכלב ונשכו".

לקרבתו דרך מלכות בית דוד, הרי מי שחושב לדלג על זה, ובכך הוא חושב שאדרבה הוא יותר קרוב אל ה', כי כך, לפי מחשבתו, הוא עובד אותו בלא אמצעים אחרים, וסומך אך ורק עליו - אין עוד מלבדו, אך על כך אומרים חז"ל שזהו סיבת הגלות. המאסה במלכות בית דוד והנסיון להתקרב אל ה' בדרכים אחרות אין בה התקרבות אל ה', אלא מאסה בדבר ה'.

משל למה הדבר דומה, למכשיר הטלפון. שכאשר רוצים לדבר עם מישהו, צריך לחייג את המספר המדויק, ואם יבא אדם ויאמר: "אמנם חייגתי מספר 1 במקום מספר 2, או הקדמתי מספר 2 לפני מספר 1, (בעוד שמספר הטלפון הוא 1 ואח"כ 2), אמנם מעיד אני עלי שמים וארץ, שחייגתי עם כל הלב, יודע תעלומות יעיד עלי, שבשעת החיוג התכוונתי לשם אהבת חבירי, ובפרט שמספר 1 קרוב למספר 2, א"כ ודאי חבירי לא יקפיד ויענה לי".

אך אנו יודעים היטב שזה לא יקרה וחבירי לא יענה לו, משום שבשביל להתקשר אליו לא מספיק להשקיע לב, אלא צריך דקדוק של מאה אחוז במספרי החיוג.

וכך הוא ג"כ בחיוג וההתקשרות שלנו אל הקב"ה, האדם צריך להשקיע הרבה מאמצים כדי לדעת את המעשים הנכונים בזמן ובמקום הנכון, בדיוק כפי שהקב"ה אמר בהר סיני.

משום כך לא מספיק "ובקשו את ה' אלוהיהם", אלא שיבקשו את ה' דווקא דרך התנאים והצינורות שהוא קבע, ורק כך ישיגו אותו. ומשום כך צריך גם לחזור ולבקש את הצינורות המרכזיים שהם מלכות בית דוד, ארץ ישראל, ובית המקדש.

בברכת התורה, העורך

נבואות ה' לאחרית הימים

ביאורי רבי חיים בן עטר - האור החיים הקדוש

תהיה באמצעות הכנת ישראל יבא הגואל מלאך ה' בעמוד אש מוצב ארצה וראשו בשמימה, ואם לצד הקץ וישראל לא ראוים לו עליו נאמר (זכרי ט) עני ורוכב על חמור, והוא אומר כנגד ביאת הגואל לצד הקץ הגם שאין ישראל ראוים לו, אם רעה וגו' פירוש אפילו אם תהיה רעה בעיני אדוניה - כשיגיע הקץ אשר קצב ליעדה, ולא באל"ף ירצה שאינה ראויה ליעודיו כי היא רעה - אף על פי כן והפדה פירוש פדיון יושג לה על כל פנים, אבל לא יהיה הדבר כדרך אם לא תהיה רעה בעת הגאולה.

"ואמר עוד ואם שלש אלה פירוש שארה כסותה ועונתה לא יעשה לה ותהיה גרוה מהם - ויצאה חנם, פירוש, הגם שלא יהיה בידם לא תורה ולא מצות, ואפילו לא יספכו לדבר הגאולה, והוא אומר אין כסף ("כסף" - מלשון כיסופין לגאולה), כי יסוריה יספיקו לפדינה. (שמות כא, יא. וכ"כ ויחי מט, יא).
"כי קץ הגלות ישנו אפילו יהיו ישראל רשעים גמורים חס ושלוש". (ויקרא כה, כח)

קודם ביאת משיח בן דוד - תתחיל הגאולה ע"י משיח בן יוסף

"... ומצינו שאמר ז"ל ששני משיחי ישראל הם משיח בן אפרים ומשיח בן דוד ונתחילה יתגלה משיח בן אפרים וימות ואח"כ יתגלה משיח בן דוד ... ואמר ושחט כאן רמז להריגת משיח בן אפרים לצד גרעון התורה .. שאין בישראל תורה ועל זה תשחט הצפור האחת .. וממוצא דבר אתה יודע שאם יהיה בהם תורה לא ימות הצדיק, ותמצא שכתב האר"י ז"ל שצריך לכוין בתפלה הקבוע להתפלל על זה הצדיק שלא ימות, פי' כי באמצעות התפלה יתרבה זכותו ויעמוד חי ותבוטל גזירת מות ממנו". (ויקרא יז, ט).

ותמצא שציון גדולי ישראל (ע"ח שער העמידה) לכוין בתפלתו כשאנו אומרים לישועת קוינו וגו' לבקש רחמים על משיח בן אפרים שלא יהיה נהרג במלחמה. (במדבר כד, טז).

כשתהא הגאולה בעתה - היא תתחיל באופן טבעי

"... כפל לומר דרך כוכב וגו' וקם שבט וגו'... כל הנבואה במלך המשיח נאמרה... ויתבאר על פי דבריהם ז"ל (סנהדרין צח, א) שאמר ששם תהיה הגאולה באמצעות זכות ישראל יהיה הדבר מופלא במעלה ויתגלה הגואל ישראל מן השמים במופת ואות, כאמור בספר הזוהר (ח"א קיט, וח"ג ריב ב), מה שאין כן כשתהיה הגאולה מצד הקץ ואין ישראל ראוים לה, תהיה באופן אחר ועליה נאמר (זכרי ט) שהגואל יבא עני ורוכב על חמור.

והוא מה שאמר כאן, כנגד גאולת אחישנה, שהיא באמצעות זכות ישראל, שרמז במאמר אראנו ולא עתה, אמר "דרך כוכב" - שיזרח הגואל מן השמים, גם רמז לכוכב היוצא באמצע השמים לנס מופלא, כאמור בספר הזוהר (שם).

וכנגד גאולת בעתה, שרמז במאמר אשורנו ולא קרוב, אמר "וקם שבט מישראל" - פירוש שיקום שבט אחד מישראל כדרך הקמים בעולם דרך טבע, על דרך אומרו (דניאל ג) ושפל אנשים יקים עליה, שיבא עני ורוכב על חמור ויקום וימלוך ויעשה מה שנאמר בסמוך. (במדבר כד, יז). [ובח"ח על התורה הובא שהח"ח הביא דברים אלו של האוה"ח בזמן הצרת בלפור].

הגאולה תתחיל ע"י שבני ישראל יתעוררו לעלות לארץ ישראל

והגאולה תהיה בהעיר לבות בני אדם ויאמר להם, הטוב לכם כי תשבו חוץ גולים מעל שלחן אביכם.. וזכה יגאל ה' ממכרו, ועל זה עתידין ליתן את הדין כל אדוני הארץ גדולי ישראל ומהם יבקש ה' עלבון הבית העלוב. (ויקרא כה, כה).

הגאולה בעתה אינה תלויה בתשובה

ואמרו אם רעה וגו' יתבאר על פי מאמר הזוהר כי תשתנה גאולת ישראל אם תהיה באמצעות מעשיהם הטובים לאם תהיה לצד השלמת קץ הסתום, כי אם

מדברי רבותינו

רבי חיים בן עטר – האור החיים הקדוש

אלא ליחידי סגולה, והטעם כי תדרשנו וגו' פירוש צריך מבקש ה' התעצמות גדול, ואולי ישיגו הבקשה בסדר זה יחידי עם. דברים ד, כט.

ארץ ישראל מקום העושר

בארצך – שהוא מקום העושר לכל ישראל. דברים טו, ז.

ארץ ישראל היא "זבת חלב ודבש" – רק בזמן שישראל עליה

ואני אתננה וגו' ארץ זבת וגו'. למה סמך שבח הארץ לזכרון הירושה. ונראה לי שהכונה היא. שלא בזמן ירושתם אחר כך שהוא זמן החורבן – שלא תהיה זבת חלב ודבש, כמו שסיפרו מכריה בזמן הזה בעונינו. ויקרא כ, כד.

קדושת ומעלות ארץ ישראל – תלוי בעם ישראל עליה

עוד יתבאר על דרך מה שאמרו בספרי בפסוק (במדבר לה) אשר אני שוכן בתוכה אשר אני שוכן בתוך בני ישראל אין שכניה שורה אלא בתוך בני ישראל ובעודן בארץ ע"כ, והוא שאמר ה' לאברהם אל הארץ אשר אראך פירוש ראוייה לך ואתה ראוי לה. ושיעור התיבה הוא אראה אותך לה ואראה אותה לך, כי זה בלא זה אינם ראויים להשראת שכניה ולרוב ההצלחות. בראשית יב, א.

מצוות "והורשתם את כל יושבי הארץ" – גם על מי שאינם מז' עממין

והורשתם את כל יושבי הארץ מפניכם. והגם שאמר הכתוב בז' עממין לא תחיה כל נשמה [ולמה הוצרך לומר עוד פעם "והורשתם את כל יושבי הארץ מפניכם]. כאן מדבר הכתוב חוץ מז' עממין הנמצאין שם, ולזה דקדק לומר את כל יושבי הארץ לומר אפילו שאינם מז' עממין. במדבר לג, נב.

אם יותירו גויים בארץ – הם יצררו את ישראל לאמר "קומו צאו מארצי"

ואם לא תורישו את יושבי הארץ מפניכם... וצררו אתכם על הארץ וגו'. פירוש לא מלבד שיחזיקו בחלק מהארץ שלא זכיתם בו, אלא גם חלק שזכיתם בו אתם וישבתם בו – "וצררו אתכם על חלק שאתם יושבים בו" לומר קומו צאו ממנו. במדבר לג, נה.

אע"פ שיש מקום יגרש אויבי ה' מארצו

להוריש הארץ מיושביה הגם שיש לו דבר המספיק לו בארץ אף על פי כן יגרש אויבי ה' מארצו, והוא אומרו וירשתה. דברים כו, א.

הרחמים על הגויים יושבי הארץ – מדה רעה

ואכלת את כל העמים. זו מצות עשה, וגמר אומר אשר ה' אלהיך נותן לך, הא למדת שאם תתעצלו אתם מואסים במתנת אלוקים, ואומרו לא תחוס עיניך וגו', על דרך אומרו (משלי יב) ורחמי רשעים אכזרי, פירוש אין זו ממדות הטובות אלא מדה רעה... דברים ז, טז.

לא לעשות את "תענוגי העוה"ז" כתנאי להליכה לא"י

"על ענין הוצאות העיר שאמרת אם יספיקו כ"ד ציקני לשני בני אדם, דיבורי הראשון גם עתה במקומו עומד, לפי האגרות שקבלתי מירושלם מחיה בינונית יספיקו, והרוצה לילך לירושלם אינו חושב עוד בתענוגי העולם הזה. (מתוך אגרת שכתב מליוורנו לכה"ר שמואל נחמן נר"ו בס' ושנת זאת חקת התורה אש"ר" (פרשת חוקת שנת תק"א). - הובא ב"ספר העלויות לארץ ישראל" מהרה"ח ר' יעקב גליס זצ"ל עמוד 75).

המוציא שם רע על סכנות בא"י – הוא רשע גמור

ועל ענין ששמעו אזנם כי בירושלם יש חולי בר מינן, מי שאמר כן הוא רשע גמור, לא היו דברים מעולם. קול זה יצא כאן כמשלוש חדשים, ותיכף ומיד עמדתי ועשיתי חקירה ודרישה, ומצאתי שהכל שוא, ודבר כזב יובן. חקרנו באגרות שבאו מאדום מזמן קרוב, ולא נזכר דבר זה כלל, ואמרו שהעולם בטוב, וחקרנו ומצאנו שהדברים יצאו מזקן אחד בארגיל, שיש לו שתי בנותיו כאן שרוצים ללכת לירושלם, ולהפחידם כתב ששמעו כן, ושמועתו רחוקה הרבה מזמן האגרות שבאו מירושלם, אשר שלום הגידו באין דבר. ודברים אלו אין אני אומר לכם אלא האמת במה שהוא אמת, כי לא איכפת לי אם יבוא מי שיבוא או יחדל מי שיחדל, מי שהוא בעל נפש עלה יעלה וירש אותה והחדל לא איכפת לי בו. (שם).

סיכנו עצמו לעלות לארץ ישראל

והאיר ה' עיני שכלי, אין זה (- כל הרדיפות לא היו) אלא לקום ולעלות אל מקום חשבתי בו, הוא מקום השכינה, עיר הרמה, עיר החביבה על אלהי עולם, וממשלות עולם עליון ותחתון, ואזרתי כגבר חלצי, סיכנתי עצמי סכנות גדולות דרך מדבר באתי בו, עד כי הביאני ה' פה עיר ליוארני יע"א לעלות דרך כאן לארץ חפצתי. הקדמה לספר אור החיים.

ארץ ישראל – השגת השלימות, ושקולה ככל התורה, ומזכה לעוה"ב

לשבת על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיך וגו', ודבר זה גם כן הוא מהשגת השלימות, כי ישיבת הארץ היא מצוה כוללת כל התורה, צא ולמד ממאמרם ז"ל שכל ההולך בה ארבע אמות יש לו חלק לעולם הבא שכולו חיים. אור החיים סו"פ נצבים דברים ל, כ.

יחוד ה' ואלקותו – שייך רק בארץ ישראל

את ה' האמרת היום להיות וגו'. אומרו היום יתבאר על דרך אומרים ז"ל (כתובות קי, ב) כל הדר בחוץ לארץ דומה כמי שאין לו אלוה ע"כ, והוא אומרו את ה' האמרת היום דוקא פירוש כיון שהיו בארץ המקודשת, והגם שעדיין היו בארץ סיוחן ועוג עם כל זה כבר כתבנו שהיא מקודשת כיון שנכבשה כבוש רבים על פי נביא, וכמו שהוכחנו בפרשת מטות (ל"ב ג') ומעתה אין מקומה נחשב חוצה לארץ ולזה האמירו ה' להיות להם לאלהים, והוא אומרו להיות לך לאלהים:

עוד ירצה על דרך אומרים ז"ל (זהר ח"א ק"ח): ששאר הארצות נמסרו ביד שרי מעלה מה שאין כן א"י אין עליה שופט מבלעדי ה', והוא אומרו את ה' האמרת היום בכניסתך לארץ להיות לך לאלהים על דרך אומרו (תהלים י"ז) מלפניך משפטי יצא ולא יבא משפטינו לפני שר שופט. דברים כו, יז.

אע"פ שיהיה קידוש ה' במצרים – רצון ה' שיהיו תחת ממשלתו

עוד ירצה על זה הדרך אשר הוצאתיך מארץ מצרים, ואם תאמר ולמה הוצאתנו משם, ולא הגדלת חסדך עמנו, שהיה ה' ממשיך ישראל שם בארץ אויביהם, ועבידו בעובדיהם וישלטו בהם ויקחו את ארצם מידם וישבו בה לעיניהם, ויש בזה יותר נחת רוח לישראל, והגדת עוצם היכולת כי יש אלהים שופטים בארץ ושולטים בה.

לזה אמר ה' כי טעם הדבר הוא לצד שהארץ (מצרים) היא בית עבדים, פירוש על דרך אומרו (דברים לב א) בהנחל עליון וגו' יצב גבולות עמים, ואמרו ז"ל (זהר ח"א ק"ח ב) כי ד' חלק מקומות העולם לשרי מעלה, זולת ארץ כנען אשר בחר לו לשמו כביכול, והוא אומרו מבית עבדים, פירוש מקום שהוא של עבדים של ד', פירוש שממשלתו ממשלת שר אחד מעבדי ד', ולא רצה ד' שיהיו ישראל תחת ממשלת השרים, אלא תחת ממשלתו יתברך בכל, והוציאם מארץ מצרים לצד שהיא בית עבדים, לתת להם ארץ אשר היא בית אלהים. שמוות כ ב.

הביאה לארץ – בחביבות ובחשק

"..הביאה אל הארץ לחיבוב ולחשק הארץ הקדושה אשר בחר ה' בה הר' שמה". ויקרא יט, כג.

יתחזק למלאות חשק ותאוות הקב"ה – מתי תפקד אר"י חמדת הלכות

ואומרו בארצך העיר מקום תאוותו היא ארץ הקדושה, אשר ה' אלהיך נותן לך, שהוא תאב מתי תפקד העיר היונה (צפני ג) חמדת הלכות, ויצו ה' לכל איש ישראל שלא יאמץ את לבבו וגו' אלא יתחזק בכל עוז ותעצומות למלאות חשק האחד המיוחד. דברים טו, ז.

אין לשמוח אלא בישיבת הארץ

והיה כי תבא אל הארץ. אמר והיה לשון שמחה, להעיר שאין לשמוח אלא בישיבת הארץ על דרך אומרו (תהלים קכו) אז ימלא שחוק פיניו וגו'. דברים כו, א.

התפילות בחו"ל – מתקבלות רק ליחידי סגולה

עוד יתבארו הכתובים על זה הדרך, ובקשתם משם, פירוש וכשתהיו בין האומות שם תבקשוהו ותתפללו אליו לדברים הצריכים לכם לחיותכם, ואינו מדבר בבקשת הגאולה, ומצאת שימצא לכם שאם לא כן יאבדו בר מינן, ואמר לשון יחיד, לומר שלא לכולם ימצא נשיקראוהו בארץ העמים,

מדברי רבותינו

והוא, וע"ז יוכל להשאיר לגור בארה"ק, הדבר מצא חן בעיניו והלך תיכף לביתו של ר' ישראל שקלאווער ז"ל שהיה אז הנשיא בישראל ואשר רק על פיו יצאו ויבואו כולם, והציע לפניו הדבר. אחרי שיחות דברים בידידות עצומה כראוי לאיש אורח הבא ממרחקים, השיב לו ר' ישראל, היות כי עתה הוא כבר עת צהרים, והוא מתנהג שמיום ששי בצהרים אינו מדבר בדברים הכרוכים בעניני של חולין לזאת יתאכסן אצלו בש"ק ובמוצש"ק ידברו מזה.

ביתניים כבדו בכוס תה, והפאת השולחן בהתפעלות גדולה ובחכימה רבה אמר להאורח שרק בשביל לשתות כוס תה בלבד כדאי לגור בארה"ק, כי המים כאן ממי גשמים דבר שא"א לשתות בעולם, כמו שכתוב למטר השמים תשתה מים, ובהזאת אמר רואים נפלאות תורה הקדושה, אשר בחו"ל א"א לשתות מי גשמים רק מי מעינות הנובעים מן הארץ, וכאן בארץ הקודש כל מיני טעמים יש במי גשמים. וגם, הוסיף לו, עלי התה הם מעשבים שונים הגדלים באדמת קודש ומייבשים אותם בחמה, כה החשיב ר' ישראל לפני האורח את יקרת קדושת ארץ הקודש.

גם כשהלכו לטבול לכבוד השבת אמר לו בהתרגשות, מקוה כזאת אין בכל העולם כי אין בה טיפה אחת ממים שאובים, כולה ממי גשמים מן השמים, והסביר לו כי המים יורדים מהגג ישר לבור האוצר של המקוה הגבוה ממקום המקוה, ובבור האוצר יש למטה חור, וכשרוצים למלאות המקוה פותחים החור ומתמלאת המקוה. כמובן שהבנין שהמקוה היה שם לא היה משוכלל ובנין יפה, רק במרתף חשוך היה מקומו והמים היו די עכורים, כי לא הספיקו המי גשמים להחליף תמיד המקוה.

וכשחזרו מהמקוה לבית, האורח שהיה איש מפונק מאד ולא היה יכול לטבול את מי המקוה ביקש חתיכת בורית להתרחץ שוב, בבית לא היה בורית ונתנו לו במקומו סובין להתרחץ.

בסעודת שבת של ליל שבת שוב פנה ר' ישראל ז"ל להאורח בהתעוררות רב ושמחה גבוהה, והסביר לו חשיבות הלחם שאוכלים, הוא נעשה מחיטים שגדלו כאן בעפר ארץ ישראל, והקמח מהודר מאד שנטחן רק לפני השבת ברחים קטן של אבנים כדי שלא יהיה ח"ו חשש של תולעים אם יהיה מונח זמן מה, האורח לא ערב לו והתקשה מאד לאכול לחם מקמח הנתחן באופן כזה, גם השמן שהיה משמן שומשמן שגדל בארץ ונעשה בבית ע"י בני ביתו ג"כ לא ערב להאורח, וכן בשאר האוכלים של כל יום השבת. הפאת השולחן היה מחבב ומשמח בחדור רבה על קדושת המאכלים שנעשו מפרי ארה"ק ושבע הרבה מטוב הקדושה שבהם, אבל האורח שלא היה רגיל בזה רק הרגלו היה בתענוגי אוכלים אחרים סבל מאד במשך כל יום השבת, וכבר חכה בכליון עינים לצאת השבת בכדי שיוכל לחזור לביתו.

תיכף אחרי הבדלה וסעודת מלוה מלכה, פנה האורח להפאת השולחן בהצעתו ומשאלתו הנ"ל. ר' ישראל שהרגיש במשך יום השבת צעריו של האורח השיב לו בנחת: יסלח לי מע"כ ולא אוכל למלאות משאלתו, כי איך אשלח אותו לחו"ל לעשות למען החזקת תושבי עיה"ק, כי ראיתי שאינו מרגיש כלל בחביבת קדושת הארץ הק', ואיך יוכל איש כזה לפעול עבור יושביה?

בהמשך מאמרו מספר ר' אהרון קצנבלוביגן בשם הגאון ר' ישעיה חשין זצ"ל על אחת הסיבות שהמריצו את תלמידי הגר"א לעלות לארץ ישראל "כי רבינו הגר"א ז"ל אמר לתלמידיו: דעו לכם כי נחשול גדול התעורר לבא לעולם, ובפרט בענין חינוך בנינו ובנותינו, אוילי ואולי נוכל להנצל בארץ ישראל".

חביבות ויקרת הארץ - של הגאון רבי מנחם מנדל משקלוב זיע"א

סיפר רבי ישעיה חשין מלמד בת"ת עץ חיים, שפעם פנה אחד לרבי מנחם מנדל משקלוב אשר דר באחת הדירות שבחורבת ר' יהודה החסיד בירושלים (משנת תקע"ב - עד להסתלקותו בל' שבט תקפ"ז), והציע עצמו לתפקיד שדרות למען "הכולל פרושים אדרת אליהו", ותוך כדי שיחה תמה המועמד ושאל את ר' מנחם מנדל "היתכן שכבודו יושב בדירה חשוכה ומחניקה כגון זו?" רבי מנחם מנדל ביקשו לשוב למחר לקבל את תשובתו, וכשבא למחרת היום דחה את הצעתו, וכאשר שאלוהו חבריו לרבי מנחם מנדל "מה פסול מצאת בו?" ענה ואמר: זה התמה ונכון מדירה חשוכה בירושלים - סימן שאינו רואה באור הגנוז בירושלים, ואינו מתאים לתפקיד קדוש כזה. ע"כ. (חזון ציון עמוד 61. הובא ב"הגדה של פסח - משולחנם של גדולי ירושלים" עמ' 212 בד"ה קורות בתינו ארזים).

חביבות ויקרת הארץ - של הגאון רבי משה מגיד בן ר' הלל משקלוב מנהיג הקהילה בירושלים (מטבת תר"א - עד להסתלקותו בכ"ח אלול תר"ז) ששכן בחצר החורבה בדירה צרה, ורבים שאלוהו, "היתכן שראש העדה ישכון בדירה תחתונה וצרה, ומה שגם שבשקלוב התרגל לדירה מרווחת ולאור צח?" השיב להם רבי משה ואמר: "מן המיצר קראתי י-ה ענני במרחבי-ה. שם היה גופי בהרוחה ונפשי במיצר, ובירושלים להיפך שנפשי בהרוחה. (חזון ציון עמ' 61, ושם עמ' 121. והובא ב"הגדה של פסח - משולחנם של גדולי ירושלים" עמ' 177 בד"ה מן המיצר).

רבות מסופר על עלייתם של תלמידי הגר"א ונביא כאן כמה דברים מזקני ירושלים.

מדברי הגאון רבי יחיאל מיכל טוקצינסקי זצ"ל

ב"ספר ארץ ישראל" להגר"מ טוקצינסקי (ח"א פרק כז סעיף ח): "ובמסירות נפש ממש עלו העולים הראשונים לא"י להתישב באחד מארבע העירות "צפת טבריה ירושלים וחברון", נסעו על ספינות שייט ששטו על יד החופים, והנסיעה ארכה עפ"י רוב קרוב לשנה, ונסעו מעיר לעיר אשר על שפת הים, ובכל עיר היו צריכים לחכות על ספינת שיט אחרת הנוסעת לכוון א"י. ומיפו לירושלים היו נוסעים על חמורים סוסים וגמלים, במשך יום וילילה, ופחד משודדים, גם רשיין הכניסה לא"י לא היה קל, וסבל היושבים בה היה קשה עד מאד (ראה למשל בהקדמת לפאת השולחן מגאון ישראל, ר' ישראל משקלוב, ובספרים רבים אחרים).

ובכמה מסירות נפש הקימו שבעה בני ישיבה את שכונת נחלת שבעה במערה של ירושלים, במקום חיתו טרף ושוודדים שורצים, ואחריה, הקמת שכונת מאה שערים בצפון, ושכונת בית יעקב ומשכנות ואבן ישראל במערב, ואחריהן העוז והגבורה להקמת מושבה הראשונה פתח תקוה במדבר ציה ושוממה, שם שרצו חיתו טרף וליסטים לרוב. ובכל הארץ לא היה שום כביש כי אם גאיות ועמקים מלאים סלעים וצוקים, והמתישבים סבלו גם מחוסר מצרכים חיוניים, וגם מחוסר מים ומחוסר דלק למאור, ועל כולם מרדיפות והתנפלויות מאדוני הארץ, ועם כל זה היו שמחים בחלקם שזכו ליישב את הארץ, אשר גם היא, הארץ, שמרה אמונים לבני ישראל, ובכל הזמן הארוך שישבו בתוכה עמים אחרים לא הסירה הארץ את בגדי אלמנותה והיתה עטופה בשממון".

מדברי הגאון רבי חיים שרגא פייבל פרנק זצ"ל

הגאון רבי חיים שרגא פייבל פרנק זצ"ל (חבר בית הדין לכל מקהלות האשכנזים בירושלים מיסודו של הג"ר שמואל סלנט) כותב: "ובדור שלפנינו עמל מאורן של ישראל רבינו הגר"א זצוק"ל ותלמידיו הק' זיע"ע, במסירת נפש ממש, למען קבוץ גלויות ויישובה של ארץ ישראל".

מדברי הגאון רבי אליהו ראם זצ"ל

ובמכתב הערכה מהגר"ר אליהו ראם רב"ד בירושלים לספר "מדרש שלמה" (במהדורת "דורש לציון" עמוד ד) כתב: כאן יש לציון שכל הרעיונות של רבנו הגר"א על קבוץ גלויות ויישוב אה"ק התבטאו לא רק ברעיון, אלא גם הוצאו מכח אל הפועל, על ידי תלמידיו עושי רצונו ומצותו, בעליהם לארץ ישראל בנסיעות קשות בים וביבשה, ומסרו נפשם וגופם בעבודה הקדושה של יסוד הישוב ובנין הארץ, בתוך תנאים מסוכנים, ואשר גם בספרים רבים אי אפשר לתת את התמונה הנשגבה הזאת, והם הם שהניחו את היסוד הגדול לקבוץ הגלויות ובנין הארץ בסיעתא דשמיא. ראויים לתודה רבה אלה מצאצאי תלמידי הגר"א, שהוציאו את הספר החשוב "חזון ציון". הנותן תמונה מקיפה על עלית תלמידי הגר"א לאר"י ועל מסירותם וסבלותם בעקשנות מרובה ביסוד הישוב, חזקו ובנינו.

מדברי המלמד המפורסם בעץ חיים - הרה"ג רבי ישעיה חשין זצ"ל

ובספר "דברי ישעיה" להגר"ר ישעיה חשין זצ"ל, (בחלק - "רשומות וזכרונות" עמ' א): "השורש הגדול של הישוב עד כה ועד ביאת משיח צדקנו במהרה בימינו הוא תלמידי הגר"א ותלמידי הבעש"ט, שהם הם שיסדו והקימו את יסוד הישוב במסירות נפשם ומתוך סכנות נוראות. בזכות השרש הזה תלוי כל קיום הישוב והרחבתו..."

חביבות ויקרת הארץ - של הגאון רבי ישראל משקלוב זיע"א

מן הענין להביא כאן תיאור מעניין על חביבותו הרבה של ר' ישראל משקלוב, מראשי עליית תלמידי הגר"א, לארץ ישראל. (הובא ב"החומה" חלק ח"י, עמוד קע"ה. מר' אהרן הלוי קצינעלינבויען שעמד בראש הנטורי קרתא): החזקת מעמד ישוב הארץ נתיסד על יסודות קדושים ונאמנים מתוך חבה יתירה בשלהבת אש קודש לקדושתה של הארץ אשר עיני ה' אליקים בה, מבלי הבט ותשווקה כלל על ענינים פחותים חומריים וגשמיים, השליכו כל מחמדי תבל מנגד, מאסו בכל תענוגי העולם והתדבקו בחיי נשמות של אורי ארץ הקודש.

בנוגע לזה הננו מוסרים פרט חשוב מה ששמעתי מהר"ר יעקב דנציגר ז"ל, ששמע ממחותנו הגאון ר' שמואל מסאלנט זצוק"ל, ור' שמואל ז"ל שמע זאת מחמיו הגאון ר' זונדיל סלאנטער זצוק"ל, היות והגיע לארץ הקודש בעה"ב חשוב ות"ח מחשובי ווילנא להתישב כאן, ובבואו והסתכל במצב הגשמי הקשה של ירושלים אז, ראה שלא יוכל להשאיר כאן לפי הרגל חייו בחו"ל ונתמלא בצער ועגמו"ל על שלא יכול לזכות להסתופף בפלטרין של מלך מלכי המלכים הקב"ה, ויעצו אחד מידידיו היות שהוא נכבד מאוד בחו"ל ושמו הולך לפניו, לזאת יתנדב לנסוע לוילנא ולשאיר עיירות בליטא להחזיק מעמד הישוב בעיה"ק, ותמורת זה יקבל מהחלוקה - שהיתה נהוגה אז - חלק יותר גדול

מעניני הפרשה

דבר אלוקינו יקום לעולם

בפרשת השבוע (שופטים יח, כא) נאמר "וכי תאמר בלבבך איכה נדע את הדבר אשר לא דיברו ה': אשר ידבר הנביא בשם ה' ולא יהיה הדבר ולא יבא הוא הדבר אשר לא דברו ה' בזדון דברו הנביא לא תגור ממנו".

המאפיין הבולט של דבר ה' הוא שאין כזו מציאות שדבריו לא יתקיימו מול העינים, וזהו הן מצד יכולתו – "כן יהיה דברי אשר יצא מפי לא ישוב אלי ריקם כי אם עשה את אשר חפצתי והצליח אשר שלחתי" (ישעיהו נה, יא), והן מצד מידת אמינותו, שהוא הא-ל הנאמן בכל דבריו – וכמש"כ (במדבר כג, יט-כ) "לא איש א-ל ויכזב ובן אדם ויתנחם... הנה ברך לקחתי וברך ולא אשיבנה".

גם אם צריך להמתין אלפי שנים לקיום דברי ה', בסוף רואים כיצד כל הנבואות מתקיימות אחת לאחת, לא נופל דבר מדברי ה' ארצה, על דרך מש"כ (ירמיהו ל, כד) "באחרית הימים תתבוננו בה" – "רצה לומר, אם יתמהמה, הנה בסוף הימים כשתתקיים – תתבוננו בה" (מצודת דוד).

וגם אם באמצע יש את כל הסיבות שבדרך הטבע אמורות לבטל את הנבואה, על כל הסיבות המעכבות נאמר (ישעיהו מ, ח) – **יָבֹשׁ הַצֵּיַר נְבֵל צִיץ** (עי"ש במצוד"ד שפירשו לענין העמים שיבואו עם גוג על ירושלים למלחמה, שכולם יבולו ויכמשו כחציר), **וְדָבַר אֱלֹקֵינוּ יָקוּם לְעוֹלָם**.

חיזוק באמונה מכא"י

במסגרת הגליון הנוכחי הבאנו מדבריו של המשגיח הגה"צ ר' יחזקאל לוינשטיין זצ"ל, אשר בעיון קל בכתביו אפשר לראות את הקשר העמוק שלו לארץ הקודש. נושא אחד שלא הבאנו בתוך הדברים, ואשר מחמת חשיבותו, הוא ראוי לחלוק מקום לעצמו, הוא נושא האמונה הנלמדת מנתינת א"י, ש"דבר אלוקינו יקום לעולם".

המשגיח הגר"י לוינשטיין זצ"ל היה ידוע בעבודתו הגדולה בענין החיזוק באמונה, ולכן א"י לחינם התקשרותו הגדולה לא"י, שהרי חטא המרגלים הוגדר בתורה כחסרון באמונה – כמש"ש כמה פעמים בתורה, ואחד מהם בפרשה שקראנו לפני שבועיים (דברים ט, כג) "ובשלח ה' אתכם מקדש ברנע לאמר עלו ורשו את הארץ אשר נתתי לכם ותמרו את פי ה' אלקיכם ולא האמנתם לו ולא שמעתם בקלו". משום שהמאמין בה', הוא סמוך ובטוח בהבטחתו של הקב"ה שהעיד על א"י שהיא ארץ טובה, והוא בטוח שאם הקב"ה העיד שתכלית יציאת מצרים היא "להעלות מן הארץ ההוא אל ארץ טובה ורחבה", אות הוא שהעליה לא"י יש לה משמעות חשובה, ולא בשביל להגיע לא"רץ אוכלת יושביה" הוציא הקב"ה את ישראל ממצרים.

ובאמונתו בה' הוא ג"כ מאמין שאין להירתע מהקשיים העומדים בפני אלו הבאים ליישב את הארץ, וכפי שכותב הגר"י לוינשטיין במכתבו בעת היותו בשנחאי: "ישנם קטני אמונה אשר אינם מאמינים ביכלת יציאה מכאן לא"י בנקל, וחושבים שלמקומות אחרים יעלה הדבר יותר בנקל, ולפיכך מבקשים להם מקומות אחרים..." (אור יחזקאל ח"א, מכתבים, מכתב לד).

ומאיך, מהתבוננות במאורעות ארץ ישראל, אפשר להתחזק באמונה לאין שיעור, איך יָבֹשׁ הַצֵּיַר נְבֵל צִיץ, ולמרות כל נסיונותיהם של האומות בכל הדורות לכובשה, ולמרות הגלות הארוכה ונפוצות ישראל בכל העולם, עם כל זה – **דָּבַר אֱלֹקֵינוּ יָקוּם לְעוֹלָם**: "הנה בלומדנו בפרשת השבוע שראינו הבטחת השי"ת לאברהם אבינו ע"ה את ארץ ישראל שעם ישראל וא"י יתקיימו לנצח נצחים, ובראותנו עתה לאחר כל הצרות וההרפתקאות שעברו עלינו ואנו זכינו לארץ ישראל כקיום הבטחתו יתברך, הרי מהתבוננות בענין זה גרידא היינו צריכים להתחזק באמונה לאין שיעור" (אור יחזקאל ח"ג, אמונה, עמ' סה).

"הנה למשל דוגמא לחזוק האמונה. שהנה הקב"ה הבטיחנו שארץ ישראל נחלה לישראל, וכתב הרמב"ן (ויקרא כו טז) שהגויים אף בעת הגלות לא יתיישבו בה כי נחלתנו היא. ורק לנו עומדת לירושה, וזאת רואים אנו בעינינו, שלמרות אורך הגלות עמדה ארץ ישראל כביכול והמתנה לנו עד שזכינו אליה במקצת. (שם עמ' רצב).

כך אפשר לראות רבות בדבריו כיצד הוא מעמיד את התקיימות הבטחת הקב"ה לנו על א"י כמקור לחיזוק באמונה: "א"י היתה כל השנים במצב של שממה מאין יושב, ורק עתה שזכינו, עם ישראל, לבוא בגבולה ולהתיישב בה, החלה הארץ לפרוח כפי שלא היתה במשך כל הדורות" (ח"ז עמ' סג).

"הנה כשמונה מאות שנה היתה ארץ ישראל שממה בלי יושב, רבים מאומות העולם רצו לכובשה ולקבל בה חלק, אולם לא עלתה בידם ולא הצליחו לכובשה ולהתנחל בה, וכל זה מחמת שהבטיח לנו זאת הקב"ה בתוכחת משה, ולפתע פתאום זכינו עם ישראל – לא"י, והארץ נכנית שלא כדרך הטבע... וא"כ עלינו להתעורר ולצפות לגאולה ולמלך המשיח" (ח"ז עמ' טז).

והמתבונן עתה יראה שהארץ נבנית משעה שהגיעה ליד עם ישראל, מה שלא היתה משך כל הזמן, ע"כ שכיון שהגיעה לידינו יש בזה כבר סימנים לגאולה" (ח"ז עמ' צה).

"ואף עתה רק אנו שולטים בארץ ישראל, וכל הדורות באו אומות העולם ולא הצליחו להתיישב בה, ורק כלל ישראל נוחלים אותה, וכל זה מפני ההבטחה שהבטיח השי"ת לישראל" (ח"ז עמ' קי).

דבר העורך

"אלול" - "א'ני ל'דודי ו'דודי ל'י, יש "יחסי גומלין" בין ה"אני ל'דודי" ובין ה"דודי ל'י, ה"אני ל'דודי" - מחזק את ה"דודי ל'י, וה"דודי ל'י" מחזק את "אני ל'דודי".

ה"אני ל'דודי" - מחזק את ה"דודי ל'י" - כשיהודי יותר מתאמץ לעבוד ולהתקרב להקב"ה - הקב"ה יותר מראה לו קירבה והשגחה פרטית מצידו.

וה"דודי ל'י" מחזק את "אני ל'דודי" - שע"י שהאדם מתבונן בקירבה והשגחה פרטית שהקב"ה מראה לו - הוא מקבל כוחות להתאמץ יותר בעבודתו וקירבתו ה'.

ביאור הדבר: אחז"ל (זוה"ק שמות ה, ב): "א"ר יהודה אלמלי הווי ידעין בני נשא רחמיותא דרחים קודשא בריך הוא לישראל, הווי שאגין ככפיריא למרדך אבתריה".

ומבואר שבכדי לעבוד את ה', בדרגת "ונדעה נרדפה לדעת את ה'... אחרי ה' ילכו כאריה ישאג" (הושע ו, ג - יא, י; ובברכות ו, ב) - צריך קודם לדעת את האהבה שאוהב הקב"ה את ישראל.

והנה המקור הכי גדול שממנו שואבים את הידיעה שהקב"ה אוהב את ישראל - הוא מכך שהקב"ה נתן לנו את ארץ ישראל, וכמו שאמרו חז"ל (בראשית רבה מא, ח) ".... זרע אברהם אוהבו... נעשה לו הקדוש ברוך הוא כריע, שמתוך אהבה שאהבו, אמר לו לזרעך נתתי את הארץ הזאת".

כלומר, שכביכול הקב"ה חיפש ביטוי לאהבה העצומה שאהב את אברהם, ומצא שהביטוי לזה הוא - לתת לו את ארץ ישראל - "שמתוך אהבה שאהבו, אמר לו לזרעך נתתי את הארץ הזאת".

וזהו משום שארץ ישראל היא המתנה הכי יקרה, וכמש"כ בפרשת שלח (במדבר יד, ז) "ויאמרו אל כל עדת בני ישראל לאמר הארץ אשר עברנו בה לתור אתה טובה הארץ מאד מאד". והלשון "מאד מאד" בא לומר, שזה פיסגת הטוב, ולא יכול להיות יותר טוב מזה, וכמש"כ בפירוש (הארון) לאבן עזרא (שמות א, ז) "ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד. ומלת במאד מאד שלא היו יכולין להיות יותר". (ועיין גבורות ה' למאה"ל, פרק נ"ט).

*

יש שני מיני "אלול", יש "אלול" של מי שמתבונן ב"דודי ל'י" - בניסים שעשה הקב"ה עם עם ישראל, ויש "אלול" של מי שאינו מתבונן בזה, ולא קרב זה אל זה.

וכך אמר הגה"צ ר' יחזקאל לוינשטיין זצ"ל לאחר הניסים שאירעו במלחמת ששת הימים:

"חושבני וברור אצלי הדבר, שחובת ההכנה באלול של השנה הזאת מוכרחת להיות במדרגה לגמרי אחרת מאשר בשנים אחרות. כולם מדברים על כך כי רואים במוחש כי המצב לגמרי אחר. כולם אומרים כי אלה הם ימות המשיח. בלי ספק רואים את כל אשר התרחש לעינינו..."

לפיכך יש לנו לומר שלאחר הנסים והנפלאות שעברו עלינו, הרי זה מחייב לאמונה, לבהירות, למצב לגמרי אחר. וכל התגלות, כל ידיעה, פירושה כמו שרש"י ז"ל אומר (דברים י"א): "וידעתם היום - תנו לב לדעת להבין ולקבל תוכחתו - ובלי זה לא נקראה זו בגדר ידיעה". ("קובץ ענינים" - שהשמיע מרן המשגיח שליט"א (הגה"צ רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל) בישיבת פוניבז', בימי אלול תשכ"ז - תשרי תשכ"ח. עמ' ג ד).

*

ועל דרך זה הוא תבע בתקופת "מלחמת ששת הימים", להגביר את עבודת ה', מכח ההכרה בניסי המלחמה, וכמש"כ (שם עמ' כג - כד): "הנפלאות שעשה השי"ת עמנו עוררו רבים בהמון העם להתקרבות אל השי"ת, זה בכה וזה בכה, ויש שאף החלו מעתה לקיים מצוות התורה מרוב התפעלות מאשר ראו עינינו.

אנשי המלחמה אומרים שראו ממש בחוש את יד ה' במערכה, ונשאלת השאלה למה אנו לא הושפענו מזה, האם חל באמת שינוי במצבנו בעבודת השי"ת?

אולם האם חושבים אנו שנוכל להמשיך כדאמול לאחר מאורע כזה, והתביעה עלינו לא תגדל מחמת כן? יש לאדם הצטדקות ברפיונו בעבודה, כי סוף כל סוף לא הראוהו בחוש אמיתת האמונה, ואילו הראוהו בחוש כדור המדבר, ודאי היה חי אחרת את חייו. הנה עתה הראונו בחוש, ונסתרה הצטדקותנו זו, ועתה אם נשאר במקומנו - כמה תגדל התביעה! אם רשעים חפשים מתעוררים להשתנות לטוב, כמה זה מחייב אותנו! אם כאלו החפצים להשאר בכפירתם וללכת במהלך רצונם - הוכרחו להכניע כפירתם מכה הגלוי שבנפלאות, אם לאחר גלוי כזה נשאר במקומנו, היתכן?*

ועיין עוד בחובת ההתבוננות הנ"ל - במדור "מדברי רבותינו" בפרק ד' הניסים במתנת ארץ ישראל.

*

יש לציין, שהגרי" לוינשטיין היה מלומד בניסים באופן פרטי (עיין בספרי תולדותיו), והגיל בנפלאות באופן כללי (כגון הניסים הגדולים שעבר בימי שנחא כידוע. עיין בספר "אור יחזקאל" חלק א' עמוד שנה" - "מגילת הנס", ובספר "זכרון יחזקאל", ועוד), ואחרי הכל לא היו בעיניו "נפלאות כ"כ גלויות כמו ניסי "מלחמת ששת הימים" שבארץ ישראל. שהוא "הגלוי שבנפלאות" כלשונו, וזהו משום שדווקא ע"י מתנת ארץ ישראל - ה' מוכיח את אהבתו הגדולה לישראל, וכנ"ל, ודווקא ע"י ההתבוננות בניסי מתנת אר"י, זכה הגרי" לוינשטיין להיות "מאמין בה", ועובד ה" בדרגא יותר רצויה, וכדבריו. ומזה אנו למדים שמי שלא מכיר בניסי מתנת ארץ ישראל, אפילו אם הוא מכיר בניסים אחרים - האמונה והעבודת ה' שלו מעורערת - לעומת מי שכן מכיר ומתבונן בזה.

וקל וחומר בימינו, ובפרט משנת תנש"א ואילך, שאנו רואים הנהגה שמימית חדשה שלא היתה כמוה, שבאופן עקבי כאשר נזרקים טילים לעבר ערי ישראל, (ובשנים האחרונות אלפי טילים), ע"י אויבי ישראל, הקב"ה כביכול טיפל בכל טיל בפני עצמו שלא יפגע בישוב ישראל. ודווקא כאשר נתבונן בהשגחה עליונה זו - נזכה להכרה הראויה אצלנו ב"דודי לי", שנכיר שהקב"ה הוא "דודי" - הוא "דודי נפשינו אבינו הרחמן", ומכאן זה נתחזק כראוי לנו ב"רויץ עבדך כמו איל ישתהוה אל מול הדרך".

וה"ר מלפני אבינו שבשמים שנכתב ונחתם בספרן של צדיקים גמורים לאלתר לחיים טובים ולשלום ולגאולה שלימה בהאי שתא, ונזכה לראות במהרה בקיום הנבואה (ירמיהו כג ה-ו) הנה ימים באים נאם ה' והקמתי לדוד צמח צדיק ומלך מלך והשכיל ועשה משפט בארץ. בימי חוש"ע יהודה וישראל ישכון לבטח: אמר כן יהי רצון.

בברכת התורה, העורך

כהנה וכהנה אפשר לראות רבות בשיחותיו כיצד הוא תובע להתחזק באמונה מענין א"י בכלל ומיישבתנו בה בימינו בפרט. (עיין או"י ח"ג, קמג-קמד; ח"ה, יד; ח"ו, כה; שם, ר"ס; ח"ז, שעב).

אמונת היחוד - שאין לו שום הכרח וכפייה

אולם יתירה מכך, מהתבוננות בכל הניסים שאירעו עמנו כאן בארץ, אנו רואים את אמונת היחוד עליה האריך הרמח"ל, וכפי שהאריך הגר"י לוינשטיין בשיחתו לאחר מלחמת ששת הימים, (השיחה הובאה בקיצור באור יחזקאל ח"ב, אלול ימים נוראים, עמוד רנו, ובהרחבה בספר "קובץ ענינים" - שהשמיע מרן המשגיח שליט"א בישיבת פוניבז', בימי אלול תשכ"ז - תשרי תשכ"ח) ונביא כאן את תורף הדברים:

הרמח"ל בספרו דעת תבונות האריך בענין אמונת היחוד, ולכאורה ענין היחוד פשוט הוא, שהבורא ית' הוא אחד ודאי ואין זולתו. אולם יש בדבר זה ענין יותר עמוק, וכפי שכותב הרמח"ל (סי' לו בהוצאת הגר"ח פרידלנדר) שישנם כמה מיני טעויות בענין אמונת היחוד, ולאחר שמונה הרמח"ל כמה טעויות הוא מביא את "הדעת הרביעית היא דעת גויי הארץ האומרים, חטא ישראל, אין ישועתה לו באלקים סלה, ח"ו, "כסף נמאס" קראו להם. כי הקב"ה בחר בהם ונתן להם הבחירה בידם להיות צדיקים או רשעים, והם הרשיעו לעשות, ומנעו ממנו יתברך, כביכול, שיוכל להטיב עוד להם, כענין (דברים לב, יח) "צור ילדך תשי", והוכרח לעזוב אותם ולהחליפם באומה אחרת ח"ו, מפני שאי אפשר להושיעם. ואורך הגלות מורה לכאורה על זה, ומפחיד הלכבות שאינם חזקים באמונה האמיתית.

ואמנם המאמין בייחוד ומבין עניינו, צריך שיאמין שהקב"ה הוא אחד יחיד ומיוחד, שאין לו מונע ומעכב כלל ועיקר בשום פנים ובשום צד, אלא הוא לבדו מושל בכל... ומעוצם יחוד שליטתו הוא שאין לו שום הכרח וכפייה כלל, וכל סדרי המשפט וכל החוקים אשר חקק - כולם תלויים ברצונו, ולא שהוא מוכרח בהם כלל. הנה כשרוצה - משעבד רצונו, כביכול, למעשי בני האדם, כענין ששנינו (אבות פ"ג, יט), "והכל לפי רוב המעשה"; וכשהוא רוצה - אינו חושש לכל המעשים, ומטיב בטובו למי שרוצה, וכמו שאמר למשה רבנו ע"ה (ברכות ז, א), "וחנותי את אשר אחון - אע"פ שאינו הגון".

זאת נחמתנו בענינו, כי לא על מעשינו יפקוד, ולא לזכותנו ימתין, או מחסרון מעשים יחליפנו ח"ו, אלא מפני השבועה אשר נשבע לאבותינו והברית אשר כרת. הנה אפילו אם לא יהיה זכות בישראל - כשיגיע עת מועד, יום נסתם בלבנו, הנה על כל פנים יושיענו ודאי, כי אדון כל הוא, ויכול לעשות כן כשהוא רוצה". עכ"ד הרמח"ל.

וממילא כאשר אנו זוכים לניסים אע"פ שאיננו ראוים להם, בזה אנו רואים את אמונת היחוד, שהקב"ה לא עזב את ישראל, ואע"פ שישראל מצד מעשיהם אינם ראוים לכל זה, מ"מ הקב"ה אינו משועבד לשום חוק.

"הנה ראינו לפני זמן-מה שהשי"ת עשה עמנו נפלאות גדולות הראויות להיעשות לצדיקים, ואיך נעשו בדורנו, כשאפילו תשובה לא עשו לפני כן, ואעפ"כ עשה השי"ת נפלאות כאלה שהיה בכוחם להפוך כולם לצדיקים, ואיך נעשים נפלאות כאלה בדורנו. אלא זהו ענין היחוד שאינו מוכרח אפילו ממעשי האדם, ויכול להושיע גם הרשעים כשרצונו ית' לעשות כן. ומכאן חזקה השי"ת מוכרח להשתעבד למעשי האדם. וכך היה ביציאת מצרים שהיו במ"ט שערי טומאה והיה צורך לחפש עבורם זכויות להנצל ואעפ"כ נושעו".

בוודאי כל זה אינו סותר לאמונה בשכר ועונש, משום שיש לו להקב"ה דרכים רבות לגבות את חובו, ואי"ז סותר לחיוב להתבונן "על חומר העבודה אשר חייב בה האדם ועומק הדין עליה", שהיא הדרך לעלות בסולם עבודת ה', כמ"ש הרמח"ל (מס"י פ"ד), אלא אדרבה, כפי שאנו רואים בדברי הגרי" לוינשטיין זצ"ל הידוע בגודל אמונתו בה' ובגודל יראת ה' שבו, ההתבוננות בזה רק מביאה לחיזוק האמונה ביחוד ה', ודווקא מכל הניסים הללו בהם אנו רואים את אמונתנו בה; עלינו להתחזק בתורה ועבודת ה'.

נבואות ה' לאחרית הימים

בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יכנס

וכע"ז הובא על הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל (האיש על החומה ח"ב עמ' 137): מורנו היה שמח מאד לראות בבנינה של ירושלים... כאשר עבר על פני העיר החדשה צהלו פניו, ומפיו היו נפלטים המלים: "בונה ירושלים ה'", ובכל היה רואה בנין ירושלים והכנה אל הגאולה".

בכלל ירושלים הוא כל א"י, ועל כל בנין א"י נאמר בונה ירושלים ה'; וכמו שאמרו חז"ל (זוה"ק וירא, קיד, א - ב): "שכל א"י בכלל ירושלים היא", וכן כתב רמ"ד וואלי (יחזקאל לז, א) "שהרי בתחלה יהיה קיבוץ גלויות ובנין הערים... כידוע מדברי רז"ל על פסוק "בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יכנס"...

וכך הוא כותב הגר"י לוינשטיין זצ"ל במכתבו: "תדעו בני היקרים כי יתכן כמעט לאמר על ארצנו הק' כי משכנה והילוכה לא כמנהג הבנתנו בדרכי הטבע, "בונה ירושלים ד' וכי". (או"י ח"א מכתב ריז).

"בידי רק להודיע לכם כי כל ארצנו בונה ה'; ובין יום ולילה נולד בנינים חדשים ב"ה ממש, מכפרים נולד עיירות גדולות, בונה ירושלים ד' נדחי ישראל יכנס". (מכתב שא).

[וראה בשו"ת אגרות משה (או"י ח"ה סי' לז) להגאון ר' משה פיינשטיין זצ"ל "שמקווים אנחנו שמלך המשיח יבוא בקרוב כשהיו כל ערי ישראל על מכונם".]

כתב המשגיח הגה"צ ר' יחזקאל לוינשטיין (אור יחזקאל ח"א מכתב רב) "הלא ידוע דברי הרמב"ן בפ' בא ז"ל כי אין לאדם חלק בתורת משה רע"ה עד שיאמין כי כל דברינו ומקרנו כולם נסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם וכו', וכאשר אני רואה כי ארצנו הק' מתרבה ומתרחב בכל יום ויום בבנינים חדשים אשר למעלה מכפי השערתינו, כמעט מי שאין רואה זה לא יאמין זה, ואני אומר ע"ז בונה ירושלים ד' נדחי ישראל יכנס, וזו שמחה גדולה לנו כי בטח ירחם ד' ית' עלינו בקרב ונזכה כולנו לראות ישועות ד' במהרה.

על דרך זה הוא אמר בשיחתו "והנה כאשר נתבונן נראה בעליל שימים אלו הם ימות המשיח... והנה עתה ארץ ישראל נבנית בצורה שלא נבנית מעולם, ויתכן שנבנית למען מטרה זו שתבוא הגאולה להיות ארץ ישראל מיושבת.

זכורני בעת הצהרת בלפור שהחפץ חיים ז"ל אמר שזו התעוררות לגאולה אך מאוד צריך לדאוג מי יחטוף את הארץ שלא יעשו הם לבעלים עליה, עאכ"ל עתה שרואים אנו בנין ארץ ישראל ודאי שזו הכנה לגאולה, ולכן מחובתינו להתחזק באמונה ויראה להקדים פני משיח מלכנו". (או"י ח"ג עמ' רעט).

בדבריו מבוואר שבנין ירושלים הוא הכנה לגאולה, והוא עפ"י חז"ל (ברכות מט, א): אימתי בונה ירושלים ה' - בזמן שנדחי ישראל יכנס. ופירש"י: בונה ירושלים - תשועת ישראל היא, דכתיב, בונה ירושלים ה' ואז נדחי ישראל יכנס.

מדברי רבותינו

המשגיח הגה"צ ר' יחזקאל לוינשטיין

מארצינו הק' אשר חביב עלי מה ישיבתי בא"י. כדאי לעיין בפ' שעברה - כי תצא - על פ' לא תסגיר עבד אל אדונו וכו', ברמב"ן (דברים כג, טז) ורבותינו אמרו (גיטין מה, א) אפילו בעבד כנעני של ישראל שברח מחוצה לארץ לארץ, שגם זה יעמוד לפני יושבי ארץ השם, וינצל מעבוד היושבים על אדמה טמאה ושאינן כל המצות נוהגות שם". (מכתב רנט).

פרק ב: זירוז לעליה לארץ ישראל

זירז וסייע ליהודים נוספים לעלות לארץ ישראל

במכתבים רבים הוא מעודד את שומעי לקחו לעלות לא"י, והוא מביע את שמחתו הגדולה על אלו שהחליטו לעלות, ונביא כאן מקצתם: מברך אני לכל ידידי שיזכו להיות בארצינו הק' לא בארצות האומות רחמ"ל. (מכתב נג).

...מברך אני אתכם לזכות להיות בארצנו הק', וטוב לאדם שיהי תמיד רצונו ותאוותו ע"ד ארצנו הק' ולהרגיש את עצמו כי הוא בחו"ל רק בגדר גר אנוכי בארץ... ואני נותן תודה לה"ת על אשר זכיתי להיות בירושלים הק'. (מכתב ט).

אני ממלא את בקשתו ושולח לו את הסמיכה לקיים רצונו של אדם זה כבודו. אבל לו ידעתי שזה יוכל לגרום במשהו שיחליט להשאר בארה"ב לא הייתי עושה זה, כי אין ברצוני שיהיה לי יד בזה. (מכתב סג).

כמדומני בטח כי אם הייתי שואל את "החזון איש" את שאלתו ע"ד ביאתו לארצינו הק' בטח הי' תשובתו בלי שום עוד דברים רק מצד מצות ארץ צריך לבוא. (מכתב פז).

כדאי לבא לארץ ישראל - ואפילו אם זה רק לזמן קצר הנה קבלתי פרישת שלום ע"י הרב דפאנעוועז שליט"א (זצ"ל), ומסר לי כי בדעתך לבוא אל ארצנו הק' בימות הקיץ, כדאי ביאתך לארצנו הק' אף לזמן קצר, כי גם רק לראות היה למתנה למשה רבע"ה... מה נורא הוא הרוח של ארץ הטמאה". (מכתב שכו).

מה נואלו האנשים החושבים שיזכו לארץ ישראל בלי חיזוק ועמל ג' מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל וכולם לא נתנו אלא ע"י יסורין "תורה א"י והעולם הבא" (ברכות ה, א)... ומה נואלו האנשים אשר הם חושבים כי בלי חיזוק ועמל ח"ו הם ישיגו כל המתנות הטובות האלו. (מכתב עו).

הנה ראיתי בס' דעת תבונות (ד' כ"ו ע"ב) - שלכל עילוי שרוצה הקב"ה לתת לאדם או לעולם, הנה כל זמן הזדמן הטוב אינו מזדמן ובא, אלא מתוך עומק עצה נסתרת, יקרה לו קודם צער, והרי זה כענין שאמרו ז"ל שלש מתנות נתנו לישראל וכולם לא נתנו אלא ע"י יסורין, וזו שמחה גדולה לאדם כי אם הוא רואה כי הענין הי' לו מזה איזה רחמ"ל, בטח יהי' לו מזה טובה ושמחה רבה כה"ד. (ח"א מכתב פה; וכע"ז מכתב קלח).

המשיכה להישאר בחו"ל - משום מים גנובים ימתקו זהו טבעו וכוחותיו לחפש ולרצות את הרע, כענין שנאמר (משלי ה) כי נפת תטפנה שפתי זרה וחלק משמן חכה, ומים גנובים, "דוקא גנובים" ימתקו... ועלה על דעתי לחשוב, אולי זוהי הסבה מדוע כה מתוק להם ארצות הברית אף לאלו שאין להם חמדת והנאת עוה"ז כל כך, כ"ש שאין להם שם טעמים רוחניים ואינם שבעים רצון משיבתם שמה, ובכ"ז קשה להם להפרד ממנה וחושבים את זה לנסיון גדול לעזוב את הארץ הטמאה הזו. (מכתב צח).

יש עוד יחידים אשר בידם לבוא לארצינו הק' ואז בעז"ה ימצאו הרבה הרוחה למצבם... ואין זאת רק מעשה יצר או עונש ח"ו אשר אינם זוכים להיות בארצינו הק' שיהי' חלקם בחכמה וביראה... (מכתב קב).

פרק א: האהבה והתשוקה לארץ ישראל

חובת ההתקשרות לארץ ישראל

וטוב לאדם שיהיה תמיד רצונו ותאוותו ע"ד ארצנו הק'. (מכתב נט; וע"ע מכתב רכז).

אין לבעלי העבירה התחברות וקשר עם ארץ ישראל, וכפי שחובתנו להתחבר עם הקב"ה כן מצווים להתקשר עם ארץ ישראל, ובשעה שאינו מתחבר ומתקשר עם ארץ ישראל סופו שהארץ תקיאתו. (או"י ח"ו עמ' פג).

גודל שאיפתו ושמחתו בישיבת הארץ, וצערנו שלא עלה יותר מוקדם במכתבים רבים הוא מביע שוב ושוב את שמחתו על שזכה להיות בארץ ישראל, ואף שתיים עשרה שנים לאחר שעלה לארץ (שנת תשכ"א) הוא עדיין כותב "נותן אני תודה לה"ת כי זכיתי להיות בארצנו הקדושה" (מכתב שנט). להלן נביא מקצת ממכתביו בענין זה:

מי יוכל לשער גודל הזכות להיות מנוחלי ישיבה בתורה ומוסר בארצנו הקדושה והחביבה בעיני ה' ית', ומה מאד היה מיקר הסבא מקעלעם זצ"ל את אחד מתלמידיו שהיה ממיסדי ישיבה עם תורה ומוסר בא"י... (מכתב לג).

עומד אני בתקוה תמידית ובציפיית עינים לזכות ולהיות בארצנו הק'. (מכתב מט).

רב ברכה ושליו לכב' הרב המחבר ס' חזון איש שליט"א. ... תקותי לבוא בשאלות לפני מע"כ על דבר האפשרות לזכות לעלות לארצינו הק', כי רצוני ותקותי הוא רק לבנות בנין הישיבה באה"ק.

ובקשתי שטוחה לפני מע"כ כי יזכור אותי בתפילותיו שלא יגרע זכותי מלזכות לשוב ולהשיב למקום אשר היא חמדת כל ישראל וחמדתו. (מכתב תמח).

לפעמים אני חושב אם הייתי יודע מקודם את העתיד הנ"ל הייתי משתדל בעת אשר היינו בשנכיי ביותר למנוע את נסיעתי לארה"ב, וכמובן כי אז גם בטח הייתי מוצא איזה רבים אשר היו נמשכים עמי לנסיעתי לארצנו הק', מי יוכל לשער את גודל הדבר אם היו רבים מחניכי ישיבתנו פה.

לפעמים נושא אני בעול עם אלו אשר נמצאים בארה"ב כי מי יוכל לילך נגד הרוח אשר שולט ושורר בארץ הטמאה הזאת, כבר דיברנו הרבה על דבר זה, אך כאשר באתי לארצנו הק' מרגיש אני יותר הקרירות והגלות רחמ"ל אשר אלו אשר הם בארץ הזו (אמריקה) כמה הם צריכים לעשות שמירות על שמירות שלא יקבלו השקר אשר הם רואים תמיד לעיניהם לדבר קל, ואולי גם לדבר אמת יתכן ח"ו. (מכתב סא).

הנה יש הרבה כעת תיירים עולים מארצות שונות דורשי ארצנו הק', והם מקיימים רק את הענין לשכנו תדרשו וכו', ואנחנו זכינו ב"ה להיות מיושבי הארץ כענין שנאמר וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ. (מכתב קיט).

מסרב לצאת מא"י אפי' לשמחת נישאי נכדתו הראשונה

ע"ד למלאת בקשתו ובקשת כל ידידי אשר גם רצוני צריך להיות כן לקחת חלק בשמחתנו האמיתית כי זכינו לקבל בעד נכדתי הראשונה היקרה אשר נודעה לתהלה ולשבח אדם אשר גם הוא לשם ולשבח... אך כבוד חתני היקר כמדומני כי קשה הענין מאד עלי מכמה סיבות שונות... בפרט נסיעה

¹ מלוקט מתוך הספרים "אור יחזקאל" [ח"א - מכתבים. ח"ב - אלול ימים נוראים. ח"ג - אמונה. ח"ד - מידות. ח"ה - תורה ודעת. ח"ו - יראה ומוסר. ח"ז - דרכי העבודה]. ומתוך שני החוברות שיצאו בתקופת מלחמת ששת הימים. א. "קובץ ענינים" - שהשמיע מרן המשגיח שליט"א בישיבת פוניבז' בעת הצרה, המלחמה והישועה, אייר סיון תשכ"ז. ב. "קובץ ענינים" - שהשמיע מרן המשגיח שליט"א בישיבת פוניבז', בימי אלול תשכ"ז - תשרי תשכ"ח.

מדברי רבותינו

חובת ההתבוננות בניסים ולהתחזק בישועת ה'

האל"ף בעת כזו הוא להכיר שזה מעשה ה', לא מקרה. (קובץ ענינים אייר סיוון עמ' ז)

השמחה באה לבית ישראל, מספרים שבירושלים רקדו ברחובות כשנודעה הישועה הגדולה, אנשים החלו להתעורר לאמונה ע"י הפלאים שנתעוררו... רצים לחנויות לקנות ספרי תהלים עבור החיילים לפי בקשתם, אנשים התעוררו לחזור לקיום מצוות. ניסים ונפלאות בפי הכל... נראה שהניסים והנפלאות שאירעו עמנו, ניתנו לנו לאות להתחזק בישועת ה', לצפות ולהתכונן לגאולה השלמה שתבא במהרה בימינו. (שם עמ' יח).

השמחה מפעמת בלב ישראל. ב"ה זכינו למפלת שונאי ישראל, לנצחם ולהכניעם. (שם עמ' כא).

אשר ראו עינינו לאחרונה יכול לשמש הקדמה חזקה לקבלת התורה, בחוש ראינו שכר ועונש, ראינו בחוש נסים גלויים, קרבת ה' אלינו... ראינו בחוש שהש"ת שומר ישראל, כפי שמספרים אנשי המלחמה. (שם עמ' כו).

עברנו מלחמה כזו, נסים גלויים, כל לוחם וספורו, שמעתי שישנם כאלה שנהיו שומרי מצוות, ונשאלת השאלה למה אצלי ואצלנו לא חל שינוי. (שם עמ' לב).

אחרי אשר הראונו כל זאת בעינינו בדורנו, וכל העולם משתומם למראה

הנפלאות, גוים מתחילים לדבר על ישועת ה', מספרים שחיילים מצריים ששבו חיל יהודי - תוך כדי הליכתם עמו למקומם, התישבו בדעתם, ואמרו לו שהם משחררים אותו ויכול לחזור למקומו. "אחר שראינו שה' נלחם לכם - אמרו הם - אתה יכול לחזור למקומך", ומאחר שסירב שיעזבוהו לנפשו באמצע המדבר, ליווהו עד מקום ישוב ושחררוהו. מה גדלה התגלות ה' בזה עד ש[ה]מצרים [ה]נלחמים - נמצא מהם מי שהכיר זאת. (שם עמוד לו).

...ולמה לא נלמד לעצמנו מדור המדבר... והתביעה

עליהם יתכן ושייכת גם עלינו, "עד אנה ינאצני העם הזה ועד אנה לא יאמינו בי בכל האותות אשר עשיתי בקרבן". הם ראו מה שראו ואנו כבר ראינו יותר מהם, כל העבר שלנו מאז ועד היום. ואחרי כל זאת אשר הראנו ה' בשבועות האחרונים, ולא נשתנה? ונשאר במקומו? האם לא יתבעו אותנו "עד אנה לא יאמינו בי בכל האותות אשר עשיתי בקרבן". (שם עמוד לז).

הש"ת עשה עמנו נפלאות עד שאין הפה יכול לדבר, ואין לשער מה שנעשה עמנו, עם הכלל ועם היחידים. הרוצה להתחזק שהש"ת מכירו ויודעו בפרטות ומשיגה עליו ביחידות, יכול להראות לעצמו ניסי ה' ונפלאותיו עם יחידים מהלוחמים. נפלאות נעשו להצלח יחיד.

...אין לכך עיצה אלא "ויתבוננו חסדי ה'", להתבונן במאורעות, להשיבם אל הלב ולהפכם להכרה יציבה נטועה בעמקי הלב, שחרית וערבית צריך לקבוע להתבונן בכך, ואל תתמה שהרי אפילו יציאת מצרים נצטוינו להזכיר שחרית וערבית כדי לנטעו בקרבנו, כל שכן מאורע חדש שעבר עלינו, וכך אפשר לזכות להכרה אמיתית, וכבר ראינו אצל רחב מה גדול ערך הכרה אמיתית. (עמ' לז - לח).

(א.ה. עיין דברים הללו, באור יחזקאל, ח"ה, תורה ודעת, עמוד רל"ח. - ושם ח"ו, עמוד רי"ח. - ושם ח"ז, עמוד קל"ג).

חובת ההתבוננות על הטבת א"י בשעת ברכת המזון

והרי כל הברכות שאנו אומרים יסודם מכה הכרת הטוב.. וכן ברכת המזון.. ברכה שניה הודאה מכה הכרת הטוב על הטבת א"י.. ואנו אומרים ומברכים ואיננו חושבים על כל זה, ורק מכוונים משום פרומקייט וכדומה, ואיננו חושבים כלל על יסודות הכרת הטוב המונח בזה, והסיבה לכך ג"כ משום שהורגלנו בקבלת הטוב ואיננו חושבים על הכרת הטוב, וע"כ התעוררתי שהרי בין כך אנו מקיימים את הברכות, וא"כ מחובתנו לברך מדין הכרת הטוב". (או"י ח"ד עמ' שכז).

זכות החזקת תורה בארץ ישראל קודם להחזקת תורה במקו"א

ואני פונה לעזרת כל אלה אשר רצונם ואפשרותם לתת יד לדבר מצוה של החזקת התורה ומצות ישוב א"י גם יחד. (מכתב קעו).

מה שנוגע להחזקת התורה, הנה כמובן ארצינו הק' מוקדמת. (מכתב רפב).

פרק ג: הטא המרגלים

הנגיעה מונעת את הרצון להיכנס לא"י

ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד עצום מאד וכו'... חזינו מהכא כוחה של נגיעה שיתכן ומחשבה קלה של פחד מגבורי ארץ כנען מונעת מאתם את הרצון להכנס לא"י, וכל דבריהם אודות ארץ מקנה אינם באמת הסיבה הזוהרת אותם לכך, אלא הנגיעה היא המטרדה אותם, ורק כשאמרו בני גד ובני ראובן שישאירו רק את טפם ומקניהם מעבר לירדן והם בעצמם יצאו למלחמה עד תומה והתבטלה הנגיעה מעיקרה, אזי קיבל משה רע"ה את דבריהם. (או"י ח"ד עמ' רכב. ועל דרך זה במכתב עו).

מי שאינו מאמין בטובת א"י הקב"ה משאירו ביד טעותו

כל החטאים אינם חמורים כל כך כמו חסרון אמונה, ולכן בשאר חטאים וסכלות לא יעזבוהו הקב"ה בידי סכלותו, ורק כאשר חסר באמונה אזי הקב"ה עוזבו ולא עוזרו. ובאמת הוא מה שחזינו בחטא המרגלים, כיון שביקשו נשלחה לנו מרגלים ויתורו את ארץ כנען והיתה פה נקודה בחסרון אמונה, אמר להם הקב"ה "אני אמרתי לכם שהיא טובה, חייכם שאני נותן להם מקום לטעות", כי בשעה שחסרון אמונה מצוי אזי משאירו הקב"ה ביד טעותו. (ח"ז עמ' סט).

אין גבול לרשעות בעל המדות - שרוצה להשאיר את עם ישראל מחוץ לא"י

וכפי אשר נתבאר אין גבול לרשעות בעל המדות, ומשו"ה מצינו במרגלים (זוהר מובא במס"י פ"א) שהיה כדאי להם להשאיר את כל כלל ישראל במדבר ולא להעלותם לארץ ישראל מפני שמא יגרע מכבודם בא"י, אע"פ שלכל הכלל ודאי עדיף להיות בא"י, מ"מ כח מדתם אינו מתחשב בהנעשה להכלל אלא שואף רק להשקיט את מדותיו, וכל מעשיו מכוונים רק בגלל המדה (ח"ז עמ' קצב. וע"ע ח"ד עמ' לד; שם עמ' רעב).

פרק ד: הניסים במתנת בארץ ישראל

אין הסבר עפ"י דרך הטבע

יום א' לסדר ויגש, ז' חנוכה תש"ח: מה מאד נגלה הוא לראות כי הנהגת ה' עם עם ישראל לא ע"פ דרך הטבע רק הכל למעלה מהטבע... מי הוא אשר היה בידו לאמר כי יתכן להשיג בעת כזו הסכמה מכל מלכות העולם - מלכות ישראל.. (מכתב מב. נכתב לאחר החלטת האו"ם על חלוקת א"י בט"ז כסליו תש"ח).

כי ההתעוררות אשר הי' (הסכמת האו"ם) לא כאשר חשבו השוטים הע"ה (העמי הארצות) - כי היה הסיבה מצד אהבת האומות, ומצד המפלאגע הציונית, רק התעוררות העליזונה... (מכתב מג).

מפני דוחק העת קצרתי בכתבתי מלהודיע לידידי את אשר על לבי, את אשר שמעתי בבואי לפה מהחסדים הגדולים אשר עשה הש"ת עם עמו ועם ארצנו הק', כי לא הי' שום מקום בטבע שיהי נשאר המקום בידינו רחמ"ל, רק רחמי שמים נתן לנו שארית ופליטה, וזה נותן לנו תקוה ובטחון על העתיד. (מכתב נה, וע"ע מכתב נד. נכתב לאחר מלחמת השחרור).

ע"ד ההתעוררות הגדולה אשר היה במדינתכם וביותר בשיבתכם ע"ד הניסים הגלויים אשר הראה לנו [במלחמת ששת הימים שבחודש שקדם לו]. כי כמדומני כי אין לכם לשער, כפי אשר מוסרים לנו מקום הניסים אשר היה נגלה ונראה לעיני כל, אף להפוקרים ח"ו כולם צועקים ניסים ניסים, אך כנראה כי כל זה הוא עוד מהלשון שבלקוט על ישעיה לה, יששום מדבר וציה מה הקב"ה עושה נגלה עליהם "קימעא" "קימעא". יתן ד' שנהי אבחנו וכל בית ישראל מהזוכים "המה יראו כבוד ה'". (מכתב תלז).

מעניני הפרשה

יוה"כ וסוכות – כפרת חטא העגל וחזרת ענני כבוד

הנושא המרכזי בימים אלו הוא המעלה שהקב"ה נתן לעמו ישראל – **אמר ר"ע אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרים ומי מטהר אתכם, אביכם שבשמים.**

יום הכיפורים הוא הסיבה לחג הסוכות, וכפי שמבאר הגר"א. הטעם למצוות הסוכות מבואר בגמ' (סוכה יא, ב) "כי בסוכות הושבתי את בני ישראל, ענני כבוד היו" והקשה בטור (או"ח תרכה) שא"כ היה צריך להיות סוכות בניסן, שאז זכו לענני כבוד בצאתם ממצרים. ומבאר הגר"א (שיר השירים א, ד) שבאמת זמנם של הענני כבוד היה לאחר יום הכיפורים "לפי שכשעשו את העגל נסתלקו העננים, ואז לא חזרו עד שהתחילו לעשות המשכן, ומשה ירד ביוה"כ, ובמחרת יו"כ ויקהל משה, וציוה על מלאכת המשכן, וזה היה ב"א תשרי... ובט"ו התחילו לעשות, ואז חזרו ענני כבוד, ולכך אנו עושין סוכות בט"ו תשרי".

הגר"א בפרשת כי תשא מרחיב בענין זה, ומוסיף שלאחר שנתרצה הקב"ה על חטא העגל ניתוספה חיבה יתירה לעם ישראל, והגיעו ענני כבוד (שענינם השראת השכינה בישראל) בדרגה יותר גבוהה ממה שהיה קודם לכן.

ולבאר הדברים נקדים את מהלך הדברים: ארבעה שלבים היו בהנהגת הקב"ה עם ישראל. **א. כאשר יצאו ממצרים עד שהגיעו ליס,** היה עמוד ענן הולך לפניו, אמנם זה לא היה בגלוי לעיני כל ישראל אלא לפני הנביאים שבהם. **ב. אחרי שעברו את הים** שלח הקב"ה מלאך וכמו שנאמר בפרשת משפטים (כג, כ) "הנה אנכי שלח מלאך לפניך לשמרך בדרך ולהביאך... אל תמר בו כי לא ישא לפשעכם **כי שמי בקרבנו**". ומבאר הגר"א שזה עדיין נקרא שהקב"ה הולך עם ישראל משום ששם ה' בקרבנו, אלא שאי"ז בדרגה גבוהה כ"כ כמו עמוד הענן. [וברש"י בפרשת משפטים ביאר שהמלאך האמור שם הוא רק לאחר חטא העגל, שאז נענשו שהקב"ה לא ילך אתם, אמנם הגר"א מבאר שהמלאך של פרשת משפטים אינו בגלל החטא, והוא היה כבר מזמן שהגיעו ליס, ובאמת זה עדיין נקרא שהקב"ה הולך אתם, משום ששמו בקרבנו כנ"ל. ולכאן זה מחלוקת במדורי חז"ל, ודברי הגר"א נסמכים על הגמ' בב"ק צב, ב עיי"ש].

ג. לאחר חטא העגל אמר הקב"ה (שמות לג, ב) "ושלחתי לפניך מלאך... **כי לא אעלה בקרבך**", דהיינו שמעתה יהיה זה מלאך סתם, ולא יהיה את שם הקב"ה בקרבנו. ועל כך התפלל משה "אם נא מצאתי חן בעיניך הודעני נא את דרכך", דהיינו שיחזור המלאך של פרשת משפטים, ונענה לו הקב"ה כמבואר שם. אמנם לאחר מכן, לאחר שהראה הקב"ה למשה רבינו י"ג מדות של רחמים, ביקש משה רבינו "אם נא מצאתי חן בעיניך ילך נא ה' בקרבנו", וביאר הגר"א שכאן כבר ביקש משה רבינו שגם לא ילך המלאך של פרשת משפטים, אלא שהקב"ה בעצמו ילך עם ישראל.

ד. כאן הגיע הדרגה הגבוהה ביותר של השראת השכינה שאמר לו הקב"ה למשה "הנה אנוכי כורת ברית נגד כל עמך אעשה נפלאות אשר לא נבראו בכל הארץ ובכל הגוים" וביאר הגר"א (אדרת אליהו שם) "והוא קיום ההבטחה אשר לא תופר, כי בכל הדברים החטא מונע, מה שאין כן בקיום הברית. וזה שכתוב "נגד כל עמך אעשה נפלאות אשר לא נבראו בכל הארץ", והוא שריית הענן על המשכן, והכבוד שורה עליהם לעין כל, והולך לפניו לעין כל, כמו שנאמר "אשר עין בעין נראה אתה וגו' וענן כו" (במדבר יד, יד), עד שתמהו כל האומות עליהם ואמרו "מי זאת עולה מן המדבר כתמרות עשן כו" (שה"ש ג, ו), וכמו שנאמר (בסוף פקודי) "וכבוד ה' מלא כו' כי ענן ה' על המשכן כו", ואף **שהלך הענן לפניו ביציאתם ממצרים, לא היה אלא לשעתו עד הים, וגם לא היה לעיני כל ישראל, רק לפני הנביאים שבהם, מה שאין כן כאן...**

וזהו הפלא הגדול, וכמו שאמרו האומות עליהם "אין אלו אלא אלהים" (שהש"ר ג, ה), וכמו שאמר משה "ונפלינו אני ועמך מכל העם כו" (לג, טז) "ונפלינו לשון פלא. וכן השיב לו ית"ש "נגד כל עמך אעשה נפלאות כו", **כמו שנאמר "לעיני כל בית ישראל אשר לא נבראו בכל כו", וזהו "ונפלינו"**.

.. וזה הגדולה והטובה אשר אין אחריה ולא היתה כזאת, שנאמר "אשר עין בעין כו", ועל זה אנחנו מצפים "כי עין בעין יראו וכו" (ישעיה נב, ח). "עכ"ד הגר"א.

סוכות וארץ ישראל – "ונפלינו אני ועמך"

וממילא הסוכות שאנו עושים זכר לענני הכבוד, שהם נקראים "צילא דמהינותא", הם ג"כ בבחינת ענני הכבוד שעליהם נאמר "ונפלינו אני ועמך"; "נגד כל עמך אעשה נפלאות אשר לא נבראו בכל הארץ ובכל הגוים". לקירבה הגדולה הזו אנו זוכים לאחר כפרת יו"כ.

כמו ענני הכבוד של סוכות, כך הוא ג"כ השראת השכינה שבא"י וכמבואר בדברי חז"ל (זוה"ק אמור קד, א) שכשם שהיושב בסוכה, נמצא ב"צילא דמהינותא", כך הוא ג"כ לענין היושב בא"י, ומבואר שם שא"י וסוכה הם ענין אחד, וכמו שנאמר (תהלים עו, ג) "ויהי בשלם סוכו ומעונתו בציון". [ועיין בספר "הרוקח" (הלכות סוכות סימן ר"ט) – והובא ב"אליה רבה" או"ח תרכה]: שהסוכות הם זכר למה שהקב"ה עזרנו בכיבוש הארץ. עיי"ש].

דבר העורך

ישנו דבר מופלא שאנו רואים בתורה, שיום הדין של ראש השנה אינו מוזכר בפירוש בתורה, והוא מרומז בתורה בפרשה שאינה מדברת על יום ראש השנה, אלא בפרשה שמדברת על מעלותיה של ארץ ישראל "ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה תמיד עיני ה' אלהיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה". ופירשו חז"ל (ר"ה ה, א): "באחד בתשרי ר"ה לדין דכתיב מרשית וגו' עד אחרית וגו', מראשית השנה נדון מה יהא בסופה". והדבר צ"ב מדוע ענין זה נרמז דווקא בפרשה זו.

עומד על כך הגאון ר' יחזקאל סרנא זצ"ל (דליות יחזקאל חלק ג, עמ' קכא) וביאר את הדברים באריכות ונביא כאן את תורף הדברים בתוספת נופך.

חז"ל (זוה"ק תצוה קפד, א) שואלים מהו הטעם שהקב"ה דן את העולם ביום ראש השנה [שהרי ראש השנה הוא יום טוב ולא היה ראוי להיות זמן של דין]. ומבארים חז"ל שכל ענין הדין מתעורר מכך שהקב"ה רוצה להשפיע את כל הברכות בחודש השביעי, שהוא הזמן הכי קדוש בשנה, וכמו שתמיד השביעי הוא הזמן הקדוש, וכל הברכות, האורות והשפע הטוב שיש בעולם, הכל מגיע מזמן זה, ובכדי שלא יגיעו כל ההשפעות הטובות למי שאינו ראוי לזה, מתעורר הדין. (ואח"כ נתן הקב"ה עצה לישראל שיוכר בדין ע"י תקיעת השופר).

וא"כ נמצא שעיקר ענינו של ראש השנה, הוא רצונו של הקב"ה להשפיע את כל ההשפעות הטובות לעם ישראל, ומשום כך אנו רואים בעזרא כמה הקפידו על מצוות השמחה בראש השנה "לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו כי קדוש היום לאדנינו ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעוכם", וכמו שביארו חז"ל בירושלמי (ר"ה פרק א הלכה ג). "אבל ישראל לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ומגלחין זקנם ואוכלין ושותין ושמחים יודעין שהקב"ה עושה להן ניסים".

זוהי הסיבה שעיקר הדין של ראש השנה תלוי בארץ ישראל, מכיון שעיקר הדין הוא כמה אפשר להשפיע לכל אחד, ועיקר השפע מגיע דרך ארץ ישראל וכלשונו של ר' יחזקאל סרנא זצ"ל "למדנו מתורתו של הרמב"ן ז"ל, בכמה מקומות בפירושו על התורה, ובעיקר בפ' אחרי מות, שכל הדברים עיקרם באר"י דוקא. וגם התורה עיקר קיומה היא בארץ ישראל, ואף המצוות שאינן תלויות בארץ, בשאר ארצות הן בבחינת הציבור ל"צ ציונים, ולמד זה מהסיפרי יעו"ש. ולכן כל המערכה הרחבה והעמוקה הלא עיקר גילוייה הוא בארץ, ולפיכך כתבה התורה גם את הדין שהוא החותם את כל המערכה – בארץ ישראל דוקא, כי היא הארץ אשר ה' דורש אותה ותמיד עיני ה' אלהינו בה".

וענין זה שכל ההשפעות מגיעות מארץ ישראל מבואר בדברי חז"ל בכמה מקומות, ואחד מהם בזוהר תרומה (ח"ב דף קנז עמוד א): פתח ר' יוסי ואמר (דברים ח) ואכלת ושבעת וברכת את יי' אלהיך על הארץ הטובה אשר נתן לך... ארעא קדישא אמצעייתא דעלמא, ובאמצעייתא דארעא קדישא איהו ירושלם, אמצעייתא

וממילא אותה דרגה שמצאנו בסוכה – "ונפלינו אני ועמך", ישנה ג"כ בא", וכמו שמבאר ר' יחזקאל סרנא זצ"ל, ונביא את דבריו:

"שאל ר' יהודה הלוי ז"ל (אבן עזרא שמות כ, ב): למה פתח הקב"ה באנכי וגו' אשר הוצאתיך מארץ מצרים, ולא באשר בראתי את העולם..."

אמנם הרא"ש ז"ל באורחות חיים כתב: "מי שאינו מאמין באשר הוצאתיך מארץ מצרים אף באנכי ה' אלהיך אינו מאמין, ואין זה יחוד שלם, כי זו היא סגולת ישראל על כל העמים, וזה יסוד כל התורה כולה..."

ויסוד הדבר נראה, שהוא מה שאמרו חז"ל בסיפרי (ואתחנן): שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד, ה' אלוהינו למה נאמר, והלא כבר נאמר ה' אחד, ומה ת"ל אלוהינו – עלינו הוחל שמו ביותר... עכ"ל. והרי שיש שם יחוד מיוחד שייחד הקב"ה שמו על ישראל מה שלא ייחד על שום נברא ואומה בעולם...

וזהו הפלי' בין ישראל לעמים, שעליה ביקש משה רבינו ונפלינו אני ועמך, והיא מעלת הסגולה שהבטיח הקב"ה לישראל בפרשה מיוחדת שקדמה למתן תורה "ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ", שאין הקב"ה אוהב אלא את ישראל, כאמור אהבת אותנו. כלומר "אותנו" ולא אחרים, ולא רק אותנו יותר מאחרים.

וזהו שכתב הרא"ש ז"ל על היחוד השלם שזוכים לו רק ע"י יצי"מ "כי זוהי סגולת ישראל על כל העמים", והיינו: כי רק ע"י ההכרה בסגולת ישראל על כל העמים באים לידי היחוד השלם. ולזה אפשר לבא רק ע"י יצי"מ בלבד, ולא ע"י שום ענין אחר בעולם, כי עיקרה של יצי"מ באה רק לגלות ולפרסם בפני כל באי עולם את ה"הפלה" הגדול הלזה, ששיא גילוי נשלם ע"י מתן תורה במאמר השי"ת והייתם לי סגולה מכל העמים.

ומתוך הפליה זו בין ישראל לעמים באה עוד הפלי' אחרת, והיא: בין א"י לשאר ארצות, והוא מה שכתב הרמב"ן ז"ל בפ' אחרי, וז"ל: השם הנכבד הוא אלהי האלהים ואדוני האדונים לכל העולם, אבל א"י אמצעות הישוב היא נחלת ה' מיוחדת לשמו, לא נתן עליה מן המלאכים קצין שוטר ומושל בהנחילו אותה לעמו המיוחד שמו זרע אוהביו, וזהו שאמר (שמות יט ה) והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ, וכתוב (ירמיה יא ד) והייתם לי לעם ואנכי אהיה לכם לאלהים, לא שתהיו אתם אל אלהים אחרים כלל...

ולפיכך אין יצי"מ רק רא"י ומופת בלבד, כי אם השפעת טובה של השראה רוחנית נעלה מה שלא זכו לה לפני, ומשום כך אז ישיר משה, אדון כל הנביאים, יחד עם כל ישראל את השירה הזאת, כי נכון כסאך מאז, וכמאמרם ז"ל מאז ישיר (עיין שמ"ר פ' כג, א) כי רק מאז, נתכונן כביכול כסא ה' ומלכותו בעולם ע"י ישראל וארץ ישראל.

ולפיכך תלוי הכל בעיקר הגדול הזה של יצי"מ ולא בבריאת העולם, וכשפתח הקב"ה במתן תורה, אמר "אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים", ולא אשר בראתי את העולם, כי הבחינה של אלהיך – עליך נתיחד ביותר, יסודה היא ביצי"מ ומתן תורה וירושת הארץ, ולא בבריאת העולם". (דליות יחזקאל ח"א, קנח – קס).

דירושלם איהו בית קדש הקדשים וכל טיבו וכל מזונו דכל ישובא תמן נחית מלעילא, ולית לך אתר בכל ישובא דלא אתון מתמן". ובתנחומא פרשת לך לך סימן טו: הברכה מציון... הטל מבורך מציון... עזר מציון... ישועה מציון וכו'. (ועי' מנורת המאור פרק ב - תפילת קריאת שמע)

וכך כותב הגר"א בשיר השירים (א, ג פ"ב): "כי עבדי המלך נוטלים אספמיה שלהם מיד לחם חוקם, מה שאין כן אנו בני המלך, נותן המלך סכום עצום ליד המלכה והיא נותנת טרף לביתה, וא"כ אף שהעבדים מקבלים מיד המלך מ"מ הסברא נותנת שהבנים מקבלים יותר מובחר מהעבדים, כי משלחן גבוה קא זכו, ואמם נותנת המובחר לבנים בוודאי, כן הוא הנמשל בין האומות לישראל ולכן האומות אין צריכין למצוות כי יש להם בלאו הכי פרנסה בריחו, אבל בני ישראל שמקבלים מן הארץ, והארץ לית לה מגרמה כלום (- אין לה מעצמה כלום), רק כשזורעין לתוכה אז נותנת, ולכן אנו צריכין למצוות".

הרי אנו רואים בדברי הגר"א שישראל מקבלים את כל השפעתם מן הארץ, עד כדי כך שאומר הגר"א שעיקר המצוות הם בשביל לזרוע את הארץ, שע"ז נוכל לקבל ממנה את מה שצומח. ומשום כך גם כל ההשפעות הקדושות של החודש המקודש - החודש השביעי תלויים דווקא בארץ אשר ה' אלוהיך דורש אותה.

אין ספק שמי שזוכה להיות בארץ ישראל, והוא קרוב "לארצו ולשרשו" (כלשון הגר"א) זוכה לקבל ביתר שאת את ההשפעות הגדולות של החודש המקודש בשנה.

ויה"ר שזוכה ל"הס קטגור וקח סגור מקומו" ונזכה לקבל את כל ההשפעות הקדושות מהארץ הקדושה בלא כל משטין ומונע.

בברכת התורה, העורך

נבואות ה' לאחרית הימים

מדברי הגאון ר' יחזקאל סרנא זצ"ל

והיינו שכל כך מקושר שם ישראל בשמו של הקב"ה, כי קידוש שמו הגדול הוא רק על ידי הרמת קרן ישראל וגאולתם, כי הרי עם ה' אלה, ואם הם מארצו יצאו ונתפזרו בין הגוים אין לך חילול ה' גדול מזה.

ה"למען שמו" - מוכיח את אהבתו של הקב"ה לישראל אולם כשבא הדבר לידי כך שהקב"ה יתנהג עם ישראל במדה זו לקדש שמו המחולל על ידם בין הגוים, בושה וכלימה היא להם, וכמ"ש: לא למענכם אני עשה נאם ה' אלהים יודע לכם בושו והכלמו מדרכיכם בית ישראל... אכן בכל זאת, גם יסודה של מדה זו היא האהבה שאוהב הקב"ה את ישראל, כי זה גופא שכל קידוש שמו תלוי הוא במצבם של ישראל ולא בשום אומה אחרת בעולם, הוא מאהבת ה' אותנו ומבחירתו בנו ובריתו שכתת עמנו לעולם, ולכן יחד עם הבושה והכלימה מזכירת הדרכים הרעים ומעללים אשר לא טובים, מתגלה גם האהבה והחמלה עליהם על ידי שחומל על שם קדשו, ועל ידי זה מתקיים עד סוף כל הדורות וגם הדור האחרון, אפילו אם הוא כולו חייב: ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה. לא רק שהוא מביא גואל להם אלא שהוא: באהבה, על ידי אהבת האבות אהבת עולם לבני בניהם עד עולם.

סוף הגאולה מתוך אהבה גמורה מישראל להקב"ה ומהקב"ה לישראל ויחד עם הבושה והכלימה, ונקטתם בפניכם - באה ההכרה במדת גמילות חסדו של הקב"ה, וכמו שפירש"י ז"ל: ונקטתם בפניכם. תמקו בעצמיכם בבשתכם על הגמול הרע אשר גמלתם לפני ואני גומל לכם טובה. ובסופו של דבר יוצאת מזה אהבה רבה מישראל להקב"ה, ובאים לידי תשובה שלמה, תשובה מאהבה, ומאהבת ישראל להקב"ה, מתחדשת כימי קדם אהבת הקב"ה לישראל, עד שסוף הגאולה כבר היא מתוך אהבה גמורה מישראל להקב"ה והקב"ה לישראל, וישראל מתעטרין בשבחו של מקום: ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה". (דליות יחזקאל, ח"ג - עמוד רצה).

ומביא גואל - למען שמו באהבה

"יש מדה מיוחדת לזכות לגאולה, והיא מה שאנו אומרים בברכת שבחו של מקום: ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה..."

ובגאולה האחרונה נאמר ביחזקאל (לו): (טז) ויהי דבר ה' אלי לאמר: (יז) בן אדם בית ישראל ישיבים על אדמתם ויטמאו אותה בדרכם ובעלילותם כטמאת הנדה היתה דרכם לפני: (יח) ואשפך חמתי עליהם על הדם אשר שפכו על הארץ ובגלוליהם טמאוה: (יט) ואפיץ אתם בגוים ויזרו בארצות כדרכם ובעלילותם שפטתם: (כ) ויבוא אל הגוים אשר באו שם ויחללו את שם קדשי באמר להם עם ה' אלה ומארצו יצאו: (כא) ואחמל על שם קדשי אשר חללוהו בית ישראל בגוים אשר באו שמה:

(כב) לכן אמר לבית ישראל כה אמר ה' אלוהים לא למענכם אני עשה בית ישראל כי אם לשם קדשי אשר חללתם בגוים אשר באתם שם: (כג) וקדשתי את שמי הגדול המחלל בגוים אשר חללתם בתוכם וידעו הגוים כי אני ה' נאם ה' אלוהים בהקדשי בכם לעיניהם: (כד) ולקחתי אתכם מן הגוים וקבצתי אתכם מכל הארצות והבאתי אתכם אל אדמתכם: ... (לא) וזכרתם את דרכיכם הרעים ומעלליכם אשר לא טובים ונקטתם בפניכם על עונתיכם ועל תועבותיכם: (לב) לא למענכם אני עשה נאם ה' אלוהים יודע לכם בושו והכלמו מדרכיכם בית ישראל:

קידוש השם על ידי הרמת קרן ישראל

...והוא צירוף מיוחד במינו - שמו הגדול עם מעשה בית ישראל אשר חללוהו בגוים. ומדה זו היא נוהגת גם בדור שכולו חייב, ואולי רק בדור שכולו חייב, וכדאמרו (סנהדרין צח, א): אין בן דוד בא אלא בדור שכולו זכאי או כולו חייב, בדור שכולו זכאי - ועמך כולם צדיקים לעולם ירשו ארץ, בדור שכולו חייב - דכתיב (ישעי נט): וירא כי אין איש וישתומם כי אין מפגיע וכתוב למעני אעשה.

מדברי רבותינו

הגאון רבי יחזקאל סרנא זצ"ל

פרק א: ארץ ישראל - מקור לקרבת ה' ושפע התורה.

הדר בארץ ישראל מקושר תמיד בבריתו של הקב"ה

"ואמנם עצמיות התענוג בשבת, היא ההכרה של הברית, וכן העונג בתורה הוא ההכרה בהברית, כי הוא המלמד תורה לעמו ישראל, וזו היא הערבות שבתורה, וכמ"ש: ישקני מנשיקות פיהו, כי אין לאדם הנברא בצלם ודמות בעולמו אלא הקב"ה בלבד, ולפיכך זהו תענוגו, וכל העניינים הרוחניים אינם אלא אמצעים להביא לידי כך.

וכן מעלת אר"י - היא הברית שכרת הקב"ה עלי, ולכן כל הדר באר"י כמי שיש לו אל' (כתובות ק"י ב'), שהוא מקושר תמיד בבריתו של הקב"ה, והקב"ה עמו תמיד, והדר בחו"ל כמי שאין לו אל'. ונמצא כי מבחינה זו עולה מעלת הארץ גם על מעלת התורה והשבת, כי הוא תמיד ממש בלי הפסק." (חלק ג, עמ' לט - מ).

עדים על אהבת ה' לישראל

"שני עדים על אהבת הקב"ה לישראל - התורה והארץ" (חלק ב, עמ' תיד) ².

עיקר הקללה האיומה שבגלות - הריחוק מהקב"ה

"...והגלות עצמה אינה קשורה באמת בקלות ובצרות דוקא, כי כבר כתב הרמב"ן ז"ל בפ' תבוא (דברים כח מב) וז"ל: ודע כי התוכחות במארה ובמהומה ובמגרות ובדבר והעץ ופרי האדמה, ושאר כל התוכחות, הם כולם עד כלותו אותך מעל האדמה אשר אתה בא שמה לרשתה...

אבל אחרי היותנו בגלות בארצות אויבנו לא נתקללו מעשה ידינו ולא אלפנו ועשתרות צאננו ולא כרמינו וזיתינו ואשר נזרע בשדה, אבל אנחנו בארצות כשאר העמים יושבי הארץ ההיא, או בטוב מהם שרחמיו עלינו... עכ"ל.

ומה שמתחייב מהגלות עצמה אינה אלא קללה אחת איומה, והיא קללה רוחנית, לעבוד שם אלהים אחרים: וכמ"ש הרמב"ן ז"ל, אבל אחרי הגלות לא יקלל אותם רק לעבוד שם אלהים אחרים עץ ואבן. וכמ"ש הרמב"ן ז"ל בפר' אחרי: הוא מאמרם (כתובות קי, ב) כל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוה, שנאמר (להלן כה לח) לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלהים, ואומר (ש"א כו יט) כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים... כי עיקר כל המצות ליושבים בארץ ה'. ולפיכך אמרו בספרי (ראה פ), וירשתם אותה וישבתם בה ושמרתם לעשות (דברים יא לא לב), וישבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצות שבתורה, עכ"ל.

...ועיקרו של גלות וצרתו היא: הירידה הרוחנית, והריחוק מארצנו ואדמתנו ושנוטל כבוד מכות חיינו, ואך זהו הכאב שכוואבת כנסת ישראל בגלותה, וכדכתיב (שה"ש ה, ה) השבעתי אתכם בנות ירושלים אם תמצאו את דודי מה תגידו לו שחולת אהבה אני. ופי' הגר"א ז"ל: עכשיו בגלות אמרה: משביע אני עליכם בנות ירושלים, המה הי"ב מלאכים הסובבים את ירושלים של מעלה, וכמ"ש ז"ל: אם תמצאו את דודי מה תגידו לו, מכל הצרות שמצאוני אל תגידו לו יותר, רק: שחולת אהבה אני, שזה קשה לי יותר מכולם מה שהוא נפרד ממני. (חלק א, עמ' קג).

היוצא לחו"ל - מטמא את כנסת ישראל.

"כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבור אלהים אחרים", אף כי יצא לזמן קצר מאד יחד עם מחנה אנשי ישיבתו - בכ"ז הרגיש זה כגירוש, כי אין תורה כתורת א"י ובגויים אין תורה, ולא עוד אלא כאילו שמע קול האומר לו "לך עבוד אלהים אחרים". וכל כך למה?

כתוב על הנותן מזרעו למלך ואני אתן את פני באיש ההוא והכרתי אתו מקרב עמו כי מזרעו נתן למלך למען טמא את מקדשי ולחלל את שם קדשי (ויקרא כ' ג). ופירש"י ז"ל: "למען טמא את מקדשי. את כנסת ישראל שהיא מקודשת ל"י". והרי מפורש בתורה שהחומר בנתינת זרע למלך שנתייחד ענשו בנתינת פנים והכרתת זרעו - הוא שטימא כנס"י המקודשת,

והרי ארץ העמים טמאה היא, ואם אחד מישראל יוצא מאוירה המקודשת ונכנס לאויר ארץ העמים, הרי טימא ביציאתו וכניסתו כנס"י המקודשת, [א.ה. כלומר, כשיוצא לחו"ל - הוא נטמא באויר חו"ל, ואח"כ כשנכנס לאר"י שהיא גופה של כנסת ישראל - הוא מטמא את כנסת ישראל], וזהו התוצאה החמורה הבאה ע"י עבודת אלילים היותר מגונה כמוך, שעבודתה היא הקרבת זרע, וא"כ מהו הפלא ששמע דוד המלך את הקול האומר לו לך עבוד אלהים אחרים". (חלק ב, עמ' שעא) ³.

ארץ ישראל - המקור לכל התורה

אין תורה כתורת אר"י, ארץ ששמייה תורה, וארצה תורה, אבניה תורה, ועפרה תורה, ימיה ומעיינותיה וכל אשר בה, וכמו שנאמר ארץ חטה ושעורה וגו', ואמרו ז"ל [יומא פ]. כל הכתוב הזה לשיעורין נאמר כו', וכל היניקה לתורה שבחו"ל - ממנה היא, וכאשר כתב ר"ש גאון באגרותיו (חלק ג' פ"א) וז"ל: הווי יודעין דמעיקרא כד גלו ישראל בגלות יכניה והחרש והמסגר וכמה נביאי עמהם אייתניהו לנהרדעא, ובנו יכניה מלך יהודא וסיעתו בי כנישתא מה ויסדוה באבנים ועפרו שהביאו עמהם מבית המקדש לקיים עליהם מה שנאמר כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו, וקרוה להווא בי כנישתא - בי כנישתא דשף ויתבי בנהרדעא, כלומר שנסע בית המקדש וישב כאן, והות שכינה עמהו, כדאמרין במגילה בבבלי היכא שריא שכינה, רב אמר בכנישתא דהוצל, ושמואל אמר בכנישתא דשף ויתבי בנהרדעא (חלק ב, עמ' תיד) ⁴.

הקשר בין ישראל לא"י

"דבר אחר "תבאמו ותטעמו" נטיעה שאין בה נטיעה, שנאמר: "ונטעתים ולא אתוש ובניתים ולא אהרוס ונטעתים על אדמתם" (ירמי' מב), "ולא ינתשו עוד" (עמוס ט). (מכילתא דרבי ישמעאל, בשלח - טו, יז).

כל ביאה שישראל באים לארץ היא ביאה שיש בה נטיעה, ולא כאוה"ע שאף שהם יושבים בארץ, מאחר שניתנה הארץ לאברהם אבינו, אינם אלא כשומרים אותה לישראל, וכמאמרם ז"ל (עי' ילקוט"ש עקב תתנ"ח). (חלק א, עמ' רל - רלא).

פרק ב: מעלותיה הגשמיות של ארץ ישראל

זיו השכינה - משתקף דרך גופה - ארץ ישראל

"גם הדומם, הוא דומם רק לאלמים, אבל מדבר הוא למדברים, מי שלא ראה את המקומות היפים בארצנו הקדושה, לא ראה יופי מימיו, הרי לך טבריה שעליה אחז"ל שטובה ראיתה (מגילה א, א), מה טובה והדורה היא, כי הזמין הקב"ה יחד את הר חרמון עם כתר השלג העטור בו שלא יסור ממנו, ואת הר הארבל הנמוך אבל יפה בקמטיו והדוריו, ותחת מרגלותיהם פרושה הכנרת ים מיוחד במינו, שכל הימים הם זועמים ומסמלים את גבורתו של מקום, ואילו הכנרת בטבעה היא שקטה, ושולה נסוכה עליה, לא שלות מות כים המלח, אלא שלות חיים שחנן אותה חי העולמים, והיא מסמלת את השלום, שהוא הכלי המחזיק ברכה, של מי ששמו שלום, וכל ארצנו הקדושה כמה נאה היא, כל דשא, כל עץ, כל פנה וכל אבן, כל מקום שמבטך פונה אליו הוא נפגש בזיו עולמים, ולא לחנם הזמין הקב"ה את כל אלה לפונדק אחד, אלא כדי שימצא האדם שילוב ומזיגה שלמה, ויתגלה לפניו זיוו של: "הדור נאה זיו העולם".

ולא הרי יופיה של ארץ ישראל כיופיה של חוץ לארץ, כי ארץ ישראל הוא מקום השכינה, וזויה הלא הוא קלסתר פניו, "הדור נאה זיו העולם", ורק אלה אשר עיניים להם רואים את טובתה של ארץ ישראל.

ואחד הרואים היה רבינו יהודה הלוי ז"ל: ששר שירת אלוקים, שעלה בהשראתו מזיו העולם להדבק ב"הדור נאה" והוא מקונן על היופי שחרב ואומר:

"ציון לפני הלא היית יפת מראה, איך נהפכו לשחור תארך, היית יפה נוף וראש עפרות תבל... עת אראה יפיך אקרא משוררים בשיר, עת אחזה עיך

¹ מלוטס מהספרים: "דליות יחזקאל". ח"א (לפי סדר התורה), ח"ב (עבודת ה' ומסור). ח"ג (שבת ומועד); "אחר האסף". - (מאסף זכרון להגר"י סרנא זצ"ל. י"ל במלאת שנה להסתלקותו ע"י בני הישיבה הק); "עד שבחברון" (י"ל ע"י ועד בוגרי ישיבת חברון. בני ברק).
² עיין (בראשית רבה מא ח) ... זרע אברהם אוהבו... נעשה לו הקדוש ברוך הוא כריע, שמתוך אהבה שאהבו, אמר לו לזרעך נתתי את הארץ הזאת. עכ"ל.

³ עיין ירושלמי (כלאים פ"ט ה"ג; כתובות פ"ב ה"ג). על הפסוק (ירמיהו ב, ז) ותבואו ותטמאו את ארצי. ובבראשית רבה פרשת ויחי (צו, ה). ובזוה"ק אחרי מות (עב, ב).
⁴ עיין דברי הגר"א ב"האל אור" (פרשת שלח, דף טו, ב): "כשבקש [משה] וזארה אותה: בקש לידע כל עניינה, שהוא ענין גדול כמו ידיעת התורה, שגבוליה וכל עניינה הן ענייני תורה בת מלך פנימה".

מדברי רבותינו

כמו שהפגמים בא"י עולים למעלה ראש – כך הזכויות בה מקודשות למעלה למעלה

אכן הנחמה היחידה, שכמו שהפגמים בארץ הקודש עולים למעלה ראש, כן גם הזכויות הן מקודשות למעלה למעלה, וכמ"ש ז"ל חניבה כת קטנה באר"י מסנהדרין גדולה בחו"ל, ולפי ערך זה כל המעשים, כי המעשים מתקדשים ועולים בימים המקודשים ובמקומות המקודשים, וכמ"ש ז"ל תדיר ומקודש כו', ואין בידינו לשקול, "ואין שוקלין אלא בדעתו של א-ל דעות והוא היודע איך עורכין הזכויות כנגד העונות". (לשון הרמב"ם בהל' תשובה). ולפיכך מצות ישוב אר"י נוהגת גם כעת, ואין אנו בני חורין להבטל ממנה, אבל העבודה קשה היא מאד מהעבודות קשות שבמקדש, וע"ז נאמר את מקדשי תיראו, מורא ממש. (חלק ב, עמ' שלח – שלט).

התעוררות לעליה לארץ ישראל

עם כל האורחים מחוץ לארץ שהי' נפגש שח תמיד שיחליטו לעלות לישראל ולא יחשבו חשבונות רבים, כיבד אלה ששלחו את בניהם ללמוד בישיבות הארץ, ודרש שיבואו גם הם אחריהם. ("אחר האסף" עמוד קנו).

דברים בבואו לארה"ב שבט תרצ"א א. דרישת שלום מארצנו הק', דורש אין לה מכלל דבעיא דרישה, לעם ישראל צריך שתהי' דרישה תמידית לאה"ק, דרישת בניס לאמנם, ארץ שה' דורש אותה, ארץ שעניי ה' בה תמיד, ועז וחזקה במקומו...

ב. ד"ש משערי ציון מהשערים המצוינים בהלכה, כמו הישוב החומרי המתגבר על כל הקושיים וההרפתקאות ועומד על עמדו, כן גם הבתים הרוחניים שלנו מעמדות האומה אנשי מעמד עומדים על מעמדם, וביחוד ד"ש מיישבת חברון שעל אף כל מה שעבר עלי' וכוס הקבעת ששתתה, וכמעט אמרנו נואש, שוב קמה לתחי' ושוב נעשית לתל תלפיות. ("אחר האסף" עמוד תקצח).

גודל הזכות של מי שסובל יסורי א"י, בכדי לזרז את בנייה ותקומתה

במכתב ששיגר לעולים שנכלאו בעתלית במנחם אב תש"ט, כתב (הג"ר יחזקאל סרנא זצ"ל):

"דברי עידוד וברכה לאחינו היקרים העולים מן הגולה היושבים במחנות בישראל.

האמינו לנו אחינו, כי אלה שזכו להיות כבר תושבים באה"ק משתתפים בצערכם וכואבים את כאבכם... והגדולים צדיקי הדור שופכים שיה לבם ומתחננים בתפלתם לפני המקום, שיחיש עזרתכם להתישב ולהתאזרח באה"ק.

דעו נא אחים יקרים, שכן דרכה של ארץ קדושה זו, שהיא נקנית ביסורים... ואתם אחינו הסובלים אמנם יסורים קשים מיישבתכם במחנות, אחרי העינויים הקשים שסבלתם בגולה על ידי צוררי ישראל... ודעו נא אחינו היקרים גם זה, כי גם נישבתכם במחנות אינכם יושבי בטל, כי אם בונים את הארץ. כי ישיבתכם ומשכבכם הוא הממריץ את הכוחות ומאמץ את הידיים הרפות למרץ הבנין והתקומה של ארצנו הקדושה, חכו נא אחינו היקרים לישועת ה' בשקט ובביטחון, והיא בוא תבוא כהרף עין". (ספר "עד שבחברון" - עמוד 85).

התפתחות ההתישבות ובנין הארץ - הכנות להתקרבות הגאולה

ר' יחזקאל היה מזכיר תמיד בשיחותיו שימי ביאת המשיח הולכים וקרבים לעינינו. הוא ראה בכל השתלשלויות התקופה, למן התפתחות ההתישבות בארץ, קיבוץ הגלויות ובנין הארץ - הכנות להתקרבות הגאולה, אבל זעק תמיד מקרב לב שהשלטון נפל בידי אנשים המתכחשים לדת ישראל ומחוקקים חוקים לא לפי יסודות התורה.

לאחר מלחמת ששת הימים, היה נרגש מאד מהנסים שאירעו, שלפי דעתו התגלו בהם האותות הראשונים של הגאולה, והיה מוכיח על אשר לא מתחזקים באמונה ושבים בתשובה. ועיקר תביעותיו היו מכוונות לנו לעצמנו, לשומרי דת ולאנשי התורה, כי בין הרוחקים ניכרים סימנים רבים של התקרבות ורבים מהם באו לידי אמונה בה. ודוקא המאמינים נשארו בקפאונם ולא ניכר בהם מפנה חדש.

... הוא לא הפסיק לטעון שלא אחרים מעכבים את המשיח, כי אם אנחנו בעצמנו וזה תלוי רק בנו. הי' מבקר את כותל המערבי בכל מועד ובכל הזמנות, וצופה כל יום לישועה, שהנה הנה כבר עומד משיח להופיע. ("אחר האסף" עמוד קנו).

אקרא מקונניך, לבי יאוו לחבק בזרועות עפר ארצך, ואחשוך כפי נשק אבניך, לו אראך בהיות נבנית בנפך ופוך".

זיו השכינה המשתקף בא"י מעיד שא"י עתידה להיות משכן לשכינה העליונה וכל זה מעיד עדות נאמנה, כי העולם הזה לא נברא כדי להיות עולם גשמי שפל ואפל, אלא להיות עולם רוחני, מעין עולם הבא, ועל כן מלא העולם זיו והדר, כי "זיו העולם" מעון הוא לשכינה, והוא מכוון לשבתו ומכוון כסאו.

והעוה"ז גם בזיוו והדרו אינו עדיין אלא כפרוזדור להכנס אל ה"טרקלין" שהוא עולם הבא, ולא עוד אלא שבמקום ה"פרוזדור" עצמו יוסד ה"טרקלין" וה"פרוזדור" וה"טרקלין" חד הוא, וכמו שנתבאר. ("ח"א עמ' כו").⁵

מי שראה וזכה ליופי של אה"ק - אינו יוצא מכליו משקר החן והבל היופי של ארץ העמים.

תמוז תשי"ב, שוויץ.

לכל אשר לנו ה' עליהם יחיו לברכה.

כפי שאתם רואים אנו בארוזה, זהו אחד מהמקומות היפים ביותר בשווצר", יושבת בין ההרים הגבוהים כשמונה עשרה מאות מטר, וההרים אינם ערטילאים אלא עטופי אילנות ודשאים ועל ידם אגמים קטנים, והשמם חמה וקרני חזקים, אבל אינה לוהטת, והאוויר הוא קריר, כעין ימי האביב, והמחזה נהדר מאד, אבל מי שראה וזכה ליופי של אה"ק - אינו יוצא מכליו משקר החן והבל היופי של ארץ העמים. כי אין יופי אלא יופי של אמת, ותכליתו היא קדושה והשראה רוחנית. (חלק ב, עמ' שנב).

גם בזמן צרה - בני א"י שלווים ורעננים ברוחם

ניסן תש"ז

אחז"ל במדרש שוח"ט על הפסוק ותרם כראם קרני בלותי בשמן רענן, וז"ל: ישראל בארץ [כלומר בא"י] הם בצרה גדולה ובצרתם הם כזית רענן, עכ"ל.

ואמנם רואים אנו דבר פלא זה לעינינו כעת בארצנו הקדושה. כי בחו"ל אחינו מלאים פחד ורעדה על מצבנו, והצדק אתם, כי הלא עומדים אנו על הר געש והסכנה איומה, כי כל הגויים הקרובים וגם הרחוקים, האויבים בנפש, וגם אלה הנראים כידידים - סבבנו, וכולם עומדים על דמינו, ולא קמים ולא זעים ואינם נוקפים באצבע לעזרנו, ואין לנו להשען אלא על אבינו שבשמים, ודוקא פה על ההר געש, אין פחד ואין בהלה, והחיים הולכים במסלולם, ואנו רואים בעינינו, איך מקויימים דברי חז"ל, שזוהי סגולת ארצנו הקדושה, שאף כי הם בצרה גדולה, הם כזית רענן, משורשים כשורשי הזית ורעננים ברוחם, ומצפים לישועת ה' שתבוא כהרף עין". (חלק ב, עמ' שנד - שנה).

כל הארצות בשביל א"י - ולפיכך ה' דורש כל הארצות כפי דרישתו את א"י

ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה, ופירש"ז ז"ל, והוא מסיפרי, "והלא כל הארצות הוא דורש שנאמר (איוב לח): להמטיר על ארץ לא איש, אלא כביכול אינו דורש אלא אותה, ועל ידי אותה דרישה שדורשה דורש את כל הארצות עמה", עכ"ל. כלומר הארץ הזאת היא מרכז העולם, ואך אותה דורש ה', ודרישת כל הארצות אך כפי דרישתה היא, וכמו שהכל בשביל ישראל כן כל הארצות הן בשביל ארץ ישראל. (חלק א, עמ' תנו).

פרק ג: מצוות ישוב ארץ ישראל בימינו

אף שא"י בחורבנה, וקדושתה בהסתר - היא קדושה בכל תוקף הקדושה

החיים המודרניים החדשים והמחודשים, משכח מן הלב את האמת הישנה והעתיקה שארץ ישראל היא ארץ הקדש. שקדושתה היא על כל מדרג כף רגל, ועל כל נשימת ונשימה, ושהיא קדושה בכל תוקף של קדושה אף בחורבנה. וכמ"ש ז"ל והשימותי את מקדשכם אעפ"י שהם שוממים, וזוהי הסכנה, כי בעת שבבנינה היתה הקדושה נגלית לעין כל, במצב של יראה, והיו שואבין רוח הקדש ממש למגדולם ועד קטנם, והכל הי' מתקדשין ומתעלין בקדושתה, ועל ידי כן הי' החיים קדושים ומתאימים לקדושת המקום. בחורבנה הכל צפון ונעלם, אין גילוי אין ראי' ואין הכרה. ולמה היושב באר"י דומה כעת לבן כפר שהכניסוהו לפלסטין של מלך והוא אינו יודע לא את גדולת המלך ולא גדולת מקומו, ולכן אינו מוצא את ידיו ורגליו והוא מקלקל ופוגם בכל תנועה ותנועה שאינה לפי הנימוסין של היושבין לפני המלך. ומה נורא המקום הזה ומה נורא ביותר אם "אינני לא ידעת!"

⁵ יעוי' ביאור הגר"א לשיר השירים (א, ג פי ב) ובצל"ח (ברכות כה, ב).

דבר העורך

בימים אלו בהם אויבי ה' מנסים לחבל בעם ה', אנו רואים לצערנו את החילול ה' הנגרם על ידי צמאי דם שהכריזו מלחמה על ה' ועל משיחו. ותפלתנו לה' "נקום לעינינו נקמת דם עבדיך השפוך". ובמהרה יתקיים הכתוב "הרגינו גוים עמו כי דם עבדיך יקום ונקם ישיב לצרינו וכפר אדמתו עמו". שע"י הנקמה באויבי ה' תתכפר אדמת ארץ הקודש.

הגמ' (ברכות ה, א) אומרת שא"י נקנית ביסורים וכמו שנא' "כי כאשר יסר איש את בנו ה' אלוקיך מיסרך" ומיד לאחר מכן נאמר "כי ה' אלוקיך מביאך אל ארץ טובה". וממילא עלינו לדעת כי היסורים הללו שהקב"ה מייסר את אלו היושבים בארץ הקודש הם יסורים של אהבה שעליהם נאמר **כאשר יסר איש את בנו ה' אלוקיך מיסרך**. ועלינו לשמוח ויטוריים אלו באים עלינו מחמת ישיבתנו בארץ הקודש, וביסורים אלו אנו בונים את ארץ הקודש, ואינם באים מחמת ישיבה בארץ העמים.

מלבד זאת עלינו לראות את הדברים הקורים בתקופה זו בראיה הנכונה. בתוך המצב הנורא שאויבי ה' מרימים יד על בנינו, ושופכים את דמם, אין לנו להיות כפויי טובה, ולראות גם את חסד ה' עלינו. אם נתבונן בפרספקטיבה יותר רחבה, נראה שמצבנו טוב לאין ערוך מכל התקופות שעם ישראל היה בגלות, שאז היינו כצאן לטבח, לעומת מה שקורה בימינו. עבודתם של העיתונים היא לייצר דרמות, ולכן הם אהבים להשוות את מצבנו לכל מיני תקופות אפלות שעברו על עמנו, אך האם ניתן להשוות את מצבנו עתה למה שהיה בפרעות תרפ"ט שאז עמדו היהודים חסרי אונים, כאשר האנגלים שהיו אמורים לשמור על הסדר בארץ לא נקפו מצבע כאשר ראו שטובחים את עם ישראל, לעומת המצב היום בו אויבינו נהרגים יותר מאשר הורגים. בוודאי אי אפשר להשוות את התופעה של אלפי ערבים מוסתים שרצים לתוך הריכוזים היהודיים וטובחים בכל הבא לידיהם, כפי שהיה בפרעות תרפ"ט, בחברון ובכל הארץ, לעומת המצב היום. ודי להתבונן בכל הארצות סביבנו, כדי להבין את חסד ה' הגדול עלינו במצבנו.

דבר נוסף שעלינו להתבונן בו, הוא הסיבה שמחמתה הישמעאלים רוצים להכות אותנו, כאשר הם רואים שבמשך ישיבתם בארץ במשך מאות שנים הארץ היתה שוממה, ואילו כאשר עם ישראל הגיע לארץ ישראל, תוך תקופה קצרה הם הפריחו את הארץ והפכו אותה ממדבר שממה לארץ פורחת, הרי שהם לא יכולים לסבול דבר זה, והם מרגישים שקרוב יום אידם, וכמו שאמרו חז"ל (זוה"ק סו"פ ורא דף לא) שכל שליטתו של ישמעאל בארץ הקודש היא רק כאשר היא ריקנית, והם מרגישים שכל שארץ ישראל מתמלאת יותר על ידי בניה, כך מתמעטת אחיותם בה, וא"כ כל הנסיגות שלהם לפגוע ביושבי הארץ מכריזים על כך שהם מבינים שארץ ישראל הולכת ומתיישבת על ידי בניה, ואילו הם נדחקים ממנה.

נקודה נוספת שאפשר להבחין, שבעוד הפרעות בתרפ"ט פרצו על רקע זה שהערבים רצו לשלוט בכותל המערבי ולגרש משם את היהודים, היום הם אינם מזכירים במלחמתם כלל את הכותל, משום שכבר ברור להם ולכל העולם שאין להם כל סיכוי שהכותל יהיה בידיהם, ולכן היום הם טוענים שהם נלחמים על הר הבית, משום שהם באמת מרגישים שכל שעובר הזמן כך הם מאבדים יותר ויותר מהשליטה שהיתה להם בארץ הקודש, והם יודעים שבקרוב גם לא יהיה להם דריסת רגל במקום הקדוש הזה, ובמהרה גם לא יוכלו להילחם על זה וידעו כי ה' שוכן בציון.

עלינו לראות את חסד ה' עלינו כאשר הישוב היהודי

מעניני הפרשה

ברית הארץ

בתפילות ראש השנה אנו אומרים "וגם את נח באהבה זכרת ותפקדהו בדבר ישועה ורחמים... ככתוב בתורתך (בראשית ח, א) ויזכור אלוקים את נח וכו'". ולכאורה לא מובן היכן מוזכר בפסוק שזה היה באהבה, שהרי הביאור בפשטות הוא, שה' זכר את צדקתו ורחים עליו (עיין בפירש"י שם), אבל מנין שזה היה באהבה.

אמנם להבין ענין זה עלינו להבין מהו ברית. ידוע שברית הוא כעין הסכם והתחייבות על דבר מסוים, אמנם לעומקו של דבר ברית אינה רק התחייבות גרידא, אלא הוא **התקשרות של אהבה בין הגר"א** (בראשית ט, יג) "אומר לך מהו ענין "ברית", והוא **אדם שיש לו אוהב כנפשו ורצה שלא יפוש ממנו**, אבל אי אפשר להיות אצלו, נותן לו דבר שכל מגמתו ותשוקתו אליו, והן **נקשרים על ידי הדבר ההוא**, אף על פי שנוטל ממנו את הדבר, מ"מ כל מחשבתו שם הוא [א.ה. שכבר הורגלה מחשבתו להיות קשורה במקום שהחפץ בו, ולכן למרות שכבר נטל ממנו את החפץ, כבר נתקשרה מחשבתו בו].

ולשון ברית הוא הבטחה שע"י הדבר ההוא וודאי לא יתפרד ממנו [א.ה. הבטחה שהקשר תמיד ישאר], **וזהו ענין לשון "כריתה" שכורת ממנו דבר הדבוק לו ונותן לו**, וכן הוא הקשת שהוא דבר מאצלו יתברך... וכן היא התורה והמילה, הן דברים אמצעיים בין הבורא יתברך ובין ישראל, וכל זה לפי שאין יכולת להשיגו בעצמו יתברך. וכן היו צריכים ישראל במשכן ומקדש לאמצעים כמו ארון וכרובים, ונקרא "ארון הברית", הכל לפי שא"א להשיגו רק ע"י אמצעים. ולכן אמרו על דבר זה נכרת ברית". עכ"ד הגר"א.

והנה אמרו חז"ל (זוה"ק נח סט, ב) **ויזכור אלהים את נח**, כמה דאת אמר **ואזכר את בריתי**, כלומר שמה שנאמר בפסוק ויזכור אלוקים את נח, הכוונה היא **שהוא זכר את הברית** שהוא כרת עם נח (והוא מעין גז"ש שדרשו חז"ל), ומעתה מובן היטב הלשון שתקנו אנשי כנה"ג וגם את נח באהבה זכרת, שהזכרון היה **זכרון הברית, שמורה על האהבה וההתקשרות של הקב"ה עם נח**.

ברית אהבה על הארץ – וקנאת ה' לציון

בכמה מקומות כרת הקב"ה ברית עם אברהם על הארץ, ואחד מהם הוא ברית המילה, שהיא ברית על כך שה' יתן את הארץ לאברהם ולזרעו כמבואר בפרשת ברית המילה. וגם שם כתב רש"י על הפסוק (בראשית יז, ב) **ואתנה בריתי ביני ובינך** – "ואתנה בריתי – **ברית של אהבה וברית הארץ** להורישה לך על ידי מצוה זו". כלומר שמחמת הקשר של האהבה שנוצר בין הקב"ה לאברהם אבינו, הקב"ה נתן לו את הארץ.

וכך כותב רמ"ד וואלי (בראשית, ח"א, עמוד רל"א): **"ואתנה בריתי ביני ובינך**, כמלך האומר **לאוהבו**, מכמה שרים ועבדים שיש לי תחת ממשלתי איני בוחר לעשות **חברה** אלא עמך... אני הנה בריתי אתך. כלומר, ראה **שנתיחדתי ונתקשרתי עמך**".

והנה ישנו כלל שאין **האהבה נקראת "אהבה שלמה"**, אלא אם כן יש עמה קנאה, כלומר חמה וכעס על מי שמכאיב לרגש האהבה, וכמ"ש (שיר השירים ח, ו) **"כי עזה כמות אהבה קשה כשאל קנאה"** ופירשו חז"ל (זוה"ק פרשת ויחי – דף רמה עמוד א): **"כל מאן דרחים, ולא קשיר עמיה קנאה, לאו רחמיותיה רחמיותא. כיון דקני הא רחמיותא אשתלים"**.

ולכן בכל מקום שיש **ברית יש קנאה**, משום ש"ברית" זה ברית **אהבה**, ובמקום שיש אהבה גדולה יש קנאה. ולכן מצינו סמל "פרשת הקנאות" בתורה, הוא בין בעל ואשתו, שיש ביניהם **ברית**, וכמ"ש (מלאכי ב, יד): **"והיא חברתך ואשת בריתך"**. [וכך ממשיך הזוה"ק (שם) "מכאן אוליפנא דבעי בר נש לקנאה לאיתתיה, בגין דיתקשר עמה רחמיותא שלים"].

עפ"י שני הקדמות אלו. א. שברית האהבה בין הקב"ה לאברהם וזרעו – גרמה שה' ינחילנו את הארץ, וממילא יוצא שישבתנו בארץ היא כביכול משביעה ומענגת – את רגש אהבתו של הקב"ה אלינו. ב. שאהבה גדולה מולידה קנאה. – ממילא מובן שהגויים או כל מי שמפריע לישבת בני ישראל בארץ ישראל, שממילא הוא כביכול מכאיב לרגש האהבה של הקב"ה אלינו, שאינה יוצאת לפועל – הוא מעורר עליו קנאה גדולה וכעס גדול מאת הקב"ה, וזהו מה שנאמר ביואל (ב, ח) **ויקנא ה' לארצו**. ובזכריה (ח, ב) כה אמר ה' **צבאות קנאתי לציון קנאה גדולה** וחמה גדולה קנאתי לה. וכן כמה וכמה פסוקים בתנ"ך שמבארים שה' מקנא וכועס על כל מי שמפריע לישבת בני ישראל בארץ ישראל.

וכן מבואר בכתבי הגר"א, שהסיבה **לקנאה** הכתובה אצל יוסף, וכמ"ש ויקנאו בו אחיו, וכן **הקנאה** שכתובה אצל פנחס, וכמ"ש בקנאו את קנאתי, הוא משום שיוסף נקרא יוסף הצדיק, שהוא על שם קדושת הברית. וכן פנחס משרש נשמתו של יוסף הצדיק. והוא אותו ענין של הקנאה הכתובה

בציון, וכמו שאמרו (תנחומא ויגש סימן יא): "ביוסף כתיב ויקנאו בו אחיו, ובציון כתיב קנאתי לירושלים קנאה גדולה". **כי בשניהם הקנאה הוא על הפגיעה באהבה הגדולה – "ברית" האהבה.**

הוסיף לכתוב לו ברית עליהן – שלא יגרום החטא

כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבר מי נח עוד על הארץ כן נשבעתי מקצף עליך ומגער בך. (ישעיהו נד טו). ופירש הרד"ק: "...כמו דבר מי המבול שהיו בימי נח, שנשבעתי שלא יעברו עוד על הארץ, והיא גזרה שלא תבטל, כן נשבעתי אחרי צאתך מהגלות מקצף עליך ומגער בך, ופי' זאת הגלות והשבוי היא לך כמו מי נח, כמו שהם לא יהיו עוד כן לא יהיה לך גלות עוד."

כלומר, כמו שברית נח אינה מתבטלת ע"י שום חטא, שהרי כל ענינה של ברית נח הוא, שגם כשהזר ראו למבול הקב"ה לא משחית את העולם, וזהו בעבור ברית האהבה שנכתב בין אלהים ובין כל נפש חיה, ועל כל פשעים תכסה אהבה (עיי' רמ"ד וואלי בראשית, ח"א, עמוד קנ"ו), כך הברית שהקב"ה כרת על הארץ אינה מתבטלת ע"י שום חטא, וכמו שכתב הרמב"ן (בראשית טו, יח) "ביאר לו תחומי הארץ, והזכיר לו כל העמים עשרה אומות, והוסיף לכתוב לו ברית עליהן שלא יגרום החטא".

ולכן כשמגיע הזמן של קיבוץ גלויות, שמכאן ואילך אם תמשיך הגלות זה עומד בסתירה לברית, עם ישראל מתקבצים לארץ ישראל למרות החטאים, וכמש"כ (יחזקאל כ, מב – מד) "וידעתם כי אני ה' בהביאי אתכם אל אדמת ישראל אל הארץ אשר נשאתי את ידי לתת אותה לאבותיכם.. וידעתם כי אני ה' בעשותי אתכם למען שמי לא כדרכיכם הרעים וכלעילותיכם הנשחתות בית ישראל נאום ה'". [ו'למען שמי" היינו "למען הברית", וכמו שאמרו חז"ל (שמות רבה א, לו): "ידע הקב"ה שעליו לגאלם למען שמו – בעבור הברית שכתב עם האבות". וע"ע יחזקאל פרק לו].

וענין זה שהברית אינה מתבטלת ע"י שום חטא, נתבאר בהרבה מקומות בתנ"ך ובדברי חז"ל, ואחד מהם הוא מש"כ (יחזקאל טז, נט – ס) "כי כה אמר ה' אלוקים ועשית אותך כאשר עשית אשר בזית אלה להפר ברית. וזכרתי אני את בריתי אותך בימי נעוריך והקמותי לך ברית עולם". וביאר רמ"ד וואלי (שם): "**אך אמנם אין הקב"ה נוהג עם בניו כמו שהם נוהגים עמו, ששוכחים את הברית וחוטאים כרצונם,** אבל הוא ית' מביא עליהם את הפורענות הראוי כפי העוונות ונותן להם כח לעמוד בו, לפי שזוכר את הברית שלא לאבדם, כי נקשר עמהם בקשר אמיץ שאינו נפסק לעולמי עד, וז"ש: וזכרתי אני את בריתי אותך בימי נעוריך והקימותי לך ברית עולם. והוא כענין שנאמר: כי אעשה כלה בכל הגויים אשר הדחתך שמה ואותך לא אעשה כלה ויסרתך למשפט ונקח לא אנקך".

בארץ עומד בניסים גדולים, וכל גל כזה של טרור הוא הזדמנות נוספת לראות את יד ה' כיצד למרות כל מי שעומד עלינו, הישוב היהודי בארץ ממשיך לפרוח ולשגשג, ולומר לכל אויבינו שאין להם כל דרך להילחם בעם ישראל – הם באים בנצחוננו של בשר ודם ואנו באים בנצחוננו של מקום. וכבר אמר הג"ר איסר זלמן מלצר בתקופת מלחמת השחרור "הקב"ה לא קיבצנו לכאן כדי להשמידנו" (דרך עץ החיים ח"ב עמ' 460).

מן הראוי להביא כאן מדבריו של ר' יוסף חיים זוננפלד בפרעות תרפ"ט כפי שמספר יהודי שפגש אותו באותו זמן בכותל כאשר רחבת הכותל היתה ריקה ממתפללים שפחדו להגיע למקום: "אנחה כבדה פרצה מתוך לבו. הוא הרים את ראשו נשק נשיתק פרידה לאבני הכותל ורצה ללכת והנה הרגיש בי וניגש אלי. – "כמה אני מאושר" – אמר, "שמצאתי פה אח קרוב שגם הוא מרגיש בצערנו וכואב את כאבינו. לאחרונה לא הייתי מבקר בערב ראש השנה את הכותל, כי קשה עלי הדרך בריחוק מקום כזה (הוא היה אז בן שיבה יותר מ-80 שנה). אולם דווקא כיום, אחרי המאורעות האלה, מצאתי חובה לעצמי לגשת ולראות את שריד תפארתנו מלשעבר". פתאום הרים את ראשו כשענינו נוצצות מתוך התלהבות ותקווה ואמר "אל יפול רוחך עליך, גם זה יעבור, עס ועס זיי ניט העלפען" (זה לא יעזור להם!) אנחנו נשיג את מטרוננו: לא בסימטאות צרות ולא כפופי ראש כנס אל המקום הקדוש הזה, כי אם בדרך המלך ובקומה זקופה".

ברגע שנתבונן בכל הדברים האלו תשתנה כל ההסתכלות שלנו על המאורעות, בוודאי אין לנו לאבד את העשתונות, גם הגל הזה יעבור, הם יכרעו ויפולו ואנחנו נקום ונתעודד, ובמהרה יתקיים כי הנה החושך יכסה ארץ וערפל לאומיים ועליו יזרח ה' וכבודו עליך יראה. בברכת התורה, העורך

נבואות ה' לאחרית הימים

מדברי מהרי"ל דיסקין

בכל יום חוץ לעיר לשאוף רוח צח להבריא בריאותו. ולמדתי מדבריו הק' כי היה תקותו חזקה, אשר ההתעוררות של אהבת הארץ הנעשה והנשמע במחנה העברים, ראי' גדולה שיתקיים הקיבוץ כשיטת הרמב"ן ז"ל ודעימיה וכדפירש הרמב"ן ז"ל עוד אקבץ עליו לנקבציו".

והביאו בהקדמת הספר "בטוב ירושלים" להג"ר בן ציון ידלר זצ"ל (עמוד כ): "אאריך גם אני לספר לדור יבוא מקורות בני דור, ומקורותי אני, וביחוד בענין חיבת ארץ הקודש, כי לפי מה שנמצא כתוב בהקדמת הספר "ציר נאמן" אמר הגאון שר התורה אור ישראל נר מערבי רשכבה"ג מוהר"ר משה יהושע יהודה ליב דיסקין זצלה"ה, הרב מבריסק. כי תקותו חזקה אשר ההתעוררות של אהבת הארץ הנעשה והנשמע במחנה היהודים, ראי' גדולה לקיום היעוד "עוד אקבץ עליו לנקבציו".

וכע"ז הביא בנו של הח"ח בשמו: "בשנת תר"ן כשהחלו לגרש את אחינו בני ישראל ממוסקבה, נתעוררה אז תנועה גדולה לארצנו הקדושה... באותו פרק קיבלתי מכתב מאבי ז"ל ובו הוא מעירני על ההתעוררות הגדולה בכל פינות עמנו לעלות לארצנו, ומשער כי הימים ימי עקבתא דמשיחא, וכי פקד ה' את עמו, ואפשר שהוא אתחלתא דקיבוץ גלויות, שהוא קודם ביאת המשיח. ואם היינו ביכולת היה מן הראוי לקנות קרקע ולעלות להארץ" (מכתבי הח"ח עמ' 44).

עוד הובא בשם מהרי"ל דיסקין (ירחון הפלס, שנת תרס"ד, עמ' 433 - 437): "ביאר מאמרם ז"ל "זכו - עם ענגא שמיא - ע"י נסים ונפלאות, לא זכו כבר אנשא - תהיה אתחלתא דגאולה ברשיון הממשלות".

בהתחלה מועטת מאתנו יפתחו שערי גאולה וישועה

ועוד שם בספר ציר נאמן בדף ס: .. וכן הצדיק ר' אליהו גוטמאכער אבד"ק דעיר גרידיץ כתב וז"ל: והגאולה ממתנת עלינו ורק בהתחלה מועטת מאתנו יפתחו כל שערי "גאולה וישועה", ויש לומר בטח שאם יהי' התחלה לישוב א"י לפדות חלק מסוים לעבודת ישראל שישמרו שבתות ומועדים מלעבדה, ויקיימו כל מצות התלויות בארץ, שתבוא הגאולה הגדולה שהיא בכלל זכו שימרה ויחיש קודם "בעתה" עכ"ל. ושאלתי את פה קודש הגאון המנוח אדמו"ר מהרי"ל (דיסקין) זצוק"ל אם דעתו מסכמת לדבריו, והשיב כי הגאון רבי אליהו לא מסכרת עצמו אמר, אלא רק מדברי חז"ל המה וכל אחד מחויב להאמין ולהסכים. ואז ראייתי והבנתי שהוא מסכים לדברי הגר"א גוטמכר. וכן הראה לי הלכה למעשה שהשתדל עבורי בעת שעסקתי בקנין אחוזת ארבל בשנת תרמ"ה".

דברי הרמב"ן בענין קיבוץ גלויות

ככמה פסוקים מבואר שיהיו שני שלבים בקיבוץ גלויות: א. ושב ה' אלוקים את שבותך ורחמך ושב וקבצך מכל העמים וכו'. (דברים ל, ג). ב. והיה ביום ההוא יוסיף ה' שנית ידו לקנות את שאר אמו אשר ישאר מאשור וממצרים וכו'. (ישעיהו יא, יא). ג. נאום ה' אלוקים מקבץ נדחי ישראל עוד אקבץ עליו לנקבציו. (ישעיהו נו, ח). [ומשמע, "עוד אקבץ עליו" - שאעשה עוד קיבוץ גלויות, "לנקבציו" - בנוסף לקיבוץ גלויות הראשון].

וכתב הרמב"ן (שיר השירים ח, יג): שיש שני קיבוץ גלויות, בתחילה יהיה קצת קיבוץ גלויות "וברשיון מלכי האומות ובעזרתם ילכו לארץ ישראל" ואח"כ יוסיף ה' שנית ידו לקבץ את שאר עמו (י' השבטים) ע"י משיח בן דוד. וכ"כ הרד"ק בפ"י לתהילים (קמ"ג, א) "כי לה' לבדו התשועה, והוא יסובבנה על ידי בני אדם, וכמו שסיבב תשועת גלות בבל על ידי כורש, כן לעתיד יסבב גאולת ישראל על ידי מלכי הגויים שיעיר את רוחם לשלחם". וכ"כ עוד ראשונים ואחרונים.

וכ"כ החפץ חיים בספרו שם עולם (שער ההתחזקות עמ' יד) "אל יתמה האדם איך נוכל לצפות ולחכות שתהיה הגאולה במהרה, אחרי אשר אנו בתוקף המצוקות. כי אצל הקב"ה לא שייך זה, שיש אצלו כמה מיני פדיון וכו', ויש שהקב"ה נותן בלב מלכי האומות שיכירו כולם האמת וירצו להיטיב עם ישראל, וכענין שנאמר בכורש שהכריז בכל מלכותו כל ממלכות הארץ נתן לי ה' אלוקי השמים, מי בכם מכל עמו יהי ה' אלוקיו עמו ויעל וגו'".

ומאידך היו שסברו שלא יתכן שיהיה קיבוץ גלויות כי אם על ידי ניסים, ואף תחילת הקיבוץ גלויות יהיה דווקא ע"י משיח בן דוד ע"י ניסים שלא כדרך הטבע, ולא כמו בבית שני. [והמפורסם בשיטה זו הוא ר' משה טייטלבוים בעל "ישמח משה" שחלק על תלמידי הגר"א וסבר שכל הקשיים שהיו להם בישוב הארץ הם ראייה דלא כהרמב"ן, וכתב לאחר רעש האדמה בצפת: "ולי נראה ברור מפני הרפתקאות דעודו אל עה"ק שנה אחר שנה מהביזה שבזו אותם... זה יראה שרצון השי"ת שכעת לא נלך מעצמנו ומרצוננו לא"י רק שנמתין שמישיח צדקינו יוליכנו לארצנו". (האגרת נדפסה ב"ישמח משה" סוף חלק ד). ועי' מש"כ בעל פאת השולחן בהקדמתו על יסורים אלו: "א"י דחיבא לי טובא, כי ביסורים רבים עמדה ל".]

הוכחת מהרי"ל דיסקין כשיטת הרמב"ן

וכתב בספר ציר נאמן (מאת ר' יהושע זאב זיסנעוויץ זצ"ל תלמידו של מהרי"ל דיסקין): "...וכאשר הייתי מרואי פניו של הצי"ע (מהרי"ל דיסקין) טיילתי עמו

מדברי רבותינו

הגאון מהרי"ל דיסקין זצוק"ל

[א.ה. כלומר, לאחד מב' דברים], לשמיעת התורה ועשיית המשפטים, ולזכות אבות. פרשת עקב - דברים עמוד קח.

מצות ישיבת א"י - גם בזמן החורבן, וגם כשהארץ אינה תחת יד ישראל ואשר כתב שם בעל מגילת אסתר (שכחת העשין מצוה ד) וז"ל: **"מה שאומר הרמב"ן שהחכמים הפליגו בשבח דירת הארץ, [יש לדחות ד] זהו דוקא בזמן שביהמ"ק קיים, אבל עכשיו אין מצוה לדור בה. וכן פי' התוס"י.**

ורבינו מהרי"ל זצ"ל אמר ראי' גדולה להרמב"ן, כי דברי חז"ל (במצוות ישוב א"י) נאמרו אפי' בזמן שאין ביהמ"ק קיים (דלא כהרב בעל מגילת אסתר ז"ל), כי חז"ל הפליגו בשבח דירת א"י קודם בנין הבית עד שלא נכבשה הארץ לפני ישראל, כמו שאמרו חז"ל (מב"ר פ' ע"ו) ויירצו לו - שמה ירצה, אמר כל השנים הללו הוא יושב בא"י - תאמר שהוא בא עלי מכה ישיבת ארץ ישראל, כל השנים הללו הוא יושב ומכבד את הוריו, תאמר שהוא בא עלי מכה כבוד אב ואם. הרי שהפליגו כ"כ במעלת יישוב א"י גם עד שלא ירשו ישראל את הארץ, עד שהשוו זכות מצוה לזכות מצות כבוד אב ואם.

ודברי התוס' אשר הביא בעל מגילת אסתר הנ"ל (שאין מצוה בזה"ז) כבר דחה הגר"א ז"ל בשו"ע יו"ד הלכות עבדים וז"ל: ודין זה ממש ת"ר לעולם יידור אדם וכו' ודלא כר' חיים שם הוא אומר לעלות. עכ"ל. (העתק מס' ציר נאמן במאמר שערי ציון דף לו ודף לח ע"ש היטב). פרשת בהר - ויקרא עמ' נה - נו.

גם בזמן גלות יש לקיים המצווה וירשתה וישבת בה במאי דאפשר ובכל ארץ אחוזתכם גאולה תתנו לארץ. (ויקרא כה, כד).

כלומר כשתחובו חובת גלות ח"ו ותגלו מקום אשר השכנים יקבלו אתכם באהבה, ובסבר פנים יפות, והשי"ת יברך אתכם שם, ויהי לכם אחוזה, זהו ובכל ארץ אחוזתכם, כל תאמרו כי נעמו עלינו ישיבתנו ישיבת חו"ל, כי ברכת ה' עלינו גם בחו"ל לרשת אחוזות, ע"כ אין לנו לדאוג עבור ארץ ישראל, רק גאולה תתנו לארץ, כלומר במאי דאפשר לקיים המצווה וירשתה וישבת בה, היינו לקנות שדה או כרם או בית, או אליבא דמ"ד שכירות קונה, אזי השוכר בית בא"י מקיים המצווה וירשתה וישבת בה לשעתה. פרשת בהר - ויקרא עמ' נה - נו (בשם ספר ציר נאמן דף לז).

לא להפטר ממצוות צדקה - בטענה שהעני יכול לרדת לחו"ל
כי יהיה בך אביון... פתח תפתח את ידך לאחיך לעניך ולאביוןך בארצך (דברים טו, ז).

הלשון בארצך הוא קשה ההבנה. ואמר רבינו ז"ל בשם אביו הגאון מוה' בנימין זצ"ל.ה. דהכי פירושו שלא תוכל לומר להעני המבקש ממך לעשות עמי חסד, כיון דכאן בארץ ישראל אסור לחרוש ולזרוע בשנת השמטה, וא"כ אני בעצמי אין לי כ"כ מאין אתן לך, לך בחו"ל שם מותר כל הנ"ל ויתנו לך, ע"כ אמר הכתוב כי לא יחדל אביון מקרב הארץ, ע"כ אנכי מצוך לאמר פתח תפתח וכו' בארצך, ר"ל שישאר לשבת בארצך, ולא תוכל לטעון טענה הנ"ל ותגרום לו לצאת לחו"ל ח"ו, כ"א שישאר בא"י ופה תעזרנו ודו"ק. פרשת ראה - דברים עמ' קיז.

מעודד את תלמידו להקים ישובים בארץ ישראל
ספר ציר נאמן - (להגה"צ רבי יהושע זאב זיסענוויץ זצ"ל, בהסכמת הגר"ח זוננפלד וגאוני דורו): מדבריו בהקדמה: [ב]שנת תר"מ שנתעוררו רבים מבני ישראל לרצות את אבני קודש ולחונן את עפר ארץ ישראל, הרעיון הקדוש הזה מצא קן גם בלבבות נכבדי עיר מולדתי "סובאלק", ונתתי ידי להיות חבר לקיים מ"ע של ישוב ארץ ישראל, היינו לקנות אחוזת נחלה בא"י ולהתיישב שם, וכאשר בינותי בדברי רשב"י זיע"א (ברכות ה, א) אשר מקיש השגת נחלה בא"י להשגת התורה ועוה"ב, הבנתי כי הרעיון הזה אינו מהדברים הפשוטים המושגים לעין לבו של כל אדם, רק הוא מדברים הנעלמים ונפלאים ככל גופי התורה, ובאתי אז בשאלת חכם לאדמו"ר הגאון המפורסם שר התורה מופת הדור והדרו עטרת דורו מאור הגולה נר ישראל רשכבה"ג מנ ר' יהושע ליב זצוק"ל להשיבני באיזה אופנים נוציא הרעיון הקדוש מכה אל הפועל, והיתה תשובתו הרמה כפי בינתו הטהורה. ובתוך דברי תשובתו הביע לעצתו לשלוח שני תרים להתייעץ עם יושבי א"י... וכשבאתי לירושלים תוב"א וראיתי את פני אדמו"ר זצוק"ל, היתה דעתו נוחה מנסיעתי הנה, ויצוני לעלות לערי הגליל וליסד שמה קאלאניע, וקבלתי עצתו, וכן הקרה ה' לפני שני תרים... וקנינו בשותפות את אחוזת "יסוד המעלה" ת"ו שהיא אצל מי מרום.
...בעצת אדמו"ר זצוק"ל עזבתי את האחוזה הזאת בידי אנשי "מעזעריטש", והתחלתי להשתדל בקנין אחוזת "ארביל".

תכלית המצוות כדי שיזכו לא"י

ועתה ישראל שמע אל החקים ואל המשפטים... למען תחיו ובאתם וירשתם את הארץ. (דברים ד, א).

דיבר להם שיהיה במצוות ה', כדי שיזכו בזכות גדול ליכנס לארץ ישראל. ועכשיו הזהיר להם עוד, אפשר תאמרו כיון שתכנסו לארץ ישראל התורה הרצועה ח"ו, [א.ה. כיון שתכלית המצוות בשביל שיזכו לא"י, וכבר זכנו] ע"כ אמר להם ראה לימדתי אתכם חוקים כו' לעשות כן בקרב הארץ. פי' אדרבא דקדושת ארץ ישראל גדולה כ"כ שיש כמה מצוות שנוהגות דוקא בארץ ישראל. מהרי"ל דיסקין עה"ת פרשת ואתחנן - דברים, עמוד קב.

העבריים שרצו לקיים מצוות התורה - ישבו רק בארץ עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרתו מצותי חקותי ותורתו (בראשית כו, ה). אמר רבא אמר רב אשי, קיים אברהם אבינו כל התורה כולה ואפי' ערוב תבשילין. תורותיו ר"ל ב' תורות תורה שכתבת ותורה שבע"פ. (יומא כח) ואיתא ברמב"ן שידעו ברוה"ק את התורה והמצוות שעתידי הקב"ה ליתן לישראל וקיימו אותן, ורק בארץ ישראל ולא בחו"ל.

ויש להביא סמוכין לדברי הרמב"ן מקרא דלעיל (יב, ז) ויקח אברהם וגו' ואת כל הנפש אשר עשו בחרן, ופירשו שאברהם היה מגייר את האנשים ושרה מגיירת את הנשים, וע"כ צ"ל דגיירו אותם שיקיימו מצות התורה, ומאחר דכל תכלית קיום מצות התורה הי' אז רק בארץ, לכן לקח אותם אתו ללכת ארצה כנען דהיינו אר"י שיקיימו אתו מצות התורה.

...ולכן היה נקרא אז אר"י ארץ העברים (כדאיתא להלן מ, טו: כי גנג גונבתי מארץ העברים) מפני שרק בארץ היא ישוב העברים (- תלמידי עבר) אשר רצו לקיים מצות התורה ולא בארץ אחרת. שם פרשת תולדות - בראשית עמוד סא.

עיקר יציאת מצרים להכניסו לא"י ולעשות מקדש
לא תוכל לזבח את הפסח באחד שעריך... כי אם אל המקום וכו'. (דברים טז, ה). יותר הול"ל כי אם במקום [א.ה. שתזבח את הפסח במקום אשר יבחר] מאי אל כו', ע"כ פי' בדוחק כי הכונה דזה היה עיקר יצ"מ, היינו להכניסו לא"י, ולעשות מקדש. פרשת ראה - דברים עמוד קטו.

שבועת הקב"ה על הארץ - לאבות בתנאי ולבנים בלא תנאי
הארץ אשר אתה שכב עליה לך אתננה ולזרעך. (בראשית יג, טו). והיכן מצוינו שנתקיים זה [הלא כל זרעו עד דור המדבר - לא נכנסו לארץ ישראל]. אלא פי', שאם יהיו חוטאים ח"ו יוכל לבטל השבועה. דזה המידה [-] שהשבועה אמרה על תנאי] היה נוהג עם האבות הקדושים. וזהו פי' ולזרעך - ר"ל צדיקים המיוחסים אחרך ונוהגים בדרכיך.
אבל לא כעת, היינו אצל הבנים, דהשבועה קיימת אע"פ שאינם צדיקים כ"כ. פרשת ויצא - בראשית עמוד סח - טט.

בזכות ברית אבות - ישראל יושבים בארץ גם אם אינם ראויים
והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה וכו' ושומר ה' אלקיך לך את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבותיך וכו'. (דברים ז, יב).

פי' כוונת הכתובים, שלא תאמר, מה שאתה נכנס לא"י זהו שכר צדקתך, פי' שהדור ראוי לך, א"כ צריך להיות בעת שלא תהיו ראויים שיגרשם תיכף ומיד. ובאמת גלוי וידוע לפני השי"ת שיהיה זמן שלא יהיו ראויים לשבת בארץ ועם כל זה לא יגרשם תיכף ומיד. ע"ז אמר הכתוב והי' עקב תשמעון, ר"ל מה שאמר אח"כ ואהבך וברכך וכו' וכניסת א"י - עתה [-] כלומר שכניסת א"י תהיה בשכר שתשמעון את המשפטים האלה]. ואח"כ - ושומר ה' אלקיך לך את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבותיך, פי' בזכות האבות הקדושים² [אע"פ שאין ישראל ראויים]. ור"ל לשבת בא"י צריך לבי' דברים

¹ עיין תוס' ב"ב ק"ט, ב' "מעשה המקושש היה בתחלת ארבעים מיד אחר מעשה מרגלים דאמר במדרש דל"ש נתכנין שהיו אומרים ישראל כיון שנגזר עליהן שלא ליכנס לארץ ממעשה מרגלים שוב אין מחוייבין במצוות עמד וחילל שבת כדי שיהרג ויראו אחרים ולא נשאו עד סוף ארבעים שנה כדמוכחי קראי". ולפי"ד מהרי"ל דיסקין אלו מבוארים היטב דברי התוס'. ובדרך זו ביאר בספר "בית שלמה" (מאת הגר"ר שלמה בוכנר) דרוש ה.

² יעו"ב ברמב"ן פ"ר לך לך (בראשית טו, יח) על הפסוק "ביום ההוא כרת ה' את אברהם ברית לאמר לזרעך נתתי את הארץ הזאת" - "ביאר לו תחומי הארץ. והוסיף לזכות לו ברית עליהן שלא יגורם החטא" (אדרת אליהו, שמות לד, ז) "כי בכל הדברים החטא מונע, מה שאין כן בקיום הברית".
וכל פרשיות הגלות, כגון "ואבדתם מהרה מעל הארץ", ו"ולא תקיא הארץ אתכם" וכיו"ב, הוא רק במקום שאין הגלות באה בסתירה עם הברית דהיינו בשנים הקצובות לגלות (אם לא ראויים). עד הזמן שהקב"ה מקבץ את עם ישראל לארץ ישראל אף אם אינם ראויים, וכמפורש ביחזקאל לו, כב' "לא למענכם". כ"א לשם קדשי. וקבצתי אתכם...".
ודברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר.

כי רצו עבדיך את אבניה

פעילותו של מהר"ל דיסקין בהקמת הישוב "פתח תקוה"

חביבותו הרבה של מהר"ל דיסקין לארץ הקודש, שאותה אנו רואים במאמרו (שהובא במדור מדברי רבותינו) באה לידי ביטוי מעשי בפעולותיו למען הפרחת שממות הארץ. כפי שהבאנו, הוא עודד את תלמידיו לקנות אחוזות ולהקים ישובים בארץ, וכן אצל תלמידו הגדול, ר' יוסף חיים זוננפלד ראו את רוח האהבה והרצון להפריח שממות הארץ (כפי שהבאנו חלק מהדברים בגליון 10).

מן הראוי להביא במסגרת זו את חלקו של מהר"ל דיסקין בהקמת הישוב "פתח תקוה".

בהאיש על החומה (ח"א עמ' 245 - 248) מסופר: **"בשטח ישוב הארץ והפרחת שממותיה היה הרב מבריסק פעיל מאד, עודד וחיזק את כל אלה שעסקו ברכישת אדמות והרחבת הישוב.**

בשנת תרל"ט קמה התעוררות גדולה בין עדת החרדים בירושלים למען הקמת תנועה חקלאית, שמטרתה תהא לצאת מהמייצר וההסתגרות שבתוך החומות, ולהפריח את הארץ הנמקה בשממונה. מראשוני הוגי רעיון החקלאות החרדית היה הקנאי רבי עקיבא יוסף שלזינגר.

ראשית דרכם של מייסדי פ"ת היתה, ביסוד חברה שנקראה **"התייסדות חברה לעבודת האדמה לנחלת פתח תקוה"**, ליסודה היו צריכים להרשם מאה חברים, שכל אחד יכניס שלשים נפוליון לשם רכישת הנחלה מידי הנוצרי טאיאן ביפו, עשרה נפוליון במזומן והשאר בחמשה תשלומים לשעורים...

קניית הנחלה והקמת הבתים הראשונים על שפת הירקון לא עלו יפה, החום והלחות הגבוהה שגרמו למחלות קשות ולאסונות ושאר ההרפתקאות שנתנסו בהם המתיישבים הראשונים, גרמו לסכסוכים ומריבות פנימיות, וכל ההתארגנות היתה בסכנה של התפוררות ופירוק. חלק מהמתיישבים חזר מאוכזב לירושלים, וחלק נפגע במחלות ובמגפות. מתי מספר של עקשנים בראשותו של ר' יהושע שטמפר מהונגריה, נאחזו בצפרניהם במקום, ועברו לגור זמנית ביהוד הסמוכה עד יעבור זעם.

דבר כשלושן ההיאחות בפתח תקוה כאב מאד להרב מבריסק. לכן נכנס הגאון מבריסק לעובי הקורה, ועודד את רוחם של המתיישבים, שהתארגנו מחדש תחת חסותו כפי שאנו קוראים בכתב ההתקשרות.

הרב מבריסק התעניין באופן פעיל בהתפתחות העיניים, עודד, דירבן וחיזק את החברים לא להתרפות ולא להתעקש מהקשיים העצומים שנערמו בדרכם. גם מבית דינו של הרב מבריסק יצאה קריאה הקוראת **"לכל אחד החובב עמו וארצו לעמוד לימין החברה"**.

ואכן הפעם תקעו יתד בל ימוט, ועמק עכור של מגפות וקדחת, היה לפתח תקוה" ולמושבה פורחת, עד שהיתה לאם המושבות". (ע"כ מ"האיש על החומה").

שובי בתולת ישראל - שובי אל עריך אלה

חברי האגודה הוציאו ספר "הברית והזכרון" לחברת "אגודת מייסדי הישוב" - אשר ראשית מעשיה בחברת "פתח תקוה" אשר הוסדה ביום השמיני לחודש תמוז שנת התרל"ט לפ"ק. בעיה"ק ירושלים תובב"א

בראש הספר מוצבת קריאה לאנשי חו"ל: **"שובי בתולת ישראל - שובי אל עריך אלה!"** (ירמיה ל"א).

"עד מתי תחבוקו חיק נכריה? ארצכם החמודה מדבר, עריכם הקדושות שממה ואין איש שם על לב ואין מכל חולה על זה? כל מאויכם לבלות בטוב ימיכם לצבור הון, לאסוף עושר לבנות היכלי עונג, ולהרים קרן המסחר בארצות אחרות... עד אנה תצפו צפית הבל כי זאת המרגעה וזאת המנוחה, ותאמרו כי שלום שלום ואין שלום, כי אחת דיבר אלקים בקדשו 'ובגויים הם לא תרגיע ולא תמצא מנוח, רק זאת המרגעה וזאת לכם המנוחה 'שובי בתולת ישראל, שובי אל עריך אלה'..."

אבותינו הקדושים חרפו נפשם למות בעד עמינו ובעד ערי אלקינו

"איך לא נבוש ולא נכלם, בפנינו ובשפתנו נחבב את אדמת קדשינו, ולבינו בל אתנו, נזכור נא את אבותינו הקדושים אשר חרפו נפשם למות על מרומי שדה ושפכו דמם כמים בעד עמינו ובעד ערי אלקינו ועתה אשר כיבוש ארצינו בידנו, לא בחיל ולא בכוח לא בחרב ולא בחנית, כי אם ברוח נדיבה, ולא שינדב כל אחד את נפשו, כי אם מעט מזער מהונו ורכושו, כל זה לפניכם ואתם מחשים, ותקפצו את ידיכם, רב העון וגדול הפשע עד אין חקר".

"...הביטו והתבוננו על כל העמים שוכני תבל עד כמה גדלה אהבתם לארץ מולדתם, הונם ורכושים וגם נפשם את כולם יקריבו על מזבח אהבת ארץ מולדתם, ומכם נאבדו רגשי קודש אלו, אוי לנו כי חטאנו, בושנו ונכלמנו, אנה נולך את חרפתינו..."

להתבונן באור שבארץ ישראל - לעומת החושך שבימים עברו

מתוך הקדמת הספר, אנו יכולים ללמוד על התפתחות הישוב בימים ההם. הדברים אקטואליים גם לימינו להבין את חסד ה' אתנו בכל מה שקורה בארצנו הקדושה:

"גלוי וידוע לכל יושבי תבל, כי שינוי העתים וחילופי הזמנים היורדים משמים ארץ לאט לאט, אף אם אמנם הם גדולים ונוראים, עד אשר אם נערוך ראשיתם מול תכליתם, הם רחוקים כרחוק מזרח ממערב, והדבר נהפך משרש - ממספד למחול, מאפילה לאור גדול, משעבוד לגאולה, בכל זאת, יען לאט מהלכם, ונאחזים ביתר ילדי הזמן, יתעלמו עקבי השנויים והחליפות המשתנים והמתחלפים מרגע לרגע; ואין רואה ואין מבין ואין איש שם על לב להשכיל אחרת דבר מראשיתו.

כן אנחנו גם עתה בדורינו זה, אשר אנחנו יוצאים מן החושך ומתקרבים אל האור לאט לאט, אשר הולך ואור עד נכון היום, עד אשר תפיץ השמש קרני אורה על כל פני תבל, ואנחנו מבלי נביט לאחורינו - לא נרגיש..."

ואם אך נפתח עינינו לא נצטרך להביט למרחוק, ולזכור את החושך והצלמות, ואת גלי ים הזועף, ואת סערת המים הזדונים אשר עברו על ראשי אבותינו משנים קדמוניות... עת שבאו המה הראשונים לירושלם עיר קדשינו, וימצאה שכולה וגלמודה וכצפרים נדודים קוננו בסעפי חרבותיה, ורבות שבעה לה נפשם מחמת המציק, חיהם היו תלויים מנגד, גיוס נתנו למכים ולחיהם למורטים, ובחרוף נפש סבלו כל מה שעבר עליהם ולא שמו לבם לזה, ובטחו בה' ועשו את שלהם לסולל מסילה ליתר חונני עפר ציון החפצים להשליך נפשם מנגד לעלות ולחבק את חיק אמנו הקדושה. הה! איה סופר ואיה שוקל לתאר ולצייר את כל התלאות אשד עברו על ראשם.

וגם מבלעדי זה, גם אם לא נטה אזנינו לשמוע את דברי הזקנים האלה, רק למראה עינינו נשפוט אשר עינינו ראו ולא זר, וגם לא נביט למרחוק, כי אם עד חמש עשרה שנה, הנה גם אז הי' מצבינו נורא מאוד, כי ישבנו בביתינו באימה ופחד, ואם הלכנו בשוק היה מגור מסביב, ומוחוץ לעיר הי' אימת מות שוד ורצח, מדבר שממה ורשימה, וכנסות צללי ערב סוגרו כל שערי העיר על מסגר, והנשאר בחוץ הי' מאכל למלחעות כפירים.

בזכרנו זאת עתה חרדת קודש יאחזינו, על מעשי ה' הנפלאים והנוראים, המשנה עתים ומחליף את הזמנים, מי הי' יכול להאמין לפני חמש עשרה שנה שילך יהודי בחוצות ירושלם בצואר נטוי, ופניו לא ישבע כלימות ורוק? מי הי' יכול להאמין שישב יהודי בדד בטח ושאנן מחוץ לעיר מושבו ואין מגור מסביב? התפתחות ירושלים ובנינה מבשרת כי הקב"ה לא יפסיק לקבץ עמו ישראל

מה גדלה שמחתינו בראותינו את חברת מאה שערים בנויה לתלפיות, ומה תגלנה כליותינו על חברת משכנות ישראל המתנוססת בהדרה, האח! האח! בראותינו חברות אבן ישראל, בית יעקב, נחלת שבעה, ויתר בנות ירושלם, סביבה משובצים בפאר עדים ומתנוצצים כספירים ביפעת זהרם ובכולם מלאים בני ציון היקרים, שוכנים שמה שלים ושקטים בטוחים ושאננים, ואין פרץ ואין יוצאת ואין צוחה ברחובותיהם.

וכאשר עמדנו וראינו אותם בפעם הראשון חרצנו משפטינו כי הדבר הזה מבשר לנו צבא רב, כי כאשר פתחה ירושלם עיר הקודש את חיקה והרחיבה מקום אוהלה להביא בניה אליה, כן גם תמחר ותחיש ארצנו הקדושה להביא גם בניה עליה ותחליף להם משוד תנחומיה להשיבעם ולענגם מטובה, ועוד נצא השדה ואנחנו נהיה הראשונים לסול המסילה לשאר עם ה' וישבו בנים לגבולם, ויחרדו ויאיתו בני ציון היקרים מארץ שבים, עד אשר יקבץ ה' עוד עליו לנקבציו. והנה אמת נכון הדבר כאשר פתרנו כן היה, יהי שם ה' מבורך מן העולם ועד העולם, לא יארכו הימים ומשפטינו יצא לאור ותקוותינו לא נכזבה, ארצנו הקדושה הטיבה פניה אלינו גם הושיטה ידה וקראה לנו מרחוק ואנחנו שמענו בקולה, ובעזר ה' נעבור חלוצים לפני כל אחינו, והנה עתה אנחנו עומדים ב"פתח תקוה" הפתוחה לפנינו לרוחה, כי תקותינו כשחר נשקפה, ועוד מעט תצא גם השמש בזהרה ותאיר כל הארץ, ופתאום יבא האדון אל היכלו אשר אתם מבקשים, ואולה כל קדושים עמו...

מהר"ל דיסקין - עמד מאחרי כל דבריהם ופעולותיהם

את העובדה שמי שעומד מאחורי כל הפעילות הזו הוא מהר"ל דיסקין אנו רואים ממה שנכתב שם ש"הקושאן של מקום הישוב יכתב על שם אדמו"ר הגאון אב"ד דבריסק נ"י, וכל התנהגות של החברה יהיה רק ע"פ פקודתו בכל דבר, וכל התקנות המוסכמים ממנו, מכבר קבלנו עלינו לשמור ולעשות מבלי לנסות ימין ושמאל... ולאחר כל התקנות המופיעות שם לחברי הקבוצה נאמר: "סוכן החברה יהיה אדמו"ר הגאון אבדק"ק בריסק שליט"א, וה' יהיה בעזרנו לבנות הנחרסות ולנטוע הנשמות, ותחינה עינינו בשבוב ה' שכניתו לציון במהרה בימינו אמין".

בהמשך מופיעות "התקנות לאחינו בני הגולה הבאים לעזרת ה' בגבורים" - שבסופם מופיעה ההוראה שאת כל הנדבות יביאו לגבאי החברה בכל מקום "והם יקבלו את כסף הקודש מהחברים וישלחו לסוכן החברה בירושלם, לא הוה עטרת ראשינו מורינו ורבינו הגאון האמיתי מוה"ר משה יהושע יהודא ליב דיסקין שליט"א".

לאחר כל התקנות מופיע שוב "כל החפץ לבוא בברית וחווה אתנו, יואיל בטובו לפנות אלינו במכתבו ע"ש אדמו"ר הרב הגאון הגדול אב"ד דק"ק בריסק שליט"א, אשר הואיל בטובו לקבל עליו משרת סוכן חברתנו, על פי האדרעסע הזאת".

מעניני הפרשה

פרשת תולדות

הרחיבי מקום אהלך

בפרשת השבוע אנו קוראים על הבארות שחפר יצחק אבינו וסתמום פלשתים, עד שחפר את הבאר השלישית שלא רבו עליה ויקרא שמה רחובות ויאמר כי עתה הרחיב ה' לנו ופרינו בארץ. (כו, כב).

וברד"ק (כו, כג) ביאר את ענין הבארות "וכל הספורים האלה בחפירות הבארות וקריאת השמות להודיע, כי בארץ ישראל המוחזקת היה חופר בארות כרצונו ואין מוחה בידו, וכן קרא שמות כרצונו, והיה בני המקום קוראין אותן כן. וכן אברהם כמו שכתבנו. וכל זה היה להם לאות ולסימן מה שיעדם האל לתת הארץ לזרעם." (עיי"ש עוד מה שביאר).

ולפי דברי הרד"ק י"ל שפסוקים אלו הם המשך למה שמובא בפסוקים שלפניו, שאמר הקב"ה ליצחק "גור בארץ הזאת ואהיה עמך ואברכך כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל וכו'". וכאן מספר הכתוב כיצד התקיימה הבטחה זו אצל יצחק אבינו.

וכן ביאר הגר"א, שהבאר השלישי "רחובות" - הוא כנגד התרחבות ארץ ישראל, וז"ל: (שמואל ב, א): "רחב פי על אויבי... ואמר רחב על דרך מן המצר קראתי וכו' במרחב כו', כמ"ש ויצר לו מאד ואח"כ הרחיב לו ה'. וכמ"ש רז"ל ופרצת ימה וקדמה וכו' לא כנחלת אברהם ויצחק בגבול ומיצר אלא נחלת יעקב נפרץ עד בלי גבול, לכן אמר רחב וכו'. ובאר השלישי שנקרא רחובות, הוא נגד יעקב שהרחיב ה' את גבולו".

בדברי חז"ל אנו רואים ג"כ שענין ההרחבה כאן שייך להרחבת א"י, שאמרו (בראשית רבה - פרשת תולדות, סד ח) "וישב יצחק ויחפור וגו' כמה בארות חפר אבינו יצחק בבאר שבע. חמש כנגד חמשה ספרי תורה: ויקרא שם הבאר עשק - כנגד ספר בראשית... ויקרא שמה רחובות - כנגד משנה תורה, על שם כי ירחיב, [א.ה. דברים יב כ: "כי ירחיב ה' אלוקיך את גבולך כאשר דבר לך"]. כי עתה הרחיב ה' לנו ופרינו בארץ".

במקומות רבים התורה נותנת חשיבות להרחבת הארץ, כגון בפסוקים שהבאנו מהמדרש לעיל כי ירחיב ה' אלוקיך את גבולך; כי אורישי גוים מפניך והרחבתי את גבולך (שמות לד, כד), וכן בעוד פסוקים.

וכן נאמר אצל ירבעם בן יואש (מלכים ב יד, כג - כו) "הוא השיב את גבול ישראל מלבוא חמת עד ים הערבה כדבר ה' אלוקי ישראל אשר דבר ביד עבדו יונה בן אמתי הנביא אשר מגת החפר. כי ראה ה' את עני ישראל מרה מאד ואפס עצור ואפס עוזב ואין עזר לישראל. ולא דבר ה' למחות את שם ישראל מתחת השמים ויושיעם ביד ירבעם בן יואש". הרי אנו רואים שישועת ישראל היא הרחבת גבולם "מלבא חמת עד ים הערבה".

ע"י הרחבת ארץ ישראל - ונגלה כבוד ה'

וביאור הדברים, מדוע התורה נותנת חשיבות גדולה לענין הרחבת הארץ, משום שככל שמרחיבים את המקום - כך השכינה באה ושורה על מקום זה, וכמ"ש הגר"א ("אדרת אליהו", בלק מהד"ו, כד, יח) "יגדל ה' מעל לגבול ישראל. כשיתגדל גבול ישראל יתרבה קדושת שמו יתברך". וכ"כ בעל מגלה עמוקות (אופן קנ"ה): "אבל לעתיד כתיב הרחיבי מקום אהלך (ישעיה נד ד), ותתפשט ירושלים לכל צד ת"ת תחומי שבת, ואז וימלא כבוד ה' את כל הארץ". (וכבוד ה' הוא השכינה כמ"ש בתרגום אונקלוס שמות לג, יח, ובתרגום יונתן דברים ה, כא).

וי"ל שישוד זה מבואר בכתוב (ישעיהו מ, ד) "כל גיא ינשא וכל הר וגבעה ישפלו והיה העקוב למישור והרכסים לבקעה. ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדיו כי פי ה' דבר". ואחז"ל (דברים רבה - פרשת ראה - ד, יא): "א"ר יצחק המגילה הזאת אין אדם יודע כמה ארכה וכמה רחבה, כשהיא נפתחת היא מודעת כמה היא. - כך א"י, כל רובה הרים וגבעות... כשישרה אותה הקב"ה (-כשיישר אותה הקב"ה)... שנאמר כל גיא ינשא וכל הר וגבעה ישפלו והיה העקוב למישור והרכסים לבקעה, אותה שעה היא מודעת מה היא". כלומר, מה שנאמר "כל גיא ינשא" הכוונה היא ש"י תיפתח כמגילה ותתרחב.

ולפי"ז מבואר היטב סמיכות הכתובים, כל גיא ינשא וכו', ואז ארץ ישראל תתרחב, ועי"ז ונגלה כבוד ה', שהשכינה תשרה על ארץ ישראל.

ועכ"פ אנו רואים שככל שגבולות ישראל רחבים יותר, כך מתרבה השראת השכינה. ובהשראת השכינה תלויות כל הטובות כמו שביאר הרמח"ל באריכות בדעת תבונות (סי' קס בהוצאת הגר"ח פרידלנדר) שכל השפע של הבריאה תלוי בהשראת השכינה, וכפי השיעור שה' משרה שכינתו, כך מגיע הטובה לנבראים, ולהיפך ח"ו. וכ"כ רמ"ד ואלו (ירמיה עמוד מ-מג): "הנה כבר ידוע שהשראת השכינה היא שגורמת כל הטוב והסתלקותה גורמת כל הרע". ולכן הברכה תלויה תמיד בהרחבה, שהיא גורמת לריבוי השראת השכינה.

דבר העורך

לאחר שמצא הקב"ה את אברהם אבינו - האדם שממנו ראויה לצאת האומה הנבחרת, שלמענה ברא הקב"ה את העולם, הקב"ה מדבר אתו ועם בניו אחריו על היעוד שלהם. כפי שאנו רואים בכל הפרשיות שאנו עוסקים בהם בשבועות אלו, העיסוק המרכזי סביב היעוד של עם ישראל מדבר על ירושת ארץ ישראל.

לכאורה אנחנו היינו מבינים שכאשר הקב"ה מבשר לאברהם אבינו את היעוד שלו - הקמת האומה הנבחרת, הקב"ה יאמר לו, דע לך אברהם אבינו שממך תצא האומה הנבחרת, האומה שתעמוד על הר סיני ותקבל את התורה, תקבל את השבת ואת כל התורה מצוות וכו', אך לא כן אנו רואים בתורה, הקב"ה מדבר עם אברהם, ועם יצחק ויעקב, שוב ושוב, על כך שיהיה לבניהם ארץ. גם בפרשה שלנו, יצחק אבינו, לפני שיעקב נפרד ממנו, מברך את יעקב "יתן לך את ברכת אברהם לך ולזרעך אתך", ומה היא הברכה המיוחלת? - "לרשתך את ארץ מגרריך אשר נתן אלוקים לאברהם".

והדבר נראה תמוה מאד, האם זה מה שמטריד את אבותינו, והאם זה מה שנמצא בראש מעייניהם, שיהיה לצאצאיהם בעולם החולף מקום לנו? וכי לשאר האומות אין ארץ למגוריהם? הרי באמת היה מתאים יותר לומר לאברהם אבינו שבניו יקבלו את התורה ואת המצוות, והם יהיו אלו שיזכו לעבוד את ה'.

אגמם התשובה מבוארת בלשון הכתוב, שבו הקב"ה מבטיח לאברהם את הארץ, "ונתתי לך ולזרעך אחריו את ארץ מגורייך את כל ארץ כנען לאחוזת עולם והייתי להם לאלוקים" (בראשית יז, ח), ופירש"י: "לאחוזת עולם - ושם אהיה להם לאלוקים, אבל הדר בחוצה לארץ - דומה כמי שאין לו אלוך." (וכיוצא בזה בויקרא כה, לה ובפירש"י שם).

ומקורו מדברי הגמ' (כתובות קי, ב) האומרת: "לעולם ידור אדם בא"י אפ"י בעיר שרובה עובדי כוכבים, ואל ידור בחו"ל ואפילו בעיר שרובה ישראל, שכל הדר בארץ ישראל - דומה כמי שיש לו אלוך, וכל הדר בחוצה לארץ - דומה כמי שאין לו אלוך, שנאמר לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלוקים." [ממשיכה שם הגמ' "וכל שאינו דר בארץ אין לו אלוה? אלא לומר לך כל הדר בחו"ל כאילו עובד עבודת כוכבים"].

ומשום כך חשובה כ"כ ההבטחה שיקבלו עם ישראל את הארץ, שכן "להיות לכם לאלוקים" היא התכלית של עם ישראל, וכדברי הרמח"ל במסילת ישרים "שהאדם לא נברא אלא להתענג על ה' ולהנות מזיו שכינתו וזהו התענוג האמיתי והעידון הגדול מכל העידונים שיכולים להמצא; והאמצעים המגיעים את האדם לתכלית הזה, הם המצוות אשר צוו עליהן האל יתברך שמו", אבל התכלית היא להדבק בהקב"ה, והיא אינה מתקיימת אלא דרך ארץ ישראל.

משום כך, כאשר הקב"ה כורת ברית עם אברהם אבינו, הוא כורת אתו את הברית על "ונתתי לך ולזרעך את הארץ הזאת", כמ"ש רש"י (בראשית יב, ב) על הפסוק ואתנה בריתי ביני ובינך ברית של אהבה, וברית הארץ להורישה לך על ידי מצוה זו וכמו שאנו אומרים כל יום "זכורת עמו הברית לתת את ארץ הכנעני החתי האמורי והפריזי והיבוי והגרשני לתת לזרעו", משום שלארץ ישראל משפט הקדימה, וכמ"ש הגאון יעב"ץ (סידור בית יעקב) על ברכת גודה לך, בה אנו מודים להקב"ה על שהנחלת לאבותינו ארץ המדה טובה ורחבה, ואח"כ אנחנו מודים על שהוצאתנו מארץ מצרים וכו' "לכאורה אין הסדר מכוון, שהרי כיבוש הארץ מאוחר אפילו לנתינת התורה, והיה לו להכיריו בסוף. אבל נחלת הארץ

ע"י השראת השכינה - ופרינו בארץ

והנה יש כלל, שבמקום שהשכינה שורה - היא מביאה לשם פריחה והפריה. והראיה לכך היא, מההבדל בין הגלות והגאולה בענין פריחת ארץ ישראל, שבגלות (שאז השכינה גולה, כמ"ש חז"ל גלתה שכינה עמהם) נאמר (ויקרא כו, לב) והשימותי אני את הארץ. ואילו בגאולה (שהשראת השכינה חוזרת לא"י) נאמר (סנהדרין צח, א) אמר רבי אבא אין לך קץ מגולה מזה, שנאמר (יחזקאל לו, ח) ואתם הרי ישראל ענפכם נתתו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא" (והרחבת הענין ראה במדור "נבואות ה' לאחרית הימים").

ומעתה מבואר מה שאמר יצחק אבינו "כי עתה הרחיב ה' לנו" - שכיון שה' הרחיב לנו, ע"ז תרד השכינה לשרות בארץ, וממילא - "ופרינו בארץ", [ונכך כתב מהרי"ל דיסקין עה"ת (תולדות, עמוד סג): "כי עתה הרחיב ה' לנו ופרינו בארץ... **כעת יכולים לנטוע אילנות ויעשו פירות ופרינו בארץ**. עיי"ש. - ועווי בדברי הארז"ל (שער מאמרי רשב"י - פרשת בראשית - עמוד כג) "כי עתה הרחיב ה' לנו ופרינו בארץ **כי אי אפשר לפרות בארץ כי אם בהרחיב ה' המקום**". הרי אנו רואים בדברי ג"כ שה' הרחיב ה' לנו", הוא תנאי ל"פרינו בארץ"].

ואת הסדר הזה אנו רואים בפסוקים במלאכי (א, ב - ה) "אהבתי אתכם אמר ה'... ואת עשוי שנאתי ואשים את הריו שממה ואת נחלתו לתנות מדבר... ועיניכם תראינה ואתם תאמרו יגדל ה' מעל לגבול ישראל".

כלומר, שאצל עשוי הכל שממה, ואילו אצל עם ישראל הכל בנוי ופורח [וכמו שפירש"י "ואשים הריו שממה - אינן דומין להרי ישראל"], ומה הטעם? בגלל שיתגדל גבול ישראל. וכפירוש הגר"א ב"אדרת אליהו" (בלק מהד"ו, כד, יח) "יגדל ה' מעל לגבול ישראל - **כשיתגדל גבול ישראל יתרבה קדושת שמו יתברך**".

מצות הרחבה

והנה חוץ ממה שיש בשורה והבטחה שגבולות ארץ ישראל תתרחב מעבר לגבולותיה היום, יש גם **מצוה למעשה** בתוך גבולותיה של ארץ ישראל, להרחיב את הישוב, וליישב את ארץ ישראל מקצה ועד קצה [וכמ"ש הרמב"ן (סה"מ שכחת העשין מצוה ד) ופרט אותה להם במצוה זו כולה בגבולה ובמצריה כמו שאמר ובאו הר האמורי ואל כל שכניו בערבה בהר ובשפילה ובנגב ובחוף הים וגו' שלא ינחו ממנה מקום], וזהו מצות הנביא (ישעיהו נד, ב) "הרחיבי מקום אהלך ויריעות משכנותיך יטו אל תחשוכי הארכי מיתריך ויתדותיך חזק". וידוע שהגר"א הורה לתלמידיו עפ"י ד הנביא להרחיב את א"י.

והנה הציווי "הרחיבי מקום אהלך" הוא לציון, אמנם כשהקב"ה מדבר אל ציון, כלול בזה ג"כ שהוא מדבר אל עם ישראל שהם בני ציון [כמבואר בגמ' (ברכות לב, ב) ותאמר ציון עזבני ה' וה' שכחני... התשכח אשה עולה, אמר הקדוש ברוך הוא: **כלום אשכח עולות אילים ופטרי רחמים שהקרבת לפני במדבר?** אמרה לפניו: רבוננו של עולם, הואיל ואין שכחה לפני כסא כבודך שמה לא תשכח לי מעשה העגל? - אמר לה: גם אלה תשכחנה וכו'].
וא"כ מהפסוק הרחיבי מקום אהלך עולה **ציווי לכל בית ישראל**, [מלבד עצם הציווי של ישוב א"י שנאמר בתורה], שירחיבו את מקום מגוריהם, ואת משכנותיהם. ולפי פשוטו של מקרא הכוונה שצריך שיגורו בכל גבול ישראל, ולא רק שיכבשו מקומות נוספים מחוץ לגבול ישראל עד שירחיבו את הגבול, שהרי לא כתוב הרחיבי **גבולך**, אלא הרחיבי "מקום אהלך - אהל מגוריך", ויריעות "משכנותיך - משכנות מגוריך" יטו אל תחשוכי, כלומר, שאם "מקום אהל ומשכנות מגוריך" הוא רק בירושלים, תרחיבי אותו אל סביבות ירושלים, ואח"כ אל הערים הבאות, וכך הלאה - עד קצה גבול ישראל.

[ומלבד מה שנתבאר שהפסוק מדבר לעם ישראל, כל הנבואות הטובות שנאמרו לעם ישראל, רצון ה' שעם ישראל יתחיל לקיים אותם, וע"ז תתעורר הנהגת ה' לקיים אותם, כמ"ש הגר"א (אדרת אליהו פר' וישב), וידוע שכל ההשפעות הטובות תלויות באיתערותא דלתתא].

קדמה בבחינת התכלית...". וכ"כ רבי ירוחם ממיר (דעת תורה בראשית, עמ"ג א) "ארץ ישראל היא תכליתו של המקום ב"ה. עיקר כל הבריאה, והיא תכלית כל התורה".

וכך כותב האור שמח במכתבו המפורסם "הנה מאז הכיר האחד היה אברהם אבינו את בוראו, קושר כל תקותו והבטחתו בהנחילו את ארץ הקדושה לבניו... וכל פסגת תקותם הייתה כי בניהם ישבו בארץ המוריה".

אחד הטעמים לדברי הגמ' שהדר בחו"ל כמי שאין לו אלוך ביאר המאירי (כתובות קיא, א) "שחוצה לארץ דירת קבע לגוים ולעובדי האלילים ואי אפשר שלא ללמוד מדרכיהם". וחידוש גדול למדנו מדברי המאירי, שלמרות שלפי ראות העין, הדר בא"י בעיר שרובה עובדי כוכבים עלול להיות מושפע מהגוים, יותר ממי שדר בחו"ל בעיר שרובה ישראל, קבעו חז"ל בעומק ראייתם, שאין הדברים כן, אלא ההיפך הוא הנכון, בחו"ל, כיון שהיא מקום קביעותם של הגוים, כ"כ רבה השפעתם של העובדי כוכבים, עד שמי שגר שם, אפי' אם הוא גר בעיר שרובה ישראל, הוא בסכנה מחמת השפעתם [ולמרות שחז"ל דיברו על זמן הגלות, שבה רוב חכמי ישראל היו בבבל, מ"מ קבעו חז"ל שכיון שא"י היא ארצם של עם ישראל, יש ליהודים המעטים בה השפעה גם על מי שנמצא בעיר שרובה עכו"ם].

ואמנם בעומק הדברים יש כאן סיבה נוספת, וכפי שביארו הרמב"ן (ויקרא יח, כה) והגר"א (אדרת אליהו דברים לב, ט), וכדבריהם מבואר בדברי חז"ל (זוה"ק יתרו עט, ב), שכיון שא"י היא מקום השראת השכינה, לכן כל הקשר של היהודי עם בוראו אינו יכול להתקיים אלא בא"י. ומאידך, הדר בחו"ל, אפי' אם תהיה השפעת הסיבה חיובית, מכל מקום העיקר חסר מן הספר, והוא כמו מי שנמצא מחוץ לבית המלך ושם הוא עובד אותו.

[וביודאי גם המאירי אינו סובר שמעלתה של א"י מסתכמת בכך שבה אין את השפעת הגוים, שאם לא כן, לא היה צריך הקב"ה להבטיח לאבות שבניהם ישבו דווקא בארץ ישראל, והיה יכול להבטיח שישבו באיזו ארץ שהיא, ובלבד שלא יגורו בה עכו"ם, אלא כיונת המאירי אינה אלא לתת דוגמא חיצונית ונגלית לחסרונות שיש לחו"ל, כתוצאה מהטומאה שיש בה, אבל באמת עיקר החסרון של חו"ל, הוא הטומאה שיש בה, ועיקר מעלתה של ארץ ישראל - היא הקדושה שיש בה].

לאור דברים אלו אנו יכולים להבין את החשיבות הגדולה שהיה לאבות שבניהם ישבו דווקא בא"י, מדוע לא היה טוב להם אם בניהם יקימו מדינה באוגנדה, ושם הם יהיו מנותקים מהשפעת הגוים, ויעבדו את ה' בכל לבבם, אין זאת אלא מפני שבכל מקום אחר, גם אם ההשפעה הסיבית תהיה הטובה ביותר, אין לזה כל ערך לעומת ארץ ישראל.

בברכת התורה, העורך

קדושת ארץ ישראל וירושלים - היא קדושה עצמית ולא משום מצוות התלויות בה, ולכן אינה בטלה בשום זמן

..היוצא מדברינו דע"כ לפ"ע קדושת שניהם [ארץ ישראל וירושלים] קדושת עולמים מימות עולם עד סוף כל ימות עולם, לא נשתנה ולא ישתנה, אלא שקדושת ירושלים חמורה מקדושת שאר א"י.

וגם הרמב"ם דלא מנה למצות עשה ישיבת א"י כמו שחשב הרמב"ן במניין המצות, מ"מ מודה ביתר שאת בקדושה בזמן הזה, ומפני כן כ' במ"ע קנ"ג ומייתי ליה המפרש ספ"ה מהלכות קידוש החדוש, וז"ל: ונאמר אם ח"ו יאבדו בני ישראל מא"י ית"ש על זה לפי שהבטחנו בתורה שלא תכלה אומה זו בכלל, וכן אם לא נמצא ב"ד בא"י ולא בח"ל ב"ד שנסמכו בא"י היה זה החשבון שאנו מחשבין אותו בח"ל לא יועיל לנו כלום שאין מעברים שנים וקובעים חדשים אלא בא"י שנאמר כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים עכ"ל... נראה מדבריו כי לא נפחתה קדושתה ולא תליא כלל בקיום מצות אלא הארץ עצמה קדושה. שו"ת חתם סופר י"ד רלד.

ארץ החיים

חתם סופר א פט, ב; כי ישראל בגלות נחשבים כמתים. דרשות ח"א יג, ב.

מי שמפסיד חלק בארץ ישראל נקרא מיתה. שו"ת או"ח רח.

עיקר הברכות בארץ ישראל

יראה דעיקר הבכורה והברכות בא"י, כי שם משפט אלוקי הארץ כמ"ש הרמב"ן כמה פעמים. תורת משה בראשית עמ' קעה.

[כתובות קי, ב: הכל מעלין לארץ ישראל, הכל מעלין לירושלים]. והנה לכאורה משמע, לא משום מצוות התלוים בא"י וירושלים כופים, אלא משום קדושת עצמה, וכל הדר בח"ל דומה כמי שאין לו אלוה, ר"ל.

...ומהרי"ט ח"ב ח"ד סי' כ"ח שהביא הדרת גאווה כי להדיא שהטעם משום תוספת קדושתה ולא משום מצוות הנהוגות, ודלא כמשמע מתשב"ץ הנ"ל, ותשב"ץ גופי רפי' בידו.

וכיון שכל עצמו הוא משום עוצם קדושתה אין לכנס כלל בפלפול אי קדושה ראשונה וקדש' לעתיד לבא, ובפלפול רמב"ם וראב"ד בקדושת המקדש בזה"ז... שירושלים הוא שער השמים מימות עולם אפי' כשהיבוס יושב ירושלים והכנעני והפריזי אז בארץ ולא זה ולא תזוז שכינה מכותל מערבי אפילו בחורבנה.

הגלות נקראת קבר

הנביא מדמה הגאולה לתחיית המתים והגלות לקבר כדכתיב (יחזקאל לו) "וידעתם כי אני ה' בפתחי את קברותיכם ונתתי בכם רוח וחיייתם". דרשות

מדברי רבותינו

רבן של כל בני הגולה ה"חתם סופר" זיע"א

העבודה בקרקע א"י מצווה

שהעבודה בקרקע גופה מצווה משום יישוב א"י ולהוציא פירותיה הקדושים ועל זה ציוותה התורה ואספת דגןך ובעוז וזרה גורן השעורים הלילה משום מצווה וכאלו תאמר לא אניח תפילין מפני שאני עוסק בתורה ה"נ לא יאמר לא אאסוף דגני מפני עסק התורה. סוכה לו, א.

שיבת ישראל באר"י - מגרשת את החיצוניים מארץ ישראל

והורשתם את הארץ. כשיושבים בה ישראל מגרשים משם הקליפות והשעירים, והיינו והורשתם את הארץ - מטומאת המזיקים. וישבתם בה ותהי מיושבת בקדושה. תורת משה במדבר, עמ' קס.

אין לארץ קורת רוח כי אם בשכון ישראל בה

כתיב (ויקרא כו) והארץ אזכור, כי היא מתפללת על החזרת ישראל לתוכה, ולאחבת ה' את עמו נטע תשוקה נפלאה אל הארץ שלא תמצא קורת רוח כי אם בשכון ישראל בארץ ההיא כדי שתרבה להתפלל וה' ישמע קולה, כאמור והארץ אזכור (ערש"י שם פסוק לב. ורמב"ן). וזהו כי יבעל בחור בתולה יבעלוך בניך, דידוע אין אשה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי (סנהדרין כב, ב), ה"נ יהי הארץ כבתולה וישראל בועלה, באופן שלא תמצא קורת רוח כי אם מהם. וישראל גם המה נמשלים כבחור, אין אדם מוצא קורת רוח כי אם מאשתו ראשונה (שם). כדי שיהיה גם תשוקתם וכל חפצם לבוא אליה. תורת משה דברים קכד.

אע"פ שאין ישראל ראויים יגאלו בזכות הארץ

ציון במשפט תפדה ושיביה בצדקה (ישעיה א' כז). פי' הארץ הקדושה השממה צועקת לפני הקב"ה כבר רצתה את שבתותיה ולמה תשומם עוד, אך ישראל אינם ראויים להגאל, ועל כן כיון שציון במשפט ובויושר תפדה, כי מה חטאה שתשומם עוד, על כן שביה נפדים בצדקה אעפ"י שאינם ראויים, כדי שתפדה ציון במשפט ודין אמת. תורת משה דברים, עמ' יד.

פרק ב - דרישת ציון

וימאסו בארץ חמדה - וישא ידו.. לזרותם בארצות

כל הגלות נזרה על אשר חירפנו את ארץ ישראל באמרנו ארץ אוכלת יושביה, והגיע העונש על זה השיעור שנקבעה בכיה לדורות. הספד על ר' משולם איגרא, הובא בסוף שו"ת ר"מ איגרא ורשה תרמ"ה.

כל מגמתכם לארץ הקדושה ותורה הקדושה

אמר הקב"ה אפילו בגלות, מ"מ כל מגמתם לארץ הקדושה ותורה הקדושה כדכתיב והיו עיני ולבי שם כל הימים... וכן יעקב כל ימי היותו אצל לבן לא זז עינו ולבו מארץ הקדושה על כן אמר גרתי כבר ולא לישב ולדור, כי אם לגור בארץ, ועיני ולבי שם בארץ הקדושה לכל הימים. תורת משה וישלח ד"ה עם לבן גרתי.

אע"פ שעל כרחנו אנו בגולה - מחשבותינו בא"י

אע"פ שעל כרחינו אנו בגולה, גופינו, אבל לא מחשבותינו, ובכל מקום שאנחנו יושבים, אנו יושבים על האדמה הקדושה במחשבותינו. תורת משה לך לך ד"ה ויקחו את לוט.

בכל זמן שהיתה דעתם על ארץ נחלתם לא שלט בהם פרעה

אע"פ שאבותינו התהלכו מגוי אל גוי וממלכה אל עם אחר מ"מ בכל מקום שהלכו היה לבם ועינם וכל מחשבותם אל ארץ נחלתם אשר נתן להם השי"ת, וכן אמרו השבטים לפרעה לגור בארץ באנו, ולא להתיישב, כי בכל רגע האפשרי דעתנו על נחלתנו, וכל זמן שהיה דעתם כך, לא שלט בהם פרעה וגזירותיו. תורת משה מהדו"ק דברים, עמ' מד.

ההשתדלות להתבסס בארץ העמים - מגבירה את שנאת העמים

דכל יותר שרוצים להתקרב אל או"ה ולשכוח ירושלים עוד יותר, נותנים עליהם עול מלכויות ונשנאים בעיניהם יותר, והן הנה שונאי ציון שיהיו כחציר גגות שכתבתי במקום אחר פירושו. דרשות ב שלב, ב.

שונאי ציון לא יהיו אפי' כעשב הראוי למאכל בהמה

יבושו ויסוגו אחור כל שונאי ציון יהיו כחציר גגות שקדמת שלף יבש שלא מלא כפו קוצר וחצנו מעמר ולא אמרו העוברים ברכת ה' אליכם (תהלים

ידועה חיבתו של החת"ס לארץ ישראל. במקומות רבים מזכיר החת"ס את א"י, בדרשותיו מפוזרות מאות אמרות המדברות על ארץ ישראל, קדושתה חביבותה, וחובת העליה אליה. החת"ס לא זכה לעלות לא"י אך רבים מתלמידיו שחוננו אצלו לאהבת הארץ ומאיסת הגלות, עלו לארץ, והיו פעילים מרכזיים בהפרכתה וישובה, הם גם נשאו דרשות בגולה על מנת להפיץ בעם ישראל את הקריאה "שובי בתולת ישראל שובי אל עריך אלה". הדברים מלוקטים מתוך שו"ת חתם סופר; דרשות חת"ס; תורת משה על התורה וחייושי חת"ס על הש"ס. מחמת ריבוי הדברים חילקנו את דבריו של החת"ס לכמה מסגרות.

פרק א - העלייה לארץ ישראל

כמו שיש מצווה בישוב א"י, כך יש עבירה בישוב חו"ל

ע"ד מה שנמצא כתוב בס' באר היטב ליורה דעה סימן קע"ט בשם צוואת ר"י חסיד שיש סכנה לבונה אבנים וגם לבונה בית במקום שלא היה שם בית מעולם... טוב יותר שלא לחוש לדברים האלו וכיוצא בהם כלל דברים שלא הוזכרו בש"ס ופוסקים ולא ר"י חסיד חתום עליה וכדמוכח ממ"ש בעצמו בס"ח סי' תסא.

ואולי בבונה בית אבנים שלא לצורך להרחיב לו משכנות בח"ל ולהתיישב א"י הגאולה בכיוצא באלו הרי בנינו סכנה ואינם מצווה להגן וה"ה נמי המרחיב דעתו לבנות במקום שלא היה שם בית כדי להוסיף ישיבת ח"ל דידיעת ההפכים א', כי היכי דאיכא מצווה בארץ ישראל בבתים טפי מדקלי משום ישוב א"י (ועינין סוף עירובין) ה"ה בהיפוך בח"ל...

והנה ירמיה אמר בנו בתים ושובו וגו' ומייתי ליה ש"ס (ב"ב כט), נראה מזה שהיו בני גולה מצפים לישועת ה' בהרף עין, והיה בעיניהם כחטא ועון לבנות בתים ולנטוע כרמים בח"ל עד שנאמר להם מירמיה עפ"י ה' שאין תשועתם ממהרת קודם ע' שנה. שו"ת יו"ד קלח.

לעלות לא"י מחיים ולא מתחת המחילה

ורגיל אני לומר שע"כ תיקנו בברכת אהבה לומר ותולכינו קוממיות לארצנו, לאפוקי לאחר מיתה ע"י גלגול, אלא בחיים קוממיות, דלאחר המיתה בזמן התחיה יבוא ג"כ לשם אבל לא קוממיות כ"א מתחת המחילה. שו"ת יו"ד שלב.

לעלות לארץ ישראל בבחירה - ולא לחכות עד שיבא ההכרח כ' הרמב"ן בפ' מסעי על פסוק והורשתם את הארץ וישבתם, שהיא מ"ע מפורשת לישוב בארץ הקדושה, והנה כשאין לנו חנינה על פני הארץ, רק הארץ הזאת, א"כ לא נקיים מ"ע זו כי אם בהכרח, ולא יוכר בחירתנו אותה ברצון לשם ה', אך כשיש לנו טוב ארצות הגוים ולא נבחר לשבת כי אם בה, אזי נקיים מ"ע הנ"ל ברצון נפשינו. דרשות ב שו, א.

הרבה ללמד מגירוש ספרד - שלא להתפתות לשיבה בין העמים

האריך הרבה בעניני הסטוריה מגירוש ספרד ושאר ארצות ואמר שחביבין עליו להגיד ולספר דברים כאלה יותר מללמוד תורה, למען ישמעו וילמדו מהעבר על העתיד לבא לטובה שלא נהיה נפתים אם העת והזמן ישחקו לנו, כי כבר היו לנו ימים טובים מאלה בין העמים. עדות תלמידו ר' יעקב הירש יעבץ הלוי בפתחת ספרו המו"ד. (- מאמרים ודרשות; מויר ד'רו).
ד

הדר "בקביעות" בא"י שרוי בלא עון - דווקא בשעה שיושב בה

ויפה דקדקו חז"ל (כתובות קיא, א) כל הדר בארץ ישראל שרוי בלא עון... דקדקו לומר כל הדר בא"י לומר שצריך שיקבע דירתו שם ויהיה לכל הפחות מיושבי העיר, לאפוקי היושב שם לשעה כעובר אורח, ואף על גב דאפילו ההולך בה ד' אמות וכו' [שם], מ"מ איננו נשוא עון אלא א"כ הוא מהיושבים ומדרגות מדרגות יש...

ומ"מ מסיים קרא העם היושב בקרבה נשוא עון, [ד]לענין נשיאת עון לא אזלין אלא בזמן שהוא יושב בה, אבל אם יצא ממנה אפילו לשעה, באותה שעה איננו נשוא עון, ותרתני בעי' שיהיה מהיושבים ושיהיה בה דוקא. שו"ת או"ח קצד.

מסירות נפש על ארץ ישראל

ע"כ צלפחד צדיק היה ואי היה מן המעפילים א"ש, דאע"ג דכתיב ותמרו פי ה' ותזיד ותעלו ההרה, מ"מ בעלי תשובה היו והתודו עונם ומסרו נפשם על א"י למות במלחמה לשם ה'. שו"ת ח"ו, נו.

והמבין ויורד בדעתו לסוף קדושת ארץ ישראל וקדושת נפשו, ימסור נפשו וכל הונו רק לעלות ולראות. תורת משה במדבר, עמ' סג.

כמה פעמים, ואיך הפסד ממון לא יכולנו לסבול והפסד ארצנו הקדושה ומשכן שכנית עוזו נישא ונסבול. דרשות ב שכה, א.

וזהו שאמר לנשים קראו ותשאו עלינו נהי -על מה? - ואמר, כי קול נשמע מציון איך שודדנו, הם צועקים ובוכים כי שודדו מכספם וזהבם, ואינם בושים ונכלמים, הלא בושנו מאד כי עזבנו ארץ הקדושה, אשר משה ואהרן לא זכו לה, וכי השליכו משכונותינו משכן ה' שלמעלה ושלמטה, על כל אלה אינם בוכים, ונושאים נהי על כי שדדו מכספם וזהבם, ע"כ על כל השגעון הזה ישאו הנשים חכמות נהי וקינה. דרשות ח"ב שלה, ב.

נכנס להחזיק ידי שונאי נפש דוד

...נכנס להחזיק ידי שונאי נפש דוד שלא להתפלל עד הגאולה, כי אם להתפלל בשלומינו בין המלכות, והעתיק דברי ירמיה, ושכח קרא דישיעה (ס"ב, ו-ז) המזכירים את ה' אל דמי לכם ואל תתנו דמי לו עד יכונן ועד ישים ירושלים תהלה בארץ, ובדברי ירמיה אומרי בשבעים של בבל שהיו נביאי השקר אומרי שיצאו קודם הזמן ע"ז אמר ירמיה שקר הם אומרים בנו בתים וכו', אבל סוף ע' שנה כבר הרבה דניאל להתפלל, וכמשחז"ל דניאל מנה וטעה ולפי טעותו התפלל למהר הקץ. וישעיה מירי בגלות הזה, דכל יומא זמנו, ומצוה עלינו לבקש את ה' אלקינו ואת דוד מלכינו. שו"ת ח"ו פו.

מי שאוהב את ארץ ישראל - זוכה לשפע שלה

ואם לא יעברו ונאחזו בתוככם בארץ כנען (במדבר לב, ל). לאותם שאינם חפצים ותאיבים לשבת בארץ הקדושה, וכמעט ישיבתה לעונש להם, כי תקיא אותם הארץ - עץ השדה לא יתן להם פרי, ע"כ ונאחזו בתוככם הוא להם לקנס ולעונש - על כרחם יאחזו בתוכם. תורת משה במדבר עמ' נט.

שום צרה לא שברה לבו של מרע"ה - כמו הגזירה שלא יזכה לבא לא"י

משה רבינו ע"ה לעוצם קדושתו בכל התפלות שהתפלל עד עכשיו לא היה לבו שבור כ"כ שימנענו מהמשכת רה"ק ולא היה צריך להתחנן לאמור שיפתח לסדר שבחיו של כי לא נמנע ממנו. אך זאת הצרה האחרונה, שלא יזכה ליכנס לארץ הקדושה ולראות ההר הטוב והלבנון, היא שברה לבו, עד שלא עצר כח לסדר שבחו מתוך שמחה, עד שהתפלל תחלה ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמור, שהתחנן שיזכהו ה' לאמור על דרך ה' שפתי תפתח. דרשות ב שלג, ב.

שבח ארץ הקודש

רגז בבבל כתיב, על כן תראו כי "והתחזקתם" ולקחתם מפרי הארץ, ולא תיראו מוראת יושבי בה. תורת משה במדבר עמ' סה.

בארץ ישראל זוכים לתקן מידת הכעס

אל תרגזו בדרך (בראשית מה, כד) י"ל עפ"י משחז"ל (נדרים כב) ונתן ה' לך שם לב רגז בבבל כתיב אבל לא בא"י, ועתה כשקבלו עליהם לגור בארץ מצרים בהתחלת הגלות חשש שיתחדש להם לב רגז, ע"כ אמר אל תרגזו בדרך. תורת משה בראשית עמוד רכג.

ויתעבר ה' בי למענכם (דברים ג, כו)... כי ח"ו לא יאונה לו עון אשר חטא, כי אעפ"י שהאמת הוא לא האמתם וגו', מ"מ הם גרמו לו... אך קצת דקצת חטא כעס לשם שמים, נענש מדה כנגד מדה שלא יכנס לאותו הארץ שאין שליטה למדת הכעס. דרשות ח"ב שכד, ב.

ארץ ישראל מטהרת מסט"א ומחלוקת - ועי"ז היא מתרחבת

כי עתה הרחיב ה' לנו ופרינו בארץ (בראשית כו, כב). ירמזו כי לעולם תחלת המחלוקת ע"י ערעורי אדם [ועקש] לבו היא באה, ועי"ז מצא השטן מקום לנוח ורווח רוחו, ושם קוננו הקליפות.

וידוע כי עקירת השטן והקליפות - מרחיבים לנו העולם, לכן היה א"י מחזיק אנשים שלא כדרך הטבע הרבה יותר מהראוי, משום שהיה האויר זך מקליפות, ולכן נקרא ארץ צבי, שאין לצבי מרה הכועס ומרבה מחלוקות. לב רגז בבבל כתיב (נדרים כב).

והן הנה דברי יצחק, [מ]כיון שלא רבו על השלישי אמר הרחיב ה' לנו, פי' שעקר הקליפות והרחיב את האויר ופרינו בארץ. תורת משה בראשית, עמ' קטו.

כי אוריש גוים מפניך והרחבתי את גבולך ולא יחמוד איש את ארצך בעלותך ליראות וגו' (שמות לד, כד). היינו הסתלקות השדים מבינינו שע"ז מתרחב הגבול, כמ"ש אצלנו בפ' תולדות על פסוק כי עתה הרחיב ה' לנו ע"ש. והפליג עוד, ולא יחמוד איש את ארצך, ר"ל כל כך תהיה הקליפה מרוחקת עד שלא תחמוד כלל לינק מארצך, כי תהיה הקדושה רחוקה ממנו בתכלית הרחוק, עד שתהיה חוץ להדרגת החמדה שלך. דרשות ח"א מד, א.

קטו). י"ל דהנה כל הרשעים נמשלים לעשב, בפרוח רשעים כמו עשב, אך העשב הנקצר למאכל בהמה יש בו ב' טובות: א. מלא כפו קוצר, ועוד מלא חצנו מעמר, ועוד העוברים ברכת ה' אליכם. והנמשל, רשע הזוכה שנענש או נלקח או נהרג ע"י שליח ב"ד, יש שכר לשליח ב"ד, והיינו מלא כפו קוצר, ושוב מזכים ב"ד נשמתו בליקוט עצמותיו אחר עיכול בשר וקוברים בקברות אבותיו, והיינו מעמר ומלקט, ושלישית, הקרובים באים ושואלים בשלום הדיינים (סנהדרין פ"ו מ"ו), והיינו העוברים ברכת ה' עליכם. וע"י ג' מצוות אלו זוכה גם הנענש וזוכה לחיי העוה"ב. אך שונאי ציון, המה אפיקורסים שונאי ה' ועמו ותורתו, לא יהיו כעשב הגדל בקרקע הנקצר למאכל בהמה, כי אם כחציר גגות שיבש מאליו, ולא על ידי קוצר ושליח בית דין, על דרך על דאטפת אטפוף, ואין לו שום זכיה משלש אלה הנזכרים. דרשות ב שלג, ב בהערה.

גם כשיושבים בשלוה בחו"ל - אין תמורה לא"י

על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו בזכרנו את ציון. יש לדקדק [ד]שם גלינו" הו"ל למימה. אלא קמ"ל, שם ישבנו בהשקט ובטחה ובכבוד גדול בבית המלך והשרים, גם בכל זאת בכינו בזכרנו את ציון, והשובים בקשו לשיר שירות ותשבחות לה' על רוב חסדו בגלותינו לא עזבנו ויט עלינו חסד לפני מלך ושרים, מ"מ לא נתננו לבנו בזכרנו את ציון כי אין לזה תמורה ואל תשמח ישראל אל גיל בעמים. דרשות ב שלג, ב.

המחזיקים עצמם בגלות כתושבים לא יזכו אח"כ

אותם בני אדם שהיו מחזיקים עצמם בגלות כדבר האבוד ומודח והיו נחשבים בעיניהם כגרים, המה יזכו לשמוע בקול שופר גדול ולהשתחוות לד' בהר קדשו - אבל אותם שהיו מחזיקים עצמם בגלותם כתושבים לבין אומות, המה לא יזכו אח"כ. והיינו מה שאמרו חז"ל כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה וק"ל. דרשות א, ה, ב.

נבוש ונכלם אם לא נזעק על ירושלים - רק על הפסד ממון

בעו"ה הלא נבוש והלא נכלם אם נשכח ירושלים ולא נעלה אל לבבינו כי זה י"ז מאות ונ"ט שנים נטשנו נחלותינו ועזבנו ארצינו, הלא בהיותנו יושבים על אדמתנו ולפעמים באו שכיננו הרעים וירעצו וירוצצו וישחיתו יבול ארצנו לא סבלנו, וזעקנו אל ה' אלוקינו על הפסד ממונינו, כמבואר בקרא

גדולי ישראל מבינים את חשיבות הארץ

שלח לך אנשים... נ"ל שהקב"ה אמר שאין די בשלחם הדיוטות לחפור בגשמיות, אלא ישלחו כל נשיא בהם, גדולי ישראל המבינים וידעו הנסתר, כי זה שער השמים, וקדושת ארץ ישראל, ואין שולט עליה אלא הקב"ה, ותורת ה' היא משפט אלקי הארץ, ושהארץ והתורה וישראל שייכים זה לזה, וידעו ויבינו כי השי"ת שוכן בתוכה. תורת משה במדבר עמ' סא.

א"י עושה את עם ה' להיות אחד

ק"ל (חגיגה כג, ב) כף אחת עשרה זהב, הכתוב עשה כל מה שבכף אחת לקודש... כי כלי הקודש מצרף להיות אחד... בארץ ישראל שהוא כלי קודש מצרף כל עם ה' להיות אחד. דרשות ב שלג, ב.

והנה מדרך טבע ארץ הקדושה להוסיף עוד אחדות ואהבה ורעות להצדיקים היושבים, כמשאחז"ל (נדרים כב, א) ונתן ה' לך שם לב רגז בבבל הוא דכתיב. תורת משה בראשית מב.

בארץ ישראל זוכים לגדולה - וביחד עם זה למידת הענוה

והנה ארץ כנען מרמז כי טבע הארץ לגדל לב נכנע ושפל בעיניו, היינו לשון כנען, וכ"כ שלי"ה. ומשו"ה אמרו (נדרים כב, א) ונתן ה' לך שם לב רגז - בבבל הוא דכתיב ולא בא"י. ונקרא גם ארץ ישראל לשון שרית עם אלהים לשררה וגדולה, ואפ"ה יהיו נכנעים כמשאחז"ל (חולין פט, א) ע"פ כי אתם המעט, שאפילו בשעה שאני משפיע לכם גדולה אתם ממעטים עצמכם. תורת משה בראשית, עמוד מה.

ארץ כנען וארץ ישראל - אם שהוא ארץ ישראל, שר ומושל עולם לתתך עליון על כל גויי הארץ, ע"כ נקרא ארץ ישראל - אמנם הוא ארץ כנען הנכנעים בגדלם, כדכתיב (דברים ז, ז) לא מרבכם כי אתם המעט.

בארץ ישראל סר הפחד ויש חיזוק ואומץ

והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ (במדבר יג, כ). פי' זהו ג"כ סימן טוב, שכל העובר בארץ ההיא סר מורך לבנו, ע"ד שאחז"ל (נדרים כב) ונתתים לכם לב

לך לך

קול ממרום הקורא לאברם - לך לך אוהבי, לך לך...

תחילת דבר ה' באברם על הארץ אשר בחר איוה למושב לו, הציץ עליו בעל הבירה: לך לך מארצך, לך לך ממולדתך, לך לך מבית אביך. אל הארץ אשר אראך. עד עתה הארת לדבר ה' בחוץ לארץ, עתה לך לך לארץ ה' למקום אשר בחר. לך לך.

אברהם מעצמו הולך לארץ הקודש, נשמת אברהם מרגשת בקדושה, חפץ הוא לבא אל נחלת ה'. אך אינו משיגה ואינו בא, קדושתה חתומה מכל ועלומה. עד שמקבל את הקול הנבואי: אל הארץ אשר אראך¹, אראה לך את סודה, ואנחילה לזרעך זרע אברהם אוהבי. ומכאן ואילך קול ה' בכח קול ה' בהדר - מנבא לאברהם על המקום אשר בחר ה'².

אברהם נוטע אשל בבאר שבע, וקורא שם בשם ה', ושוב מקבל קול ממרום: ויאמר קח - נא את - בנות את - יחידך אשר - אהבת את - יצחק וְלך - לך אל - ארץ המדינה והעלהו שם לעלה על אחד ההרים אשר אמר אליך:

לך לך... הכנס לפניך קדושת הארץ, קח לך את בנך את יחידך אשר אהבת ולך לך אל ארץ המדינה. לירושלים לפני ולפנים בארץ הקודש.

אותו קול ממרום עומד לעולם לזרע אברהם, לעולם ה' דברך ניצב בשמים: לך לך יהודי, לך לך מארצך ממולדתך ומבית אביך, לך מחוצה לארץ, ברח לך אל מקומך. לך לך אל ארץ הקודש לחלקת חמדת ה' יתברך, מה לך בארץ העמים, מה לכהן בבית הקברות. ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש, לך לך אל הארץ הנכספת. לך לך בני, זרע אברהם אוהבי. זרע אברהם עבדו בני יעקב בחייו: הוא ה' אלהינו בכל - הארץ משפטי: זכר לעולם בריתו דבר צנה לארץ דור: אשר פרת את - אברהם ושבועתו לשחק: ונעמידה ליעקב לחק לישׂראל ברית עולם: לאמר לך אתן את - ארץ - פנעו חבל נחלתכם:

לך לך יהודי לארצך... לך לך.

ומצאת את לבבו נאמן לפניך - וכרות עמו הברית. ארץ הכנעני והיבوسی וגו'. זרע אברהם - באו אל הארץ וקידשוה, ארץ ישראל היא הארץ הטובה אשר ה' נתן לכם. לבן ישראל אין מקום אחר היא חלקו ונחלתו. כבר איננה ארץ הכנעני והחוי היא כבר נחלת הייית נחלה לישראל עבדו, כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו. לזרע ישראל אין חוץ לארץ מולדתו. אין זו ארצך אין זו מולדתך, אין זה בית אביך! אשר כרת ה' את אברהם ושבועתו לצחק ויעמידה ליעקב לחק לישראל ברית עולם, לאמר לך אתן את ארץ כנען. לאחר קיום השבועה אינה ארץ כנען, היא ארץ ישראל!

"ברא ארצות ובחר לו אחד מהם ארץ ישראל, שנאמר ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה תמיד עיני ה' אלהיך בה, וכך הקדוש ברוך הוא קורא אותה ארצו שנאמר ואת ארצי חלקו... ברא אומות ובחר לו אחד מהן זה ישראל, שנאמר בך בחר ה' אלהיך להיות לו לעם סגולה" (תנחומא במדבר).

ארץ הקודש היא ארצך היא מולדתך היא בית אביך, קשיי הדרך היה גם היה לאברהם ולזרעו אחריו, אך לא חתו מכל ובאו אל ארץ ה' ויקרא בשם ה', ה'ביטו אל - אברהם אביכם ואל - שרה תחוללכם פי - אַחַד קְרָאתִי וְאַבְרָכְהוּ וְאַבְרָהָי³.

בא הביתה אחי וידידי, בא! מחכים לך בבית, הבית שלך, נחלתך ומולדתך. הארץ מחכה לך עד בואך אליה, אל קצה ארץ נושבת.

אהבת ה' לארצו עומדת היא לעולם, כל נבואת הנביאים ודברי חכמים על הגאולה העתידה סובב סובב על ארץ ישראל וירושלים, ובחר ה' בעמו ונתן להם את ארצו: פי ירחם ה' את - יעקב ובחר עוד בישׂראל והניחם על - אדמתם ונלנה הגר עליהם ונספחו על - בית יעקב. ארץ ה' היא, ארצך ומולדתך, בא הביתה! בא!

כי הארץ נחלת ה' היא, חמדת כל ישראל וחמדת ה' יתברך עליונים ותחתונים תשוקתם אליה⁴, כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו. כל המעלות בה: היא מקום לימוד התורה 'מלכה ושריה בגוים אין תורה', היא מקום שמירת המצוות 'כי תבואו אל הארץ', לא תחסר כל בה. חוצה לארץ היא בגדר 'היציבי לך ציונים'. מקום השגחת הייית עיני ה' אלוך בך בה'. היא גן העדן בעולם הזה, 'ארצות החיים' אומר דוד המלך.

משל לאדם שיש בידו הברירה: גן נפלא גן עדן מקדם ויש בה ריח ערב עם כל עצי פרי, נרד וכרכם קנה וקינומו, או מדבר ציה וצלמות מלאה בפגרים מתים המעלים באשה וכל מרעין בישין. הנה נתתי לפניך את החיים ואת הטוב ואת הרע ובחרת בחיים! היש טוב ורע יותר מארץ ישראל וחוצה לארץ? הלא הייית קורא לארץ 'הארץ הטובה', 'חלקת חמדתי' ארץ נחלי מים עינות ותהומות יוצאים בבקעה ובהר'. דבר ה' הארץ הטובה, אינה כלשון בני אדם שיטובי הוא יחסי להכרת האדם, אלא זהו טוב החלטי, טוב מוחלט שאין שני לו.

בא אוהבי ורעי! בא הביתה! בא!

¹ וזה"ק כאן.

² פיי"ק י"ד: ונראה ה' אל - אברהם ויאמר לזרעך אתן את - הארץ הזאת: וה' אמר אל - אברהם אחרי הפך - לוט מעמו שא נא עיניך וראה מן - המקום אשר - אתה שם צפנה ונגבה וקדמה ונפמה: כי את - כל - הארץ אשר - אתה ראה לך אֶתְנַנָּה וְלִזְרַעְךָ עד - עולם: ושמתי את - זרעך פֶּעַר הָאָרֶץ אֲשֶׁר אִם - יוכל איש למנות את - עפר הארץ גם - זרעך ימנה: קיום התהליך פֶּעַר לְאֶרֶץ וְלִכְתֹּבָהּ כִּי לֹךְ אֶתְנַנָּה:

פטי"ו ז: ויאמר אליו אני ה' אשר הוצאתיך מאור פְּשָׁדִים לְתֵת לְךָ אֶת - הָאָרֶץ הזאת לְרִשְׁתָּהּ: ביום ההוא פָּרַת יְקִיָּה אֶת - אֲבִיכָם בְּרִית לְאִמֹר לְזַרְעֲךָ נְתִיתִי אֶת - הָאָרֶץ הזאת מִנְהַר מִצְרַיִם עד - הַנְּהָר הַגָּדֹל נְהַר - פָּרַת: אֶת - הַשִּׁינַי נָאֶת - הַשְּׁנַי נָאֶת הַשְּׁדֵמֹנִי: נָאֶת - הַחֲתִי נָאֶת - הַפְּרָזִי נָאֶת - הַרְפָּאִים: נָאֶת - הַמְּמָרִי נָאֶת - הַכְּנַעֲנִי נָאֶת - הַגְּרִגְשִׁי נָאֶת - הַיְבוּסִי:

פטי"ו ח: ונתתי לך ולזרעך אחרית אתו ארץ מגרית את כל - ארץ פנעו לאחזת עולם והייית להם לאלהים.

³ ישעיהו נא. תנחומא וירא: ומה ענין זה לכאן אלא כשם שנתיאשו ממנה האומות שלא נבנית והיא תבנה שנאמר האומר לירושלים תושב. וכתוב כי בנה ה' ציון, אם תמהים אתם הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה תחוללכם כשם שעשיתי לאברהם ולשרה כך אעשה לירושלים.

⁴ הגרי"א ז"ל במכתבו עלים לתרופה.

נבואות ה' לאחרית הימים

פריחת ארץ ישראל

פרק א: ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו – ביטול קללת הגלות "והשימותי אני את הארץ"

יחזקאל לו (ח) ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא: (ט) כי הנני אליכם ופניתי אליכם ועבדתם ונזרעתם: (י) והרבותי עליכם אדם כל בית ישראל כלה ונשבו הערים והחרבות תבנינה: (יא) והרבותי עליכם אדם ובהמה ורבו ופרו והושבתי אתכם כקדמותיכם והטבתי מראשתיכם וידעתם כי אני ה': (יב) והולכתי עליכם אדם את עמי ישראל וירשוך והיית להם לנחלה ולא תוסף עוד לשלכם:

ואמרו בגמ' (סנהדרין צח, א) ואמר רבי אבא אין לך קץ מגולה מזה שנאמר (יחזקאל לו-ח) ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל וגו'.

וביאר המהרש"א "לפי שכל זמן שאין ישראל על אדמתם אין הארץ נותנת פירותיה כדרכה, אבל כשתחזור ליתן פירותיה זהו קץ מגולה שקרב לבא זמן גאולה שיחזורו ישראל על אדמתן.

בזמן הגלות – והשימותי אני את הארץ

ביאור דבריו: בתורה נאמר על זמן הגלות (ויקרא כו, לב) "והשימותי אני את הארץ" וכי הרמב"ן (ויקרא כו, טז) "וכן מה שאמר בכאן "ושממו עליה אויביכם" היא בשורה טובה משרת בכל הגליות שאין ארצנו מקבלת את אויבינו, וגם זו ראייה גדולה והבטחה לנו כי לא תמצא בכל הישוב ארץ אשר היא טובה ורחבה ואשר היתה נושבת מעולם והיא חרבה כמוה, כי מאז יצאנו ממנה לא קבלה אומה ולשון, וכולם משתדלים להושיבה ואין לאל ידם".

ומעתה, מעת שהרי ישראל נותנים פירותם, הרי אנו רואים שפסקה קללת הגלות, ולכן אין לך קץ מגולה מזה. (ויעו"ש בעמ' הבא במאמר "פריחת הארץ ושממתה" על הנס הגדול בשממת הארץ בגלות והיפוכו בתקופה האחרונה בפריחת הארץ).

וזהו שכתב המהרש"א, שבזמן הגלות אין הארץ נותנת פירותיה כדרך הארץ, וממתי שתחזור ליתן פירותיה, הוא הוכחה שקרב לבא זמן הגאולה.

[ועוד פי' המהרש"א ביאור נוסף על דרך הדרש "ועוד יש לפרש כמ"ש פרק במה מדליקין דלעתיד אילנות מוציאת פירות בכל יום ושאר ענף ועשה פרי וגו' מה ענף בכל יום אף פרי בכל יום וכו', וכן יש לדרוש בהאי קרא ענפכם תתנו ופריכם תשאו וגו' מה ענף כל יום אף פרי בכל יום תשאו לעמי ישראל, וזה יהיה בזמן שקרוב לבא זמן הגאולה, וזהו דבר ניסי ודאי קץ מגולה הוא." וכע"ז פי' המהרש"א בכתובות (ק"ב, ב).

ואמנם ודאי אין כוונת המהרש"א לעקור את דברי הגמרא ממשום, כפי הביאור הראשון, שעצם נתינת הפירות היא קץ מגולה, וגם בביאור הכתוב ביחזקאל בפסוק ואתם הרי ישראל – אף אחד ממפרשי המקרא אינו מפרש שמדובר על נתינת פירות בדרך ניסית].

וכן ביאר המלבי"ם (יחזקאל לו, ח):

"ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו. בל תעצרו מלתת ענף ופרי, בל תיראו כי זרים יאכלוהו כי קרבו לבא, שבימי כורש התחילו לשוב אל א"י, כי הארץ הזו ההשגחית תעצור פירותיה בעת שאין עם ה' עליה המושגחים מאת השגחתו". כלומר, "אתם הרי ישראל ענפכם תתנו", הוא ביטול של "והשימותי את הארץ".

וכן ביאר המהר"ל (נצח ישראל פרק לו):

"ולפיכך אמר אין קץ מגולה, כמו זה מדכתיב "ואתם הרי ישראל ענפכם תשאו וכו'". מזה תלמוד שקודם זה לא היה דבר זה, שלא היו הרי ישראל נותנים פריים, וזהו קץ מגולה כאשר הדברים הטבעיים יהיו נעדרים. ואין זה מדרך הטבע, שהעולם כמנהגו נוהג (ע"ז נד ב). [יעו"ש שביאר באופן אחר מדוע פריחת הארץ היא קץ המגולה, והבאנו מדבריו רק לעניינינו ש"אתם הרי ישראל ענפכם תתנו" הוא בטול של "והשימותי אני את הארץ"].

וכן ביאר הגר"ח קנייבסקי שליט"א (טעמא דקרא פר' נצבים):

"תו"כ שהביא רש"י בפ' בחוקותי, והשמותי אני את הארץ ושממו עליה אויביכם. זו מדה טובה לישראל שלא ימצאו האויבים נחת רוח בארצם שתהא שוממה מיישביה. וז"ש בגמרא סנהדרין צ"ח א' אין לך קץ מגולה מזה שנאמר ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו וגו', דזה ראייה שהגיע הזמן שישראל עומדים לחזור ע"ש".

כלומר, עצם זה שיוצאים מכלל "והשימותי אני את הארץ", הוא כבר הראייה לקץ המגולה, ואי"צ שהארץ תתן פירות שלא כדרך הטבע.

בזמן הגלות הארץ אינה נותנת פירותיה – משום שהשכינה גלתה ממנה

וביאר הדבר, שבזמן הגלות לא יתכן שהארץ תתן פירותיה – משום שפירות א"י מגיעים מכח השראת השכינה בארץ, ובגלות השכינה גולה מארץ ישראל, אין לארץ כח להצמיח פירות, וכמ"ש רמ"ד וואלי על הפסוק והשימותי אני את הארץ (ויקרא עמ' שכ"א): "שלא תתן עוד את פירותיה בריבוי כמו שהיתה

נותנת קודם לכן בשבת ישראל עליה. והטעם ברור כשמש, כי נשמתי של ארץ שהיא השכינה כבר גלתה עם ישראל, וגוף בלא נשמה חשוב כמת, ומה יוכל לעשות". [ומה שאמר בתחילת דבריו "שלא תתן פירותיה בריבוי", אמנם קצת היא נותנת, הוא משום מה שכתב שם בהמשך, שנשאר קצת השראת השכינה על ארץ ישראל אף בזמן הגלות].

ומאיך, כשא"י נותנת פירותיה, אין זה אלא משום שהשכינה ירדה לארץ ישראל, ועי"ז הארץ מגדלת ומצמיחה פירות.

פרק ב: השלבים בקץ המגולה

מלשון הפסוק "ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו... כי קרבו לבא". משמע שעדיין לא באו, אלא שקרובים לבא.

וכן פירש הרמב"ן ב"ספר הגאולה" (בהוצאת מכון הרב קוק, הוא בכתבי הרמב"ן, חלק א', עמוד ער) "ואשר כתוב עליו ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא, ענינו שיצוה להרים לשאת פרים כאשר יקרב קץ ישראל לשוב טרם בואם".

וכן מבואר במס' מגילה (יז, ב): "ומה ראו לומר קיבוץ גלויות לאחר ברכת השנים – דכתיב ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא".

ומאיך לזמן הגמ' הוא אין לך קץ מגולה מזה, כלומר שכבר הגיע הקץ.

ואמנם ביאורו של דבר, שיש כאן שני ענינים. א. עצם פריחת הארץ, הוא ענין גאולה מצד עצמו, [וכמו שנתבאר שהוא הוכחה לחזרתה של השראת השכינה בא"י] וכבר התחיל "הקץ המגולה". ב. שהוא גם סימן שקרוב הקיבוץ גלויות, שהוא החלק השני של "הקץ המגולה". [ואמנם אח"כ יש עוד קיבוץ גלויות לעשרת השבטים כמ"ש רמח"ל במאמר הגאולה (עמ' נח בהוצאת "מכון רמח"ל"): "והבן, כי שני השבטים היו ליהודה והעשרה לאפרים, ולעתיד יקבצו השנים על ידי משיח בן אפרים.. והעשרה האחרים יבואו על ידי משיח בן דוד".]

פרק ג: קץ מגולה וקץ הפלאות

דניאל (יב, ו) "ויואמר לאיש לבוש הבדים אשר ממעל למימי היאור עד מתי קץ הפלאות". ומבואר שהגאולה נקראת "קץ הפלאות" – מלשון כיסוי והעלם, [וכמ"ש כי יפלא ממך דבר למשפט (דברים יז, ח); כי המצוה הזאת... לא נפלאות היא ממך (דברים ל, יא)].

ולכאורה הוא סתירה לדברי הגמ' שקראו לגאולה "קץ מגולה".

ביאור הדברים

אמנם ביאורו של דבר: בזמן הגלות גלתה שכינה מא"י [כמו שאחז"ל גלתה שכינה עמהם] ובזמן הגאולה השראת השכינה חוזרת להיות בארץ [ולכן נקראת הגאולה קץ, ע"ש השכינה שנקראת "קץ הימין. עי' זוה"ק תרומה קלד, א)]. וישנם שני שלבים בהשראת השכינה: בשלב א הדבר מתבטא בארץ – שהיא מוציאה פירות וזה נקרא "קץ המגולה". ובשלב השני תהיה השראת השכינה בדרגה יותר גבוהה, ויראו את השכינה עין בעין – כמ"ש כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון (ישעיהו נב, ח), וזה נקרא "קץ הפלאות". [ובזוה"ק (ויצא קנח, א) עלמא עילאה (השכינה העליונה) כל מילוי באתכסיא, עלמא תתאה (השכינה התחתונה) כל מילוי באתגליא].

ושני השלבים הם כנגד משיח בן יוסף ומשיח בן דוד, שמישיח בן יוסף עיקר תפקידו הוא קיבוץ גלויות והפרכת הארץ [- קץ המגולה], ומשיח ב"ד תפקידו הוא הגאולה הרוחנית וכל יעודי הנביאים עד למצב של עין בעין יראו בשוב ה' ציון [- קץ הפלאות]. [וכמו שממשיך הזוהר הג"ל "בגין כך אתכסיא לאה במערתא דכפלתא (כי לאה כנגד השכינה העליונה). ורחל בגלויא דאורחא. (כי רחל כנגד השכינה התחתונה). ומשיח בן יוסף הוא מרחל, ומשיח בן דוד מלאה].

וכך הוא ג"כ סדר הכתובים (ישעיהו לה, א) "ישושם מדבר וציה ותגל ערבה ותפרח כחבצלת". [ובמצודת דוד: ישושם מדבר וציה – א"י שהיא עתה כמדבר וציה ישישו, אז: ותגל ערבה – ארץ ישראל שהיא עתה כערבה תגל אז]. (ב) פרוח תפרח ותגל אף גילת ורנן, כבוד הלבנון ניתן לה, הדר הכרמל והשרון המה יראו כבוד ה' הדר אלוקינו".

ופירושו חז"ל (תנחומא דברים סי' א): "ללמדך שבשעה שהקב"ה מגלה שכינתו על ישראל אינו נגלה עליהם כאחת, מפני שאין יכולין לעמוד באותה טובה בפעם אחת... אלא מה הקדוש ברוך הוא עושה, מתגלה להם קמעא קמעא, בתחילה משיח את המדבר שנאמר ישושם מדבר וציה, ואח"כ תגל ערבה ותפרח כחבצלת, ואחרי כן פרוח תפרח, ואחרי כן כבוד הלבנון נתן לה, ואח"כ המה יראו כבוד ה' הדר אלוקינו".

וא"כ מבואר כאן שני השלבים שבתחילה א"י מוציאה פירות (קץ המגולה) ואח"כ המה יראו כבוד ה' הדר אלוקינו (קץ הפלאות).

פריחת הארץ ושממתה – לפי ישיבת ישראל בה

אף אחד מהעמים הכובשים, אשר התחלפו בארץ ישראל במשך אלפיים שנה, לא עשה שום דבר מועיל בהפרכת הארץ, וכפי שתיאר הרמב"ן, באגרתו משנת ה'כ"ז לבריאת העולם, את אשר ראו עיניו בארץ: "...ומה אגיד לכם בענין הארץ, כי רבה העזובה וגדול השימון. וכללו של דבר, כל הקדוש – חרב יותר מחברו. ירושלים יותר מן הכל, וארץ יהודה יותר מן הגליל..."

תמונה דומה מתאר מארק טוויין, הסופר האמריקני המפורסם, אשר ביקר בארץ רק לפני כ-120 שנה: "...ארץ שממה שאדמתה עשירה למדי, אלא שכולה עולה שמיר ושית, מרחב דומם ואָבֵל. בשום מקום כמעט לא היה לא עץ ולא שיח... ארץ ישראל שוממה וחשוכת חמדה..."

תופעה מוזרה זו נובעת מכוחו של פסוק אחד בתורה! המציאות הגיאוגרפית והחקלאית הרכינה בפניו ראש, ודאגה במשך אלפי שנים שאמיתותו תישמר ושלא יוכחש – "והשימותי אני את הארץ, ושממו עליה אויביכם היושבים בה" (ויקרא כו, לב). ואכן, פרופסור סיר ג'ון ויליאם דוסון כתב בשנת תרמ"ח כדברים הבאים: "עד היום הזה לא הצליחה שום אומה להתבסס כאומה בארץ ישראל. שום אחדות לאומית ושום רוח לאומית לא קנו להם אחיזה שם. אותו ערב רב של שבטים מדולדלים שישבו בה – החזיקו בה רק כארסים סתם, כבעלים ארעיים, שכפי שנראה בעליל הם מחכים לאלה הזכאים לבעלות קבע על האדמה".

ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא

ולאחר שבייתה כה ארוכה שוב מהפך: יהודים חוזרים לא"י במאה הנוכחית, וארץ ישראל חוזרת גם היא לעצמה. אנו בעצמנו עדים, כי בתוך דור אחד עברה הארץ מהפך לא יאומן, מארץ ריקה ושוממה, מלאה בביצות, הפכה היא לארץ מוריקה ופורחת. יבולים ותנובות שיא בהרבה ענפים, פטנטים חקלאיים בין לאומיים, ועוד.

ומסיים הג"ר יצחק זילבר בספרו הנ"ל (עמוד 77): "... הגמרא אומרת שלפני ביאת משיח יהיה ישוב יהודי בארץ ישראל, יזרעו שדות ויטעו כרמים והארץ תתן פירותיה בעין יפה לעם ישראל."

עם תחילת ההתישבות היהודית, הארץ הולכת והופכת ממדבר לגן רוה, האדמה היתה שממה כשמשלו בה אויבנו, ולבעליה היא נותנת פירות נפלאים ויבולי שיא. התלמוד אומר שזה סימן קרבת הימים הטובים.

"אמר רבי אבא אין לך קץ מגולה מזה (יחזקאל לו ח) "ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא" (סנהדרין צח, א) רש"י מפרש "כשתתן ארץ ישראל פריה בעין יפה אז יקרב הקץ, ואין לך קץ מגולה יותר".

מה שענינו רואות את הישוב היהודי בארץ, והארץ נותנת פריה בעין יפה הרי זה קיום של הנבואה. עכ"ד.

מדברי גדולי הדורות על פריחת הארץ בימינו

מלמל הצדיק מקבורסדארף (הג"ר אברהם שאג) עתה מומחשים לי ביתר שאת דברי הפסוק: "כריח שדה אשר ברכו ה'". - וכי זכיתי מעולם לריח כזה של "חקל תפוחין קדישין", כפי שאני זוכה עתה? - הלא זהו מעין עולם הבא, ממש מעין עולם הבא, גן עדן עלי אדמות...

ומכיון שהשתיקה הופרה, ענה התלמיד לעומתו: נו, הלא זהו מה ששינו בסנהדרין: "ואמר רבי אבא אין לך קץ מגולה מזה שנאמר (יחזקאל לו"ו) ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל, ופירש"י "כשתתן ארץ ישראל פריה בעין יפה אז יקרב הקץ, ואין לך קץ מגולה יותר". באותה שעה נענה רבו והפטיר אחריו לאות הסכמה: - יפה אמרת חיים בני, - אין בכך כל ספק, הקץ מתקרב, יש לזרז את הסוסים שיגיעו מהרה לירושלים, שמא יבוא המשיח, ואנחנו משתהים בדרך..." (האיש על החומה" ח"א, עמוד 130).

הגרא"ז מלצר:

וכן ב"קריאה נאמנה" (שהתפרסמה בשעתו, וצוטטה בכמה ספרים) כתב הג"ר איסר זלמן מלצר זצ"ל: "... הבה נתבונן ונכיר את התפקיד הגדול המוטל עלינו לעת כזאת, אשר זכינו – אחרי כאלפיים שנות גלות מרה – לחזות בשיבת בנין בונים לגבולם בממדים ענקיים, והתגשמות יעודי הנביא "ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל".

וע"ע בדבריו של הגרי"י הלבברסטאם זצ"ל האדמו"ר מקלויזנבורג זצ"ל שהובאו בספר "דעת סופרים" (יחזקאל, עמוד שלג בהערה ד).

[מעובד עפ"י הספרים "ולהבה לא תבער בך" (להג"ר יצחק זילבר זצ"ל רבם של רבים מעולי רוסיה), ו"מסילות אל האמונה" (מאת הרה"ג ר' יוסף גבאי שליט"א)].

ארץ ישראל עד הגלות – פוריה ופורחת

ארץ ישראל היתה גן פורה, האזור הפורה בעולם. התורה קוראת לה: "ארץ זבת חלב ודבש" (שמות ג ח).

"כי השם אלוֹקִיךָ מביאך אל ארץ טובה, ארץ נחלי מים, עינות ותהמת יוצאים בבקעה ובהר, ארץ חטה ושערה, וגפן ותאנה ורימון, ארץ זית שמן ודבש (-מפרי התמרים), ארץ, אשר לא במסכנת תאכל בה לחם, לא תחסר כל בה" (דברים ח, ז-ט). "ארץ הרים ובקעת, למטר השמים תשתה מים. ארץ אשר השם אלוֹקִיךָ דרש אותה..." (דברים יא, יא-יב).

ספרי הנביאים והתלמוד מעידים על השפע בארץ, על חקלאותה הפורחת והמשגשגת, וצמחייתה הרעננה שכיסתה אותה, בתקופות הבית הראשון והשני.

והנה עדות של המצרים הקדמונים על ארץ ישראל: "ארץ, בה כמות התבואה - כחול במדבר, ויין נוזל כפלגי מים".

ההיסטוריון יוסיפוס פלביוס בספרו "מלחמות היהודים" מתאר את הגליל בימי הבית השני כך: "הארץ פוריה מאוד, משופעת במרעה, עשירה בצמחיה ומעודדת לעבודה אפילו את הפלח העצל ביותר. על כן היא מיושבת בצפיפות. מספר ערים וכפרים בה - כמאתיים, ובעקבות פוריותה הנפלאה של האדמה, האוכלוסייה כאן מרובה: בכפר הקטן ביותר - יותר מ 15 אלף תושבים. אדמת הגליל כולה מעובדת ונראית כגן ענק מטופח. מתאים היה לכנות את הארץ אשר נותנת בשפע כזה פירות מהנדירים והיקרים ביותר, גן עדן עלי אדמות. אין הרבה מקומות אשר יוכלו להשתוות אליה".

מזמן הגלות במשך כאלפיים שנה – הארץ שממה

והנה מהפך!! הארץ נכבשה בידי הרומאים, בית המקדש השני חרב, העם הוגלה, ומאז – שממה! שממה במשך אלפיים שנה. שממה פתאומית ומוזרה, עליה יש עדויות לרוב מפי יהודים ושאינם יהודים: ההיסטוריון הגרמני מינטער מתאר את שהתרחש מיד לאחר חורבן הבית השני: "עתה (אחרי נפילת ביתר) בא הכל תחת עול רומא, אבל פלסטינה הייתה לתל שממה..."

והשממה נמשכה תקופה ארוכה, מי לא היה במשך אלפיים השנים בארץ ישראל למודת הסבל! עד שנת ד' אלפים, ק', שלטו בה הרומאים, אחר כך נפלה הארץ לידי ביזנטיה, אח"כ (משנת ד' אלפים ת'), היא היתה חלק מכליפות ערביות, ואחרי שהיא התפרקה משלו בה המצרים, אחרי כן שלטו בה נושאי הצלב. אח"כ (בשנת ד' תתקמ"ז) - סולטן מצרים סלח-א-דין הביס את נושאי הצלב וצרף את כל ארץ ישראל (חוץ מעכו, אשר היתה בידי נושאי הצלב במשך מאה שנים נוספות) למדינתו. הערבים שלטו בארץ עד לכיבושם בידי התורכים בשנת ה"א רע"ו. ארץ ישראל היתה תחת עול האימפריה העות'מאנית עד שנת תרע"ו, כאשר כבשה האנגלים.

הגרי"ח זוננפלד:

"האיש על החומה" (ח"ב, עמוד 139): "כמה פחד ורחב לבבו למראה ארץ ישראל ההולכת ונבנית, מושבות חדשות מוקמות במקומות שונים, שדות שוממות מוריקות מלא העין, ויעוד הנביא יחזקאל: "ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל", הולך ומתגשם לנגד עינינו, והלא כבר אמר רבי אבא (סנהדרין צח, א) כי בהתגשמותה של נבואה זו "אין לך קץ מגולה מזה".

הג"ר אברהם שאג, עם תלמידו הגרי"ח זוננפלד:

כבר בשנת תרל"ג, בשעה שרוב הארץ היתה שממה, ורק מקומות בודדים, בעיקר בסביבות יפו התחילו לפרוח [כמה שנים לפני כן- בשנת תרכ"ז, כתב הג"ר משה נחמיה כהנוב זצ"ל, ראש ישיבת עץ חיים, בספרו "שאלו שלום ירושלים" - על השממה הגדולה שהיתה ברוב אר"י, אמנם ציין כנ"ל שבסביבות יפו התחילה פריחה, וזה לשונו: "ובאמת כעת סביבות יפו עיר הקודש אשר התחילו בזמנינו אלה להתיישב שמה עובדי אדמה ונוטעי כרמים ממדינות אחרות, עטרוה ופארוה בגנות נחמדים וכרמים טובים מכל עץ עושה פרי במרחק כמה מילין מסביב לעיר ומגרשיה". ומסיים: "ותיה לנס ולתפארת ולתקוה טובה לכל דורשי ציון, ואולי צמיחת קרן היא ואתחלתא דגאולה וגאולה תהיה לארץ"] מסופר על עלייתו של הגרי"ח זוננפלד עם רבו רבי אברהם שאג "...בצאתם את העיר יפו נכנסה העגלה אל שביל שמשני צדיו נטועים היו פרדסי יפו המפורסמים, וריח של תפוחים הגיע לנחיריהם. באותה שעה

כי רצו עבדיך את אבניה

מעלותיה של ארץ הקודש במשנתו של בעל החתם סופר

כי מציון תצא תורה

כי לולא ישיבת ישראל שמה [בארץ ישראל], תפוג תורה ח"ו. שו"ת או"ח רג.

ארעא חשוכא

ואיך יאירו דברי, שניתן בעלוטה בארעא חשוכא, להגיה באוירא דארץ ישראל המחכים. שו"ת חושן משפט יב.

"משנה תורה" נתבאר דווקא בעבר הירדן - שיש בו קדושת א"י

מורי בהפלאה כי דמשה רבינו ע"ה ביאר התורה בארץ סיחון ועוג משום דה"ל אוירא דא"י מחכים ותורתו מצלחת. דרשות ח"ב שלו, ב - שלז, א.

אויר א"י מטוהר - ואויר חו"ל מוסיף שקר וסברא כוזבת

לבני א"י יש מעלה גדולה על בני בבל להיתם מכוונים האמת יותר, כי אויר א"י מטוהרה מכל טומאה ואינו מוסיף שקר וסברת כוזבת משא"כ בני בבל. דרשות ח"ב שעד, א.

במחשכים הושיבני זה תלמוד בבלי, משא"כ... בארץ ישראל שהיה לימודיהם זך ונקי ולא לחובלים ופלפלים. דרשות ח"ב שפט, א.

בארץ הקודש יתעלו הדברים בחכמה

ואולי לכשיגיעו הדברים לארץ נכונה יתעלו ויתקדשו פי שנים בחכמה ובתבונה ובדעת ובכל מלאכה ועד"ז נתעלה תלמוד בבלי על ירושלמי אחר שנתקבל שם והיתה הרוחה בדין ובהלכה. שו"ת י"ד רלג.

לתקן סדר תפילה צריך זכותא דא"י

לתקן סדר תפלה שיהיה במקום קרבן ומועיל לישראל בכל מקום ובכל זמן... לזה צריך זכותא דארץ ישראל. ובחו"ל אפי' נביאים בעלי רוח הקודש כמו אנשי כה"ג וק"כ זקנים ובהם כמה נביאים - לא מצאו כל אנשי חיל ידהם לסדר ענין הנכבד הזה... ומשה רבנו ע"ה התפלל כמה תפלות, ומ"מ לא למדנו סידור שבח אבות וגבורות וקדושת השם אלא מתפלתו האחרונה - ואתחנן וגו', כשנכנס ע"פ לארץ סיחון ועוג ולא קודם. ומ"מ לתקן כל ענין תפלה וסידורה לא יכול כי לא היה לו זכותא דא"י. דרשות ח"א כו, א.

עבודת ה' בארץ ישראל

א"א לקנות השלימות - אלא בארץ ישראל

ולא יצויר קנות שלימות מעלותם הראוי להם לתקן גם עולמות העליונות כי אם בארץ הקדושה. דרשות ב, שו, א.

ובאו אל הר האמורי, כי שם הוא קנין השלימות האמיתי. דרשות ב, שו, א.

קיום התורה והמצוות הוא בא"י דוקא

אין עיקר קיום התורה והמצוות אלא בארץ החיים היא א"י, ועי"ז אנו זוכים לראות בטוב ה' המקווה, אבל אפי' לא היינו זוכים לכל זה, מ"מ היינו שמחים רק שנזכה לעבוד ה' בא"י אפי' בלי תשלום שכר, כי מה טוב מזה. דרשות א יח, א.

כי תורה ומצוות הוא משפט אלוקי הארץ, ולא נצטוינו בחו"ל אלא שלא יהיו חדשים עלינו כשנחזור. דרשות ח"ב שו, ב [ועיין בעמוד א].

יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים - דוקא בא"י

הנה אחז"ל יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא, אמנם כן נ"ל היינו בארץ הקדושה אבל לא על אדמה טמאה... והיינו דקאמר קרא כי טוב יום בחצריך מאלף, אעפ"י שטוב יום בעוה"ז הנקרא חצריך, מאלף ימים בטרקלין, מ"מ בחרתי יותר הסתופף אצל הסף בבית אלוקי שהוא העולם הבא בלי שום קורת רוח, מאשר אדור באהלי רשע - בחו"ל בתערובת אומות העולם בעו"ה. דרשות ח"ב שה, ב.

מה שאוכלים בחו"ל - הוא שכר התורה והמצוות

וידוע כי בארץ ישראל אנו מוסיפים כח בפמליה של מעלה... וא"כ הוא נתן להם משל עצמם ואינו שכר מצותם כלל... ובגולה בעו"ה שהם נתונים תחת השר ולא תחת כסא ה', אזי בעו"ה כל עמל התורה הוא רק להמציא טרף ולא להוסיף כח למעלה. תורת משה בראשית עמ' רלה.

לי יש קפידה דוקא בארץ הזאת

הפרד נא מעלי (בראשית יג, ט). רמז לו כי לפניך שאתה רוצה רק תענוגים גשמיים והבלי עוה"ז ולא דביקות בהש"ת, הנה כל הארץ לפניך, משא"כ לי יש קפידא דוקא בארץ הזאת. תורת משה בראשית, עמ' מ.

קדושת ארץ ישראל

קרקע א"י קדושה משמים של חו"ל

בהגיעו (-משה רבינו) לגבול ארץ ישראל הרגיש אור נפלא וקדושה עצומה מה שלא הרגיש אפי' בשמים, כי קרקע א"י קדושה עצומה יותר משמים של חו"ל. דרשות ח"ב שכד, ב.

ראיית ארץ ישראל משפיעה קדושה

עלה אל הר העברים הזה וראה את הארץ, כי ע"י ראיית עין קדשו את הארץ הקדושה, יקלטו עליו קדושת זכותא דא"י שהיה חסר לו עדיין. דרשות ח"ב שלו, א.

אכילת פירות ארץ ישראל - מוסיפה אהבה ודבקות בה'

הנה שבח ארץ ישראל זבת חלב ודבש, אם שהוא כפשוטו בלי ספק, מ"מ זה התואר מורה עוד קדושת הארץ ופירותיה, כי הם מולידים קדושה בנפש האוכל אותם, ומוסיף אהבה ודבקות בה', כי התורה הברורה בלי סיג ופסולת נקרא דבש וחלב תחת לשונך... כן פירות א"י. סוף חידושי חולין מהדו"ק.

תולדת הגוף המתגדל לפי גדול המדינה שהוא דר שם ואוכל מפירותיה - לענין זה ארץ כנען היא אויר קדוש. תורת משה בראשית, עמ' פז.

חשיבותם של בני א"י

בפ' מקום שנהגו אמרינו נמי דמא"י לבבל לא בעי למעבד חומרי מקום שהלך לשם מהאי טעמא דלא שייך מחלוקת כיון דידעו דבני א"י חשובי טפי לא יתקוטטו. חולין יח, ב.

מעניני הפרשה

פרשת מקץ

מכירת יוסף

פרשיות אלו בהם מסופר על מכירת יוסף וכל מה שאירע בעקבותיה, אפשר להפוך ולהפוך בהם וללמוד מהם לעניני ארץ ישראל, גלותה וגאולתה, וכמו שאומרים חז"ל במדרש תנחומא פרשת וישב (סימן יח) "כל מה שאירע ליוסף אירע לציון, מה שכתוב ביוסף כתיב בציון - ביוסף כתיב יפה תואר ויפה מראה (בראשית לט ו), בציון כתיב כלילת יופי (איכה ב טו)". וכן בפרשת ויגש האריכו בזה במדרש תנחומא (סימן יא) ברשימה ארוכה של מה שאירע ליוסף ואירע לציון.

הקשר בין ליוסף ציון איננו מקרי, אלא ישנו קשר פנימי בין יוסף לציון [ויעוי בחת"ס (דרשות ח"ב שלב, א) "וידוע כי יוסף הצדיק הוא יסוד הברית הקודש וכן ציון גמטריה יוסף הוא בחינה אחת עם בחינת יוסף"], ולכן אנו מוצאים שמש"ח בן יוסף הוא זה שמביא את עם ישראל לציון, ופודה אותם משעבוד מלכויות, כמ"ש הגר"א על דברי הגמ' (ברכות לד, ב) אין בין העוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכויות, שדברים אלו הולכים על ימי משיח בן יוסף. [והארכנו בזה במדור נבואות ה' לאחרית הימים].

והנה לפי"ד הגר"א הנ"ל, עיקר ענינם של ימי משיח בן יוסף הוא היציאה משעבוד מלכויות, וכנגד זה אנו רואים שהחטא של האחים כלפי יוסף הוא מכירתו למצרים, דהיינו לשעבוד מלכויות, וחטא זה הגיע בעקבות רצונם של אחי יוסף לא להשתחוות ליוסף, דהיינו שלא רצו לקבל את הנהגתו של יוסף - המוציאה את עם ישראל מטומאת שעבוד מלכויות, ולכן הם נכשלו באותו ענין, שמכרו את יוסף ובעקבות זה את כל עם ישראל - "לשעבוד מלכויות" שבכל הגלויות, וכמו שידוע מדברי הזוהר (זו"ח וישב) שעוון מכירת יוסף גרם את כל הגלויות. [ואי"צ לומר שעוון השבטים אינו במושגים שלנו, ואפי' השכינה נשתתפה עמהם, ומכל מקום בשיקול דעתו של קל דעות, היתה להם נפילה שגרמה את כל הגלויות. ולא נצרכא אלא ללמוד מזה לענייננו].

וכיון שנתבאר שמה שאירע ליוסף אירע לציון, הרי ממכירת יוסף אנו יכולים ללמוד על ענינה של שעבוד מלכויות.

טומאת שעבוד מלכויות

מהפסוקים עולה שעיקר הצרה של יוסף במכירתו למצרים לא היתה צרה גשמית משהייתו בין הגויים, שהרי הגויים התנהגו אליו בהנהגת חן וחסד, ונתנו לו כבוד וגדולה, וכמש"כ (בראשית לט, ד) וימצא יוסף חן בעיניו וישרת אותו ויפקידו על ביתו וכל יש לו נתן בידו. ולהלן (לט, ט) איננו גדול בבית הזה ממני ולא חשך ממני מאומה וגו'. וכן בהמשך, בבית הסוהר, ויהי ה' את יוסף ויט אליו חסד ויתן חנו בעיניו שר בית הסוהר. ויתן שר בית הסוהר ביד יוסף את כל האסירים אשר בבית הסוהר ואת כל אשר עושים שם הוא היה עושה. [ותירגם אונקלוס: במימריה הוה מתעביד].

וכך אנו רואים בדברי רמ"ד וואלי וכדלהלן. כאשר יהודה אמר ליוסף "הננו עבדים לאדוני גם אנחנו גם אשר נמצא הגביע בידו", ענה יוסף: "חלילה לי מעשות זאת האיש אשר נמצא הגביע בידו, הוא יהיה לי עבד ואתם עלו לשלום אל אביכם", ומקשה על כך רמ"ד וואלי (בראשית, ח"ב, עמוד תרסט): "והלא ידע יוסף מה היה קלקולם של השבטים, ולמה לא הניח אליהם לתקנו על ידי היותם לו לעבדים." [ולעיל (עמוד תרל) ביאר רמ"ד וואלי שמשום כך התנכר יוסף אליהם כדי לתקן את חטאם מדה כנגד מדה].

ומיישב רמ"ד וואלי "דע כי הענין הוא, כי השבטים מכרו את יוסף לעבד אל הסטרא אחרא, ולכן גם הם היו צריכין להיות נמכרים לעבדים אל הסטרא אחרא כדי להשלים את תיקונם מדה כנגד מדה שלטעם זה היה שעבוד מצרים, ואם יהיו עבדים ליוסף היו עבדים אל הקדושה ולא אל הס"א, והיכן היה פורענותם שהיו צריכין לקבל מדה כנגד מדה, כי זהו הטעם שאמר אליהם "חלילה לי מעשות זאת" כי אין התיקון הזה כנגד הקלקול שלכם".

כלומר עיקר הצרה שהיתה ליוסף מחמת מכירתו למצרים לא היתה הצרה הגשמית

דבר העורך

ברוך ה' שהחינו וקיימנו והגיענו לגליון ה-20, כן יגיענו ויעזרנו ה' אלקינו להמשיך להפיץ עוד ועוד בשבחה של הארץ אשר ה' דורש אותה, עד שנגיע לפיסגת שאיפותינו כחלק מכל האומה הנבחרת - למעלה הט"ו פיסגת המעלות - "ובנה לנו את בית הבחירה" (עיי' ביאור הגר"א ומהר"ל להגש"פ שם), במהרה בימינו אמן.

פרשיות אלו העוסקות במכירת יוסף, מקבילות לעניניה של א"י (כפי שביארנו במאמר על הפרשה), ועל הדרך הוא אנו רואים בבעל הטורים שמבאר את דברי יוסף לאחיו "מרגלים אתם לראות את ערות הארץ באתם" (בראשית מב, ט). "פירוש אתם ולא אני, שיהושע שיצא ממני לא היה בעצת מרגלים. והם אמרו לו לא היו עבדיך מרגלים, פ' יהודה השיבו, כי הוא ראש המדברים, גם ממני יצא כלב שלא היה בעצת מרגלים. לא היו בגימטריא כלב". וכדבריו כתב בעל מגלה עמוקות (דרוש על פסח) יעו"ש.

בפסוק נאמר (ירמיהו ט, ב): "וידרכו את לשונם קשתם שקר ולא לאמונה גברו בארץ כי מרעה אל רעה יצאו ואותי לא ידעו נאם ה'". ופירשו חז"ל (תנחומא שלח סי' ד) שפסוק זה הולך על המרגלים וכך אומרים חז"ל: "יכרים היו המרגלים שהיו אומרים לשון הרע על הארץ, שנאמר וידרכו את לשונם קשתם שקר ולא לאמונה גברו בארץ".

והנה הפסוק מתחיל וידרכו את לשונם קשתם שקר, ומוסיף ולא לאמונה גברו בארץ, כלומר שפעמים אדם צריך לשנות מדיבורו, אך אינו גורע על ידי כך מנאמנותו, כיון שהוא משנה לצורך הדברים שמוותר לשנות בשבילם, אך, אומר הכותב, שהמרגלים שקרו עם כוונות רעות - לא לאמונה גברו בארץ, אלא משום שרצו להוציא את דבת הארץ.

ועל כך אומרים חז"ל, ניכרים היו המרגלים שהיו אומרים לשון הרע על הארץ, כלומר, לא רק שהמעשה החיצוני היה בו הוצאת שם רע על הארץ, אלא היה ניכר שכל כוונתם אינה לשם שמים, עם ישראל בחוש הריח שלו, ידע שכל דבריהם של המרגלים על "ארץ אוכלת יושביה" (וכוונתם היתה גם על ארץ אוכלת יושביה ברוחניות כידוע מהמפרשים) לא היתה בהם כוונה אמיתית "להציל את עם ישראל", אלא אך ורק לומר לשון הרע על הארץ.

בדורות האחרונים מחמת הקללה של "ואתה תשופנו עקב" ניתנה הרושת לשטן להתערב בבנין הארץ, ועי"ז באו יהודים שאינם שומרי תורה ומצוות, ותוך כדי פעולתם חטאו בחטאים רבים רח"ל, והשפיעו מינות ושנאת ה' ותורתו כידוע לכל. ואת כל זה חזו חז"ל, והודיעונו מראשית אחרית ש"בעקבתא דמשיחא - מלכות תיהפך למינות" (סוטה מט, ב). וגם כאן נתגלה עם ישראל עם חוש הריח שלו, וציבור יראי ה' לא פנו להתחבר עמם, והבינו למרות דיבוריהם על חבת ארץ ישראל ובניניה, שהם רוצים להחטיא את עם ישראל.

אמנם גם לאידך גיסא, ביחד עם כל המלחמות הנ"ל, אנו רואים שכאשר מדברים על קדושתה של ארץ ישראל על טהרת הקודש, ומתוך כוונה לעשות אהבה וקירוב הלבבות בין ישראל לאביהם שבשמים, שוב אותו ציבור היראים ושלמים, עם אותו "מורה ודאין", מוכיח שכל התרחקותו מאותם אנשי רשע לא היתה התרחקות מקדושת ארץ ישראל חלילה, אלא להיפך.

דרך מסגרת זו שגלגל הקב"ה על ידינו את הזכות להפיץ את הגליונות העוסקים בשבחה של ארץ הקודש, אנו זוכים לראות את הקשר האמיתי בין עם ישראל לארץ ישראל, כאשר אנו רואים שהגליונות מתקבלים בחבה יתירה אצל ציבור יראי ה', קוראים רבים מתקשרים להודות על הגליון, וחלקם מתקשרים להעיד על כך שבמקום מגוריהם נקרא העלון בחיבה אצל בני התורה, מאות מכתבי חיזוק הגיעו אל שולחן המערכת ומתוכם מכתבים מאת אברכי כולל, תלמידי חכמים נודעים וחשובים, מורי הוראה יושבי על מדין, ומנהלים רוחניים, חלקם כותבים בקצרה וחלקם כותבים בארוכה, הצד השווה שכולם הוא השמחה שהם מביעים על כבודה של ארץ הקודש וחובתה, ודברי החיזוק והזירוז להמשיך בס"ד לעסוק בבנין ארץ ישראל על טהרת הקודש.

של עבדות, אלא, כפי שמבאר רמ"ד וואלי, ש"מכרו אותו לעבד אל הסטרא אחרא".

בהתעוררות שלמטה - תלויה ההתעוררות שלמעלה

וביאר דבריו עפ"י מה שידוע מדברי חז"ל [וענין זה מבואר במקומות רבים בזה"ק] "באיתערוותא דלתתא תליא איתערוותא לעילא". [בהתעוררות שלמטה - תלויה ההתעוררות שלמעלה]. וכמו שביארו חז"ל (זו"ח, וישב, מט, א) שעל זה נאמר הכתוב (קהלת ז, יד) גם את זה לעומת זה עשה האלוקים, שהעולם שלמטה והעולם העליון מקבילים זה לזה.

והנה עם ישראל שלמטה - מקבילים אל השכינה שלמעלה, והגויים שלמטה - מקבילים אל הסט"א, כפי שביארו חז"ל בזה"ק (בראשית מז, א), ובעוד מקומות. [ועיין רמ"ד וואלי על שיר השירים עמ' ס"ז: כי כל עניניהם של ישראל - הם ממש כעניני השכינה ששורה עליהם]. וממילא כאשר אומות העולם שולטים על עם ישראל, גם למעלה הסט"א שולטת על השכינה ונשמות ישראל. ומשליטה טומאה בעם ישראל רח"ל, וזהו שכתב רמ"ד וואלי, שכשהשבים מכרו את יוסף למצרים הגויים - עי"ז מכרו את נשמתו אל הסט"א.

וכך כותב ג"כ הרמח"ל במאמר החכמה "דע, כי הנה בכלל העולם יש הטוב והרע, ובמין האנושי - ישראל ואומות העולם, והנה תיקון העולם הוא, שיהיה הטוב שולט והרע נכפה, ובמין האנושי ישראל שולטין ואומות העולם משתעבדים תחתם. והנה להיות הדבר כן, הנה טוב לכל, כי הנה הקדושה מאירה בישראל ומתחזקת בה, ובהיות אומות העולם משתעבדים תחתם, נתקנים על ידם, ונמשך להם המשך מן הקדושה ההיא. אך אם אומות העולם מתפרצים מתחת ידי ישראל ושולטים, וישראל נכנעים, הנה ישראל מפסידים, שהם בשפלות, והקדושה אינה מתחזקת בעולם וכ"ו".

[ויעוי' עוד ב"מאמר הגאולה" להרמח"ל (דף ה-יא. במהדורת מכון רמח"ל) שכאשר גלו ישראל "יצאה השכינה וגלתה בין שרי הטומאה, וכמה מיני מאורות עצומים וחזקים יצאו אחריה, ונמסרו ביד הקליפות".]

ואל תתן נחלתך לחרפה למשל במ גויים

וכך אנו מוצאים בנביא (יואל ב, יז) "אספו עם קדשו קהל קבצו זקנים אספו עוללים ויונקי שדים יצא חתן מחדרו וכלה מחופתה. בין האולם ולמזבח יבכו הכהנים משרתי ה' ויאמרו חוסה ה' על עמך ואל תתן נחלתך לחרפה למשל במ גויים למה יאמרו בגויים איה אלוקיהם". ופירש הרד"ק (ועד"ז שאר המפרשים) שכשהיה רעב בארץ ישראל היו יוצאים רבים ממנה לגור בארץ מצרים ובארץ פלשתים מפני הרעב, ומושלים בהם גויים בהיותם גרים בארצם.

והנה לא מוזכר בפסוק שהם בכו על הרעב והמצב הקשה בארץ, וגם לא על כך שהיורדים לחו"ל סבלו שם צרות ועבודת פרך, וכנ"ל, שהרי הם יצאו ל"מלכות של חסד" כמ"ש בתנא דבי אליהו רבא פ"כ "שלא יצאו ישראל מבתיהם ויצאו בעיירות אחרות להביא בר ולחם ומזון לתוך בתיהם, לכך נאמר חוסה ה' על עמך וגו'".

אמנם לשון הפסוק מורה שיעקר הבכיה היא: "ואל תתן נחלתך לחרפה למשל במ גויים", ומלבד פשוטו שיש כאן חרפה שהאומה הנבחרת, משועבדת לגויים, הרי יש כאן ענין עמוק יותר, שע"ז עם ישראל נטמא בזוהמת הנחש, ועל ענין זה ראוי לעשות את העצרת והבכיה הגדולה.

הגאולה משעבוד מלכויות - תיקון חטא אדם הראשון

וזו היתה הצרה של יוסף, וכן של עם ישראל בגלות כאשר הם משועבדים לגויים. שהיא בעיקר צרה רוחנית של שעבוד לטומאת הסט"א. [ועיין בדברי הרמב"ן ז"ל בפ' תבוא - דברים כח מב. - ועיין בדברי רמ"ד וואלי (שמות, ח"א, עמוד פה): "...וכבר ידוע שהצרה היותר גדולה של ישראל היתה המשא כבד של הקליפה... וז"ש: והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים".]

ובוודאי עיקר הגאולה אינה רק הנוחות הגשמית של עם ישראל, אלא עיקר הגאולה הוא תיקון חטא אדם הראשון (כמ"ש הרמח"ל במאמר הגאולה ועוד), וממילא גם "גאולת משיח בן יוסף" שהיא היציאה משעבוד מלכויות היא ג"כ תחילת התיקון הזה, שכל זמן שעם ישראל נמצאים תחת המלכויות, הרי הם מקבילים את זוהמת החטא של אדם הראשון שנמצאת היום בנשמות הגויים, וכמו שאמרו חז"ל (שבת קמו, א): "בשעה שבא נחש על חוה הטיל בה זוהמא, ישראל שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתן, עכו"ם שלא עמדו על הר סיני לא פסקה זוהמתן". ולכן הגויים מקבילים ודומים אל הסט"א. וכאשר ישראל משועבדים אל הגויים, גם נשמתם תחת כוחות הטומאה, וע"י היציאה משעבוד מלכויות עם ישראל מתחיל להיטהר מחטא אדם הראשון, ולעלות מעלה מעלה לקדושת ה', בדרך העולה למשאלת דוד המלך ע"ה (תהלים מג, ג-ד) "שלח אורך ואמיתך המה יחוני יביאוני אל הר קדשך ואל משכנותיך. ואבואה אל מזבח אלוקים אל קל שמחת גילי ואודך בכנור אלוקים אלוקי".

במסגרת זו א"א להביא את כל המכתבים הרבים ולכן בחרנו מספר מכתבים מתוך המכתבים שהצטברו בידינו, שיש בהם ללמד על הכלל כולו ושיש בהם להביא תועלת לקוראי הגליון:

"לכבוד מזכי הרבים מוציאי העלון הנפלא - נחלת ה'. שלום וברכה לכם וכל הנלוים אליכם.

ארץ ישראל תוספת מקום מרכזי בתורה, בין בתורה שבכתב (בעיקר בחומש דברים), ובין בתורה שבע"פ.

וכל יום אנחנו משננים בתפילותינו שעלינו לזכור שהארץ הובטחה לאבות ארבעה פעמים בברית ושבועה, "זכרו לעולם בריתו דבר צוה (לא לפי דור - 1) אשר כרת את אברהם. (2) ושבועתו ליצחק. (3) ויעמידה ליעקב לחק. (4) לישראל ברית עולם. - לאמר לך אתן את ארץ כנען חבל נחלתכם". וזכות גדולה היא שאתם מחזקים זאת אצל החרדים לדבר ה'.

לדאבונו מושפעים אנחנו מה"ציונות", שבלבלה מושגים, וע"י כך יש שסוברים שארץ ישראל היא דבר חול וללא קדושה, ואין זה נכון כלל כי קדושתה קיימת גם בזמן שהיו כאן מלכים רשעים וגם בזמן שהיתה שוממת.

עלינו לזכור ולהזכיר לכולם, שבזמננו העולם הבטיחה לאבותינו ולנו, והוא נאמן בדיבורו ומתחיל להחזירנו לתוכה, וכמו שראים בענינינו "אתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשא לעמי ישראל כי קרבו לבוא". וכמו שאמרה הגמ' שאין לך קץ מגולה מזה. בברכה מרובה (-).

*

קורא נוסף כותב: "שלום וברכה, רציתי להביע את התפעלותי מהעלון המיוחד שאתם מוציאים. כל פעם שאני רואה אותו יש לי קורת רוח.

זכותם לעורר על נושא חשוב ויסודי שנשכח קצת אצל בני התורה של דורנו, התרגלו רק לדיבורים שפוסלים את הציונות וכו', ומתוך כך לא רואים באור חיובי את הזכות הגדולה שאנו זכינו בה - לדור בארץ ישראל ולראות עין בעין בבנין הארץ. והדברים שאתם כותבים מובעים בטוב טעם ומיסודים על מקורות חזקים, ומעוררים מחשבה מחודשת על הנושא, והם ממש כמים קרים על גפש עיפה. אשריכם שזכיתם לכך".

*

במכתב נוסף כותב אחד הקוראים: "לכבוד מערכת 'נחלת ה' - נהניתי מאד לראות את העלון שאני כ"כ הרבה זמן מחכה להופעתו, עלון בענין קדושת ארצנו הקדושה ע"פ השקפת חז"ל ורבותינו הק'.

כידוע חיבת ארץ ישראל היתה נחלת רבותינו הק' בכל הדורות, הן אצל רועי החסידות הק', והן אצל תלמידי אדונינו הגר"א, והן אצל חכמי הספרדים, והן של כל יהודי יר"ש בדורות עברו, אשריכם מחזירי עטרת ארץ אשר עיני ה' אלקיך בה".

*

ומכתב נוסף: "לכבוד מערכת 'נחלת ה' אהדש"ת שלו' רב לאוהבי כו' ואין כו'. אשמח לקבל בקביעות הגליונות בענייני ארץ הקודש, וכל כתב כיו"ב,

הנם ערוכים בטוב טעם ודעת [מעט הערות היו לי בדקדוק הדברים, ועוד חזון למועד בלנ"ד]

ודבר שפתיים אך למחסור, השיבות הדברים ויקרותם, הן מצד האמת - בדיעות אמתת הדברים באורה של תורה, הכרת הנהגת ה', והכרת טובו, וקיום מצוות יישוב הארץ, והישיבה בה לפני ה' - בתורתו ועבודתו, מתוך דעת ולא כמצוות אנשים מלומדה ומתעסק בעלמא [כמו שעזר הגר"מ שטרנבוך שליט"א על אודות צעירי הדור הזה, אשר אינם נותנים דעתם על מעלות הארץ ותוכן קדושתה, וכלשון הגר"מ הוטנר בעל הפחד יצחק זצ"ל, אשר ישנם שניחא להו השינה באוירא דא"י המחכים...] וגם לכל ידמו לנו שהמצויאות הנפלאה הזו וישיבתנו בארצנו - כמוכרחים ומובנים מאליהם...

והן מצד השפעתם על כלל החיים - לעבדה ולשמרה, ולחיות בה כראוי ליושב בפלטרין של מלך.

חפץ ה' בידכם יצליח, להגדיל תורה ולהאדירה, ויזכנו לשבת לפניו כל הימים, בקיום מקרא שכתוב ושמתו מקום לעמי לישראל ונטעתיו ושכן תחתיו כו', ויתן נשמה לעם עליה רוח להולכים בה, להתהלך לפניו בארצות החיים.

בכל חותמי ברכת התורה הכלולה ובלולה בברכת אהבה רבה".

כאמור, במסגרת זו א"א להביא את כל המכתבים כי רבים הם, ובעזרה"י יהיו דבריהם של הכותבים הנעלים והנכבדים, לחיזוק לכל העוסקים בחיזוק דרישת ארץ הקודש ובניינה - בכל מקום שהם, מאת רבים רבים מהתלמידי חכמים, גדולי התורה, אנשי חיל, יראי אלקים, וחרדים על כל מצוות ה' - אשר כולם כאחד מחזקים את ידם, ותוסיפו חיל בכל עבודתכם ובכל משאכם - משא הקודש, על פי ה' בתורת משה, עד ביאת גואל צדק, וזכות העושים תלויה במעשים.

"מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ - ארעא קדישא".

ברכת התורה, העורך

נבואות ה' לאחרית הימים

עקבתא דמשיחא

סוף קומתו של המשיח

בעקבות משיחא חוצפא יסגא, ומלכות התפך למינות, ואין תוכחת, בית וועד יהיה לזנות. וחכמות סופרים תסרה, ויראי חטא ימאסו, והאמת תהא נעדרת. פני הדור כפני הכלב. ועל מה יש לנו להשען, על אבינו שבשמים. (סוטה מט, ב). ופירש"י על הפסוק (תהלים פט, נב) אשר חרפו עקבות משיחך: "עקבות משיחך, סופי מלך המשיח, ולשון משנה הוא, בעקבות המשיח חוצפא יסגא". כלומר שבזמן זה מתגלה החלק הנמוך של מלכותו של משיח.

[דהיינו שבזמן זה חוזרת השראת השכינה להיות בא"י, אלא שרק הדרגה התחתונה של השראת השכינה (שכינה התחתונה) היא זו שמתגלית, ולכן נקראים ימים אלו "עקבתא דמשיחא" - על שם השכינה התחתונה הנקראת "עקב", כיון שהיא במדרגה התחתונה כמבואר בזוה"ק (זו"ח פ"ר כי תשא).

ולכן בכמה מקומות אנו רואים שמתייחסים ל"עקבתא דמשיחא" כ"ימות המשיח", כדלהלן:

כתב הגר"א "עשו נטל העולם הזה ועקב העולם הבא, וידו של יעקב אוהזת בעקב עשו, פירוש שאפילו מחלקו של עשו שהוא בעוה"ז נטל בסופו, שהוא ימות המשיח, ולכן נקרא בעקבות משיחא על שם וידו אוהזת בעקב עשו." (פירוש על כמה אגדות" שבת עז, ב. במהדורה"ר פלדמן בעמ' נב).

וכן בביהגר"א לאסתר (א, א), ולספד"צ (דף י, י). ולתיקו"ז נו (דף קה. מדפי הגר"א). - בכלום כתב הגר"א אותו לשון, שעקבתא דמשיחא הוא ימות המשיח.

וכן כתב רמ"ד וואלי:

"יהי דן נחש עלי דרך שפיפון עלי אורח וגו'. ויתקיים שפיפון עלי ארח בימות המשיח שהם עקבות משיחא." (ביאורו לתרי עשר עמוד קצח-ט).

וכן מבואר בדברי החפץ חיים זיע"א:

"(מכתבי החפץ חיים" עמ' 44): "בשנת תר"ן קיבלתי מכתב מאבי ז"ל ובו הוא מעירני על ההתעוררות הגדולה בכל פניות עמנו לעלות לארצנו, ומשער כי הימים ימי עקבתא דמשיחא, וכי פקד ה' את עמו, ואפשר שהוא אתחלתא דקיבוץ גלויות, שהוא קודם ביאת המשיח. ואם היינו ביכולת היה מן הראוי לקנות קרקע ולעלות לארץ".

הרי ש"עקבתא דמשיחא" הוא לא רק שם מקביל לשם "חבלי משיח", אלא זמן ש"פקד ה' את עמו". [וע"ע להלן, שכמו"כ מפורש בדברי הגר"א חבר זיע"א].

משיח בן יוסף ומשיח בן דוד

נתבאר בס"ד שהתקופה המכונה בסוף מסכת סוטה "עקבתא דמשיחא" ענינה הזמן שבו מתחיל להתגלות אורו של משיח (הדרגה התחתונה שלו). וכעת נביא מדברי הגר"א על מהותם של ימים אלו.

במסכת ברכות (לד, ב) נחלקו על ימות המשיח, לרבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, כל הנביאים כולן לא נתבאו אלא לימות המשיח, אבל לעולם הבא אין לא ראתה אלוקים זולתך. ופליגא דשמואל, דאמר שמואל, אין בין העוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכויות בלבד, שנאמר כי לא יחדל אביון וכו'.

וכתב הגר"א בחידושי אגדות: "אלו ואלו דברי אלוקים חיים, כי שני ימות המשיח הן וכו'". ונתבאר יותר בהרחבה בדברי הגר"א באמרי נועם (ברכות יג, א), וכן בליקוטי הגר"א מהג"ר יצחק אייזיק חבר: "ע"י משיח בן יוסף יהיה גאולה משעבוד מלכויות שעל ידו יהיה קבוץ גלויות, ועל ידי משיח בן דוד חירות ממלך המות". (ליקוטי הגר"א עם ביאור באר יצחק דף סג, ב).

ועוד ביאר: דתרין משיחין הם. ומשיח בן יוסף הוא תחילה. שעל ידו יהיה קיבוץ גלויות. ולכן אז יתגבר הסטרא אחרא ביותר בעקבות משיחא. (שם מ, ב). ומבואר מדבריו: א. שימי משיח בן יוסף, הם בתחילת הגאולה, ותפקידו לקבץ הגלויות. ב. שימות מב"י הם הנקראים עקבתא דמשיחא וכנ"ל.

עקבתא דמשיחא - אור וחושך משמין בעירבוביא

וא"כ נתבאר שבזמן עקבתא דמשיחא מב"י גואל את ישראל משעבוד מלכויות, ומאידיך במשנה בסוף סוטה מבואר כל הצרות של זמן זה, וא"כ הוא זמן שאור וחושך משמשים בעירבוביא. וכך אנו רואים בדברי הגר"א בכמה מקומות:

כתב הגר"א (חבקוק ג, טז): "אַשְׁרֵי אֲנֹחַ לְיוֹם צָרָה. הוא בימי משיח בן יוסף כמ"ש (דניאל יב) והיה עת צרה". כלומר משום כך נאמר אנוח ליום צרה, ולא אנוח מיום צרה, משום שמדובר על זמן שבו גם יהיה "אשר אנוח", וגם הוא "יום צרה", וזה ימי משיח בן יוסף.

ועוד כתב הגר"א

בביאור מה שאמר חז"ל (תיקוני זו"ח דף לז) אמר (קהלת ה) עת לבכות ועת לשחוק, ורזא דמלא מיד דייתי בכיה עת דדחוקו לישראל - מיד יהא לון עת פורקנא. וביאר הגר"א: "ר"ל אחר לבכות יתכף לשחוק.. ועת אחד הוא".

וכן כתב רבי אברהם בן הגר"א בשם אביו:

"חזק ויאמץ לבך, חזק בימות המשיח, כי אז יהיו נסיונות הרבה ככתוב במדרשים." [וע"כ מדובר על ימי מב"י - תחילת ימות המשיח]. ("באר אברהם" תהלים כז, נדפס בסוף פי' התפילה לר"א בן הגר"א).

ובזה מבוארים דברי הגמ' (סנהדרין צח, א):

"ואמר רבי אבא אין לך קץ מגולה מזה שנאמר ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל וגו'. רבי אליעזר אומר אף מזה שנאמר "כי לפני הימים ההם שחר האדם לא נהיה ושכר הבהמה איננה וליוצא ולבא אין שלום מן הצר".

הרי שזמן הקץ המגולה (שהוא זמן ימי משיח בן יוסף) יש בו שני סימנים הפוכים זה מזה, אחד על האור (אתם הרי ישראל ענפכם תתנו) ואחד על החושך (ליוצא ולבא אין שלום מפני הצר).

וכך אנו רואים גם בדברי חז"ל (ילקוט שמעוני, תהלים, רמז תרפה): "למנצח על אילת השחר... למנצח למי שהוא קופץ כאיל ומאיר לעולם בשעת חשכה. אימתי הוא חשך בעלות השחר, והלבנה שוקעת, והכוכבים נכנסין, והמזלות הולכים להם, אותה שעה אין חשך גדול הימנו, ואותה שעה הקדוש ברוך הוא מעלה את השחר מתוך החשך ומאיר לעולם.

... רבי חייא בר אבא ור' שמעון בן חלפתא הוו מהלכין בקריצתא בהדה בקעתא דארבל, ורואו אילת השחר, אמר ר' חייא כך היא גאולתן של ישראל. אמר לו היינו דכתיב כי אשב בחשך ה' אור לי וגו', בתחלה היא מאירה קימעא, ואחר כך היא מנפצת ובאה, ואחר כך היא פרה ורבה".

מבואר שבעלות השחר (וכן בתחילת הגאולה שנמשלה לעלות השחר) - נעשות שתי פעולות המנוגדות זו לזו בחדא מחתא, מחד "הקב"ה מעלה את השחר מתוך החשך ומאיר לעולם", ומאידיך "אותה שעה אין חשך גדול הימנו".

וזהו שאמרו (שם) "כך היא גאולתן של ישראל. דכתיב כי אשב בחשך ה' אור לי וגו'. דהיינו שאין הכוונה שרק לעתיד ה' יהיה אור לי, אלא הכוונה "בשעה שאני יושב בחושך - באותה שעה כבר ה' אור לי, ומאיר לי את תחילת הגאולה".

וכדברים אלו מפורש ג"כ בזוהר חדש פרשת בראשית דף יא ע"ב, יעו"ש לשונו.

עקבתא דמשיחא - אור מעקבי הקדושה, וחושך מנשיכת הנחש

וביאור הדברים, מדוע שולטות שני מדות הפוכות זו מזו, משום שבזמן זה שהקב"ה מאיר לעמו ישראל, הנחש מגיע ונכרך על עקבות הקדושה. וכמו שהבאנו לעיל מדברי הגר"א חבר: "ומשיח בן יוסף הוא תחילה. ולכן אז יתגבר הסטרא אחרא ביותר בעקבות משיחא".

וכמ"ש רמ"ד ואלי (שבעים תיקונים תי ב) על הפסוק (בראשית ג טו) "ואיבה אשית בינך ובין האשה ובין זרעך ובין זרעה הוא ישוב ראש ואתה תשופנו עקב". שיהיה רשות לנחש (הסט"א) להיאחז בשכינה התחתונה, שהיא "עקבים" של הקדושה, וזהו מה שאמר הקב"ה לנחש "ואתה תשופנו עקב". וזהו עקבתא דמשיחא. עכת"ד.

[וזהו מה שאמרו (ברכות ל, ב) "ואפילו נחש כרוך על עקב לא יפסיק", וביאורו (עפ"ד רמ"ד וואלי ירמיה עמוד רצה-ו) שגם בסוף הימים שהנחש כרוך על עקבי הקדושה ונושכת את נפשות ישראל, למרות הכאב שמרגישים מזה, לא להפסיק מלחזק את עקבי הקדושה].

ומשחרי ימצאנני

אמרו חז"ל (זוה"ק תרומה קמ, א): אלהים אלי אתה אשחרך. אשחרך - אתקין נהורא דנהיר בשחרותא. ומאן דאתקין נהורא שחרא דא, אף על גב דאיהי אוכמא - זכי לנהורא חוורא דנהיר".

כלומר, הזוה"ק מנכה את האור שבעלות השחר, דהיינו בעקבתא דמשיחא, כ"אור אוכמא (שחור)", כיון שבזמן זה הנחש נכרך על הקדושה, [וכמ"ש הרמח"ל (תיקונים חדשים תיקון ל): "קם אברהם סבא חסידא פתח ואמר.. וחשך על פני תהום דא חשוכא מסטרא דשכינתא, דביה מתתקפין כלהו סטרין מסאבין"].

ומבארים חז"ל שזה מה שאמר דוד המלך "אלהים אלי אתה אשחרך" - כלומר אתקן את האור של השחר על אף הקשיים והשחרות שיש בו.

וע"ז אומרים חז"ל שמי שיתקן את האור של השחר אע"פ שהוא שחור, יזכה לאור המאיר, שזה ימות משיח בן דוד, כמו שמסיים הזוהר: "דא איהי נהורא אספקלריא דנהרא, ודא איהו בר נש דזכי לעלמא דאתי" - שזוכה להיות בעולם הבא [כלומר בימות משיח בן דוד, שהוא העוה"ב כמו שפירש"י בסנהדרין קי, ב ד"ה ת"ר] והגר"א (אמרי נועם ברכות יג, א) וכו"ה במדרש תנחומא ס"פ שלח].

ומסיים הזוה"ק "ורזא דא" ומשחרי ימצאנני", ומשחרי - דמתקנין נהורא משחרי אוכמא, ימצאנני - ימצאוני לא כתיב אלא ימצאנני, דזכי לתרין נהורין, לנהורא דשחרא אוכמא, ולנהורא חוורא דנהרא..".

כלומר - שע"י שהם משתדלים לתקן אותי גם בשעה שאני מעורב בחושך גדול, למרות הקושי הגדול מחמת הנחש הכרוך על עקבי הקדושה, הרי בזה הם מראים את אהבתם אלי, והם נקראים "אוהבי", ועליהם נאמר (משלי ח, יז) - אָנִי אֶהְיֶה אֲהַבְּךָ וּמְשַׁחְרִי יִמְצְאֵנִי - שיוכו לשני המאורות, לנהורא דשחרא אוכמא, ולנהורא חוורא דנהרא.

מדברי רבותינו

הגה"ק רבי יקותיאל יהודה הלברשטאם, בעל ה"שפע חיים" מצאנז-קלויזנבורג זיע"א

בפיוסים ומעשים טובים, אז היה המלך שולח אחריו בכבוד גדול בתופים ובמחולות, וגם המלך בכבודו ובעצמו היה יוצא לקראתו לקבל פניו, אלא שמכיון שלא היה ראוי לכך הוכרח להתגנב לשם בחשאי ובבושת פנים. והנמשל על עם ישראל בני המלך מלכו של עולם, שאם לא יהיו ראויים לישועה ח"ו, אז ישונו לארצם בהכנעה ובושת פנים, ויש רמז לענין זה גם בזוה"ק¹. "שפע חיים" ח"ב עמוד רמו.

כשמגיע "רצון" מאת ה' לגאול את ישראל - שום קטרוג אינו עומד כנגדו

"רצה אותם והשב את שבותם... או ירצה עפמ"ש זקה"ק בעטרת צבי ביאור מ"ש בזוה"ק בעתיק תליא מילתא ולא בסבי טעמא, דכשהש"ית רוצה בהצלת עמו ישראל - לא שייך על זה שום קטרוג, שהרי אין טעם ברצון עיי"ש. וז"ש רצ"ה אותם והשב את שבותם - רוצה לומר, שתושיע להם ברצונך בלי טעם..."² שם.

אתה רוצה להטיל כללים על הקב"ה?!

פירוש דעת סופרים (יחזקאל עמי שלג הערה ד): הנני מוצא לנחוץ להאריך כאן כאמור להלן: בחודש אדר תשכ"ט נועדתי לשיחה עם אחד הישישים בין חכמי הדור הרב יוסף ברייער (שליט"א) זצ"ל, ראש קהילת ישורון בניו יורק. ענה ואמר לי: אתה עוסק בנביאים, אם כן אמור לי, הנה אם מסתכלים בספר יחזקאל (לו ח) ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא. דומה שהנה זה הוא מה שמתרחש עתה בארץ, אבל אם שמים לב למה שנאמר בתורה "ולא תקיא הארץ אתכם" (ויקרא כה, יח) הלא אי אפשר לומר כן. אם כן מה מתרחש כאן? וסיים: דרכי אלקינו אינם ניתנים להבין ואף לא זקוקים להבנה ("מען ברויך נישט פארשטיין").

בחודש סיון באותה שנה נזדמנת אצל אחד מגדולי החסידות הרבי מקלויזנבורג הגר"י הלברשטאם שליט"א בנתניה, מסרתי לו את דברי הרב ברויער. הוספתי לשאול את הרבי מקלויזנבורג: אבל הלא זה בניגוד לכללים של שכו ועונש שהנביאים מלאים מהם. התחייך ואמר: אתה רוצה להטיל כללים על הקב"ה?! יש והוא נוהג לפי כללים אחרים...

המקטרג משיקין אותו

ונקדים מ"ש בס' נחלה לישראל מהגאון מהרי"ז הורוויץ (שה"י ראב"ד בק"ק אוהעל בימי אא"ז בעל ישמח משה ז"ע, ולעת זקנתו עלה לארץ הקודש)... כי אחר כל השבח לקדושת אר"י, בעוה"ר הרבה אנשים אשר באו לכאן אין ניכר בהם שום עודף ומעלה יתירה, והלואי שלא נגרע... אמנם עפ"י המדרש איכה הלואי שיהיו בני עמי אעפ"י שהם מקניטין, מבואר שכך היא מחשבתו ית"ש, שאע"פ שעושיני עבירות, אפ"ה יש לו עגוועים גדולים עליהם הלואי וכו', ונראה בעליל מה שנתרבתה ישיבת אר"י עתה בזמננו יותר משנים קדמוניות הוא ע"י רצונו ית"ש, אבל מה נעשה עם פיות משטיינגו ומקטריגנו... והמקטרג משיקין אותו בזה שאומרים לו שאותן באי הארץ לא ירגישו בקדושת אר"י, שתהי' ההתנהגות שלהם במצוות ועבירות כמו בחו"ל, ובה נסתם פיו... עיי"ש דבריו הנפלאים שבזה הרבה ענינים תמוהין מתיישבין ודפח"ח³. מנחת יהודה וירושלים, עמ' קמג - קמד.

¹ בזוה"ר (כי תשא קפט, ב) ממשיל את חזרת ישראל בימי שני לבן מלך שהגלה אותו אביו והלך להתחבר לזונות וכל עסקו היה עמהם, וכיון שהפצירה אמו שיחזירו כדי שלא ימשיך בעוונותיו החזירו המלך, אמנם משום עוונותיו החזירו בצניעה כדי שלא יהיה בזיון למלך, וכך בימי גלות בבל "מה עבדו ישראל, חמו דהא אתבדרו לבלל, (הם ראו שהם התפזרו בבבל), אתערבו בעממיא, נסיבו נשים נכריות, ואולידו בנין מנהון... ועל דעבד הכי... תבו אינון בלא סיועא דאתחזו לון, בלא פליאן ונסין... ותבו להיכלא דמלכא בכסופא. עיי"ש באריכות.

וענין הבושה הוזכר ג"כ בנביא: (יחזקאל כ, מא - מד) וקבצתי אתכם וכו' וזכרתם שם את דרכיכם וגו' ונקוטתם בפניכם בכל רעותיכם וגו' וידעתם כי אני ה' בעשותי אתכם למען שמי לא דרכיכם הרעים וגו'. ושם (לו, כג - לב) וקדשתי את שמי וגו' והבאתי אתכם אל אדמתכם וגו' וזכרתם את דרכיכם הרעים וגו' ונקוטתם בפניכם וגו' נושו והכלמו מדרכיכם בית ישראל.

² 'עוין בד' הרמח"ל (דעת תבונות סימן לו): וכל סדרי המשפט וכל החוקים אשר חקק, כולם תלויים ברצונו, ולא שהוא מוכרח בהם כלל. הנה כשרוצה - מעשבו רצונו כביכול למעשי בני האדם... וכשהוא רוצה - אינו חושש לכל המעשים... זאת נחמתינו, כי לא על מעשיו יפקדו, ולא לזכותינו ימתין, או מחסרנו מעשים יחליפנו ח"ו, אלא מפני השבועה שנשבע לבבותינו והברית אשר כרת, הנה אפילו אם לא יהיה זכות בישראל, כשיגיע עת מועד (הקץ האחרון של הגאולה), יום נקם בלבו, הנה על כל פנים יושיענו ודאי, כי אדון כל הוא, ויכול לעשות כן כשהוא רוצה".

³ ועיין אור החיים בראשית (מט, ט).

חיבה יתירה חיבב הגה"ק רבי יקותיאל יהודה הלברשטאם - האדמו"ר מצאנז, את א"י. את קרית צאנז בנתניה הוא בנה על מנת להרחיב את גבולות הארץ, ומשום כך הוא רצה להקים אותה דוקא במקום בו לא היה עדיין ישוב יהודי ולא בירושלים. רבות התבטא בשבח א"י, בכיסופים אליה, ובחובת העליה וההתנחלות בה, מחמת חוסר מקום הבאנו כאן רק מקצת מהדברים ועוד חזון למועד להביא כהנה וכהנה כיוצא בהם.

עצתם וחווות דעתם של גדולי ארץ ישראל

סיפר הרבי, כי שלוחו הנזכר (- לבדוק את אפשרות עלייתו לא"י עם משפחות אנשי קהלו) הלך לשאול בשמו את עצתם וחווות דעתם של גדולי ארץ ישראל, כ"ק האדמו"ר מבעלזא זצ"ל, החזון אי"ש זצ"ל, והגרי"ז מבריסק זצ"ל, בנוגע לתכניתו להשתקע בארצנו הקדושה ולהעלות אליה עוד הרבה יהודים חרדים. "מתוך תשובתם הסקתי" - הוסיף אז - כי כיוונתי לדעתם בתכניתי, והדבר עודד אותי מאד בדרכי... אני הולך בדרכי ראשונים כמלאכים, הרמב"ם והרמב"ן שעלו לחונן את עפר ארצנו ולקומם הריסותיה, בהם תמכתי יתדותי... אינני חרד מפני שלטון החילוניים, כי כל זה בר חלוף, ופתאום יבוא האדון אל היכל... עתידים הם לחזור בתשובה שלמה וילמדו בינה...". "לפיך האש" ח"ב, עמוד תעב.

מחויב כל יהודי באשר הוא לעלות הנה

דעתנו היא, שבזמן כזה, כאשר יש אפשרות לכל יהודי לעלות לארץ ישראל, ויש פה ברוך השם קיבוץ גדול של שלומי אמוני ישראל, ועל אף כל המגרעות יכול כל איש לעבוד כאן את ה' כרצונו וכדרכו, מחויב כל יהודי באשר הוא לקיים מצות ישוב ארץ ישראל בגופו ולעלות הנה - כה נכין את עצמינו בהכנה דרבה לדורו של משיח". שם עמ' תקצו.

נפעל בכל כוחינו למען בנינה של ארצנו הקדושה

אנחנו היראים עוסקים בקיטרוג גרידא, והם - החפשים שאינם שומרי תורה ומצוה רח"ל - עוסקים בפעולות מעשיות ויוצרים עובדות... גם אני סבור הייתי בעבר שזה תפקידנו... הייתי מקלל המינים בכוונה וצומה ומצפה לשמוע שנתקבלה והתקיימה קללתי - אך לשוא. להיפך, נוכחתי לראות שהם הולכים ומתחזקים. אמרתי, איפוא, לנפשי: וכי לא מוטב שנתחלף בתפקידים, דהיינו שאני אבנה את א"י בקדושה, והם, החילוניים, הם יהיו אלו שישגדפו אותי?! גמרתי ואמר: לא עוד! לא אתן יותר יד לכך, שאנחנו רק נעמוד ונקטרג, והמה בינתיים ישתלטו על א"י ויטמאו אותה חס וחלילה. אנחנו נפעל בכל כוחנו למען בנינה של ארצנו הקדושה! הלא כל אבן בא"י כל כולה קדושה וטהרה! שם עמ' תפג.

א"י המקום היחיד לקיום התורה בימינו

...היום נחרב כל העולם היהודי חורבן מוחלט, וארץ ישראל היא המקום היחיד, שיש בו מקצת מפלט לתורה, והעיקר שאין בו גויים. כל הנגעים המצויים בארץ ישראל, דהיינו המינים והמינות, הפרת התורה והמצוות - מצויים גם בחו"ל, אלא ששם יש עוד משהו נוסף, והם - הגויים. נמצא שהנאחז בנימוקים רוחניים כביכול בגולה, נאחז למעשה בגויים אשר שם. דגלנו אדר תש"כ מאמרו של ר' משה שיינפלד מדברים שאמר לו האדמו"ר מקלויזנבורג.

מי שזוכה - רואה בשבח הארץ

אין די בפינו הודות ולהלל לשמו יתברך ויתעלה על גודל חסדו וטובו עמנו בזכות אבותינו הקדושים שהגענו ארצה ולחזות נועם אור חסד השם על ארצו ונחלתו אשר בחר לעם סגולתו, וכה יוסיף ברחמי המרובים הלאה להאיר עינינו לחזות בנועם השפעת הקדושה הנשפע משמי מעל ממקור הקדושה לארץ העליונה כמבואר בספה"ק.

ועלה בדעתי מה שאמרו יהושע וכלב (במדבר יד, ז) הארץ אשר עברנו בה לתור אותה - אנחנו מכירים - כי טובה הארץ מאד מאד, אם חפץ בנו - בעצם - השם, היינו שאם הש"ית יחפוץ בנו וירצה את מעשינו ונקרא חפץ ה' - אז נכיר כי טובה הארץ מאד מאד, וגם - והביא אותנו אל הארץ הזאת וגו' אשר הוא זבת חלב ודבש. והבן בס"ד. שפע חיים חלק ה מכתב תיו.

קיבוץ גלויות אע"פ שחוטאים - אלא שאז הוא בכובשת פנים

..עפמ"ש בספה"ק, משל לבן מלך שסרח ונתגרש מעל פני אביו, וברבות הימים חזר לעיר הבירה ונכנס בחשאי אל ארמון המלך, וכראות המלך את בנו נכמרו רחמיו עליו והניחו שם, אבל אלמלי היה הבן חוזר ומתרחץ לפניו

דבר העורך

פרשיות אלו העוסקות ביציאת מצרים מהם אנו בונים את בנין האמונה, בהתבוננות ביד החזקה אשר עשה ה' למען הוצאת עם ישראל ממצרים - שתכליתה היתה הביאה לא"י (כפי שהבאנו במאמר על הפרשה), ובידיעת הדברים האלו אנו רואים את כוחו ושליטתו של הקב"ה על כל הבריאה ואת בחירת עם ישראל המורה על יחוד ה' - שכל כלי יוצר עלייך לא יוצלח, ואין אף כח בעולם שיכול להתנגד לרצון ה' לגאול את ישראל.

בימים אלו מן הראוי ג"כ להתבונן במציאות של ימינו, בה אנו רואים ג"כ את בחירת ישראל ואת יחוד ה' - שנתנו לנו את הארץ לנחלה, ולמרות הגלות הקשה והארוכה, וכל נסיונותיהם של הגוים להילחם בנו ולכלות אותנו ה', הרי אנו זוכים להיות בארץ הקודש אשר הבטיח אותה הקב"ה לאבותינו לפני אלפי שנים. וכפי שהארכנו בזה בגליון 16 מדברי המשגיח הגה"צ ר' יחזקאל לוינשטיין זצוק"ל.

מן הראוי לעמוד על כל העליות לא"י, אשר החלו מתחילת האלף השישי, ואשר סללו לנו את הדרך קמעא קמעא, עד שהגענו למה שהגענו היום. טעות ישנה נתאורחה בלב רבים (אשר נגרמה ע"י אלו שרצו לדחוק את יראי ה' מנהגת עם ישראל), והיא, שכביכול היהודים החרדים לדבר ה' לא התארגנו לעלות לא"י, ואדרבה הם התנגדו לעליה, ורק החילוניים הם אלו שעלו לארץ ויישבו אותה, ואילו ציבור יראי ה' עלה בעל כרחו כנטפל אליהם. כמה פעמים הצבענו על כך שעליות תלמידי הגר"א - אשר עלו לארץ, לא על מנת לשבת בה בלבד, כי אם על מנת ליישב אותה, היא אבן היסוד לכל מה שקיים היום, ואך ורק אודות למסירות נפשם בפעולותיהם הכבירות לביסוס הישוב והרחבתו, אנו זוכים לכל מה שקיים בימינו. ומן הראוי להתבונן קצת בהיסטוריה של דברי ימי עמנו, לראות את כל העליות הקודמות.

בין השנים ד' אלפים תתקס"ט לד' אלפים תתקע"א היתה עליה גדולה שכונתה "עליית שלש מאות הרבנים", בין העולים היו כמה ממנהיגי הרוחניים של הדור ובראשם רבינו שמשון משאנץ, רבינו יהונתן מלונל, רבי משה קצין, רבי יוסף שם טוב ואחרים. חלקם התיישבו בירושלים, חלקם האחר של העולים השתקע בעכו, והיא הפכה אז למרכז התורה בארץ ישראל, וכפי שמוזכר הרשב"א (שו"ת הרשב"א ו, ט): "מנהג מכל חכמי ארץ ישראל וכל חכמי בבל, השואלים שאלה, לא יחתום בה שום אדם, וכך אומרים: יורנו "חכמי עכו" משאלת כך וכך".

בשנת ה' כ"ז עלה הרמב"ן כידוע מאגרתו לבנו ר' נחמן. תחילה הגיע לעכו, ואח"כ עלה לירושלים שאלה הגיע בט' אלול ה' אלפים כ"ז. במשך זמן שבתו בארץ התקבצו אליו תלמידים רבים מהארץ ומבבל. ובאותן שנים אף סיים את פירושו לתורה. וכן עלו עוד ראשונים כל הזמן.

בעקבות גירוש ספרד בשנת רנ"ב עלו יהודים רבים לארץ ישראל עד **שבשנת ש"ל**, אנו מוצאים ישוב יהודי גדול בצפת. ישוב אשר היה בו ריכוז מופלא של גדולי ישראל הרמ"ק האריז"ל הבית יוסף, מהר"ם בירב וכו' וכו'.

בשנת שפ"א עלה השל"ה, וכתב באגרת לבניו משנת שפ"ב (מובאת בספר "אגרות ארץ ישראל" עמוד 211): "וקהל הספרדים שבירושלים מתרבים למאד מאד ממש למאות, ובונים בנינים גדולים, ואנחנו חושבים כל זה לסימן גאולה בבי"א, ובזמן קצר א"ה תשמעו כי קהל אשכנזים יהיה קהל גדול ונורא במאוד מאוד, כי ידעת תהלה לאל שרבים יבואו וירצו להתחבר לה".

מעניני הפרשה

פרשת וארא

זבחו לאלוקיכם בארץ

בפרשת השבוע מובא הדיון הארוך שבין משה רבינו שבא בשליחותו של הקב"ה להוציא את עמו ישראל ממצרים לבין פרעה שממאן לשלחם. לכאורה לא מובנת התנהלותו של פרעה, לאחר שכבר לקה כ"כ הרבה, וכל מצרים נחרבה, ומאידיך כבר פסק השעבוד מבני ישראל בר"ה, לשם איזו תועלת הוא רצה להחזיק את עם ישראל בארצו, ואיזה ריוח יש לו מכך.

אמנם לאמתו של דבר מלחמתו של פרעה לא היתה אך ורק מחמת רצונו לשעבד את ישראל בשעבוד הגשמי, אלא שהיתה כאן מלחמה יותר עמוקה.

ידוע שתכלית יציאת מצרים היתה בשביל הכניסה לארץ ישראל, כמו שנאמר בפסוק (דברים ו כג) "ואותנו הוציא משם **למען הביא אותנו לתת לנו את הארץ** אשר נשבע לאבותינו" וכי המלב"ם "ואותנו. וגם נתברר שמה שהוציא אותנו משם **היה תכליתו למען הביא אותנו לתת לנו את הארץ**". ומצד שני נאמר בפסוק (שמות כט, מו) "וידעו כי אני ה' אלוקיהם **אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים לשכני בתוכם**". כלומר שתכלית יציאת מצרים היתה בשביל השראת השכינה בקרב עם ישראל.

אך באמת שני הענינים אחד הם, שתכלית יציאת מצרים היתה בשביל להיכנס לארץ ישראל משום ששם הוא מקום השראת השכינה, כפי שנאמר בפסוק (ויקרא יח, לד) "ולא תטמא את הארץ אשר אתם יושבים בה **אשר אני שוכן בתוכה**", וכמו שאמרו חז"ל ב"זהו"ק (ויחי רכב, ב): "דשכינתא לא שריא אלא בארעא דישראל". וכך כותב היעב"ץ, (בברכת נודה לך בד"ה שהנחלת) "ולזה כל עיקר יציאת מצרים היתה - **למען יירשו הארץ ויקבלוהו לאלהים**".

ומשום כך אמרו בגמ' (כתובות קי, ב) "שכל הדר בא"י דומה כמי שיש לו אלוה וכל הדר בחו"ל דומה כמי שאין לו אלוה", משום שא"י הוא מקום השראת השכינה, ואילו חו"ל מונהגת ע"י השרים כמו שהאריכו הרמב"ן (ויקרא יח, כד) והגר"א (אדרת אליהו דברים א, ו), וע"ש שביארו שמשום כך עיקר קיום המצוות בא"י דווקא.

עובדי ע"ז בטהרה

אולם, בפרשתנו אנו רואים יותר מכך, לא רק שקיום המצוות בחו"ל אינו מביא אל הדביקות הרצויה בהקב"ה, אלא שהם גם גורמות חיזוק לאומות העולם ששליטתו של השר שלהם היא באותה הארץ. בכך מבאר רמ"ד ואלי את סירובו העיקש של פרעה להחזיק בעם ישראל, וגם לאחר שנתרצה שייזבחו עם ישראל להקב"ה, הוא אמר למשה ולאהרן "לכו זבחו לאלוקיכם בארץ" (שמות ח, כא) "וניחא ליה טובא לשר של מצרים להחזיק במ ולבלתי שלחם כי הזכחים מרכים את ההשפעות כידוע, והריבוי הזה היה הולך לו בתחלה ואחר כך לישראל המשועבדים תחת ממשלתו, ונמצא שהוא יהנה הרבה מזבחייהם כי יטול את עיקר השפע לעצמו ויתן את התמצית לישראל, כמו שהוא כן תמיד בזמן הגלות". (רמז"ו שמות ח"א עמוד קיא).

יסוד זה מבואר בכמה מקומות, שבזמן הגלות עיקר השפע מגיע לשרי האומות, וישראל מקבלים מהם את התמצית, כמ"ש הרמח"ל (אדיר במרום עמוד שפה): "דע כי ב' זמנים יש, או שההשפעה הולכת ומגמתה אל ישראל, ואז היא באה לפי הראוי להם, והם נוטלים, ונותנים רק התמצית לאומות העולם, שהוא היותר עב. אך כשאין ישראל מוכנים, והם הולכים בגלות, אז כמעט אין ההשפעה הבאה אלא מה שראוי לשרים, וחלק ממנה ניתן אל ישראל, שהוא התמצית. ולכן אמר: שמיכם כבדול וכו'". (ומקור הדברים ב"זהו"ק תרומה קנב, ב; פנחס רלה, א. - וע"ע רמ"ד וואל: דברים באור משנה תורה עמוד מו; ישעיהו עמוד ריח; יחזקאל עמוד קנו).

ועל זה נאמר הכתוב שמדבר על זמן הגלות (דברים ד, כח): "**ועבדתם שם אלהים אחרים מעשה ידי אדם וכו'**". ופירש הספורנו שהכוונה לדברי הגמרא (עבודה זרה ת, א) תניא, רבי ישמעאל אומר: **ישראל שבחוצה לארץ עובדי עבודת כוכבים בטהרה הן** - "דהיינו טהרת המחשבה והכוונה בלי ספק שאינה אלא לאביהם שבשמים, אבל עיקר ההמשכה נופל בידם של החיצונים. וזהו כעין עבודה להם, לפי שעל ידי כך חיים ומתקיימים ומתגדלים". (רמז"ד ואלי דברים, תנינא, ביאור משנה תורה, עמ' רצג).

גלות השכינה

רמ"ד וואלי מוסיף טעם נוסף לרצונו של פרעה שבני ישראל יתעכבו בארץ מצרים **כי השכינה עמם, וממנה גדולתו של אותו השר על כל השרים העליונים של שאר האומות**, בסוד: היו צריה לראש, **כי עיקר ההשפעות במקום שהשכינה שרויה שם**.

כלומר, ידוע מדברי חז"ל כי כאשר גלו בני ישראל גלתה שכינה עמם. ומשום כך כל ההשפעות שמגיעות **ע"י השראת השכינה**, שהיו צריכות להגיע לעם ישראל, הולכות אל הגוים, ע"י ישיבתם של בני ישראל ביניהם. [ואח"כ האומות נותנים לישראל רק את התמצית וכנ"ל].

והן הן דברי הרמח"ל (מאמר הגאולה דף ה - יא במהדורת מכון רמח"ל) שכ' כי "קלקולי הגלות רבים הם, ונמצאו נכללים בארבעה ראשים... והקלקול השלישי איום ונורא הוא, **שיצאה השכינה וגלתה בין שרי הטומאה (הסט"א) וכמה מיני מאורות עצומים וחזקים יצאו אחריה, ונמסרו ביד הקליפות.. ולקחו מהם שפע וגבורה, ונתחזקו וכו'. ונמצא להם גאון שבעת לחם, על כן אמרו: ידינו רמה, ועבדים מתפרצים לפני אדוניהם.** (והדברים מבוארים בדברי חז"ל בזוהר לך לך פד, ב).

ומסיבה זו, כאשר מגיע הזמן להיפרע מן האומה שעם ישראל גלו אליה, מבקש הקב"ה מעם ישראל לצאת ממנה כמו שנאמר בירמיהו (נא, מה) "צאו מתוכה עמי ומלטו איש את נפשו מחרון אף ה'", וביאר רמ"ד וואלי (ירמיה עמוד תכ"ב): "הנה כשם שהקב"ה צוה לישראל לדרוש את שלומה של בבל כל שבעים שנה שהיו גולים בתוכה, כי בשלומה יהיה להם שלום, כך צוה אליהם לצאת מתוכה בעת מפלתה, **כי ביציאתם יוצאת השכינה עמם ומסלקת מהם החסד והרחמים**, ונשאר הדין הקשה שהוא חרון אפו המתריס כנגדם, וזהו שכתוב: צאו מתוכה עמי ומלטו איש את נפשו מחרון אף ה'".

כמי שאין לו אלוה - וכעובד עבודה זרה

מכל מה שנתבאר למדנו, שמלבד הענין שעם ישראל אינו יכול להידיבק בהקב"ה בחו"ל מחמת שאינם במקום השראת השכינה, ישנם עוד שני טעמים א. **שהמצוות** ממשיכות את השפע לכוחות הטומאה השורים בחו"ל. ב. כיון שמבחינה מסוימת השכינה כן נמצאת בחו"ל, וזה עצמו גורם את **שעבוד השכינה** אל כוחות הטומאה.

ולפי"ז יש לבאר דברי הגמ' בכתובות (ק', ב) לעולם ידור אדם בא"י אפי' בעיר שרובה עובדי כוכבים, ואל ידור בחו"ל ואפילו בעיר שרובה ישראל, שכל הדר בארץ ישראל - דומה כמי שיש לו אלוה, וכל הדר בחוצה לארץ - דומה **כמי שאין לו אלוה**, שנאמר, לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלוקים, וכל שאינו דר בארץ אין לו אלוה? אלא לומר לך: כל הדר בחו"ל - **כאילו עובד עבודה זרה**; וכן בדוד הוא אומר: כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים...".

והנה מדברי התוספתא (שהוא מקור דברי הגמ' הנ"ל) אנו רואים שגם לפי המסקנא נשאר דבר זה שכל הדר בחו"ל **כמי שאין לו אלוה**, אלא שנוסף גם שהוא **כעובד ע"ז** (וקושיית הגמ' שהקשו וכל שאינו דר בארץ אין לו אלוה, אין הקושיה שזה לא נכון שכמי שאין לו אלוה, אלא שהפגם הוא יותר גדול מזה), וזה לשון התוספתא: "הרי הוא אומר ושבתו בשלום אל בית אבי והיה ה' לי לאלוקים... ואומר (ויקרא כה, לח) לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלוקים, **כל זמן שאתם בארץ כנען - הריני לכם לאלוה, אין אתם בארץ כנען - כביכול איני לכם לאלוה** וכן הוא אומר (שמואל א - כו יט) כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים וכי תעלה על דעתך שדוד עובד עבודה זרה היה, אלא דרש דוד ואמר, **כל המניח את הארץ בשעת שלום ויוצא לחוצה לארץ כאילו עובד עבודה זרה**".

הרי מבואר מדברי התוספתא ששני הדברים נכונים, שהדר בחו"ל גם **כמי שאין לו אלוה**, וגם **כעובד ע"ז**. (וכך מבואר מדברי הרמב"ן והגר"א (שהוזכרו לעיל) שהביאו את דברי הגמ' שכל שאינו דר בא"י כמי שאין לו אלוה, ומשמע שדבר זה נשאר אף למסקנא). והדברים מבוארים עפ"י מה שנתבאר שישנם שני חסרונות בישיבה בחו"ל א. שהשכינה השורה על ישראל - כשהיא בחו"ל, היא כשבויה תחת שרי אומות העולם, ולכן **כמי שאין לו אלוה**. ב. **שהוא כעובד ע"ז** - שעיקר השפע של מעשי המצוות שלו הולך אל הסט"א.

המניח את הארץ בשעת שלום

והנה לשון התוספתא "כל המניח את הארץ בשעת שלום ויוצא לחוצה לארץ כאילו עובד עבודה זרה", ולכאורה קשה מדוע דווקא "בשעת שלום", שהרי לעיל נתבאר שגם בזמן הגלות נאמר שישאל שבו"ל עובדי עבודה זרה בטהרה הם.

ויש לבאר שכיון שכש"גלו ישראל גלתה שכינה עמם", ממילא ישנה "בחינה חשובה" שהשכינה עמם, ושהשפע שמגיע מכח מעשיהם הולך לשכינה, [וכמש"כ רמ"ד וואלי שמות ח"א עמוד קסו-ז]. ורק המניח את הארץ בשעת שלום, בזמן שאין השכינה נמצאת כלל בחו"ל, כל השפע ממעשי המצוות שלו הולך אך ורק אל שרי האומות, והרי הוא כעובד עבודה זרה.

[ומ"מ לענין "כמי שאין לו אלוה" נוקט התוספתא את הלשון "שכל הדר בחו"ל כמי שאין לו אלוה", ויתכן לבאר שמ"מ כיון שעיקר השכינה שורה בארץ, הרי שכל הדר בחו"ל אינו יכול להידיבק בשכינה כראוי, והרי הוא כמי שאין לו אלוה, אע"פ שישנה קצת השראת השכינה].

בר"ה השון שנת תס"א הגיע לירושלים רבי יהודה החסיד יחד עם מאות אנשים, ומיד הוא קנה את "הצר האשכנזים" הסמוך לביכה"נ הרמב"ן - שבה גרו השל"ה הקדוש ותלמידיו שמונים שנה קודם לכן, אך הוא נפטר ו' ימים אחר עלייתו - בו' השון תס"א. ובהמשך נבנה בית הכנסת מחדש וידוע בשם "חורבת רבי יהודה החסיד". (הדברים מסופרים בספר "שאלו שלום ירושלים", לר' גדליה מסמיאטיץ, מתלמידי רבי יהודה. ובספר "חזון ציון" פרק י"א "קומץ יהודים בארץ ישראל השוממה").

בשנת ת"ק הג"ר חיים אבולעפיה בנה את העיר טבריה, והאריך על זה בספר "זמרת הארץ". באותן שנים גם התרבה הישוב היהודי בירושלים במדה מרובה. באותה תקופה עלה גם בעל "אור החיים" הקדוש לירושלים, ולאחר מכן היתה גם עליית החסידים המכונה "עליית תלמידי הבעש"ט".

בשנת תק"ע בשופר גדול - עלו תלמידי הגר"א, ובנו את ירושלים, ונלחמו עליה עם שכניהם הערבים, מתוך יסורים מרים ממות, כאשר מסופר בהקדמת הספר "פאת השולחן" להגר"י משקלוב, ולא הרפו אלא המשיכו באש ובמים לכבוש את ארץ ישראל.

ולאחר מכן בניהם, יצאו אל מחוץ לחומות ירושלים, לקיים מצוות "הרחיבי מקום אהלך", וייבשו את הביצות במסירות נפש, ובנו את ירושלים החדשה, כמובא בספר האיש על החומה, ח"ב, עמוד 124. עד שהישוב התפתח והתרחב לממדים גדולים.

בשנות התר"ל וכו', הגאון הנצי"ב והגאון מלבי"ם, דרשו ושלחו אגרות לרבים, שיעלו ויישבו את ארץ ישראל ויפריחו שוממותיה (והובא בנחלת ה' גליון 12, אייר תשע"ה (על הנצי"ב) גליון 13, סיון תשע"ה (על המלבי"ם)).

והבן איש חי בכל דרשותיו, הבעיר כשלהבת לבות שומעי לקחו, לעלות וליישב את ארץ ישראל, ובנה בירושלים את ישיבת "פורת יוסף". ולא נח ולא שקט מלשלוח צדקה וסיוע למען יושבי ארר"ק, עד שכניוהו חכמי ירושלים והגאון יש"א ברכה 'מלאך מושיע ממרום לבת ציון העלוכה'. (ועיי' נחלת ה', גליון 10, אדר תשע"ה).

בשנת תר"ץ כשגירשו היהודים ממוסקבה, ונתעוררו אלפים לעלות לארצנו וליישיבה, כתב החפץ חיים לבנו מכתב "...ובו הוא מעירני על ההתעוררות הגדולה בכל פינות עמנו לעלות לארצנו, ומשער כי הימים ימי עקבתא דמשיחא, וכי פקד ה' את עמו, ואפשר שהוא אתחלתא דקיבוץ גלויות, שהוא קודם ביאת המשיח. ואם היינו ביכולת היה מן הראוי לקנות קרקע ולעלות לארץ" (מכתבי החפץ חיים עמ' 44). ועיי' גליון "נחלת ה'" גליון 11 ניסן תשע"ה.

בשלהי **שנת תרפ"ד** החלה עלייתם של תלמידי ישיבת סלבודקה, אשר ממנה יתד ופינה לעולם הישיבות בארץ, בעקבות גזירת הגנוס, שבוטלה מיד לאחר מכן, וממנה הסיק הגאון ר' משה מרדכי אפשטיין, כי "ברור הוא בעיני כי רצון ההשגחה העליונה שיתייסד מקום מרכז התורה בארץ הקדושה, להרים דגל התורה והיראה, להראות כי אך על ידי התורה וגדוליה יבנה ישראל וארצו". (הובא בספר נסיך ממלכת התורה עמ' 72).

בשנת תרצ"ג עלה החזון איש לארץ ישראל, וזירזו מאד לחזק את הישוב היהודי בארץ ישראל, כמובא ב"פאר הדור", ח"א, עמוד של"ז - שמ"ז, וב"נחלת ה'" גליון 1 סיון תשע"ד, וגליון 7 כסלו תשע"ה.

וכן עלו לארץ ישראל, מכל העדות והחוגים, ספרדים אשכנזים ותימנים, ליטאים וחסידים, ליישב את כל חלקי ארץ ישראל, ובהם גדולי רבותינו, מהר"ל דיסקין, הגר"ש סלנט, הגר"א מלצר, הרב מבריסק, הגר"י אברמסקי, הגר"ז סורוצקין, הרב מטשיבין, ועוד רבים רבים מגדולי התורה וגדולי האדמו"רים, שחלקם אף עזבו כהונתם בגולה ועלו לקבוע מושבם בארר"ק.

בשנת תש"ה, כששים ריבוא יהודים תושבי ארץ הקודש. **בשנת תש"ט** - ישוב בה מליון. **בתשכ"ב** - שני מליון, **ובכל כעשר שנים** הישוב היהודי מנוסף בעוד במליון יהודים, והיום הוא עובר את הששה מליון כן ירבו.

ונסיים בדבריו של הגר"ח זוננפלד זיע"א (הובא ב"האיש על החומה" ח"ב עמוד 145 - 147): "וכנראה נתקיים בנו "אם תעירו וכו' עד שתחפץ", והנראה שהחפץ הזה התעוררות עליון.. עליכם לבוא ולעלות לא"י ולחכות כאן למשיח".

"גילי מאד בת ציון הריעי בת ירושלים הנה מלך יבוא לך צדיק ונושע הוא עני ורוכב על חמור ועל עיר בן אנתנות" (זכריה ט, ט).

בברכת התורה, העורך

נבואות ה' לאחרית הימים

עד שתחפץ

על: "ל' דפקום יום אחד היינו יום חמישי, אלף החמישי, ואח"כ עקבתא דמשיחא..." עכ"ל. ומשמע שמיד כשמסתיים האלף החמישי, מתחיל הזמן שחז"ל קראו לו "עקבתא דמשיחא".

ועד"ז מבואר בדברי הרמ"ק, על דברי הזהר"ק (שמות יז, ב): "דאמר רבי חייא, לית שולטנו לאומין עליהו דישאל אלא יומא חדא לחוד, דהוא יומו של הקב"ה, והוא אלף שנים". וממשיך הזהר "אמר רבי יוסי, אי יתיר ישתעבדון, לא על פום גזירת מלכא הוא, אלא על דלא בעיין למיהדר לקבליה".

וביאר ב"אור יקר" להרמ"ק שם: "הענין כי הגלות היה על עונותינו אם בעגל אם בבית עצמו באותו הדור, ואז נגזר על ישראל אלף שנה, ואפילו ייטיבו דרכם בדרך בינוני זכו האומות באלף שנה, ועליו נאמר, אם תעירו ואם תעוררו אפילו בתפילה, אמנם מאלף ולמעלה, תלוי בתשובה מפני שעיקבו על עון הדור הוא בעצמו".

הרי שלאחר אלף שנה כבר לא נאמר "אם תעירו ואם תעוררו", שזמן זה הוא כבר זמן "תחפץ".

נתקיים בנו אם תעירו וכו' עד שתחפץ

במכתב מהגאון ר' יוסף חיים זוננפלד (הובא ב"האיש על החומה" ח"ב עמ' 145) כ': "אומר אני, בודאי הגיעה השעה שיתעוררו בעלי היכולת ליתן לב להישוב בקודש, אם כי מאז לבם של ישראל עם הקודש הומה לחיבת הקודש, לא היה להם כי אם לתמוך באותם המעטים השרידים אשר נתנו לבם לעלות בקדש, אבל לשים לב להרבות הישוב בקדש, בזה כנראה לא התעוררו, וכבר דבר בקדשו הגאון הצדיק זצ"ל בהקדמת סידור היעב"ץ כראוי בענין הקדוש, והעיר אוזן ומוסר. ובכל זאת, הגם כי אגוד"י עשו למעשה בזה, והתעוררות גדולי וגאוני פולין עשה רושם גדול, והלא המה ג"כ עשו לאחר שנתנו לבם לעלות לאה"ק ע"י שלוחיהם ולהתבונן על הדבר, וכמו כן יעשו כל המתנדבים בעם בזה לבור מתוכם אנשי מדע היודעים פרק בדרך ארץ, ולהתבונן בענין הקדוש הזה ולאחר התייעצות אח"כ עם הגדולים אשר בארץ".

וכנראה נתקיים בנו אם תעירו וכו' עד שתחפץ, והנראה שהחפץ הזה התעוררות עליון, השי"ת ברחמי יחישי ישועה לעמו בבא ובהכא...".

כלומר, שמהתעוררות בני דורו לעלות לא"י מוכח שכבר הגיע זמן 'תחפץ'.

ודבריו יבוארו יותר לפי דברי המהר"ל בביאור ג' שבועות: "שבועות הללו למה כו'. כאשר הש"י גזר הגלות על ישראל, והגלות הזה אינו לפי הסדר שראוי להיות בעולם.. ואם לא היתה הגזירה הזאת על דבר שהוא כנגד הסדר אין לו קיום, כי הסדר (- הטבע הרגיל) גובר עליו... ומפני זה היו ג' שבועות כלומר ג' גזירות וכו'". (חידושי אגדות כתובות קיא, א. וכ"כ ב"נצח ישראל" סי' כד).

כלומר, שהג' שבועות הם גזירות שהדבר לא יצליח, ומשום שבלא הגזירה, הגלות לא היתה מחזיקה מעמד כיון שהיא מנוגדת ל"דרך הטבע", וא"א לשנות את הטבע אלא ע"י גזירה.¹

וממילא, מהתעוררות ישראל ליישב את ארץ הקודש, מוכח שהגיע זמן 'תחפץ' ובטלה השבועה, כיון שבלא"ה לא היה מצליח הדבר וכנ"ל.

ודברי הגר"ח זוננפלד זצ"ל מתאימים עם דברי רבי חיים וויטל, שמתחילת האלף השישי - שהתחילו עליות מאורגנות לא"י (כפי שהובא בדבר העורך) - הוא ראיה שהגיע זמן 'תחפץ'.

¹ ולדברי מהר"ל מבואר שג' שבועות אינם איסור, אלא גזירה. וכך מוכח מהפוסקים, הרמב"ם והטור והשולחן ערוך שלא הזכירו הלכה של ג' שבועות. "ומ"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א כתב לי בזה, דאולי ס"ל שהם דברי אגדה". ויאמר שמואל (להרה"ג ר' שמואל ברוך גנוט שליט"א, סימן נט ענף ג - עמוד רנב).

וכ"כ הפנ"י (כתובות קיא, א) "אגדות חלוקות הן".

ויעוי' בשו"ת אבני נזר (סי' תנד סעיף מב) שהאר"ך בזה שא"ז שבועה כגדרי שבועה בכל התורה אלא "השבועה היא לשורש נשמותיהם למעלה, וז"ש השבעתי אתכם בנות ירושלים שהם נשמות, כמ"ש בזה"ק ויחי (רמ"ב ע"א) בנות ירושלים אילין נשמתיהן דצדיקיא".

ועוד בענין ג' שבועות יעוי' במכתב האור שמח (נדפס בכתב עת התור ירושלים תרפ"ב גליון ג) שבהסכמת האומות "סר פחד השבועות".

(דניאל ז, כג) כן אמר חיותא רביעיתא מלכו רביעיתא תהוא בארעא [כן השיב לי המלאך, החיה הרביעית תרמוז - כי מלכות רביעית תהיה בארץ] די תשגא מן כל מלכותא [אשר תהיה משונה מאד מכל המלכות] ותאכל כל ארעא ותדושנה ותדקנה [ותחריב כל הארץ ותדוש אותה ותשחק אותה הדק. - והוא גלות אדום].

(כד) וקרנא עשר מנה מלכותה עשרה מלכין וקמוין [ועשר הקרנים מורים - שמלכות זו תכלול בתוכה עשר מלכויות שיקומו ממנה] ואחרון יקום אחריו [הקרן הזעירה מורה - שיעמוד אחריהם מלך אכזר, והוא טיטוס שיחריב ביהמ"ק] והוא ישגא מן קדמא [והוא יהיה חזק מן הראשונים] ותלתה מלכין יתפסל [ושלשה מלכים ישפיל - מלך ישראל ומלך יון ומלך ישמעאל].

(כה) ומלין לצד עלאה ימלל [והוא ידבר דברי חרוף מול העליון] ולקדישי עליונין יבלא [ואת ישראל שהם קדושי עליון ישחית] ויסבר להשגיה זמנין ודת [וידימה בלבו להעבירם על כל מועדיהם ודתיהם] -

ויתיהבון בידה עד עין ועיניו ופלג עין. [ויהיו מסורים בידו עד א. עידן - זמן אחד. ב. ועידין - שני זמנים. ג. ופלג עידן - חצי זמן. כלומר, שלש וחצי זמנים]. [רש"י רס"ג מלבי"ם ומצודות].

וכתב רבי חיים וויטל בהקדמתו לעץ חיים (עמוד ח טור ב) "אמר עוד במאמר הנ"ל, ובג"ד השבעתי אתכם בנות ירושלים וכו'. פירוש הדברים, כי הנה היתה השבועה הגדולה לאלקים, שלא יעוררו את הגאולה, עד שאותה האהבה תהיה בחפץ ורצון טוב, כמ"ש עד שתחפץ.. וכבר אמרו רז"ל, כי זמן השבועה היא עד אלף שנים, כמ"ש ז"ל בברייתא דר' ישמעאל בפרקי היכלות (א.ה. להתנא ר' ישמעאל בן אלישע כהן גדול), ע"פ דניאל וז"ל: ואתיהבון בידה עד עידן ועידין ופלג עידן וכו'".

ביאור דבריו: נאמר בשיר השירים (ב, ז) "השבעתי אתכם בנות ירושלים בצבאות או באילות השדה אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ".

ואומרת על כך הגמ' (כתובות קיא, א): "ג' שבועות הללו למה (- ג' פעמים שנאמר בשיר השירים פסוק זה) אחת שלא יעלו ישראל בחומה ואחת שהשביע הקדוש ברוך הוא את ישראל שלא ימרדו באומות העולם ואחת שהשביע הקדוש ברוך הוא את העובדי כוכבים שלא ישתעבדו בהן בישראל יותר מדאי".

כלומר, ששלשה דברים אלו מעוררים את אהבת ה' לישראל, ועל כך אומר הפסוק שהשביע הקב"ה שלא יעוררו את האהבה, וממשיך הפסוק שזמן השבועה הוא - "עד שתחפץ".

ועל כך מביא רבי חיים וויטל מהמדרש שהזמן של עד שתחפץ הוא הזמן הזה שעליו נאמר בדניאל "עידן ועידין ופלג עידן", שזהו אלף שנה [ולפי"ז יוצא, שהזמן שלפיו מחשבים, הוא כ-286 שנים, וכשנכפיל אותו בשלש וחצי (עידן ועידין ופלג), נקבל 1000 שנים].

ולדבריו מתחילת האלף השישי הוא הזמן של "תחפץ", לאחר אלף שנים מהגלות. (חורבן הבית היה ב-2 אלפים תתכ"ח, ואח"כ גלו מארץ ישראל מעט מעט, עד שהגלות הגיעה לעיצומה בתחילת האלף החמישי, ומשם ואילך היתה השבועה הנ"ל למשך אלף שנה, עד תחילת האלף השישי).

[וידוע שרוב גדולי ישראל לא חששו לג' שבועות. והדברים מתאימים עם דברי ר' חיים וויטל הנ"ל].

ועד"ז כ' בפ"י האר"ז"ל על שיר השירים (ח, ד): "וחזרה השכינה להשביע [שלא] לעורר את אהבה קודם זמנו זה שזכינו בעקבי משיחא. משא"כ בזמנינו זה שמוטל עלינו לשלש דמעוטינו על לחיינו, השמת לבך לעת קץ כל הקיצין, הנה לא ינום עם סגולה, ונאספו שם כל העדרים, צדיקים ילכו בה כל ירא וחרד את דבר ה'; ויקבצו יחד בתפילה מיוחדת פעמים שלש, ערב בקר וצהריים ובהקמת חצות וכו'".

והיינו שבזמנו של האר"ז"ל (שהוא קרוב לתחילת האלף השישי) כבר הגיע זמן עקבתא דמשיחא, והוא הזמן של "תחפץ" [ועי' בגליון הקודם (במדור נבואות ה') שעקבתא דמשיחא הם ימות משיח בן יוסף. והדברים מתאימים גם לדברי האר"י שזמן עקבתא דמשיחא הוא הזמן של "תחפץ". ויש להוסיף, שבתחילת האלף השישי היתה רק התחלה קטנה של עקבות משיחא, ואח"כ באמצע האלף השישי, הוא עיקר ההתחלה של עקבות משיחא. ועוד חזון למועד להאר"ך בזה בעזה"י].

ויעוי' בדברי בעל "התעוררות תשובה", ה"ה הג"ר שמעון סופר בן ה"כתב סופר" (בספרו "שיר מעון" עה"ת, בפרשת וישלח, בד"ה והצאן והבקר עלות

מדברי רבותינו

מרן הגאון רבי ישראל יעקב קנייבסקי בעל הקהילות יעקב זיע"א

ומשפחתו, ודחהו מו"ר שיושב כבר כאן, וישאר לגור כאן, ואמר לי הגר"ח"ק שליט"א שאביו סיפר לו ע"כ, ואמר לו האמת שדעתו שאינו רוצה לעזוב את הארץ, מה לי הכא מה לי התם, והוסיף הגר"ח"ק שאם מו"ר יעזוב תהיה זו הוראה וכולם יסעו ג"כ לחור"ל (וכנראה שמו"ר אמר לו כן כמו שאומר תמיד שכולם מסתכלים עלי).¹

וספר לי הגר"ח"ק, בהתחלת מלחמת הקוממיות רצו לעזוב את הארץ, ושאלו את מרן החזו"א זצוק"ל, וענה כל עוד שתוכל להביא תועלת משהו ולעזור עם שהותך בארץ, אסור לך לעזוב, רק אם המצאם בארץ לא יביא כל תועלת אז מותר לעזוב.²

י חשון תשל"ד, מו"ר (שליט"א) זצוק"ל אמר לי אין לעזוב את ארץ ישראל, הקב"ה יעזור ונצל, האמריקאים אחזם בולמוס של חזרה לאמריקה, הם מפחדים יותר מאתנו כי יש להם דירות מוכנות שם ובקלות יכולים לחזור לשם, לכן רוצים לברוח, אבל מו"ר (שליט"א) זצוק"ל דעתו אינה כן, אלא הקב"ה יעזור גם כאן בארץ. ארחות רבינו ח"ה, עמוד עד.

שמירה על הישוב היהודי בא"י

הנסים הגלויים שנתגלו לנו במלחמת יוה"כ בשנת תשל"ד (שליט"א) זצוק"ל אמר לי את הנס הגדול שהיה לנו, שהמצרים כשנכנסו ביוה"כ בשנת תשל"ד יכלו להגיע בנקל עד באר שבע, רק לאחר כמה ק"מ נעצרו כדי לחוג חגא, ועשו חינגא במשך כיום, ובינתיים הגיעו הישראליים להלחם בהם. עתה נשברה קצת גאוותם של המנהיגים של המדינה לאחר שראו את הנסים הגלויים שהתרחשו. ארחות רבינו ח"ה עמ' סו.

ספרתי למו"ר שהרוסים אמרו שישמידו את עם ישראל (במלחמה זו) אמר לי מו"ר שעכשיו שרוצים להשמיד את כלל ישראל ודאי יהיה לרוסים מפלה, תקנתי את דברי ואמרתי למו"ר שאמרו שישמידו את מדינת ישראל, אמר לי מו"ר שחושבים שזה בידם זה לא יעלה בידם, הקב"ה יצילנו, וחזר מו"ר כמה פעמים הקב"ה יצילנו. ארחות רבינו ח"ה עמ' עג.

רוב חבלי המשיח היו במלחמת העולם השנייה

בפורים תשל"ל אמר לי מו"ר זצוק"ל שאנו קרובים מאד לביאת המשיח צדקנו, כי כבר עברנו את רוב חבלי המשיח, ועיקר רוב חבלי המשיח היה במלחמת העולם השנייה שבה עבר עמנו יסורים נוראים. שם ח"ה עמ' רפז.

אור לט"ו אייר תשכ"ז המצב בארצנו מסוכן ומתוח, המצרים סגרו את מיצרי טירן את הגישה לנמל אילת, וגיוס האנשים במלואו... בנוגע למצב אמר מו"ר שזה עקבתא דמשיחא... אבל אין לדאוג, כי קרבנות יהיו רק מעט, כי הצרות של חבלי משיח כבר עברנו, ורק נרגיש דוחק באוכל והקב"ה יתן לכל אחד מה שמגיע לו, ולא צריך לדאוג. ארחות רבינו ח"ה עמ' קצט.³

לכאורה ליכא מצד הג' שבועות

("קריינא דאגרתא" ח"ה אגרת ר"ה) "אבל עכשיו שאין שלטון אחר לכאו ליכא מצד הג' שבועות".⁴

בתכריך כתביו של תלמידו רבי אברהם יצחק נריה הובאו תשובות שנרשמו מפיו של הקהילות יעקב, ושם הובא השאלה האם היה איסור ג' שבועות בזמן שהיה בארץ שלטון אחר: "שאלתי: האם מותר היה להילחם באנגלים ובערבים? האם לא היה כאן עבירה על השבועה שלא יעלו בחומה, שלא ימרדו בגויים?"

וענה לי: שהרבי מסאטמר רצה לומר שכן [על השבועה], אך הוא מסתפק בכך.⁴ (ממוסף יתד נאמן עקב תשע"ה עמ' 33).

יתור על ארץ טובה וכבושה – למען אר"י מקום השכינה

אחרי יציאת מצרים שמו לדרך פעמיהם, אומה שלמה הלכה במדבר בארץ לא זרועה וגם צדה לא עשו להם, (כדכתיב בפרשת בא - שמוות י"ט ל"ט). והלכו לכבוש את ארץ הכנעני.

ואנו רואין בזה הנהגה אלקית למעלה מעלה מהשקפת שכל האנושי, בשעה שארץ מצרים כבר היתה ככבושה לפניהם, כי פרעה וחילו, רכבו ופרשיו, ספו תמו, והיו יכולים עכשיו לכבוש ארץ מגוריהם כפרי בשל, ולהשתעבד במשעבדהם... והנה נטשו כל זה ללכת לכבוש שבעה עממין קשין מאוד... ובכל זאת נטשו חיי מנוחה ושלוחה שהיה אפשר לסדר כעת בארץ מצרים, בשלטון עצמי, והלכו באשר הלכו. שום מושל ומנהיג לא היה עושה כן.

אמנם כתיב (ישעיה נה ח) לא מחשבותי מחשבותיכם, והנהגה האלקית היתה למאוס במצרים ערות הארץ, ולהנחיל את ישראל ארץ ישראל, מקום הקדושה והשראת שכינת עוזו יתברך שמו, כאשר נשבע לאבותינו לתת לנו, והיא היא הארץ הראוייה לעם סגולתו. חיי עולם ח"ה פט"ז.

כיבוש ארץ ישראל – דווקא ע"י מלחמות רבות ויסורים

אחד המקומות שביארה תורתנו הקדושה דרכי השגחתו יתברך שמו, הוא בתחילת פרשת בשלח, דכתיב ויהי בשלח פרעה את העם ולא נחם אלקים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא כי אמר אלקים פן ינחם העם בראותם מלחמה וישבו מצרימה, ויסב אלקים את העם דרך המדבר וגו'.

והן לא קצרה יד השם יתברך למנוע כל עסק של מלחמה בביאת הארץ... ולא קצרה יד השם יתברך להפיל כמו כן פחד על שאר שבעה עממין, אשר יברחו לנפשם מבלי מלחמה, או להמם מהומה גדולה בשעה אחת, כאשר היה במחנה סנחריב.

אבל אין זה רצונו יתברך שמו, כי כך גזרה חכמתו, שלא יהא כיבוש הארץ אלא דווקא על ידי מלחמות רבות. וכמו שאמרו חז"ל בברכות (דף ה' ע"א) שלש מתנות טובות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל, וכולן לא נתנן אלא על ידי יסורים, תורה, ארץ ישראל, ועולם הבא עיין שם. חיי עולם ח"ה פ"ט.

לקנות קרקע בארץ ישראל – משום ישוב א"י

מרן החזו"א זצוק"ל קנה בשותפות עם עוד רב חלקת אדמה (מגרש) בא"י בעיר שגר בה בני ברק, משום מצות ישוב א"י... ואמר לי הגר"ח"ק שליט"א, שמרן הי' מיעץ ומרזז לקנות קרקע בא"י משום ישוב א"י.

וספר שגם למו"ר (הסטייפלר) זצוק"ל היה חלק במגרש בא"י... לאחר הסתלקותו של מו"ר זצוק"ל מכרוהו בגלל המסים הגדולים שרצו עליו (ארחות רבינו הקהילות יעקב, ח"ג, עמוד קפ). [א.ה. ומזה משמע שהסטייפלר לא רצה למכרו על אף המיסים שרצו עליו].

לגור בכל חלקי הארץ

מו"ר (שליט"א) זצוק"ל, ממליץ וממריץ באברכים שיגורו בכל חלקי הארץ, ואומר שבכל מקום יתארגנו כמה אברכים ויסדירו את עניי המאכלים עם הכשרים ושאר עניי הדת.

וכן ידוע לי שמרן החזו"א זצוק"ל היה ממליץ ומבקש מאברכים שיתפזרו לגור בכל חלקי הארץ, ולא להתרכז רק בב"ב, כדי שהם ישיפיעו על סביבתם. וידוע לי שמרן החזו"א הורה לאברכים מבני משפחתו וממקורביו שיגורו בפ"ת לאחר חתונתם. (ארחות רבינו, ח"ה, עמוד רלז).

מו"ר (שליט"א) זצוק"ל אמר לי היות ואין כסף, שחתן יקנה דירה בבית שמש, אמרתי למו"ר שמקומות כאלה פרט לב"ב וירושלים קשה לחנך ילדים וכן זה משפיע לרעה גם על המבוגרים, יש טלויזיות בכל מקום והרחוב טמא, ענה לי מו"ר כל המקומות שוים... העיקר תלוי בחנוך של האב, והיום האבות שולחים לחדר ומסתפקים בזה ולא מחנכים, העיקר ראיתי בדעתו שיש לגור בכל מקום. (ארחות רבינו, ח"ה, עמוד פד).

אסור לנסוע לחור"ל רק לג' דברים

ספרתי למו"ר (שליט"א) זצוק"ל, על גאון אחד מידידיו שנסע לאמריקה, שאלני לאיזו מטרה האם למסחר, אמרתי לא, אמר לי מו"ר הלא אסור לנסוע לחור"ל רק לג' דברים, אמרתי שהגאון (הנ"ל) יש לו שיטה משלו שמוותר לנסוע גם בשביל צורך קצת, ולאיה צורך שהיה מותר, ונסע לנוח, שלחו לו כרטיס, ואמר לי מו"ר שהיתר זה (איזי נישט גלאט) אינו חלק, שכתוב שמוותר לנסוע לחור"ל רק לג' דברים. ארחות רבינו, ח"ה, עמוד קפא.

לא לעזוב את הארץ בזמן מלחמה

ג' מרחשון תשל"ד (מלחמת יוה"כ) ר' מאיר סטפנסקי אמר למו"ר (שליט"א) זצוק"ל שיסדר לו היתר יציאה לנסוע לאמריקה למונס, מו"ר דחהו יש לי משפחה, אמר לו ר' מאיר סטפנסקי שיוציאו יחד עם המשפחה ועם ר"ח

¹ בספר "פאר הדור" על החזו"א (ח"ב עמוד מב) הובא: "בשעת מלחמה, אירע שפנה אליו יהודי המתגורר במושבה שנמצאת בחזית האש ושאל: כלום יעקור עם משפחתו למקום יותר בטוח? והוא השיב לו: - הגע בנפשך, אם כן ינהגו כל האוכלוסין שבמקומך, הרי יזוז הגבול לפני הארץ ושטח ישובנו ילך ויצטמצם..."

² ועד"ז כתב המשגיח הגר"י לוינשטיין זצ"ל ("אור יחזקאל" ח"ג אמונה, עמוד רצ"ב): ומובא בנביא (דניאל יב א) "והיתה עת צרה ליעקב אשר לא נהייתה מהיות גוי עד העת ההיא ובעת ההיא ימלט עמך כל הנמצא כתוב בספר". והנה להוותנו עומדים אנו כבר אחרי ימי העת צרה האלו שהיו בתקופה האחרונה.

³ וע"ע אור יחזקאל, ח"ג, אמונה, עמוד שי"ג, ובח"ז, דרכי העבודה, עמוד ק"א.

⁴ כלומר שהרי אמרו (כתובות ק"א, א): "השבעתי אתכם... ואחת - שהשבעי הקב"ה את ישראל שלא ימרדו באומות העולם וכו'". וממילא בשעה שעם ישראל נמצאים בא"י ואין עליהם שלטון זה, אין שייך השבועה, כיון שמרידה שייכת רק במי שהוא אדון ורוצים לצאת מתחתיו.

⁴ ע"י במדור נבואות ה' לאחרית הימים.